BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
XVIII
B
1
NAPOLI

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XVIII
B
1
NAPOLI

Imperans cum ſubditis.
Etiam primis Chriſtianis docentib.
Reges Gentium dominantur
Vos autem non SIC.
Clerus Papalis et Papiſans
Laici.
Imo SIC, SIC.
Brachium ſeculare.

NAPOLI

HISTORIA CONTENTIONIS INTER IMPERIUM ET SACERDOTIUM

BREVITER DELINEATA
USQUE AD SECULUM XVI.

Cum
Appendice Supplemento-
rum ad cap. 17. Cautel. circa præ-
cognita Juriſprud. Eccleſ.

DE
JURE SUMMARUM POTESTA-
TUM CIRCA SACRA,

Et monitorum neceſſariorum
DE METHODO, ET ALIIS
SUPPLEMENTIS CONTINUA-
TIONIS HISTORICÆ.

IN USUM
AUDITORII
THOMASIANI.

HALÆ, MDCCXXII.
Proſtat in Officina RENGERIANA.

B. R. NEAPOLI
BIBLIOTECA NAZIONALE "VITT... NAPOLI

Præfatio.

COmmunis perſuaſio in Academiis Proteſtantium hactenus regnavit, florentiſſimum Eccleſiæ ſtatum fuiſſe ſub Conſtantino M. & harmoniam maximam inter imperium & ſacerdotium, cum nimirum principes fuerint nutritii Eccleſiæ & Epiſcopi extra Eccleſiam, intuitu cujus exercuerint poteſtatem externam æque ſecularem, ac ſunt reliqua jura majeſtatis, a jure circa ſacra diſtincta, quorum intuitu Eccleſia etiam Imperatores ut capita rurſus agnoverit; contra vero Papæ & Epiſco-

I. Summa doctrinæ communis hactenus regnantis.

pi intuitu poteſtatis internæ, tanquam mere ſpiritualis non fuerint ſubjecti Principibus, ſed Principes æque ut reliqui de populo pertinuerint ad claſſem ovium; adeoque ſic evitata fuerint duo vitia oppoſita, Papocæſaria, (ſi Papa vel Clerus velit ſe immiſcere negotiis ſecularibus) & Cæſaropapia, (ſi Principes velint imperium exercere in negotiis ſpiritualibus.) Similiter creditum fuit, duraſſe hanc concordiam egregiam & excellentem, usque ad tempora Henrici IV. ſub quo imperatore Papæ ſibi ſolis vindicaverint jura conſtituendi vel confirmandi Epiſcopos Germaniæ, atque ab hoc tempore incepiſſe contentionem inter imperium & ſacerdotium, cum ex una parte Papæ, non ſolum in Germania, ſed & in aliis regnis Europæis ab illo tempore tentaverint non ſolum Principes ſibi ſubjicere, ſed & tyrannidem exercere in Epiſcopos & Clerum univerſum, ab altera vero parte communiter Epiſcopi adhæſerint

Papæ

Papæ adverſus Principes Cæſaropapiam prætendentes, ubi vero Principes reſiſtere voluerint Papocæſariæ papali, ſæpius plurimos Epiſcopos fuiſſe in oppugnanda hac Papocæſaria non ſolum concordes cum Regibus, ſed etiam eos armis ſuis ſpiritualibus in Conciliis adjuvaſſe &, decretis ſanctis Conciliorum, Papas condemnaſſe, præprimis eos, qui libertates Eccleſiæ repræſentativæ i. e. ipſorummet Epiſcoporum ſupprimere & Conciliorum decretis ſe ſubjicere noluerint. Addi porro ſolet, hanc concordiam imperii & ſacerdotii fuiſſe valde auctam poſt reformationem in utraque Proteſtantium religione, cum non ſolum ab illo tempore a Theologis, ſed & a JCtis ſana illa doctrina de vitanda Papocæſaria & Cæſaropapia tantum non unanimiter fuerit defenſa, ſed & ad eam tuendam & conſervandam collecta fuerint & valde commendata ſcripta ipſorum Pontificiorum, collecta a Goldaſto in tribus magnis

voluminibus de Monarchia imperii, & alia noviora, inprimis Gallorum, libertates Eccleſiæ Gallicanæ & concordiam imperii & ſacerdotii defendentium. Etſi vero quidam Politici circa finem potiſſimum ſeculi præcedentis jus Principum circa ſacra nimis extendere, ac Principes a poteſtate Eccleſiaſtica eximere conati fuerint, tamen hos valde cavendos eſſe, ut Pſeudopoliticos, imo ut Atheos, aut ad minimum, ut Indifferentiſtas &c.

II. Etiam ab autore antea aſſerta. Atque in hac doctrina non ſolum ipſe in juventute ſum educatus, ſed &, ut præceptores mei, eandem, etſi aperte erroneam & tam rectæ rationi quam ſcripturæ ſacræ palpabiliter repugnantem, bona fide olim defendi, etiam poſtquam jam quosdam ex iſtis craſſioribus Papatus Politici reliquiis agnoſcere inceperam. Sic recordor, me valde gaviſum eſſe, cum beatus Pater jam ante quinquaginta annos in Academia Lipſienſi illud vulgare tem-

temperamentum regiminis ſecularis & Eccleſiaſtici, & hujus duo extrema, Papocæſariæ & Cæſaropapiæ, illuſtraret ex doctrina ſcholaſtica de quinque habitibus intellectualibus, oſtendens imperium mutuum ſapientiæ, tanqnam primarii habitus theoretici, & prudentiæ, tanquam præcipui habitus practici. Unde curavi etiam iſtas meditationes ſtatim poſt præfationem hoc loco adjici. Poſtea, etſi jam in inſtitutionibus Jurisprudentiæ divinæ prima vice anno 1688. editis *cap. I. §. 22. ſeq.* inceperim agnoſcere errores ſcholaſticorum, in doctrina de habitibus intellectualibus commiſſos; & poſtea annis ſubſequentibus in ſingulis ſcriptis adhuc alios errores coṁunes tam philoſophicos quam juridicos, hactenus a me defenſos, cordate oppugnare, & potiſſimum anno 1705. quamvis cum multorum diſplicentia, vindicare cœpiſſem jura Principum Evangelicorum contra Clerum, ſub larva excommunicationis eos terrere intendentem,

(vid. noviſſime *part. 4.* der Juriſtiſchen Händel *Caſ. 2. p. 102. ſeq.*) eram tamen adhuc illo tempore in eo errore, ac ſi Goldaſtus in voluminibus de monarchia imperii collegiſſet vindices juris circa ſacra contra ſacerdotium, (*vid. ibid. p. 164.*) imo cum ſæpius legerem ab aliis commendari Petri de Marca tractatum de concordia imperii & ſacerdotii, & ego ipſe in ſuperficiaria ejus inſpectione craſſos errores ibi latentes non deprehenderem, memini, etiam me ſæpius auditoribus meis commendaſſe Petrum de Marca, cum tamen ea, quæ jam in præſenti hiſtoria & ejus appendice de ſcriptoribus a Goldaſto collectis, & in ſpecie de Petro de Marca obſervaverim, perſpicue doceant, & ſcriptores Goldaſtianos & Petrum de Marca nil minus egiſſe, quam defenſionem juris circa ſacra adverſus ſacerdotium, aut delineationem genuinam concordiæ imperii & ſacerdotii. Quæ omnia, quoties mecum expendo, id operantur, ut

non

non iraſcar, nec commovear, quoties lego aut audio, hodienum Theologos aut JCtos valde commendare autores memoratos, aut eorum errores, ſed potius, ut me eorum omnium miſereat, tanquam bona fide errantium.

Cum tamen eodem anno 1705. palpabiliter percepiſſem, deſiderium meum (*d. p. 164.* indicatum,) ut autores reliquias Politicæ papalis indicantes, & adeo ſuppreſſi, conjunctim ederentur, fruſtraneum fore, (*vide d. part. 4. p. 192.*) ipſe ab eo tempore operam dedi, ut anno 1712. in *cap. 17. Cautel. circa præcogn. juriſpr. Eccleſ.* genuina principia juris majeſtatici circa ſacra breviter delinearem, & ſimul indicarem inſignem differentiam inter ſcriptores, qui hactenus falſo crediti fuerunt vindicaſſe hoc jus majeſtatis contra Clerum, & qui revera id præſtiterunt, atque adeo alios excitarem ad ſcribendam veram hiſtoriam contentionis inter *III. Occaſio & ſcopus ſcripti præſentis.*

 impe-

imperium & ſacerdotium intuitu hujus juris. Cum autem poſtea deprehendiſſem, & hanc meam excitationem fuiſſe fruſtraneam, operam dedi, ut ipſe primas lineas hiſtoriæ hujus contentionis ante triennium in lectionibus publicis proponerem & explicarem, cum crederem hoc intra ſpatium ſemeſtre me non difficulter eſſe expediturum: ſed fefellit me mea opinio, cum tot monita neceſſaria hic deprehenderem, ut in iſtis lectionibus ſaltem hiſtoriam contentionis illius usque ad tempora reformationis depingere mihi licuerit, quæ adeo ſaltem ad priores quinque paragraphos *dicti cap. 17.* commentarii loco eſſe poſſint. Cum vero in ſupra allegata *parte 4.* der Juriſtiſchen Händel *caſu 2. §. 10. p. 193. ſeq.* ſynopſin harum prælectionum exhibuiſſem, deprehendi non paucis placuiſſe iſtam delineationem, & deſideraſſe, ut non ſolum hactenus dictata imprimi curarem, ſed & ut ea, quæ reſtant, adjicerem

rem & ita hiſtoriam contentionis ſæpe memoratæ abſolverem. Prius quod attinet, nolui deeſſe deſiderio amicorum, atque adeo hic ſiſto dictata in iſtis prælectionibus publicis, usque ad tempora reformationis: ſed quod continuationem hujus libelli attinet, non fui in eo ſtatu, ut & hanc dare potuerim, cum ea, quæ reſtant, etſi ſaltem duo ſecula reſtent, tot obſervationes novas requirant, ut eæ monita præcedentia proportione tripla vel quadrupla ſint ſuperaturæ. Feci ergo, quod potui, adeoque in gratiam partim amicorum, partim auditorum appendicem adjeci, duobus novis capitibus conſtantem, in quorum primo reliquos paragraphos *capitis 17. cautelarum* poſt paragraphum quintum, notis quibusdam novis illuſtravi, quarum ſi non omnes, ſaltem pleræque uſui eſſe poſſunt ei, qui hiſtoriam controverſiæ continuare voluerit, in ſecundo vero addidi nova monita ad methodum

& or-

& ordinem continuationis pertinentia, ut jam §. *1. cap. 1. appendicis* indicavi.

IV. Monita quædam de calumnia atheiſmi & indifferentiſmi.

IV. Cum vero ſoleant illi, qui reliquias Papiſmi Politici apud Proteſtantes defendere allaborant, vindices genuini juris Principum circa ſacra maxima cum impudentia atheiſmi aut indifferentiſmi reos autoritate plusquam Pontificia proclamare, ut jam circa finem §. 1. monui; res ipſa poſtulat, ut pauca quædam hic adjiciam, non tam eum in finem, ut adverſarios impudentiæ convincam; cum probe ſciam, eos non lecturos eſſe hanc hiſtoriam contentionis, aut ſi lecturi ſint, eos tamen ita infatuatos eſſe præſumtione phariſaicæ ſanctitatis, ut oleum & operam perditurus ſim, ſi eos ad ſanam mentem redigere vellem; ſed ut auditoribus, in quorum gratiam potiſſimum hanc hiſtoriam edidi, ſenſibiliter demonſtrem, quam ridiculæ & omni ratione carentes ſint iſtæ calu-

calumniæ. Atheiſmum quod attinet, cum falſo ſibi perſuadeant adverſarii, ſe eſſe ſi non Deos, ſaltem homines divinos, & Apoſtolis ac Prophetis ſi non anteferendos, ſaltem æquiparandos, ſolent omnes, qui larvam agninam lupis his detrahunt, proclamare atheos. Sed iſta quidem inſania hodie omnibus vel micam rationis poſſidentibus, nimis in oculos incurrit. Indifferentiſmum autem quod concernit, paucis notandum, quod Politici, qui tolerantiam diſſentientium inculcant, non magis poſſint pro indifferentiſtis haberi, ac illi, qui in reliquis tribus facultatibus Academicis docent, tolerandos eſſe disſentientes, (ſi non actionibus injuſtis rempublicam turbent,) v. g. Legulejos, Canoniſtas, Rabulas, Galeniſtas, Hippocraticos, Paracelſiſtas, Carteſianos, Gaſſendiſtas, Scholaſticos, Pedantas &c. Nam illi vere ſunt indifferentiſtæ, qui hodie v.g. Carteſianorum, cras Gaſſendiſtarum, mox Scholaſtico-

rum

rum ſputa lingunt. Ita indifferentiſmi in religione vere rei ſunt, qui apud Papiſtas Papiſtarum, apud Reformatos Reformatorum, apud Lutheranos Lutheranorum, apud Socinianos Socinianorum, apud Mahumetanos, horum religionem &c. profitentur. At hoc evidenter non faciunt doctores tolerantiam errantium vel etiam hæreticorum, additis tamen limitationibus *cap. 1. appendicis* §. 77. *ſeq.* defendentes. Verus Philoſophus nec Ariſtotelicus eſt, nec Carteſianus, &c. ſed ſolam rationem ſequitur. Sic verus Chriſtianus nec Lutherum nec Calvinum, nec Jacobum Andreæ aut horum formulas pro fundamento fidei ſuæ agnoſcit, ſed ſolam ſcripturam ſacram. Unde verus Philoſophus veneratur quidem veritatem, quam apud Ariſtotelem aut Carteſium, aut Gaſſendum deprehendit, revera tamen ne quidem Eclecticus proprie eſt, ſed Rationalis. Similiter verus Chriſtianus v. g. in Lutheraniſmo natus & edu-

educatus veneratur veritates in confeſſionibus Miniſtrorum Lutheranorum, ſed & veneratur alias veritates a Calvino propoſitas, aut in libris etiam Pontificiorum contentas; ſed propterea tamen nec ipſe Eclecticus eſt, ſed Scripturarius aut potius, Scripturario-rationalis &c. Ut taceam, etiam verum indifferentiſmum nequaquam crimen eſſe, (niſi apud hæretifices,) ſed vitium, adulationem palpabilem, & impudentiſſimam ſtultitiam.

V. *Item de Politicis imperialibus Goldaſti & Schardii Sylloge &c.*

Allegavi etiam in *cap. 1. append.* §. *2. in fine* Goldaſti *Politica imperialia* & quidem *partem 23*, ubi deprehenduntur *gravamina Ordinum imperii adverſus Pontificias oppreſſiones* ſeculo 15. & 16. quæ tamen non recenſui in ipſa hiſtoria, ſed aliorum diligentiæ reliqui. Cæterum deprehendent forte illi & alia ſcripta non pauca in iſtis *Politicis imperialibus*, quæ & ipſa videntur prima fronte defendere jura prin-

cipum circa ſacra, aut minimum ſimiles ſunt ſcriptoribus in *Monarchia imperii* a Goldaſto publicatis: v. g. *in parte 4. num. 3. in parte 9. parte 18. num. 7. parte 22. 24. 25. 26. num. 3.* denique *in parte 27. & 28.* Publicavit etiam Simon Schardius, JCtus anno 1566. *Syllogen Hiſtorico-Politico-Eccleſiaſticam*, in qua autor octodecim tractatus collegit variorum ſcriptorum de diſcrimine poteſtatis imperialis & Eccleſiaſticæ, imperialisque præeminenti jurisdictione & autoritate, de juribus regni & imperii &c. Quamvis autem Goldaſtus jam horum tractatuum aliquos etiam exhibuerit in voluminibus de Monarchia imperii, ſunt tamen pauciſſimi, ex reliquis vero etſi non omnes, tamen plerique merentur, ut & de his aliquid dicatur debito loco. &c. D. 7. Martii 1722.

)o(

B. Pa-

B. Patris Jacobi Thomaſii obſervatio, cujus mentio fit in præfatione §. 2.

Cum habitus contemplandi Deum, quem ſapientiam vocamus, theoreticos omnes habitus nobilitate vincat: Theoretici vero habitus in genere merito beatitudinis theoreticæ practicis anteferantur, haud obſcure hinc ſequitur, imperium principis habitus theoretici ſuper principem practicum, h. e. ſapientiæ ſuper prudentiam. Viciſſim tamen etiam hoc verum eſt, in humanis rebus ſummam rerum omnium adminiſtrationem pariter cum ſummo dominio eſſe penes majeſtatem ſecularem, quippe cujus inter jura illud etiam eſt ſacrorum, h. e. religionis ac ſapientiæ ſeu Theologiæ. E quo contrarium præcedenti effatum ſimiliter elicias, ut prudentia videlicet imperet ſapientiæ. Hanc pugnam ut componas diſtinctione utendum fuerit. Sapientiæ & prudentiæ imperium mutuum.

Ad quam fortaſſe non facilior eſt via, quam ſi obſerves, intellectui quoque & voluntati mutuum intercedere imperium, quod dextre explicari vix aliter, quam bene diſtinguendo queat. Et vero licet uterque habitus, (ſapientiam & prudentiam intelligo) ſit in intellectu, tamen cum ſapientia in neceſſariis, prudentia in contingentibus occupetur, (h. e. illa in humanæ voluntati exemtis, hæc in eidem ſubjectis,) major haud dubie prudentiæ cum voluntate cognatio intercedit, quam ſapientiæ.

Illius directivum, hujus coactivum.

Tentemus ergo diſtinctionem, qua mutuum intellectus voluntatisque imperium declaratur, ad ſapientiæ quoque prudentiæque imperium transferre, dicamusque imperium ſapientiæ in prudentiam eſſe directivum, prudentiæ vero in ſapientiam eſſe coactivum: Nam ſimili modo intellectus dirigit voluntatem, non cogit, contra voluntas cogit intellectum, non dirigit. Coactio, quæ voluntati competit in intellectum, non abſoluta eſt, ſed limitata ad ſolam ejus potentiam locomotivam.

Hoc

Hoc ut intelligas, obſerva, duplicem eſſe in intellectu late ſumto potentiam, quarum una ſimilis eſt potentiæ viſivæ in oculo, altera potentiæ locomotivæ in eodem oculo, qua ſcilicet oculus pro imperio voluntatis jam claudere poteſt palpebras, jam aperire, & cum aperit, pupillam verſus omnia ipſi opppoſita dextrorſum, ſiniſtrorſum, ſupra, infra, dirigere. Similem enim in modum potentia intellectus viſiva eſt, qua intellectus poteſt verum a falſo, ut oculus album a nigro diſcernere. Locomotiva vero, qua idem ad imperium voluntatis jam dare ſe ſpeculationi, jam eidem ſubtrahere & quieſcere poteſt, cumque ſe dat ſpeculationi, jam dare ſe poteſt ſpeculandis dextris, jam ſiniſtris, jam ſuperis, jam inferis, h. e. bonis, malis, divinis, humanis & ita porro. Atque hæc ipſa eſt potentia, quam locomotivam animæ ſoleo appellare, & ab intellectu ſtricte pro ſola viſiva potentia ſumto diſtinguere. Jam ut in oculo, ſic in intellectu non viſiva, ſed locomotiva potentia tantum imperio voluntatis ſubeſt. Quod etiam ſic eſſeras,

Non tamen intuitu credendorum, ſed intuitu faciendorum.

ras, viſivam potentiam eſſe naturalem, locomotivam vero liberam, ſaltem participative. Enimvero imperare quidem oculo poteſt voluntas, ut ſe vel claudat, vel aperiat, ut pupillam huc vel illuc volvat; At vero, ut quod album eſt, vel ipſi ſaltem tale videtur, pro nigro apprehendat, jubere non poteſt. Similiter ſe res habet cum intellectu. Tam apta eſt hæc ſimilitudo, ut applicari queat iis etiam, quæ de imperio directivo & coactivo dicebamus. Nam oculus juxta potentiam viſivam certa ratione (puta vi phantaſiæ, cui ſimilis reſpondet viſiva potentia) dirigit in animalibus appetitum ſenſitivum, in homine etiam rationalem: viciſſim appetitus hic locomotivam dirigit oculi. Nunc in ſapientia quoque ſeu Theologia inveſtigemus duplicem vim, viſivam, & locomotivam. Viſiva ſapientiæ vis in eo eſt, ut in religione verum id eſſe credat quiſque, de quo eum ſua convincit conſcientia. Atque hæc vis prudentiæ imperio non ſubeſt. Neque enim cogi poteſt religio, ipſa potius prudentiam dirigit, h. e. ſuadet imperanti cuilibet, ut ita Rempublicam diſpen-

diſpenſet, ne religioni, quam pro vera habet, noceatur, ac potius commodetur. At vero locomotiva ſapientiæ vis, quæ in externo conſiſtit religionis exercitio, ſubeſt imperio prudentiæ, & quidem coactivo, ſic ut exercitium religionis pro arbitrio vetare, jubere, modum etiam exercendi externum (de interno videbimus poſtea) præſcribere poſſint ſummi imperantes: nam in hoc ſita eſt ratio juris ſacrorum. Quod de ſapientia dictum eſt, viſivam ejus vim prudentiæ non ſubeſſe, idem de ceteris etiam habitibus theoreticis, atque adeo de ſcientiis omnibus verum eſſe apparet. Neque enim politicus magiſtratus poteſt Phyſico aut Aſtronomo imperare, ut, quod falſum ipſe ſcit, credat verum: exercitium tantum externum, quod locomotivæ comparabimus, vetare aut modum præſcribere poteſt.

Atque huic ſimile quid ex Thomæ lectione prima & ſecunda *in caput 1. & 2. Ethicorum* refert Famianus Strada, *l. 1. Proluſ. Acad. proluſ. 3. p. m. 98. Imperium* inquit, *civilis ſcientia in reliquas diſciplinas magnum eſt, ſed eſt longe minus* Illuſtrantur dicta per conſenſum Famiani Stradæ.

in contemplatrices & rationales, quas in cognitione & æſtimatione rerum poſitas, theoreticas græci vocant, quam in effectrices, & ut iidem appellant, πρακτικὰς h. e. conſummationi operum addictas: nam iis, quas poſteriori loco dixi, artibus, politica facultas præcipit, tum, quod ſpectat ad earum uſum, ut vel exerceant artificium, ſi ex re civitatis ſit, vel ab eo, ſi ſecus, abſtineat, tum quod pertinet ad operis deſignationem deſcriptionemque, ut faber non ſolum gladios ac venabula fabricetur, ſed ita etiam fabricetur, ut ipſa imperarit, adeoque æris temperaturam ac teli formam modumque præſcribit artifici. At vero rationalibus (theoreticis) *diſciplinis ea tantum, quæ ad earum uſum faciunt, non quæ ſpectant ad operis naturam, jubet. Nam ut aliqui in civitate tradant Mathematicorum doctrinam, aliqui addiſcant, Politica præcipit, ut vero de triangulo hæc aut illa concludantur, minime præcipit.*

Illius internum, hujus externum. Quæ diſtinctio defenditur contra Joh.

Quod nos diſtinguendo inter imperium directivum & coactivum explicare conati ſumus, id neſcio, an non alii voluerint aliis terminis ſignificare, dum nempe ſapientiæ aſſignant imperium

perium non practicum & externum, ſed internum & ſpeculativum. Veruntamen eſt ea diſtinctio paululum obſcurior. Ridet non tam diſtinctionem ipſam, quam applicationem ejus Jones Fridericus Hornius *Proœm. Polit. c. 5. n. 4. p. 48.* dum imperium illud Metaphyſicæ in prudentiam internum & ſpeculativum vocat phantaſticum, ſicut & in præcedentibus operoſe conatur abſolutum prudentiæ principatum in ſpeculativas diſciplinas evincere. Sed in ea re partim plumbeis utitur pugionibus, partim oſtendit, ſe verum controverſiæ ſtatum, qualem peritiores ponunt, non intellexiſſe; cum illis autem digladiari, qui bonam alioquin cauſam & ipſi tum perverſione ſtatus, tum ineptis argumentis corruperunt. Vere dicas, Andabatarum te pugnam videre. Quare modo id obſerves, quæri de imperio 1) non omnium habituum ſpeculativorum, multi enim ex illis famulantur: nec 2) Metaphyſicæ Scholaſticorum, quæ tantum eſt Lexicon quoddam Philoſophicum ſcientiæ faciem præ ſe ferens, ſed ejus Metaphyſicæ, cui nomen Frid. Hornium.

 Theo-

Theologiæ accurate convenit; nec 3) de imperio coactivo, ſed directivo: facile Hornii, hominis alias ingenioſi, ſed hic profecto parum perſpicacis, argutias refelles, & omnes citra ſcopum cadere, aut veræ ſententiæ non contradicere animadvertes. Sane citius probabo, Hornium cordatis, quos hic habere poteſt, adverſariis non contradicere, quam quod ipſe vult *p. 47.* Ariſtotelem aſſertionis ſuæ immemorem, (qua *lib. 1. Nicomach. c. 2.* Politicam vocaverat, Κυριωτάτην καὶ *μάλιστα ἀρχιτεκτονικὴν*) contrarium aſſerere in magnis moralibus; quod nempe ſapientia ſit excellentior prudentia Politica, & hanc imperare quidem, ſed ad inſtar ſervi, nomine domini & vice ejusdem.

Contra quem etiam defenditur Ariſtoteles.

Locus Ariſtotelis eſt *l. 1. magnor. moral. cap. ult. fol. m. 127. Forſitan,* inquit, *ita ſe habet prudentia, ut in ædibus Atrienſis* ἐπίτροφος, (qualis in domo Potifaris erat Joſeph) *is namque præeſt omnibus, diſpenſatque omnia, ſed nondum idem imperat omnibus, verum domino ocium parat, ne is præpeditus rerum domeſtica-*

-ſticarum neceſſitate diſſolvatur, quo minus honeſti quippiam & officioſi agat.' Ita atque ſimiliter prudentia tanquam ſapientiæ quædam atrienſis ei otium parat, ut ſuum peragat opus, affectus cohibendo eosque temperando. Hoc idem *l. 6. Nicom. in fine* ſic enunciat: *Illius cauſa imperat prudentia, non illi. Præterea ſub prudentiæ imperio ſapientiam eſſe dicere, perinde eſt, ac ſi quis dicat, ſcientiam civilem Diis immortalibus imperare, quia de omnibus præcipiat, quæ ſunt in civitate.* Ex hoc Nicomacheorum loco vide, quæ diſſerunt Sonerus, *oratione de vita contemplativa in Philoſophia Altorfina p. 562.* Piccartus *cap. 16. Iſagoges num. 22. & ibid.* Durrius *p. m. 150. & 158.* Stahlius item, *diſcurſibus ad Tabulas Metaphyſicas fol. 32.* e quibus Piccartus & Stahlius diſtinguunt inter imperare alicui & pro aliquo. Ait Ariſtoteles prudentiam imperare non ſapientiæ, ſed pro ſapientia, ut nempe ſapientiæ bene ſit: Quomodo & in domo ἐπίτροπος imperat non domino, ſed pro domino, ut domino nempe bene ſit. Habet ergo ſe ſapientia ad prudentiam aliquo modo tanquam finis ad efficientem

cauſam,

cauſam, ergo & ſapientia dirigit prudentiam. Vides iterum imperium ſapientiæ directivum. Quo tamen pacto non eripitur prudentiæ imperium effectivum, hoc enim nunc directivo opponamus, Voco autem effectivum imperium, quod competit efficienti cauſæ in finem. Efficit enim certa ratione finem efficiens. Atque ſic, ut inter finem & efficientem, ſic inter ſapientiam & prudentiam datur imperium quoddam mutuum, ſed duobus nominibus diſtinguendum. Ait Hornius, Ariſtotelem dum ſapientiam prudentiæ præfert, argumento ſerviiſſe, ne tradens Metaphyſicam videretur in re nihili occupari. Inepte! non enim hæc diſſerit Ariſtoteles in Metaphyſicis, ſed in moralibus libris. Quorum argumento ſi ſervire potius, quam veritati voluiſſet, omne ſapientiæ imperium abrogare illic fuerat conſultius. Pergit Hornius, & quod ſcripſerat Ariſtoteles *lib. 6. Nic. cap. 7.* (*abſurdum eſſe, ſi quis ſcientiam civilem, aut prudentiam arbitretur eſſe optimam, niſi optimum eorum, quæ ſunt in mundo, homo ſit,*) in eo ipſi contradicit: *Hoc ipſum enim,*

enim, inquit, *extra dubium eſt, homine in hoc mundo diviniorem & præſtantiorem creaturam non haberi.* Hic neſcio, an Hornius velit etiam angelo præſtantiorem creaturam eſſe hominem. Sed quicquid hujus ſit, illud indubium, Deum eſſe homine præſtantiorem: quæ autem dicit ibi Ariſtoteles ad Deum, vel Deos, ut ipſe loqueretur, referre oportebat, non ad creaturas extra hominem. Id enim vult, ideo prudentiam eſſe ſapientia inferiorem, quia occupata ſit prudentia quidem in humanis, ſapientia vero in divinis.

Ex iis, quæ de mutuo ſapientiæ prudentiæque imperio dicta ſunt hactenus, judicari quoque aliqua ratione poterit, quale in bene conſtituta Republica temperamentum eſſe oporteat regiminis ſecularis cum Eccleſiaſtico. Etenim, ut habitus diſtincti, ſapientia & prudentia nihilominus mutuo ſibi nectuntur imperio; ſic & illa duo diſtincta regimina, unum Politiæ ſtricte ſumtæ, alterum Eccleſiæ, certis inter ſe rationibus temperata eſſe debent, id ni fiat, intemperies quædam ac

Juſtum temperamentum regiminis ſecularis & Eccleſiaſtici.

ac vitium naſcitur. Juſti temperamenti ratio in eo conſiſtit, ut Politia ſtricte dicta ſe habeat ad Eccleſiam, veluti nutrix ad infantem alendum. Neque enim fruſtra reges nutritiis & reginæ nutricibus comparantur a Propheta *Eſaia c. 49. v. 13.* Nutrix infantem habet in poteſtate externa; ſic Reſpublica Eccleſiam: Sciat tamen nutrix, ſe infantis gratia, ut illi præcipue bene ſit, conductam eſſe. Sciat ergo & Reſpublica, ſe a Deo ordinatam eſſe, ut Eccleſiæ bonum primario curet, atque adeo conſilia felicitatis temporalis æternæ, quæ extra veram Eccleſiam nulla eſt, beatitudini ſubordinet.

Ejus oppoſita duo extrema, Papocæſaria & Cæſaropapia.

Huic juſto temperamento duæ opponuntur intemperiei ſpecies, quarum una vocatur Παποκαισαρία, das Päbſtliche Käyſerthum, altera Καισαροπαπία, das Käyſerliche Pabſtthum. Exemplum τῆς παποκαισαρίας præbet regnum Pontificis Romani, ubi ordine præpoſtero non Eccleſia in Reipublicæ, ſed Reſpublica in Eccleſiæ, h. e. nutrix in infantis gremio ſedet, ubi infans nutricem pro lubitu conculcat, abdicat, atque, ſi placet,

placet, etiam interficit. Καισαροπαπία vero eſt, ubi ſeculares Principes utriusque gladii poteſtatem ſibi ſumunt, cumque poteſtate externa internam quoque uſurpant, aut ejus exercendæ modum divinitus inſtitutum ſuoque imperio non ſubjectum mutare pro arbitrio præſumunt, v. g. Eccleſiæ miniſtris elencho adverſus hæreſes vel publica ſcandala interdicendo. Qua de re beatus Mengeringius *Scrutinio Conſcientiæ p. 507.* Hoc nempe fit, cum nutrix, quæ infantis in gratiam conducta eſt, infante abutitur in ſuum commodum: Cum Principes ſtatui ſuo religionem accommodatam eſſe cupiunt. Atque ut ejusmodi Cæſaropapia Eccleſiam Reipublicæ, quod contra factum oportebat, tanquam fini ſubordinat, ita ſimiliter Papocæſaria ad Eccleſiam, cui ſola vis directiva debebatur, etiam coactivam trahit: Utraque alienum imperium involans, & ex ejus ſubjugatione ſuæ poteſtatis augmentum per injuriam petens. Ex eo fit, ut utriusque monſtri imperium ſit corruptum, & magis imperantium pravæ libidini ſerviat, quam bono publico. Id inter-

eſt

eſt tantum, quod Cæſaro-papia tyrannidem exercet in habitu ſeculari. Papo-cæſaria idem facit in ſchemate Eccleſiaſtico. Utrobique etiam vim fieri veræ religioni eſt neceſſe: cui Cæſaro-papa frenum injicit per abuſum juris ſacrorum: Papo-Cæſar Dictatorem ſe, qui divinis quoque legibus & inſtitutis derogare poſſit, obtrudit. Id quidem ſatis conſtat, Romani Pontificis religionem eſſe mere ſtatiſticam, h. e. eum in finem elaboratam, ut ſacerdotes opibus, potentia & autoritate in immenſum gliſcant. Quam in ſententiam nuper non abſurde diſſeruit quaſi relata referens perſonatus Severinus a Monzambano *cap. ult. de ſtatu imperii german. p. 214. & ſeqq.* Nimirum ſtatiſtica religio decebat utrumque Antichriſtum. Nam & Mahumeticam religionem totam politicam eſſe Boccalinus probat, teſte Beſoldo *l. 6. Politicorum diſſert. de Educatione c. 7. num. 3. p. 30.*

HISTORIA CONTENTIONIS INTER IMPERIUM ET SACERDOTIUM.

CAPUT I.

Genuini conceptus de ſana & perfecta Republica.

Methodus dicendorum § 1. *Conceptus genuini de Reip. ſanitate & perfectione quoad unionem voluntatum & de evitandis capitibus uno pluribus.* §. 2. *Excepta Monarchia, in Ariſtocratia & Democratia omnes ut ſinguli ſunt ſubditi.* §. 3. *De diſtincto officio imperantium & docentium, & quod errores intellectus non ſint objecta legum.* §. 4. *Quatenus actiones indecoræ ſint objecta legum.* §. 5. *Doctoris officium eſt docere veritates utiles & quænam tales ſint.* §. 6.

§. 1.

Methodus dicendorum.

QUemadmodum, qui hiſtoriam morbi diſtincte proponere vult, operam dat, ut genuinum conceptum ſanitatis, quæ per illum morbum turbatur, habeat, tum ut fontem aberrationis a ſanitatis regulis ejusque progreſſum docoat, denique ut originem & prograſſum ipſius morbi referat; ita etiam ſimilia obſervanda ſunt in deſcriptione motunm in Republica internorum, ut qui & ipſi ſunt morbi Politici. (*De primo agitur in* §.*2. ſeq. de ſecundo in* §.*7. ſeq. de tertio in* §.*31. ſeq.*)

Conceptus genuini de Reip. ſanitate & perfectione quoad unionem voluntatum & de evitandis capitibus uno pluribus.

§. 2. Quod igitur conceptus genuinos de Reipublicæ ſanitate ſeu perfectione intuitu contentionis memoratæ attinet, ſequentia principia evidentia ſunt, & pene in ſenſus incurrunt. 1. Anima Reipublicæ eſt unio voluntatum, & ut quælibet resp. unum ſummum caput habeat, ſive id repræſentet unus homo, ut in Monarchia, ſive unum collegium nobiliorum, ut in Ariſtocratia, ſive concilium totius populi, ut in democratia. 2. Si respublica ita ſit ordinata, ut diſſenſu inter eos, qui

de

de ſumma imperii participant, orto, nulla adſit via palpabilis & in ſenſus incurrens (qualis eſt v. g. pluralitas votorum) hoc diſſidium tollendi, tum haud dubie iſta Reſpublica ex ipſa hac forma inter morbidas referenda eſt. 3. Huc igitur etiam referri debet reſpublica mixta, quam Scholaſtici tantopere commendant, & quæ hactenus communiter in Academiis erronee ut exemplum feliciſſimæ Reipublicæ fuit propoſita, videlicet reſpublica talis, ubi non modus adminiſtrandi eſt mixtus, ſed ubi particulæ ſummæ poteſtatis inter regem & optimates aut populum ſunt diviſæ. 4. Eadem eſt ratio reipublicæ, ubi ſumma poteſtas penes collegium aut concilium eſt, ſi forma ejuſmodi ſit præſcripta, ut vota diſſentientium non debeant numerari, ſed ponderari, etſi Jus Canonicum hic diſſentiat. (*vide notata ad Lancel. lib. 1. not. 87. ſeq. p. 67.*) 5. Eadem eſt ratio, ubi regalia ſic diviſa ſunt, ut regalia circa ſacra & profana inter ſacerdotium & regem aut collegium optimatum vel populi ſint diviſa. Si enim in quacunque republica ſic mixta duo capita inter ſe diſſentiant, ex duobus malis neceſſe erit, ut unum oriatur: vel ut tum nullum aliud remedium adſit, id finiendi, quam

bellum civile, vel ut unum caput cedat alteri, & adeo ſit caput ſpurium, ſaltem nominetenus tale, alterum vero, cui ceditur, ſit verum & unicum caput, prius vero ſit hujus ſaltem brachium, executor, carnifex, aut quocunque nomine id appellare velis.

Excepta Monarchia in Ariſtocratia & Democratia omnes ut ſinguli ſunt ſubditi.

§. 3. Ex dictis etiam ſequitur, ut 6. in ariſtocratia & democratia, omnes ut ſinguli conſiderati debeant eſſe ſubditi, imo ut ſolum collegium ſupremum ſecundum pluralitatem votorum majeſtatem habeat, reliqua vero collegia omnia etiam ad ſubditorum claſſem pertineant, & ut ideo in ſola Monarchia rex vel princeps ſolus a claſſe ſubditorum eximatur. 7. Inde ſequitur, ut non ſolum Duumviratus & Triumviratus ſint Reſpublicæ morbidæ, ſed etiam, ſi duo dentur in una Republica collegia vel concilia, quorum neutrum dependeat ab altero, aut ſi in Monarchia collegium aliquod a regis poteſtate ſub quacunque etiam limitatione, cum poteſtate reſiſtendi prætendat eſſe exemptum.

De diſtincto officio imperantium & docentium, & quod er-

§. 4. Sequitur 8. Imperantium & docentium officia eſſe diſtinctiſſima nec facile combinari poſſe. Imperantis eſt cogere, docentis adhortari, precari. Docens non imperat imperanti, imperans vero pu-

punit docentem. Imperans intendit emendare actiones externas voluntatis; Docens & errores intellectus & cupidines internas voluntatis. 9. Errores intellectus non ſunt objecta legum pœna, lium, nec adeo majeſtatis officium eo tendit, ut errores coactione adimat, quia coactione errores magis confirmantur, quam ut tollantur, &c.

[rores intellectus non ſint objecta legum.]

§. 5. Imo 10. nec omnes actiones externæ voluntariæ ſunt objectum legum, ſed ſaltem illæ, quæ per ſe quietem & tranquillitatem publicam turbant, h. e. actiones injuſtæ & indecoræ prope ad injuſtas accedentes. 11. Reliquæ indecoræ nonniſi exemplo & doctrina & aſſuefactione emendantur, & quidem a volentibus. 12. Nam omnis coactio violenta inepta eſt ſua natura, ut homines virtuoſos & ad veram amicitiam aptos faciat, ſed potius efficit hypocritas & fraudulentos deceptores omni ſtatui Reipublicæ valde noxios &c.

[Quatenus actiones indecoræ ſint objecta legum.]

§. 6. Denique 13. Doctoris officium eſt, ut auditores ſuos inſtruat non ſolum cognitione veri, ſed (quia multæ veritates ſunt inutiles aut noxiæ) ut potiſſimum eos inſtruat veritatibus utilibus. Utiles vero 14. ſunt, quæ docent evidenter & absque abſtractionibus Metaphyſicis miſeriam totius generis hu-

[Doctoris officium eſt docere veritates utiles & quænam tales ſint.]

mani, agnitionem propriæ ſtultitiæ & modum, vel methodum eam evadendi.

15. Quod veritates Theologicas attinet, Eccleſia tam Judaica quam Chriſtiana primitiva magis ſollicita fuit de myſteriis voluntatis, quam de myſteriis Metaphyſicis eſſentiæ divinæ. (*Conf. Cautel. Juriſpr. Eccl. cap. 3. n. 9. 15. 36. 37. & fuſius cap. 18. a §. 7. ad §. 23. ubi ſimul origo formularum ex ſeculo 2. & 3. deducitur, cum quibus junge infra dicta §. 19. 20. Adde Inſtit. Juriſpr. div. l. I. c. 1. §. 23. ſeq. junct. diſſ. proœm. §. 36. 37. ubi oſtendi, originem etiam deberi Philoſophiæ Platonico-Ariſtotelicæ.*)

CAPUT II.

Fons aberrationis & progreſſus.

Fons aberrationis quærendus in primo & ſecundo ſeculo §. 7. Erronea doctrina debetur Philoſophis, Rabbinis, Patribus. §. 8. Errores Rabbinorum & Patrum circa matrimonium. §. 9. Error de origine rerumpublicarum apud patriarchas. §. 10. Error circa leges Moſaicas, & earum diviſionem. §. 11. Erronea argumentatio a ſtatu Theocratiæ Judaicæ, vel regum Judaicorum ad ſtatum

Digitized by Google

ſtatum rerumpublicarum Chriſtianarum. §. 12. *Oblivio differentiæ inter prophetas & miniſtros Eccleſiæ, item inter ſpiritum Eliæ & Chriſti.* §. 13. *Neglectus boni exempli imperantium.* §. 14. *Varii defectus ſacerdotum & Philoſophorum Ethnicorum.* §. 15.

§. 7.

Fons aberrationis quærendus in primo & ſecundo ſeculo.

PErgo ad fontem aberrationis & hujus progreſſum. Hic vero ratione temporis non quærendus eſt demum in ſeculo 6. ſed in ipſa primitiva, quæ quinque ſecularis aſſeritur, eccleſia, imo in ipſo primo & ſecundo ſeculo. (*Confer. Cautel. dict. c. 3. n. 37. 38. item n. 51. ad n. 60. item cap. 9. n. 10. ad n. 16. p. 87. ſeq.*)

Erronea doctrina debetur Philoſophis, Rabbinis, Patribus.

§. 8. Ratione originis fons aberrationis in hac materia non tam debetur Philoſophis Gentilibus rationis lumine abutentibus, quam Doctoribus Judæorum & Chriſtianorum famigeratiſſimis, id eſt Rabbinis & Eccleſiæ Patribus, palpabiliter erroneas ſcripturæ ſacræ interpretationes de rebus Politicis, ut articulos fidei proponentibus & auctoritate ſua propagantibus, quorum præcipuos in cautelis jam notatos & cautelas his oppoſitas breviter repetemus.

Errores Rabbinorum & Patrum circa matrimonium.

§. 9. Fundamentum reipublicæ eſt ſocietas conjugalis. Capitales errores Rabbinorum & patrum circa matrimonium indicavi in cautelis. (*Cap. 4. n. 10. p. 43. & n. 23. p. 47. cap. 5. n. 13. ad 24. cap. 7. n. 3. p. 61.*)

Error de origine rerumpublicarum apud Patriarchas.

§. 10. Errores de origine rerumpublicarum apud Patriarchas quærenda, & de horum judiciis criminalibus in cauſis religionis, item de regimine eorum Eccleſiaſtico & Syſtematibus Theologicis aut formulis fidei ſpeculativæ, deque origine gentium hodiernarum a certis liberis vel poſteris Noachi vide *cap. 4. n. 24. 25. & d. c. 5. n. 26. ad 33.*

Error circa leges Moſaicas & earum diviſionem.

§. 11. Huc ſpectant etiam obſcuræ & erroneæ doctrinæ de diviſione legum Moſaicarum atque criteriis, de earum ſcopo, ac uſu hodierno, item de earum contemtu ſub prædicato vulgari jugi Moſaici &c. (Conf. *cap. 6. Cautelar. n. 5. ad num. 18. & cap. 7. n. 4. p. 62.*)

Erronea argumentatio a ſtatu Theocratiæ Judaicæ, vel regum Judaicorum ad ſtatum rerumpu-

§. 12. Neque omittenda eſt erronea argumentatio a ſtatu Theocratico Reip. Judaicæ ante inſtitutum regnum, & a ſacerdotum ac prophetarum ſtatu in illa Theocratia, imo etiam ſub regibus Iſraëliticis, ad ſtatum Miniſtrorum verbi in Rebuspublicis Chriſtianorum, etſi nullum ſit dubium, utrobique ſacerdotes

ſub-

fuiſſe poteſtati civili. Huc pertinent etiam, quæ de jure regio Hebræorum, de Theocratiæ alteratione poſt regnum, deque colliſione imperii & ſacerdotii, item de uſu politico librorum Samuelis & Regum notavi. (*cap. 7. Cautel. n. 6. ad 9. p. 62. & porro n. 19. ad n. 24. p. 67. ſeq. n. 27. p. 69. n. 30. p. 70.*)

blicarum Chriſtianarum.

§. 13. Porro zelotis ſub prætextu zeli divini & exemplorum a prophetis deſumtorum honorem principibus debitum denegantibus aut turbas etiam moventibus, non ſolum opponenda obſervatio modo citata (*n. 24. cap. 7. p. 68.*) de differentia inter prophetas & miniſtros Eccleſiæ & (*n. 27. p. 69.*) de differentia inter ſpiritum Eliæ & Chriſti, ſed & ſingularis modeſtia & humanitas Danielis erga Regem Ethnicum, ſalva ejus vera pietate. (*ex cap. 8. n. 8. p. 73. ſeq.*)

Oblivio differentiæ inter prophetas & miniſtros Eccleſiæ, item inter ſpiritum Eliæ & Chriſti.

§. 14. Idem caput (*n. 12. & 14. p. 35. ſeq.*) ſuppeditabit meditationem diſtinctam adverſus communes errores Politicos Doctorum, quaſi reſpublica corrupta ſolis legibus ſeveriſſimis poſſit emendari, ſi principes ipſi non præeant populo bono exemplo.

Neglectus boni exempli imperantium.

§. 15. Idem caput (§. *18. ad* §. *25.*) dum cauſas corruptionum populi Judaici ex converſatione & fœderibus cum Ethnicis explicat, ſimul exponit, quod ty-

Varii defectus ſacerdotum & Philoſophorum Ethnicorum.

tyrannis & ambitio Regum & Sacerdotum Ethnicorum ſint cauſæ præcipuæ Idololatriæ, quæ ſimul ſucceſſores tyrannorum ſubjecerit cœcæ ſubjectioni ſacerdotum, neque tamen ipſis ſacerdotibus multum proficuæ, & cur ſacerdotibus Philoſophi Ethnici fuerint exoſi & ab illis Atheiſmi accuſati, quamvis etiam Philoſophi cujuscunque ſectæ multa præjudicia admiſerint, ſeriam & genuinam morum emendationem impedientia.

CAPUT III.
In ſpecie inter Chriſtianos in prioribus octo ſeculis.

Genuini conceptus de natura religionis Chriſtianæ & ejus ſcopo. §. 16. *Decem gradus corruptionis religionis Chriſtianæ, & octodecim gradus doctrinarum Clero dominatum ſupra principes præparantium &c.* §. 17. *Plures errores communes circa hiſtoriam Eccleſiaſticam ſeculi primi.* §. 18. *Seculi ſecundi (ubi & de initiis hierarchiæ Eccleſiaſticæ, hæretificationum, & miſero ſtatu Eccleſiæ ſub hoc ſeculo.)* §. 19. *Horum malorum augmenta in ſeculo tertio.* §. 20. *Communis error de floren-*

florente ſanitate Eccleſiæ in ſeculo quarto, cum potius miſeria Chriſtianismi in hoc ſeculo aucta fuerit. §. 21. *De incrementis poteſtatis clericalis in ſeculo quinto.* §. 22. *In ſeculo ſexto.* §. 23. *Fructus hujus dominationis clericalis in ſeculo ſeptimo & octavo.* §. 24.

§. 16.

Genuini conceptus de natura religionis Chriſtianæ & ejus ſcopo.

NOtandæ etiam ſunt (*ex cap. 9. §. 3. ad §. 9.*) cautelæ de ſcopo religionis Chriſtianæ, ſcilicet reſtauratione veræ & antiquæ religionis (de qua dictum *cap. 5. n. 30. p. 49.*) ſed in majori luce, de triplici corruptione religionis Judaicæ emendata per doctrinam Chriſti, item quod conceptus religionis Chriſtianæ per ſolam emendationem doctrinæ moralis non abſolvatur, nec in ſymbolo fidei ſpeculativæ quærendus ſit, & quod Chriſtus tradiderit omnes articulos fidei neceſſarios.

Decem gradus corruptionis religionis Chriſtianæ, & octodecim gradus doctrinarum Clero

§. 17. Neque omitti debent, quæ (*eod. cap. 9. n. 17. ad n. 27. p. 88. ſeq.*) de decem gradibus corruptionis religionis Chriſtianæ, & (*n. 28. ad finem capitis p. 93. ſeq.*) de octodecim gradibus doctrinarum, Clero dominatum ſupra principes præparantium, item de inſtrumen-

dominatum ſupra principes præparantium. mentis harum doctrinarum & inſufficientia Doctorum iis ſe opponentium &c. diſſerui.

Plures errores communes circa hiſtoriam Eccleſiaſticam ſeculi primi. §. 18. Quamvis autem porro fabulæ tantum non omnes (in *cap. 10. ſeq.*) per ſingula ſecula notatæ, etiam primario reſpiciant ſi non immediate eminentiam poteſtatis Clericalis præ poteſtate Regum & principum, ſaltem unum vel alterum ex iſtis octodecim gradibus, quorum modo mentionem fecimus, inſtituti tamen & temporis ratio non permittit, ut ſingulas circa eas annotationes nunc explicem, ſed ſufficiet ſcopo noſtro, ſi (ex *cap. 10. n. 15. ad n. 31. p. 104. ſeq.*) quædam quoad ſeculum primum diſtinctius proponantur, de multorum arcanorum Papatus inventione Apoſtolis falſo adſcripta, de fabulis intuitu regionum, in quibus Apoſtoli Evangeliũ prædicaverint, de Cavei deſcriptione primorum Chriſtianorum, de falſis ſcriptis & actis Apoſtolicis, de inventione abuſuum poteſtatis Clericalis Chriſto & Apoſtolis falſo adſcripta, de fabula intuitu Symboli Apoſtolici, de falſis canonibus & conſtitutionibus Apoſtolicis, de falſa origine excommunicationis, de falſa comparatione concilii Hieroſolymitani cum conciliis ſequentibus, de cavenda nimia veneratione & nimio etiam contemtu

Pa-

Patrum Eccefiæ &c. de Patrum primi ſeculi inclinatione ad fabulas & allegorias, porro (*n. 38. ad finem ejusdem capitis*) de hæreticis & ſtatu Eccleſiaſtico primi ſeculi. (*Adde quæ docui de prima origine Juris Canonici in his cautelis cap. ſeq. 18. per integr.*)

§. 19. Ex ſeculo ſecundo (*cap. II. n. 8. ad n. 14. p. 119. ſeq.*) de diſciplina Eccleſiaſtica ejusque abuſu, de libertate doctrinæ & modo procedendi contra diſſentientes, de progreſſu ſuperſtitionis & initiis hierarchiæ Eccleſiaſticæ, de conditione patrum Eccleſiæ, de introductione Philoſophiæ Platonicæ in Chriſtianismum. Porro (*ibid. n. 24. ad 25. p. 127. ſeq.*) de modo proponendi doctrinam Chriſtianam & hæretificandi per ſeparationem vel activam vel paſſivam, de fabulis circa hæreticos ſeculi ſecundi & harum origine ac progreſſu. Denique (*n. 42. p. 138.*) de ſtatu miſero Eccleſiæ Chriſtianæ in ſeculo ſecundo. Seculi ſecundi (ubi & de initiis hierarchiæ eccleſiaſticæ, hæretificationum, & miſero ſtatu Eccleſiæ ſub hoc ſeculo.)

§. 20. Ex ſeculo tertio (*cap. 12. n. 1. p. 139.*) monitum generale de decrementis Chriſtianiſmi per ſingula ſecula auctis (*n. 7. p. 143.*) de augmentis poteſtatis Eccleſiaſticæ hoc ſeculo, (*n. 9. & 10.*) fabulæ de eremitis & diſciplina Eccleſiaſtica illius ſeculi. Horum malorum augmenta in ſeculo tertio.

§. 21.

Communis error de florente ſanitate Eccleſiæ in ſeculo quarto, cum potius miſeria Chriſtianiſmi in hoc ſeculo aucta fuerit.

§. 21. Ex ſeculo quarto monita (*capitis 13.*) ideo præ reliquis notanda ſunt, quia quæ iſto ſeculo irrepſerunt rempublicam Chriſtianam graviſſimæ aberrationes, hodienum communiter a Theologis pariter ac JCtis Principum proteſtantium pro charactere & norma ſanitatis, ad quam controverſia inter imperium & ſacerdotium ſit examinanda, haberi ſolent. Agunt vero illa monita (*n. 1. ad 4.*) de genuina deſcriptione Eccleſiæ florentis, de miſero Eccleſiæ ſtatu in ſeculo quarto, de abuſu verborum Conſtantini Magni, dum ſe vocavit Epiſcopum extra Eccleſiam; cur hæc veritas evidens tam exoſa & fere a nemine Proteſtantium excepto Arnoldo & Clerico obſervata fuerit. Item (*n. 10.*) de Ambroſii excommunicatione Theodoſii, (*n. 15. & 16.*) de Concilii Nicæni & Conſtantinopolitani nævis, denique (*n. 18. & 19.*) de colliſione ſtudii pietatis cum orthodoxia & ambitione communi orthodoxorum & ſanctulorum.

De incrementis poteſtatis clericalis in ſeculo quinto.

§. 22. Eadem ratio eſt monitorum ad ſeculum quintum (*cap. 14. n. 1. ad 12.*) de ſummo faſtigio poteſtatis Epiſcopalis, de factionibus Cleri in aulis, de moralitate converſionis variorum regum ad Chriſtianiſmum, de incrementis Papiſmi in ſeculo quinto, de vitæ monaſti-

cæ

cæ periculis, de Patrum Eccleſiæ hujus ſeculi, in ſpecie de Hieronymi & Auguſtini nævis humanis, & cur totus pene mundus Chriſtianus Auguſtinianus factus fuerit, (*n. 15. 16.*) de turpitudine Concilii Epheſini & Chalcedonenſis, denique (*n. 19.*) de inconſtantia Patrum a Dallæo notata. (*Adde excerpta in not. ad Lancel. lib. I. p. 20. ex Dallæi ſcripto de uſu Patrum.*)

§. 23. In ſeculo ſexto imprimis notandæ ſunt conditio miſerrima Juſtiniani Imperatoris tam intuitu regiminis Politici quam Eccleſiaſtici, & maxima hypocriſis Gregorii M. Papæ (*Confer. Cautel. cap. 15. n. 2. 3. p. 167. Plures epiſtolas Gregorii huc pertinentes absque judicio inſeruit Goldaſtus Tomo II. Tract. de monarchia Imperii p. 21.*) In ſeculo ſexto.

§. 24. In ſeculo ſeptimo & octavo notentur fructus excommunicationis, hæretificationis & dominationis clericalis in conſcientias, ſcilicet maxima miſeria imperii Conſtantinopolitani, & origo religionis Mahumedanæ. (*Confer. Cautel. d. c. 15. n. 4.*) item tumultus Cleri ob culturam imaginum, nequitia phariſaica Bonifacii Germanorum Apoſtoli, hæretificatio Vergilii ob aſſertos antipodes, Damaſceni primum ſyſtema Theologicum. (*ibid. n. 6.*) Fructus hujus dominationis clericalis in ſeculo ſeptimo & octavo.

CAPUT

CAPUT IV.
Varia monita de rite formando ſtatu controverſiæ & controverſiæ ipſius ſeu morbi vera origine.

Libertas Eccleſiæ & concordia imperii ac ſacerdotii non ſunt æquipollentia. Primario agendum de dominatu Clericali & Epiſcopali. §. 25. Tres gradus Papatus Politici, nimia eminentia Clericalis, Epiſcopalis & Papalis. §. 26. Errores de ſignificatu Eccleſiæ, ſpiritualium & carnalium, origine jurisdictionis Epiſcopalis, crimine hæreſeos, ſpiritualitate excommunicationis, fuere potiſſima inſtrumenta eminentiæ clericalis. §. 27. Iſtis erroribus ſuppoſitis non potuit jus principum circa ſacra ſubſiſtere. §. 28. Cur origo controverſiæ communiter ad tempora Henrici IV. referatur, ratio eſt, quod Imperatores ſponte ſe baculo Cleri ſubjicientes, fructus hujus mali non antea ſenſerint. §. 29. Conſtantinus M. partim ſponte & ex ignorantia, partim ex juſto metu clero nimium indulſit. §. 30.

§. 25.

§. 25.

Quemadmodum autem hactenus dicta oſtendunt, Papatus Politici & controverſiæ inter imperium & ſacerdotium ſeu de terminis juris circa ſacra eſſentialem conceptum non in eo conſiſtere, quod Papa dominatum in Clerum & Laicos quæſiverit & exercuerit, ſed quod Clerus pedetentim eripuerit ſummam poteſtatem, adeoque principibus nihil prodeſſe, ſi, rejecto imperio Papæ Monarchico, tamen maneant ſub jugo Cleri Ariſtocratico, ita jam non mirandum, quod, qui præ ſe tulerunt, jura principum contra ſacerdotium defendere, & forte etiam bona fide id fecerunt, parum & imo nihil profecerint hactenus, dum tantum non aperte libertatem ſic dictam Eccleſiæ (i. e. dominatus Clericalis Ariſtocratici) liberatam ab imperio Monarchico Papali & Concordiam imperii & ſacerdotii pro ſynonymis aut certe pro terminis idem in effectu denotantibus habuerint. (*Huc pertinet tractatus Petri de Marca de Concordia imperii & ſacerdotii.*) Hinc jam quilibet facile percipere poterit, cur vel plane abſtraham a dominatu Papæ in hac hiſtoria, vel ſaltem ſecundario hoc ultimum faſtigium Pa-

Libertas Eccleſiæ & concordia imperii ac ſacerdotii non ſunt æquipollentia. Primario agendum de dominatu Clericali & Epiſcopali.

patus attendam, & primario de dominatu Epiſcopali & Clericali ſim ſollicitus. (*Conf. Cautel. hoc cap. 17. n. 3. 4. 5.*)

Tres gradus Papatus politici, nimia eminentia clericalis, Epiſcopalis & Papalis.

§. 26. Nimirum ſi Clerus non ſtatim in prioribus quinque ſeculis, ſibi adverſus rectam rationem & ſcripturam, ſub larva ſpiritualium jurium, ſecularem plane eminentiam vindicaſſet, ſuper Laicis omnibus, adeoque etiam ſuper regibus; non occaſio data fuiſſet Epiſcopis, effingere hierarchiam Eccleſiaſticam & ita Clero pariter reliquo & Laicis dominari; Si Epiſcopalis hierarchia non fuiſſet introducta contra rationem & ſcripturam, nullam habuiſſet occaſionem Pontifex, Ariſtocraticum Epiſcoporum imperium mutandi in Monarchicum. *Commentarii loco hic eſſe poterunt notata ad Lancel. lib. I. not. 41. ſect. 2. p. 24. ſ. not. 44. & 45. ſect. 2. p. 28. ſeq. 30. ſeq. (cum qua confer Hoornbeck. Miſcell. ſacr. lib. 2. c. 24. p. 199.) not. 60. p. 45. ſeq. not. 180. ſeq. p. 152. ſeq. ad p. 259. not. 227. 228. p. 210. ſ. not. 243. p. 223. Append. ad lib. I. p. 578. ſeq. lib. 2. not. 3. 4. p. 586. ſeq. not. 168. p. 729. not. 204. p. 748. nota 842. 843. p. 1157. ſq. lib. 3. not. 1. p. 1204. ſ. not. 149. 152, 153. p. 1357. ſeq. lib. 4. n. 566. p. 2278. ſeq.*

Errores de ſignificatu Eccleſiæ, ſpirituali.

§. 27. Uti vero eædem notæ ſimul docebunt, quod Clerus & Epiſcopi ad obtinendam hanc eminentiam variis modis

dis ſenſum ſcripturæ ſacræ corrupuerint, partim, vocem Eccleſiæ ad ſolum Clerum reſtringendo, partim populo perſuadendo, ſe ſolos eſſe ſpirituales, Laicos vero (nec Regibus exceptis) eſſe carnales, partim denique docendo, quod Epiſcopalis eminentia & jurisdictio ab apoſtolis inſtituta fuerit, ita aliæ notæ docebunt, inſtrumenta, quibus regibus ſceptrum extorſerint, præcipue duo ab ipſis fuiſſe adhibita, doctrinam, quod diſſenſus ab eorum formulis ſit crimen horrendum, ſed ſpirituale tamen, adeoque ab ipſis ſolis examinandum, dijudicandum, puniendum, & quod pœna hæreſeos ab ipſis dictata, nempe excommunicatio, ſit etiam pœna ſaltem ſpiritualis a Chriſto & Apoſtolis inſtituta vel retenta, cui adeo omnes in Republica, ne principe quidem excepto, ſint ſubjecti. (*vide Lancel. lib. 4. tit. 4. 12. & 13. & ibi notata, præcipue vero notam 154. p. 1885. ſeq. not. 159. p. 1900. ſeq. not. 415. p. 2136. ſeq. not. 416. p. 2144. ſeq. notam 424. p. 2154. ſeq. & notam 503. p. 2216. ſeq.*)

um & carnalium, origine jurisdictionis Epiſcopalis, crimine hæreſeos, ſpiritualitate excommunicationis, fuere potiſſima inſtrumenta eminentiæ clericalis

§. 28. Iſtis enim doctrinis ſuppoſitis vel cœcus palpare poterit, jus principum circa ſacra in nihilum eſſe redactum, ac ſolum titulum vel corticem ex illo jure principibus remanſiſſe, nucleo relicto Epiſcopis, imo per has ipſas do-

Iſtis erroribus ſuppoſitis non potuit jus principum circa ſacra ſubſiſtere.

doctrinas & conceptus falſæ ſpiritualitatis animis Laicorum impreſſos principes fuiſſe ſubjectos Clero & Epiſcopis. Quomodo enim is ſumma poteſtate gauderet, qui tolerare homines pacificos & virtuoſos, ſed ſolum a Clero in religione diſſentientes, non poſſet, qui diſſidio inter ipſum & Epiſcopos orto, vel etiam absque tali diſſidio cogeretur ſibi fideles ab Epiſcopis ſub prætextu hæreſeos vel alias pro lubitu excommunicatos derelinquere, eosque, etſi maxime vellet, defendere non poſſet, ſed cogeretur in ipſos inſuper legibus & pœnis civilibus ſævire; imo qui ipſe, quocunque tempore, metuere deberet, ne ab Epiſcopis excommunicetur & regno deponatur.

Cur origo controverſiæ communiter ad tempora Henrici IV. referatur, ratio eſt, quod Imperatores ſponte ſe baculo Cleri ſubjicientes, fructus hujus.

§. 19. Quod igitur origo controverſiæ inter regnum & ſacerdotium communiter ad tempora demum Henrici IV. referatur, (*per dicta hoc cap. 17. Cautelarum n. 2.*) ideo factum fuit, non quod Clerus vel Epiſcopi non antea reges & principes chriſtianos ſibi ſubjecerint, & (ad imitationem fœminarum aſtutarum maritis non vi quidem aperta, ſed ſaltem clam & precario dominantium) ſaltem umbram imperii circa ſacra ſub titulo poteſtatis circa externa iis reliquerint, ſed quod ad hæc usque tempora

re-

reges & principes Chriſtiani eorumque miniſtri Laici, genuinis videlicet principiis politicis pro more ſeculorum illorum deſtituti, ſponte (*uti v. g. homo ſponte cauſas morbi ſibi attrahit, tum demum lecto affixus medicinam quærit*) ſe ſubjecerint baculo Clericali, & abjecto dictamine rectæ rationis ſuperſtitioſis Cleri papalis doctrinis tantum non inebriati fuerint. mali non antea ſenſerint.

§. 30. Nolo equidem a temporibus priorum trium ſeculorum, ubi eccleſia Chriſtiana adhuc tyrannidi regum & ſacerdotum Ethnicorum ſubjiciebatur, plenum dominatum Cleri in Laicos deducere, aut ad quaſi excommunicationem aliquam Imperatoris Philippi in ſeculo tertio recurrere (*vide not. ad Lancel. p. 2221.*) id tamen diffiteri non poſſum, ea quæ jam ſupra §. 18. 19. 20. (*ex cap. 10. 11. 12. cautelarum*) ſunt excerpta, ſatis innuere, quod certe jam ſub his temporibus altas radices egerit, (*Adde Arnold. lib. 3. c. 1. §. 8. ſ. Spanheim Introduct. major ad Hiſt. Eccleſ. p. 275. ſeq.*) ut adeo mirari non debeamus, cur Conſtantinus M. Ethnicorum partes deſerendo & Chriſtianis ſe inſinuare volendo, non potuerit, etſi voluiſſet, radices illas invito Clero funditus tollere, ſed potius ejus conditio & ratio ſtatus quaſi requi- Conſtantinus M. partim ſponte & ex ignorantia, partim ex juſto metu Clero nimium indulſit.

ſiverit, multa ipſis partim data opera, partim ex juſto metu indulgere.

CAPUT V.

Vera origo & progreſſus colliſionis inter imperium & ſacerdotium usque ad tempora Caroli Magni.

Varii ſed capitales errores a Conſtantino M. intuitu juris circa ſacra commiſſi ex Ziegler o. §. 31. Item incrementa jurisdictionis Epiſcopalis ſub ſucceſſoribus Conſtantini ſeculo quarto & quinto. §. 32. Fructus horum errorum excommunicatio Theodoſii. (Dubia de hujus facti veritate.) §. 33. Item propagatio hæretificationum & excommunicationum per patres, Hieronymum, Auguſtinum, Chryſoſtomum. §. 34. Varia monita de excommunicatione & morte Anaſtaſii imperatoris. §. 35. Vera origo controverſiæ inter imperium & ſacerdotium, item juramenti religionis principibus obtruſi ad tempora Anaſtaſii referenda. §. 36. Reſponſio ad dubia Frid. Spanhemii & autoris Hiſtor. Eccleſ. Gotha-

thana. §. 37. *Excuſatio Centuriatorum Magdeburgenſium.* §. 38. *Mendacia Zonaræ de morte Anaſtaſii jam ab aliis agnita.* §. 39. *Sub eodem Imperatore ſtabilita doctrina falſa, quod jus circa ſacra ſit res ſpiritualis.* §. 40. *Varia notabilia circa Imperatórem Juſtinianum.* §. 41. *Craſſi errores juri principum circa ſacra adverſantes in corpore juris Juſtinianei.* §. 42. *Incrementa litis inter imperium & ſacerdotium ſeculo 7. & 8. occaſione Monotheletarum & Iconoclaſtarum.* §. 43. *Teſtimonium Timanni Geſſelii.* §. 44. *Revera tamen tum lis fuit inter ſacerdotium & ſacerdotium.* §. 45. *Excuſatio vitiorum Cleri utriusque partis.* §. 46.

§. 31.

Jam Zieglerus (*de Epiſcopis lib. 3. cap. 30. §. 34. ſq.*) prolixius docuit, quod Conſtantinus M. non ſolum Eccleſias liberaliter dotando & Epiſcopos ubique magno honore dignando, ſed & juris dicundi poteſtatem in quoscunque, qui profanorum judicum cognitionem declinarent ipſi, illis conferendo, & conſtituendo, ut, quod Epiſcopi judicaſſent, id robur & autoritatem ſententiæ omnem haberet, plurimum ad

Varii ſed capitales errores a Conſtantino M. intuitu juris circa ſacra commiſſi ex Zieglero.

ad ſubſequentem eminentiam poteſtatis Epiſcopalis contulerit. (*conf. not. ad Lancel. p. 1209.*) Acceſſit poteſtas hæretificandi alios & excommunicandi ſolenniter per concilia Epiſcopis a Conſtantino indulta, & quod verbis ſuis honorificis, quibus ſe Epiſcopum dixit extra Eccleſiam, occaſionem Clero dederit effingendi poſtea idolum diſtinctionis inter poteſtatem internam & externam circa ſacra, (*Confer ſupra §. 21. & in cautel, hoc cap. 17. §. 24.*)

Item incrementa juriſdictionis Epiſcopalis ſub ſucceſſoribus Conſtantini ſeculo quarto & quinto.

§. 32. Idem Zieglerus (*d. l. §. 42. ſeq. excerptus in notis ad Lancel. d. p. 1209. ſeq.*) porro oſtendit, quanta incrementa juriſdictio Epiſcopalis per diſtinctionem inter cauſas civiles & Eccleſiaſticas acceperit, ſub Conſtantino, Gratiano, Theodoſio, Arcadio, Honorio, Valentiniano II. & III. Martiano; &c. tam variis legibus ab ipſis publicatis, quam variis conſtitutionibus Eccleſiaſticis in Conciliis & Synodis ab ipſis Imperatoribus approbatis.

Fructus horum errorum excommunicatio Theodoſii. (Dubia de hujus facti veritate.)

§. 33. Effectus hujus indulgentiæ & ſubjectio Imperatorum inde ſecuta jam ſe exeruit circa finem ſeculi quarti per excommunicationem Theodoſii ab Ambroſio, non contradicente Imperatore, ſed ſe ſubmittente, facta. (*Not. ad Lancel. p. 2221. Notabilia varia circa hoc factum*

ctum jam ſunt adjecta cap.13.cautel.n.10.) Neminem equidem hactenus vidi, qui de veritate ipſius facti in genere dubitaret. Quodſi vero quis ea paulo attentius perpendat, quæ Jacobus Gothofredus (*ad l. 13. Cod.Theod.de pœnis Tom.3. p.305.ſeq. & in Chronolog. p. 122.*) de hoc negotio memorat, deprehendet, etiam intuitu ipſius facti reſtare dubia non contemnenda, etſi iis obviam ire tentaverit ipſe Gothofredus. (*Id hic obiter notandum, parum prudenter egiſſe Goldaſtum, quod Ambroſii varias epiſtolas de poteſtate regia & Epiſcopali agentes absque monito inſeruerit tractatui de Monarch. Imper. Tomo II. ab init.*)

§. 34. Pertinet etiam ad effectus hujus indulgentiæ, quod patres Eccleſiæ, alias valde commendandi, iſtos capitales errores majeſtati Principum circa ſacra repugnantes bona fide propagaverint, & autoritate ſua ſtabiliverint. De Hieronymo, Auguſtino, Chryſoſtomo jam actum. (*cap. 14. cautel. n. 7. ad n. 13.*) Auguſtino vero debetur præ reliquis ſtabilimentum duorum præcipuorum inſtrumentorum dominatus Epiſcopalis, hæretificationis & excommunicationis. Etſi enim Athanaſius, Hilarius, Ambroſius, Nazianzenus, Optatus, Chryſoſtomus & Hieronymus paſſim docuerint, impiam eſſe perſecutionem hæretico-

Item propagatio hæretificationum & excommunicationum per patres, Hieronymum, Auguſtinum, Chryſoſtomum.

ticorum, (*conf. Timann. Geſſelius in Hiſtor. Eccleſ. Tom. I. p. 655. ſeq.*) etſi ipſe Auguſtinus in prioribus ſcriptis omnem vim religionis cauſa damnaverit, poſtea tamen poſt acres cum Donatiſtis contentiones docuit, omnia licere contra hæreticos, excepta ſola morte. (*Nota ad lib. 4 Lancel. p. 1906. ſeq.*) Idem gladium ſpiritualem excommunicationis poſt Cyprianum valde commendavit, (*locis in not. ad Lancel. p. 2157. citatis.*)

Varia monita de excommunicatione & morte Anaſtaſii Imperatoris.

§. 35. Neque omittenda eſt excommunicatio Imperatoris Anaſtaſii a tribus Papis, Symmacho, Anaſtaſio, Gelaſio, initio ſeculi ſexti, utpote omiſſa in cautelis, cum tamen eandem valde urgeant & commendent ſcriptores Pontificii, & qui adhuc ex Proteſtantibus horum ſputa lingunt. Si cauſam quæras, nullam aliam deprehendes, quam quod Anaſtaſius, (obſervans, hæretificationes & excommunicationes innocentium ob ſolum diſſenſum in religione, maximum juribus majeſtatis creare præjudicium,) regale principis potiſſimum, tolerantiam nempe diſſentientium, invito etiam Clero exercuerit, & dictata Conciliorum pro articulis fidei & norma credendorum haberi noluerit. Hanc unicam ob cauſam Imperator non ſolum calumniis Cleri hæretificantis & excom-

excommunicationibus fuit expoſitus, ac ſi Manichæus, Arianus, Eutychianus, uno verbo, homo maxime impius eſſet; ſed & iidem varios tumultus adverſus imperatorem excitarunt, & ſi vera eſt fabula *a)* quod paulo poſt tumultum

a) Nam plerique ſcriptores tacent. Evagrius *lib. 3. cap. 43. Anaſtaſius poſthac* (id eſt poſt tumultum in antecedentibus memoratum) *ad brevisſimum temporis ſpatium vitam protrahens, cum 27. annos, tres menſes & dies totidem Romanum rexiſſet imperium, ex hac luce migravit.* Jornandes *de regn. & temp. ſucceſſ. p. m. 591. Mærens & furens, major octogenario ætatis anno, regnique viceſimo octavo, rebus exceſſit humanis.* Paulus Diaconus *lib. 17. p. 165. Impiam ejus temeritatem divina ultio ſubſecuta eſt. Nam cum jam ſeptimum & viceſimum imperii annum ageret, ictu fulminis percuſſus interiit.* Procopius *lib. I. de bello Perſico p. 127. Anaſtaſio paulo poſt decedenti Juſtinus ſucceſſit.* Fabula igitur illa de interfecto per fulmen Anaſtaſio in locis ſubterraneis poſt præcedentem prædictionem haud dubie debetur Zonaræ & Cedreno, (utpote quos citat Michaël

chaël Sachße & Geſſelius locis citatis.) Qui tamen jam non ſunt ad manus.

ultimum, (in quo prudentiſſime ſe geſſit Imperator abdicationem imperii populo offerens.) in locis ſubterraneis (quorſum ſe ob metum prædictionis, quod fulmine periturus eſſet, regulariter orta tempeſtate conferre ſolebat) fulmine ictus perierit, veroſimiliter a Clero vel hujus fautoribus clam interfectus vel ſtrangulatus fuit. (*Vide Arnold. ſecul. 5. cap. 1. §. 8. Helvicum Theatr. Hiſtor. ad ann. 1492. Timann. Geſſelium Hiſtor. Eccleſ. Tom. I. p. 642. 644. item p 652. Michaël* Sachßens Käyſer-Chronick *ſub Anaſtaſio.* Hiſtoriſchen Bilder-Saal *Part. 2. p. 367. ſeq. & in append. rer. Eccleſ. p. 155. ſeq.*)

Vera origo controverſiæ inter imperium & ſacerdotium, item juramenti religionis principibus obtruſi ad tempora Anaſtaſii referenda.

§. 36. Quare ingenuus Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ & genuinæ Politicæ cultor hic probe notet, non ſolum originem controverſiæ inter regnum & ſacerdotium de jure circa ſacra ad hæc imperatoris Anaſtaſii tempora referendam eſſe, ſed & originem juramenti religionis principibus obtruſi. In eo enim conſentiunt ſcriptores, quod Euphemius Patriarcha Conſtantinopolitanus antea noluerit Anaſtaſium coronare, donec reverſales lite-

literas easque juratas de tuendo concilio Chalcedonenſi ſubſcripſiſſet. Quod autem communiter origo controverſiæ inter regnum & ſacerdotium a temporibus Anaſtaſii non petatur, haud dubie in cauſa eſt, quod ſucceſſor Juſtinus, ut imperium obtineret, Cleri jugum ſponte ſuſceperit, & quod facta Anaſtaſii non ſolum a Clero Papali, ſed & a ſcriptoribus proteſtantibus Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, ut impia & hæretica communiter traduci ſoleant, (*excepto Arnoldo & Timanno Geſſelio.*)

§. 37. Unde facile patet, quid ſentiendum ſit de ſententia Frid. Spanheimii (*in introduct. majore ad Hiſtor. Nov. Teſtam. ſecul. 6. p. 539.*) dum aſſerit, jus regium hoc ſeculo integrum fuiſſe & illibatum in externis Eccleſiæ &c. oſtendit enim contextus, quod in antecedentibus (*p. 530.*) docuerit, variis modis in hoc ſeculo dominationem Pontificum invaluiſſe, & quæ pro declaranda integritate juris regii affert (*d. p. 539.*) nil aliud probant, quam obſequium regum Epiſcopis præſtitum & officia bracchii ſecularis, aut ſaltem, quod tum adhuc nulla Epiſcoporum conſtitutio ſine conſenſu principis in uſu fuerit. (Conf. Junckeri Kirchen-Hiſtorie *p. 298. n. 9.*) Autor vero Hiſt. Eccleſ. Goth. (*lib. 2. c. 3. ſect. 4. n. 2.*

Reſponſio ad dubia Frid. Spanhemii & autoris Hiſtor. Eccleſ. Gothanæ.

n. 2. p. 405.) primarium vitium, quod in Anaſtaſio taxat, & quod fons reliquorum, quæ poſt ſcriptores Pontificios repetit, fuerit, dicit in eo conſtitiſſe, quod Imperator pacis Eccleſiaſticæ ſtudioſior eſſet, quam ſalva religione oportuerit. Et præterea valde Papismum Politicum olent, quæ ſequuntur (*p. 411.*) quod nimirum Imperator ſenſerit, fulmina anathematum, ſi dignos feriant, haud eſſe bruta, quippe cum fulmine cœlo tactus interierit.

Excuſatio Centuriatorum Magdeburgenſium.

§. 38. Nimirum noviores etiam Hiſtorici Lutherani timent, ne forte improbent ea, quæ olim Centuriatores Magdeburgenſes approbaverint, aut vice verſa approbent, quæ improbaverint. At hi ſeculo 6. variis in locis, (*quos vide in indice, voce Anaſtaſius, & potiſſimum p. 44. ſeq. p. 75. p. 791. & paſſim.*) calumnias Hiſtoricorum Pontificiorum in Imperatorem repetunt, excommunicationes Pontificum approbant, & mendacia Zonaræ de Anaſtaſio in locis ſubterraneis fulmine icto miraculis accenſent. Sed cogitare debuiſſent noviorum temporum ſcriptores, a Centuriatoribus poſtulari non potuiſſe, ut tempore auroræ veritatis, arcana Papatus intimius inſpicerent.

Mendacia Zonaræ de

§. 39. Interim deprehendi, quod mendacia illa Zonaræ de morte Anaſtaſii jam

jam ſuo tempore agnoverit Jean de Sueur, qui circa finem ſeculi præcedentis ſcripſit; Etſi enim in deſcriptione rerum geſtarum Anaſtaſii, (*quam deprehendes Parte 4. de l' Hiſtoire de l' Egliſe & de l' Empire p. 700. 704. 719. 728. 730. & Parte 5. p. 7. 12. 31. 41. 45. 47. 50. 53. & 59.*) ſubinde partes Cleri contra Anaſtaſium tueatur, & paſſim facta Anaſtaſii improbet, quæ meliore jure approbare poterat, quod tamen ad mortem imperatoris attinet, (*p. 60. & 61.*) non diſſimulat, quod narrationem Zonaræ pro fabula habeat, ut taceam circumſtantiam (*cujus p. 60. meminit,*) nempe conſpirationis adverſus Anaſtaſium, cujus etiam ſuſpecti fuerint Juſtinus & Juſtinianus ejus ſucceſſores, ſuſpicionē augere, quod, quocunque etiam mortis genere mortuus fuerit Anaſtaſius, vero ſimile ſit, eum inſidiis inimicorum interfectum eſſe.

morte Anaſtaſii jam ab aliis agnita.

§. 40. Nec illud omittendum, eundem Sueurium (*Parte 4. p. 730.*) obſervaſſe, quod anno 496. Papa Gelaſius in tractatu de ligamine Anathematis primus docuerit, poteſtatem circa ſacra & profana non amplius, ut olim ſub Judaiſmo & Ethnicismo, in republica Chriſtiana conjungi poſſe, ſed ſeparatim ab Epiſcopis & Principibus exercendam eſſe. Unde conſtat, eo ipſo ſub hoc

Sub eodem imperatore ſtabilita doctrina falſa, quod jus circa ſacra ſit res ſpiritualis.

hoc eodem imperatore ſtabilitam eſſe doctrinam falſam, ac ſi jus circa ſacra ſit res ſpiritualis, aut certe diſtinctionem inter poteſtatem circa interna & externa Eccleſiæ.

Varia notabilia circa Imperatorem Juſtinianum.

§. 41. Quid notandum ſit circa Juſtinianum Imperatorem ſummatim indicavi in cautelis (*cap. 15. §. 2.*) De falſo miraculo ſub Juſtiniano, de orthodoxis, quibus linguæ ab hæreticis abſciſſæ erant, loquentibus (*l. 1. in princ. Cod. de offic. Præf. Prat. Afr.*) egi in diſp. de fide juridica (*c. 2. §. 52.*) & noviſſime in diſp. de exiguo uſu pract. Jur. Juſtin. in foris Germaniæ. (*§. 33.*) An orthodoxus fuerit, an hæreticus ſive Eutychianus ſive Aphthardoceta, noſtra hic non intereſt. *Vid.* **Bilder⸗Saal** *Parte 2. p. 401. & in append. rer. Eccleſ. p. 163. ſeq. Conf.* **Layritz Papſtthron** *lib. 1. cap. 8. §. 9. & 10. p. 179. ſeq. & qui peculiari diſſertatione de Juſtiniani orthodoxia Imperatorem contra Evagrium & alios defendere voluit, Schurzfleiſchium, item Timann. Geſſel. Hiſtor. Eccleſ. Tom. I. p. 684.*

Craſſi errores juri principum circa ſacra adverſantes in corpore juris Juſtinianei.

§. 42. Magis ad noſtrum ſcopum pertinet, quod Juſtinianus in primis 13. titulis libri I. Cod. multos eosque craſſos errores ab anteceſſoribus ſuis admiſſos & genuino juri principis circa ſacra maxime noxios, non ſolum repetierit,

ſed

ſed & novis conſtitutionibus ſuis eos auxerit, quas cum pro articulis fidei asſumſerint, ac usque ad noſtra tempora defenderint Doctores principum proteſtantium, ut vel ex Struvii, &, qui ei adjunctus eſt, Anonymi commentariis ad iſtos 13. titulos videri poteſt, equidem mirandum non eſt, quod jura principum Evangelicorum circa ſacra valde ſuppreſſa hactenus manſerint, præprimis cum & aliæ leges Juſtiniani poteſtatem Epiſcopalem multum erigentes (*videl. l. 29. C. de Epiſc. audient. Novell. 79. 83. & 123. cap. 21. quarum ſummam dedi in not. ad lib. 3. Lancel. not. 1. p. 1213.*) & dogma pure Papiſticum ac majeſtati Principum adverſum in Novella 131. cap. 1. (ubi dogmata conciliorum æquiparantur ſcripturis, & eorum regulæ legibus) a noſtris Doctoribus tantum non ubique fundamenti loco in controverſia de jure principum circa ſacra poni ſoleant.

§. 43. Quæ porro jam ex ſeculo ſeptimo & octavo (*ſupra §. 24.*) ſummatim excerpſi, facile docebunt, litem inter imperium & ſacerdotium, poſtquam ſub Phoca Imperatore Pontifex Romanus maximam autoritatem nactus fuerat, non decrementa ſumſiſſe, nec ſumere potuiſſe, ſed quotidie magis magisque fuiſſe auctam, quod ſatis docent ea, *Incrementa litis inter imperium & ſacerdotium ſeculo 7. & 8. occaſione Monotheletarum & Iconoclaſtarum.*

ea, quæ per iſta duo ſecula in oriente occaſione Monotheletarum & Iconoclaſtarum cum maxima violentia ab utraque parte geſta fuere, Imperatoribus modo a Pontificis ſeu orthodoxiæ, modo ab adverſariorum ejus partibus, ſtantibus ac crudeliſſime in ſeipſos ſævientibus.

Teſtimonium Timanni Geſſelii.

§. 44. Digna ſunt verba Timanni Geſſelii (*Tom. II. Hiſt. Eccl. p. 25.*) quæ huc apponantur. *Hic admirari ſatis nequeo*, inquit, *tanto molimine, tanto animorum æſtu, tot anathematibus ad nutum principum, imo & fœminæ* (Irenæ) *tam contraria celebrata concilia, ab eadem natione, & a tam frequentibus, & forte multis iisdem patribus: quare deteſtari ſatis nequeo, nationis hujus inconſtantiam, & inconſideratam horum Theologorum temeritatem, qua ab uno extremo in aliud dilabuntur. In concilio anno 755. imagines templis ejiciuntur, ignominia afficiuntur, imo comburuntur; in hoc anno 787. ſancta æſtimantur, & adorare nolentibus anathematis fulmen impingitur &c.*

Revera tamen tum lis fuit inter ſacerdotium & ſacerdotium.

§. 45. Si tamen dicendum, quod res eſt, accurate loquendo, non tam hic continuata fuit lis inter regnum & ſacerdotium, ſed inter ſacerdotium & ſacerdotium. Anaſtaſius regale tolerantiæ defendere volebat invito tantum non uni-

univerſo Clero. At in controverſiis illis ſeculi ſeptimi & octavi, & in plerisque ſimilibus ſequentium ſeculorum reges & principes, concilia ſibi adverſa & ſe invicem hæretificantia, convocantes, & horum decreta crudeliter exequentes, nil aliud fuerunt, quam brachia ſecularia Cleri, vel Pontifici Romano addicti, vel ei adverſi, mutuo in ſe furentis. Nam regale principum, hæretificationes Cleri in conciliis cœco impetu exequendi, non eſt regale verum circa ſacra, ſed poteſtas inferior falſo titulo imperii vel ſummæ poteſtatis gaudens, poteſtas vero revera ſumma tum eſt penes Clerum, dirigentem reges & eorum miniſtros, etſi hanc poteſtatem ſub titulo ſervorum Dei, vel cum Papa, ſervi ſervorum occultare velint.

Excuſatio vitiorum cleri utriusque partis.

§. 46. Quicunque vero attente cogitabit, eminentiam Papæ Romani præ Clero & Epiſcopis Græcis iſtis ſeculis adhuc noviorem atque hoc modo nondum firmiter ſtabilitam fuiſſe, non mirabitur amplius, cum Geſſelio, inconſtantiam Græcæ nationis & Theologorum Græcorum, ſed potius ex natura humani generis, & in ſpecie Cleri cujusc. dominantis, certo cognoſcet, rem aliter fieri tum non potuiſſe, quam ut Clerus in duas vel etiam plures partes diviſus, u-

trobique tentaret principes, ſive mares ſive fœminas, adulatione perpetua, & permiſſione, imo approbatione criminum alias horrendorum, in ſuas partes trahere, pars altera vero, ſic per aſſiſtentiam principis ſuppreſſa quidem paululum, ſed non ſublata penitus, tumultibus excitatis reges ſibi adverſos per, proceres ſibi faventes extirparet, & hos in regium ſolium eveheret.

CAPUT VI.

Status juris regii circa ſacra ſeculo nono & decimo.

Error Niſanii de Caroli M. exercitio genuini juris circa ſacra. §. 47. *Inſolentia Epiſcoporum jam ſub Merovingis.* §. 48. *Facta Pipini & Caroli M. in prajudicium juris circa ſacra.* §. 49. *Idem poteſtatem Epiſcopalem publicis Legibus confirmavit, ac eorum divitias & honores auxit.* §. 50. *Imo miniſter Cleri ejusque hæretificationum factus eſt.* §. 51. *Variæ rationes, cur ſub Ludovico Pio exercitium juris circa ſacra quæri non poſſit.* §. 52. *Miſerrimus ſtatus juris circa ſacra ſeculo octavo & nono.* §. 53.

§. 53. *Auctus per fabulas & falſa miracula Cleri.* §. 54. *Illuſtratio hactenus dictorum ex ſcriptis Hincmari Rhemenſis.* §. 55. 56. 57. *Brutalitas & ineptitudo excommunicationum Pontificiarum jam illo tempore a quibusdam agnita.* §. 58. *Cur ſeculo decimo vera doctrina de jure circa ſacra non potuerit emergere?* §. 59. *Imprimis cum reges ipſi defenſores jurium regiorum vel derelinquerent, vel ipſi punirent.* §. 60. *Oſtenſus error ſtatuentium, tres Ottones Imperatores jura regni egregie vindicaſſe.* §. 61.

§. 47.

Relictis Imperatoribus Græcis pergo ad Carolum M. & ejus ſucceſſores. Hic quidem notum eſt, Nifanium in peculiari tractatu, in quo defendere voluit, Carolum M. non fuiſſe plane Papiſtam, ſed in multis articulis cum Lutherana fide conveniſſe, (*toto tit. 2. a p. 132. ad p. 230.*) id egiſſe, ut oſtendat, Carolum M. jus circa ſacra principibus competens decenti modo exercuiſſe, quia videlicet habuerit primatum in Eccleſiaſticis quoad jurisdictionem exteriorem, (*p. 136. ſeq.*) quia promulgaverit plures leges Eccleſiaſti- ErrorNifanii de Caroli M. exercitio genuini juris circa ſacra.

cas. (*p. 155. ſq.*) quia Epiſcopos elegerit, vel electos approbaverit, (*p. 198. ſeq.*) quia concilia convocaverit, (*p. 216.*) & ea moderatus fuerit. (*p. 226. ſeq.*) Etſi vero hæc omnia aſſerta vera eſſent, etſi non diffitear, cum magna impudentia Nicolaum Schatenium (*de vita Caroli M. lib. 2. cap. 5.*) iſta Nifanii aſſerta miſeris ſophiſticationibus refutare tentaſſe, non multum tamen eadem habent in receſſu. Præterquam enim, quod iſta modo memorata ſpecimina ſint ſaltem cortices veri juris circa ſacra, cujus nuclei ſemper apud Clerum manſere, ſtatim dicenda potius monſtrabunt, nil minus exercuiſſe Carolum M., aut exercere potuiſſe, quam jus genuinum principis circa ſacra, adeoque Nifanium omni cura ſua nihil aliud probaſſe, quam intuitu juris circa ſacra eundem apud nos adhuc regnare Papatum Politicum, qui tempore Caroli M. regnabat.

Inſolentia Epiſcoporum jam ſub Merovingis.

§. 48. Nimirum non potuiſſe Carolum M. jus verum & genuinum circa ſacra exercere, atque majeſtatem regiam adverſus furores Cleri tueri, facile patebit ei, qui initio ſtatum & poteſtatem Cleri ſub Merovingis paulo attentius intueri voluerit. Jam in diſputatione de orig. feud. (*§. 10. lit. a. p. 25. ſeq.* &

§. 15.

§. 15. lit. d. p. 73. ſeq.) ſummatim indicavi miſerrimum Eccleſiæ & Politiæ ſtatum ſub Merovingis, inſolentiam Epiſcoporum erga reges, contra ſummam eorum indulgentiam erga hos intuitu aliorum quorumcunque omnium, ſi modo reges Epiſcopos venerarentur; Item ditationem cleri ſub Merovingis & ſimplicitatem Gregorii Turonenſis, fraudes cleri aut impudentes violentias, ac ſi virtutes eſſent, vivis coloribus deſcribentis.

§. 49. Accedit, quod non ſolum avus Caroli Pipinus a Papa, cum poſt ejus juſſum ultimus Merovingorum depoſitus fuiſſet, rex Galliarum conſtitutus fuerit, ſed & ipſe, & poſtea Carolus M. Patricii, poſtea vero Imperatoris Romani titulum & quandam imperii umbram a Pontifice ſuſceperint, adeoque eminentiam & poteſtatem Pontificis, deponendi reges & transferendi imperia, non ſolum agnoverint, ſed & approbaverint, imo quod uterque (quamvis decepti a Pontifice) falſam illam & fictam Conſtantini M. donationem confirmaverint. (*Tim. Geſſel. Hiſt. eccleſ. Tom. 2. pag. 16. ad p. 22. & p. 39. ad p. 44.* Layritz Pabſts-Thron *lib. 2. cap. 1. §. 11. ſeq. Notæ meæ ad Monzamb. p. 90. lit. f. pag. 93. nota * pag. 97. lit. i.* Facta Pipini & Caroli M. in præjudicium juris circa ſacra.

 Stba-

Schaten de vita Caroli M. lib. 2. c. 6. p. 232.

Idem poteſtatem Epiſcopalem publicis legibus confirmavit, ac eorum divitias & honores auxit.

§. 50. Adde, quod Carolus M. non ſolum a parentibus non alia quam Romanam religionem cum lacte materno hauſerit, ſed & quod per omnem vitam integerrime & ferventiſſime Romanam religionem excoluerit. (*Schaten. d. l. lib. 1. c. 2. & 3. p. 6. ſeq.*) In ſpecie vero Monarchia & Hierarchia Eccleſiæ Romanæ & poteſtas Epiſcoporum ſacerdotalis, ac ſic dicta ſpiritualis, a Carolo M. in capitularibus, & paſſim, credita, aſſerta & defenſa fuit. (*Idem Schaten lib. 2. c. 2. 3. 4. p. 205. ſeq. & c. 19. p 329. ac c. 22. p. 363.*) Quinimo divitiis & novis honoribus multis aucta fuit Epiſcopalis poteſtas ab eodem Carolo. (*Nota mea ad Monzamb. p. 289. lit. m. item ad Lancel. lib. 3. not. 1. p. 1215.*) Cum ipſe Carolus contra in eo potiſſimum gloriam quæreret, ut legendi & pſallendi diſciplinam emendaret, & hoc factum imperatoriæ ſuæ dignitati decentiſſimum exiſtimaret. (*Geſſel. Tom. II. p. 46. ad ann. 807.*)

Imo miniſter cleri ejusque hæretificationum factus eſt.

§. 51. Et quomodo potuiſſet Carolus M. genuinum jus circa ſacra, quod præcipue in tolerantia diſſentientium & coërcitione Cleri hæretificantis & turbas intra rempublicam excitantis, conſiſtit, exer-

exercere, cum ipſe contra Cleri violenter reformantis miniſter factus, non aliam ob cauſam diuturno bello Saxones aggreſſus fuerit, quam ut eos ad religionem Chriſtianam cogeret. (*Nota ad Monzamb. p. 69. lit. n.*) Atque hanc facti turpitudinem cum ipſe Niſanius, (*p. 51. ſeq.*) & pauci alii ex Doctoribus proteſtantibus, agnoverint, operam quidem dedit Schatenius, ut (*lib. 1. c. 18. & 19. p. 133. ſeq.*) his querelis & objectionibus contra violentas converſiones ſatisfaceret, & Carolum ſuum M. ac Bonifacium Epiſcopum (*de quo conf. dicta in cautel. cap. 15. §. 6. lit. b.*) tanquam duos præcipuos Dei ad converſionem Germanorum apoſtolos defenderet, ſed magno conatu ubique magnas nugas agit.

§. 52. Ludovicus Caroli filius in functionibus clericalibus educatus, & propterea quod horum ſputa lingeret, Pius nominatus, Paparum & Epiſcoporum tyrannidem per totam pene vitam expertus eſt, Papa & multis Epiſcopis filios ad rebellionem adverſus patrem excitantibus, eumque vi ac fraude eo adigentibus, ut pœnitentiam Eccleſiaſticam ſubiret, & regno ſe abdicaret, cæterum erga fratris filium crudelis eumque excœcans, erga clerum rebellem contra mitiſſimus erat.

Variæ rationes, cur ſub Ludovico Pio exercitium juris circa ſacra quæri non poſſit.

ex ſcriptis Hincmari Rhemenſis.

ſuis, (in obgedachten *ſummariſchen* Nachrichten/ *quatuor ſectionibus, videl. tom. 1. p. 675. 867. 1051. ſeq. & tom. 2. p. 107. ſeq. fuſius excerptis*) demonſtrantia miſerum Regum ſtatum & faſtum Paparum & Epiſcoporum, non inutile erit, paucis ea, quæ ad præſentem ſcopum faciunt, inde huc transferre. Deſcriptio corruptionis Cleri in nono ſeculo ex ipſo Hincmaro refertur, (*tom. 1. p. 869. ſeq.*) Clericos non amplius juraſſe regibus, invenies *p. 902. ſeq.* Hiſtoria de divortio Lotharii a Thietberga (*deſcripta ibid. p. 904. ad 914.*) variis meditationibus huc pertinentibus occaſionem præbet, videlicet de fraudibus Epiſcoporum in Gallia intuitu Thietbergæ, de Papæ excommunicatione Epiſcoporum Galliæ ſuper divortio Thietbergæ pronunciantium, de ejusdem Papæ coactione Lotharii, ut Thietbergam reciperet. Obſervabis ſimul in perlectione illius hiſtoriæ, quod jam illo tempore definitiones cauſarum matrimonialium tanquam pſeudo-ſpiritualium, ſoli clero fuerint relictæ, & adeo controverſiam tum temporis de divortio Thietberga non tam inter regnum & ſacerdotium, quam inter Epiſcopos & Papam fuiſſe ventilatam, imo jam illo tempore Papam & Clerum ſibi arrogaſſe poteſtatem Epiſcopos depo-

ponendi, invitis etiam regibus, denique etiam controverſiam de appellationibus ad ſedem papalem tum temporis motam fuiſſe. (*De origine & progreſſu appellationum ad Papam dictum ad lib.3. Lancel. not. 55. ſect. 2. p. 1285.*)

§. 56. Notandum etiam, quod Hincmarus pro peccato mortali habuerit, ſi Epiſcopus a ſecularibus miniſtris regum judicatus fuerit, (*dict. tom. 1. p. 1076. ſeq. Item p. 1109.*) Item quod Epiſcopi poteſtate excommunicandi valde fuerint abuſi, (*p. 1086. ſeq.*) quod Carolus Calvus ad Papam Adrianum ſcripſerit, quod reges non ſint Epiſcoporum vice domini, ſed terræ domini; (*p. 1112. Ubi obiter nota fucum Clerici, qui hanc epiſtolam concepit. Cur enim non dixit, regem eſſe epiſcoporum dominum? Cur terræ vocem adhibuit, quæ alias cœlo & ſpiritualibus opponitur?*) Imo quod ipſe Hincmarus Regi controverſiam moverit, de jure conſtituendi Epiſcopum Clero non placentem, & quod conſtitutum a rege excommunicaverit. (*tom. 2. pag. 131. ſeq.*)

§. 57. Idem Hincmarus etiam anno 884. admonitionem ad regem Carolomannum & Epiſcopos Franciæ ſcripſit de poteſtate regia & pontificia. (*quam & Goldaſtus Tom. I. Monarch. Rom. Imper. p. 3. ſeq.*

ea, quæ per iſta duo ſecula in oriente occaſione Monotheletarum & Iconoclaſtarum cum maxima violentia ab utraque parte geſta fuere, Imperatoribus modo a Pontificis ſeu orthodoxiæ, modo ab adverſariorum ejus partibus, ſtantibus ac crudeliſſime in ſeipſos ſævientibus.

Teſtimonium Timanni Geſſelii.

§. 44. Digna ſunt verba Timanni Geſſelii (*Tom. II. Hiſt. Eccl. p. 25.*) quæ huc apponantur. *Hic admirari ſatis nequeo*, inquit, *tanto molimine, tanto animorum æſtu, tot anathematibus ad nutum principum, imo & fœminæ* (Irenæ) *tam contraria celebrata concilia, ab eadem natione, & a tam frequentibus, & forte multis iisdem patribus: quare deteſtari ſatis nequeo, nationis hujus inconſtantiam, & inconſideratam horum Theologorum temeritatem, qua ab uno extremo in aliud dilabuntur. In concilio anno 755. imagines templis ejiciuntur, ignominia afficiuntur, imo comburuntur; in hoc anno 787. ſanctæ æſtimantur, & adorare nolentibus anathematis fulmen impingitur &c.*

Revera tamen tum lis fuit inter ſacerdotium & ſacerdotium.

§. 45. Si tamen dicendum, quod res eſt, accurate loquendo, non tam hic continuata fuit lis inter regnum & ſacerdotium, ſed inter ſacerdotium & ſacerdotium. Anaſtaſius regale tolerantiæ defendere volebat invito tantum non uni-

univerſo Clero. At in controverſiis illis ſeculi ſeptimi & octavi, & in plerisque ſimilibus ſequentium ſeculorum reges & principes, concilia ſibi adverſa & ſe invicem hæretificantia, convocantes, & horum decreta crudeliter exequentes, nil aliud fuerunt, quam brachia ſecularia Cleri, vel Pontifici Romano addicti, vel ei adverſi, mutuo in ſe furentis. Nam regale principum, hæretificationes Cleri in conciliis cœco impetu exequendi, non eſt regale verum circa ſacra, ſed poteſtas inferior falſo titulo imperii vel ſummæ poteſtatis gaudens, poteſtas vero revera ſumma tum eſt penes Clerum, dirigentem reges & eorum miniſtros, etſi hanc poteſtatem ſub titulo ſervorum Dei, vel cum Papa, ſervi ſervorum occultare velint.

§. 46. Quicunque vero attente cogitabit, eminentiam Papæ Romani præ Clero & Epiſcopis Græcis iſtis ſeculis adhuc noviorem atque hoc modo nondum firmiter ſtabilitam fuiſſe, non mirabitur amplius, cum Geſſelio, inconſtantiam Græcæ nationis & Theologorum Græcorum, ſed potius ex natura humani generis, & in ſpecie Cleri cujusc. dominantis, certo cognoſcet, rem aliter fieri tum non potuiſſe, quam ut Clerus in duas vel etiam plures partes diviſus, u- *Excuſatio vitiorum cleri utriusque partis.*

trobique tentaret principes, ſive mares ſive fœminas, adulatione perpetua, & permiſſione, imo approbatione criminum alias horrendorum, in ſuas partes trahere, pars altera vero, ſic per aſſiſtentiam principis ſuppreſſa quidem paululum, ſed non ſublata penitus, tumultibus excitatis reges ſibi adverſos per proceres ſibi faventes extirparet, & hos in regium ſolium eveheret.

CAPUT VI.

Status juris regii circa ſacra ſeculo nono & decimo.

Error Nifanii de Caroli M. exercitio genuini juris circa ſacra. §. 47. *Inſolentia Epiſcoporum jam ſub Merovingis.* §. 48. *Facta Pipini & Caroli M. in præjudicium juris circa ſacra.* §. 49. *Idem poteſtatem Epiſcopalem publicis Legibus confirmavit, ac eorum divitias & honores auxit.* §. 50. *Imo miniſter Cleri ejusque hæretificationum factus eſt.* §. 51. *Variæ rationes, cur ſub Ludovico Pio exercitium juris circa ſacra quæri non poſſit.* §. 52. *Miſerrimus ſtatus juris circa ſacra ſeculo octavo & nono.* §. 53.

§. 53. *Auctus per fabulas & falſa miracula Cleri.* §. 54. *Illuſtratio hactenus dictorum ex ſcriptis Hincmari Rhemenſis.* §. 55. 56. 57. *Brutalitas & ineptitudo excommunicationum Pontificiarum jam illo tempore a quibusdam agnita.* §. 58. *Cur ſeculo decimo vera doctrina de jure circa ſacra non potuerit emergere?* §. 59. *Imprimis cum reges ipſi defenſores jurium regiorum vel derelinquerent, vel ipſi punirent.* §. 60. *Oſtenſus error ſtatuentium, tres Ottones Imperatores jura regni egregie vindicaſſe.* §. 61.

§. 47.

Relictis Imperatoribus Græcis pergo ad Carolum M. & ejus ſucceſſores. Hic quidem notum eſt, Nifanium in peculiari tractatu, in quo defendere voluit, Carolum M. non fuiſſe plane Papiſtam, ſed in multis articulis cum Lutherana fide conveniſſe, (*toto tit. 2. a p. 132. ad p. 230.*) id egiſſe, ut oſtendat, Carolum M. jus circa ſacra principibus competens decenti modo exercuiſſe, quia videlicet habuerit primatum in Eccleſiaſticis quoad jurisdictionem exteriorem, (*p. 136. ſeq.*) quia promulgaverit plures leges Eccleſiaſti-

Error Nifanii de Caroli M. exercitio genuini juris circa ſacra.

cas. (*p.* 155. *ſq.*) quia Epiſcopos elegerit, vel electos approbaverit, (*p.* 198. *ſeq.*) quia concilia convocaverit, (*p.* 216.) & ea moderatus fuerit. (*p.* 226. *ſeq.*) Etſi vero hæc omnia aſſerta vera eſſent, etſi non diffitear, cum magna impudentia Nicolaum Schatenium (*de vita Caroli M. lib.* 2. *cap.* 5.) iſta Niſanii aſſerta miſeris ſophiſticationibus refutare tentaſſe, non multum tamen eadem habent in receſſu. Præterquam enim, quod iſta modo memorata ſpecimina ſint ſaltem cortices veri juris circa ſacra, cujus nuclei ſemper apud Clerum manſere, ſtatim dicenda potius monſtrabunt, nil minus exercuiſſe Carolum M., aut exercere potuiſſe, quam jus genuinum principis circa ſacra, adeoque Niſanium omni cura ſua nihil aliud probaſſe, quam intuitu juris circa ſacra eundem apud nos adhuc regnare Papatum Politicum, qui tempore Caroli M. regnabat.

Inſolentia Epiſcoporum jam ſub Merovingis.

§. 48. Nimirum non potuiſſe Carolum M. jus verum & genuinum circa ſacra exercere, atque majeſtatem regiam adverſus furores Cleri tueri, facile patebit ei, qui initio ſtatum & poteſtatem Cleri ſub Merovingis paulo attentius intueri voluerit. Jam in diſputatione de orig. feud. (§. 10. *lit. a. p.* 25. *ſeq.* & §. 15.

§. 15. lit. d. p. 73. ſeq.) ſummatim indicavi miſerrimum Eccleſiæ & Politiæ ſtatum ſub Merovingis, inſolentiam Epiſcoporum erga reges, contra ſummam eorum indulgentiam erga hos intuitu aliorum quorumcunque omnium, ſi modo reges Epiſcopos venerarentur; Item ditationem cleri ſub Merovingis & ſimplicitatem Gregorii Turonenſis, fraudes cleri aut impudentes violentias, ac ſi virtutes eſſent, vivis coloribus deſcribentis.

Facta Pipini & Caroli M. in præjudicium juris circa ſacra.

§. 49. Accedit, quod non ſolum avus Caroli Pipinus a Papa, cum poſt ejus juſſum ultimus Merovingorum depoſitus fuiſſet, rex Galliarum conſtitutus fuerit, ſed & ipſe, & poſtea Carolus M. Patricii, poſtea vero Imperatoris Romani titulum & quandam imperii umbram à Pontifice ſuſceperint, adeoque eminentiam & poteſtatem Pontificis, deponendi reges & transferendi imperia, non ſolum agnoverint, ſed & approbaverint, imo quod uterque (quamvis decepti a Pontifice) falſam illam & fictam Conſtantini M. donationem confirmaverint. (*Tim. Geſſel. Hiſt. eccleſ. Tom. 2. pag. 16. ad p. 22. & p. 39. ad p. 44.* Leyſers Pabſts-Thron *lib. 2. cap. 1. §. 11. ſeq. Notæ meæ ad Monzamb. p. 90. lit. f. pag. 93. nota * pag. 97. lit. i.*

Schaten de vita Caroli M. lib. 2. c. 6. p. 232.

Idem poteſtatem Epiſcopalem publicis legibus confirmavit, ac eorum divitias & honores auxit.

§. 50. Adde, quod Carolus M. non ſolum a parentibus non alia quam Romanam religionem cum lacte materno hauſerit, ſed & quod per omnem vitam integerrime & ferventiſſime Romanam religionem excoluerit. (*Schaten. d. l. lib. 1. c. 2. & 3. p. 6. ſeq.*) In ſpecie vero Monarchia & Hierarchia Eccleſiæ Romanæ & poteſtas Epiſcoporum ſacerdotalis, ac ſic dicta ſpiritualis, a Carolo M. in capitularibus, & paſſim, credita, aſſerta & defenſa fuit. (*Idem Schaten lib. 2. c. 2. 3. 4. p. 205. ſeq. & c. 19. p 329. ac c. 22. p. 363.*) Quinimo divitiis & novis honoribus multis aucta fuit Epiſcopalis poteſtas ab eodem Carolo. (*Notæ meæ ad Monzamb. p. 289. lit. m. item ad Lancel. lib. 3. not. 1. p. 1215.*) Cum ipſe Carolus contra in eo potiſſimum gloriam quæreret, ut legendi & pſallendi diſciplinam emendaret, & hoc factum imperatoriæ ſuæ dignitati decentiſſimum exiſtimaret. (*Geſſel. Tom. II. p. 46. ad ann. 807.*)

Imo miniſter cleri ejusque hæretificationum factus eſt.

§. 51. Et quomodo potuiſſet Carolus M. genuinum jus circa ſacra, quod præcipue in tolerantia diſſentientium & coërcitione Cleri hæretificantis & turbas intra rempublicam excitantis, conſiſtit, exer-

exercere, cum ipſe contra Cleri violenter reformantis miniſter factus, non aliam ob cauſam diuturno bello Saxones aggreſſus fuerit, quam ut eos ad religionem Chriſtianam cogeret. (*Nota ad Monzamb. p. 69. lit. n.*) Atque hanc facti turpitudinem cum ipſe Niſanius, (*p. 51. ſeq.*) & pauci alii ex Doctoribus proteſtantibus, agnoverint, operam quidem dedit Schatenius, ut (*lib. 1. c. 18. & 19. p. 133. ſeq.*) his querelis & objectionibus contra violentas converſiones ſatisfaceret, & Carolum ſuum M. ac Bonifacium Epiſcopum (*de quo conf. dicta in cautel. cap. 15. §. 6. lit. b.*) tanquam duos præcipuos Dei ad converſionem Germanorum apoſtolos defenderet, ſed magno conatu ubique magnas nugas agit.

§. 52. Ludovicus Caroli filius in functionibus clericalibus educatus, & propterea quod horum ſputa lingeret, Pius nominatus, Paparum & Epiſcoporum tyrannidem per totam pene vitam expertus eſt, Papa & multis Epiſcopis filios ad rebellionem adverſus patrem excitantibus, eumque vi ac fraude eo adigentibus, ut pœnitentiam Eccleſiaſticam ſubiret, & regno ſe abdicaret, cæterum erga fratris filium crudelis eumque excæcans, erga clerum rebellem contra mitiſſimus erat.

Variæ rationes, cur ſub Ludovico Pio exercitium juris circa ſacra quæri non poſſit.

Tantum abeſt, ut ſub hoc Imperatore exercitium juris principum circa ſacra quæras. (*Nota ad Monzamb. p. 72. lit. p. & pag. 74. lit. q.* **Bilder-Saal** *part. 3. period. 1. c. 2. pag. 14. ſeq.* **Layritz** *lib. 2. c. 2. §. 2. ſeq. p. 283. Geſſel. tom. 2. p. 47. ad ann. 807. & p. 64. ad ann. 833. ſeq. Spectat huc etiam Agobardi tractatus de comparatione regiminis Eccleſiaſtici & Politici, & in quibus Eccleſiæ dignitas præfulgeat imperiorum majeſtati, cum reſcripto contra Epiſcopos Ludovici cauſam agentes, apud Goldaſtum tom. 2. de Monarchia imper. p. 37. ſeq.*)

Miſerrimus ſtatus juris circa ſacra ſeculo octavo & nono.

§. 53. Cum igitur ſeculo octavo & nono ſumma regnaverit barbaries & ſuperſtitio, non mirandum, quod dominatus papalis & clericalis in reges & principes iſtis ſeculis maxima ſumſerit augmenta. Quantam ſub Carolingis in Francia & Germania obtinuerit poteſtatem excommunicatio Laicorum per ſacerdotes, & quam ſerviliter reges, ut brachia ſecularia hac in parte ipſorum poteſtati regiæ maxime præjudiciali, Epiſcopos adjuvaverint, ex Conringio (*de judic. German. §. 30.*) ſummatim excerpſi (*in not. ad lib. 4. Lancel. not. 424. p. 2137.*)

Auctus per fabulas & falſa miracula Cleri.

§. 54. Cum vero ad augendam ſimpliciorum tam ex Clero, quam Laicis ſuperſtitionem perpetuo adhibita fuerint

rint ab Epiſcopis & Prælatis falſa miracula, (*conf. ſpecimen prudentiæ judicialis cap. ult. potiſſ. p. 124.*) non dubitandum eſt, quin & iſte dominatus clericalis in Laicos & ex illis in reges variis falſis miraculis populo fuerit perſuaſus. Ipſi ſcriptores pontificii fatentur, quod ſeculo octavo & nono in regno potiſſimum Franciæ magnus fuerit proventus commentorum & fabularum. (*Chiffletius de ampulla Rhemenſi cap. 14.*) Talia miracula falſa etiam ſunt, quæ Schatenius (*in vita Caroli M. lib. 1. cap. 17. p. 123. ſeq.*) recenſet, & defendere variis technis intendit. (*Conf. etiam Summariſche Nachrichten aus meiner Bibliothec tom. 2. p. 129.*) Imo iisdem ſeculis miracula, quaſi præcedentibus ſeculis (quamvis tacentibus omnibus ſcriptoribus coævis) facta eſſent, a Clero & Epiſcopis impudentisſime fuere conficta, ſed auctoritate tamen ſua, qua pollebant, ad poſteros propagata. Ita idem Chiffletius (*d. tract. c. 6.*) evidenter oſtendit, fabulam notiſſimam de ampulla Rhemenſi demum inclinante ſeculo nono ab Hincmaro Rhemenſi fuiſſe inventam, qui videlicet ab anno 844. usque ad ann 884. floruit ſub Carolo Calvo & ſucceſſoribus.

§. 55. Cum vero idem Hincmarus Rhemenſis multa ſuppeditet ipſe in ſcriptis ſuis, Illuſtratio hactenus dictorum

ex ſcriptis Hincmari Rhemenſis.

ſuis, (in obgedachten *ſummariſchen* Nachrichten / *quatuor ſectionibus, videl. tom. I. p. 675. 867. 1051. ſeq. & tom. 2. p. 107. ſeq. fuſius excerptis*) demonſtrantia miſerum Regum ſtatum & faſtum Paparum & Epiſcoporum, non inutile erit, paucis ea, quæ ad præſentem ſcopum faciunt, inde huc transferre. Deſcriptio corruptionis Cleri in nono ſeculo ex ipſo Hincmaro refertur, (*tom. I. p. 869. ſeq.*) Clericos non amplius juraſſe regibus, invenies *p. 902. ſeq.* Hiſtoria de divortio Lotharii a Thietberga (*deſcripta ibid. p. 904. ad 914.*) variis meditationibus huc pertinentibus occaſionem præbet, videlicet de fraudibus Epiſcoporum in Gallia intuitu Thietbergæ, de Papæ excommunicatione Epiſcoporum Galliæ ſuper divortio Thietbergæ pronunciantium, de ejusdem Papæ coactione Lotharii, ut Thietbergam reciperet. Obſervabis ſimul in perlectione illius hiſtoriæ, quod jam illo tempore definitiones cauſarum matrimonialium tanquam pſeudo-ſpiritualium, ſoli clero fuerint relictæ, & adeo controverſiam tum temporis de divortio Thietberga non tam inter regnum & ſacerdotium, quam inter Epiſcopos & Papam fuiſſe ventilatam, imo jam illo tempore Papam & Clerum ſibi arrogaſſe poteſtatem Epiſcopos depo-

ponendi, invitis etiam regibus, denique etiam controverſiam de appellationibus ad ſedem papalem tum temporis motam fuiſſe. (*De origine & progreſſu appellationum ad Papam dictum ad lib. 3. Lancel. not. 55. ſect. 2. p. 1285.*)

§. 56. Notandum etiam, quod Hincmarus pro peccato mortali habuerit, ſi Epiſcopus a ſecularibus miniſtris regum judicatus fuerit, (*dict. tom. 1. p. 1076. ſeq. Item p. 1109.*) Item quod Epiſcopi poteſtate excommunicandi valde fuerint abuſi, (*p. 1086. ſeq.*) quod Carolus Calvus ad Papam Adrianum ſcripſerit, quod reges non ſint Epiſcoporum vice domini, ſed terræ domini; (*p. 1112. Ubi obiter nota fucum Clerici, qui hanc epiſtolam concepit. Cur enim non dixit, regem eſſe epiſcoporum dominum? Cur terræ vocem adhibuit, quæ alias cælo & ſpiritualibus opponitur?*) Imo quod ipſe Hincmarus Regi controverſiam moverit, de jure conſtituendi Epiſcopum Clero non placentem, & quod conſtitutum a rege excommunicaverit. (*tom. 2. pag. 131. ſeq.*)

§. 57. Idem Hincmarus etiam anno 884. admonitionem ad regem Carolomannum & Epiſcopos Franciæ ſcripſit de poteſtate regia & pontificia. (*quam & Goldaſtus Tom. I. Monarch. Rom. Imper. p. 3. ſeq.*

3. ſeq. inſerui.) In hac (*capite 1.*) fundamenti loco ponit, quod pontificum (id eſt, ſacerdotum & Epiſcoporum) dignitas ſit major, quam Regum, quia nimirum Reges ſacrentur a Pontificibus, Pontifices autem a regibus conſecrari non poſſint, & quod defenſio Eccleſiæ per leges & bella Regibus ut onus incumbat. Porro (*cap. 2.*) quod Reges maxime cavere debeant, ne poteſtati Epiſcopali ſe immiſceant, attendentes exemplum Oziæ propter neglectum hoc monitum a Deo lepra percuſſi, Epiſcopos vero eſſe ad exemplum Ezechielis Prophetæ ſpeculatores Regnorum. Iterum: (*cap. 5.*) quales ad Epiſcopatum debeant promoveri (non a principum legibus dependere, ſed) ab Apoſtolica & Canonica decretum eſſe auctoritate, quam ſi negligant principes, graviter ab iis Deum offendi &c.

Brutalitas & ineptitudo excommunicationum Pontificiarum jam illo tempore a quibusdam agnita.

§. 58. Interim tamen & id notandum, ipſum Clerum Pontificium, ſi eis cum Papis controverſia intercederet, jam illo tempore agnoviſſe brutalitatem, aut potius ineptitudinem excommunicationis. Huc pertinet, quod Lehmannus (*Chron. Spirenſ. lib. 3. c. 22. p. m. 227. vid. Not. ad Lancel. lib. 4. p. 2138.*) refert, ſtatus Francicos jam anno 870. Papæ (qui ipſis ſub pœna banni injunxerat, ut loco Caroli

roii Calvi Ludovicum Germanicum pro rege agnoſcerent) per eundem Hincmarum Rhemenſem reſpondiſſe, fruſtra Papam allegaſſe poteſtatem utriusque Clavis, ligantis & ſolventis, per Petrum ad ſe translatam: ſiquidem ſi Papæ autoritas tanta in cœlis eſſet, debere eum hac poteſtate ſpirituali ſuos & Italiæ hoſtes depellere. Et refert ſimiliter Baſnagius, (*ibid. p. 2156.*) autor de l'Hiſtoire de l'Egliſe (*l. 7. c. 13. §. 8. p. 415.*) quod circa finem ſeculi noni & initium decimi non pauci docuerint, contemnendam eſſe Papæ excommunicationem ſine juſta cauſa factam, quia tum Papæ conſiderandi ſint, ut Phariſæi, videlicet cœci cœcorum Doctores, & qui tum peccarent ipſi contra fidem & religionem Catholicam.

§. 59. Sed præterquam, quod iſta limitatio excommunicationis ſine juſta cauſa factæ ſatis indicet, bonos illos viros turpitudinem excommunicationis in ſe quanta quanta eſt, non agnoviſſe, (adeoque magis ingenioſam eſſe quam genuinam modo memoratam Cleri Francici reſponſionem Papæ datam,) ita limitatio ipſa Laicis tam regentibus, quam ſubditis parum prodeſſe poterat, quia de juſtitia cauſæ nemo niſi Papa aut Epiſcopi judicare poterant, Epiſcopi vero

Cur ſeculo decimo vera doctrina de jure circa ſacra non potuerit emergere?

nun-

nunquam hac parte contradicebant, niſi ipſorum intereſſe Clericale id poſtularet, ut taceam, deſcriptionem communem ſeculi decimi; tanquam obſcuri, indocti & ſuperſtitioſiſſimi & quæ de eo (*in cautel. cap. 15. §. 9. & 10.*) annotavi, ſatis indicare, quod vera doctrina de jure regio tolerandi diſſentientes & coërcendi Clerum, hæretificationibus ſuis omnia turbantem, non potuerit illo ſeculo emergere.

Imprimis cum Reges ipſi defenſores jurium regiorum vel de relinquerent, vel ipſi punirent.

§. 60. Imo ipſi reges & imperatores etiam in mediis controverſiis & rixis cum Papis, ita ab Epiſcopis occœcabantur, ut nunquam aures præberent ſaniora de poteſtate imperatoria docentibus, ſed potius, ut defenſores jurium regiorum contra malitiam Cleri vel Papæ derelinquerent, vel etiam ipſi eos tanquam delinquentes punirent. Egregium hujus rei exemplum vide apud Eutropium Presbyterum (*qui anno 900. tractatum de juribus ac privilegiis Imperatorum in imperio Romano ſcripſit relatum a Goldaſto Tom. I. Monarch. imper. p. 8.*) ubi refert (*d. l. p. 10.*) quid Romæ geſtum ſit, cum Nicolaus Papa Archiepiſcopum Ravennæ excommunicaſſet, & hic ad Imperatorem Ludovicum II. Lotharii filium paulo poſt medium ſeculi noni confugeret, & imperator ejus defenſionem adver-

adverſus Papam ſuſcepiſſet. *Tempore igitur congruo,* inquit Eutropius, *Imperator veniebat Romam & ſuſcipiebatur ab omnibus, tam majoribus quam minoribus honorifice, veniebatque cum eo jam dictus Archiepiſcopus Ravenna, nil metuens minas Pontificis. Unde evenit major diſcordia inter Papam & Imperatorem. Erat quoque Imperator in palatio S. Petri Apoſtoli, & Papa ad ſanctos Apoſtolos. Cumque omnes illius inſidiæ contra Regiam dignitatem pro nihilo ducerentur, conſtituit Monachas, ſeu Chriſto dicatas virgines ex Monaſteriis Romæ, ut quaſi ſub obtentu religionis quotidianas celebrarent litanias per circuitum murorum, & miſſas canerent contra principes male agentes. His auditis primarii Regis humiliter accedentes ad Papam, rogaverunt eum familiariter, ut talia prohiberet. Et cum nihil ab eo impetrare poſſent, reverſi ſunt mœrentes. Quadam vero die, cum quidam milites præfati principis irent ad S. Paulum & reverterentur, accidit, eos occurrere talibus letaniis. Qui inſtinctu antiqui hoſtis in iram verſi ſunt, & pro fidelitate ſui ſenioris vindictam exercuerunt contra illos, percutientes & cadentes graviter cum fuſtibus, quas manibus deferebant. Qui fugientes projecerunt cruces & iconas, quas portabant, ſicut mos eſt Græcorum, e quibus nonnullæ conculcatæ, nonnullæ dirruptæ ſunt. Unde & Imperator graviter eſt per-*

D *motus*

motus in imum, & pro qua cauſa Apoſtolicus mitior factus eſt. Profectus eſt denique idem Pontifex ad S. Petrum, rogans Imperatorem pro ſuis talia patrantibus, & vix obtinere valuit. Jam itaque inter ſe familiares effecti ſunt. Hactenus Eutropius. Ex his ſupplenda ſunt ea, quæ de hac lite refert Layritz (*lib. 2.* des Papſtethrons *cap. 2. §. 14. p. 319.*)

Oſtenſus error ſtatuentium, tres Ottones Imperatores jura regni egregie vindicaſſe.

§. 61. In ſpecie vero, quod in ſeculo decimo regimen trium Ottonum Imperatorum attinet, falluntur egregie, qui (*cum Layrizio lib. 2.* des Papſtthrons *cap. 3. §. 8. ſeq. & aliis ſcriptoribus*) arbitrantur, hos Imperatores jura regni egregie contra Papas vindicaſſe. Nihil minus. Jam ſub Carolingis Pontifices legem ſanxerant, ne Pontificum electio deinceps Imperatorum autoritate niteretur. Poſtea ſub Ottone III. Gregorius V. Imperatoribus interdixit, ne hoc titulo ante coronationem Pontificiam uterentur, ſed ſolo titulo Regis Romani contenti eſſent. (*Guicciard. de orig. poteſt. ſec. in Rom. Eccleſ. apud Conring. de German. Imper. Romano p. 157.*) Ditatio Pontificum & Epiſcoporum ſub Ottonibus, & quod Epiſcopi, qui hactenus ad officia aulica & dignitates ſeculares admiſſi fuerant, integris territoriis & quidem eminentiore dignitate uteren-

rentur, maximum detrimentum attulit juribus regiis & poteſtatem Epiſcopalem (ac per conſequentiam Papalem) jamdiu regiæ æmulam imprudenter auxit. (*Mylerus citatus in not. ad Monzamb. p. 289. lit. n. Not. ad Lancel. l. 3. not. 1. p. 1217.*) Ottonis Magni confirmationem jurium Romanæ Eccleſiæ refert Schaten, (*de vita Caroli M. lib. 2. c. 6. p. 241.*) Et quamvis ſub iisdem Ottonibus pactum cum Romanis fuerit initum, quod reges Germanorum debeant etiam eſſe Imperatores Romanorum, & quod Romanorum Paparum electio ſine ſcientia & conſenſu Imperatorum non valere deberet; quamvis ſub iisdem Ottonibus multa violenter adverſus Papas & proceres iis adhærentes, geſta fuerint, ſi tamen ea, quæ hactenus monuimus, attendas, facile patebit, partim jus regium circa ſacra per hæc facta non fuiſſe reſtitutum, nec reſtitui potuiſſe, partim Imperatores intuitu violentorum actuum magis fuiſſe inſtrumenta Epiſcoporum Papis adverſorum, quam defenſores aut reſtauratores propriorum jurium.

 CAPUT

CAPUT VII.

Status juris regii circa ſacra ſeculo undecimo.

Error Geſſelii, quaſi Henricus III. poſtremus majeſtatem contra Romanos Pontifices illibatam ſervaverit. §. 62. *Concilium ſub Henrico III. contra Simoniacos &c.* §. 63. *Idem Imperator ſub ſpecie pœnitentiæ duriſſimis verberum plagis caſus.* §. 64. *Quid Romæ intuitu electionum Simoniacarum geſtum.* §. 65. *Litigia Theologiæ Scholaſticæ inutilia & ſchismatis inter orientalem & occidentalem Eccleſiam ortus.* §. 66. *Colliſionis inter Henricum IV. & Papam genuina cauſa, rebellio Epiſcoporum eminentiorum Germaniæ.* §. 67. *Mornæi teſtimonium de ſtatu juris circa ſacra in ſeculo undecimo.* §. 68. *Et de geſtis tyrannicis Pontificum & Epiſcorum.* §. 69. *De caſtitate Kunigundis Imperatricis.* §. 70. *Alia nova inventa, jus regium circa ſacra infringentia, v. g. cruciatæ, inventio criminis Simoniaci.* §. 71. *Nec moraliter nec politice poſſibile tunc fuiſſe, ut Imperatores retinere potuerint electionem Romanorum Pontificum.* §. 72. *Cauſa morbi*

tunc

tunc erumpentis non Papæ, ſed Epiſcopis & quidem Germaniæ adſcribenda, nec in iſta lite Imperator tantum damnum paſſus eſt, quantum Clerus Germanicus, §. 73. *Petri Damiani ſcripta duo a Goldaſto Monarchia Imperii inſerta jura regia circa ſacra non defendunt, ſed potius prodant.* §. 74. *Judicium de ſcripto Waltrami pro inveſtitura regibus debita.* §. 75.

§. 62.

Quod ſeculum XI. ferreum dictum attinet, de eo paulo attentius debemus eſſe ſoliciti, cum Doctores communiter originem controverſiæ inter ſacerdotium & imperium a temporibus Henrici IV. deducere ſoleant, perſuaſi videlicet, quaſi pater ejus Henricus III. adhuc, ſed poſtremus, majeſtatem imperii contra Romanos Pontifices illibatam ſervaverit. (*Geſſel. Hiſt. Eccleſ. tom. II. p. 200.*) Quam vera hæc ſint, aut quo modo intelligi debeant, patebit, ſi quis ſolum ex eodem Geſſelio & ex Philippi Mornæi myſterio iniquitatis notabiliora quædam conſiderare voluerit.

Error Geſſelii, quaſi Henricus III. poſtremus majeſtatem contra Romanos Pontifices illibatam ſervaverit.

§. 63. Et Geſſelius quidem de ipſo Henrico III. narrat (*p. 176.*) quod ann. 1047. concilium convocaverit contra Simoniacos, & Edicto juſſerit, ut nullus

Concilium ſub Henrico III. contra Simoniacos &c.

gradus Clericorum pretio acquireretur, & ſi quis dare vel accipere præſumeretur, ut omni honore deſtitutus anathemate mulctaretur. Eidem hoc anno Romani cives cum Clericis jurarunt, ſe inſcio Imperatore nunquam Papam electuros eſſe.

Idem Imperator ſub ſpecie pœnitentiæ duriſſimis verberum plagis cæſus.

§. 64. Idem (*p. 199.*) ex Baronio notat, invaluiſſe in illo ſeculo uſum, ut pœnitentiæ cauſa verberibus ſe fideles afficerent. Hac verberum pœnitentia ſæpe uſum dicit Imperatorem Henricum III. Præcipue anno 1056. Annonem (Archiepiſcopum Colonienſem) die feſtivo inſtante, in quo Imperator coronatus proceſſioni intereſſe debebat, Imperatori poſt confeſſionem duriſſimas verberum plagas inflixiſſe, nec poſt acceptas patienter plagas eidem Imperatori conceſſiſſe, ut coronatus proceſſioni intereſſet, antequam ipſe prius manibus ſuis 33. argenti libras in pauperes expendiſſet

Quid Romæ intuitu electionum Simoniacarum geſtum.

§. 65. Henrico mortuo 1058. Benedictus Papa Simoniace & per violentiam Romæ inthronizatus eſt. (*Geſſel. p. 201.*) Anno 1059. Nicolaus Papa in Concilio Decretum de Papa in poſterum per Cardinales eligendo, & aliud contra electiones Simoniacas Cleri condidit. (*Geſſel. p. 202.*)

§. 66.

§. 66. Idem Geſſelius (*p. 207. 209. ſq.*) occaſione ortæ tum temporis Theologiæ Scholaſticæ graviter conqueritur, de Schismate inter Orientalem & Occidentalem Eccleſiam, ob quæſtiones, ut inquit, viro pio & ſimplici non neceſſarias, videlicet de Spiritus S. proceſſione, de Azymis & de Primatu Papæ, item de inanibus litigiis per Theologiam Scholaſticam partim auctis & multiplicatis, partim de novo inceptis, cum tamen cogitare debuiſſent & inculcare doctrinam Chriſti: Non qui dicunt, Domine, Domine, (non qui ſublime aliquod proponunt argumentum, non qui ſubtiliter id defendunt aut refutant) ſed qui faciunt voluntatem Dei, intrabunt in regnum cœlorum. Litigia Theologiæ Scholaſticæ inutilia, & ſchismatis inter orientalem & occidentalem Eccleſiam ortus.

§. 67. Sed maxime notandum, quod Geſſelius non ſolum in genere de corruptis moribus Epiſcoporum & in ſpecie de eorum luxu & conviviis obſervavit, (*p. 214. ſeq.*) ſed & quod (*p. 225.*) ex Urſpergenſi docuit, illam colliſionem imperii & ſacerdotii, quæ ſub Henrico IV. facta eſſe dicitur, originem debere rebellioni Saxonum & Epiſcoporum eminentiorum in Germania, Moguntini, Colonienſis, Wormatienſis, Wirceburgenſis, Saliſburgenſis &c. Reliqua, quæ ad hiſtoriam de excluſis Colliſionis inter Henricum IV. & Papam genuina cauſa, rebellio Epiſcoporum eminentiorum Germaniæ.

Imperatoribus ſub Henrico IV. ab electione non ſolum Pontificum Romanorum, ſed & ab electione & confirmatione Epiſcoporum Germanorum, pertinent, ipſorum ſcriptorum antiquorum verbis recenſita videri poſſunt (*apud Geſſel. a p. 226. ad p. 325.*)

Mornæi teſtimonium de ſtatu juris circa ſacra in ſeculo undecimo.

§. 68. Mornæus vero in recenſione geſtorum hujus ſeculi (*p. 505. edit. Salmur. in Octavo ann. 1612.*) ex Glabro refert legem Benedicti noni, quod nemo in poſterum Romani imperii ſceptrum geſtare ſeu Imperator dici appetere debeat, niſi quem Papa ſedis Romanæ delegerit, ſimul autorem eum fuiſſe aſſerens pomi aurei cum impoſita cruce aurea, indicio, quod Imperator debeat eſſe ſub cruce Cleri. P. 506. ex eodem autore Simoniam curiæ Romanæ deſcribens, id tamen ſimul notat, Henricum ſecundum (id eſt, ſecundum communem computationem, tertium) non depoſuiſſe Epiſcopos, qui pecunia data functiones Eccleſiaſticas obtinuerant, & ad ejus miſericordiam provocaverant, ſed his verbis potius conſolatum eos eſſe: Ite, & quod illicite accepiſtis, bene diſponere ſatagite. Pag. 511. ſeq. memorat concilium ab Henrico III. contra Simoniacos habitum, & quod Gregorius Pon-

Pontifex Simoniæ convictus ſponte ſua ſede deſiliens pontificialibus ſe infulis exuerit, & humi proſtratus temeratæ dignitatis veniam ſibi humiliter petierit. P. 524. notat crimina Sodomitica Cleri ex Petro Damiano. P. 534. ſeq. enumerat reges & principes, qui in hoc ſeculo Papis Romanis fidelitatem & homagium præſtiterunt, aut regna ſua tributaria effecerunt. Nimirum Caſimirum regem Poloniæ anno 1045. Svenonem regem Daniæ anno 1069. Guilielmum Angliæ regem 1068. Richardum principem Capuanum anno 1073. & Robertum Apuliæ & Calabriæ Principem anno 1080. ac denique Bernardum Comitem Provinciæ, comitatum Papæ donantem, ut remiſſionem peccatorum impetraret.

§. 69. De dictatibus 22. Pontificis Hildebrandi agit idem Mornæus p. 536. (*Adde Diſput. Recbenbergii de Totatu Hildebrandino §. 43. videlicet de Poteſtate Papæ ſuper omnem Clerum & Reges.*) De rebellione Epiſcoporum Saxonum p. 551. De Hildebrando in Comitiis Wormatienſibus ab Henrico IV. convocatis, ab aliis pluribus Italiæ, Galliæ, Germaniæ Epiſcopis, item a quibusdam Cardinalibus Romanis, ambitus & aliorum criminum poſtulato & depoſito. p. 552. Et de geſtis tyrannicis Pontificum & Epiſcoporum.

D 5 Contra

Contra de Henrico ab Hildebrando & Clero Romano excommunicato p. 557. de nova depoſitione Hildebrandi per multos Epiſcopos p. 563. Notabilis etiam eſt locus Sigeberti adductus p. 593. ubi queritur de regni & ſacerdotii disſenſu, dum alter alterum excommunicat, alter alterius excommunicationem contemnit, & poteſtate excommunicandi abutitur, de impiis ſacerdotum doctrinis, quod nulla debeatur malis regibus ſubjectio, & quod qui iis paruerit, pro excommunicato haberi debeat. Denique nec omittendum p. 602. relatum exemplum de Rege Angliæ Guilielmo, Archiepiſcopum Cantuarienſem, ideo, quod regia electionis confirmatione non contentus ad Urbanum Papam, pallii ab eo petendi cauſa, proficiſci voluerit, conſentientibus pene omnibus Angliæ Epiſcopis, ut reum criminis læſæ majeſtatis condemnante.

De caſtitate Kunigundis Imperatricis. §. 70. His præmiſſis repete, quæ in cautelis (*cap. 15. §. 11. 12. 13.*) de ſtatu ſeculi undecimi ſummatim notavi, atque monitis (§. 11.) de caſtitate Kunigundis Imperatricis, adde, quæ diſſerui in notis ad Lancel. (*lib. 4. not. 41. ſect. 2. p. 1746. ſeq.*)

§. 71.

§. 71. Quæ vero (§. *12, & 13.*) de clave ligante & diſtinctione inter jus circa interna & externa, item de cruciatis (*Adde Rechenberg. diſput. 17. part. 2. de prima expeditione cruciata.*) dicta ſunt, ſufficere quidem poſſent ad oſtendendum, quod alius eventus ſperari non potuerit, quam ut ex capite ſeculari fieret brachium, ne quid gravius dicam; ſed tamen & aliæ meditationes ex hiſtoria hujus ſeculi deſumtæ dicta adhuc firmius perſuadent, quarum præcipua videtur eſſe, quod Clerus ex ambitu functionum Eccleſiaſticarum cum conſenſu Laicorum, & Imperatorum ipſorum, quamvis per maximam ſcripturæ ſacræ torturam, fecerit crimen aliquod ſpirituale, quod parum conveniente nomine Simoniæ deſignaverat, (*Adde Dn. Bœhmeri diſſ. de involucris Simoniæ detectis. Dn. Amthor de criminis Simoniæ larva Politica.*) nullum alium in finem, quam ut ſub hoc prætextu cognitionem de ambitu Eccleſiaſticorum cognitioni poteſtatis ſecularis ſubtraheret, & ſibi ſolis vindicaret, ac ſimul in Laicos in ejusmodi ambitu non raro concurrentes pro lubitu excommunicationibus ſuis ſæviret. Huc pertinent circumſtantiæ de Simoniacis relatæ ſupra (§. *62. 64. 67. 68.*) In notis vero ad Lancellotum (*lib. 4. not.*

Alia nova inventa, jus regium circa ſacra infringentia, v.g. cruciatæ, inventio criminis Simoniaci &c.

4. not. 76. & 77. p. 1825. ſeq.) habetur hiſtoria de ambitu functionum Eccleſiaſticarum, ejus origine & progreſſu, & quomodo jam a patribus Eccleſiæ hæc ambitus ſpecies parum apte Simoniæ, in ſeculo vero 6. & ſequente hæreſis Simoniaca appellata fuerit, deque falſis miraculis eum in finem a Clero confictis, potiſſimum in hoc ſeculo undecimo. *(vid. ibid. p. 1833. De Simoniaco qui non potuit pronunciare: & Spiritui Sancto. De Henrico III. uſto & a Laurentio liberato.)* Neque omittendum eſt, quod Mornæus (*p. 519. 523.*) obſervavit, Simoniæ & Hæreſeos (vel potius, hæreſeos Simoniacæ) terminum ſub Henrico IV. extenſum eſſe ad eos, qui a populo & Clero electi a Principibus & non a Papa confirmationem petebant. Sequebatur igitur ex hac doctrina ſua ſponte, Imperatorem Laicum non poſſe deponere Papam aut Epiſcopos Simoniacos, ſed contra Papam & Epiſcopos poſſe excommunicare & conſequenter deponere Imperatores, pecuniam ab Epiſcopis accipientes, imo ſub prætextu multarum ejusmodi promotionum Simoniacarum, Laicis plane jus eligendi vel confirmandi Epiſcopos adimere.

Nec moraliter, nec politice

§. 72. Et cogita ſaltem, an moraliter aut Politice poſſibile fuerit, ut Imperatores

tores & Reges ac in ſpecie Henricus IV. poteſtatem eligendi aut confirmandi Epiſcopos, ac de eorum criminibus cognoſcendi vel retinere vel vindicare ſibi amplius potuerint, poſtquam eo ſtupiditatis pervenerant, ut (*juxta dicta* §. *64.* & *68.*) non ſolum ſponte Paparum vaſalli fierent, ac territoria ſua iis donarent, ſed & ut pater Henrici IV. verbera ac plagas ab Epiſcopis patienter ferret, imo quaſi expeteret, easque præmio quaſi redimeret, cum tamen (*teſte* §. *67.* & *68.*) Epiſcoporum plerique horrendis criminibus fuerint commaculati. Simul vero cogita, an politice poſſibile fuerit, ut, qui tam ſerviliter ſe ſponte Epiſcopis ſubjecerant, ut ad horum coërcitionem & confirmationem redderentur inepti, retinere potuerint electionem Pontificum Romanorum.

poſſibile tunc fuiſſe, ut imperatores retinere potuerint electionem Romanorum Pontificum.

§. 73. Quare cauſa morbi tunc magno cum impetu erumpentis non primario Papæ eſt adſcribenda, ſed Epiſcopis, nec primario exteris aut Italicis, ſed Germanis (*ob dicta* §. *67.*) nec accurate loquendo in iſta lite Imperator damnum verum paſſus eſt in juribus ſuis, quam ipſe Clerus Germanicus. Notabilia ſunt verba Schilteri (*de libert. Eccleſ. Germ. lib.3. c.11. § 31. p.465. in fine.*) dum ait, usque ad tempora Henrici IV. ele-

Cauſa morbi tunc erumpentis non Papæ, ſed Epiſcopis & quidem Germaniæ adſcribenda, nec in iſta lite Imperator tantum da-

mnum paſſus eſt, quantum Clerus Germanicus.

electionem Pontificum ab Eccleſia Germanica factam eſſe, idque maximum libertatis & praeeminentiae hujus Eccleſiae eſſe teſtimonium. Notum enim eſt, per Eccleſiam non ſolum a Pontificiis, ſed & a Proteſtantibus Theologis & JCtis, & ab ipſo Schiltero in dicto tractatu intelligi Eccleſiam repraeſentativam, id eſt Epiſcopos, (die Keyſer gehören mit den andern Layen *in locum peccatorum*, oder doch zum wenigſten auſſer die Schrancken des erhabenen Chors.)

Petri Damiani ſcripta duo a Goldaſto Monarchiae Imperii inſerta jura regia circa ſacra non defendunt, ſed potius prodwww.

§. 74. Unde nec mirandum, quod Goldaſtus (*in Monarch. Imperii Tom. II. p. 43. ad p. 66.*) ex hoc ſeculo duo ſcripta Petri Damiani retulerit, unum de correctione Epiſcopi & Papae, alterum de diſceptatione Synodali ſuper Electione Honorii II. Papae inter Regis Advocatum & Romanae Eccleſiae defenſorem, cum tamen primum nihil vel certe parum ad controverſiam praeſentem faciat, in altero vero Damianus, qui a Mornaeo p. 515. (ex juſtis rationibus, etiam ex p. 527. ſeq. deſumendis) inter Pontificum ſatellites primarius, & p. 538. ſedis Romanae Zelator vocatur, in ficto a ſe inter defenſorem Romanae Eccleſiae & regium Advocatum dialogo, non Imperatoris, qui cum Imperatrice matre Honorium II. elegerat, partes ſerio defen-

ſendat, ſed ſub Advocati perſona optimam cauſam Imperatoris ineptiſſimis ac imbecillimis argumentis, initio pro forma adſtruere conetur, ſed mox deſerat, ac inſtar proditoris ſe cum defenſore Romanæ Eccleſiæ uniat, etſi hic nihil attulerit, quod deſertionem bonæ cauſæ mereatur. Ita, ut aſſertionis meæ quædam ſpecimina exhibeam, Advocatus Regius p. 46. præcipuum fundamentum cauſæ ſuæ in eo ponit, quod Imperator tanquam caput populi Chriſtiani obedientiam debeat Pontifici Romano, & propterea ejus conſenſus in Pontificis electione ſit neceſſarius, contra defenſor Romanæ Eccleſiæ p. 47. ideo ſtatuit, præferendum eſſe electum a Romana Eccleſia pontificem illi Honorio ab Imperatoris matre confirmato, quia mater carnalis adjuvet filium impuberem in rebus terrenis, Romana vero Eccleſia ut mater Regis ſpiritualis debeat ei afferre auxilium in rebus ſpiritualibus, & p. 48. quod quemadmodum Deus ex juſta cauſa promiſſa ſua nonnunquam mutaverit, ita etiam Eccleſia Romana idem facere & conceſſam Regibus Germaniæ poteſtatem conſtituendi Romæ Pontificem, iterum tollere poſſit &c.

§. 75. Sed non ſentiebat iſta Goldaſtus, cum, ut diximus, errores Papatus Poli- *Judicium de ſcripto Waltrami*

pro investitura regibus debita. Politici Academias etiam Proteſtantium invaſerint. Meminit equidem eodem ſeculo undecimo Waltrami Epiſcopi Numburgenſis Mornæus *p. 597.* quod in Pontificem pro inveſtitura regibus debita calamum ſtrinxerit, quem adeo meliori jure inſerere tractatui ſuo debuiſſet Goldaſtus. Sed tamen & de hoc ob dicta & adhuc dicenda præſumendum eſt, quod magis jura Epiſcoporum ſeu Eccleſiæ, quam Imperatoris Laici defendere ſuſtinuerit.

CAPUT IIX.

Status juris regii circa ſacra ſeculo duodecimo & decimo tertio.

Cauſæ variæ, cur poteſtas Cleri ſeculo duodecimo magis aucta & poteſtas regia deminuta fuerit. §. 76. *Quid de Bernhardi ſcriptis a Goldaſto relatis ſentiendum.* §. 77. *Haeretici Politici. Arnoldiſtæ. Perſecutio defendentium jura regia ab ipſis Imperatoribus facta.* §. 78. *Varia augmenta tyrannidis Clericalis ſeculo decimo tertio.* §. 79. *Judicium de defenſoribus Imperatorum a Spanheimio memoratis.* §. 80. *In ſpecie de Petri Caſſiodori Epiſtola, & ipſa*

ipſa pragmatica ſanctione Gallicana. §. 81. *De epiſtolis Innocentii III.* §. 82. *De tractatu Rudolphi de Columna de translatione imperii.* §. 83.

§. 76.

Causæ variæ, cur poteſtas Cleri ſeculo duodecimo magis aucta, & poteſtas regia deminuta fuerit.

PORro cur ſeculo duodecimo poteſtas Papæ & Cleri Romani magis aucta, & poteſtas contra Imperatorum & quorumcunque Regum Chriſtianorum magis deminuta fuerit, nec adeo de remedio adverſus hunc morbum politicum cogitari potuerit, facile patebit ex illis, quæ ad hoc ſeculum (*in cautel. cap. 15.* §. *15. 16. 17.*) jam obſervavi, (*ſcilicet de Henrico II. Rege Angliæ a Monachis fuſtigato. De ortu Scholaſticorum, Gloſſatorum & Canoniſtarum. De Bernhardo. Adde Cautel. c. 21.* §. *25. ſeq.*)

Quid de Bernhardi ſcriptis a Goldaſto relatis ſentiendum.

§. 77. Simul vero, quæ de Bernhardi ambitione & ſpiritu perſecutionis ibidem notata ſunt, novam cautelam ſuppeditant, ne quis ſcripta ejusdem Bernhardi, quæ iterum Goldaſtus imprudenter *Tom. II. Monarch. Imperii p. 66. ſq.* inſeruit, putet ad defendenda jura regia adverſus Papas pertinere. Epiſtola ad Lotharium Imperatorem *p. 66.* eum adhortatur, ut jura Eccleſiæ defendat, Epiſtola prior ad

Conradum *p. 67*, docet, quod Papa Imperatori debeat eſſe ſubjectus in temporalibus, Imperator vero Papæ in ſpiritualibus. Eadem eſt ſententia epiſtolæ poſterioris de concordia imperii & ſacerdotii & de poteſtate ac jure Romanorum Imperatoris. Denique ejusdem Bernhardi libri 5. de conſideratione ad Eugenium III. Papam (*ibid. p. 68.*) plane alieni ſunt a præſenti materia, nihil aliud videlicet continentes, quam ut Papam more monachali inſtruat, quodnam ſit ejus officium intuitu eorum, quæ ſint ſupra, infra, circa eum &c. (*In ſeculo duodecimo notentur Henrici V. controverſia cum Papa ob electionem Epiſcoporum & ejus eventus. Lotharii II. indulgentia erga Papas ſuaſu Bernhardi. Conradi III. turbæ internæ: cruciata: Guelfi: Gibellini: Friderici I. vindicatio fruſtranea: excommunicatio, pictura ſcandalo plena: Turbæ internæ ob Henricum Leonem. Henrici VI. coronatio Romana. Turbæ Neapolitanæ & Siculæ. &c. Conf.* Layritzens Papſtthron *lib. 2. cap. 5. Spanheim. Hiſt. Eccleſ. ſeculo 12. &c.*)

Hæretici Politici. Arnoldiſtæ. Perſecutio de-

§. 78. Idem Bernhardus etiam adverſarius fuit, ut ex ejus epiſtolis liquet, Arnoldi de Brixia, diſcipuli Abælardi, a quo ei adhærentes Arnoldiſtæ vocantur

tur, (*Spanheim. Iſag. ad ſec. 12. p. 530.*) ab aliis hæretici Politici, (*Hert. Elem. civil. prud. pad.* §. 4 *p. 6.*) quorum hæreſes ſub Innocentio III. vulgari cœpta, damnatæ vero ab eodem Pontifice in concilio Lateranenſi, ab obitu Cœleſtini Papæ rurſus invaleſcere cœpit. (*Cangius voce Politici.*) Vides doctrinas pure Politicas hoc ſeculo hæretificatas eſſe, (*Conf. notata ad* §. 10. *cap.* 17. *cautelarum*) & quidem tales, quæ jura regum adverſus Clerum univerſum tueri volebant. Præcipuum enim dogma Arnoldi in eo conſiſtebat, quod doceret, ſecundum doctrinam & præcepta Chriſti univerſum Clerum a minimo ad ſummum Clericatus gradum debere abſtinere ab imperio & omnibus honoribus ac divitiis ſecularibus & ſecundum exempla Apoſtolorum & primorum Epiſcoporum Clerum debere contentum eſſe decimis, fidelium oblationibus & eleemoſynis. Hos Arnoldiſtas ſi Imperatores defendiſſent, (etſi defenſio cum temperamento doctrinæ eorum paulo durioris, fieri debuiſſet) potuiſſent felicem ſucceſſum litigii cum Papis ſuper Epiſcoporum electione ſperare. Et Fridericus quidem Barbaroſſa vel ideo in hac cauſa vigilare debuiſſet, quia cum Adriano IV. Papa

fendentium jura regia ab ipſis imperatoribus facta.

inter alia ſuper eo litigabat, quod Papa ſtatuiſſet, Imperium Imperatoribus a Papis inſtar feudi concedi (*Boxhorn. hiſt. univ. p. 690.*) Sed tamen hoc non obſtante ipſe Imperator Fridericus Papæ adhærebat adverſus Arnoldum, & hunc miſerum ſacro interdicto ex ditione Romana quaſi expulſum, per ſuos milites capiebat, ac Pontifici tradebat. (*Rem fuſius narrat autor* der Einleitung zur Römiſchen und Teutſchen Hiſtorie *ſub Friderico I.* Bilder-Saal *part. 3. ſub tit.* der Kirchen-Geſchichte *p. 83.*) Docent vero hæc facta, quod impoſſibile fuerit, ut Imperatores jura circa ſacra recuperare potuerint, cum ipſimet eos, qui ipſorum jura defenderent, aut genuina ea defendendi arma ſuppeditarent, non ſolum non defenderent, ſed & eos perſequerentur. Neque credo, eos ad hunc errorem inſignem committendum perſuaſos eſſe a Laicis, cum autor des Bilder-Saals, (quamvis Pontificius) fateatur, Laicis & quidem potiſſimum in dignitate conſtitutis hanc doctrinam Arnoldi valde placuiſſe. Ergo nihil reſtat, quam ut dicamus, ſolum Clerum (ſeculum, de quo loquor, oſtendit, quod hæc verba de Clero noſtro non poſſint intelligi) & paucos quosdam adulatores Laicos, ſputa Cleri lingen-

gentes, ſed tamen per Cleri commendationem perſonas Imperatorum obſidentes, ut a Laicis ſanæ mentis non potuerit vera doctrina jus inſtillari, in cauſa fuiſſe, cur Imperatores genuinum jus circa ſacra acquirere non potuerint, ne videlicet uno ictu ſimul perirent hæretificationes, & excommunicationes, quibus ſub larva armorum ſpiritualium Imperatoribus ſceptrum & gladium imperii eripuerant.

§. 79. Pergo ad ſeculum decimum tertium, de quo quidem pauca notabilia attuli (*cap. 15. cautel.* §. *18.*) ſed quorum tamen ſingula (*nimirum origo confeſſionis auricularis & Inquiſitionis adverſus hæreticos. Denunciationes Evangelicæ. De Epiſtola ex cœlo miſſa. De cultum diei dominicæ.*) ita comparata ſunt, ut paululum attentis & cognitione Politica humani generis imbutis facillime perſuadeant, neceſſario per ea omnia tyrannidem Cleri fuiſſe auctam & poteſtatem Imperantium inſigniter deminutam, ut taceam tyrannides Paparum adverſus Imperatores Philippum III. Ottonem IV. & Fridericum II. item adverſus Philippum II. Regem Gallorum, Johannem regem Anglorum &c. (*Spanheim. Iſag. p. 588. ſeq. conf. cap. 21. Cautel. §. 30. ſeq.*) Varia augmenta tyrannidis clericalis ſeculo decimo tertio.

Judicium de defenſoribus Imperatorum a Spanheimio memoratis.

§. 80. Memorantur quidem (*ab eodem Spanheimio p. 601.*) nonnulli defenſores Imperatorum adverſus uſurpationes Papales, Petrus de Vineis, (*Petrus de Vineis ſcripſit de poteſtate imperiali.*) Conradus a Lichtenau, Abbas Urſpergenſis, Johannes Semeca JCtus Canoniſta Teutonicus, & alii. Sed præterquam quod principum & regum controverſiæ vel cum aliis regibus, vel cum ſubditis rebellibus (quorſum etiam referendus eſt Clerus ab Imperio & obedientia ſe eximens) parum apte defendantur per diſputationes Eruditorum, ſi deficiant vires, quæ omnino tum temporis deficiebant Imperatoribus, aliæ circumſtantiæ oſtendunt, etiam has defenſiones periculoſas fuiſſe defenſoribus. Neque enim ratione deſtituti ſunt, qui putant, ipſum Petrum de Vineis (*vide Moreri diction. voce Vignes.*) ob invectivas in Papam & Clerum a fautoribus horum apud Imperatorem falſo, ac ſi proditor eſſet, fuiſſe delatum, & miſere periiſſe. Johannes vero Semeca qualis fuerit, vide in cautel.(*cap. 21. §. 34. p. 264.*)Uno verbo, magis defenderunt hi omnes jura Cleri, quam jura regni, (*Nam Semeca nomine Cleri appellavit a Papa ad Concilium.*) vel in defenſione jurium Regni doctrinis uſi

ſunt

ſunt parum pertinentibus. (*Ut Petrus de Vineis.*)

§. 81. Unde caute legendus Petrus Caſſiodorus, Eques Anglus, cujus Epiſtolam de tyrannide Pontificis Romani *Tomo I. Monarch. L. I. p. 11. ſeq.* inſeruit Goldaſtus. Eſt enim querela inſipida magis pro ſacerdotio, quam Regno Anglicano. (*Conf. Spanh. Iſag. p. 604.* Lays rirz *II. 6. 37. p. 689.*) Ipſa Pragmatica ſanctio Gallicana hoc ſeculo edita, ſi paulo penitius eam inſpicias, magis de Cleri Gallicani juribus, quam de juribus genuinis Regum Galliæ eſt ſollicita. Adde quod autor ejus & conſtitutionum aliarũ, contra uſurpationes Papæ Romani in jurisdictione ſeculari a Goldaſto *Tom. I. Conſtit. Imper.* exhibitarum, fuerit Ludovicus IIX. Rex valde ſuperſtitioſus & propterea a Papis ſanctulorum, Claſſi adſcriptus, & quod adeo pro ſuperſtitione illorum temporum ipſa ſanctio pragmatica non diu duraverit. (*Spanh. Iſag. p. 601.*)

In ſpecie de Caſſiodori epiſtola, & ipſa Pragmatica ſanctione Gallicana.

§. 82. Minus adhuc adjuvant jura Imperatoria vel regia, ſcripta hujus ſeculi ab eodem Goldaſto Tomo II. Monarchiæ inſerta. Nam in epiſtola Innocentii III. (*relata p. 86.*) Papa quidem declarat, quod Rex Francorum in temporalibus ne ipſum quidem Pontificem ſu-

De epiſtolis Innocentii III.

periorem agnoſcat, ſed ſimul tamen inculcat, quod matrimonium Regis Philippi pertineat ad notitiam Eccleſiaſticam & quidem Pontificis tanquam patris ſpiritualis, & quod adeo in ejusmodi negotiis ſpiritualibus Rex ſe alterius (id eſt Epiſcoporum vel Procerum ſuorum) jurisdictioni ſubmittere non potuerit. Ejusdem Innocentii III. Epiſtola alia, (*ibid. p. 87.*) agit iterum de poteſtate in cauſis matrimonialibus tanquam ſpiritualibus ad Pontificem pertinente, & de poteſtate legitimandi liberos, ex parte etiam eo referenda.

De tractatu Rudolphi de Columna de translatione imperii.

§. 83. Eadem eſt ratio tractatus Rudolphi de Columna de translatione Imperii, (*quem refert idem d Tom. II. a p. 88. ad p. 95.*) Speciminis loco eſſe poterit, quod doceat (*cap. fin. 10. d. p. 95.*) Imperium Romanum per Papas a Græcis ad Francos, & poſtea ad Germanos translatum eſſe, poſtea per alium Pontificem electionem Romani Imperatoris ſeptem Principibus Alemanniæ fuiſſe conceſſam, coronatione tamen Pontifici reſervata. Illis Papis ergo & Eccleſiæ Romanæ Germanos Imperatores debere, quod ſecundum jus Canonicum ſupra omnes Reges, & omnes eis nationes ſubjectæ ſint (*c. illud C. 24. q. 2. c. in apibus C. 7. q. 1. c. ſi quis C. 11. q. 1. & c. quo jure diſt. 8.*) & ſic quoque in-

intelligendum eſſe textum juris civilis. (*l. deprecatio ad L. Rhod. de jactu.*) Qua occaſione ſimul obiter nota, Civiliſtas primitus Cæſarum & Gibellinorum ex illo potiſſimum textu aſſeclas & defenſores, jam hoc ſeculo cum Canoniſtis & Guelphis, ut vides, incepiſſe uniri.

CAPUT IX.

Status juris regii circa ſacra ſeculo decimo quarto.

Et hoc ſeculo decimo quarto jura regia circa ſacra magis diminuta fuiſſe oſtenditur ex hiſtoria Gallicana ſub Philippo Pulcro §. 84. *& Germanica ſub Henrico VII.* §. 85. *Item Anglicana ſub Eduardo II.* §. 86. *Geſta Ludovici Bavari parum prudentia pro vindicatione jurium imperatoriorum.* §. 87. *Excuſatio Caroli IV. vindicationem hanc negligentis.* §. 88. *Ut & hujus filii Wenceslai.* §. 89. *Doctrina præcipua falſa & in Academiis regnantes & a defenſoribus jurium regiorum ut veræ ſuppoſitæ de poteſtate pſeudoſpirituali Cleri, & temporali Regum.* §. 90. *Nævi generales ſcriptorum hujus ſeculi a-*

Goldaſto Monarchia Imperii inſerti. §. 91. *In ſpecie Ægidii de Roma pro Philippo Pulcro.* §. 92. *Fratris Johannis de Pariſiis de poteſtate regia & papali.* §. 93. *Monita communia circa ſcripta Marſilii Patavini pro Ludovico Bavaro.* §. 94. *Specialia circa ſcriptum de translatione imperii.* §. 95. *Ejus defenſor pacis. Contenta partis primæ cum cenſura.* §. 96. *Contenta & ineptiæ partis ſecundæ.* §. 97. *Denique partis tertiæ.* §. 98. *Summa tractatus ejusdem Marſilii de jurisdictione Imperatoris in cauſis matrimonialibus pro Ludovico Bavaro cum monitis.* §. 99. 100. 101. *Monita generalia circa alterum Ludovici Bavari defenſorem Guilhelmum Occamum.* §. 102. *In ſpecie de diſputatione ejus ſuper poteſtate Prælatis Eccleſiæ atque Principibus terrarum conceſſa.* §. 103. *De ejus deciſionibus octo quæſtionum ſuper poteſtate ſummi Pontificis.* §. 104. *De ejus dialogo monita communia.* §. 105. *Specialia de ejus parte prima, ſecunda & tertia.* §. 106. *De ejus opere nonaginta dierum.* §. 107. *Et de alio; de jurisdictione Imperatoris in cauſis matrimonialibus.* §. 108. *Actio inter procuratorem regium & Prælatos coram Philippo Valeſio 1329. inſtituta. Summa rationum utriusque partis.*

tis. §.109. *Nova argumenta advocati Prelatorum.* §. 110. *Varia narrationes de eventu hujus controverſiæ.* §.111. *Cur hæc controverſia paulo diſtinctius fuerit propoſita. Errores doctrinæ Academicæ cum ſucceſſu adverſus jura regia ab advocato Prelatorum uſurpati.* §.112. *Varia monita circa doctrinam, quod jurisdictio temporalis poſſit cadere in perſonam Eccleſiaſticam.* §.113. *Adhuc alia circa fiduciam regiminis clericalis illorum temporum.* §.114. *De Michaëlis Caſenatis tractatu contra errores Johannu XXII.* §.115. *De Johannis de Gauduno informatione de nullitate proceſſuum Papæ contra Ludovicum Imperatorem pro ſuperioritate Imperatoris in temporalibus.* §. 116. *De autoris anonymi tractatu de ætatibus Eccleſiæ contra primatum & ſuperioritatem Papæ.* §. 117. *De Richardi, Archi-Epiſcopi Armachani defenſorio Curatorum contra privilegiatos.* §. 118. *De Rogerii Chonoe defenſorio mendicantium & privilegiatorum.* §.119. *De libris Nili Archi-Epiſcopi Theſſalonicenſis de primatu Papæ Romani.* §.120. *De Rudolphi Peclai de poteſtate Pontificiali & Imperiali.* §.121. *De Pilothei Achillini ſomnia viridarii & jurisdictione regia & ſacerdotali.*

§.122.

§. 122. De variarum Academiarum Epiſtolis de auctoritate Imperatoris in ſchiſmate Paparum tollendo & vera Eccleſiæ libertate aſſerenda. §. 123. De Magiſtri Jordani Chronicis, qualiter Romanum Imperium fuerit translatum ad Germanos. §. 124. De variis Epiſtolis Franciſci Petrarchæ a Goldaſto excerptis. §. 125.

§. 84.

Et hoc ſeculo decimo quarto jura regia circa ſacra magis diminuta fuiſſe oſtenditur ex Hiſtoria Gallica ſub Ludovico Pulcro.

Cum itaque poteſtas Cleri, Epiſcoporum, Paparum, quotidie pro ſuperſtitione temporum magis magisque creſceret, facile colligi poteſt, in ſeculo 14. non potuiſſe jura Imperatorum & Principum circa ſacra in integrum reſtitui aut recuperari, ſed neceſſario magis magisque fuiſſe diminuta. Quamvis enim paulo poſt initium hujus ſeculi Philippus Pulcher Rex Galliæ excommunicationes Bonifacii IIX. tanquam pœnas pſeudoſpirituales juſte contemneret, ac ipſum Papam capiendo ac durius tractando occaſionem mortis ei præberet, & a ſucceſſore ejus Benedicto caſſationem excommunicationis impetraret, (Layritz *lib. 2. cap. 7. §. 4. p. 710. ſeq. Mezeray tom. 2. p. 788. ſeq. 795. ſ.*) eo ipſo tamen quod ſuperſtitio illorum temporum perſuaſiſſet populo, ſine caſſatione excommunicationum ab ipſis

ipſis Papis facienda eas effectu ſuo à Papis intento non carere, (videlicet tanquam pœnas ſpirituales ab Apoſtolis Pontificibus & Clero mandatas ac commiſſas,) Pontificum tyrannis non poterat cum ſucceſſu diminui. At hujus ſuperſtitionis origo & conſervatio nemini niſi Clero & Epiſcopis adſcribenda eſt. Porro pactum clandeſtinnm ejusdem Philippi Regis Galliæ cum Papa Clemente V. de transferenda ſede Papali Avenionem, de caſſandis decretis Bonifacii cum infamia ejusdem, de extinguendis templariis &c. (Layritz §. 5. 6. *p. 712. ſ. Mezeray p. 797. ſ. Diſſ. pecul. de interitu templar.)* & quomodo Papa ſpem Philippi & ejus intentionem primariam aſtute eluſerit, (*Spanh. Iſag. p. 700-717.* Layritz §. *12. p. 722.*) ac eundem poſt mortem Alberti I. dignitatem imperatoriam ambientem ſimulata aſſiſtentia clanculum deceperit, (Layritz §. 7. *p. 715.*) ſimul docent, colliſionem Laicæ & clericalis aſtutiæ regulariter & in dubio Clero promittere ſemper victoriam, non propter Cleri ſanctitatem & prudentiam, ſed propter ejusdem multitudinem, potentiam, divitias, ſuperſtitionis in Laicis, per falſa miracula & mendacia, quotidiana augmenta, & potisſimum per ipſos a Laicis imprudenter

per-

permiſſos, duos gladios vel duo brachia, hæretificationis & excommunicationis.

Et Germanica ſub Henrico VII.

§. 85. Tali vero & tanta aſtutia ac dolo cum Clemens V. præditus fuerit, mirandum non eſt, quod Henricus VII. Imperator (Layritz *§. 8. 9. 10. 11. p. 716. ſeq.*) fruſtra tentaverit jura Imperii priſtina vindicare, atque Guelphos in Italia ſubigere, imo non mirandum eſt, quod Imperator a monacho in adminiſtratione cœnæ veneno fuerit necatus; mirandum potius eſt, quomodo Vir, judicium præ aliis eminens prætendens, (*Leibnizius*) eo dilabi potuerit, ut veritatem hujus aſſasſinii in dubium vocaret, & quidem ratiuncula, cujus inanitas etiam tyronibus, demonſtrationibus mathematicis minime adſuetis, primo ſtatim intuitu in ſenſus incurrit. (*vid. diſput. de fide juridica §. 48.*)

Item Anglicana ſub Eduardo II.

§. 86. Porro cum literæ & conſtitutiones Principum non ſufficiant ad reſtituenda jura ſua in debitum ſtatum, cuilibet apparet, non multum damni potentiæ Papali & Epiſcopali deceſſiſſe, etſi in Anglia (Layritz *§. 14. p. 727.*) Eduardus II. 1310. Papæ eidem Clementi V. paulo duriore Epiſtola curam in regnum Angliæ inpoſterum omittendam denuntiaverit, & eidem mandaverit, ut Regi

Regi Electionem Prælatorum liberam relinqueret, quamvis ſimilis denunciatio ab Eduardo V. erga Gregorium XI. 1374. repetita fuerit.

§. 87. Imo exemplum Ludovici Bavari (Layriz §. *16.-20. it.* §. *23.-26. p. 729.-747.*) doctrinas politicas modo memoratas & alias (potiſſimum, quod non ſublatis radicibus mali fruſtra intendatur reſtitutio jurium amiſſorum, & quod ſola arma non ſufficiant, ad tollendas vires occultas Epiſcoporum in animis civium) valde illuſtrat. Quid enim profuit ipſi victoria contra anti-Cæſarem Fridericum in Germania, & contra Papam Johannem XXII. in Italia, cum tamen ob deficientiam pecuniæ tanquam nervi rerum gerendarum cogeretur poſtea indecenti humilitate ſe Papæ ſubjicere, (Layriz §. *27. p. 747. ſ.*) & tantum non ſputa ejus lingere, & tamen nec a Johanne XXII. nec ab ejus ſucceſſore Benedicto XII. quamvis benevolentiam erga Imperatorem fallaciter ſimulante (Layriz §. *32. p. 754.*) casſationem excommunicationis impetrare poſſet, & cum ab ejus ſucceſſore Clemente VI. (Layriz §. *34. p. 762.* §. *36. p. 765.* §. *37. p. 767.*) iterum excommunicaretur, ac hujus inſtinctu per Archi-Epiſcopos, Electores Eccleſiaſticos Papæ

Geſta Ludovici Bavari parum prudentia pro vindicatione jurium imperatoriorum.

pæ adhærentes Carolus IV. Rex Bohemiæ adverſus eum Imperator eligeretur, imo paulo poſt veneno ipſe Ludovicus interiret, (**Layritz** §.*38.p.769.*) non obſtante remedio parum ſufficiente, ad iſta mala tollenda ab ipſo adhibito, ut nempe in conventu Imperiali anno 1338. ab ordinibus Germaniæ decretum conciperetur, Imperatores Romano-Germanicos poteſtatam ſuam immediate a Deo habere (**Layritz** §.*33. p.757.ſeq.*) ex ſola electione, eandemque nequaquam ab approbatione Pontificis aut conſenſu dependere, & quod in alio conventu anno 1344. aſſiſtentia ſtatuum Imperii adverſus tyrannidem Paparum ipſi promitteretur. (**Layritz** §.*35. p.763.ſeq.*)

Excuſatio Caroli IV. vindicationem hanc negligentis.

§. 88. Suppoſitis autem circumſtantiis hactenus enumeratis, non difficile erit, Carolum IV. ſi non defendere, at ſaltem excuſare, quod neglexerit jura Imperatorum in Italiam, non obſtante adhortatione frequenti Franciſci Petrarchæ, vindicare, (**Layritz** §.*42.43.p.773. 776.ſeq.*) inprimis cum jam a Conringio & Schurzfleiſchio ſufficienter defenſus fuerit adverſus eos, qui ipſum falſo accuſant, quod jura Imperii in regnum Arelatenſe alienaverit Ludovico Duci Ande-

Andegavienſi fratri Caroli regis Galliæ, & cum indubium ſit, eundem Carolum IV. anno 1359. denegaſſe Pontifici collectionem tributi in Germania, & quod ſententiam autoris cujusdam, defendentis, Imperatorem habere poteſtatem coactivam in Papam & Clerum univerſum male viventem, anno 1336. murmurante licet Clero, & autorem ignis ſupplicio puniente, publico Imperii Receſſu confirmaverit. (Layritz §. *44. p. 778. ſeq.*)

§. 89. Eadem eſt ratio Wenzeslai. Quemadmodum enim, quod hunc, Caroli IV. filium & ſucceſſorem attinet, peculiaribus diſſertationibus (*ſcil. diſſ. 2. & 9. quaſtionum promiſcuarum*) monſtravi, cœca credulitate hactenus perſuaſiſſe ſibi eruditorum pleroſque, quaſi hic Imperator fuiſſet monſtrum hominis, ita & ipſe patrem imitatus neglexit vindicare jura in Italiam, jura vero Germanica adverſus Papam pro viribus defendit. (Layritz §. *55. 56. p. 790. ſeq.*) Unde notanda verba Frid. Spanheimii (*Iſag. p. 763.*) *Wenceslaus imperio exutus vivente Bonifacio & inviſus Romæ præcipue ob Huſſi & Bohemorum patrocinium, negatamque executionem Bullarum Pontificiarum. Hinc fœda Papiſtæ de Wenceslao, qui de conquinato ejus fonte baptiſmali eadem re-*

Ut & hujus filii Wenzeslai.

ferunt, *quæ de illo Conſtantini Copronymi Iconolatræ.* Cautus erat Wenceslaus, intelligens, quod jura imperii circa ſacra & in Italiam non poſſent cum effectu vindicari, quamdiu Epiſcopi plerique Germaniæ vel Pontifici aperte adhærerent, vel ſaltem tum demum Imperatori adhærerent, quoties propriæ eorum autoritatis, quam ſub libertatis Eccleſiæ ſpecioſo nomine palliabant, intereſſet, & quamdiu in Scholis ac Academiis regnaret Philoſophia ac Theologia Scholaſtica, totum populum doctrinis his ineptis plane corrumpens, ut ſemper in colliſione ſacerdotii & imperii ſacerdotibus hæretificantibus & excommunicantibus adhæreret. Notabile eam in rem eſt ſymbolum Wenceslai: *Moroſophi, moriones peſſimi.*

Doctrinæ præcipuæ falſæ & in Academiis regnantes & a defenſoribus jurium regiorum ut veræ ſuppoſitæ de poteſtate pſeudo-ſpirituali Cleri, & temporali regum.

§. 90. Scilicet regnabant tum temporis in Academiis doctrinæ illæ, & etiam a defenſoribus Jurium Imperatoris ut articuli fidei ſupponebantur; Chriſtum & Apoſtolos inſtituiſſe duplicem poteſtatem, ſpiritualem unam Eccleſiæ (i. e. Epiſcopis vel conciliis) competentem, hæretificandi & excommunicandi ob quævis peccata, alteram temporalem Imperatorum & Regum, per pœnas humanas coërcendi turbatores pacis publicæ, crimina perpetrantes atque

que hanc duplicem poteſtatem ſignificari per duos gladios in Evangelio. Hanc duplicem poteſtatem non cadere in unam perſonam, niſi quatenus forte temporalia incidenter connexa ſint cum controverſis ſpiritualibus, tum enim & de illis judicium pertinere ad Eccleſiam, executionem vero ad Imperatorem & Reges. Temporalem porro poteſtatem eſſe inferiorem ſpirituali, adeoque Reges debere venerari, ac tueri Eccleſiam adverſus eos, qui poteſtatem illam ſpiritualem in dubium vocent, & oppugnent, atque ita ipſos etiam reges ſubeſſe hæretificationi & excommunicationi Eccleſiæ. Præcipua harum doctrinarum capita acceptabant ſatellites Pontificum & in defenſores jurium regiorum retorquebant, niſi quod negarent, utramque poteſtatem non poſſe in eadem perſona Eccleſiaſtica concurrere, ſed potius aſſererent, ambabus poteſtatibus præditum eſſe Romanum Pontificem tanquam caput Eccleſiæ & etiam conciliorum, quia videlicet eo ipſo, quod in omnibus controverſiis temporalibus poſſit incidere quæſtio de peccato, & de cenſura Eccleſiaſtica peccatoris, quæ mere ſpiritualis ſit, ſolius Pontificis ſit cognoſcere de controverſiis iſtis. &c.

Nævi generales ſcriptorum hujus ſeculi a Goldaſto Monarchiæ Imperii inſerti.

§. 91. Atque iſtis doctrinis modo recenſitis repleta ſunt ſcripta tantum non omnia, quæ hoc ſeculo pro juribus Imperatorum vel Regum edita ſunt, quorum præcipua, una cum aliis quibusdam affinibus Tomo I. & II. Monarchiæ Imperii inſeruit Goldaſtus, multa quidem, fateor, & ſatis prolixa, (ita ut prope dimidiam partem totius operis & ultra paginas 1600. impleant) ſed quæ tamen Imperatoribus parum prodeſſe poterant, partim ob rationes §. 86. & 87. indicatas, partim ob rationes paragraphi præcedentis. Adde quod defenſores jurium regiorum eſſent monachi, & Doctores Scholaſtici, regulariter maxime Papis adſcripti, & qui harum doctrinarum inſufficientium autores eſſent ac propagatores, aut qui peculiares ob controverſias a Papa hæreſeos eſſent condemnati & excommunicati, & ita magis opus haberent protectione Imperatorum, quam ut ipſi defendere jura imperatoria cum ſucceſſu capaces eſſent. Politici vero ac Laici & Imperatorum aut Regum miniſtri prope iisdem nævis laborabant, cum in Academiis iisdem doctrinis a tenera juventute eſſent imbuti, & nemo eorum illarum inſufficientiam vel agnoſceret, vel etiamſi forte agnoſceret, vel hiſcere

ſaltem

ſaltem adverſus eas aut illas impugnare auderet.

§. 92. Hujus furfuris eſt ſcriptum Ægidii de Roma, Archi-Epiſcopi Bituricenſis, anno 1304. pro Philippo Pulcro (*relatum a Goldaſto Tom. II. p. 95. ſeq.*) occaſione Bullæ Bonifacii Papæ contra Philippum regem Galliæ, incipientis: *In ſpiritualibus nobis ſubes, beneficiorum & præbendarum ad te collatio nulla ſpectat &c.* & reſponſi regii incipientis: *Sciat tua maxima fatuitas &c.* Et vel ipſe titulus ſcripti aut dolum aut metum ſcribentis indicat: *Quæſtio diſputata in utramque partem, pro & contra Pontificiam poteſtatem.* Et quamvis argumenta pro poteſtate Regia ſine reſponſione ad ea ſint nude propoſita, ſequentia vero argumenta pro poteſtate Pontificia ſingula ſuas reſponſiones adjunctas habeant, ipſe tamen autor in fine (*p. 107.*) fatetur, multas rationes in prima parte adductas eſſe ſolubiles & neceſſario non concludere, & brevitatis ſtudio earum ſolutiones eſſe omiſſas. Imo quid opus erat ſolutione, cum in prima parte (*p. 101. artic. 4.*) pro defendendis juribus regiis faſſus fuerit autor, cauſas pure ſpirituales (ad reges nequaquam pertinentes, ſed ad ſolam Eccleſiam) eſſe cauſas matrimoniales, decimarum, Simoniæ, hæreſeos, cri-

In ſpecie Ægidii de Roma pro Philippo Pulcro.

minis pacis fractæ, perjurii, ſacrilegii, uſurarum, divortiorum, &, cùm ipſe inter cauſas mere temporales & ad ſolos Principes ſeculares pertinentes generaliter quidem & nimis ſuperficiarie retulerit cauſas feudales, de cenſibus & ſimiles, ſtatim tamen in additione & recenſione cauſarum mixtarum, (id eſt temporalium, connexionem cum cauſis ſpiritualibus habentium,) etiam inter has referat v. g. cauſas feudales propter admixtum juramentum, aut peccatum eas concomitans, exemplo controverſiæ inter Regem Galliæ & Regem Angliæ (*cap. Novit. X. de judiciis*), item cauſas dotalitiorum, ſi incidant in controverſiam de matrimonio (*cap. de prudentia X. de donat. inter virum & uxorem, & ibi Gloſſ.*) & ſimiles, quas recenſeat Hoſtienſis (*ad d. capit. Novit.*) Regem ergo Galliæ in temporalibus v. g. feudalibus non eſſe ſubjectum Papæ niſi incidenter & propter connexionem cum cauſa ſpirituali. Nam ſecundum hanc ſolam hypotheſin doctrinæ & propriam confeſſionem prætenſi defenſoris jurium Regiorum ſua ſponte fluit, omnes reges & principes revera eſſe mancipia Papæ vel Eccleſiæ repræſentativæ.

Fratris Johannis de §. 93. Eadem lyra lyravit Frater Johannes de Pariſiis ordinis Prædicatorum,

qui-

qui anno ſequente 1305. ſcripſit tracta- tum, ſatis prolixum de poteſtate Regia & Papali (*apud Goldaſtum dict. Tom. II. p. 108. ad p. 147.*) Etſi enim late probave- rit, poteſtatem ſacerdotum eſſe ſpiritua- lem, nec ſpectare ad temporalia, mox ta- men (*cap. 14. p. 125. ſeq.*) addit limita- tionem, quod id intelligendum ſit dire- cte; id eſt, quod tamen habeant cogni- tionem & juriſdictionem in temporali- bus per indirectum & conſequentiam aut connexionem; imo non erubuit aſ- ſerere, (*p. 113.*) eſſe ſacerdotem in ſpi- ritualibus majorem principe, in tempo- ralibus principem eſſe majorem ſacer- dote: ſimpliciter vero ſacerdotem majo- rem eſſe, in quantum ſpirituale majus ſit temporali, ſicut aurum pretioſius ſit plumbo &c. Pariſiis de poteſtate regia & papali.

§. 94. Inter defenſores Ludovici Ba- vari hoc ſeculo unus ex præcipuis fuit, Marſilius Patavinus, cujus tria ſcripta exhibet Goldaſtus Tomo II. primum de translatione imperii, quod ad annum 1313. refert, (*p. 147. ad 154.*) ſecundum de re imperatoria & Pontificia, alio et- iam nomine defenſorem pacis vocatum, quod anno 1324. adſcribit Goldaſtus (*p. 154--312.*) tertium de juriſdictione imperatorum in cauſis matrimonialibus (*p. 1383---1391.*) quod nullum quidem Monita communia circa ſcripta Marſilii Patavini pro Ludovico Bavaro.

annum adſcriptum habet, ſed veroſimiliter circa annum 1342. ſcriptum eſſe videtur, quo anno ut infra §. 108. videbimus, Guilelmus ab Occam ſimile ſcriptum pro Imperatore edidit. Sed quemadmodum Goldaſtus in editione ſuorum operum paulo negligentior fuit, ita etiam parum veroſimile eſt, quod Marſilius Patavinus primum illum tractatum anno 1313. ſcripſerit, cum in eo circa finem (*p. 153.*) provocet ad defenſorem pacis tanquam opus jam editum, quod tamen Goldaſtus ad annum demum 1324. retulit.

Specialia circa ſcriptum ejus de translatione imperii.

§. 95. Quicquid hujus ſit, primi ſcripti de translatione imperii autor non eſt Marſilius Patavinus, cum ipſe fateatur, (*cap. 1. p. 148.*) eſſe tractatum Landalphi de Columna (de quo jam ſupra §. 83. ſeparatim actum) & cuilibet conferenti cum eodem patebit, eundem pene de verbo ad verbum inde deſcriptum eſſe, niſi quod Marſilius aliquando, (ſi Columna v.g. falſum miraculum immiſceat) incredulitatem ſuam duobus verbis teſtetur, (*ut ſit v.g. p. 151. cap. 9. lin. 5.*) & quod ſtatim ab initio (*d. p. 148.*) proteſtetur, quod ſententia ejus a ſententia Columnæ quandoque abeat, præſertim, in quibus jura læſerit imperii absque demonſtratione ſufficienti. Unde

de forte eſt, quod Marſilius (*in cap. ult. p. 153.*) ſcribat. SUB hoc vel illo Papa Carolum M. patricium ordinatum, imperatorem effectum, imperium a Græcis ad Francos translatum, & poſtea a Francis ad Germanos, denique electionem ſeptem principibus Alemanniæ conceſſam eſſe, quæ ſingula Columna, PER hunc vel illum Papam facta eſſe dixerat. Addit ibidem Marſilius: *Præmiſſa quidem omnia PER Romanum Pontificem attentata & CUM eis aſſentientibus conſummata, quantum robur habeant in præſenti, ex noſtro defenſore pacis in 12. & 13. capitulo liquide patet rationabiliter intuenti & attendenti.*

§. 96. Defenſor pacis (*ſeu de re imperatoria & Pontificia vid.* §. 94.) conſtat tribus partibus. Pars prima proponit (*p. 155. circa finem.*) propoſitiones per ſe notas cuilibet, cujus mens natura aut conſuetudine aut affectione non eſt corrupta. Scilicet hic agit Marſilius, de origine regnorum, cauſa finali civitatis, partibus ejusdem ſex, agricultura, artificio, militari, pecuniativa, ſacerdotio, & judiciali: in ſpecie de cauſa finali ſacerdotii ex Dei inſtitutione immediata ab humana ratione non demonſtrabili. (*p. 160.*) De generibus rerumpublicarum tam temperatarum, quam

Ejus defenſor pacis. Contenta partis primæ cum cenſura.

vitiatarum, (*p.163.ſeq.*) De lege proprie dicta (*p.165.*) Principem non poſſe regnare ſine legibus, (*p.167.*) Principes poteſtatem ſuam accipere per ſolam electionem partis majoris, ſine alia confirmatione; (*p.169.ſeq.*) An regnum electivum præferendum ſit ſucceſſivo? (*p.177.ſeq.*) De numerali unitate reipublicæ, ejusque neceſſitate in ſingulis partibus. (*p.182.ſeq.*) De principantis (i.e. Regis vel principis) correctione, propter quam cauſam, qualiter & a quibus? (Sed de hac ultima quæſtione nihil inveni expeditum in nigro) *p.184.ſeq.* Denique cauſam præcipuam diſcordiæ inde eſſe, quod Papæ excommunicationibus abutantur erga principes intuitu temporalium. (*p.188.*) Hæc omnia prolixitate, & ubique impertinenti allegatione Ariſtotelis magis obſcurata ſunt a Marſilio quam explicata, ut taceam, fundamentalem errorem de principantium correctione per alios & de duplici poteſtate, pſeudoſpirituali & temporali.

Contenta & ineptiæ partis ſecundæ. §. 97. Pars ſecunda intendit paralogiſmos ſophiſticos presbyterorum & epiſcoporum quorundam refutare, (*p.189.*) Ubi 1. explicat varios variorum terminorum (eccleſiæ ſpiritualis, tem-

po-

poralis, judicis, judicii) ſignificatus, & ſpurios a genuinis ſeparat; (*p. 190.*) 2. profert argumenta pro Presbyterorum & Papæ principatu coactivo etiam absque legislatoris conceſſione, deſumta ex ſcriptura S. & jure Canonico, (*p. 193.*) 3. profert argumenta contraria, & quod omnis Clerus ſubeſſe debeat judicio coactivo Principum, (*p. 195.*) ex ſcripturis, Apoſtolis & Patribus. (*p. 200.*) 4. Agit de autoritate clavium & qualem in excommunicando ſacerdos habeat poteſtatem; (*p. 204.*) ubi pleraque explicantur ex Magiſtro ſententiarum. 5. Tractat de coactivo hæreticorum judice, clerum hic judicare doctrina, exhortatione, arguitione, correptione, ad principem vero pertinere pœnam inferre & ſupplicium temporale. (*p. 216.*) 6. Docet: eſſentiali ſacerdotii dignitate quemcunque presbyterum Epiſcopo non eſſe inferiorem (*p. 238.*) 7. electionem Epiſcoporum Eccleſiæ eſſe penes univerſam fidelium multitudinem, (*p. 246.*) 8. Agit de ſtatu primo Eccleſiæ Chriſtianæ ac unde Papa ac Romana Eccleſia ſuper cæteras ſibi quendam primatum aſſumſerit, (*p. 251.*) 9. Cujus ſit, vel fuerit autoritas definiendi dubias ſcripturæ ſacræ ſententias (*ubi ſupponit, hanc definitionem eſſe neceſſariam; ut-*

pote

pote ſine qua non eſſe poſſit unitas fidei, item: legiſlatores obligari, ut eligant & convocent perſonas idoneas ad concilium p. 256. definitionem autem ipſam pertinere ad concilium univerſale, non ad perſonam ſingularem, nec ad concilium particulare, adeoq; nec ad Pontificem Romanum, neque etiam ad hunc pertinere poteſtatem convocandi generale concilium, p. 258.) 10. Qualiter Epiſcopus Romanus aut Romana Eccleſia ſit cæterarum caput, *(p. 263.)* 11. Qualiter Romanus Epiſcopus prærogativa ſua uſus fuerit extra Eccleſiaſticos limites ad Laicos ſive civilia, *(p. 275.)* item in Principem & Romanum Imperium *(p. 280.)* 12. Profert inſtantias mancipiorum papalium contra fundamenta a ſe afferta *(p. 288.)* iisque reſpondet *(p. 290.)* in ſpecie de translatione Romani Imperii *(p. 305.)* Hæc pars ad deducenda jura imperatorum ideo inepta eſt, quia præter admisſionem poteſtatis pſeudoſpiritualis dogmata Magiſtri ſententiarum, tanquam ſi articuli fidei eſſent, ſupponit, & ſolis verbis Magiſtri ſæpius in probandis fundamentis ſuis utitur; & quia fundamentum ejus n. 5. relatum ſatis perſpicue principem facit executorem Cleri, item quia fundamentum n. 9. excerptum plane tollit præcipuam partem regalis principum circa ſacra, jus nimirum toleran-

di

di diſſentientes, ſuppoſito falſo dogmate, quaſi unitas fidei, de qua loquitur ſcriptura, conſiſtat in unitate conceptuum vel terminorum Metaphyſicorum circa explicationem myſteriorum ſupernaturalium.

§. 98. Unde novis monitis non eſt opus circa partem tertiam, ex hactenus dictis 42. concluſiones inferentem, quarum præcipuæ ſunt. Definire ſcripturæ dubias ſententias pertinere ad ſolum concilium generale, (*concl. 1. & 2.*) ſcripturam non præcipere, ut quis ad obſervandam legem divinam cogatur pœna temporali, (*concl. 8.*) Solum unum ſupremum principatum eſſe debere in Republica. (*concl. 11.*) Super omnes Clericos vel Laicos ſolum principem coactivam jurisdictionem habere, (*concl. 15.*) Neminem a quocunque Epiſcopo vel ſacerdote abſque FIDELIS Legislatoris autoritate excommunicari poſſe, (*concl. 16.*) Conceſſione Legislatoris fidelis Epiſcopos communiter ac diviſim excommunicare poſſe Romanum Epiſcopum, (*concl. 18.*) Legislatoris jus etiam eſſe, determinare poteſtatem relinquendi piis cauſis, (*concl. 27.*) Ab Epiſcopo quocunque appellari poſſe ad Legislatorem. (*concl. 37.*)

Denique partis tertiæ.

§. 99.

Summa tractatus ejusdem Marſilii de jurisdictione Imperatoris in cauſis matrimonialibus pro Ludovico Bavaro cum monitis.

§. 99. Denique tractatus Marſilii Patavini de jurisdictione Imperatoris in cauſis matrimonialibus (*apud Goldaſtum Tom. II. p. 1383. - 1391.*) editus dicitur nomine Ludovici Bavari Imperatoris in cauſa divortii inter filium Regis Bohemiæ & Duciſſam Carinthiæ. Præmittitur (*p. 1385.*) formula diſpenſationis ſuper affinitate conſanguinitatis inter Ludovicum filium Imperatoris, Marchionem Brandenburgicum & memoratam Duciſſam Carinthiæ, nec non legitimationis liberorum ab ipſis procreandorum factæ per eundem Imperatorem. In ipſo tractatu varia præmittuntur præſuppoſita, quorum ſummam referam adjectis ſtatim in parentheſi monitis quibusdam extemporaneis. Chriſtiani (*p. 1306.*) vivunt ſub lege proprie dicta coactiva & pœnali divina vel humana. Illa punit in futuro, hæc in præſenti ſeculo. Actus igitur legis ſunt vel præcepti, vel prohibiti, vel permiſſi. (*Hic autor non ſenſit, permiſſionem nequaquam eſſe actum legis propria dicta coactivæ & pœnalis, quia permiſſio non cogit.*) De permiſſis agunt Conſilia. (*Conſilium vero & lex valde differunt.*) Præcepta divina affirmativa, negativa, permiſſiva, ſunt ſpiritualia eſſentialiter, quia proveniunt a ſpiritu ſancto, (*Ergo intuitu cauſæ effi-*

cien-

cientis, quæ alias ſtylo Metaphyſicorum eſt externa & adeo non eſſentialis. Ita v. g. mundi cauſa efficiens eſt Deus, propterea tamen mundus eſſentialiter non eſt ſpiritualis. Idem dicendum eſt de effectu & fine, qua autor ſtatim immiſcet.) II. Corinth. 9. Spiritualia ſunt lex evangelica & verbum Dei (*ſed non omne verbum Dei eſt lex divina.*) & quia ad vivificandum ſpiritum data ſunt & propter beatitudinem æternam. Alia ſpiritualia non ſunt eſſentialia, ſed a quibusdam ſpiritualium nomen ſumſerunt, quia ad ſpiritualia exercenda ſerviunt, & per homines ordinata ſunt. Ut veſtes, vaſa, libri &c. (*p. 1682.*) jejunia, eleemoſynæ &c. quæ quaſi paramenta ſpiritualia (Geiſtliche Zierrathen oder Zierrathen geiſtlicher Dinge) dicta ſunt. Præcepta vero humana ſunt temporalia. Quamvis lex divina & humana differant ratione legiſlatoris & finis i. e. ſequentis & hujus ſeculi, tamen ſæpe verſantur circa eosdem actus v. g. furtum, homicidium, &c. & circa easdem perſonas, clericos & laicos. Si lex divina præcipiat vel prohibeat aliquid, cujus contrarium jubeatur a lege humana, prævalet lex divina humanæ. (*Modo lex divina ſit vere univerſalis, non poſitiva particularis, reſpiciens ſaltem populum Judaicum, & modo ſit vera lex, non do-*

ctrina

ctrina conſulens aut adhortans: Nam tales doctrinæ non ſunt leges divinæ propriæ dictæ, ſaltem non omnes.) Judicis vox dupliciter ſumitur: pro doctore, qui absque poteſtate coactiva judicat, ut v. g. medicus judicat de ſanis & ægris, deinde pro principante ſeu cogente, etſi non ſit Doctor. In lege divina judex principans eſt ſolus Chriſtus tanquam autor legis divinæ ſeu Novi Teſtamenti, ſed intuitu futuri ſeculi. Judices vero doctores in præſente ſeculo (*ſed cum antea dixerat legem divinam in eo differre ab humana, quod illa reſpiciat futurum ſeculum, quid opus eſt judicibus intuitu legis divinæ in hoc ſeculo?*) poterunt eſſe plures, quales eſſe debent (*utinam vero eſſent*) Epiſcopi & ſacerdotes, carentes tamen omni poteſtate coactiva etiam in ſpiritualibus. Unde Paulus ad Corinthios; (*p. 1388.*) *Non dominamur fidei veſtræ.* (*Afferuntur etiam ſimilia dicta ex Ambroſio & Chryſoſtomo valde notabilia.*) In lege humana judex coactivus ſupremus eſt Imperator, minime vero Clerici aut ſpirituales miniſtri neque conjunctim, neque diviſim, in quantum hujusmodi ſunt, ſed in quantum pars aliqua civitatis exiſtunt. Judices Doctores eſſe debent Juriſconſulti.

§. 100.

§. 100. His ita præſuppoſitis poſteà format Marſilius duas quæſtiones ſeu dubitationes. I. Utrum hic vel ille actus ſit lege divina vel humana præceptus, prohibitus, permiſſus? Hanc quæſtionem definire ſecundum ipſum pertinet ad Doctores, quales ſecundum legem divinam eſſe debent omnes presbyteri, ſecundum legem humanam Jurisperiti, inſtar Medicorum de corpore, ſed absque omni poteſtate coactiva. Sacerdotes poſſunt quidem facere (*p. 138.*) ordinationes id eſt exhortationes, ſed non dici debent leges, ſed regulæ. II. Ad quem judicem principantem pertineat dijudicatio, an tales actus ſint contra legem divinam vel humanam? Reſpondet, ſecundum legem divinam, ad ſolum Chriſtum, qui ad exercendam ſuam poteſtatem judicialem (*in futuro ſeculo*) non opus habet cauſæ cognitione, teſtibus &c. ſecundum legem humanam ad principem.

§. 101. Denique applicat hactenus dicta ad quæſtionem præſentem de divortio. Si quæſtio fuerit, an matrimonium ex aliqua cauſa ſit licitum vel prohibitum, judices doctrinales hic ſunt presbyteri & legis divinæ Doctores. Horum enim eſt, ſcire, quinam actus lege divina ſint permiſſi vel prohibiti.

G (*De-*

(Debebant ſcire, ſed non cum excluſione Laicorum. Quidſi vero neſciant? quid ſi inter ſe diſſentiant?) v. g. ſi quæratur ab ipſis: an impotentia unius conjugis ſit cauſa ſufficiens ad divortium? *(Quaſi vero hoc neſciant etiam Laici ex ſolo dictamine rectæ rationis.)* Sed ſi quæratur: an aliquis conjux ſit impotens? hujus quæſtionis deciſio pertinet ad judices principantes. Tum judicium coactivum ſecundum legem divinam eſt Chriſti ſive Dei ad arcendum per pœnam conjugem non juſtum in futuro tantum ſeculo. *(Inepta applicatio. Quaſi in futuro ſeculo tractari debeant cauſæ divortiorum.)* Secundum vero legem humanam pertinet hæc quæſtio ad legislatorem humanum dijudicanda ipſius juſſu tam per ſacerdotes ſeu ſpirituales miniſtros, quam per Laicos ſive ſeculares. *(Sed quid ſi clerici a Laicis hic diſſentiant? An ad dijudicandam impotentiam conjugis opus eſt revelatione ſcripturæ ſacræ?)* Unde hi poſſunt per latam ſententiam *(p. 1390.)* divortium decernere, & nolentem huic ſententiæ parere punire pœna humana. His ita deductis ſubjungitur ſententia divortii a Ludovico Bavaro pronunciata in cauſa ab initio memorata.

Monita generalia circa alterum

§. 102. Hactenus de ſcriptis Marſilii Patavini. Poſt hunc inter magnos defenſo-

ſenſores Ludovici Bavari refertur Guilhelmus Occam, cujus propterea varia & prolixa ſcripta, ab hoc autore ab anno 1305. ad annum 1342. compoſita Tomis duobus prioribus inſeruit Goldaſtus, quæ communiter valde commendari ſolent a multis Proteſtantium eruditis, tanquam egregie jura regni contra ſacerdotium defendentia. Mihi plane alia & priori non parum adverſa ſtat ſententia. Eam vero antequam per relationem ſummariam ipſorum tractatuum demonſtrem, juvabit breviter præmittere præcipuas circumſtantias vitæ Occami. Erat is (*Helvici tab. p. 136. Gold. Tom. I. p. 13. Moreri voce Occhan.*) natione Anglus, Monachus ordinis minorum, Doctor Scholaſticus, ſectæ Nominalium autor inter præcipuos, initio Doctor Pariſienſis, qui ſub Philippo Pulcro temporibus Bonifacii octavi primo ſcripto (ſtatim in ſequenti paragrapho referendo) Papam & Clerum papizantem irritaverat. Poſtea vero cum Johannes 22. controverſia inter Dominicanos & Franciſcanos orta (Layritz *c. 7. §. 21. p. 737.* Bilderſaal *Part. 3. p. 103.* der Kirchengeſchichte. *Conf. not. ad Lancell. l. 2. not. 845. p. 1162.*) ſuper quæſtione, an Chriſtus & Apoſtoli ullarum rerum, maxime vero fungibilium do-

Ludovici Bavari defenſorem Guilhelmum Occamum.

minium an ſaltem uſum habuerint? Dominicanorum ſententiam approbasſet, & præcipuos ex Franciſcanis, ac inter illos Michaëlem Cæſenatem, ordinis Generalem, Johannem de Gauduno, ac Wilhelmum Occamum ut hæreticos propter illam doctrinam condemnaſſet, Occamus in Gallia non amplius tutus, in Germania apud Ludovicum Bavarum protectionem quæſivit, ita eum allocutus: (Bilderſaal *d. part. 3. pag. 630.*) Defende me gladio Cæſar, & ego te defendam calamo. Singulæ hæ circumſtantiæ docent, Occamum nec ea doctrina fuiſſe præditum, nec iis principiis potuiſſe eſſe imbutum, ut juſtis ac genuinis rationibus Imperatorem adverſus Papam & Clerum defendere potuerit, ut taceam, nec ſtatum Imperii talem fuiſſe, ut Imperator ſeipſum cum effectu defendere potuerit, tantum abeſt, ut Occamum. (*Repete dicta ſuperius* §. 87.)

In ſpecie de diſputatione ejus ſuper poteſtate prælatis Eccleſiæ atque Principibus terrarum conceſſa.

§. 103. Primum ſcriptum Occami a Goldaſto (*Tom. I. Mon. Imp. p. 13. ad p. 17.*) relatum, eſt diſputatio ſuper poteſtate Prælatis Eccleſiæ atque principibus terrarum conceſſa, tempore Bonifacii octavi ſcripta ſub forma dialogi inter Clericum & Militem. In hoc tractatu miles reſpondet Clerico conquerenti, quod

quod Rex Galliæ Philippus Pulcher a Clero ad utilitates regni tributa poſtulaverit, miles vero notat Bonifacium octavum, quod ipſe dixerit, ſe eſſe ſuper omnes principatus & regna, & dicit, tributa & bona Cleri pertinere ad temporalia, adeoque ad poteſtatem regiam. Clericus *(p. 14.)* urget, Eccleſiam cognoſcere de peccato, ergo etiam de juſto & injuſto. Reſpondet miles per deductionem ad abſurdum, ergo etiam Papam poſſe judicare de ſanguine e. g. de ſuſpendio furum, cum & hic ſit quæſtio de juſto & injuſto. Concedit tamen, Clerum poſſe judicare contra eos, qui reſiſtunt juſſibus principum, aut ſi manifeſta ſint ſcelera & notoria, quæ non indigeant cognitione. Aliud abſurdum proponitur, *(p. 15.)* Ad clerum pertinet cauſa matrimonii, propterea tamen non pertinet cauſa, ſi maritus nomine uxoris hæreditatem petat a cohæredibus. *(Vides miſerum diſputatorem & ſophiſtam. Debebat reſpondere ad argumentum Clerici negando majorem vel minorem; loco vero juſtæ reſponſionis pro more ſophiſtarum probat theſin vel novam objectionem format. Videlicet non poterat negare majorem, quia ea in ſenſus incurrit, ſub peccati voce etiam comprehendi injuſtum. Minorem, quod Eccleſia poſſit cognoſcere de pec-*

cato, negare debebat, ſed non poterat, quia doctrina ſcholaſtica & jus Canonicum hunc capitalem errorem autoritate ſua ut articulum fidei confirmaverat.) Pergit Clericus: Temporalia debere ſpiritualibus deſervire, ergo temporalem poteſtatem debere ſubjectam eſſe ſpirituali poteſtati. Hic iterum conceſſis præmiſſis concluſionem negat Miles &c. Tædet enim pergere in excerpendis ejusmodi ineptiis.

De ejus deciſionibus octo quæſtionum ſuper poteſtate ſummi Pontificis.

§. 104. Secundum ſcriptum Occami circa annum 1326. vel 36. (Nam Goldaſtus ipſe dubius eſt) compilatum habes apud Goldaſtum *Tomo II. p. 313. ad p. 391.* Titulus ſcripti eſt: Deciſiones octo quæſtionum ſuper poteſtate ſummi Pontificis. Sed hic jam prænotavit autor præfationis *p. 313.* Occamum (Nominalium inceptorem & principem) octo quæſtiones illas *docte* & *vafre* compoſuiſſe, ita ut plerique lectores neſciant, unde ingreſſi reditum petant. Nam autorem ipſum latere voluiſſe in quam ſententiam eat. Imo ipſe Occam in introitu illarum octo quæſtionum id diſerte indicat: *ob vitandam*, inquit, *invidiam & odium perſonam biviam recitabo, & ſæpius opiniones contrarias pertractabo, non ſolum eas, quibus adverſor, ſed etiam, quibus adhæreo, hoc tamen nullatenus exprimen-*

mendo. Vides, ſcripta Occami non extricare quæſtiones ab ipſo tractatas, ſed intricare. Diſtinctius inſufficientia ejus patebit, ſi de ſingulis quæſtionibus pauca quædam adhuc notemus. I. Qu. an ſuprema poteſtas laicalis & ſpiritualis poſſit cadere in eundem hominem. (*a p.313. ad 335.*) Hic affert tres ſententias 1. quod naturaliter id fieri non posſit, (*c. 1.*) 2. quod Papa habeat ſummam poteſtatem tam in ſpiritualibus, quam temporalibus (*c. 2.*) 3. mediam, quod naturaliter intuitu ejus, qui habet poteſtatem ſpiritualem id fieri posſit, ſed quod tamen Papa propter ordinationem divinam regulariter non habeat poteſtatem in temporalia, ſed ſaltem caſualiter. (*Contextus oſtendit, quod Occam inclinet in ſententiam mediam, cum rationibus duarum præcedentium reſpondeat. Et tamen quid ea ſententia prodeſt Juri Regio circa ſacra? cum tacite concedat, eo ipſo, dum aſſertionem & quæſtionem hanc ſtudio omittit, quod Imperator non poſſit eſſe caput in rebus ſpiritualibus vel Eccleſiaſticis, & eum illud caſualiter haud dubie id denotet, ſi cauſa temporalis habeat connexionem cum ſpiritualibus. Hoc vero modo, per toties dicta & quia Papæ concedebatur cognitio in omni cauſa peccati, idem eſt, ac ſi nihil contra Papam diſſeruiſſet.*) Qu. II. An poteſtas

poteſtas laicalis poteſtatem ſibi proprie propriam (*Admirare ſubtilem obſcuritatem aut obſcuram ſubtilitatem abſtractionum Metaphyſicarum*) habeat immediate a Deo? (*p.335--345.*) Ubi videtur quidem eo inclinare, quod poteſtas Laicalis ſit immediate a Deo & non a Papa, ſed diſtinctionibus tamen variis metaphyſicis rem non explicantibus ſed intricantibus ubique utitur. Qu. III. An omnis jurisdictio temporalis dependeat a Papa? (*p.345--356.*) Hic videtur inclinare in ſententiam mediam inter duas extremas quæſtionem affirmantes vel negantes, obſcuram tamen & concedentem, (*c.6. p.352.*) quod quidam in Republica poſſint exemti eſſe regulariter a poteſtate coactiva principis, modo ſubſint poteſtati aliorum. Qu.IV. An electio alicujus in regem Romanorum vel Imperatorem det ipſi adminiſtrationem, ex quo ejus poteſtas ſit immediate a Deo? (*p.356-369.*) Hic iterum varie diſtinguendo rem obſcurat, ac multa aliena immiſcet. Qu. V. An Rex hæreditarie ſuccedens accipiat poteſtatem temporalem ex eo, quod a perſona Eccleſiaſtica inungitur, conſecratur & coronatur, vel ſolum ex hoc aliquam conſequatur gratiam doni ſpiritualis? (*p.369. ad p.374.*) Idem hic mo-

monendum, quod de prioribus. Qu. VI. Utrum Rex hæreditarius ſit coronatori in aliquo ſubjectus? (*p. 374.*) Hanc quæſtionem ideo definire noluit, ne defendendo affirmativam incurreret odia principum, negativam vero odia Epiſcoporum. Quæſtio VII. An Rex coronatus ab alio, quam ab eo, qui antiquitus coronare conſuevit, ipſo facto absque ſententia perdat titulum ſeu poteſtatem regalem? (*p. 374-378.*) Ubi nota, quod dicat, difficiliorem eſſe quæſtionem, an talis Rex mereatur per ſententiam amittere poteſtatem regiam, videlicet propter ſacrilegium & crimen Simoniæ. Quamvis autem & circa hanc quæſtionem Occam videatur inclinare in negativam, tot tamen limitationes negativæ addit, ut eædem aptæ ſint ad totam deciſionem negativam iterum tollendam. Ut adeo ſimul pateat, hujus quæſtionis tractationem magis obeſſe regibus eosque ſubjicere, ſi non tyrannidi Paparum, tamen poteſtati tantum non abſolutæ Epiſcoporum. Qu. IIX. Utrum electio Electorum ex natura det electo in Regem Romanorum, quantum dat legitima ſucceſſio regi hæreditarie ſuccedenti? (*p. 378-391.*) Quamvis & quoad hanc quæſtionem Occam videatur inclinare in affirmati-

vam pro Ludovico Bavaro contra Papam, tamen & hæc deciſio affirmativa parum prodeſſe poterat Imperatori, partim propter ea, quæ modo ad qu. 5. 6. 7. notavi, partim quod iſti defenſores papyracei Regum concederent Papæ poteſtatem excommunicandi pſeudoſpiritualem in reges tam electos, quam hæreditario jure ſuccedentes ob quævis peccata.

De ejus dialogo movita communia.

§. 105. Tertium ſcriptum Occami, quod Dialogus inſcribitur, anno 1328. elaboratum reperies apud Goldaſt. Tom. 2. p. 392 - 956. Hic iterum prænotat autor præfationis p. 392. Occamum tanta ſubtilitate in varias ſententias diſputaſſe, ut neſcias, doctiusne an cautius id effecerit. Nam ne in hæreſin incidiſſe invidis videretur, hac via eum ſibi caviſſe, qua ſe nihil aſſertive, ſed omnia diſputative diſcuſſurum proteſtatus ſit. Scilicet in prologo ſtatim ab initio p. 398. Diſcipulus a Magiſtro (qui ſunt perpetui collocutores in hoc volumine) poſtulat, ut in recenſione variarum ſententiarum propriam non indicet, ne ipſe diſcipulus (*ſcilicet!*) in præjudicium autoritatis incidat, & ne amici opus plus debito æſtiment, neque inimici plus quam oportet, id deſpiciant. Genuina vero ratio erat, quia Occa-

Occamus erat adulator, homo ambidexter, neutraliſta, timidus, inſolens, ein Achſelträger, Wäſcher, peſſimum genus hominum ad maximas turbas in Republica excitandas idoneum, ad ſopiendas ab aliis excitatas ineptiſſimum. Unde & totum hoc ſcriptum valde prolixum ad nihil aliud nobis prodeſſe poteſt, quam ut agnoſcamus miſeriam illorum temporum, imo ne jubilemus de felicitate præſentium, dum doctrinas abſurdiſſimas ibi defenſas etiam hodienum apud noſtrates (imprimis Occamo moribus ſimiles) paſſim regnare deprehendimus. P. 396. continet indicem quæſtionum præcipuarum in part. 1. & 3. tractatarum.

§. 106. Scilicet pars I. continet libros 7. quæſtionum variarum præparatoriarum p. 398. ad p. 739. LIBRO I. quærit, an primario ad Theologos an ad Canoniſtas pertineat definire, quæ aſſertiones hæreticæ ſint, quæ catholicæ? p. 399. ad p. 410. (*Hic liber & illum uſum præſtabit curioſo antiquitatum Eccleſiaſticarum indagatori, ut cognoſcat odia Theologorum & Canoniſtarum illius ſeculi vivis coloribus in hoc libro depicta.*) LIBER II. (p. 410. - 434.) inquirit, quinam ſint articuli fidei, & de definitione hæreſeos. (*Hoc libro & ſequentibus non habent opus, qui*

Specialia de ejus parte prima, ſecunda & tertia.

qui hodie agnoſcunt, non hæreſin ſed hæretificium eſſe crimen. Vide not. ad Lancel. lib. 4. not. 226.) Liber III. (p. 434. ad p. 445.) quærit, quis & qualis errans ſit hæreticis annumerandus? Liber IV. (p. 445 - 467.) quomodo quis de pertinacia & pravitate hæretica ſit convincendus? Liber V. (p. 467 - 506.) quinam poſſint pravitate hæreticâ maculari, an Papa, an Eccleſia Romana, an concilium univerſale, an tota multitudo Chriſtianorum? Liber VI. (p. 507. - 634.) agit de pœnis hæreticorum & maxime Papæ, ſi efficiatur hæreticus. Liber denique VII. (p. 634. ad p. 739.) tractat de credentibus, fautoribus, defenſoribus & receptoribus hæreticorum. Pars II. (p. 740. ad 770.) agit de dogmatibus Papæ Johannis XXII. in quâ prolixe refutatur hæreſis Papæ illius, quod animæ purgatæ (in purgatorio) non videant facialiter Deum. Pars III. (p. 771. ad 956.) ut ſtatim ex prooemio d. p. 771. conſtat, continere debuit *novem* tractatus, quorum *primus* diſputet de poteſtate Papæ & Cleri, *ſecundus* de juribus Romani Imperii, item de juribus regum & principum Laicorum, *tertius* agat de geſtis Johannis XXII. an fuerit hæreticus vel Catholicus, *quartus* de geſtis Ludovici Bavari, an fuerit verus Imperator, *quintus* de geſtis Bene-

Benedicti XII. an fuerit verus Pontifex? *ſextus* de geſtis fratris Michaëlis de Ceſena, *ſeptimus* de geſtis fratris Giraldi Odonis, *octavus* de geſtis Guilelmi de Ockam, *nonus* de geſtis aliorum Chriſtianorum, qui adhæſerint prænominatis perſonis. TRACTATUS I. continet 4. libros. *Libro primo* quæritur: an poteſtas Papæ ſe extendat ad omnia, quæ non ſunt contra legem divinam vel jus naturale? p. 772 - 788. *Libro ſecundo:* Utrum expediat Eccleſiæ ſubeſſe uno capiti, an imperio Ariſtocratico? p. 788-819. *Libro tertio:* Utrum ſcripturis non canonicis, item concilio univerſali ſit fides adhibenda, & quod multa ſint in ſcriptura, quorum intellectus non poteſt haberi, niſi per relationem divinam p. 819 - 845. *Libro quarto:* An Chriſtus Petrum conſtituerit principem Apoſtolorum & univerſorum fidelium? p. 846-889. TRACTATUS II. habet tres libros. In *primo* quæritur: an expediat orbi, uni principi ſubeſſe? Quænam ſint virtutes & qualitates Imperatoris? Utrum omnia crimina puniri poſſint? An imperium Romanum ſit a Deo vel hominibus? An Papa poſſit omnia? An imperium Romanum poſſit transferri, deſtrui, minui? p. 889 - 902. In *ſecundo:* Quæ jura habeat Imperator ſuper tempora-

poralia, & an poſſit punire ſubjectos ſuper crimine etiam ſpirituali? p. 902-925. (*Ubi ſupponit, quod non poſſit in dubium vocari: poteſtatem Papæ & Imperatoris debere eſſe diſtinctam.*) In *tertio* agit de poteſtate Imperatoris ſuper res & perſonas Eccleſiaſticas p. 926-957. Finito tractatu ſecundo ſubjiciuntur verba: *Et hæc de tertia parte dialogorum tibi pro nunc ſufficiant.* Quibus verbis adjecit, ni fallor, Goldaſtus: *Hæc poſtrema verba non videntur eſſe Occami, ſed editoris, qui hoc opus maligne truncavit, & ſex totos tractatus, quos habet in prologo hujus tertiæ partis enumeratos abrupit, quibus ſpeciatim & hypothetice univerſam cauſam inter Ludovicum Bavarum Imperatorem, & Johannem & Benedictum Papam Autor expoſuiſſe dicitur, liberius aliquando in Papas invehendo & Imperatorem excuſando, quam offenſio primi editoris ferre poterat.* Meminerat etiam hujus rei ſecundus editor hujus operis, p. 394. ſed paululum obſcurius. Id tamen etiam in verbis Goldaſti obſcurius eſt, cur dixerit, ſex tractatus in hac tertia parte deficere, cum tamen nonniſi duo tractatus ibi contineantur, & tamen ex prologo Occami novem tractatus ſupra recenſuerimus? Forte Goldaſtus ex errore & feſtinatione pro ſeptem ſex poſuit. Forte putavit, tertium

tium tractatum de geſtis Johannis XXII. contineri hic Parte ſecunda, aut eſſe ipſum tractatum, quem ſtatim ead. p. 957-976. ſubjecit Goldaſtus (ſine mentione anni, quo ſcriptus fuerit) cui titulus: Compendium errorum Papæ Johannis XXII. quamvis uterque horum non ſit per modum dialogi exhibitus, uti Pars I. & quæ de Parte tertia reſtant.

§. 107. Quartum vel (ſi id compendium memoratum ſeorſim conſiderare velis,) quintum Occami ſcriptum, cui titulus: Opus 90. dierum *(apud Goldaſtum Tom. 2. p. 977 ad 1236.)* directe & proprie ad controverſias imperatorum cum Papis, vel de jure Principis circa ſacra plane non pertinet, ſed ad controverſias Fratrum Minorum cum Papa, dum Frater Michael de Ceſena (Generalis ordinis minorum) doctrinam hanc defendere voluerat, quaſi nihil haberent proprii & quaſi ſimplices eſſent uſufructuarii, & quaſi Chriſtus & Apoſtoli etiam nihil proprii habuerint. (Layritz *II. 7. §. 21. 22. p. 737. ſeq.*) Ob hunc errorem Michaël de Ceſena a Papa erat hæreticus declaratus, & contra Papam appellaverat, contra quam appellationem conſtitutionem ediderat Johannes XXII. Appellantem contra Papam defendit Occam — De ejus opere nonaginta dierum.

Occam

Occam (adeoque quodammodo hoc ſcriptum convenientiam habet cum tractatu Occami 6. tertiæ partis dialogi.) Defenſio hæc habet quatuor partes. Prima pars continet prooemium. Quarta concluſionem. Secunda & tertia explicat & refutat conſtitutionem Papæ; ſecunda quidem initium ſeu prologum conſtitutionis *Quia vir reprobus*, (cap.1.) tertia ipſam conſtitutionem a cap. 2. ad cap. 123. Et hæc pars tertia habet iterum tres tractatus: 1. examinat conſtitutionem Papæ contra ea, quæ Michaël de Ceſena oppoſuerat contra conſtitutionem: *ad conditorem canonum* a cap. 2. ad cap. 81. 2. contra ea, quæ ipſe Michaël oppoſuerat contra conſtitutionem: *cum inter nullos* cap. 82. ad c. 119. 3. contra ea, quæ oppoſuerat contra conſtitutionem: *quia quorundam* cap. 120. ad c. 123. (*Adde Canoniſtas ad cap. 4. & 5. Extravag. Johan. XXII. de Verb. ſignif.*) Priores duo tractatus reſpiciunt quæſtionem principalem, an Chriſtus & Apoſtoli habuerint quid proprii? tertius agit de clave ſcientiæ, an ſit diſtincta a clave potentiæ, & an intelligatur in dicto, quicquid ligaveritis? (*Similis Controverſia Carpzovii cum Scherzero. vid.* Juriſtiſche Händel *Part. 4. p. 170.*)

§. 108.

§. 108. Ultimus tractatus Occami (a Goldaſto Tom.I. p.21-25. exhibitus ſcriptus vero anno 1342.) agit de jurisdictione Imperatoris in cauſis matrimonialibus, occaſione nuptiarum Duciſſæ Carinthiæ cum filio Imperatoris. De duobus hic potiſſimum controverſia movebatur Imperatori a Papæ aſſeclis, primo, quod pronunciaverat ſuper divortio inter Duciſſam & filium regis Bohemiæ, cui nupta erat, ſecundo, quod diſpenſaverat intuitu nuptiarum cum filio & liberos ex hoc poſteriori conjugio naſcendos legitimaverat, cum tamen cauſæ matrimoniales eſſent ſpirituales, adeoque de iis Imperatores tanquam Laici cognoſcere non poſſent. Quamvis autem in hac controverſia jura Imperatoris defendere intenderint & Marſilius Patavinus & Guilhelmus Occam, præcipue tamen Patavini defenſio (ſupra §. 99. excerpta) reſpicit primario quæſtionem, an in cauſis divortii imperator pronuntiare poſſit, & Occami præſens ſcriptum quæſtionem alteram, an diſpenſatio in gradibus prohibitis & legitimatio (cujus formulam vide ap. Goldaſt. Tom. II. p. 1385.) ab Imperatore de jure fieri potuerit. Summa hujus ſcripti eo redit. Eſſe quidem. cauſas matrimoniales ſimul

Et de alio; de jurisdictione Imperatoris in cauſis matrimonialibus.

ſpirituales, ſed intuitu eorum, quæ jure divino præcepta ſunt vel prohibita, reſpectu vero reliquorum poſſe etiam Imperatorem, etiam infidelem, de iis cognoſcere. Imo (p. 22.) etſi regulariter non poſſint cognoſcere Laici ſuper cauſis matrimonialibus, poſſe tamen eos cognoſcere v. g. in gradibus conſanguinitatis, (*quod ex præcedentibus interpretor intelligendum eſſe in gradibus non determinatis lege Moſaica,*) & urgente neceſſitate & utilitate, ut in præſenti caſu, cum inter filium Regis Bohemiæ & Duciſſam Carinthiæ non fuerit verum matrimonium propter impotentiam mariti coram Imperatore legitimis documentis probatam. Nec obſtare, quod matrimonium ſit ſacramentum, quia etiam Laici in caſu neceſſitatis poſſint ſacramenta v. g. baptiſmi adminiſtrare &c. (*Habes hic novum ſpecimen, quam ineptus defenſor jurium Imperatoriorum fuerit Occam. Ut enim taceam, ex hypotheſi juris Canonici non omnia ſacramenta poſſe adminiſtrari a Laicis, ne quidem in caſu neceſſitatis. mallem ſcire, quomodo Occam probare voluerit, in præſenti caſu fuiſſe caſum neceſſitatis. Videlicet, cum controverſia illa potuerit dijudicari a Papa vel Concilio. Quamvis cauſa principalis harum ineptiarum non ſit adſcribenda primario Occamo,*

ſed

ſed doctrina juris Canonici, matrimonium eſſe ſacramentum, qua nihil abſurdius, etſi ex noſtratibus adhuc non paucis ea arrideat, ſi non aperte illam profitentibus, tamen muſſitantibus.)

§. 109. Inter reliquos ſcriptores hujus ſeculi a Goldaſto exhibitos intuitu temporis ordo tangit ſcriptum anno 1329. editum (apud Goldaſtum p. 1361-1383.) proponens actionem de jurisdictione Eccleſiaſtica & Politica coram Philippo Valeſio, Rege Franciæ inſtitutam inter Petrum de Cuneriis procuratorem regium, nomine Regis & Baronum, & Petrum Bertrandum, Epiſcopum Eduenſem, defenſorem Prælatorum. Continet hoc ſcriptum 66. gravamina, quæ procurator regius propoſuit contra Prælatos & alias perſonas Eccleſiaſticas, vel eorum officiales ac judices, ratione eorum, quæ fecerint in præjudicium jurisdictionis temporalis ſub prætextu ſpiritualitatis, aut quod cum his cauſis conjunctæ ſint. Proponendo illa gravamina procurator regius fundamenti loco poſuit dictum: *reddite Cæſari, quæ ſunt Cæſaris* &c. & ſuppoſuit (p. 1362.) quod debeat eſſe ſpiritualium & temporalium diviſio, ita ut ſpiritualia ad Prælatos, temporalia ad Regem & Barones pertineant; imo non ſuppoſuit ſolum, ſed & probavit

Actio inter procuratorem regiū & Prælatos coram Philippo Valeſio 1329. inſtituta. Summa rationum utriusque partis.

eam ſententiam multis rationibus facti & juris. Contra advocatus & defenſor Prælatorum fundamenti loco poſuit dictum 1. Petr. 2. *Deum timete, regem honorificate*, (p. 1367.) addita explicatione ex Auguſtino, Deo principaliter deberi timorem, &, ſi contraria Deo jubeat Rex, contemto Rege magis obediendum eſſe Deo, quam hominibus. Deum vero timeri 1. grata munerum & donorum largitione, 2. provida ſervitiorum ſuorum honoratione, 3. integra rerum & bonorum redditione. Quod primum attinet, jam Imperatorem Juſtinianum dixiſſe, *licet nihil immenſum ſit bonum, tamen bonum eſſe, ſi princeps immenſa det Eccleſiæ: ſanctiſſimis enim Eccleſiis optimam menſuram eſſe dominicarum rerum immenſitatem*, & ulterius illam aſſertionem confirmari *cap. 1. X. de donat.* item Abelis ſacrificio de melioribus *Geneſ. IV.* item dicto *Num. 18. optima ſeparanda eſſe in donaria Dei*, dicto Davidis *I. Paralip. ult. latus obtuli univerſa hac.* &c. Quoad ſecundum, primum præceptum ſecundæ tabulæ eſſe (p. 1368.) Honora patrem tuum. Potiores autem eſſe patres ſpirituales i. e. Prælatos, quam carnales autoritate Juſtiniani, Hieronymi, Ambroſii. De tertio non eſſe dubium, cum ſuum cuique ſit tribuen-

buendum. Ad argumentum Procuratoris regii reſpondet (p.1369.) non ſequi, poteſtatem ſpiritualem & temporalem eſſe diſtinctas, ergo non eſſe compatibiles: in perſona Chriſti fuiſſe utramque jurisdictionem; nam *Domini eſſe terram & plenitudinem ejus:* alias ſequi abſurdum, quod nulla perſona Eccleſiaſtica poſſit habere caſtrum vel villam, & quod nulla perſona Eccleſiaſtica poſſit eſſe ſubjecta Regi, cum non poſſit ipſi ſubeſſe ratione ſpiritualitatis, ſed ratione temporalitatis, hoc vero vergere in magnam derogationem honoris regni. Ex his patere reſponſionem ad omnia illa, quæ adverſarius propoſuerit. Deinde variis argumentis probare intendit, jurisdictionem temporalem poſſe cadere in perſonam Eccleſiaſticam habentem jurisdictionem ſpiritualem. 1. ex jure Vet. Teſtam. exemplo Noæ, Melchiſedeci, (autoritate Magiſtri ſententiarum, docentis, omnes Primogenitos a Noa ad Aaronem fuiſſe ſacerdotes,) Moſis, qui in Pſalmo vocetur ſacerdos, Samuelis, Principum Maccabæorum, 2. ex Novo Teſtamento exemplo Chriſti, Petri, Ananiam propter furtum (p.1370.) & mendacium judicialiter condemnantis. Inſtitutas eſſe excommunicationes a Chriſto propter

omne peccatum *Matth. 18.* Paulum dicere *1. Cor. 6.* habentes negotia ſecularia judicari debere apud Sanctos. Quod autem Chriſtus & Apoſtoli parum uſi fuerint poteſtate temporali, in cauſa eſſe, quod tunc alia eorum fuerit ratio per *cap. futurum C. 12. q. 1.* 3. Ex jure naturali: Deo proximiores ad judicandum aptiores eſſe: cognitionem de peccato nemine dubitante ad perſonas Eccleſiaſticas pertinere: Cujus ſit judicare de fine, ejus etiam eſſe judicare de ſubordinatis, (p. 1371.) acceſſorium enim ſequi principale. 4. Ex jure civili & canonico, ex legibus videlicet Juſtiniani, Theodoſii, Caroli M. ex *cap. quicunque & cap. ſeq. C. 11. q. 1.* imo, eum, qui talem jurisdictionem habentem nitatur impedire, incurrere excommunicationem ipſo facto, *cap. quoniam intelleximus de immun. Eccleſ. in 6.* 5. Ex conſuetudine immemoriali, quod Eccleſia Gallicana cognoſcat inter Laicos in actionibus tam perſonalibus quam realibus. 6. Ex privilegiis regum, Caroli M. S. Ludovici & alterius Ludovici, & duorum Philipporum &c. Regem Philippum, Avum S. Ludovici foviſſe & defendiſſe Thomam Cantuarienſem Archiepiſcopum, qui propter libertates Eccleſiæ defenſas ex regno Angliæ

erat

erat bannitus. (p. 1373.) Impium autem eſſe, & contra honorem Regibus debitum, eorumque poteſtatem minuere, ſi quis dixerit, Reges illos non potuiſſe iſta concedere Eccleſiæ. Honorare regem facto, qui det conſilia conſervandæ famæ, ab hoc facere Clerum, (p. 1322. b.) qui ſuadeat regibus, ne donata Eccleſiis revocent.

§. 110. Alia die Bertrandus advocatus Prælatorum ad informandam conſcientiam Regis, & ad dandum conſilium repetiit breviter (p. 1373. b.) modo dicta, addendo: ſacrilegium committere, qui velit turbare Epiſcopos in privilegiis conceſſis, vel ea ipſis auferre *c. 1. & 2. C. II. q. 1.* Regem in coronatione ſua juraſſe, quod privilegia Eccleſiæ ſervare velit, at omnia juramenta, quæ non tendant ad interitum ſalutis æternæ, eſſe ſervanda. Dictum; *Hic ſunt duo gladii*, ita eſſe interpretandum (p. 1374.) quod jus & poteſtas iſtorum duorum gladiorum ſit penes Eccleſiam, licet executio gladii materialis ſit penes temporales. Deinde reſpondit ad articulos gravaminum, non intentione ea, ut agnoſceret judicium, & ſe ad reſpondendum obligatum eſſe crederet, ſed ſolum ad informandam conſcientiam Regis, & ad præſtandum conſi-

Nova argumenta Advocati Prælatorũ.

lium ſuper petitis. Diviſit ab initio articulos in genere in tres claſſes. 1. quosdam articulos tangere jura Eccleſiæ perpetua. Hos ſe, dicit, paratum eſſe defendere, uti Thomas Cantuarienſis (cujus feſtum erat illa die) illos in Anglia defenderat. 2. Alios continere abuſus. Hos ipſos Prælatos velle corrigere. 3. Alios impugnare partim juſte pertinentia ad Eccleſiam, partim abuſus. Ratione illorum idem dicendum eſſe, quod ad claſſem primam, ratione horum, quod ad claſſem ſecundam dictum fuerit. Tum ſequitur reſponſio ad ſingulos articulos p. 1374 - 1381. In fine vero petit (d. p. 1381.) ut Rex confirmet Privilegia Eccleſiæ.

Variæ narrationes de eventu hujus controverſiæ.

§. 111. Eventus hujus controverſiæ narratur p. 1382. ubi ſingulæ circumſtantiæ merentur peculiares conſiderationes. Summa eo redit. Clerus petebat confirmationem privilegiorum. Rex jubebat, ut antea Clerus emendaret abuſus ab ipſis agnitos. In fine adjicitur p. 1383. Prælatos ſolito more abuſus reformaſſe, id eſt, ſimulaſſe ſpecie & verbis reformationem, re autem ipſa injurias & abuſus auxiſſe & aggravaſſe. Demum Regem ſeveram quandam legem condidiſſe, & Prælatorum

torum audaciam & tyrannidem cohibuiſſe, ſeque ac ſuos in libertatem asſeruiſſe. Sed ſi conſulas Mezeræum, is eventum hujus controverſiæ aliter narrat *Tom. 3. de l' Abregé de l' Hiſtoire de France p.* 7. Une autre Aſſemblée ſe tint dans la meme ville, & la meme année 1329. au ſujet de plaintes, quæ faiſoient les juges Royaux par la bouche de Pierre Cugnieres, Chevalier, Conſeiller & Advocat General du Parlament, touchant les uſurpations & les entrepriſes des Eccleſiaſtiques ſur la jurisdiction ſeculaire. L' affaire fút diſcutée en un conſeil tenu à Vincennes, puis encore dans l' Aſſemblée du Parlament. Cugnieres y parla fortement, & au grê de toute la Nobleſſe, qui lui applaudiſſoit. Pierre Roger, Archeveque de Sens, depuis fait Pape, & Bertrand, Eveque d' Autun, qui fut Cardinal, ſ' étant chargés de la defenſe de leur corps, reſpondirent eloquement. Le Clergê fut en grand peril de ſe voir non ſeulement rogner, mais encore arracher tout a fait ſa jurisdiction. Le Roy enfin par un Arreſt du 28. Decembre le maintenit en ſa poſſeſſion, proteſtant, qu'il avoit plus à coeur d' augmenter les droits de l' Egliſe, que de les esbrecher; à cauſe de quoy ils luy don-

nerent le ſurnom de bon Catholique. Neantmoins depuis un tel choc, l' autorité de ce corps à eté tellement affoiblie, principalement par les appels comme d' abus, qu'il croit avoir aujourd'huy plus de ſujet de plainte contre les juges ſeculiers, qu'ils n'en avoient alors contre luy.

Cur hæc controverſia paulo diſtinctius fuerit propoſita. Errores doctrinæ Academicæ cum ſucceſſu adverſus jura regia ab advocato Prælatorum uſurpati.

§. 112. Quicquid ſit de eventu hujus controverſiæ, eam ob multas cauſas paulo diſtinctius proponere volui. Nam 1. ut vides, hæc controverſia non pertinet ad defenſionem Magiſtratus Politici contra Papam, ſed contra Clerum & Epiſcopos ipſius Reip. adeoque illuſtrat ea valde ſupra dicta, quod non ſublata tyrannide Cleri & Epiſcopali Principes fruſtra ſe opponant Papæ. 2. 66. illa gravamina tum contra prælatos prolata (quæ ſingula merentur, ut attente inſpiciantur) quaſi per indicem oſtendere poſſunt, quantum damni dederit juri principum circa ſacra diſtinctio illa Canoniſtarum inter jurisdictionem pſeudo-ſpiritualem (hæretificandi & excommunicandi) & temporalem, & quod in earum concurſu poſterior debeat cedere priori, & quid expectare debeant principes proteſtantes, ſi ulterius tolerent, has doctrinas, ut fundamentales adhuc doceri & inculcari

culcari in ſuis Academiis. 3. Si ipſæ orationes ab utraque parte habitæ inſpiciantur, multa ſpecialia in ipſis deprehendes, hactenus notata illuſtrantia & confirmantia. Petri de Cugneriis oratio ſaltem in ſumma exhibetur p. 1362. (quia videlicet, ſecundum ea, quæ ibi ab initio tractatus p. 1361. notantur, Petrus Bertrandus defenſor Prælatorum eſt autor iſtius libelli) ſed quamvis hic cum maximo applauſu nobilium, ut Mezeræus notavit, tum peroraverit, non potuit tamen impartiales perſuadere de juſtitia cauſæ ſuæ, eo ipſo, quod fundamenti loco poſuerit, in dicto Chriſti: *Date Cæſari, quæ ſunt Cæſaris* &c. proponi diſtinctionem inter poteſtatem illam pſeudo-ſpiritualem & temporalem, (cum tamen in hac hypotheſi falſiſſima & regulis bonæ interpretationis adverſa robur totius papatus politici conſiſtat,) & quod ulterius magno labore probare intenderit, ſpiritualia illa vel quaſi, ſpectare ad ſolos Prælatos, temporalia ad ſolum magiſtratum politicum, cum tamen non ignoraverit, Canoniſtas ſuppoſito illo priori aſſerto, inde deducere eminentiam Cleri ſupra Principes, & exemtionem ab eorum jurisdictione, & præterea, limitatione poſteriori aſſerto addita,

dita, niſi temporalis controverſia ſit acceſſoria controverſiæ ſpiritualis, eos revera pro lubitu tollere ipſum aſſertum & regulam. Unde non potuerunt non auditores impartiales magis admirari eloquentiam Bertrandi & ejus dicta adprobare, præprimis cum ex dicto 1. Petr. 2. & ex B. Auguſtino, quem ſcripturis æquabat totus populus, probaret, juſſa Cleri tanquam juſſa Dei debere præferri juſſibus Regis, & in concurſu eorum ac colliſione juſſa Regum contemnenda eſſe. Porro credebant Laici, a Gloſſatoribus ſic perſuaſi, jura Regum contra Papam fortiſſime defendi ex Jure Juſtinianeo, & omnia dicta Juſtiniani eſſe ſapientiſſima. Hæc probe obſervans Bertrandus non potuit non cum ſtupore adſtantium allegare dictum Juſtiniani, alias abſurdiſſimum, & palpabili verborum contradictione ludens, ad probandum, quod Deus timeatur immenſa munerum oblatione Eccleſiæ i. e. Clero facta, etiamſi nullum immenſum ſit bonum: item præceptum de honorandis parentibus ad probandum, quod Deus honoretur per honorationem Cleri, quia videlicet iterum Juſtinianus, & ex Patribus Hieronymus ac Ambroſius, (ſancti ſecundum perſuaſionem totius populi & infalli-

fallibiles) hæc docuerant. Adde, quod, cum totus populus crederet, ad ſolum Clerum pertinere explicationem ſcripturæ, & Laicos debere rationem ſuam captivare, ſi interpretationes illæ contradicant regulis bonæ interpretationis, quia videlicet tum eſſent myſticæ, etſi Laici myſteria illa non comprehenderent; facile fuit Bertrando probare, utramque jurisdictionem habuiſſe Chriſtum, quia videlicet *domini ſit terra & plenitudo ejus*, quod argumentum alias quilibet homo ſanæ mentis palpaverit eſſe a baculo ad angulum. Porro teſtatur oratio Bertrandi, quod ab auditoribus jam tum firmiter creditum fuerit, Clerum intuitu ſpiritualitatis non poſſe ſubeſſe Principi, & quod dedecori futurum ſit Regibus, ſi temporalia ipſis & villas aut territoria auferendo privarentur ſubditis ejusmodi Eccleſiaſticis, cum tamen illa ipſa conceſſio poteſtatis temporalis & regaliorum ac villarum ſit inter graviſſimos errores politicos Regum ac Imperatorum referenda, & cum multo magis dedecori fuerit regibus, habere ſubditos temporales, qui ipſos per ſuas hæretificationes & excommunicationes pro lubitu vexare & regnis privare poterant.

§. 113.

Varia monita circa doctrinam, quod jurisdictio temporalis poſſit cadere in perſonam Eccleſiaſticam.

§. 113. Porro quod probationem Bertrandi attinet, quod jurisdictio temporalis poſſit cadere in perſonam Eccleſiaſticam habentem jurisdictionem ſpiritualem, ea multas annotationes meretur. 1. Exempla veteris Teſtamenti Noæ, Melchiſedeci, Moſis &c. magis probabunt, quod Principi ſimul competat jus circa ſacra, quam quod ſacerdotibus competat poteſtas temporalis. Aaron enim erat ſacerdos, in quem Moſi imperium competebat. Sed Bertrandus erat ſecurus, ne quis hæc exempla adverſus ipſum retorqueret, quia advocatus regis ſuppoſuerat, & magno conatu probare voluerat, jus circa ſacra & profana non poſſe in unam perſonam cadere. 2. Doctrina Magiſtri ſententiarum, docentis, omnes pimogenitos a Noa ad Aaronem fuiſſe ſacerdotes, quamvis ſit falſiſſima, non tamen mirandum, quod tum temporis ea inſtar Evangelii fuerit pro vera habita, partim, quia Magiſter ſententiarum, qui primus arcana papalia in formam artis compoſuerat, tum æquiparabatur ſcripturæ, partim, quod iſte error ad noſtra usque tempora regnaverit etiam in ſcholis proteſtantium. (*Conf. cautel. noſtr. cap. 5. §. 23. item §. 28. ſeq.*) 3. Falſum erat, Petrum condemnaſſe Ana-

Ananiam judicialiter. 4. Falſum erat, Chriſtum inſtituiſſe excommunicationem & approbaſſe. 5. Falſum erat, Paulum in dicto 1. Cor. 6. per ſanctos intellexiſſe ſacerdotes. Sed quod illi errores tum crederentur eſſe articuli fidei, faciebat iterum doctrina Academica Doctorum Scholaſticorum, propagata etiam diu poſt reformationem in plerisque Academiarum noſtrarum. 6. Abſurda eſt ratio & valde obſcura, cur Chriſtus & Apoſtoli parum uſi fuerint poteſtate temporali, quia videlicet tunc alia eorum fuerit ratio. Sed ſufficiebat tum temporis ſola allegatio Juris Canonici & *capit. 15. c. 12. q. 1.* ex Pſeudo Melchiade. (*Conf. ipſum Gratianum poſt illud cap. 15.*) Uti & hodienum a plerisque noſtratium doctrina fundamentalis Papatus Clericalis ibi contenta, valde commendari ſolet, & diſtinctio ſatis nota, ſed æque Papiſtica inter Eccleſiam plantandam & plantatam, ex hoc & aliis juris Canonici capitulis commendari. 7. Uti doctrina juris naturalis illo tempore tota erat abſurdiſſimis Scholaſticorum doctrinis commaculata, contra quas tamen ne hiſcere quidem auderent Laici; ita hodie quilibet tyro cognoſcit, jure naturali Clerum Deo proximiorem non eſſe, nec cognitio-

nem

nem de peccato ad eum præ Laicis pertinere. 8. Uti parum prudenter fecerat Philippus Rex Galliæ, quod Thomam Cantuarienſem Archi-Epiſcopum, tyrannidem Eccleſiæ, id eſt, Epiſcopalem ſupra jura Regis Angliæ circa ſacra, ſub larva libertatis Eccleſiæ defendentem, protexerit adverſus Regem Angliæ de conſervatione juris Regii circa ſacra ſollicitum; ita tyrannis Epiſcopalis illorum temporum in Gallia vel ex eo apparet, quod Bertrandus, non ſolum iſtud factum tanquam indubie prudens hic commendaverit, (§. 109. in fine.) ſed & quod (§.110.) minatus fuerit, ſe paratum eſſe defendere jura Eccleſiæ eodem zelo, quo Thomas Cantuarienſis defenderat. 9. Stultum eſt, perſuadere velle Regibus, quod honor eorum conſiſtat in eo, ut quis eorum vel anteceſſorum facta imprudentia & ipſismet noxia (v. g. nimiam prodigalitatem & indulgentiam erga Clerum ejusque avaritiam & arrogantiam) laudet ac commendet, contra impios eſſe & contemtores aut inimicos regiæ poteſtatis, qui nævos illos Regibus modeſte oſtendant, & de eorum emendatione prudentia conſilia ſuppeditent.

§. 114.

§. 114. Indicant ulterius regimen Pa- atus & Epiſcopatus politici illius tem- oris non pauca, quæ Bertrandus altera ie (§. 110.) protulit, qualia ſunt 1. ſo- nnis conteſtatio, quod Clerus non omparuerit obedientiæ & obligationis auſa, ſed ſolum ad danda conſilia Re- & informandam conſcientiam, ut- ote qua indicatur, Clerum fuiſſe a ju- ſdictione Regis exemptum, & adeo eges nullum jus circa ſacra exercere otuiſſe, item Clerum Regibus perſua- ſſe, quod conſcientia eorum tum ſit ecta, ſi cœca credulitate ſequantur doctrinas Cleri, erronea vero, ſi au- iant Politicos, malitiam Cleri ipſis vi- is coloribus depingentes; 2. Pronun- atio quaſi indubia, quod ii, qui ſe rannidi Epiſcoporum opponerent, ommitterent crimen ſacrilegii, & plu- s aliæ de hoc crimine falſæ aſſertio- es, hodienum etiam paſſim regnantes. *Vid. not. ad Lancel. l. 4. not. 259. & 265.* *2013-2015.*) 3. Autoritas illius abſur- iſſimæ regulæ de ſervandis juramentis, uæ ſalva ſalute æterna ſervari poſſint. *Cui larvam pietatis detraxi in not. ad Lan- el. l. 3. not. 185. p. 1391. ſeq.*) 4. Inepta rur- us applicatio duorum gladiorum in Evangelio ad poteſtatem pſeudoſpiri- ualem & temporalem, & doctrina,

Adhuc alia circa fiduciam regiminis clericalis illorum temporum

quod etiam gladius temporalis quoad cognitionem & ſententiæ dictionem ſit penes Clerum, Legibus vero ſola exequendi gloria relicta ſit. &c.

De Michaëlis Cæſenatis tractatu contra errores Johannis XXII.

§. 115. Compoſitus fuit anno 1329. libellus Bertrandi, quem hactenus recenſuimus. (vide ſupra §. 109.) Ad annum 1331. refert Goldaſtus Michaëlis Cæſenatis tractatum contra errores Johannis 22. ſuper utili dominio Eccleſiaſticorum & abdicatione bonorum temporalium in perfectione ſtatus Monachorum & Clericorum, eumque Tom. 2. Monarch. Imper. a p. 1334. ad p. 1361. exhibet. Cum vero hic tractatus plane non pertineat ad controverſiam inter imperium & ſacerdotium, ſed ad lites inter Clerum & Papas, per ea, quæ jam ſupa dixi §. 102. 106. non opus eſt, ut de eo plura hic notem.

De Johannis de Gauduno informatione de nullitate proceſſuum Papæ contra Ludovicum Imperatorem pro ſuperioritate Imperatoris in

§. 116. Magis ad hanc controverſiam reſpicit tractatus, quem anno 1338. ſcripſiſſe dicitur Johannes de Gauduno (vel potius, ut in Elencho Autorum Tomo I. præmiſſo correctum eſt, ubi autor vocatur M. Henricus de Chachhem. Rationem correctionis vide in diſſertatione præmiſſa de autoribus, ubi tamen vocatur de Chalhem, Monachus Franciſcanus & Ludovici IV. Cancellarius) ſub titulo: Informatio de nullitate proceſſuum

ceſſuum Papæ Johannis XXII. contra Ludovicum Bavarum pro ſuperioritate Imperatoris in temporalibus. Invenies eam d. Tom. I. Gold. p. 18-21. Quamvis vero hoc ſcriptum brevitate ſe commendet, non tamen potuit ob toties dicta, illo ſeculo ullus Laicus, tantum abeſt Clericus, & adhuc minus Monachus, jura Principum ſaltem dogmatice cum ſucceſſu defendere. Unde hic ſaltem dabo ſpecimen ineptiarum. Papa proceſſit Zelo conſcientiæ ſed erroneæ, quia 1. non habet autoritatem in temporalibus, & maxime ſuper jura Imperii, quod videlicet immediate eſt a Deo ſolo, non a Papa, ſed ex ſola electione (quod probare intendit ex ipſo Jure Canonico, maxime ex Decreto) 2. quia Papa proceſſit (p. 19.) ex notorie falſis cauſis & nullo juris ordine ſervato, nec citatione legitima inſinuata. 3. quia Papa habet quidem commiſſionem clavium, ſed ut animas purget ad ſalutem, non autem (p. 20.) ut auferat adminiſtrationem regnorum. Urgent textuales Clerici: *Quæcunque ligaveritis* &c. ubi nullus excipitur. Reſpondet: aliud eſt ſententia injuſta, ſi paſtor eam ferat forte ex ignorantia, ſervato tamen juris ordine, aliud, ſi ſententia ſit ipſo jure nulla, uti in caſu temporalibus.

præſenti, ubi ſententiæ Papæ fuére ſcienter malitioſæ, & ex notorie injuſtis cauſis imo falſis, & clave errante, & in finem indebitum &c. Plura referre pudet. Vides enim aperte, quam intempeſtiva adulatione Papæ & aperta contradictione hic uſus fuerit autor, dum initio ſtatim dicit Papam proceſſiſſe Zelo conſcientiæ, ſed erroneæ, & tamen mox ſubjungit, ſententiam Papæ fuiſſe ſcienter malitioſam, juncta tamen ſtatim impertinenter mentione clavis errantis. &c.

De autoris anonymi tractatu de ætatibus Eccleſiæ contra primatum & ſuperioritatem Papæ.

§. 117. Qui ſequitur apud Goldaſtum d. Tom. I. p. 25. ad p. 29. autor anonymus, (& qui anno 1350. ſcripſiſſe dicitur,) de ætatibus Eccleſiæ contra primatum & ſuperioritatem Papæ, meretur quidem, ut inter teſtes veritatis numeretur, nequaquam vero inter vindices jurium imperatoriorum. Summa ſcripti eſt: Olim fuiſſe aurea ſecula, devotionem, mentis puritatem, divitiarum contemtum, decus ſanctimoniæ. Propter hæc principes ampliſſimis donariis Eccleſias & monaſteria fundaſſe, & divitiis eas cumulaſſe. Nunc vero illa antiqua aurea ſecula gradatim ad argentea, deinde ad cuprea, & porro ad ferrea deſcendiſſe, quoniam Pontifices obliti fuerint, ſe eſſe paſtores animarum,

animarum, & in virga ferrea tanquam crudeles tyranni inceperint dominari. Denique ſecula ferrea perveniſſe ad ſtannea, & tandem ad plumbea p. 25. &c. Pontifices olim ab Imperatoribus fuiſſe conſtitutos, & ab ipſis judicatos, nunc vero velle dominari Imperatoribus &c. p. 29.

De Richardi, Archiepiſcopi Armachani defenſorio curatorum contra privilegiatos.

§. 118. Libri duo ſequentes a Goldaſto Tomo II. p. 1391. ſeq. ad annum 1357. relati iterum non pertinent ad controverſiam inter regnum & ſacerdotium, ſed ad controverſiam mendicantium cum aliis ordinibus & cum Papa, cujus jam ſupra mentionem feci §. 102. 106. 115. Prior tractatus eſt Richardi Archiepiſcopi Armachani defenſorium Curatorum contra eos, qui ſe privilegiatos dicunt p. 1392-1410. Poſterior eſt M. Rogerii Chonoe, ordinis mendicantium, defenſorium religionis mendicantium & privilegiatorum p. 1410-1444. Prioris ſumma hæc eſt: Chriſtum fuiſſe pauperem, ſed non mendicantem, nec docuiſſe ſpontanee mendicare, adeoque neminem poſſe prudenter & ſancte ſuſcipere ſpontaneam mendicitatem perpetuam, neque eſſe de regula fratrum minorum, mendicitatem ſpontaneam obſervare. Item: Bullam Alexandri IV. Papæ, quæ Magiſtrorum libellum con-

demnat, nullam præmiſſarum concluſionum impugnare. Item: quod pro confeſſione Parochianorum alicujus Eccleſiæ facienda cum excluſione loci alterius eligibilior ſit parochialis, quam Fratrum Eccleſia, & quod adeo eligibilior ſit ad confeſſionem uni perſonæ faciendam perſona ordinaria, quam aliquis ex fratribus.

De Rogerii Chonoe defenſorio mendicantium & privilegiatorum.

§. 119. Quod ſequitur ſcriptum Rogerii Chonoe debet eſſe refutatio ſcripti præcedentis. Cap. 1. ponit varias diſtinctiones terminorum ad intelligendum ſtatutum Concilii generalis: *Omnis utriusque ſexus* deſervientes, (*cap.12. X. de pœnit. & remiſſ.*) p. 1411. ſ. Cap. 2. ponit ſex neceſſario præſupponenda ad ejusdem ſtatuti declarationem p. 1413. Cap. 3. infert ex dictis ſex corollaria ſeu propoſitiones p. 1414. Cap. 4. deſtruit ſex, qui ex dictis adverſarii pullulant errores p. 1417. Cap. 5. reducit eidem ſtatuto *omnis utriusque ſexus* capit. *dudum* & cap. *vas electionis* (*Clement. dudum 2. de ſepult. cap. vas electionis unic. de cenſib. in Extrav. commun.*) p. 1421. Cap. 6. oſtendit, documenta Armachani eſſe reproba & erronea p. 1425. Cap. 7. diſſolvit, quæ apparere poſſunt dictis contraria p. 1433. Cap. 8. exponit ea, quæ libellus Armachani judicialiter datus continet de hac materia. p. 1442.

§. 120.

§. 120. Anno 1360. dicitur Nilus Archiepiſcopus Theſſalonicenſis ſcripſiſſe libros duos de primatu Papæ Romani exhibitos etiam a Goldaſto Tom. I. p. 30-39. Sed & hic liber non ſpectat ad controverſiam imperii cum ſacerdotio, ſed ſacerdotii cum ſacerdotio. Voluit enim præcipue probare autor, quod diſſidium Eccleſiarum Latinarum & Græcarum potiſſimum inde proveniat, quod Papa rerum controverſarum cognitionem nolit ad Oecumenicam Synodum deferre, ſed ipſe ſolus earum judex eſſe, contra exempla Apoſtolorum & Patrum. De libris Nili Archiepiſcopi Theſſalonicenſis de primatu Papæ Romani.

§. 121. Quod ſequitur ſcriptum in Tom. I. p. 39-57. Rudolphi Prellæi Conſil. Regis Pariſienſis de poteſtate pontificiali & imperiali ſeu regia, quod in Elencho tractatuum Tomo I. præmiſſo ad annum 1370. refertur, nihil aliud continet, quam verſionem Gallicam ſcripti Ægidii de Roma jam ſupra §. 92. recenſiti, ut cuilibet hos duos tractatus conferenti patebit. Ut adeo non opus ſit, de hoc tractatu plura monere, ſed & hic repetenda ſint monita ſupra adducta. De Rudolphi Prellæi de poteſtate Pontificiali & Imperiali.

§. 122. Neque merebatur ſcriptis pro juribus regiis & imperatoriis inſeri opus anno 1374. ſcriptum Philothei Achillini De Philothei Achillini ſomnio viridarii de

juriſdictione regia & ſacerdotali. Conſiliarii (in Gallia) cujus titulus eſt: Somnium viridarii de jurisdictione regia & ſacerdotali. Invenies id Tom. I. Goldaſti p. 58 - 229. Quamvis enim ſit ſatis prolixum, lectorem tamen magis confundit, quam ut erudiat. Eſt colloquium inter Clericum & militem, conſtans libris duobus. In primo a p. 61. ad p. 149. Clericus conqueritur de injuſta renitentia Laicorum & principum contra ſpiritualem poteſtatem, & de eminentia ſpiritualis poteſtatis præ temporali ac hujus ſubjectione agit, varia pro aſſertionibus Clericalibus ex ſcriptura, Patribus & Jure Canonico objicit, ad quæ miles reſpondet. In ſecundo libro a p. 149. 229. multa objicit miles Clerico de exceſſibus & uſurpationibus prælatorum & aliarum perſonarum Eccleſiaſticarum in præjudicium jurisdictionis temporalis Regis Franciæ & aliorum dominorum temporalium, quibus Clericus reſpondet. Tractatus eſt mere ſcepticus in utramque partem diſputans. Ipſe autor id non diffitetur, dum p. 60. ſtatim inquit: *Tandem inter eos tanta eſt ſuborta rixa, quod de verbis quaſi ad verbera proceſſerunt, unde perplexitate conſtrictus propter conflictum rationum, quem juvarem, militem vel clericum, ignorabam. Sic ſum a ſomno excitatus.*

tus. In iſto igitur opere ſic procedam, videlicet nil tamen pro una parte vel altera aſſerendo, ſed ſolum quæ dormiens vidi, eſtræ Majeſtati referendo &c. Repetenda rgo hic eſt cenſura, quam de Occami mida neutralitate ſupra dedi §. 105. ræprimis, cum ipſe hic autor non ſoım hic præ oculis habuerit Occami milem dialogum jam ſupra §. 103. reenſitum, ſed & pene totum de verbo d verbum hinc inde ſcripto huic ſuo ıſeruerit.

§. 123. Poſt illud ſcriptum exhibet Goldaſtus d. Tom. I. p. 229 - 232. Pariſienſs, Oxonienſis, Pragenſis & Romanæ Jniverſitatum Epiſtolas ad Urbanum 'ontificem, & Wenzeslaum Imperatorem nno 1380. ſcriptas de auctoritate Imperatoris in Schiſmate Paparum tollenо, & vera Eccleſiæ libertate aſſerenda, ıbi nihil aliud continetur, quam quod mperatores jam ſæpius Schiſmata Paparum ſedaverint, quod ſint Patroni Eccleſiæ Romanæ, quod non poſſint ninoris conditionis eſſe, quam ſint patroni privati. Ergo debere Imperatores Concilia convocare & ibi concluſa exequi. Pertinet igitur, ut vides, ad controverſias Epiſcoporum cum Papis, non ad controverſiam Regum cum Clero. Repete ſupra notata de Wenzeslao §. 89.

De variarum Academiarum epiſtolis de auctoritate Imperatoris in ſchiſmate Paparum tollendo & vera libertate Eccleſiæ aſſerenda.

De Magiſtri Jordani Chronicis, qualiter Romanum Imperium fuerit translatum ad Germanos.

§. 124. Majorem cenſuram meretur ſcriptum anno 1400. Magiſtri Jordani, Monachi Auguſtiniani, cujus titulus: Chronica, qualiter Romanum Imperium translatum fuerit ad Germanos apud Goldaſtum Tom. II. p. 1466 - 1476. Eſt enim ſcriptum vere Monachale, id eſt ineptiſſimum, multis fabulis & falſis miraculis, item falſis narrationibus hiſtoricis & explicationibus ineptis ac allegoricis iſtarum falſarum narrationum refertum. 1. Duos gladios in Evangelio explicat de poteſtate duplici Pontificis & Imperatoris p. 1466. 2. Cap. 17. p. 1471. dicit, Papam Græcis regnum abjudicaſſe & in Carolum M. tranſtuliſſe: Carolum multa prodigia & miranda tam morte, quam in vita edidiſſe. 3. Cap. 28. p. 1474. de Friderico II. ejusque impietate aliquot prophetias recenſet, quas ipſe fatetur eſſe incertas. 4. Putidiſſimum mendacium recenſet ibid. cap. 29. de ſuſcitato per baculum Petri in Germania Materno, idque adhuc ineptius allegorice exponit, cap. 31. p. 1475. ſimul id innuens, quod Imperator Romanus terrena poteſtate præditus debeat Romanum Pontificem ſua reverentia & honore ſublevare & exaltare. Alia infinita ut jam taceam.

§. 125.

§. 125. Florebat etiam circa medium ſeculi decimi quarti ſub Carolo IV. Franciſcus Petrarcha, cujus epiſtolas quasdam de juribus Imperii Romani & injuriis Papæ Romani ejusque aſſeclarum Tomo II.p.1345. ſeq. Goldaſtus inſeruit. Epiſtola 1. p. 1345. ſ. agit de avaritia Cleri & in ſpecie Pontificum. 2. p.1347. adhortatur Carolum IV. ut non differat ulterius corrigere avaritiam Romanorum Pontificum. 3. p. 1350. increpat Imperatorem eundem, quod Italiam imperio debitam, Papæ & aliis injuſtis incubationibus relinquat, nec ab iis vindicet. 4. ibid. continet ſimilem increpationem, quod Imperator ſe tam humiliter Papæ Romano proſtituat, 5. p. 1351. exhortatur Imperatorem de recuperanda Italia ab injuſtis uſurpatoribus. 6. p. 1352. ad eundem differit de majeſtate Romani imperii per homines papales læſa vindicanda, & dignitate Imperii in libertatem aſſerenda. 7. p.1354. ad eundem diſquirit, an ſit utile Romam Italiæ conjungere. 8. Ibid. ad populum Romanum: an Romanum imperium adhuc Romæ ſit? Reliquæ epiſtolæ amico inſcriptæ ſunt, & quidem 9. p.1357. agit de ſtatu occiduæ Babylonis id eſt Romæ. 10. p. 1458. (hic enim numeri paginarum iterum erronee

De variis epiſtolis Franciſci Petrarchæ a Goldaſto excerptis.

nee poſiti ſunt, ut ſæpius factum in toto hoc Tomo II.) de tertia Babylone & quinto labyrintho, id eſt, de Avinione in Gallia, ubi tum erat ſedes papalis. 11. Ibid. Eccleſiæ Catholicæ oppreſſionem per Papam luget. 12. p. 1459. iterum de Gallicæ Pontificiæ ſedis reſidentia vitanda agit. 13. p. 1460. calamitatem urbis Romæ deplorat, quam Imperator turpiter Papæ in ſervitutem reliquerit. 14. p. 1463. rurſus Babylonem Gallicam deſcribit in ſede papali Avinionenſi. 15. p. 1465. Amico de Babylone Romana egreſſo gratulatur, & ut in poſterum ab ea caveat, hortatur, item de Pontifice Romano in ordinem per Imperatorem redigendo diſſerit. (*Conf.* Layritz *II. 7. 59. p. 800.*) Hæc omnia docent quidem, quod Franciſcus Petrarcha aliquatenus cognoverit malitiam Paparum & aulæ Romanæ, adeoque inter teſtes veritatis referri mereatur. (*conf. Flacii catal. teſtium veritatis p. 509. qui etiam p. 488. ſeq. Marſilium Patavinum, Johannem de Jauduno, Guilelmum Occamum, de quibus ſupra §. 95. ſeq. §. 102. ſeq. §. 115. egimus, eo refert.*) ſed quod aptus fuerit ad jura Imperatorum tuenda adverſus malitiam Eccleſiæ totius Romanæ, aut ſaltem ad conſilia prudentia Imperatoribus danda inde minime

nime ſequitur. Repete, quæ jam ſupra de Carolo IV. & Wenzeslao item de doctrinis falſis eo tempore in Academiis regnantibus §. 88. 89. 90. & 91. notata ſunt.

CAPUT X.

Status juris regii circa ſacra ſeculo decimo quinto.

Cum ſeculo præcedenti potentia & malitia cleri inſigniter aucta fuerit, deſiderarunt quidem multi, ut horum malorum emendatio ab Imperatoribus per concilia fieret, prudentiores tamen ſenſerunt, hæc vota fruſtranea eſſe. §. 126. *Partim ob abſurdas doctrinas Academicas, partim ob imprudentiam, vel ſuperſtitionem Politicorum ſeu Laicorum* §. 127. *Rupertum Imperatorem, emendationem Cleri per concilia negligentem, prudentiorem fuiſſe ſucceſſoribus, demonſtratur.* §. 128. *Eventus Concilii Piſani docuit, per id non ſolum ſperatum finem non fuiſſe obtentum, ſed & ſchiſma papale auctum fuiſſe.* § 129. *Exemplum maximæ impudentiæ patrum in concilio Piſano congregatorum.* §. 130. *Sigismundus Imperator magis ſu-*

ſuperſtitioſus quam vere prudens per Concilia, Conſtantienſe & Baſileenſe mala ac morbos Eccleſiæ potius auxit, quam repreſſit. §. 131. *Summa eorum, quæ in Concilio Conſtantienſi cum tribus Antipapis acta ſunt.* §. 132. *Docetur, multas circumſtantias hiſtoricas ſuppeditare potuiſſe non pauca argumenta defenſoribus Johannis XXII, adverſus acta concilii.* §. 133. *Item definitionem Concilii, quod Concilium ſit ſupra Papam, juribus regiis circa ſacra magis obeſſe, quam prodeſſe.* §. 134. *Idem oſtenſum circa quæſtionem: Utrum ceſſio Papatus ſit remedium magis ſalutare ad ſchiſma tollendum, quam depoſitio Paparum cedere nolentium.* §. 135. *Probatur, Patres in Concilio Conſtantienſi non conſideraſſe reges ut capita, ſed ſaltem ut brachia.* §. 136. *Item emendationem Cleri per acta concilii magis fuiſſe impeditam, quam promotam.* §. 137. *Denique, Sigismundum Imperatorem per condemnationem Huſſi & Hieronymi, quam ipſe non ſolum non impedivit, ſed approbavit & adjuvit, jura regum circa ſacra infregiſſe.* §. 138. *Varia monita occaſione eorum, quæ circa doctrinam Johannis Parvi in Concilio acta ſunt.* §. 139. *Geſta Sigismundi &*

Fri-

Friderici III. occaſione Concilii Baſileenſis. Character Imperatoris Friderici. Ejus defenſio adverſus Cranzium. §. 140. *Concilium Baſileenſe emendationem Cleri non promoviſſe, ſed potius pacem communem turbaſſe, perſpicue oſtenditur. Notatur Richerius.* §. 141. *Diſceptatio in hoc Concilio de autoritate concilii ſupra Papam & quaſtionibus affinibus nocuit poteſtati regiæ.* §. 142. *Illuſtratio* §. 141. *dictorum ex ipſo Richerio & actis Concilii Baſileenſis, contra ſententiam Richerii & ejus judicium de præſtantia hujus Concilii.* §. 143. *Commendatio diſſertationis Hermanni* von der Hardt *de emendatione Eccleſiaſtica fatis in Germania cum monitis de Nidero, & Keyſersbergio.* §. 144. *Excerpta ex eodem de iis, quæ ab Imperatore Friderico extra Concilium pro reformatione Eccleſiæ geſta ſunt.* §. 145. *Probatur ex ipſo Richerio, nullam ſperandam eſſe per Concilia reſtaurationem jurium magiſtratus Politici, ſed potius timendam eorum diminutionem.* §. 146. *In Concilio Baſileenſi principaliter intenta fuit extirpatio violenta hæreſeos Bohemicæ.* §. 147. *Oſtenditur, ſcopum Cleri primarium hoc ſeculo fuiſſe, ut ſuperſtitiones abſurdiſſimæ augerentur, & univerſus*

verſus populus ad ſtatum equorum & mulorum redigeretur. Origo & eventus controverſiæ de immaculata conceptione Beatæ Virginis. §. 148. Concilium Baſileenſe rem ultra vires ſuſcipiendo pacem externam turbavit, & novo ſchiſmati occaſionem dedit. §. 149. Probatur, ſanctione pragmatica Gallicana Ludovici IX. jura regia ſuppreſſa, non defenſa, vel reſtituta fuiſſe. §. 150. Item pragmaticam ſanctionem Caroli IX. fuiſſe potius fulcrum ſacerdotii, quam ſtabilimentum imperii. §. 151.

§. 126.

Cum ſeculo præcedente potentia & malitia Cleri inſigniter aucta fuerit, deſiderarunt quidem multi, ut horum malorum emendatio ab Imperatoribus per concilia fieret, prudentiores tamen ſen-

SEd hæc de ſeculo 14. ſufficere poterunt. Pergo ad ſeculum 15. Ubi ab initio ſtatim notandum, quod hactenus dicta ſatis oſtendant, in ſeculo 14. non ſolum potentiam Paparum, Epiſcoporum & Cleri univerſi, ſed & horum omnium malitiam ac turpitudinem (ut communiter aucta potentia fieri ſolet) inſigniter creviſſe, adeoque horum malorum emendationem a multis viris ingenuis & probis ſerio deſideratam ac optatam fuiſſe, non paucos etiam de emendatione horum malorum per Concilia Imperatores adhortatos eſſe, iisque conſilia dediſſe. Acce-

Accedebat ſchiſma illud diuturnum, cum ab initio per non breve tempus duo Anti-Papæ, quorum unus Romæ, alter Avenione reſidebat, ſic dictum regimen Eccleſiaſticum gererent, poſtea vero in Concilio Piſano hujus ſeculi tertius accederet. (*Hiſtoriam occaſionis & progreſſus hujus ſchiſmatis vide in ſumma Part. 4.* des Bilderſaals *cap. 1.* von Kirchengeſchichten *p. 766. ſeq.*) Sed pauci prudentiores clariſſime & evidentiſſime concipiebant, nulla adhucdum adeſſe media genuina ac prudentia iſtud malum emendandi, ſed expectanda eſſe a providentiâ divina præcedentem emendationem radicum hujus mali. ſerunt, hæc vota fruſtranea eſſe.

§. 127. Scilicet non poteſt emendari Clerus ejusque potentia in ordinem redigi, niſi a principibus naturam juris circa ſacra ſibi competentis perſpicue cognoſcentibus idque exercentibus. Non potuerant autem Imperatores & Reges cognoſcere naturam juris ſui circa ſacra, tantum abeſt, ut illud exercerent, aut ſaltem, ut vere exercere illud deſiderare poſſent, quamdiu in toto imperio regnarent doctrinæ impiæ & abſurdæ, in Academiis, per Scholaſticos propagatæ, de inſtituta a Chriſto & Apoſtolis duplici poteſtate pſeudoſpi- Partim ob abſurdas doctrinas Academicas, partim ob prudentiam, vel ſuperſtitionem Politicorum ſeu Laicorum.

K rituali

certe tamen præcipui erant autores Schiſmatum Papalium, tanquam electores Antipaparum & eis adhærentes; partim quod (*juxta dictum vulgare: Divide & impera*) probe ſentiret, durationem ſchiſmatis plus nocere Epiſcopis quam Laicis, dum videlicet & Papæ & Epiſcopi ita diviſi non ut hactenus inter ſe & cum Papa uniti, poſſent excommunicationibus ſuis cum ſucceſſu ſævire in Principes ipſis exoſos, ſed potius opus haberent indulgentius procedere cum Regibus & Principibus ipſis adhærentibus, ne videlicet hi ferocius ab ipſis tractati ad factionem adverſam tranſirent; partim, quod cognoſceret, ſterilem fore ſublationem ſchiſmatis, ſi non ſimul emendarentur Epiſcopi & Clerus univerſus, turpiſſimis vitiis abſque ullo pudore immerſus; at hanc emendationem neque per Concilia neque per Papas unquam ſperandam eſſe ab homine, qui vel parum ſenſu communi debito modo uteretur; partim denique, quod probe cognoſceret, inconſuetum eſſe, concilia convocari a Cardinalibus, adeoque nequidem quoad ſublationem ſchiſmatis ſperandum eſſe eventum felicem, Cardinalibus videlicet potentia deſtitutis deponendi Anti-

Anti-Papas vel certe depoſitionem exequendi. &c.

§. 129. Atque ipſe eventus Concilii Piſani docuit, prudentiores hic fuiſſe Rupertum & ejus Conſiliarios, Conſiliariis Regum, Concilium Piſanum approbantium. Nam Antipapæ in Concilium non venerunt. Benedictus enim eorum conatus ſuaviter irriſit, Gregorius vero vocatus ad Concilium reſpondit, non Cardinalium ſed ſuum eſſe Concilium convocare. (*Heidegg. Hiſt. Papatus §. 139. p. 175.*) Accedebat, ut propter pervicacem utriusque ambitionem duo Pontifices antea mutuo infenſi jam ſimul conſpirarent, ad tuendam, quam poſſidebant, dignitatem, atque, ut in communi cauſa colluderent. Alexandro enim poſt eorum depoſitionem in concilio Piſano electo, Gregorius Ariminum, Benedictus autem in Cataloniam aufugit, uterque novos Cardinales creavit & verus Pontifex uterque haberi cœpit. Atque hoc modo per Concilium Piſanum ſchiſma non ſolutum, ſed auctum, atque Eccleſia Romana triceps facta eſt; in tantum, ut nec ipſi ſcriptores Pontificii conveniant inter ſe, quis ex his tribus pro vero ac genuino Papa haberi debeat. (Layritz *lib. 2. c. 8. §. 1. p. 807. & ibi citati. Adde*

Eventus Concilii Piſani docuit, per id non ſolum ſperatum finem non fuiſſe obtentum, ſed & ſchiſma Papale auctum fuiſſe.

De Magiſtri Jordani Chronicis, qualiter Romanum Imperium fuerit translatum ad Germanos.

§. 124. Majorem cenſuram meretur ſcriptum anno 1400. Magiſtri Jordani, Monachi Auguſtiniani, cujus titulus: Chronica, qualiter Romanum Imperium translatum fuerit ad Germanos apud Goldaſtum Tom. II. p. 1466 - 1476. Eſt enim ſcriptum vere Monachale, id eſt ineptiſſimum, multis fabulis & falſis miraculis, item falſis narrationibus hiſtoricis & explicationibus ineptis ac allegoricis iſtarum falſarum narrationum refertum. 1. Duos gladios in Evangelio explicat de poteſtate duplici Pontificis & Imperatoris p. 1466. 2. Cap. 17. p. 1471. dicit, Papam Græcis regnum abjudicaſſe & in Carolum M. tranſtuliſſe: Carolum multa prodigia & miranda tam morte, quam in vita ediſiſſe. 3. Cap. 28. p. 1474. de Friderico II. ejusque impietate aliquot prophetias recenſet, quas ipſe fatetur eſſe incertas. 4. Putidiſſimum mendacium recenſet ibid. cap. 29. de ſuſcitato per baculum Petri in Germania Materno, idque adhuc ineptius allegorice exponit, cap. 31. p. 1475. ſimul id innuens, quod Imperator Romanus terrena poteſtate præditus debeat Romanum Pontificem ſua reverentia & honore ſublevare & exaltare. Alia infinita ut jam taceam.

§. 125.

§. 125. Florebat etiam circa medium ſeculi decimi quarti ſub Carolo IV. Franciſcus Petrarcha, cujus epiſtolas quasdam de juribus Imperii Romani & injuriis Papæ Romani ejusque aſſeclarum Tomo II. p. 1345. ſeq. Goldaſtus inſeruit. Epiſtola 1. p. 1345. ſ. agit de avaritia Cleri & in ſpecie Pontificum. 2. p. 1347. adhortatur Carolum IV. ut non differat ulterius corrigere avaritiam Romanorum Pontificum. 3. p. 1350. increpat Imperatorem eundem, quod Italiam imperio debitam, Papæ & aliis injuſtis incubationibus relinquat, nec ab iis vindicet. 4. ibid. continet ſimilem increpationem, quod Imperator ſe tam humiliter Papæ Romano proſtituat, 5. p. 1351. exhortatur Imperatorem de recuperanda Italia ab injuſtis uſurpatoribus. 6. p. 1352. ad eundem diſſerit de majeſtate Romani imperii per homines papales læſa vindicanda, & dignitate Imperii in libertatem aſſerenda. 7. p. 1354. ad eundem diſquirit, an ſit utile Romam Italiæ conjungere. 8. Ibid. ad populum Romanum: an Romanum imperium adhuc Romæ ſit? Reliquæ epiſtolæ amico inſcriptæ ſunt, & quidem 9. p. 1357. agit de ſtatu occiduæ Babylonis id eſt Romæ. 10. p. 1458. (hic enim numeri paginarum iterum erronee

De variis epiſtolis Franciſci Petrarchæ a Goldaſto excerptis.

nec poſiti ſunt, ut ſæpius factum in toto hoc Tomo II.) de tertia Babylone & quinto labyrintho, id eſt, de Avinione in Gallia, ubi tum erat ſedes papalis. 11. Ibid. Eccleſiæ Catholicæ oppreſſionem per Papam luget. 12. p. 1459. iterum de Gallicæ Pontificiæ ſedis reſidentia vitanda agit. 13. p. 1460. calamitatem urbis Romæ deplorat, quam Imperator turpiter Papæ in ſervitutem reliquerit. 14. p. 1463. rurſus Babylonem Gallicam deſcribit in ſede papali Avinionenſi. 15. p. 1465. Amico de Babylone Romana egreſſo gratulatur, & ut in poſterum ab ea caveat, hortatur, item de Pontifice Romano in ordinem per Imperatorem redigendo diſſerit. (*Conf.* Layritz *II. 7. 59. p. 800.*) Hæc omnia docent quidem, quod Franciſcus Petrarcha aliquatenus cognoverit malitiam Paparum & aulæ Romanæ, adeoque inter teſtes veritatis referri mereatur. (*conf. Flacii catal. teſtium veritatis p. 509. qui etiam p. 488. ſeq. Marſilium Patavinum, Johannem de Jauduno, Guilelmum Occamum, de quibus ſupra §. 95. ſeq. §. 102. ſeq. §. 115. egimus, eo refert.*) ſed quod aptus fuerit ad jura Imperatorum tuenda adverſus malitiam Eccleſiæ totius Romanæ, aut ſaltem ad conſilia prudentia Imperatoribus danda inde minime

nime ſequitur. Repete, quæ jam ſupra de Carolo IV. & Wenzeslao item de doctrinis falſis eo tempore in Academiis regnantibus §. 88. 89. 90. & 91. notata ſunt.

CAPUT X.

Status juris regii circa ſacra ſeculo decimo quinto.

Cum ſeculo præcedenti potentia & malilitia cleri inſigniter aucta fuerit, deſiderarunt quidem multi, ut horum malorum emendatio ab Imperatoribus per concilia fieret, prudentiores tamen ſenſerunt, hæc vota fruſtranea eſſe. §. 126. *Partim ob abſurdas doctrinas Academicas, partim ob imprudentiam, vel ſuperſtitionem Politicorum ſeu Laicorum* §. 127. *Rupertum Imperatorem, emendationem Cleri per concilia negligentem, prudentiorem fuiſſe ſucceſſoribus, demonſtratur.* §. 128. *Eventus Concilii Piſani docuit, per id non ſolum ſperatum finem non fuiſſe obtentum, ſed & ſchisma papale auctum fuiſſe.* § 129. *Exemplum maximæ impudentiæ patrum in concilio Piſano congregatorum.* §. 130. *Sigismundus Imperator magis ſu-*

ſuperſtitioſus quam vere prudens per Concilia, Conſtantienſe & Baſileenſe mala ac morbos Eccleſiæ potius auxit, quam repreſſit. §. 131. Summa eorum, quæ in Concilio Conſtantienſi cum tribus Antipapis acta ſunt. §. 132. Docetur, multas circumſtantias hiſtoricas ſuppeditare potuiſſe non pauca argumenta defenſoribus Johannis XXII, adverſus acta concilii. §. 133. Item definitionem Concilii, quod Concilium ſit ſupra Papam, juribus regiis circa ſacra magis obeſſe, quam prodeſſe. §. 134. Idem oſtenſum circa quæſtionem: Utrum ceſſio Papatus ſit remedium magis ſalutare ad ſchiſma tollendum, quam depoſitio Paparum cedere nolentium. §. 135. Probatur, Patres in Concilio Conſtantienſi non conſideraſſe reges ut capita, ſed ſaltem ut brachia. §. 136. Item emendationem Cleri per acta concilii magis fuiſſe impeditam, quam promotam. §. 137. Denique, Sigismundum Imperatorem per condemnationem Huſſi & Hieronymi, quam ipſe non ſolum non impedivit, ſed approbavit & adjuvit, jura regum circa ſacra infregiſſe. §. 138. Varia monita occaſione eorum, quæ circa doctrinam Johannis Parvi in Concilio acta ſunt. §. 139. Geſta Sigismundi & Fri-

Friderici III. occaſione Concilii Baſileenſis. Character Imperatoris Friderici. Ejus defenſio adverſus Cranzium. §. 140. *Concilium Baſileenſe emendationem Cleri non promoviſſe, ſed potius pacem communem turbaſſe, perſpicue oſtenditur. Notatur Richerius.* §. 141. *Diſceptatio in hoc Concilio de autoritate concilii ſupra Papam & quæſtionibus affinibus nocuit poteſtati regiæ.* §. 142. *Illuſtratio* §. 141. *dictorum ex ipſo Richerio & actis Concilii Baſileenſis, contra ſententiam Richerii & ejus judicium de præſtantia hujus Concilii.* §. 143. *Commendatio diſſertationis Hermanni* von der Hardt *de emendationis Eccleſiaſticæ fatis in Germania cum monitis de Nidero, & Keyſersbergio.* §. 144. *Excerpta ex eodem de iis, quæ ab Imperatore Friderico extra Concilium pro reformatione Eccleſiæ geſta ſunt.* §. 145. *Probatur ex ipſo Richerio, nullam ſperandam eſſe per Concilia reſtaurationem jurium magiſtratus Politici, ſed potius timendam eorum diminutionem.* §. 146. *In Concilio Baſileenſi principaliter intenta fuit extirpatio violenta hæreſeos Bohemicæ.* §. 147. *Oſtenditur, ſcopum Cleri primarium hoc ſeculo fuiſſe, ut ſuperſtitiones abſurdiſſimæ augerentur, & univerſus*

verſus populus ad ſtatum equorum & mulorum redigeretur. *Origo & eventus controverſiæ de immaculata conceptione Beatæ Virginis.* §. 148. *Concilium Baſileenſe rem ultra vires ſuſcipiendo pacem externam turbavit, & novo ſchiſmati occaſionem dedit.* §. 149. *Probatur, ſanctione pragmatica Gallicana Ludovici IX. jura regia ſuppreſſa, non defenſa, vel reſtituta fuiſſe.* §. 150. *Item pragmaticam ſanctionem Caroli IX. fuiſſe potius fulcrum ſacerdotii, quam ſtabilimentum imperii.* §. 151.

§. 126.

Cum ſeculo præcedente potentia & malitia Cleri inſigniter aucta fuerit, deſiderarunt quidem multi, ut horum malorum emendatio ab Imperatoribus per concilia fieret, prudentiores tamen ſen-

SEd hæc de ſeculo 14. ſufficere poterunt. Pergo ad ſeculum 15. Ubi ab initio ſtatim notandum, quod hactenus dicta ſatis oſtendant, in ſeculo 14. non ſolum potentiam Paparum, Epiſcoporum & Cleri univerſi, ſed & horum omnium malitiam ac turpitudinem (ut communiter aucta potentia fieri ſolet) inſigniter creviſſe, adeoque horum malorum emendationem a multis viris ingenuis & probis ſerio deſideratam ac optatam fuiſſe, non paucos etiam de emendatione horum malorum per Concilia Imperatores adhortatos eſſe, iisque conſilia dediſſe. Acce-

Accedebat ſchiſma illud diuturnum, cum ab initio per non breve tempus duo Anti-Papæ, quorum unus Romæ, alter Avenione reſidebat, ſic dictum regimen Eccleſiaſticum gererent, poſtea vero in Concilio Piſano hujus ſeculi tertius accederet. (*Hiſtoriam occaſionis & progreſſus hujus ſchiſmatis vide in ſumma Part. 4.* des Bilderſaals *cap. 1.* von Kirchengeſchichten *p. 766. ſeq.*) Sed pauci prudentiores clariſſime & evidentiſſime concipiebant, nulla adhucdum adeſſe media genuina ac prudentia istud malum emendandi, ſed expectanda eſſe a providentia divina præcedentem emendationem radicum hujus mali.

ferunt, hæc vota fruſtranea eſſe.

§. 127. Scilicet non poteſt emendari Clerus ejusque potentia in ordinem redigi, niſi a principibus naturam juris circa ſacra ſibi competentis perſpicue cognoſcentibus idque exercentibus. Non potuerant autem Imperatores & Reges cognoſcere naturam juris ſui circa ſacra, tantum abeſt, ut illud exercerent, aut ſaltem, ut vere exercere illud deſiderare poſſent, quamdiu in toto imperio regnarent doctrinæ impiæ & abſurdæ, in Academiis, per Scholaſticos propagatæ, de inſtituta a Chriſto & Apoſtolis duplici poteſtate pſeudoſpirituali

Partim ob abſurdas doctrinas Academicas, partim ob prudentiam, vel ſuperſtitionem Politicorum ſeu Laicorum.

rituali (hæretificandi & excommunicandi) & temporali, cum reliquis jam ſupra §. 90. in deſcriptione ſeculi præcedentis recenſitis. Cum enim ex illis neceſſario ſequeretur, nullam emendationem Cleri fieri poſſe niſi per Concilia; Concilia vero omnia conſtarent ex ſolo Clero, tam potentiore, quam vitioſiore, qua ratione vir cautus, ſine aperta tentatione Dei & irrationabili expectatione miraculi divini, poterat poſſibilem credere emendationem illam cum ſucceſſu? Accedebat & Imperatorum ac Imperatorum genio ſimilium Conſiliariorum vel prudentia diſſuadens ipſis, ut hac in parte nihil tentarent fruſtra, vel ſuperſtitio, fruſtra tentans & ſperans emendationem per concilia, ubi tamen nihil erat ſperandum; vel denique ſuperſtitio adhuc major corruptos mores Cleri per indirectum augens, veneratio videlicet nimia Paparum & Cleri.

Rupertum Imperatorem emendationem Cleri per Concilia negligentem, prudentiorem

§. 128. Atque ut de Imperatoribus incipiam, triplicis hujus claſſis exempla ſuppeditabunt tres hujus ſeculi Imperatores, Rupertus, Sigismundus & Fridericus III. (Nam de Alberto II. cum vix per biennium imperaverit, cur nihil dicamus, nemo nobis vitio vertet; de Maximiliano I. vero loquemur

ſeculo

ſeculo ſequenti.) Rupertus communiter parum commendari ſolet, (*vide* **Bilderſaal** *Part. 4. period. 1. c. 3. p. 46. Spanheim. Epit. Iſag. ſec. 15. ſect. 9. p. 836.*) quod curam emendandi Cleri & tollendi ſchiſmatis papalis frigidiuſcule tractaverit, & de Concilio convocando parum ſollicitus fuerit, ſed Concilium Piſanum non ipſe convocaverit, verum a Cardinalibus alterutri ex Papis duobus adhærentibus, accedente conſenſu Regum Franciæ, Angliæ, Luſitaniæ, Bohemiæ, Siciliæ, &c. convocari permiſerit, imo potius id, quantum in ipſo fuerit, impedire tentaverit, dum, quia Gregorio XII. nimis addictus erat, per legatos ſuos Concilii dilationem, quamvis fruſtra, peteret. (*Conf. etiam Maimb. Hiſt. du grand Schiſme lib. 3. p. 422. de mutatis Electoribus Germanis; intuitu Papæ. Item lib. 4. p. 53. ſeq. 62. ſq. Adde Richer. Hiſtor. Concil. Gener. lib. 2. p. 79. ſeſſione 4. & p. 80. ſeſſione 7.*) Sed ſi fatendum, quod res eſt, Rupertus Imperator hoc intuitu fuit prudentior ſucceſſoribus, cum facile prævideret, & quaſi palparet, omnem curam emendandi Clerum & tollendi ſchiſma iſto tempore eſſe fruſtraneam, partim quod Imperator non haberet ſufficienter vires coërcendi ferocientes Epiſcopos, & Cardinales, qui ſi non ſoli,

fuiſſe ſucceſſoribus, demonſtratur.

certe tamen præcipui erant autores Schiſmatum Papalium, tanquam electores Antipaparum & eis adhærentes; partim quod (*juxta dictum vulgare: Divide & impera*) probe ſentiret, durationem ſchiſmatis plus nocere Epiſcopis quam Laicis, dum videlicet & Papæ & Epiſcopi ita diviſi non ut hactenus inter ſe & cum Papa uniti, poſſent excommunicationibus ſuis cum ſucceſſu ſævire in Principes ipſis exoſos, ſed potius opus haberent indulgentius procedere cum Regibus & Principibus ipſis adhærentibus, ne videlicet hi ferocius ab ipſis tractati ad factionem adverſam tranſirent; partim, quod cognoſceret, ſterilem fore ſublationem ſchiſmatis, ſi non ſimul emendarentur Epiſcopi & Clerus univerſus, turpiſſimis vitiis absque ullo pudore immerſus; at hanc emendationem neque per Concilia neque per Papas unquam ſperandam eſſe ab homine, qui vel parum ſenſu communi debito modo uteretur; partim denique, quod probe cognoſceret, inconſuetum eſſe, concilia convocari a Cardinalibus, adeoque nequidem quoad ſublationem ſchiſmatis ſperandum eſſe eventum felicem, Cardinalibus videlicet potentia deſtitutis deponendi

Anti-

Anti-Papas vel certe depoſitionem exequendi. &c.

§. 129. Atque ipſe eventus Concilii Piſani docuit, prudentiores hic fuiſſe Rupertum & ejus Conſiliarios, Conſiliariis Regum, Concilium Piſanum approbantium. Nam Antipapæ in Concilium non venerunt. Benedictus enim eorum conatus ſuaviter irriſit, Gregorius vero vocatus ad Concilium reſpondit, non Cardinalium ſed ſuum eſſe Concilium convocare. (*Heidegg. Hiſt. Papatus §. 139. p. 175.*) Accedebat, ut propter pervicacem utriusque ambitionem duo Pontifices antea mutuo infenſi jam ſimul conſpirarent, ad tuendam, quam poſſidebant, dignitatem, atque, ut in communi cauſa colluderent. Alexandro enim poſt eorum depoſitionem in concilio Piſano electo, Gregorius Ariminum, Benedictus autem in Cataloniam aufugit, uterque novos Cardinales creavit & verus Pontifex uterque haberi cœpit. Atque hoc modo per Concilium Piſanum ſchiſma non ſolutum, ſed auctum, atque Eccleſia Romana triceps facta eſt; in tantum, ut nec ipſi ſcriptores Pontificii conveniant inter ſe, quis ex his tribus pro vero ac genuino Papa haberi debeat. (Layritz *lib. 2. c. 8. §. 1. p. 807. & ibi citati. Adde*

Eventus Concilii Piſani docuit, per id non ſolum ſperatum finem non fuiſſe obtentum, ſed & ſchiſma Papale auctum fuiſſe.

Richer. lib. 2. hiſtor. concil. gener. cap. 2. §. 6. p. 128. ſq.) Quod ad emendationem Cleri concernit, docet hiſtoria Concilii Piſani a Richerio edita, (*Acta Piſani Concilii non extant in tomis Conciliorum Suerii, Binii, aut Romanæ collectionis, Richer. d. l. p. 64. quia videlicet curiæ Romanæ addicti habent illud pro conciliabulo. Conf. Maimb. lib. 4. p. 85. ſ.*) quod Cardinales quidem concilium indicentes confeſſi fuerint, *eos, qui baſes & columnæ Eccleſiæ eſſe debebant, maximorum ſcelerum diſſimulatores eſſe, dividentes Clerum & populum, & verſos in laqueum tortuoſum ubique poſuere ſcandalum in ſuarum & fere omnium animarum perniciem*, (Richer. l. 2. Hiſt. Concil. c. 2. p. 66.) item, quod in ipſo Concilio ſeſſione 16. (ibid. p. 102.) concluſum fuerit, ut Cardinales Deo promitterent, *quod procurarent toto poſſe, quod is, qui in Papam eligeretur, reformaret Eccleſiam, & quod non pateretur aut permitteret Concilium diſſolvi, donec de Concilio eſſet facta bona reformatio Eccleſiæ*, & quidem ſequenti formula: (p. 103.) *Promittimus in verbo veritatis DEO, Eccleſiæ Romanæ, & Synodo hic in Chriſti nomine congregatæ; quodſi quis noſtrum in ſummum Romanum Pontificem eligatur, præſens Concilium continuabit, nec diſſolvet, nec diſſolvi permittet, quantum in eo erit,* usque

usque quo per Concilium ejusdem Concilii ſit facta debita, rationabilis, & ſufficiens reformatio univerſalis Eccleſiæ & ſtatus ejus, tam in capite, quam in membris. Sed ſimul tamen docet eadem hiſtoria, quod poſt electionem novus Papa Alexander V. turpiter promiſſionem hanc juratam eluſerit interpretatione plus quam rabuliſtica, dum quidem in primo poſt electionem conventu (*ſeſſione 21. p. 110.*) repetiit; *quod ipſe vellet vacare circa reformationem Eccleſiæ, prout fuerit per Cardinales ante ejus promotionem promiſſum, ſcilicet, ut eligerentur probi viri & literati de qualibet natione pro ſua ad deliberandum cum ipſis Cardinalibus ad reformationem Eccleſiæ;* ſed ſtatim in ſeſſione 23. (p. 117.) idem Papa decrevit & quidem *ſacro approbante Concilio*, (ut eo clarius appareat, turpem illam interpretationem toti Clero ſimul eſſe imputandam,) *ut ex certis, magnis & arduis cauſis iterum generale Concilium bine ad triennium ſit convocandum.* Huc pertinet etiam decretum ſeſſionis 24. (p. 122. ſeq.) *Item cum Dn. noſter Papa cum conſilio Concilii intenderet reformare Eccleſiam in capite & in membris, & jam multa per Dei gratiam ſint expedita per ipſum Dominum noſtrum Papam,* (Omnes circumſtantiæ hiſtoricæ antecedentes facile convincent non

plane ſtupidos, ad impudentiſſimum mendacium referenda eſſe, quæ hic de expeditione Papæ memorantur.) *& multa alia, ſtatum & favorem Prælatorum & aliorum inferiorum concernentia reſtent*, (Quaſi emendatio illa jurata Eccleſiæ in capite & membris reſpexerit decreta de confirmandis vel augendis privilegiis Prælatorum & reliqui Cleri) *quæ propter regreſſum Prælatorum* (At juraverat Papa, quod non permiſſurus ſit diſſolvi concilium, cur non igitur regreſſum Prælatorum inhibuit?) *& Ambaſſiatorum* (quaſi præſentia Legatorum Regiorum opus fuerit ad emendationem Cleri) *de præſenti expediri non poſſunt: propterea idem Dominus noſter ſacro requirente & approbante Concilio dictam reformationem ſuſpendit & continuat usque ad proximum jam indictum Concilium, & præſens Concilium prorogat & continuat usque ad illum terminum, qui præfixus eſt omnibus ad Concilium convocatis, redeundi ad proprias ædes, usque ad terminum præfixum ſupra dictum.*

Exemplum maximæ impudentiæ patrum in Concilio Piſano congregatorũ.

§. 130. Vides adeo, quanta hic ſubfuerit nequitia omni pudore deſtituta. Promiſerant Epiſcopi congregati, quod ante reformationem perfectam nec ipſi diſſoluturi ſint concilium, nec in dignitate Papali conſtituendi diſſolutionem per-

permiſſuri. Hic vero non *diſſolvit* Papa concilium, ſed *ſuſpendit* ſaltem, imo *prorogat*, & *continuat* usque ad triennium. Si Laici ejusmodi contortis interpretationibus juratas ſuas promiſſiones conſpurcaſſent, haud dubie, nec ſine ratione, totus Clerus ejusmodi interpretationes declaraſſet impias & interpretes perjuros. Sed cum ſacrum (ſcilicet) Concilium ejusmodi interpretationum genere uteretur, requirebat, ſuperſtitio illorum temporum, ut Laici rationem ſuam ſub fide captivarent, & ejusmodi juramentorum eluſiones, ut ſancti Concilii reliquias tantum non exoſcularentur.

§. 131. Quare non mirandum etiam, quod ſub ſucceſſore Ruperti Sigismundo Imperatore Papæ, Epiſcopi & Clerus univerſus, ſub ſpe reformationis renovata, in Conciliis Conſtantienſi & Baſileenſi, eapropter inſtitutis, loco ejusdem autoritatem ſuam ac potentiam, imo tyrannidem in conſcientias ſtabilirent, ac novas easque abſurdas doctrinas introducerent, uno verbo, quod gladiis ſuis duobus pſeudoſpiritualibus, hæretificatione & excommunicatione, ſtrenue uterentur. Equidem communiter laudari ac commendari ſolet Sigismundi inſignis pietas ac ſanctitas,

Sigismundus Imperator, magis ſuperſtitioſus quam vere prudens, per Concilia Conſtantienſe & Baſileenſe mala ac morbos Eccleſiæ potius auxit, quam repreſſit.

 (*Arnold,*

(*Arnold.* Retz. *Historie ſec. 15. cap. 1.*) imo non erubeſcunt quidam aſſerere, eum in conciliis magnam habuiſſe & exercuiſſe autoritatem, (Bilderſaal *part. 4. p. 52.*) quam aſſertionem ut probarent, exempli loco afferunt, quod lectoris vel cantoris partes in feſto Nativitatis Chriſti ſuſceperit in celebratione Miſſæ, cantando coram populo Evangelium: *Exiit mandatum a Cæſare Auguſto*; item, quod omnibus ſeſſionibus Concilii in habitu imperiali interfuerit, quod ſæpe oratorem egerit in conventu Epiſcoporum, etſi in latina lingua non admodum exercitatus fuerit. Sed ſi ſtilo clericali ſis adſuetus, patebit eos dum titulum *Piorum* & *Sanctorum* Imperatoribus & Principibus tribuunt, innuere velle, quod tales Principes cœco obſequio omnia approbent ac faciant, quæ ipſis facienda ac approbanda commendet Eccleſia illa Catholica & repræſentativa. Atque talem etiam fuiſſe Sigismundum, non modo exempla modo adducta monſtrant, & quæ paſſim Maimburg (*in Hiſtoria Schiſmatis magni lib. 5. p. 185. 257. 272. 278. ſ. lib. 6. p. 371. 374. ad p. 391. 422. 440. &c.*) de ipſo obſervavit, item quod Martino V. Papæ frænum equi tenuerit (*Spanb. Epit. pag. 769.* Layriz *II. 8. 9. p. 825.*) ſed etiam quod per-

permiſerit idem Clero hæretificationes & combuſtiones Johannis Huſſi & Hieronymi Pragenſis; (*Arnold. d. l.*) item quod ex perſuaſione Cleri fruſtraneum iter in Arragoniam ſuſceperit, (Layritz *lib. 2. c. 8. §. 4. p. 814.*) ut Benedicto III. ſpontaneam Pontificatus abdicationem perſuaderet, denique quod parum prudenter ſibimetipſi perſuaſerit, emendationem Cleri & Curiæ papalis per Concilia Conſtantienſe & Baſileenſe fieri poſſe. (*Ex illis, quæ Maimb. de eo notat, notabiliora ſunt ingratitudo erga Papam Johannem p. 185. 272. 278. circa obedientia erga concilium p. 257. 374. quod in ejus præſentia Concilium omnibus etiam nominatim Imperatoribus & Regibus ſub pœna excommunicationis & carceris interdiceret, ne perorantes aut votum dantes verbis vel factis turbarent, p. 371. quod magis Theologus quam miles fuerit, p. 422. quod ſe quaſi obtruſerit, ut primus Martini V. noviter electi pedes exoſcularetur. p. 440.*

§. 132. Etenim quod Concilium Conſtantienſe concernit, debebat id eſſe per modo dicta continuatio Concilii Piſani. Unde Principes Gallicæ & Germanicæ nationis Alexandri V. in concilio Piſano electi ſucceſſorem Johannem XXIII. (quem adeo pro Papa legitimo agnoſcebant) ſæpe inſtigarunt, ut

Summa eorum, quæ in Concilio Conſtantienſi cum tribus Anti-Papis acta ſunt.

ut juxta indictionem ab Alexandro factam ſynodum indiceret, (*Richerius lib. 2. c. 3. ſect. 1. p. 134.*) unde Papa Conſtantiam convocavit omnes, qui Concilio Piſano interfuerant, imo ipſe etiam eo profectus eſt, quamvis diſſuadentibus amicis, & id ipſum, quod poſtea ei accidit, præſagientibus. (*Maimb. l. 4. p. 172. ſeq. ubi rationes diſſuadendi & ſuadendi.*) Eo perveniens magno quidem cum honore fuit exceptus, (*Richer. p. 136.*) eique publice Imperator Sigismundus, de ſua cathedra ſurgens nomine ſuo & Concilii gratias egit. Quamvis vero in ſecunda concilii ſeſſione Johannes Papa per Italos poſtularet, (*Poſtulaſſe dicit autor* des Bilder-Saals *P. 4. p. 58. item latius Maimb. lib. 5. p. 179 - 182.*) ut ad tollendum ſchiſma durans decreta Concilii Piſani & electio Alexandri VI. atque ejus legitima ſucceſſio confirmaretur, ac tum de mediis deliberaretur, quomodo reliqui duo Antipapæ in Concilio Piſano depoſiti ad obedientiam nolentes adigerentur: Præter opinionem tamen accidit, (*Maimb. p. 187. ad 193. p. 205. ad 209.*) ut loco hujus poſtulati, urgentibus potiſſimum Gallis, ex concluſo concilii Patriarcha Antiochenus ipſi offerret formulam, qua declararet ſe ſponte & libere per ſimplicem ceſſionem Papatus pacem dare

re Eccleſiæ, ſub prætextu, id fieri, ut duo Antipapæ facilius allicerentur ad unionem, non autem, quaſi non haberent Johannem pro legitimo electo Pontifice. Hic metu adactus Johannes (*Maimb. p. 215. ſ. conf. p. 256. 219. ſ. 261. 269. ad 280. 307.*) initio conditionate promittit ceſſionem, ſi et reliqui id facerent, poſtea metu majore adactus clanculum ſe ex urbe ſubducit, & promiſſioni factæ metus exceptionem opponit, ſed deſtitutus a Friderico Auſtriaco, capitur, de multis horrendis criminibus accuſatur, ac a concilio deponitur durante captivitate, etſi in ea ſe ad plenariam ceſſionem offerret. Interim alter ex Antipapis nempe Gregorius XII. per procuratorem dignitatem papalem abdicat; (*Maimb. p. 308. 317.*) alter vero Petrus de Luna ſeu Benedictus XI. nullo modo ad cedendum perſuaderi potuit, etſi poſt multos imperatoris Sigiſmundi & Concilii labores potiſſimus ejus defenſor Rex Arragoniæ eum deſereret, & hac deſertione obtenta a Concilio, Martinus V. tanquam Papa legitimus in concilio eligeretur, quem etiam Johannes Papa ex carcere aufugiens pro Papa agnovit, & ejus tutelæ ſe ſubmiſit, a Martino bene exceptus, & ad reliquos vitæ dies honorifice habitus. (*Maimb. lib. 6. p. 423. ad 429.*)

§. 133.

Docetur, multas circumſtantias hiſtoricas ſuppeditare potuiſſe non pauca argumenta defenſoribus Johannis XXII. adverſus acta Concilii,

§. 133. Hic multa quidem circa geſta concilii hactenus ſummatim memorata moneri poterant, item circa facta & actiones Johannis XXII. qui communiter a noſtratibus pro homine inſigniter nequam agnoſcitur, ſed uti non mea eſt intentio, ut Johannem defendam, aut ut geſta Concilii diſtincte examinem, ita id ſaltem hic innuo, multa ſuppeditari a ſcriproribus hiſtoriæ concilii Conſtantienſis quæ defenſoribus Johannis argumenta præbere poſſint notandi acta concilii. (*Vult quidem ea conciliare Richerius p. 156. 172. Maimbourg p. 230. ſ. ſed ſunt petitiones principii.*) Puta quod concilium Johannem pro Papa legitimo agnoverit, & tamen eum invitum ad ceſſionem adigere voluerit, & ſi id non faceret, pro ſchiſmatico habere; quod Johannes conditionate promiſerit, (*Maimb. p. 215. ſeq. it. 256. Adde circumſtantias ortæ diffidentiæ inter Johannem & Concilium p. 219. ſeq.*) ſe ceſſionem facturum, ſi reliqui duo id facerent, & tamen a Concilio poſtea metu incuſſo ab ipſo poſtulatum fuerit, ut ante impletam hanc conditionem, quæ etiam nunquam impleta fuit, procuratorium mandatum futuræ abdicationis daret; quod & in reliquis cum Johanne geſtis nimius rigor Concilii, & Sigismundi Imperato-

ris,

ris, item derelictio Friderici Auſtriaci contra datam fidem ubique transpareant, (*Maimb.p.261.269.ad 280.307.*) quod Rex Galliæ valde inprobaverit (*Maimb. p. 280. ſ.*) quod Concilium a Johanne tandem plenam ceſſionem offerente eam non acceptaverit, ſed Papam cum infamiæ nota depoſuerit, ut taceam encomium Johannis Papæ, quod Maimburgius occaſione ſubmiſſionis a Johanne Martino V. factæ ei dedit, (*Maimb. 423. ad 429.*) item exemplum aliud ab eodem adductum, quo ſimilis depoſitio Symmachi in quinto ſeculo fuit improbata. (*Maimb. 285. ad 306.*)

§. 134. Solet præterea valde prædicari communiter Concilium Conſtantienſe, quod in eo definitum fuerit, concilium eſſe ſupra Papam, & quod etiam poſſit Papam legitimum deponere, aut urgente pace communi Eccleſiæ ad ceſſionem cogere. Sed & hic varia monenda ſe offerunt. Initio enim tota hæc obſervatio de poteſtate concilii in Papas ne tantillum quidem prodeſt principibus in controverſia cum ſacerdotio, quin potius obeſt, quia ſi concilium ſupra Papam eſt, multo minus ex hypotheſi Eccleſiæ Romanæ dubium ſubeſſe poterit, quin ſit etiam ſupra Imperatorem, cum

Item definitionem Concilii, quod Concilium ſit ſupra Papam, juribus regiis circa ſacra magis obeſſe, quam prodeſſe.

cum tamen principia genuinæ Politicæ velint, Imperatorem eſſe ſupra Clerum totum & Epiſcopos, adeoque ſupra concilium ex Clero conſtans, etiam in illis negotiis, quæ hactenus a Clero falſiſſime pro ſpiritualibus fuere vendita-ta, cum revera ſint ſecularia, effectibus viſibilibus & ſecularibus conſpicua. Ergo quid opus, ut Imperatores tantis impenſis concilia convocent ac ſuſtentent, cum tamen deciſio controverſiæ, utrum concilium ſit ſupra Papam, proſit ſaltem Clero æque Imperatoribus dominari cupienti adverſus Papas, nihil proſit Imperatori adverſus Clerum & Papas. Adde, quod nec ipſe Clerus putet, doctrinam hanc de eminentia Conciliorum ſupra Papas neceſſariam eſſe ad defendendam libertatem Eccleſiæ, cum ad eam ſufficiat poteſtas concilii Papæ æqualis. (*Petrus de Marca de conc. Imper. & ſacerd. lib. 3. cap. 7. Maimb. l. 5. p. 251. ſeq.*) Imo quod ipſi Pontificii in illa quæſtione de ſuperioritate concilii ſupra Papas mire inter ſe diſſentiant, (*Maimb. p. 230. ſ. & potiſſimum p. 239. ad 250. triplicem hanc ſententiam diſtinctius explicat, Adde Richer lib. 2. Hiſt. Concil. p. 138.*) quibusdam id affirmantibus cum concilio Conſtantienſi, aliis contra cum curialibus Papæ defendentibus, Papam

eſſe

eſſe ſupra Concilium, aliis mediam ſententiam ſed ſub variis diſtinctionibus & limitationibus eligentibus, regulariter nec Concilium ſupra Papam, nec Papam ſupra concilium eſſe.

§. 135. Simile judicium de quæſtione affini & in concilio Conſtantienſi valde agitata ferendum eſt. (*Vide pluribus Maimb. lib. 5. p. 181. ſeq. 187. ad 193. 205. ad 209. & de ceſſionis præſtantia lib. 6. p. 395.*) Utrum nimirum ceſſio Papatus ſit remedium magis ſalutare ad ſchiſma tollendum, quam depoſitio Paparum cedere nolentium. Nullum eſt dubium, ſi plures Papæ ſchiſma facientes ſponte velint cedere, & pati, ut novus eligatur, quin hoc ſit optimum remedium tollendi ſchiſmatis, ſed de hac ceſſione voluntaria ibi non agitur, ſed de Ceſſione per Concilium a Papis, etiam invitis, exacta. Hic 1. Imperatoribus iterum nec feritur, nec metitur. 2. Præſupponit hæc quæſtio jam deciſionem quæſtionis, quod Concilium ſit ſupra Papam, involvit enim contradictionem, ſi Concilium deponere aut ad ceſſionem cogere velit Papam ſine ſuperioritate. 3. In forma & effectu nihil vel parum intereſt, cogere velle Papas ad ceſſionem, metu depoſitionis incuſſo, & ſi hic metus non ſit efficax,

Idem oſtenſum circa quæſtionem: utrum ceſſio Papatus ſit remedium magis ſalutare ad ſchiſma tollendum, quam depoſitio Paparum cedere nolentium.

eos invitos velle deponere. 4. Intuitu Concilii Conſtantienſis id in ſpecie contradictionem involvere videbatur, quod concilium diceret, ſe agnoſcere, Johannem eſſe Papam legitimum, & reliquos duos eſſe ſchiſmaticos, & tamen legitimum hunc Papam, qui eos convocaverat, & qui adeo Concilio præſidere debebat, cogere vellet ad ceſſionem. Cur enim non cogebant reliquos duos, quos pro Schiſmaticis habebant, cur non deponebant, ſi cedere nollent? Si dicerent, non eſſe in Concilii viribus, ut Schiſmaticos illos duos ad ceſſionem cogerent invitos, aut ut cedere nolentes cum effectu deponerent, cum jam antea a Concilio Piſano fuiſſent absque ſucceſſu depoſiti, (quamdiu nempe illi Anti-Papæ Schiſmatici brachiis ſecularibus contra iſtas pſeudoſpirituales depoſitiones ſe defenderent,) parata erat Johanni replica, ergo nec eſſe in Concilii viribus, ut ipſum invitum cogerent, aut coactionem illam vim injuſtam futuram, ſcilicet, ut accidebat, per arreſtationes & incarcerationes contra datam fidem & ſalvum conductum. Unde & dixiſſe fertur, (*Hoc memini, me alicubi legiſſe, neſcio ubi.*) cum poſtea accuſaretur de multis & horrendis criminibus, ſe non iſta ſaltem perpetraſſe,

petraſſe, ſed adhuc majus, imo maximum omnium, commiſiſſe peccatum, & cum interrogaretur, quodnam illud esſet, reſpondit, quod Conſtantiam veniſſet & ſalvo conductui ſeu promisſioni liberi reditus fidem habuiſſet. 5. Nec probant ea, quæ magna cura Maimburgius attulit pro præſtantia cesſionis præ depoſitione, quæ probare debebant. Quod enim Auguſtinus in ſchiſmate Donatiſtarum ceſſionem commendaverit, ut latius a Maimburgio narratur *lib. 5. p. 193-205.* etiamſi de ceſſione coacta loqueretur, nil amplius probaret, quam Auguſtinum, qui homo fuit & errare potuit, erroneæ opinioni adhæſiſſe, aut, ſi Auguſtini ſententias quaſcunque fidei articulis æquipararet, ad craſſiores Papatus errores referendum eſſet; cum vero apertum ſit, Auguſtinum & reliquos Epiſcopos Africanos locutos fuiſſe de ceſſione voluntaria, ad commendandam ceſſionem coactam impertinenter affertur. Deinde dum idem Maimburg *lib. 6. p. 395.* ceſſionem ideo præ depoſitione commendat, quod depoſitio plerumque effectu deſtituatur, tacite ſimul fateri cogitur, idem dicendum eſſe de ceſſione violenta. 6. Si Anti-Papæ ſponte velint cedere, Concilio

 non

non eſt opus. Si nolint, Concilium eos invitos cogere ad comparitionem & ceſſionem nequit, ſi vero deponat invitos abſentes, depoſitio hæc effectu deſtituitur, uti non ſolum depoſitiones in Concilio Piſano factæ teſtantur, ſed & nova depoſitio Benedicti ſeu Petri de Luna in Concilio Conſtantienſi id confirmat. Etſi enim ſperarent Patres, per eam ſchiſma eſſe ſublatum, & Martinum V. Papam ut ſolum legitimum eligerent, mox tamen vires iterum ſchiſma accepit (*Maimb. l. 6. p. 429. ad 487.*) cum Rex Arragoniæ de novo Benedicti partes tueretur, & hoc mortuo Clementem IIX. in locum Benedicti, quamvis a pauciſſimis Cardinalibus electum, tamdiu defenderet, donec Martinus V. ipſi regi multa poſtulata pene invitus concederet, & ita Clemens a brachio ſeculari derelictus cogeretur Papatum deponere. 7. Ut taceam irregularitates vix defendendas, quas Concilium in ſpontanea ceſſione Papæ Gregorii IV. admittere coactum fuit, & autoritati Concilii Piſani, & ſuperioritati Concilii ſuper Papas valde adverſas, quas latius deſcribit Maimb. *l. 5. p. 308. ad 317.* Hæc vero omnia, quæ hactenus diximus, ad oculum monſtrant, concilia neque ad tollenda

ſchiſma-

ſchiſmata Paparum, per ſe & ſibi relicta, eſſe apta, ſed maximum momentum hic ſitum eſſe in brachiis ſecularibus, quæ uti etiam citra Concilia ſchiſmata tollere poſſent, ſi vellent, ita multo magis poſſent, ſi ex brachiis & jure quidem optimo maximo fierent, iterum capita Eccleſiæ Politica ſed vera, & non ſaltem nominetenus talia.

§. 136. At vero Patres in Concilio Conſtantienſi congregatos conſideraſſe reges non ut capita, ſed ut brachia ſaltem, a nutu & imperio capitis dependentia, vel illa duo exempla probant, ab ipſo Maimburgio etiam *lib. 5. p. 370. ſeq.* non absque deteſtatione memorata, dum nimirum in ſeſſione 15. Concilium prohibuit omnibus præſentibus, quacunque dignitate, etiam Imperiali & Regali, præditi fuerint, ne loquentes (agebatur autem in illa ſeſſione præcipue de condemnatione Johannis Huſſi. *Vid. Richer. lib. 2. Hiſt. Concil. cap. 3. p. 162.*) ſeu vota ſua dantes turbarent, aut manibus vel pedibus ſtrepitum facerent, & quidem ſub pœna excommunicationis & incarcerationis per duos menſes. Aſſidebat, dum hoc interdictum publicaretur, Sigismundus Imperator & Rex Romanorum ac Hungariæ in throno Imperiali, indu-

Probatur, Patres in Concilio Conſtantienſi non conſideraſſe reges ut capita, ſed ſaltem ut brachia.

rus ornamentis Imperialibus, placide, patienter ac pie, (ſcilicet ſecundum ſignificatum pietatis Clericalem) auſcultans inſolens hoc attentatum Cleri dominantis, contra reverentiam Majeſtatibus ſecularibus debitam, ac adeò tacite approbans illud interdictum, eique ſe ſubmittens, in tantum, ut nec ipſe abſque metu incarcerationis, in habitu imperiali, loqui vel minimum ſtrepitum facere auderet. Similis eſt ratio ſeſſionis ſequentis decimæ ſeptimæ, in qua lectis antea ſeſſione decima ſexta a Concilio Prælatis, qui Imperatori Sigismundo comitatum præberent in Arragoniam, alliciendi gratia Petri de Luna ad unionem, (*Richer. d. l. p. 172.*) decretum ſecuritatis gratia datum fuit, inter alia continens, ut quicunque, cujuscunque ſtatus aut conditionis (etiamſi regalis) exiſtat, euntes vel redeuntes impediverit, perturbaverit &c. ſententiam excommunicationis incurrat & ulterius omni honore ac dignitate ipſo facto ſit privatus. Addit Maimburgius, decreto iſto injuria affectos eſſe omnes reges & principes, potiſſimum verò regem Franciæ, per cujus territorium præcipua pars itineris ſuſcipi debebat, adeoque audax hoc Concilii factum nullo modo defendi poſſe.

Scio

Scio quidem, eſſe quosdam, (*ni fallor, Monſ. L' Enfant in Hiſt. Concil. Conſt.*) qui & Concilium & Imperatorem (quod ſeſſionem 15. attinet) defendere cupiunt, quaſi nempe Concilium non ſine Imperatoris conſenſu interdictum illud decreverit, ut qui omnibus concilii conventibus interfuerit, & quaſi Imperator exemplo ſuo reliquis in minore dignitate conſtitutis laudabiliter præire voluerit, ut eo majori metu iis incuſſo a contradictione abſtinerent. Verum etſi hæc non negem, quod facti circumſtantias attinet, tam intuitu Concilii, quam Imperatoris, dubius tamen ſum, an hæc patientia & hoc exemplum Imperatoris laudari mereatur, & an non potius vel ex hoc exemplo illuſtretur judicium de Sigismundo ſupra §. 125. in fine datum, (*Conf. §. 131.*) quod ſcilicet Imperator nimis ſuperſtitioſe ſperaverit emendationem malorum per Concilium; cum tamen nihil ſperandum fuerit, & quod adeo Sigismundus ad jus Majeſtatis circa ſacra in integrum reſtituendum minime fuerit aptus.

§. 137. Etenim, quod emendationem Cleri in ſpecie attinet, de qua aureos montes & ſibi & aliis promiſerat, latius oſtendit Richerius *Hiſt. Concil. d. lib.* Item emendationem Cleri per acta concilii magis

fuiſſe impeditam, quam promotam.

lib. 2. p. 185 - 247.) & poſt hunc Hardtius *Concil. Conſtant. Tom. 1. Part. 5. p. 143. ſeq. diſſert. pecul. de emendat. Eccleſ. publ. olim fatis ſub Sigismundo, & ſequent. imperat. potiſſimum cap. 3. ſeq. a p. 149. ad 167.* brevius autem & in ſynopſi rem narrat Mornæus *Myſter. iniquit. p. m. 1210.* quod quidem in ſeſſione 40. octodecim articuli de emendando a Papa futuro ante ſolutionem concilii clero fuerint prælecti, (*Richer. p. 186.*) (de quibus tamen recte judicat Mornæus, *p. 1210.* quod vix ſummatim cutim attingerent, id eſt, quod ſaltem leviora vitia Papæ & Cleri reſpicerent omiſſis gravioribus altius per multa ſecula radicatis) ſed quod mox ob motam potiſſimum a Gallis Papæ controverſiam de annatis (*Richer. p. 189. Hardt p. 149.*) Martinus V. a concilio electus (cujus vitia majora fuere, quam virtutes. Layritz *lib. 2. c. 8. §. 7. p. 821.*) decreto novo juſtam iſtam emendationem eluſerit, & ad novum Concilium transtulerit, (*Richer. p. 192. ſeq.*) non obſtante prolixa Gallicanæ nationis deductione (*Eam refert Richer. p. 197. ad 246. & inde excerpit Hardt c. 3. p. 149. ad 161.*) contra annatarum injuſtitias, & quod earum emendatio ſit ſumme neceſſaria; quinimo novum decretum de decimis, decreto præcedenti in ſeſſio-

ne

ne 19. Concilii propoſito, plane adverſum publicaverit, (*Richer. p. 247.*) & imo (ne ullo modo & vel in minimis emendatio Cleri ab aliis tentaretur) quod item Papa tentatas interim in Germania ab Archi-Epiſcopis Salisburgenſi, Colonienſi, Trevirenſi, Moguntino, ſaltem utcunque reformationes Monachorum & Cleri minoris, imo omnia Concilia nationalia, eam ob rem inſtituenda interdixerit. (*Hardt. c. 4, 5. 6. 7. p. 161. ſeq. item c. 8. p. 165.*)

§. 138. Tantum ergo abeſt, ut concilium Conſtantienſe quicquam contulerit, vel conferre potuerit ad jura principum circa ſacra ſtabilienda, ut potius etiam ex intentione Imperatoris Sigismundi ea infregerit, condemnando videlicet Johannem Huſſum & Hieronymum Pragenſem, ſubditos Imperatoris, Hæreſeos, approbante eam condemnationem, imo adjuvante Sigismundo Imperatore. Non inquiram hic in controverſiam vulgarem, an ſalvus conductus Johanni Huſſo datus violatus fuerit, nec ne. Equidem contra communem opinionem, (Layrizii, Heideggeri, Spanheimii) de violato ſalvo conductu conquerentem, defendere voluit Imperatorem Sigismundum & con- Denique Sigismundum Imperatorem per condemnationem Huſſi & Hieronymi, quam ipſe non ſolum non impedivit, ſed approbavit & adjuvit, jura regum circa ſacra infregiſſe.

 cilium

cilium Maimburgius, lib. 5. p. 326. ſeq. (*Conf. Varill. lib. 1. hiſt. de l'hereſie*) ſed quemadmodum circumſtantiæ, quas ipſe Maimburgius *p. 320.* de perſuaſo per Sigismundum Huſſo, ut ad concilium veniret, memorat, junctis iis, quæ Varillaſius libro primo hiſtoriæ hæreticæ ea de re narrat, oſtendunt, omnino varias fraudes (quamvis ſecundum ſtilum Juris Canonici pias) fuiſſe adhibitas, ut Johannes Hus ex Bohemia, in qua tutiſſimus erat, ad concilium Conſtantiam alliceretur, ita fuſius Maimburgium quoad hoc caput refutavit Lenfantius in Hiſtoria Concilii Conſtantienſis, (*vid. indicem*) reliquas vero iniquitates & nullitates in condemnatione Huſſi & Hieronymi admiſſas in ſumma exhibet Spanheimius *Epit. Iſag. ad Hiſt. Eccleſ. ſec. 15. ſect. 6. p. 804. ſeq.* Illud ſaltem urgebo. Quemadmodum jus Regum circa profana conſiſtit in poteſtate defendendi univerſos cives ſuos neminem lædentes, ſed pacifice viventes, eorumque libertatem contra vim omnem & injuriam tam concivium judiciis, quam exterorum bello, ita pariter jus principis circa ſacra potiſſimum conſiſtere debet in defenſione civium innocentium & horum libertatis credendi, contra vim omnem & injuriam ſive concivium

vium, ſive exterorum, intellectum humanum contra ſanam rationem & ſenſum communem imperio humano ſubjicere intendentium, uno verbo in tolerantia diſſentientium. At vero ipſe Sigismundus contra totus incumbebat, ut hæretificationes Cleri, quæ nihil aliud ſunt, quam inſtrumenta unica Principibus jus circa ſacra auferentia, ſtabiliret & promoveret. Quid enim commiſerat Huſſus? Impugnaverat abuſus & indulgentias papales, (*Mornaus Myſter. iniq. p. 1192.*) conqueſtus erat de pravis & intolerandis moribus Cleri, & Curiæ Romanæ, (*Richer. Hiſt. Concil. l. 2. p. 193.*) invectus erat in Papæ ſupremaum, (*Spanh. p. 805.*) purgatorium ignem, ſuffragia pro mortuis, cultum imaginum, invocationem Sanctorum, mendicantium religiones, auricularem confeſſionem, communionem ſub una, & ſimiles plures abuſus evidentes & palpabiles. Uti autem in hoc ipſo ſeculo decimo quinto multa nova dogmatum, ſuperſtitionum, atque innovationum in Romana Eccleſia portenta vel orta erant, vel certe valde confirmata, quarum ſpecimina ſelectiora Spanheimius tradit *d. l. ſect. 4. p. 781. ſeq.* (*v. g. Papam eſſe ſupra concilium. Subtractio calicis in Euchariſtia. Concilium majus eſſe Imperatore*

tore. De immaculata conceptione Mariæ. Profuſa indulgentiarum largitio. Confraternitates idololatricæ. Novæ reliquiæ, Canonizationes multæ. Indulgentiarum nundinatio, pſeudo-miracula &c.) ea vero omnia primario intendebant, ut laici omnes, præcipue vero Reges & Principes in coeca credulitate detinerentur, & ſic quotidie magis magisque inepti fierent ad vindicandum efficaciter jus circa ſacra jamdiu amiſſum; ita intererat Sigismundi, ſi habilis & idoneus fuiſſet ad vindicanda jura Imperatoria, Huſſum, non ſolum larvas illas impugnantem, & ex regno Bohemiæ ejicientem, ſed etiam doctrina ſua Bohemos inſtigantem, ut Cleri emendationem, quam & ipſe Sigismundus ſerio optabat, cum efficacia & prudentia & peterent & brachio ſeculari exequerentur, maximopere tueri. Sed intererat, ipſe vero Sigismundus ſecundum ſtatum illius ſeculi & ſecundum characterem ſibi peculiarem hoc intereſſe ſuum non agnoſcebat, adeoque, quod primario intendo, ad vindicanda jura ſua & ad libertatem Principum ſecularium à jugo Paparum & Cleri vindicandam non erat aptus.

§. 139.

§. 139. Suppeditat denique idem concilium novam meditationem occaſione eorum, quæ circa doctrinam Johannis Parvi in Concilio acta ſunt. Defenderat hic ſcriptor in favorem Ducis Burgundiæ, cujus juſſu Dux Aurelianenſis per ſicarios interfectus fuerat, theſin, quod cuique vaſallo & ſubdito liceat quemvis tyrannum, etiam per clandeſtinas inſidias & ſubtiles blanditias, vel adulationes, non obſtante quocunque juramento, interficere. Ob hanc ſententiam & alias novem inde deductas Johannis Parvi libellus, urgente id potiſſimum Johanne Gerſone & Epiſcopo Pariſienſi, fuerat à carnifice publice combuſtus, re vero ad Concilium delata, cum Dux Burgundiæ ægre ferret, librum, in quo ejus factum defenſum erat, tanta ignominia publica fuiſſe affectum, & Concilium nollet amplius irritare Ducem, cujus potentia ſe putabat forte opus habiturum, Concilium quidem ipſam theſin ut impiam damnavit, ſed concluſiones tamen inde a Pariſienſibus ſimul notatas, non obſtantibus Gerſonis & reliquorum Gallorum renovatis in Concilio inſtantiis, omiſit, & in condemnatione nullam plane Johannis Parvi mentionem fecit. Richer. *Hiſtor. Concil. lib. 2. p. 162 - 171.*

Varia monita occaſione eorum, quæ circa doctrinam Johannis Parvi in Concilio acta ſunt.

Maim-

Maimburg. *lib. 5. p. 353 - 368.* Hardt. *Tom. 1. Concil. Conſtant. Part. 4. p. 41. & 44.* Nolo hic de conſiliis machiavellicis Patrum, condemnationem Johannis Parvi evitantium, nolo de juſtitia vel injuſtitia condemnationis Parvi ab Epiſcopo Pariſienſi factæ diſſerere. Id ſaltem volo: Quid opus erat, ut Parvus & ejus doctrina tanto labore, tot præcedentibus Gerſonis orationibus, & inde ſubſecutis deliberationibus in Concilio vel nationali vel univerſali damnaretur? Annon doctrina ipſa tam evidenter impia & injuſta eſt, ut quilibet Laicus etiam parum doctus, aut ſaltem, ut quilibet Politicus & JCtus eam impietatem palpare poſſet? Quid opus hic conventu & deciſione perſonarum Eccleſiaſticarum, cum hic nulla ſit quæſtio de myſteriis fidei? Scilicet, quia Johannes Parvus clericus erat. Vides igitur, non ſolus Imperator, ſed Reges omnes, & potiſſimum Rex Galliæ (non obſtante quod Galli jam illo tempore de libertate Eccleſiarum Galliæ multa diſſererent & ſcriberent) non audebant Clericum, minoris etiam dignitatis, ob doctrinas quietem publicam aperte turbantes, punire, imo non audebant ipſi aut per miniſtros Laicos condemnare

&

& prohibere ipſam doctrinam in regno ſuo, quæ tamen nullo modo de re ſpirituali, ſed de poteſtate temporali regia agebat, adeoque ad ſpiritualia plane non referri poterat. Videlicet eo ſuperſtitio pervenerat, ut etiam errores, quamvis craſſiſſimi perſonarum ſpiritualium haberentur pro ſpiritualibus, quod æque abſurdum eſt, ac ſi quis excrementa Cleri vellet defendere eſſe res ſpirituales non ſeculares. Sed tranſeant hæc. Cur rex Galliæ ſententiam condemnatricem a Clero Gallicano conceptam non exequebatur, cur ipſe Clerus admittebat appellationem à ſententia ſua ſuper facto evidenti ad Concilium, cur non ad minimum ipſum regem & miniſtros Politicos diſponebant, ut autoritatem ſuam hic interponerent? Scilicet metuebant, ne hoc pacto Regum jus circa ſacra vel in minima parte reviviſceret, vel, ne hoc pacto poteſtas clericalis regiæ oppoſita, ullo modo diminutionem caperet.

Geſta Sigismundi & Friderici III. occaſione concilii Baſileenſis. Character Imperato-

§. 140. Pergo ad Concilium Baſileenſe. (vide ſupra §. 131. in fine) Atque hujus quidem ſeſſione nona menſe Januario 1433. acceſſit Imperator Sigismundus (Richer. *Hiſt. Concil. lib. 3. c. 2. p. 406.*) idem quotidie pro Eugenio preca-

ris Friderici. Ejus defenſio contra Cranzium.

precari non' ceſſavit (*p. 409.*) imo plures ad Eugenium literas monitorias ſcripſit, (*p. 410.*) & Concilio usque ad extremum ſpiritum ſuppetias tulit. (*p. 429.*) Sed quemadmodum is in medio Concilii curſu mortuus eſt, ita etiam quoad hoc Concilium repetenda ſunt, quæ de ipſo Imperatore ejusque charactere ſupra §. 131. notavimus. Poſt mortem Sigismundi ſub Friderico III. Imperatore anno 1440. & 42. in Comitiis Moguntinenſibus & Francof. Electores & Principes Imperii Germanici vehementer inſiſtendum urſerunt decretis Conciliorum Conſtantienſium & Baſileenſium quoad Concilii autoritatem & reformationis neceſſitatem. (Hard. *Tom. 1. Part. 5. cap. 10. p. 172.*) Ipſe autem Imperator Fridericus pro viribus operam dedit, ut concilii Baſileenſis decreta ſuſtinerentur, ac propterea Carolum VII. Galliæ regem invitavit, ut ad inſtituendos illum in finem Germaniæ conventus pro Eccleſiæ bono ſeſe conferret, aut ſaltem oratores ſuos eo mitteret. (Richer, *p. 570.*) &c. Sed vulgo notum eſt, communiter ab Hiſtoricis characterem Friderici ſic depingi, ut ad nihil minus, quam ad jura regni genuina à ſacerdotio vindicanda aptus eſſet, (Bilder-Saal *p. 214.*) utpote qui nimis religioſus,

ligioſus, benignus, parcus, timidus, ſcrupuloſus eſſet, & Papas ultra modum veneraretur, in tantum, ut durante ſchismate novo, de quo mox videbimus, nec Eugenium depoſitum, nec Felicem á Concilio electum offendere vellet, ſed coronationem ſuam propterea ultra biennium differret. (Bilder-Saal *p. 182.*) Interim tamen mallem Fridericum hoc intuitu non ſolum excuſare, ſed & ejus acta præferre actis Sigismundi, etſi communiter valde commendati (vide ſupra d. §. 131.) Equidem Albertus Cranzius *Saxon. lib. 2. cap. 33.* (Layritz *lib. 2. cap. 8. §. 25. p. 844.*) in verbis ſequentibus videtur notare voluiſſe Fridericum, quod jura Imperii vindicare neglexerit. *Fridericus*, inquit, *pacatus ibat & redibat per Italiam, nulli formidandus. Videre ille potuit æquis oculis, quod priores non poterant, de viſceribus imperii alios incraſſatos. Quoties apud illum fieret rerum complorátio, quod hæc & illa fierent, hæc & illa timerentur, fertur reſpondiſſe, nec dum eſſe tempus illa emendandi. Nec tamen illo vivente hoc tempus impletum eſt, nec ſcitur, quando implendum.* Sed ad iſta quidem facile reſponderi poteſt 1. Si Fridericus propterea inculpandus, quod jura Imperii in Italia non vindicaverit, cur tantopere commendari ſolet Sigismundus

ejus anteceſſor, cum tamen idem non magis ea de re fuerit ſollicitus, quam Fridericus. Unde non ſine ratione graviter de Sigismundo conqueritur Laurentius Valla, cujus verba refert Lavriẞ *II. 8. 9. p. 825.* 2. Ipſe Cranzius in verbis finalibus tacite fatetur, tempus opportunum nec illo vivente, nec poſt ejus mortem fuiſſe, ut talis vindicatio a prudente Imperatore tentari potuiſſet. 3. Ut taceam, quæſtionem præjudicialem eſſe, an Regno Germaniæ unquam expediverit acquiſitio tituli Imperatorii & regni Longobardici in Italia, & annon prudentiores fuerint Henricus Auceps, Rudolphus I. Carolus IV. Wenceslaus, &c. quod Italiam plane neglexerint. (*Vid. not. ad Monzamb. p. 90. ſeq. & p. 151. ipſus Monzamb. p. 306.*) 4. Unde ſcire vellem, quinam ſint illi priores, qui æquis oculis videre non potuerint, de viſceribus imperii alios (in Italia) eſſe ingraſſatos. 5. Repete dicta ſuperius §. 88. 89. 90. 91. 125. 127. 128.

Concilium Baſileenſe emendationem Cleri non promoviſſe, ſed potius pacem communem

§. 141. Unde melius fuiſſet, ſi Baſileenſe Concilium non incepiſſet vivente Sigismundo, cum character Friderici facile cauſas præſumendi ſuppeditet, quod illo regnante initium non fuiſſet ſumturum. Etſi enim a plerisque noſtratium valde ſoleat commendari,

(Lay-

(Layritz, *Spanheim, Arnold.*) aut certe adverſus adverſarios ejusdem defendi idem concilium, & fere unus alterum exſcribere ſoleat, ſequentia tamen ad oculum demonſtrabunt, concilium illud emendationem Cleri, ob quam primario inſtitutum erat, non promoviſſe, ſed potius hæretificationibus ſuis pacem communem turbaſſe, & jus regium & imperatorium, tolerandi diſſentientes, imminuiſſe, imo eo ipſo, quo Concilium fuit, non potuiſſe promovere pacem publicam & jura Imperatorum, ſed potius augere jura ſacerdotii juribus imperii adverſa. Ut taceam, hodienum adhuc inter Curiæ Romanæ aſſeclas & jurium Epiſcopalium ac Conciliorum vindices, diſceptari, an Concilium Baſileenſe fuerit genuinum & univerſale, an vero ſpurium & conciliabulum, Synagoga Satanæ, Schiſmatica & hæretica Synodus, cujus controverſiæ ſummam & præcipuos autores una cum argumentis pro validitate concilii refert Spanheimius *Epit. Iſag. ſec. 15. cap. 9. §. 5. ſ. p. 841. ſ.* Porro contra validitatem concilii argumenta Cajetani in tract. de autoritate Papæ & concilii, & Bellarmini in tractatu de conciliorum autoritate, & in alio de Eccleſ. militante, diſtinctius recenſuit Riche-

turbaſſe, perſpicue oſtenditur. Notatur Richerius.

rius *Hiſt. Concil. lib. 3, c. 7. §. 4. p. 638. ſeq.* eaque dogmatice expendere & depellere ſibi propoſuit. Etſi vero idem *p. 639.* recte id potiſſimum notet quoad argumenta diſſentientium, quod omnia petant principium, ſupponentia videlicet, Papam a Chriſto conſtitutum eſſe abſolutum & infallibilem Monarcham Eccleſiæ, tamen non ſenſit, quod in reſponſionibus ſuis æque principium petat, ac diſſentientes, dum æque falſo fundamenti loco ſupponit, Concilia & Epiſcopos a Chriſto inſtitutos eſſe, ut abſolutos & infallibiles optimates ad regendam Eccleſiam deſtinatos. Ita enim loquitur *p. 640. in fine. En quæſtio juris. Nam poſito, quod eſt certiſſimum, Eccleſiam immediate habere claves & autoritatem a Chriſto, & concilium generale legitime congregatum Eccleſiam Catholicam repræſentare, ac immediate autoritatem habere a Deo: ſequitur neceſſario, concilium eſſe ſupra Papam, & continuo concluſionem factam Baſileæ contra Eugenium ſeſſione 33. eſſe indubitatam.* Adde quod idem Richerius *d. lib. 3. paſſim v. g. p. 412. ad 423. 425. ad 428.* ut rem maxime commendandam inculcet, quod Ariſtocraticum Imperii regimen a Concilio Baſileenſi fuerit revocatum. Sed profecto parum promoventur jura regia circa ſacra ſive

eadem

eadem impugnentur a Monarchia Papali, ſive ab Ariſtocratia Epiſcopali.

§. 142. Quare etiam potius nocuit poteſtati Regiæ, quam quod profuerit diſceptatio in concilio Baſileenſi, de autoritate concilii ſupra Papam, de qua & affinibus quæſtionibus ſequentia excerpo ex eodem Richerio. Patres Baſileenſes late probârant, concilia eſſe ſupra Papas. (*lib. 3. c. 2. §. 6. p. 380. ſeq.*) Varii Doctores, ut Abbas Panormitanus, Johannes Patriarcha Antiochenus, Nicolaus Cuſanus &c. tractatus illo tempore ediderunt de poteſtate concilii contra Papam. (*§. 7. p. 396.*) Imo ipſi Patres Eccleſiæ inter cauſas, cur Papam Eugenium tanquam hæreticum abdicaverint, ut præcipuam retulerunt, quod ejus hæreſis conſtiterit in eo, quod negaverit, Papam concilio eſſe inferiorem, & quod putaverit, concilium invitum poſſe diſſolvi a Papa. (*cap. 4. §. 4. p. 454.*) Sequitur integra hiſtoria diſputationis in Concilio non ſine fervore agitatæ, an Eugenius ſit pro hæretico & relapſo habendus. (*§. 5. p. 455. ad p. 477.*) Qua occaſione ſimul diſceptatum fuit de eminentia Epiſcoporum in conciliis præ Prælatis dignitatum minorum, (ſcil. Presbyteris & Diaconis) & an Presbyteris etiam competat vo-

Diſceptatio in hoc concilio de auctoritate concilii ſupra Papam & quæſtionibus affinibus nocuit poteſtati regiæ.

tum deciſivum in conciliis? (*p. 462. ſ. 465. ſ.*) ubi potiſſima ratio pro affirmativa affertur, quod alias libertati Eccleſiæ (*per quam, ut ſæpe monitum, intelligitur ſolus Clerus excluſis omnibus Laicis, etiam Imperatoribus & Regibus*) præjudicaretur, ſi in conciliis ſoli Epiſcopi vota darent. (*p. 470.*) Quam genuina porro fundamenta ſanæ doctrinæ ibi ab utraque parte fuerint adhibita, vel regnante corruptione pene totali Academiarum adhiberi potuerint, vel inde videri poteſt, quod ab iisdem autoribus, quibus calamus venalis erat, aut qui metu vel ambitione eſſent tentati, contradictoriæ ſententiæ absque pudore & difficultate fuerint defenſæ. Sic idem Abbas Panormitanus primo de poteſtate concilii ſupra Papam ſcripſit, ut modo notavi. (*ex p. 396.*) Deinde juſſu regis Arragoniæ, domini ſui, Eugenio faventis, decreta concilii contra Papam impugnavit. (*c. 4. p. 456. ſeq. 462. ſeq.*) Ultimo, cum intereſſe regis ſui non amplius obſtaret, iterum tractatum edidit pro autoritate, veritate & juſtitia Baſileenſis Concilii. (*p. 477.*) Similiter Nicolaus Cuſanus, qui etiam in prima diſſolutione Concilii ab Eugenio tentata ſcripſerat pro concilii autoritate (*d. p. 396.*) poſtea ſpe Cardi-

nalatus

latus ipſi ab Eugenio oblata ad hujus partes tranſiit, eumque adverſus Concilium defendit. (*c.4. §.6. & 7. p.477. ad p.491.*)

§. 143. His præmiſſis ſequentia excerpta ex eodem Richerio pauciſſimis demonſtrabunt ſuperius dicta *§.141.* quod Concilium Baſileenſe reformationem Cleri, ob quam tamen primario inſtitutum erat, non promoverit, ſed potius eandem variis fraudibus & technis impediverit. Papa Eugenius, ut emendationem Eccleſiæ in Concilio Baſileenſi evitaret, ſub prætextu Græcorum commodius excipiendorum voluit concilium ad annum & dimidium transferre Bononiam. (*lib.3. cap.2. §.4. p.315.*) Huic fraudi reprimendæ Patres Concilii ſeſſione ſecunda fundamenti loco ponunt ſeſſionem 4. & 5. Concilii Conſtantienſis, quod Concilium ſit ſupra Papam, quippe cum viderent, ut Richerius addit, (*§.5. p.312.*) hoc eſſe perneceſſarium ad inſtaurandam Eccleſiam in capite & in membris. (*Mihi contra videtur, etiamſi concilium ſit ſupra Papam, tamen ab ipſis membris Eccleſiæ in concilio convocatis, tanquam ab ægrotantibus, nunquam ſperandam eſſe emendationem, ſed eam relinquendam eſſe ſoli magiſtratui Politico, tanquam medico genuino.*) Quæ

Illuſtratio §. 141. dictorum ex ipſo Richerio & actis Concilii Baſileenſis contra ſententiam Richerii & ejus judicium de præſtantia hujus concilii.

modo in parentheſi dixi valde illuſtrantur per epiſtolas duas Juliani Cardinalis, legati Pontificis ad ipſum Eugenium ſcriptas, relatas a Richerio (*§. 5. cap. 2. a p. 316. ad p. 371.*) Nam inter alia fatetur Julianus deformitatem & diſſolutionem Cleri Alemannici, addens, timendum eſſe, niſi ſe emendent, ne Laici, more Huſſitarum in totum Clerum irruant, ut jam publice profeſſi fuerint. (*p. 323.*) Imo ipſe Richerius addit *p. 373.* quod deſperata reformatio in ſubſequenti ſeculo fuerit cauſa ſchismatis Lutherani, *p. 374.* quod jam antea & Martinus V. & Eugenius IV. diem de die deducendo aliisque modis reformationi illuſerint. Redeo ad hiſtoriam reformationis in concilio tentatæ. Concilium Eugenio mandat, ut revocet diſſolutionem a ſe tentatam ſub pœna ſuſpenſionis ipſo facto. (*p. 409.*) Revocata per novam bullam Papæ concilii diſſolutione, adjunctaque ejusdem approbatione (*c. 3. §. 1. p. 412.*) concilium ſeſſione 20. & 21. decreta condit, adverſus concubinarios, item de vitandis excommunicatis, de interdictis caute & non ex levi cauſa ponendis, contra frivole appellantes, de annatis & ſimilibus oneribus non ſolvendis, de horis Canonicis, de ſeſſione in choro, de cantando

integro ſymbolo, de miſſa non nimis ſubmiſſe legenda &c. (*p.430.*) Etſi vero his recenſitis Richerius *p. 431.* addat: *Hercle inter antiquas aut recentes ſynodos generales vix ullam aliam reperies, quæ plures & ſanctiores canones ad priſtinam & Apoſtolicam diſciplinam recuperandam conſtituerit, quam Synodus Baſileenſis:* alii tamen magis impartiales mirabuntur in Richerio defectum in hac parte judicii, cum in oculos omnium incurrat, decreta illa concilii correxiſſe ſaltem leviores abuſus quoſdam in cultu externo, aut vitia ſingulorum quorundam & paucorum, intactis aut ſaltem leviter & in tranſitu quaſi notatis vitiis gravioribus & communibus Cleri & potiſſimum Epiſcoporum; & fatuus eſſet hodie, qui crederet in Apoſtolica diſciplina interdicta, appellationes, annatas, horas canonicas, ſeſſionem in Choro, miſſam & cantationem ſymboli credo in unum Deum &c. fuiſſe cognita. Eadem monenda ſunt de undecim decretis Papam & ejus curiam ſpectantibus, in ſeſſione 23. Concilii publicatis, videlicet (*p.423. ſeq.*) de Romani Pontificis electione, de fidei profeſſione & juramento Papæ noviter electi, ejusque ſingulis annis repetenda publica prælectione; de reſtringenda promotione Agnatorum Pa-

pæ; de reſtringendo numero Cardinalium, & non promovendis nepotibus Pontificum aut Cardinalium viventium; de promovendis quibusdam Cardinalibus ex Græcis poſt eorum unionem cum Eccleſia Romana; de creandis Cardinalibus non a ſolo Papa, ſed per vota majoris partis Cardinalium, & quidem non auricularia, ſed vero ac publicato ſcrutinio; de Bullis Pontificum ſubſcriptione Cardinalium muniendis; de ritu ſacrarum electionum, ut ſint liberæ & juxta communis juris diſpoſitionem abſque ulla aut Eccleſiæ aut Reipublicæ conturbatione fiant; denique de abrogandis gratiis, expectativis, mandatis atque aliis ſimilibus beneficiorum reſervationibus Pontificum Romanorum hactenus conſuetis. Nam & hic nihil de vitiis gravioribus Paparum & curiæ Romanæ coërcendis (de quibus tamen publice & privatim conqueſtæ erant integræ nationes, & multi viri eruditi in variis ſcriptis) decretum fuit. Ut taceam, Cardinalium totum Collegium ad abuſus pertinere & nulli alii uſui inſervire, quam ad Papæ eminentiam ſuper Reges & Principes ſtabiliendam, & horum jus circa ſacra infringendum. Id vero plane ridiculum eſt, quod Patres tum fuerint de eligendis Cardinalibus

ex

ex Græcis ſolliciti, cum tamen cuilibet ſenſu ſaltem communi prædito, qui naturam, temperamenta, & affectus Cleri utriusque partis novit, tantum non indubium ſit, non ſperandam eſſe unquam unionem Græcæ & Romanæ Eccleſiæ, præprimis quamdiu, ut tum temporis fiebat, per concilia ejusmodi unio tentaretur. Sed demus hæc omnia, decreta fuiſſe maxime ſalutaria & ex intentione ſincera tollendi abuſus omnes clericales, & emendandi eosdem pleniſſime concepta, quis unquam, cui ſaltem vel minima judicii mica reſtabat, ſperare poterat eorum executionem, aut, quis ſibi ſaltem mente concipere poterat, qualis & quis debeat & poſſit eligi eorum executor? an ipſe Papa, an Cardinales, an Epiſcopi, an Presbyteri, an novum concilium, an Laici, an Imperator, an Reges, an ſinguli Principes in ſuis territoriis? &c.

§. 144. Unde meretur hic cum attentione legi commentatiuncula Hermanni von der Hardt de emendationis Eccleſiaſticæ a Gerſone deſideratæ publicis olim fatis in Germania ſub Sigismundo, Alberto, Friderico III. & Maximiliano Imperatoribus inſerta *Tomo I. Part. 5. de Concilio Conſtantienſi*, ubi, quod Concilium Baſileenſe attinet, *cap. 9. p. 167.*

Commentatio diſſertationis Hermanni von der Hardt, de emendationis Eccleſiaſticæ fatis in Germania, cum monitis de

Nidero & Keyſersbergio.

167. ſeq. ex Johannis Nideri & Keyſersbergii ſcriptis, de reformationis univerſalis neceſſitate eaque in Concilio tam Conſtantienſi, quam Baſileenſi fruſtra tentata, & nunquam ſperanda, de corruptione Eccleſiaſticorum & Monachorum, de feliciore reformatione ſpeciali, de ingente Baſileenſium labore in uno monialium monaſterio reformando, de communi culpa ſuperiorum & inferiorum, de durante tamen obligatione ad reformandum, non obſtante ejus difficultate, conjuncta cum prudenti toleratione & diſſimulatione mali, donec tempus opportunum adveniat, multa notabilia excerpit. Id ſaltem deſidero, quod judicium ſuum his excerptis non addiderit vir clariſſimus. Neque enim Nideri & Keyſersbergii dicta talia ſunt, ut notas non mereantur. Et vel ea, quæ de ſperanda faciliori reformatione ſpeciali, & tamen de ingente labore in reformatione monialium Baſileenſium adhibito retulit, oſtendunt Niderum quandoque ſibi ipſi contradicere. Uno verbo, Niderus, Keyſersbergius ac alii ſimiles fuere quidem teſtes veritatis in agnoſcendis vitiis communibus, utpote ad quam agnitionem exigua requiritur prudentia; ſed ad danda conſilia emendatio-

nis

nis fuere parum apti ob ceſſantem in Academiis doctrinam genuinæ Politices, & regnantia ubique præjudicia, prudentiæ politicæ directo oppoſita.

§. 145. In ſequentibus capitibus Hardtius exponit ea, quæ ab Imperatore Friderico III. extra Concilium pro reformatione Cleri geſta ſunt, ſcilicet *cap. 10. p. 172.* de Comitiis Moguntinenſibus & Francofurtenſibus, cujus jam ſupra §. *140.* mentionem feci, ubi Friderici, Epiſcopi Ratisbonenſis conſilium pro reformatione jurium Eccleſiæ Germanicæ Imperatori datum ſubjungit, ſed quod tamen ad reformationem nihil facit, & ſaltem de tollendo ſchismate Papali loquitur. Caput. *II. p. 173. ſeq.* agit de conventione inter Fridericum III. Imperatorem nomine nationis Germanicæ & Eugenium IV. anno 1446. inita pro reformationis Eccleſiaſticæ ſtatutis in Baſileenſi Concilio factis, in Germania poſthac ſervandis. Deprehendes hic nonnulla de Friderici III. lenitate, de lubricis Germanorum conſiliis, de Eugenio iterum ad Papatum admittendo, de Eugenii largis promiſſis & ratihabitione reformationis in Concilio Baſileenſi decretæ, de callida conditione addita, intendente moderationem decretorum, Papam & Curiam Romanam reſpi-

Excerpta ex eodem de iis, quæ ab Imperatore Friderico extra concilium pro reformatione Eccleſiæ geſta ſunt.

reſpicientium, de legati Eugeniani mora &c. Cap. *12. p. 178. ſ.* agitur de concordia inita inter Fridericum III. & Nicolaum V. anno 1447. ſeq. de reformatione Eccleſiaſtica per Germaniam. Scilicet Nicolaus V. confirmavit illud interim Eugenianum, de quo in cap. 11. actum, ubi ſimul oſtenditur aſtutia Paparum per indirectum intendentium, minuere libertatem Eccleſiaſticam Germanorum & colluſio præſumta legati Cæſarei Æneæ Sylvii cum Papa. Cap. *13. p. 181. ſeq.* ſiſtit novas principum Germanorum querelas ob reformationis Baſileenſis ac Concordatorum momenta Romæ neglecta, & nova Eccleſiarum Germanicarum onera a Calixto III. denuo impoſita anno 1457. Caput *14. p. 183.* agit de aſtu Sylviano ſive impenſo illo apud Germanos deſiderio novi Concilii univerſalis ad reformandam Eccleſiam, eluſo per Æneam Sylvium Cardinalem anno 1457. & 58. Cap. *15. p. 211.* proponit repetita Germanorum principum deſideria, qui concilium univerſale novum & in eo Eccleſiaſtici regiminis emendationem poſcerent anno 1461. Interim tamen, ut ſaltem aliquid a curia Romana fieret, anno 1484. publice reſtitutæ fuere regulæ Cancellariæ Romanæ, de quibus reformandis tanto

cum

cum apparatu & tam longo tempore ex voto Gerſonis in concilio Conſtantienſi & Baſileenſi a Germanis erat actum, de quo negotio tractat *cap. 16. p. 211. ſeq.* & ſic finiuntur geſta hoc ſeculo 15. de reformatione Eccleſiæ.

§. 146. Quin & in ipſa hiſtoria Concilii hujus apud Richerium inveni aliquot loca memorabilia, quæ confirmant ſæpius dicta, quod ſcilicet nulla poſſit ſperari a magiſtratu Politico reſtauratio jurium ſuorum per Concilia, ſed potius, quod jurium etiam ſecularium diminutionem timere debeant. In epiſtola Cardinalis Juliani legati Papalis ad Eugenium, quam *p. 316. ſeq.* integram recenſet Richerius, continentur verba clariſſima, pro ſententia noſtra. *Per concilia*, inquit Julianus *p. 342. invenio roboratam atque defenſam & ſemper auctam poteſtatem Eccleſiæ & libertatem Eccleſiaſticicam.* Uude neceſſario ſequitur, poteſtatem Imperatoriam ſemper fuiſſe diminutam. Ipſe Richerius *p. 474.* dum contra Panormitanum diſputat tum acta concilii impugnantem, ſic loquitur. *Contra Panormitanus perhibet concilium in rebus ad fidem ſpectantibus debere principibus obſequi Ex quo videre eſt, Eccleſiam eo miſeriarum eſſe redactam, ut in rebus fidei a principibus politicis pendeat. Ubinam*

Probatur ex ipſo Richerio, nullam ſperandam eſſe per concilia reſtaurationem jurium magiſtratus Politici, ſed potius timendam eorum diminutionem.

nam illa vox Martiani Imperatoris piiſſimi ad patres Chalcedonenſes? Nos, *inquit*, ad fidem confirmandam non ad potentiam exercendam volumus Synodo intereſſe. *Quam præclaram ſententiam ſi principes Chriſtiani hodie ſervarent, jampridem, quod tam ſollicite quærimus, expeditum foret. At certe cum res fidei definiuntur, nunquam in more poſitum fuit, ut oratores principum ſynodis intereſſent ad definiendum, quemadmodum Panormitanus perſuadere conatur, ſed tantum ut definita in rem judicatam mitti imperarent.* Id eſt, ut ſint meri executores conciliorum, Epiſcopi autem ſoli jus circa ſacra exerceant. Tales imperatores, qui jura ſua negligunt, ſunt non ſolum pii, ſed piiſſimi, qui vero jus circa ſacra vindicant, eo ipſo habentur a Clero & ejus aſſeclis pro impiis. Interim decepit Richerium, quod agnoſceret quidem, Panormitanum in eo errare, quod concilium vellet in rebus ad fidem ſpectantibus principibus obſequi, (ſi videlicet Panormitanus locutus fuit de deciſione controverſiarum fidei,) ſed non agnoſceret ſimul, æque abſurdam eſſe alteram ſententiam, quod Principes & reliqui cives Reipublicæ in rebus fidei debeant ſequi deciſiones Prælatorum Concilii, cum tamen fides non ſit objectum imperii ullius humani, &

pro-

propterea jus tolerandi diſſentientes (ad quod exercendum univerſus Clerus natura ſua, dum in hæretificatione Dei gloriam quærit, inhabilis eſt) ſit præcipuum regale principum, ſine quo jus eorundem circa ſacra mortuum & inſipidum eſt.

§. 147. Porro quemadmodum ſupra §. *138.* oſtenſum fuit, concilium Conſtantienſe in actis adverſus Huſſum & Hieronymum Pragenſem exemplum dediſſe, quod ſæpe laudato juri tolerantiæ ſint inimiciſſimi, ita eandem obſervationem confirmant geſta Concili etiam Baſileenſis. Nam idem Julianus Cardinalis modo memoratus (*ap. Richer. p. 327.*) in epiſtola ad Eugenium fatetur, ubique publicatum eſſe, quod concilium Baſileenſe principaliter ſit congregatum pro hæreſi Bohemica extirpanda. Idem confirmant verba ipſius Richerii *p. 372. Cum Romana Curia potius propoſitum eſſet, Bohemos ferro excindere, quam via Concilii generalis liberi erudire, (hoc enim acta declarant,) Dei providentia oſtendere voluit, officium eſſe ſacerdotum & Prælatorum, potius armis ſpiritualibus & conſiliis, quam ſapientia humana & gladio materiali dare operam ad mactandos hæreticos.* Quamvis in eo notam mereatur Richerius, quod putet, hæreticos in Conciliis univerſali-

In concilio Baſileenſi principaliter intenta fuit extirpatio violenta hæreſeos Bohemicæ.

bus libere erudiri, ut quod in nullo unquam Concilio factum fuit, (cum pluralitas votorum nonniſi abſurdiſſime pro liberæ eruditionis genere haberi poſſit) & quod decreta Conciliorum pro gladio ſpirituali (ex communi videlicet Canoniſtarum doctrina) habuerit.

Oſtenditur ſcopum Cleri primarium hoc ſeculo fuiſſe, ut ſuperſtitiones abſurdiſſimæ augerentur, & univerſus populus ad ſtatum equorum & mulorum redigeretur. Origo & eventus controverſiæ de immaculata conceptione Beatæ Virginis.

§. 148. Adde, quod in ipſo Concilio Baſileenſi a patribus ibi congregatis opera fuerit impenſa, non ut ſuperſtitiones abſurdiſſimæ minuerentur, ſed potius, ut augerentur, & ita Laici pariter & Clerici, Principes & Plebeji, cogerentur recta ratione abjecta ſputa Cleri lingere, & contra monitum Pſalmiſtæ, inſtar equorum & mulorum res abſurdiſſimas ut articulos fidei credere, & diſſentientes ut hæreticos perſequi. Nolo hic urgere ea, quæ in hoc ſeculo poſt Concilium Baſileenſe populo perſuaſa fuere pſeudomiracula, viſiones & fabulas, quorum præcipua ſunt commentum de ſtigmatibus Chriſti impreſſis corpori Catharinæ Senenſis, item de invento eo tempore annulo pronubo virginis Mariæ a ſponſo Joſepho in arrham accepto; (*vid. Spanheim Epit. Iſag. Hiſt. Eccleſ. ſec. 15. cap. 4. §. 8. & 11. p. 787. 789.*) ſaltem id attendendum eſſe volo, quod ſeſſione 36. decretum in Concilio Baſileenſi editum fuerit de immacu-

maculata conceptione Beatæ Virginis, quod ut valde pium, (videlicet a ſchola Pariſienſi jam diu defenſum,) prolixe defendere voluit Richerius & diſſentientibus, potiſſimum Maldonato, reſpondere, *Hiſt. Concil. lib. 3. integro cap. 5. a p. 492. ad p. 567. (Vide quid præjudicium autoritatis & intereſſe ineptiarum Academicarum operari poſſit.)* Summam rei etiam narrat Spanheimius *d. l. §. 4. p. 784.* Adjiciam tamen paulo diſtinctiorem ex ipſo Richerio. Jam inclinante ſeculo 14. & potiſſimum circa annum 1387. jam ea de re lis eſſe incepit inter Franciſcanos & Dominicanos in Academia Pariſienſi, Dominicanis immaculatam conceptionem Mariæ a Franciſcanis aſſertam impugnantibus, & jam illo tempore ſchola Pariſienſi accedente Franciſcanis, nimirum, ut breviter negotium hoc expedit Richerius *p. 497.* propter honorem & reverentiam *(Scilicet! uti perpetuo Epiſcopi homines innocentes ſub prætextu hæreſeos cremari curarunt, propter gloriam Dei)* Chriſto debitam. Eidem ſcholæ Pariſienſi, cujus magna autoritas erat in concilio, debetur etiam, quod hæc ſententia in dicta ſeſſione 36. fuerit confirmata. Anno 1459. novo decreto Pariſienſes confirmant id concluſum concilii tanquam

articulum fidei, & ob firmiorem hujus decreti efficaciam (*Scilicet ſtilo juris Canonici ſpiritualem*) in poſterum ab alumnis ſuis, ſcilicet a Baccalaureis & Doctoribus Facultatis Theologicæ (*Ingens error hic admiſſus fuit, quod non etiam a Facultate Juridica & Medica ejusmodi juraamentum fuerit exactum, cum hi magis ad defendendam rectam rationem, adeoque ad hæreſin etiam magis ſint proni. Unde apud Lutheranos, adhuc prudentius ipſis Papiſtis papizantes, juramenta religionis etiam ab his præſtari ſolent*) juramentum ſuper hoc articulo exigunt. (*p. 500. ſeq. §. 3.*) Anno 1497. eadem Sorbona Pariſienſis damnat doctrinam contrariam Johannis Viridis Dominicani (*p. 505. §. 4.*) Anno 1574. nova lis ea de quæſtione inter Jeſuitas & Academiam Pariſienſem oritur, dum ex Jeſuitis Maldonatus pro ſententia Dominicanorum contra Sorbonam ſcripſit, videlicet, ut ejus Doctoribus invidiam crearet apud Curiam Romanam, (*p. 507.*) quaſi ſcilicet per hanc ſuam ſententiam hæretificantem impedirent receptionem Concilii Tridentini in Gallia. (*p. 512.*) Reliquam hiſtoriam eorum, quæ propterea in Academia Pariſienſi ab illo tempore geſta ſunt, vide ibid. *§. 5. p. 507. ſeq.* ubi maxime notabilis eſt aſtutia

Epi-

Epiſcopi Pariſienſis, occulte Maldonato faventis (*p. 509. ſeq.*) & Decanum ac Syndicum Facultatis excommunicantis, (*p. 515.*) qui tamen a Parlamento poſtea abſolvuntur. (*ibid.*) Habes hic exemplum valde illuſtrans verſiculum Poëtæ: *Maxima de nihilo naſcitur hiſtoria.* Unde ſuppeditatur tibi occaſio obſervandi, quod ſæpe etiam Clerus Galliæ in examinandis controverſiis, æque ut de bono Homero dici ſolet, dormitet, & quod adeo Cleri Gallicani ac in ſpecie Richerii noſtri ſcripta de libertate Eccleſiæ Gallicanæ ab Evangelicis cum judicio ſint legenda, nec absque eo, ut paſſim fieri ſolet, deſcribenda. Cum vero Concilii Tridentini paulo ante mentio injecta fuerit occaſione hujus controverſiæ, id ita intelligendum eſt: Inclinante ſeculo 15. præcipue ſub Sixto IV. non obſtante definitione Concilii Baſileenſis, controverſia illa inter Dominicanos & Franciſcanos renovata fuit. Hinc mutuæ accuſationes hæreſeos, ſacrilegii, & ſi quid his gravius eſt. Sixtus IV. Franciſcanis ſuis acceſſit quidem, ſed non aperte definire auſus eſt. (*Spanheim. d. p. 784.*) Scilicet excommunicavit quidem Sixtus IV. *in Extrav. Grave nimis 2. de reliqu. & vener. ſanct.* Dominicanos, aſſerentes, Divam

Virginem in peccato originali fuiſſe conceptam; ſed tamen additis ſtatim verbis: *cum nondum ſit a Romana Eccleſia & Apoſtolica ſede deciſum*, rem ipſam quaſi in dubio reliquit, aut ſaltem ſententiam Franciſcanorum pro articulo fidei habere noluit. Unde poſtea Patres Concilii Tridentini Sixti IV. hanc conſtitutionem imitantes, controverſiam hanc dubiam & cuique liberum reliquerunt, eligendi ſententiam, quam velit. Richer. *p. 510. 538. ſeq.* qui tamen ſimul operam dat, ut *p. 540. ſeq.* ad objectionem hanc reſpondeat, ne videlicet Academia vel Sorbona Pariſienſis characterem infallibilitatis amittat.

Concilium Baſileenſe rem ultra vires ſuſcipiendo pacem externam turbavit, & novo ſchiſmati occaſionem dedit.

§. 149. Tantum ergo abeſt, ut Concilium Baſileenſe ſtabilita illa abſurdisſima doctrina de immaculata conceptione Mariæ Virginis ſalutem ſpiritualem animarum promoverit, ut potius rem ultra vires ſuas ſuſcipiendo pacem externam turbaverit & novo ſchiſmati occaſionem dederit. Jam ſupra §. 143. notatum fuit, Eugenium Papam ſtatim ab initio voluiſſe concilium Baſileenſe Bononiam transferre, ſed reſiſtentibus Concilii Patribus diſſolutionem revocaſſe & nova Bulla Concilium approbaſſe. Cum vero Imperator Sigismundus mortuus eſſet anno 1437.

Euge-

Eugenius iterum Concilium Ferrariam transferre cupit, repetito prætextu propter Græcos, ſed Rex Franciæ ſuis Prælatis interdicit, ne ſe Ferrariam conferant. (*Richer. cap. 3. p. 440.*) Cum vero Pontifex a propoſito ſuo non deſiſteret, anno 1439. menſe Junio Patres, obſervatis prius gradibus & admonitionibus debitis, ſeſſione 34. Eugenium ut hæreticum abdicant, (*Richer. cap. 4. §. 4. p. 454. & §. ult. p. 492.*) Subſequente ſeſſione 37. & reliquis, Patres nonnulla decreta de modo eligendi futurum Pontificem faciunt, ac invectivis Eugenii reſpondent, ac eo fruſtra contradicente anno 1440. Felicem V. eligunt. (*Richer, c. 6. §. 1. p. 568.*) Sed & hæc electio novum exemplum dedit, conciliorum decreta omnia falſo ſpiritualia vocari, cum ſine aſſiſtentia brachii ſecularis omni efficacia deſtituantur. Contemſit enim Eugenius hanc Concilii abdicationem, & ita Concilium nihil aliud effecerat, quam ut uterque in poſterum, & Eugenius & Felix, ſe pro Papis gererent, uno verbo, iterum (uti Conſtantienſe) novi ſchiſmatis cauſa fuit Concilium Baſileenſe. Finitum quidem id ſchiſma mox fuit, ſed non in honorem Concilii, verum in magnum præjudicium autoritatis Con-

ciliorum omnium. Etſi enim Rex Galliæ Carolus VI. & ejus Clerus reliqua acta ſynodi Baſileenſis probaret, electionem Felicis tamen probare noluit, & ita effecit, ut Felix V. a brachio ſeculari derelictus iterum cederet, ac Papatum Eugenii ſucceſſori Nicolao V. ſine ulteriori contradictione relinqueret. (*Richer. d. cap. 6. p. 577. & p. 622.*)

Probatur, ſanctione pragmatica Gallicana Ludovici IX. jura regia ſuppreſſa, non defenſa vel reſtituta fuiſſe.

§. 150. Antequam ab hoc Concilio abeam, non poſſum non etiam nonnulla de pragmatica ſanctione Gallicana monere, præprimis cum Richerius potiſſimam partem capitis 7. *a p. 623. ad p. 637.* in recenſione & commendatione ejusdem, & quidem tam ſub Ludovico IX. quam ſub Carolo VII. paulo poſt Concilium Baſileenſe publicatæ, conſumat, & ex noſtratibus non pauci hodienum pragmaticas illas ſanctiones commendare ſoleant, quaſi per illas jura imperii contra ſacerdotium egregie fuerint defenſa, & optent, ut ſimili modo Imperator & alii Reges jura ſua vindicent. Quamvis igitur jam ſupra §. 81. duobus quaſi verbis monuerim, pragmaticam ſanctionem Ludovici magis de Cleri Gallicani juribus, quam de juribus Regum Galliæ fuiſſe ſollicitam, tamen ea, quæ jam ex Richerio excerpam, aſſertionem illam

adhuc

adhuc magis confirmabunt. Initio ipſe Richerius eo ducit, dum *cap. 7. p. 624.* fundamenta pragmaticarum ſanctionum ſequentia ponit. Scilicet: Eccleſiaſticos habere jura directionis & correctionis in Principes Chriſtianos, hos vero gladium portare, ut cogant omnes cives ad leges divinas, naturales & Canonicas (*ubi obiter nota, hæc fere ſynonymice uſurpari; ſaltem apud Pontificios indubitatum eſſe, leges Canonicas æque obligare, imprimis Laicos, ac leges divinas & naturales*) ad exemplum Conſtantini Epiſcopi communis exteriorum negotiorum, item Theodoſii, Martiani, (*de quo repete §. 146. dicta*) Juſtiniani, Caroli M. Atque hos piiſſimos Imperatores, & ſaltem extra Eccleſiam Epiſcopos, imitatum eſſe Ludovicum IX. colligentem videlicet quosdam Canones de jure ſacrarum electionum ex antiquis Conciliis, eamque collectionem vocaſſe Pragmaticam Sanctionem. (*Jam cum moraliter impoſſibile ſit, ut ulla concilia potuerint ſollicita eſſe de tuendis juribus Regum circa ſacra, utpote ſecundum propriam confeſſionem ſaltem Epiſcopis extra Eccleſiam, ita etiam impoſſibile eſt, ut in canonibus Conciliorum vel micam invenire potuerit Ludovicus, jura regia vindicantem, quam pragmaticæ ſuæ ſanctioni insereret.*)

Sequitur apud Richerium *p. 625.* ipſa pragmatica ſanctio edita 1268. conſtans ſex capitibus, ſacras & liberas electiones perſonarum Eccleſiaſticarum confirmantibus. (*Conf. de hac ſanctione etiam Petrum de Marca de concord. imp. & ſacerd. lib. 2. c. 12. §. 8. p. 155.*) Ergo defendit quidem iſta ſanctio libertatem Eccleſiæ Gallicanæ contra attentata Pontificum, de juribus regum nihil curavit, imo ipſe Richerius fatetur, Ludovicum ipſum jura regia hac ſanctione pragmatica ſupprimere voluiſſe. Scilicet huic Ludovico Regi Papa conceſſerat poteſtatem creandi inſtituendique paſtoris in quavis diœceſi, ſed hoc privilegium Rex ſtatim in ignem conjecit & in illa ſanctione ſacras & liberas electiones inſtituit. (*Richerius ex Chopino p. 628.*) Addit equidem Richerius, ex iſto privilegio Ludovico a Papa indulto patere, quod Curia Romana ſemper ſibi propoſuerit, curſum liberum ſacrarum electionum impedire. Hactenus bene. Sed quod ſtatim addit, maluiſſe curiam Romanam regum nominationibus, quam ſacris electionibus beneficia conferri, ut videlicet proclivius juris communis & diſciplinæ Apoſtolicæ vallum autoritate Principum Chriſtianorum interveniente diſturbaret, hoc

credat

credat Judæus Apella, non ego. Nam hoc ſaltem privilegium ſingulare fuit regi Ludovico, ut ſanctulo & valde ſuperſtitioſo extra ordinem indultum, non jus commune, utpote quod jam ſeculo undecimo, ut ſupra latius vidimus, Papa, adjuvante Clero, Regibus ademerat.

Item pragmaticam ſanctionem Caroli IX. fuiſſe potius fulcrum ſacerdotii, quam ſtabilimentum imperii.

§. 151. Eadem eſt ratio ſanctionis pragmaticæ Caroli IX. de qua etiam vide Petrum de Marca *lib. 6. cap. 9. §. 8. ſeq. p. 827. ſeq.* Dum enim idem Richerius *p. 628. ad p. 638.* ſummam capitulorum 22. quibus conſtabat illa, refert, ſimul oſtendit, quod tota tantum non iisdem verbis retentis repetierit decreta Conſtantienſis & Baſileenſis Synodi, nusquam jura Regum ſed ubique jura Cleri confirmantia, quod etiam tacite innuit judicium ipſius Richerii *p. 632.* quod pragmatica ſanctio juri divino, naturali, & Canonico usquequaque congruat, per ea, quæ modo in medio paragraphi præcedentis de ſenſu hujus phraſeos in parentheſi notavi. Adde ejusdem obſervationem aliam *d. p. 632.* quod ſcilicet Regi ex officio incumbat, decreta Conciliorum in rem judicatam traducere, & ad id Galliæ regem privato ſacramento die inaugurationis adſtringi; Aliam vero (*p. 633.*) eſſe rationem Cleri

Cleri Gallicani, utpote qui per Synodos particulares modificare poſſit decreta conciliorum univerſalium, ſi cernant, ea non poſſe mitti in rem judicatam, quod locis, temporibus, conſuetudini & praxi Eccleſiæ Gallicanæ non penitus quadrarent; unde etiam in ipſa ſanctione pragmatica decreta quædam Concilii Baſileenſis certis modificationibus admiſſa atque recepta fuerint. Quæ omnia demonſtrant, omnes ſanctiones pragmaticas in Gallia fuiſſe potius fulcra ſacerdotii, quam ſtabilimenta imperii.

CAPUT XI.

Monita de ſcriptis hujus ſeculi a Goldaſto in Monarchia Imperii relatis &c.

Monita generalia de ſcriptoribus hujus ſeculi.* §. 152. *De Johannis Huſſi ſcripto de ablatione temporalium à Clero. Character Huſſi; reliquiæ hodiernæ Papatus in doctrina de ſeculariſatione bonorum Eccleſiaſticorum.* §. 153. *De anonymi diſceptatione cujusdam Græci cum quodam Caldenario. De opuſculo Barlaami de Papæ principatu.* §. 154. *Johan-

Johannus Gerſonis character & nævi §. 155. *Judicium de ejusdem duobus opuſculis de excommunicatione.* §. 156. *De Antonii de Roſellis Monarchia, ſive de poteſtate Imperatoris & Papæ. Varia judicia de autore.* §. 157. *Judicium generale de hoc ſcripto Roſellii.* §. 158. *Excerpta cum monitis ex ejus parte prima de comparatione poteſtatis pontificiæ & Cæſareæ.* §. 159. *Ex parte ſecunda de pontificis poteſtate & jurisdictione.* §. 160. *Ex parte tertia de Conciliis.* §. 161. *Ex parte quarta de Vicario Chriſti in ſpiritualibus & ejus poteſtate univerſali.* §. 162. *Ex parte quinta de Romano imperio & Chriſti Vicario in temporalibus.* §. 163. *Excerpta ex Gregorii de Heimburg admonitione de injuſtis uſurpationibus Paparum.* §. 164. *Ex parte ſecunda.* §. 165. *Commendatio hujus ſcripti, ſimul tamen annotatis ejus nævis.* §. 166. *Alia notabilia circa hoc ſcriptum & vitam Heimburgii.* §. 167. *Summa trium ſcriptorum Weſſelii Groningenſis.* §. 168. *Judicium de ſcriptis quibusdam Theodorici à Niem.* §. 169. *De tractatu Gerſonis de Eccleſiaſtica poteſtate & origine juris & legum.* §. 170. *De aliis ſcriptis Gerſonis, potiſſimum ad hiſtoriam Concilii Conſtantienſis pertinentibus.*

bus. §. 171. *De aliis quatuor ſcriptis ejusdem autoris.* §. 172. *De ſermonibus ejusdem Gerſonis ad Papas diverſos, & reliquis ejus ſcriptis a Goldaſto electis.* §. 173. *De Pauli Angli ſpeculo Papæ.* §. 174. *De ſcripto Æneæ Sylvii de ortu & autoritate imperii Romani.* §. 175. *De Fratris Jacobi de Paradiſo collecto de ſeptem ſtatibus Eccleſiæ.* §. 176. *De ſcriptis ad excommunicationem Archiducis Auſtriæ & Gregorii Heimburgii pertinentibus.* §. 177. *De Pici Mirandulæ Apologia pro Hieronymi Savonarolæ innocentia.* §. 178. *De Æneæ Sylvii libro de moribus Germanorum. Cenſura Richerii de hoc libro. Hujus cenſuræ cenſura.* §. 179. *De ejusdem Sylvii poſtea Papæ Pii II. actis contra pragmaticam ſanctionem Gallicanam, & variis hujus pragmaticæ fatis ſub Ludovico XI. & Carolo VIII. regibus Galliæ.* §. 180.

§. 152.

Monita generalia de ſcriptoribus hujus ſeculi.

Nihil itaque quoad hoc ſeculum decimum quintum reſtat amplius, quam ut quædam pro more annotemus de ſcriptoribus & eorum ſcriptis, quæ Goldaſtus tomo primo & ſecundo ſuorum Voluminum de Mo-

Monarchia Imperii inſeruit, confuſe pro more, & abſque obſervatione accurata temporis. Sunt illi plures non parva ſpacia illorum voluminum occupantes. Videlicet in Tomo I. *a p. 232. ad p. 588.* & in Tomo II. *a p. 1476. ad p. 1648.* Scriptores ipſi quoad ordinem temporis, quo ſcripſerunt, forte non incommode ſic ordinari poterunt: Theodorus a Niem, Johannes Huſſ, Johannes Gerſon, Antonius de Roſellis, Ænæas Sylvius, Jacobus de Paradiſo, Barlaamus Monachus, Paulus Anglus, Gregorius de Heimburg, Weſſelus Groningenſis, & Picus Mirandolæ Comes. Scripta autem ipſa ſecundum ordinem ab ipſo Goldaſto obſervatum recenſebo, & ea occaſione etiam nonnulla de ipſis autoribus notabo.

§. 153. In Tomo igitur I. a p. 232. ad p. 242. exhibetur M. Johannis Huſſi, Rectoris Pragenſis determinatio de civili dominio Clericorum, quam de ablatione temporalium a Clero inſcripſit, edita 1410. Huſſi encomium & vitæ ſynopſin vide apud Spanheim. *ſec. 14. p. 1702. ſeq.* & *ſec. 15. p. 804. ſeq.* Arnold. *lib. 15. c. 5. §. 6.* Sed homo fuit, gloriæ cupiditati paululum deditus, & nimia autoritate, qua in Bohemia pollebat, a ſtudio ſin- [De Johannis Huſſi ſcripto de ablatione temporalium a Clero. Character Huſſi; reliquiæ hodiernæ Papatus in doctrina de ſeculariſatione be-]

cero

norum Ecclesiaſticorum, cero humilitatis Chriſtianæ abſtractus. Ipſo enim inſtigante factum, ut Wenceslaus Teutonicis, antea tribus ſuffragiis in Schola Pragenſi gaudentibus, & multitudine prævalentibus, iſta tria ſuffragia auferret, & Bohemis ut indigenis tria deinceps ſuffragia adſcriberet, Teutonibus unum, ſubdiviſis in Saxones, Bavaros, Sileſios cum Polonis. Hinc in Huſſum tanquam rei autorem Teutonicorum odia eorumque in Academias alias anno 1409. ſecuta diſperſio. *Spanheim d. p. 804. Conf. Maimb. Hiſt. du grand Schiſme Tom. 2. p. 110. ſeq.* In ipſo ſcripto memorato Huſſus defendit 43. rationibus, ſecundum ignorantiam illius ſeculi non adeo commendandis, articulum 17. doctrinæ Johann. Wicleffi, a Papa damnatum, quod nempe domini temporales poſſint ad arbitrium ſuum auferre bona temporalia ab Eccleſiaſticis habitualiter delinquentibus. Etſi igitur, ut dixi, theſis illa non ubique juſtis rationibus ab Huſſo defenderetur, tamen laudanda erat voluntas & intentio ejus, defendendi & vindicandi non minimum ex juribus Majeſtaticis circa ſacra, in colliſione imperii cum ſacerdotio, & ſaltem dolendum eſt, quod adhuc hodiernum plerique Doctorum in duabus facul-

facultatibus ſuperioribus more plusquam papiſtico impugnent omnem ſecularisſationem bonorum Eccleſiaſticorum, quas reliquias politicas Papatus deſtruxi peculiari diſputatione de ſecularisſatione bonorum Eccleſiaſticorum anno 1707. habita.

§. 154. Secundum ſcriptum *d. T. 1. f. 242.* continet excerptum initium ex diſceptatione cujusdam Græci cum quodam Caldenario, quod, quia nihil aliud continet, quam quod rationem det, cur Græca Eccleſia a Romana receſſerit, ad ſcopum Monarchiæ Imperii plane non pertinet. Id vero, quod ſequitur *a f. 243. ad 248.* opuſculum Barlaami Monachi de Papæ principatu ann. 1540. continet 16. capita, quorum ultimum ſummam dictorum exhibet. Præcipua ſunt, non ſolum Petrum ſed & reliquos Apoſtolos fuiſſe Patriarchas quaſi Epiſcoporum poſtea conſtitutorum, Papam poſſe eſſe hæreticum, Papam conciliis non præeſſe, quin imo Concilia leges ipſius Eccleſiæ dictaſſe: Chriſtianorum eſſe ut in Catholicam ſeu univerſalem Eccleſiam ac fidem credant, non autem in particularem &c. Unde conſtat, Barlaamum vindicaſſe quidem jura Epiſcoporum contra Papas, de vindicandis vero juribus Majeſtaticis contra Clerum

De anonymi diſceptatione cujusdam Græci cum quodam Caldenario. De opuſculo Barlaami de Papæ principatu.

ne quidem cogitaſſe. De Barlaamo pauca dicenda Salmaſius ſuo tempore invenit, cujus verba recitat Goldaſtus *in diſſert. proœm. de autoribus.*

Johannis Gerſonis character & nævi.

§. 155. Sequuntur *p. 248. ad p. 251.* opuſcula duo Johannis Gerſonis de excommunicationis valore, ſine mentione anni, de quibus antequam dicam, pauca de ipſo autore notanda ſunt, cum in Tomo 2. plura ejus ſcripta operi ſuo inſeruerit Goldaſtus, inprimis cum Goldaſtus ipſe in diſſertatione proœmiali, pauciſſima de eo memoret. Jam a Flacio Illyrico *p. 532.* inter teſtes veritatis relatus eſt, cujus judicio fuit vir pius & eruditus, qui licet multis Monachorum & Sophiſtarum erroribus fuerit infectus, multos tamen nihilominus errores & abuſus papatus animadverterit, eosque & taxaverit, & tolli ex animo optaverit, aliquos tamen abuſus procul dubio metu Phariſæorum aut penitus diſſimulaverit, aut etiam lenius, quam tantum virum decuiſſet, aut res ipſa poſtulaſſet, reprehenderit. Tum excerpit Flacius nonnulla, quæ in ejus ſcriptis ei placeant, inter quæ etiam ſunt, quod Gerſon reprehendat doctrinæ corruptelas, per ſcholaſticos & eorum ſectas, quod Concilii poteſtatem longe ſupra Papam extollat, quod abuſus Curiæ Ro-

Romanæ & Cleri totius commemoret, & de negligentia Prælatorum conqueratur &c. Multa etiam ex Gerſonis ſcriptis contra Papam excerpſit Mornæus *in Hiſt. Papatus p. m. 1185. ſeq.* Plura de eo vide in Moreri dictionario *voce Charlier. Conf. Hiſtor. Acad. Pariſienſis Tomo V. in indice voce Gerſon.* Noviſſime vitam ejus ſcripſit & ſcripta recenſuit von der Hardt *Tom. 1. Concil. Conſtant. Part. 4. p. 26. ſeq.* Ego de eo ſic ſentio. Fuit vir nævos communes Eccleſiæ & tyrannidem Paparum probe intelligens ac deplorans, ac ſollicitus de eorum emendatione, atque pro more ſui ſimilium ad Conſilia ſuper emendatione danda ſe obtrudens, ſed ad genuina conſilia ſuppeditanda parum aptus, partim vitio communi ſeculi, & quod non agnoverit, per Concilia nunquam fuiſſe aliquid boni in Republica procuratum, ſed ſemper fuiſſe quietem Reipublicæ turbatam, imo Concilia perpetuo ſi non unicam, ſaltem præcipuam turbarum & injuſtitiarum publicarum cauſam fuiſſe: partim vitio peculiari, quod crederet, ſufficere ad conſilia danda, ſi quis agnoſcat malum commune, quod omnes premit, & ſi quis publice in illud invehatur ac conſulat, id per leges vel decreta eſſe prohibendum,

non conſiderato, an Reſpublica vel cives, qui ad emendationem adhibendi ſunt, ad eam ſint apti, & quod tanquam Cancellarius Scholæ Pariſienſis infectus fuerit præſumtione infallibilitatis Cleri Gallicani, de qua jam ſupra §. *148.* circa finem quædam monui, & quod ſpiritus hæretificationis ejus paſſio quaſi dominans fuerit, unde & pro viribus promovit in Concilio Conſtantienſi rogum Johannis Huſſi & Hieronymi Pragenſis. (*Hardt. d. l. p. 41.*) Quæ occaſione ſcriptorum Gerſonis a Goldaſto collectorum in poſterum dicam, ſubinde docebunt, judicium meum de Gerſone niti conjecturis valde veroſimilibus. Ut taceam, ea, quæ ipſe von der Hardt *d. l.* de fatis conſiliorum Gerſonis ſimul annotavit, judicium meum hinc inde illuſtrare.

Judicium de ejusdem duobus opuſculis de excommunicatione.

§. 156. Quod igitur duo opuſcula de excommunicatione modo memorata attinet, in primo examinat veritatem dicti. *Paſtoris ſententiam, etiam injuſtam, timendam eſſe.* Occaſionem ejus refert Richerius *Hiſtor. Concil. lib. 2. circa fin. p. 269.* Scilicet Martinus V. Papa aliquos Nuncios Apoſtolicos in Franciam miſerat, ut Eccleſiæ Gallicanæ decreta (quibus ſtatuebatur, Gallicanam Eccleſiam ad ſuas antiquas libertates reduci)

duci) perfringerent, ac repugnantes ſententia excommunicationis innodarent. Idque ut facilius aſſequerentur, hac vulgari parœmia infirmorum animos territare conabantur: *ſententia Paſtoris, etiam injuſta, eſt timenda & tenenda*, cui adeo Gerſon præſentem tractatulum oppoſuit, cujus præcipuus ſcopus eſt, ut jam idem Richerius obſervavit, demonſtrare, quod Reges Franciæ die ſuæ inaugurationis ſoliti ſint ſe ſacramento adſtringere ad propugnandas Eccleſiarum regni ſui libertates, & quod debeant reputare, ſententias cujuſcunque Paſtoris, etiam Pontificis, in oppoſitum latas eſſe injuſtas, & continere errorem intolerabilem contra publicam juſtitiam, continuoque nec tenendas, nec neceſſario timendas eſſe, præſertim cum Rex obtulerit in facie Concilii Conſtantienſis, ſe paratum eſſe providere ſtatui Pontificis ſicut alii reges pro ſua parte. In ſecundo opuſculo ſupponit ex doctrina Evangelii, contemtum clavium Eccleſiaſticarum cauſare excommunicationem & irregularitatem, ſed tamen addit, quod debeat inveſtigari ex poteſtate legitima (*id eſt a Clero non a Laicis*,) an ſententia excommunicantis juſta ſit, injuſtam enim pati & timere

eſſe aſininam patientiam & timorem leporinum & fatuum. Hæc omnia docent, in utroque opuſculo Gerſonem ſollicitum eſſe de juribus Eccleſiæ Gallicanæ adverſus Papam, non de juribus regni. Interim non tam Clero illius temporis, quam Laicis ipſis & principibus imputandum eſſe, quod excommunicationes tam Papæ quam Epiſcoporum ſuorum, quarum injuſtitia plerumque ſi non ſemper in ſenſus incurrebat, non contemſerint, ſed aſinina, ſecundum Gerſonem, patientia & timore leporino ac fatuo toleraverint.

De Antonii de Roſellis Monarchia, ſive de poteſtate Imperatoris & Papæ. Varia judicia de autore.

§. 157. Poſt hæc Gerſonis opuſcula exhibet Goldaſtus *a p. 252. ad p. 556.* majus volumen Antonii de Roſellis, JCti Aretini & Conſiliarii Cæſarei ac Pontificii, cujus titulus eſt, Monarchia, ſive tractatus de poteſtate Imperatoris & Papæ, (*Videtur Goldaſtus imitatus eſſe hoc opus Roſelli, dum & ſuis voluminibus titulum dedit: Monarchiæ Imperii.*) tempore Sigiſmundi Imperatoris & Eugenii Papæ IV. ſcriptus & ſub Friderico III. Imperatore recenſitus atque auctus. Præfuit autem Eugenius ſedi Pontificiæ ab anno 1431. ad annum 1439. Pauca de hoc autore refert Flacius *p. 559.* ſcilicet quod fuerit vir prudens & bonus, imo

etiam

etiam doctus; quod in hoc ſcripto probaverit, Papam non imperare Cæſari in temporalibus, nec eſſe ſuperiorem aliis Epiſcopis. Sed Goldaſtus *d. differt. proœm.* & aliorum autorum de Roſellio & ejus tractatu judicia retulit, ex quibus Trithemius eum ut juris Profeſſorem celebrem & eruditum commendavit & anno 1467. mortuum eſſe dixit. Johannes Nevizanus vero notavit, ei, ubi de poteſtate Papæ agit, non eſſe multum credendum, quia illam Monarchiam compoſuerit indignatus contra Eugenium, quem antea defenderat in Concilio Baſileenſi, quia videlicet Eugenius eum poſtea, ut ante promiſerat, creare Cardinalem noluerit, excuſando ſe, quod Antonius eſſet bigamus, ob quod aufugiens a curia ſcripſerit illum librum de Monarchia. Unde ab ipſis Papæ ſatellitibus vituperatur, & ut vir impiiſſimus per Henricum Inquiſitorem fuit damnatus &c. Meminit etiam ejus Mornæus *Hiſt. Pap. p. 1298.* ſed præterquam, quod Flacium hic exſcripſerit, nihil novi de eo affert, niſi, quod erroneé addat, quaſi ejus liber de poteſtate Imperiali & Papali ſit diverſus a libro de Monarchia. Idem judico de illis verbis, quibus Mornæus dicit, Antonium ſcripſiſſe etiam de Con-

ciliorum autoritate opus 1487. Venetiis excuſum. Nam & hic apud Goldaſtum p. 253. dum contenta primæ partis referuntur, dicitur, quod hic agatur etiam de materia Conciliorum. (*Adde hic excerpta §. 161.*)

Judicium generale de hoc ſcripto Roſellii.

§. 158. Quamvis autem modo excerpta ex Flacio doceant, Antonium nihil hic præſtitiſſe, quam ut poteſtatem temporalem Pontifici adimere voluerit, quod etiam innuit Heideggerus *Hiſtor. Papal. §. 147. p. 190.* (*Roſellus*, inquit, *omnem Papæ temporalem poteſtatem vulgato de Monarchia libro impugnavit*) adeoque non potuerit efficaciter vindicare jura imperatoris, cum jam ſupra §. *21. 27. 28. 31.* & paſſim notatum fuerit, diſtinctionem inter jura extra Eccleſiam ſeu temporalia, & jura interna Eccleſiæ ſeu pſeudoſpiritualia eſſe potiſſimum medium, quibus principibus jus circa ſacra fuerit extortum; non tamen ingratum erit lectoribus paulo diſtinctius cognoſcere contenta tractatus hujus, partim ut comprehendant, non mirandum eſſe, quod ſcripta Clericorum contra Papam, qualia fuere pleraque hactenus recenſita, non vindicaverint genuina jura imperatorum, cum & JCti & quidem Conſiliarii Imperatorum, & adverſus Papam & Curiam Ro-

manam

manam irritati, ob communes errores in omnibus Academiis regnantes non apti fuerint ad hanc vindicationem, etiamſi voluiſſent; partim, ut evitent errorem modernorum JCtorum Proteſtantium, absque judicio hodienum deſcribentium hypotheſes & doctrinas Roſelli & ſimilium, quos in voluminibus Goldaſti deprehendunt, quaſi ſint omni exceptione majores & articuli fidei.

§. 159. Conſtat igitur opus Roſellii quinque partibus. Pars 1. habet 71. capita *a p. 253. ad p. 300.* Prioribus 19. capitibus profert rationes pro Papa, quod ſit ſupra Cæſarem, etiam in temporalibus *a p. 253. ad p. 263.* A cap. 20. ad 38. *p. 263. ad 273.* probat Cæſarem habere a Deo jus temporalium, hoc imperium in ſacerdotio non eſſe, nec eſſe poſſe. A capite 39 ad 55. *p. 273. ad 282.* reſpondet ad rationes pro Papa allatas & concludit c. 56. *p. 282.* Pontificem habere dominium ſpiritualium, Cæſarem temporalium. Capite 57. ad 61. *p. 284. ſeq.* docetur, Pontificem eſſe majorem autoritate, dignitate, antecellentiaque, præcedere Cæſarem, contra Cæſareæ poteſtati Pontificem ſubjacere. Capite vero 63. ſeq. *p. 288.* ipſe definit, in ſpiritualibus & temporalibus per conſequentiam venientibus ad ſpiritualia, vel

Excerpta cum monitis ex ejus Parte prima de comparatione poteſtatis pontificiæ & cæſareæ.

in materia concernente peccatum, vel aliis etiam jure Canonico expresſis, Pontificem eſſe ſolum judicem etiam ſuarum cauſarum. (*Ergo quid hic remanet pro principibus?*) De re etiam mere temporali, ſi eſſet in patrimonio Petri, etiam Pontificem habere poteſtatem, ſi Cæſar confirmaverit donationem. Quodſi non fecerit, impugnat primo Autor cap. 64. ſeq. *p. 290.* donationem illam, tanquam invalidam, poſtea cap. 69. ſeq. *p. 293.* eam defendit, tum *p. 296.* diſtinguit. (*Vides hic modum diſputandi tum receptum magis confundentem, quam erudientem.*) Denique cap. 71. *p. 300.* docet, Cæſarem debere Pontifici juramentum reverentiæ, non fidelitatis. Obiter etiam noto, quod cap. 64. *pag. 290.* Roſellius etiam mentionem faciat, quod juramentum, quod Sigismundus Eugenio IV. præſtitit, ipſe ſolus totum compoſuerit & dictaverit.

Ex parte ſecunda de pontificis poteſtate & jurisdictione.

§. 160. Pars II. de pontificis poteſtate & jurisdictione *a p. 301. ad p. 378.* habet 30. capita. Cap. 1. *p. 301.* agit de autore & fundamento pontificiæ poteſtatis, Chriſto. Cap. 2. *p. 303.* Cui primum poteſtas pontificis maximi collata fuerit, an omnibus Apoſtolis, an Petro, an Jacobo? Cap. 3. *p. 307.* Petri ſedes, quo in loco conſtituta fuerit, reſiden-

ſidentiamque habere principalem dicatur. Cap.4.ſeq.*p.308. ad p.319.* Poteſtates Eccleſiaſticæ cæteræ omnes an ſint a Deo immediate, vel ab ipſa Romana Eccleſia & ſummo Pontifice: & an ad bene mundi vivere neceſſe ſit, unicam poteſtatem eſſe, a qua cæteræ deriventur, ubi poſt prolixam diſputationem concludit *p. 319.* neceſſariam fuiſſe unicam poteſtatem, hanc Chriſtum conſtitituiſſe primo in Petro, deinde in ejus ſucceſſoribus Vicariis. Hinc Romanum Pontificem eſſe Epiſcopum univerſalem Eccleſiæ, & omnes alias poteſtates Eccleſiaſticas ab ipſo dependere. Cap. 8. *p. 319.* tractat quæſtionem, quinam olim determinaverint & hodie eligant Pontificis maximi perſonam. Cap. 9. *p. 324.* agit de forma Papam eligendi, & cap. 10. *p. 330.* de exceptionibus, quæ contra electum Pontificem opponi poſſunt. Cap. 11. *p. 337.* quærit: pontificalis dignitas an ſemel acquiſita perdi poſſit, & in ſpecie per renunciationem? Cap. 12. *p. 341.* an Epiſcopatus ſit ordo, & quidem a Presbyteriali diſtinctus, & cui character imprimatur? Cap. 13. *p. 343.* an Papa poſſit alterius judicio ſe ſubmittere, ut ipſum extra crimen hæreſeos deponat? Cap. 14. *p. 344.* an propter hæreſin perdatur ponti-

tificalis dignitas? Cap. 15. *p.* 346. an propter Simoniam & alia crimina graviora? Cap. 16. *p.* 349. an propter ſchiſma? Cap. 17. *p.* 351. quis ſit ſchiſmaticus & an ab hæretico differat? Cap. 18. *p.* 352. an, & quando Pontifex fieri poſſit ſchiſmaticus? Cap. 19. *p.* 353. an contentio cum alio ſuper Pontificatu ſit ſchiſma & cauſa depoſitionis? Cap. 20. 21. 22. 23. *p.* 355. *ſeq.* an ipſe Pontifex, an Collegium Cardinalium, an Concilium ſit judex cauſæ depoſitionis? Cap. 24. *p.* 367. Eccleſia vacante, quinam poſſint Concilium convocare & auctorare? Cap. 25. *p.* 371. an Cæſar, vel Cardinales poſſint ſalva conſcientia ſe ſeparare a Pontifice, cui ſemel adhæſerint, & concilium convocare? Cap. 26. *p.* 375. Cardinales an poſſint ante ſententiam Concilii in caſibus dictis procedere ad electionem novi pontificis? Cap. 27. 28. *p.* 376. Quando ſeculares principes & omnes fideles poſſint inſurgere contra Pontificem tanquam Anti-Chriſtum? Cap. 29. & 30. *p.* 377. an tunc debeant timere excommunicationem Pontificis? Vides hic impugnari jura Papæ, defendi jura Epiſcoporum, non Regum, niſi quatenus hi ſunt illorum bracchia ſecularia. Adde quod hic omnia definiantur ex Jure

Ca-

Canonico & ejus Gloſſatoribus. Eadem monita etiam pertinent ad partes reliquas.

§. 161. Pars III. de Conciliis conſtat capitibus 27. *à p. 379. ad p. 446.* Ubi exponuntur ſequentes quæſtiones. Quid ſit concilium? *cap. 1. p. 379.* Quando concilium ſit habendum, & ex quibus cauſis? & quis in cauſis dubiis circa pontificem poſſit eſſe judex. *cap. 2. p. ead.* Quis habeat autoritatem concilium convocandi & autoritatem ei præbendi? *c. 3. p. 387.* An cardinales vel Imperator adhærentes uni de Pontificibus poſſint ſalva conſcientia ſe ab eo ſeparare & concilium convocare? *c. 4. p. 395.* An ſubditis liceat diſcedere a Pontifice & annon timere debeant ejus excommunicationem? *c. 5. & 6. p. 401.* Quinam ad concilium ſpecialiter ſint vocandi? *cap. 7. p. 402.* Quæ ſit forma vocationis concilii? *c. 8. p. 404.* Qui vocem habeant in concilio convocato? *c. 9. p. ead.* Quæ ſit forma concilii, & qui ad Concilium ire debeant? *c. 10. p. 405.* An vocati poſſint comparere per procuratores? *c. 11. p. 407.* Qui præciſe venire teneantur? & de contemnentibus venire. *c. 12. p. 408.* Qualis debeat eſſe procuratoris forma vel perſona? *c. 13.*

Ex parte tertia de Conciliis.

c. 13. p. ead. An opus ſit, ut interſint duæ partes vocandorum? *c. 14. p. 410.* Quæ cauſæ poſſint expediri in concilio generali? *c. 15. p. 412.* Quæ perſonæ poſſint in concilio conveniri? *c. 16. p. 413.* An a ſententia Papæ appelletur ad concilium? *c. 17. p. 414.* Quis concilium mere ſeculare poſſit convocare? *c. 18. p. ead.* An concilium habeat poteſtatem ordinariam an delegatam? *c. 19. p. 415.* Qualis forma & proceſſus ipſius concilii eſſe debeat? *c. 20. p. 417.* Quis cognoſcat de nullitate ſententiarum Papæ, Imperatoris & Concilii? *c. 21. p. 418.* An Cæſaris ſententia poſſit a Papa vel Concilio pronunciari nulla? *c. 22. p. 420.* Quæ ſit pœna impedientium venire ad concilium? *c. 23. p. 425.* An debeant ſinguli reſpondere ſibi objectis in concilio, vel an poſſint concilium ut ſuſpectum revocare? *c. 24. p. ead.* Quanto tempore debeat durare concilium, & quis habeat autoritatem diſſolvendi, & quando diſſolvi poſſit? *c. 25. p. 427.* Quæ ſententia ſit attendenda, an Papæ ſolius, an totius Concilii, Papæ ſententiæ adverſantis? *c. 26. p. 432.* An major ſit ſententia Concilii, quam Papæ? Et an Papa poſſit facere, quod eſt peccatum? *c. 27. p. 442.*

§. 162.

§. 162. Pars IV. de Vicario Chriſti in ſpiritualibus & ejus poteſtate univerſali habet capita 40. *a p. 446. ad p. 535.* Quæſtiones ſunt: Papa an demum in terra & ſuper homines an vero etiam ſuper angelos vel animas in Purgatorio poteſtatem habeat? *c. 1. p. 446.* An Papa poteſtatem habeat legem condendi contra jus divinum, vel diſpenſandi? *c. 2. p. 449.* An lex Canonica vel Papa poſſit diſponere ſuper diſpoſitis a jure divino? *c. 3. p. 450.* An Imperator vel alii id poſſint? *c. 4. p. 452.* An Papa vel Imperator poſſint tollere peccatum, diſponendo vel interpretando? *c. 5. p. 453.* An talis diſpoſitio irrita ſit vel nulla? *c. 7. p. 455.* An poſſint privatis auferre dominia rerum ſuarum? *c. 8. p. 462.* An legitimatio Comitis Palatini ſubſecuta præjudicet hæredibus, qui hæreditatem adiverint? *c. 9. p. 463.* An princeps vel civitas contrahens poſſit obligare pro obſervantia contractus bona ſingulorum civium? *c. 10. p. ead.* An Papa poſſit contra Apoſtolum vel contra vetus aut novum teſtamentum diſponere? *c. 12. p. ead.* An contra quatuor prima concilia? *c. 13. p. 465.* An contra jus poſitivum, quod non ſervatum peccatum nutriat? *c. 14. ibid.* Immunitates civibus conceſſæ an poſſint revocari? *c. 15. p. 467.* An

Ex parte quarta de Vicario Chriſti in ſpirituali-bus & ejus poteſtate univerſali.

An poſſit Papa inferioribus Presbyteris vel Laicis dare poteſtatem exercendi, quæ ſunt ordinis Epiſcopalis, vel ea, quæ ſunt ordinis presbyterialis, iis concedere? &c. *c. 16. p. 468.* An Papa posſit ſtatuere circa ſacram cœnam vel baptiſma? *c. 17. p. 470.* An cirra ordinandum Presbyterum? *c. 18. p. 471.* An poſſit Diacono committere collationem ordinis ſacri? *c. 19. p. 472.* An poſſit diſponere in habentibus relationem ad corpus Domini myſticum? *c. 20. p. 473.* An in hoc caſu concilium univerſale poſſit reſiſtere ſtatuto Papæ? *c. 21. p. 474.* An Papa posſit diſpenſare in matrimonio per verba de præſenti contracto? *c. 22. p. 475.* An poſſit diſpenſare cum Monacho, ut matrimonium contrahat? *c. 23. p. 477.* An poſſit diſpenſare contra votum continentiæ, ut tale matrimonium ad tempus duraret, donec filium maſculum ſuſcepiſſet? *cap. 24. & 25. p. 483.* An poſſit diſpenſare cum bigamo, ut poſſit in Presbyterum vel Epiſcopum promoveri? *c. 26. p. 493.* An a juramento abſolvere? *c. 27. p. 494.* An diſpenſare in caſibus lege divina in matrimonio prohibitis? *c. 28. p. 496.* An cum homicida diſpenſare, ut miniſtret in officio altaris? *c. 29. p. 496.* An cum Simoniaco? *cap. 30. ibid.* An cum illo, qui

qui ſcienter ſe fecit rebaptizari? *c. 31. p. 497.* An poſſit diſpenſare, ut compater ducat commatrem, & in ſimilibus? *c. 32. p. 498.* De reſervatis Pontificis in depoſitione Epiſcoporum, abſolutione, diſpenſatione, legitimatione circa beneficia &c. *c. 33. ibid.* De diſpenſatione illegitimorum ad beneficia Eccleſiaſtica. *c. 34. p. 505.* An Papa vel alius Epiſcopus poſſit facere contra ſtatuta Eccleſiaſtica. *c. 35. 36. 37. 38. 39. p. 505. ſeq.* Recenſio reliquorum reſervatorum Papæ *c. 40. p. 524. ſeq.*

§. 163. Pars V. de Romano Imperio & Chriſti Vicario in temporalibus habet capita 30. *a p. 535. ad p. 556.* Doctrinæ præcipuæ hic ſunt ſequentes. Imperii Romani & Cæſaris juſtiſſimas & firmiſſimas poteſtates & origines fuiſſe & hodienum eſſe *c. 1. p. 535.* Imperium apud Syrios vel Babylonios olim fuiſſe & hodie eſſe, & jura univerſa, permiſſu Dei *c. 2. ibid.* Imperium injuſte apud Romanos, Macedones vel alios fuiſſe, & hodie eſſe apud Cæſarem. *c. 3. ad 13. p. ead. ſeq.* Contra Imperium Romanum & olim juſtum fuiſſe & hodie eſſe, *c. 14. ad 29. p. 543. ſeq.* Romanorum imperium orbis terrarum apud quos vel fuerit, vel hodie eſſe poſſit jure pleno, ratio.

Ex parte quinta de Romano Imperio & Chriſti vicario in temporalibus.

tionibus pluribus corroboratur. *c. 30. p. 554. ſeq.*

Excerpta ex Gregorii de Heimburg admonitione de injuſtis uſurpationibus Paparum.

§. 164. Roſellii præcedens volumen apud Goldaſtum *p. 557. ad 563.* excipit Gregorii de Heimburg, JCti & Conſiliarii Auſtriaci admonitio de injuſtis uſurpationibus Paparum ad Imperatorem, Reges & Principes Chriſtianos, ſive confutatio primatus Papæ tempore Felicis V. & Eugenii IV. antipapæ ſub Friderico III. Imperatore. Quo tempore ſcriptum fuerit, tacet Goldaſtus. Secundum tabulas Helvici & ibi tecenſitum ſchisma Felicis & Eugenii videretur referendum inter ann. 1441. & 45. Quodſi unquam ſcriptum abuſus Papales & fraudes erga Principes uſurpatas breviter quidem, ſed nervoſe deſcripſit, ſane hoc eſt. Conqueritur initio p. 557. de Papæ & univerſæ Eccleſiæ corruptione & venalitate beneficiorum, refutat *p. 558.* doctrinam decretalium, quod Pontifices a Chriſto habeant plenitudinem poteſtatis ſibi collatam: Et hoc Bernhardum agnoviſſe, ſollicitudinem ſuper Eccleſiam Epiſcopos a Petro accepiſſe, docentem, non dominantem. Ridiculam dicit eſſe probationem Papicolarum *in cap. ſolitæ 6. de major. & obed.* eminentiæ ſacerdotum ſuper

per principes per ſimile de ſole & luna, imo hoc ſimile potius probare contrarium, cum ſol non dominetur lunæ. Porro non expedire, ut ſpirituales doctores habeant coactivam poteſtatem, cum compulſis & invitis nihil proſit fides, unde & apoſtolus dixerit: *Non dominamur fidei veſtræ. P. 559.* Chriſtum negaſſe, ſe eſſe regem mundanum & ſe ſeculari poteſtati ſubjectum exhibuiſſe, innuentem, tam Clerum quam laicos ſubeſſe debere realiter & perſonaliter judicio coactivo Principum ſeculi, nec voluiſſe hic eſſe exemptos ſuos & Petri vicarios, alias enim non ſolviſſet didrachma pro ſe & Petro. Apoſtolum dixiſſe: Admone illos, quibus prædicas ſubditos eſſe Principibus & poteſtatibus, non vero dixiſſe: Epiſcopis. Ergo contra conſcientiam agere ſacerdotes, etiam Papam, ſi abſolvant fideles imperii vaſallos a juramento fidelitatis. Imo (*p. 560.*) Paulum & ipſum Petrum ſacerdotes ſubjeciſſe principibus: Paulum etiam a ſacerdotum judicio appellaſſe ad Cæſarem: inde concludendum eſſe, ſacerdotio nullam poteſtatem, multo minus plenitudinem poteſtatis mundanæ & temporalis a Chriſto eſſe delatam.

Ex parte ſecunda.

§. 165. Parte ſecunda breviter narrat originem & progreſſum tyrannidis Clericalis. Scilicet a Petro ad Sylveſtrum trecentis fere annis nullam in hac materia de temporali dominio Cleri fuiſſe quæſtionem, ſed a tempore Sylveſtri incœpiſſe Eccleſiam mixtam, Sylveſtro videlicet Conſtantini M. donationem pro uſu Notariorum, qui geſta martyrum deſcriberent, & pauperum, non in dominium ſed uſumfructum, acceptante. Ab hoc tempore ad tempora Ottonis I. habuiſſe Papas ab Imperio & Imperatoribus multam reverentiam & devotionem: poſt tertium vero Ottonem (*p.561.*) Papas incœpiſſe cogitare ſubtiliter, quomodo Imperatores devotos & reverenriales facerent ſuos ſubjugales, per corruptionem videlicet Electorum ſpiritualium, ut in poſterum electiones fierent per diſcordiam, & ſic partes neceſſe haberent ad Papalem ſedem recurrere. Hinc multa ſchiſmata in Imperio, Papis agentibus, orta eſſe, donec Heinrico IV. adimeretur proviſio ſedium Epiſcopalium & inſtinctu Papæ contra renitentem conſtitueretur a Moguntino & Colonienſi Rex Rudolphus dux Suevorum, & Henricus V. poſtea cum Papa deſuper paciſceretur. Porro ſub Lothario & Conrado decretum

tum eſſe compoſitum, ex quo tanquam ex libro avthentico carnales Papæ plenitudinem poteſtatis aſſumere præſumſumſerint, in tantum ut Adrianus II. Friderico I. petitam benedictionem negaret, & hunc (*p. 562.*) adigeret, ut ſtrepam equi, Papa deſidente, teneret. Demum Innocentium III. compoſuiſſe Decretales pro majori defenſione plenitudinis poteſtatis, hinc inpoſterum Papas diſpoſuiſſe cum Electoribus Imperii, ut ſemper in diſcordia eligerentur duo vel tres Imperatores, in eum finem, ut cujus partem Papa foveret, ſuſtineret Papales uſurpationes, & cogeretur ad jurandum & reſignandum Papæ jura Imperialia & collationes Epiſcopatuum &c. Et hoc totum, quod ab hujusmodi Partialibus & Schiſmaticis Regibus extorquere potuerint libro 6. Decretalium & Clementinis, pro juribus a Chriſto collatis conſcribi feciſſe, & ſic diviſo vel vacante imperio ad ulteriora reſervata proceſſiſſe, ac etiam primatum ſuper univerſalia concilia prætendiſſe. Hæc omnia reformare Concilium Baſileenſe & Chriſti Vicarium ad aliqualem formam vitæ Chriſti reducere voluiſſe, ſed impeditum fuiſſe a rebellantibus quibusdam, Eugenii errores approban-

 tibus,

tibus. Adhortatur igitur Heimburgius omnes, *(p. 363.)* ut adjuvent correctionem ſacri concilii & reprimant audaciam Paparum & tyrannidem erga Imperatores ſingularem, quippe cum Rex Angliæ, Franciæ, Dux, Marchio non adſtringatur Papæ quocunque juramento, factus tamen Imperator jurare teneatur ſecundum Decretales Paparum fabuloſe fictas, ita ut ſupremus Monarcha magis ſervilis conditionis, quam quicunque ejus inferior, fieri cenſeatur.

Commendatio hujus ſcripti ſimul tamen annotatis ejus nævis.

§. 166. Vides hic Heimburgium in iſta delineatione ſummaria pene omnia dixiſſe, quæ ad deducendam injuſtitiam ademti a Clero Principibus juris circa ſacra & monſtrandam ejus originem & progreſſum dici debebant, & quæ prolixe huc usque in præſenti delineatione hiſtorica demonſtravimus. Id certe fatendum eſt, in hoc opuſculo Heimburgii plus ſapientis doctrinæ contineri, quam in omnibus ſcriptis præcedentibus a Goldaſto collectis & hactenus recenſitis, imprimis majoribus illis Marſilii Patavini, Guilhelmi Occami, Antonii Roſellii, uti patet ex iſtis, quæ jam ſupra de iſtis ſcriptis §. *96. ſeq.* §. *158. ſeq.* excerpſimus. Sed hoc tamen non obſtante omnia hæc ab

ab Heimburgio adducta nihil operari poterant in animis legentium, quamdiu iisdem admixtæ eſſent doctrinæ erroneæ tum temporis regnantes. Ut enim taceam falſam perſuaſionem Heimburgii, ac ſi reformatio Cleri poſſibilis eſſet, ſi modo Reges concilio Baſileenſi aſſiſterent, cum tamen hactenus demonſtraverim, nullum Concilium unquam boni quid produxiſſe, nec producere potuiſſe, omnium vero minime emendationem Cleri; pauca ſaltem verba ab Haimburgio quaſi obiter admixta adducam, quæ omnes veritates ab ipſo prolatas & hactenus excerptas, vel certe harum operationes in animis legentium totaliter deſtruunt. Prima reſpiciunt poteſtatem pſeudo-ſpiritualem Cleri. Ubi enim adduxiſſet autor, Apoſtolum dixiſſe: *Admone illos, quibus prædicas, ſubditos eſſe principibus & poteſtatibus*, non autem dixiſſe *Epiſcopis*, addit p. 559. *Ubi beatus Ambroſius:* Admone, *quaſi diceret, etſi habes tu imperium ſpirituale de ſpiritualibus: tamen admone, illos ſubditos eſſe regibus & principibus, quia Chriſtiana religio neminem privat jure ſuo.* Magis noxia eſt doctrina, eadem p. paulo ante prolata, in his verbis: *Si aliqua coërcitio contra hæreticos neceſſaria fuerit, per fideles principes a Deo*

poteſtatem habentes exerceri poteſt, & debet ad nutum Sacerdotis, & non imperium, ut dicit Bernhardus, cum ex ſcripturis ſanctis nullum habet ſacerdotium ſecularem principatum. Etenim ſi imperium ſpirituale Clero proprium eſt, ſi ad nutum eorum principes debent ejicere illos, quos voluerunt eſſe hæreticos, ſi quicquid hypocrita Bernhardus (*vide ſupra* §. 77.) & Ambroſius docuernnt, pro evangelio eſt habendum, quid proſunt imperatoribus ea omnia, quæ Heimburgius in toto tractatu dixerat de poteſtate plena a Papis falſo aſſerta, & per fraudes vindicata, ſi reſtringas poſtea illam doctrinam ad poteſtatem temporalem, & ſi, ut fieri ſolet, poteſtatem ſpiritualem ita extendas, ut in omnibus temporalibus ob prætextum peccati concurrere poſſit; ſi doceas Reges ad nutum Cleri debere eos, quos hæreticos eſſe volunt, perſequi?

Alia notabilia circa hoc ſcriptum & vitam Heimburgii.

§. 167. Interim laude ſua non eſt privandus Heimburgius, qui, ſi noſtro tempore vixiſſet, ubi tot ſubſidia adſunt, vanitatem diſtinctionis inter poteſtatem pſeudo-ſpiritualem & temporalem, inter imperium & nutum cleri & ſimilium denudantia, haud dubie ſtercora iſta ex Ambroſio & Bernhardo reje-

rejeciſſet. Reliqua quæ ad vitam & laudes ejus ſpectant, vide apud Flacium *in catal. teſt. verit. p. 545.* Mornæum *de myſter. iniquit. p. 1285. ſeq.* Layrizium *lib. 2.* des Pabſt-Throns *c. 8. §. 22. p. 481. ſeq.* Breviter: Fuit Syndicus Norimbergenſis. Cum vero poſtea ſub papatu Pii II. Sigismundum Archiducem Auſtriæ excommunicatum defenderet, & appellationem ejus nomine conſcriberet, ſecunda vice Sigismundum & una Heimburgium excommunicavit Papa. Unde Heimburgius cogebatur relicta Noriberga in Bohemiam ſe transferre, quamvis novam appellationem pro ſe & Archiduce Sigismundo a Papa ad concilium edidiſſet. Unde errat Layrizius, qui *p. 482.* putat ſcriptum Heimburgii a Goldaſto relatum & hactenus excerptum in cauſa hac excommunicationis eſſe editum. Tandem etiam Heimburgius a Dieterico Moguntino accerſitus eſt, quem idem Pius II. perſequebatur.

§. 168. Sequuntur apud Goldaſtum tria ſcripta Weſſelii, Groningenſis Theologi, (cujus enconium vide apud Flacium *p. 561. ſeq.*) ſed quæ omittere potuiſſet, cum quidem ea diſputent contra varios errores Pontificios, ut adeo *Summa trium ſcriptorum Weſſelii Groninenſis.*

inter teſtes veritatis referri mereatur Weſſelius, ſed quæ nihil plane faciunt ad controverſiam, de qua agimus. Unde pauciſſimis eadem referemus. Primum ſcriptum anni 1476. agit de dignitate & poteſtate Eccleſiaſtica, de vera & recta obedientia, & quantum obligent ſubditos mandata & ſtatuta Prælatorum *a p. 563. ad 572.* Conſtat 26. capitibus, 1. Quod ſubditi non obligentur credere Papæ, niſi recte credenti. 2. Quod primus Papa Petrus erraverit, & a Paulo correctus fuerit, *p. 563.* 3. Dominis etiam diſcolis obediendum eſſe, quomodo intelligendum. 4. Prælatorum Eccleſiæ mandata non ſic accipienda eſſe ut mandata Dei. 5. Quod Eccleſiæ habeant divitias eſſe bonum & malum. 6. Etiam Papam committere poſſe Simoniam. *p. 564.* 7. Statuta de horis & jejuniis non indiſtincte obligare. 8. Item vota continentiæ non obligare infirmos. 9. Dilectionem proximi deberi Deo, non proximo *p. 565.* 10. Prælatis obediendum eſſe, quatenus ſecundum Chriſtum docent. 11. Reſpondetur ad dictum Chriſti: *omnia quæ dixerint vobis* &c. 12. Hactenus explicatam obedientiam eſſe veram & rectam. *p. 566.* 13. Explicatio dicti: *ſubjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum.* 14. De Scribis & Phariſæis au-

audiendis quomodo verba Chriſti ſint intelligenda. *p. 567.* De horum cœcitate & fatuitate. 16. Intentio Chriſti, quando prælati & paſtores non ſint audiendi. *p. 568.* 17. Omnis prælatus puſillos ſcandalizans eſt Anti-Chriſtus. 18. Subditi tenentur ſuperioribus ex lege pacti mutui *p. 569.* 19. Magis Sapienti quam Papæ conſentiendum. 20. Etiam a Papa ipſo. 21. Sæpe Papam & Prælatos eſſe falſos Apoſtolos & Paſtores. 22. Papa, quando non ædificat, nihil facit, niſi periculoſe *p. 570.* 23. Explicatio dicti: *non eſt poteſtas, niſi a Deo.* 24. Clerus corruptus Eccleſiam deſtruit. 25. Omnis inſolentia ſuperiorum oritur ex ſtultitia populi. 26. Diſpenſatio prælatorum, quare petatur & quando ea non ſit opus *p. 572.* Secundum ſcriptum *p. 573. ſeq.* in theſibus brevisſimis continet propoſitiones 20. De poteſtate Papæ & Eccleſiæ, de duobus mandatis charitatis; item alias propoſitiones 13. de poteſtate Papæ & materia indulgentiarum, denique alias propoſitiones 32. de theſauro Eccleſiæ ejusque diſpenſatione & de qualitate purgatorii. Tertium ſcriptum *à p. 574. ad p. 588.* eſt reſponſio ad Jacobi (Hœk) Angularis objectiones de indulgentiis & poteſtate Papæ Romani in iis.

Judicium de ſcriptis quibusdam Theodorici a Niem.

§. 169. Pergo ad Tomum II. Goldaſti, ubi *a p. 1476. ad p. 1648.* referuntur ſcripta aliorum Autorum hoc ſeculo 15. clarorum. Primum continet excerpta ex Theodorici a Niem libro tertio de ſchiſmate univerſali, nimirum cap. 7. 8. 9. 10. 11. *a p. 1476. ad p. 1380.* (Nam numeri paginarum apud Goldaſtum in hoc Tom. II. ſæpe variant, & repetuntur.) Fuit Theodoricus a Niem quinque Paparum Secretarius, judicio Flacii *p. 533.* vir bonus & mediocriter doctus, ex cujus ſcriptis multa ad detegendum myſterium iniquitatis excerpit Mornæus, *p. 1137. ſeq.* Meretur adeo inter teſtes veritatis referri, minime inter vindices jurium Imperatoriorum. Liber de ſchiſmate innotuit anno 1406. Excerpta Goldaſti continent adhortationem, ſed ſuperficiariam, ad Rupertum Imperatorem, ut ſchiſma inter Papas Gregorium & Petrum de Luna tolleret, convocato concilio univerſali, eumque in finem adducit exemplum regis Theodorici de Bern (de quo legitur poſt *diſt. can. 6.17.* verſic: *Hinc etiam cum autoritas.*) item exemplum Ottonis I. Imperatoris. Reſpondet etiam adulatoribus, docentibus, Papæ & Eccleſiæ competere duos gladios, Papam eſſe vicarium Dei & omnes judicare. Sed quem-

quemadmodum hactenus dicta docent, Niemum pro ſtatu illorum temporum non alio fundamento hic uti potuiſſe, niſi diſtinctione inter poteſtatem temporalem & pſeudoſpiritualem, ita etiam reliqua ejus ſcripta paſſim oſtendunt, eum fuiſſe hominem bonæ intentionis ſed mediocris judicii. Ejusdem tenoris eſt Johannis, Cardinalis & Epiſcopi Leodienſis, Epiſtola ad Theodorum de Niem 1407. *p. 1380.* quæ reſolvit quæſtionem: quatenus Papæ ſit obediendum. Summa eo redit, quod eatenus ſit obediendum, niſi præcipiat aliquid, quod ſit peccatum. Nam hæc reſponſio redit in circulum, cum determinatio an aliquid ſit peccatum nec ne, ſecundum communem doctrinam illorum temporum, pertinuerit ad ipſum Papam aut Papizantes Epiſcopos. Nihil etiam novi monendum erit ad Theodorici a Niem, quæ ſequitur *p. 1381. ad 1384.* novam exhortationem ad Rupertum (cui quidem nullus annus eſt appoſitus, ſed quæ tamen veroſimiliter initio ſeculi 15. fuit ſcripta, cum Rupertus anno 1409. fuerit mortuus.) Exhortatur videlicet Rupertum, ut ſurgat a diuturno ſomno, & ut extirpet ſchiſma Pontificium ab Eccleſia & jura imperii in Italia vindicet.

Sed

Sed Rupertum fuiſſe prudentiorem hoc adhortatore jam ſupra oſtendi. §. *128.*

De tractatu Gerſonis de Eccleſiaſtica poteſtate & origine juris & legum.

§. 170. Poſt ſcripta Theodorici a Niem Goldaſtus a *p. 1384. ad p. 1526.* varia ſcripta Gerſonis inſeruit dicto Tomo ſecundo, quorum recenſio ſummaria confirmabit ea, quæ jam ſupra §. *155.* ad ſcripta Gerſonis Tomo I. relata de genio autoris & ejus hypotheſibus dixi. Initio a *p. 1384. ad p. 1405.* invenies Gerſonis tractatum de Eccleſiaſtica poteſtate & de origine juris & legum, quem Goldaſtus *d. p. 1415.* dicit editum eſſe Conſtantiæ anno 1417. Continet hoc ſcriptum conſiderationes 13, quarum ſynopſin ipſe Gerſon ab initio tradit. Non meretur tamen, ut ipſa inde hic deſcribatur: Nam quod de hoc ſcripto & ejus autore parum ſolidi expectandum ſit, vel unicum hoc ſpecimen ſufficere poteſt, quod de principali quæſtione in utramque partem diſputet, & nihil definiat. Nam in conſider. 10. *p. 1393.* defendit: poteſtatem Eccleſiaſticam in ſua plenitudine & formaliter & ſubjective eſſe in ſolo Pontifice Romano. Contra in conſideratione 11. *p. 1306. ſeq.* defendit, poteſtatem Eccleſiaſticam in ſua plenitudine eſſe in Eccleſia. Imo ipſe *p. 1405.* ita ſcribit: *Finit tracta-*

tulus

tulus meus ad inquiſitionem veritatis magis quam ad determinationem editus. Ut taceam, utrobique a poteſtate Eccleſiaſtica a Gerſone principem, qua talem, excludi. Subjecta quidem legitur d. *p. 1405.* ejusdem concordia, quod plenitudo poteſtatis Eccleſiaſticæ ſit in ſummo Pontifice & in Eccleſia, ſed & ibi in tribus concluſionibus utitur terminis obſcuriſſimis v. g. *indeviabilitatis, indefectibilitatis, extenſionis, regulationis, & generalis obligationis*, eo tamen tendentibus, ut ſcilicet illis reſpectibus Papa ſubjiciatur Eccleſiæ.

§. 171. Sequentia opuſcula Gerſonis ſpectant potiſſimum ad hiſtoriam Concilii Conſtantienſis. Scilicet ejusdem (*p. 1406. ad p. 1411.*) ſuper proceſſionibus faciendis pro viagio Regis Romanorum ad Petrum de Luna. 1415. i. e. de proceſſu contra Petrum de Luna in Concilio obſervando. In quo ponuntur 12. concluſiones ſeu regulæ practicæ in Concilio Conſtantienſi attendendæ contra quatuor ſcandala obſtantia ſedationi ſchiſmatis, tum contra alia quatuor nocentia hæreſium extirpationi, & adhuc alia quatuor contraria morum reformationi. Sed perlectio remediorum a Gerſone contra hæc 12. obſta-

De aliis ſcriptis Gerſonis, potiſſimum ad hiſtoriam Concilii Conſtantienſis pertinentibus.

obſtacula propoſitorum confirmabit ea, quæ ſupra §. 155. dixi, quod Gerſon non fuerit aptus ad danda conſilia prudentia. Sequitur Gerſonis libellus de auferibilitate Papæ ab Eccleſia ſine anno, *p. 1411. ad 1421.* conſtans conſiderationibus viginti. Summa eo tendit, Concilia in certis caſibus poſſe deponere Pontifices. Ejusdem ſententia de modo habendi ſe tempore ſchiſmatis *p. 142. ſeq.* continet octo concluſiones obſcuras, timidas, vacillantes, quarum ultima docet, juſtius & tutius eſſe, cogi utrumque Papam, ut ſe Papatu abdicet, quam ut partes & ſubditi alterutri adhærentes mutuo excommunicentur. Ejusd. ſub nomine Theoſori: qualis fuerit ſtatus Eccleſiæ in veteri & novo Teſtamento, & qualiter Eccleſia fuerit erecta temporibus prædictis: quot ſchiſmata & intruſiones fuerint in Eccleſia Romana: & qualiter in ſchiſmatibus præteritis fuerit actum ſecundum veras Chronicas *p. 1424. ſeq.* Eſt brevis ſumma & quaſi diſpoſitio cujusdam juſti operis. Eidem adſcribitur vulgo tractatus de unitate Eccleſiæ *p. 1426. ad 1431.* in quo ab initio fit mentio anni 1440. in margine vero notat Goldaſtus, Gerſonem anno 1440. jam ante undecennium

fuiſſe

fuiſſe mortuum. Quicquid hujus ſit, eſt ſcriptum timidum, vagans, obſcurum pro autoritate Conciliorum ſupra Papam. Ejusdem de ſtatibus Eccleſiaſticis *p. 1431. ad 1437.* Conſtat 6. partibus, quarum ſingulæ breves conſiderationes ſeu theſes exhibent. Prima 6. de ſtatu ſummi Pontificis, ſecunda 6. de ſtatu Collegii Cardinalium, tertia 14. de ſtatu Prælatorum, quarta 16. de ſtatu Curatorum, quinta 10. de ſtatu privilegiatorum, ſexta 2. de ſtatu curatorum & privilegiatorum ſimul.

De aliis quatuor ſcriptis ejusdem autoris.

§. 172. Relationem cum præcedente habet, qui ſequitur tractatulus ejusdem Gerſonis de modo vivendi omnium fidelium *p. 1438. 39. 40.* Claſſes omnium fidelium ſequentes fecit autor, nobilium, militum, ſimplicium, Epiſcoporum, Prælatorum, Clericorum, Religioſorum, divitum, pauperum, virginum, viduarum, nuptarum, mulierum, conjugatorum, parentum, filiorum, dominorum, ſervorum, familiæ, mercatorum, tabernatorum, hoſpitum, denique omnium. Habet conſiderationes breves 23. de ſingulis his claſſibus. Genius ſcribentis facile cognoſci poteſt ex conſideratione ultima. Regula ad omnes eſt, ut excommunicatos vitent, non ſe inebrient, pau-

peres pro poſſe ſuo ſuſtineant, ſacerdotes & religioſos, & Eccleſiam ubique honorent, devote ab iis doctrinam audiant, feſta bene cuſtodiant, decimas rite ſolvant, detractionem caveant &c. præcepta Eccleſiæ teneant, poenitentias ſibi injunctas diligenter impleant, dent libenter eleemoſynas: miſſas, ſermones & confeſſiones libenter colant & frequentent. Vides adeo, quorſum tendant omnia, etiam à Regibus (qui ſane ad omnes pertinent) obſervanda; ad autoritatem ſcilicet, divitias, honorem Cleri, & ad facienda omnia, quæ Clerus præcipit, & credenda omnia, quæ docet. Adde, quod in toto hoc opuſculo non in ſpecie agatur de regentibus, nec inculcetur alicubi, his obedientiam eſſe præſtandam. Sequitur: Ejusdem epiſtola pacis ſive ſermo de tribulationibus ex defectuoſo Eccleſiaſticorum regimine adhuc Eccleſiæ profuturis, & de ſignis earundem, habitus in Concilio Conſtantienſi, *p. 1441. ad 1447.* Signa ſunt novem. 1. Rebellionis & inobedientiæ, 2. inverecundiæ, 3. immoderatæ inæqualitatis, 4. faſtus & ſuperbiæ Prælatorum & Cleri reliqui, 5. tyrannidis Paſtorum, 6. conturbationis Principum & commotionis populorum, 7, re-

7. recuſationis correctionis, 8. novitatis opinionum, 9. alia plura, videlicet receſſus juſtitiæ, deſtructionis ſtudiorum, penuriæ ſapientum &c. *p. 1442. ſeq.* Adjicitur *p. 1444. ſeq.* recenſio ſummaria 75. vitiorum Cleri, etiam Juri Canonico (*p. 1447.*) repugnantium. In eo hic commendandus Gerſon, quod non Papam ſolum, ſed & Epiſcopos & univerſum Clerum in ejus vitiis oppugnet. Ejusdem alius tractatus de ſchiſmate *p. 1448. 49. 50.* Vocat alium, quia præcedens in fine *p. 1447.* etiam ſchiſmatis mentionem facit, ubi etiam rationem reddit, cur præcedentem tractatum vocaverit Epiſtolam Pacis. In hoc autem ſecundo tractatu de ſchiſmate continentur 20. cautelæ vel notæ obſervandæ in Concilio circa ſchiſma componendum. Sunt tamen hæ cautelæ tales, ut dubia non tollant ſed augeant. Ejusdem adhuc alius tractatus de ſchiſmate *p. 1450.* ad *1454.* In hoc proponitur quæſtio, utrum expediat accuſare in Concilio Benedictum Papam de criminibus hæreſeos & ſchiſmatis, & poſtquam more ſcholaſtico in utramque partem diſputaverat, ipſe in fine p. 1453. neſcit, quid conſilii hic dare debeat. Sequuntur: Quædam per præfatum Ger-

ſionem edita tempore ſchiſmatis Eccleſiæ *p. 1458. ſeq.* quæ diſſertatio videtur eſſe continuatio vel defenſio tractatus præcedentis. Huic ſubjuncta ſunt decreta in ſeſſione Concilii Conſtantienſis *d. 9. Octob.* 1417. & primo proœmium ſuper futuris Conciliis celebrandis, & proviſione ſuper futura ſchiſmata.

De ſermonibus ejusdem Gerſonis ad Papas diverſos, & reliquis ejus ſcriptis a Goldaſto collectis.

§. 173. His adjuncti ſunt quidam ſermones Gerſonis ad Papas diverſos. Primus in die circumciſionis Domini coram Papa Benedicto apud Taraſconam, cum quatuor conſiderationibus de pace ibidem prædicatis & epiſtolis duabus ſuper illo ſermone *a p. 1461. ad p.* 1474. In iſtis ſermonibus tanguntur vitia communia & generalia Prælatorum. Secundus coram Alexandro Papa *p. 1475. ad 1481.* agit de vitiis Epiſcoporum, & præcipue de militia eorum ſeculari. Tertius, habitus Maſſiliæ anno 1403. coram Papa Benedicto *p. 1482. ad 89.* Tum legitur Gerſonis propoſitio nomine Univerſitatis facta Pariſiis coram Anglis euntibus ad Concilium Piſanum 1408. *a p. 1489. ad 94.* in qua propoſitione hortatur Anglos ad tollendum ſchiſma per comparationem ſchiſmatis illius cum ſchiſmate populi Judaici & Iſraëlitici. Ejusdem Trilogus in materia ſchiſmatis

tis ann. 1407. *p. 1494. ad 1505.* eſt colloquium grillis philoſophiæ Scholaſticæ repletum inter zelum, habitantem in facultate iraſcibili, benevolentiam in concupiſcibili, & diſcretionem in rationali. Referuntur hic etiam 1. Epiſtola Univerſitatis Tholoſanæ defenſoria *p. 1497.* 2. Benedicti Papæ nomine a Gerſone ficta epiſtola ad Regem Franciæ *p. 1501.* (Nam ſcripta Gerſonis paſſim oſtendunt, eum Benedicto fuiſſe faventiorem ab initio.) 3. Similis epiſtola reſponſoria ficta Regis Franciæ ad Papam *p. 1503.* (Hic Gerſon, quamvis obſcurius, videtur deſeruiſſe Papam.) Vera autem epiſtola Caroli Regis Franciæ ſcripta 12. Januarii 1407. habetur *p. 1506.* in qua juſtificat receſſionem ſeu ſubtractionem factam a partibus Petri de Luna ſeu Papæ Benedicti. Tum legitur Gerſonis diſceptatio mendicitatis & proprietatis, ſeu de utili dominio bonorum Eccleſiaſticorum ex ſermone in Concilio Conſtantienſi habito *p. 1507. ſeq.* Hic iterum diſputat in utramque partem & in concluſione hæſitat, nec pro alterutra parte ſe determinare audet. Quod vero hæc controverſia plane non pertineat ad Monarchiam Imperii, & qua occaſione illa in Conciliis fuerit ventilata, jam ſupra §. 107.

occaſione prolixi operis 90. dierum Guilhelmi Occami monui. Sequitur ejusdem ſermo 1415. in Concilio Conſtantienſi poſt ſeceſſionem Papæ Johannis XXII. *p. 1510. ad 14.* Hic agitur de Eccleſiaſtica unitate, & de errorum extirpatione. Utrobique ponuntur theſes paucæ & breves. Ej. tractatus: An & quomodo liceat in cauſis fidei a Pontifice appellare. *p. 1515. ad 18.* Quæſtionem an? affirmare videtur contra conſtitutionem Martini V. Papæ, ſed pro more timide. Ejusdem libellus articulorum Theologicorum & ſcholaſtice compoſitorum contra Petrum de Luna, ad convincendum, eum fuiſſe & eſſe notorie hæreticum, & pertinaciter errare contra Catholicam & Evangelicam veritatem ſuper poteſtate & autoritate Eccleſiæ. Hic libellus continet duos tractatus. In primo ponuntur generales articuli 30. in ſecundo 8. ſpeciales & ſubſumti ſpecialiter ex generalibus. *p. 1518. ad 23.* Adduntur ejusdem excerpta de articulis contra Petrum de Luna in proceſſu productis *p. 1523. ſeq.* Item Decreta Facultatis Theologicæ Pariſienſis de poteſtate Eccleſiaſtica & Primatu Romani Pontificis contra ſectarios hujus ſeculi *p. 1524. 25. 26.* De Gerſone ſatis & abunde.

§. 174.

§. 174. Inde a *p. 1527. ad 58.* exhibet Goldaſtus Pauli, Decretorum Doctoris Angli ſpeculum Papæ, ejus curiæ & aliorum ſpiritualium ſuper plenitudine poteſtatis papalis. Goldaſtus in margine adſcripſit annum 1444. ſed in fine ſcripti *p. 1558.* dicitur eſſe ſcriptus anno 1467. Mihi videtur verius, ſcriptum eſſe anno 1404. ſecundum Flacium *de teſtibus veritatis p. 534.* ſub rubrica *ſpeculum aureum*, quamvis de autore nullam faciat mentionem. Ipſum ſcriptum quod concernit, eſt colloquium inter Petrum & Paulum, conſtans tribus partibus. Prima pars *p. 1528. ſeq.* in decem capitulis exponit naturam titulorum Eccleſiaſticorum & quomodo jam plurimi ſint involuti proviſionibus ſimoniacis. In parte 2. *p. 1543. ſeq.* quinque capitibus conſtante, multipliciter deſtruuntur ſcripta & dicta erroneæ Sorbonæ, præſertim in jure Canonico, quæ videntur dare cauſam ſeu occaſionem multis erroribus, præſertim circa Simoniam, ſcilicet quaſi Papa poſſit recipere pecuniam in quibusdam caſibus pro beneficiis Eccleſiaſticis. Tertia pars *p. 1552. ſeq.* in quatuor capitulis docet, Papam, Cardinales & Curtiſanos ob Simoniam eſſe in ſtatu damnationis. Hæc omnia vero

De Pauli Angli ſpeculo Papæ.

ſatis monſtrant, Goldaſtum iterum hunc tractatum abſque judicio inſeruiſſe operi ſuo de Monarchia Imperii. Confer quæ de Crimine Simoniæ jam ſupra notavimus *§. 71.*

De ſcripto Æneæ Sylvii de ortu & autoritate imperii Romani.

§. 175. Potuiſſet etiam ex eadem ratione omittere Goldaſtus ſcriptum Æneæ Sylvii de ortu & autoritate imperii Romani ad Fridericum Regem Romanorum relatum a *p. 1558. ad 66.* Nam & hoc parum aut nihil facit ad controverſiam præſentem, aut certe parum prodeſt Imperatori propter retentam diſtinctionem inter temporalem & ſpiritualem poteſtatem. Ipſum ſcriptum diviſum eſt in capita 24. In cap. 6. *p. 1560.* docet quidem: imperatoriam majeſtatem divinitus a Chriſto approbatam, imo (cap. 7.) conſtitutam eſſe, & cap. 8. AntiChriſtum non venturum eſſe, quamdiu Imperium Romanorum ſteterit, ſed ſtatim cap. 10. aſſeritur: omnes populos & reges ſub Romano Imperatore eſſe in temporalibus, uti ſub Pontifice Romano in ſpiritualibus, & (c. 11. ſeq.) graviter errare eos, qui ſe eximere velint. Iterum tamen ſubjungit c. 16. Imperatorem non obligari ad rationem reddendam ſuorum factorum, item cap. 22. & 23. ab Imperatoris ſententia nec poſſe nec debere appellari.

Paucis,

Paucis, eſt ſcriptum adulatorium Æneæ Sylvii, cum adhuc in miniſterio Imperatoris eſſet. De reliquis ejus fatis ac ſcriptis, & in quantum poſtea mutatus fuerit, cum ipſe Papatum ſub nomine Pii II. ſuſciperet, vide Flacium *p. 549.* Mornæum *p. 1250. 1254. 1264. 1270. ſeq.* Layrizium *II, 8. 19. p. 836. ſ.* Adde infra notata §. *179. ſeq.*

§. 176. Potuiſſet rurſus omitti, quod legitur *p. 1567. ad 75.* Collectum Fratris Jacobi de Paradiſo, Carthuſienſis, & Doctoris Erdfordienſis de ſeptem ſtatibus Eccleſiæ in Apocalypſi myſtice deſcriptis, & de autoritate Eccleſiæ, & de ejus reformatione, ſumtum ex ejus Quodlibeto ſtatuum humanorum. Primarius hujus excerpti ſcopus eſt, ut doceat, neceſſariam eſſe reformationem Eccleſiæ ob corruptos mores Cleri & potiſſimum Paparum. Ergo nec hanc emendationem fieri poſſe a Papa, ſed a Concilio. Quis vero reformabit Papam cum effectu, ſi prius Clerus & Epiſcopi, ex quibus ſumuntur Papæ, non fuerint reformati? Quis vero hos reformabit? Et ſi ſecundum autorem ideo Papæ non poſſunt Clerum reformare, quia ipſi Papæ corrupti ſunt, ob eandem rationem nec Clerus in Concilio

De Fratris Jacobi de Paradiſo collecto de ſeptem ſtatibus Eccleſiæ.

cilio ſeipſos, imo nec etiam Papas reformare poterunt.

De ſcriptis ad excommunicationem Archi-Ducis Auſtriæ & Gregorii Heimburgii pertinentibus.

§. 177. Dixi ſupra §. *167.* Sigismundum Archiducem Auſtriæ & ejus defenſorem Gregorium Heimburgium a Papa Pio II. ſeu Ænea Sylvio excommunicatos eſſe. Scripta ad hanc cauſam ſed nihil ad controverſiam inter imperium & ſacerdotium pertinentia jam ſequuntur apud Goldaſtum *p. 1576. ad p. 1634.* Videlicet Sigismundi Archiducis Auſtriaci proceſſus (ſeu appellationes) contra Papam a Bulla excommunicationum Pii Papæ II. cum ipſis Bullis Papæ. Anno 1460. & 61. *a p. 1576. ad 90.* Hic inter alia Papa *p. 1578.* ſe excuſat, quod excommunicet Sigismundum agnatum Imperatoris Friderici III. cum tamen ab utroque multa beneficia acceperit, & in Friderici miniſterio fuerit. Scilicet poſtquam has objectiones ſibi ipſi feciſſet, ſubjungit: *mutata eſt conditio tua, mutata perſona, noſce te ipſum, tu Pius es, Romana Præſul Eccleſiæ: Chriſti vicarium & Petri ſucceſſorem geris, te caput Eccleſiæ militantis, te ducem, te magiſtrum, te Doctorem, te judicem Chriſtiani populi conſtituit Dominus, & claves tibi regni Cœlorum tradidit. Super gentes & regna*

me-

moderator cœli & mundi dominus te Chriſtus ordinavit, ut deſtruas & evellas, ædifices & plantes, & quæ ibi ſequuntur plura egregium exemplum præbentia, quomodo hypocritæ ingratitudinem ſuam ſoleant palliare zelo divino, faſtum tamen ſuum eumque ingentem etiam in ejusmodi palliationibus tantum non ubique prodant. Spectant etiam huc epiſtolæ Papæ olim ad Nicolaum Cuſanum & Heimburgium ſcriptæ, item alia ad Petrum Noxetanum. (hic *p. 1632. ſeq.*) in qua narrat, quomodo gradatim auctus fuerit & ad altiora aſcenderit. Sed tranſeant iſta. Sequuntur apud Goldaſtum Gregorii de Heimburg notæ in excommunicationem ſui a Pio Papa factam & appellatio ab illa excommunicatione anno 1461. *p. 1591. ad 95.* Theodori Lælii Epiſcopi Feltrenſis replica pro Papa contra Heimburgium *p. 1595. ad 1604.* Heimburgii apologia contra detractiones & blaſphemias Theodori Lælii *p. 1604. ad 1623.* Ejusdem invectiva in Cardinalem Nicolaum de Cuſa, Epiſcopum Brixienſem anno 1461. *p. 1624. ad p. 34.* In his omnibus ſcriptis Heimburgius defendit juſtitiam appellationum a Papis ad Concilia.

§. 178.

De Pici Mirandulæ apologia pro Hieronymi Savonarolæ innocentia.

§. 178. Sequitur Johannis Franciſci Pici Mirandulæ apologia pro Hieronymi Savonarolæ innocentia a *p. 1635. ad 1648.* Quando ſcripta ſit hæc apologia, non additur, ipſe tamen Savonarola exuſtus eſt circa finem ſeculi 15. ſcilicet 1498. Quid hæc apologia faciat in voluminibus de monarchia imperii, forte quis jure ſuo dubitaret, niſi hactenus dicta docerent, a judicio Goldaſti non expectari poſſe meliora. Deprehenduntur tamen in libro primo nonnulla, quæ in genere agunt de juſtitia & injuſtitia excommunicationum & de abuſu dicti, *ſententiam paſtoris ſive juſtam, ſive injuſtam, timendam eſſe.* Interim potiſſimum crimen Savonarolæ in eo conſtitit, quod liberrime adverſus Paparum tyrannidem, & in ſpecie Alexandri VI. turpitudinem & Cleri Romani luxum, avaritiam, concionatus fuerit, & quod Chriſtianos Principes ad reformationem Eccleſiæ in ſynodis Oecumenicis peragendæ adhortatus fuerit, unde de hæreſi impietatis accuſatus fuit. Plura de eo vide in *myſter. iniq.* Mornæi *p. 1339.* & in *Epit.* Spanheimii *p. 795. ſeq.* Quemadmodum autem hodienum, apud Proteſtantes etiam, pro impiis & atheis haberi ſolent, qui vitia cleri tangunt, ita mirandum

randum quidem non eſt, quod Buddeus peculiari diſſertatione Jenæ habita juſtitiam condemnationis Savonarolæ defenderit; mirandum potius, quod has reliquias Papatus poſtea peculiari diſputatione iterum refutaverit ipſe. Utinam & circa reliquas ejuſmodi reliquias, quæ potiſſimum in Theologia morali & Hiſtoria Ecclaſiaſtica paſſim occurrunt, idem ageret, & palinodiam caneret. Sed hoc magis optandum quam ſperandum eſt.

§. 179. Antequam ad ſeculum decimum ſextum tranſeam, notanda adhuc erunt pauca, quæ ſeculo decimo quinto intuitu pragmaticæ ſanctionis (de qua repete ſupra §. *150. & 151.* notata) in Gallia acta ſunt, quæ Richerius fuſius recenſet *lib. 5. Hiſt. Concil. cap. 1.* Nimirum quamvis Eugenio IV. mortuo, qui decretæ in Baſileenſi Concilio reformationi Cleti & Curiæ Romanæ graviſſime obſtiterat, Nicolaus V. acta Concilii Baſileenſis approbaret, & omnes nationes Chriſtianæ ordentiſſima deſiderio emendationis Eccleſiaſticæ in capite & membris flagrarent, mox tamen Æneas Sylvius a Nicolao V. Senenſis Epiſcopus deſignatus, & aliquanto poſt anno 1456. a Calixto III. Cardinalis creatus, totus in ſtudium oppugnandæ veritatis,

De Æneæ Sylvii libro de moribus Germanorum. Cenſura Richerii de hoc libro. Hujus cenſuræ cenſura.

tis, quam privatus & pauper defenderat, incubuit. Cum enim Martinus Meyer, Moguntinenſis Eccleſiæ Cancellarius in gratulatione ad Sylvium ſuper adepto Cardinalatu anno 1357. ſimul graviter conquereretur de contemtis a Curia Romana decretis Concilii Conſtantienſis & Baſileenſis de exactionibus annatarum & decimarum in Germania, de rejectis electionibus Prælatorum & de reſervata collatione dignitatum Eccleſiaſticarum pro Cardinalibus, & quod ipſe Sylvius ut Cardinalis ad tres provincias Germanicas ſub ea formula reſervationem impetraverit, (*d. c. 1. p.* 7.) &c. reſpondens Sylvius non epiſtola ſed juſto libro, quem de Germanorum moribus inſcripſit, eo libro ſe in Curiæ Romanæ altiſſimum amorem inſinuavit, ita ut paulo poſt ad ſedem papalem cooptatus fuerit. Quæ in illo ſcripto Sylvius pro defendenda neceſſitate monarchicæ poteſtatis illimitatæ Papalis & ingentium divitiarum Curiæ Papalis affert, miſera ſane & ubique de affectu Æneæ magis quam de veritate rei teſtantia, Richerius non ſolum retulit *p. 9. ſeq.* ſed & *p. 17. ſeq.* refutare aggreſſus eſt, ſed ſemper ex hypotheſi æque erronea, quod videlicet eccleſia debeat quidem gubernari monarchice

a ca-

a capite Eccleſiaſtico, ſed per Epiſcopos & Prælatos ariſtocratice temperato, quamvis artes & fraudes Curiæ Romanæ in alliciendis in ſuas partes regibus & principibus vivis coloribus depingat. Ubi obiter noto, quod Richerius *p. 18.* fateatur, quod Eccleſia (i. e. Prælati) in Conciliis & Synodis hoc UNUM ſibi proponat, ut hæreſes damnentur, & ſic concilia nullius eſſe uſus, cum hæretificationes omnes pacem turbent, ac rationi & ſcripturæ adverſæ ſint, ac inde ſimul evidens ſit, concilia perpetuo fuiſſe reipublicæ & imperio noxia. Etſi enim addat, concilia ſimul intendere, ut diſciplina vetus collapſa inſtauretur, moresque emendentur, tamen limitatio ſtatim addita, quantum videlicet tempora pati poſſint, & huic juncta experientia, quod iſta emendatio vera & ſapiens nunquam effectui data fuerit, nec a Clero ipſo moribus corruptiſſimo fieri aut ſaltem prudenter ſperari potuerit, quemlibet convincunt, iſtum alterum finem ſaltem dicis gratia a Richerio fuiſſe adjectum. Obſerva etiam, quod *p. 34.* ipſe Richerius deſtruere videatur propriam hypotheſin de imperio Ariſtocratico Eccleſiæ ejusque præſtantia, dum ibi conqueritur, quod quemad-

modum

modum Papa ſibi abſolutam poteſtatem ſuper omnes Eccleſias, ita viciſſim ſinguli Epiſcopi æmulatione Pontificis ſuper omnes ſibi inferiores contra jus divinum & naturale arrogent, omniaque cum olicharchico conſilio monarchice decernant. Uti enim notum eſt, quod Ariſtocratia contemtim etiam ſoleat appellari oligarchia, ſi Richerius vult, clerum inferiorem etiam debere concurrere in poteſtate Eccleſiaſtica, tum non Ariſtocratia erit, ſed Democratia.

De ejusdem Sylvii poſtea Papæ Pii II. actis contra pragmaticam ſanctionem Gallicanam, & variis hujus Pragmaticæ fatis ſub Ludovico XI. & Carolo VIII. regibus Galliæ.

§. 180. Quod autem pragmaticam ſanctionem Gallicam in ſpecie attinet, Æneas Sylvius poſtquam anno 1458. Calixto III. mortuo ſub nomine Pii II. pontificatum adeptus eſſet, & in conventu Moguntinenſi non obſcure indicaſſet, quod ob pragmaticæ ſanctionis uſurpationem Regem & Regnum Franciæ ab Eccleſiæ communione reſecare vellet, Procurator generalis Parlamenti eam ob cauſam mandato Regis Caroli VII. appellavit ad Concilium generale. Formulam appellationis invenies a *p. 37. ad p. 53.* Mortuo Carolo VII. Papa Pius II. ejus ſucceſſori Ludovico XI. anno 1471. peculiari epiſtola, relata *p. 54. ſeq.* perſuadere conatur, ut nec conſultis, nec auditis Galliæ ordinibus aut Parlamentis

mentis Pragmaticam proprio & privato motu abroget ſimul promittens, ſe, ſi hoc faceret, legatum in Gallias miſſurum, qui pro Regis arbitrio omnia beneficia conferret. Ludovicus XI. utpote ſuſpicioſiſſimus (*p. 57.*) & imperioſiſſimus princeps, quique libertatem conventuum ordinis Eccleſiaſtici æquo animo ferre non poſſet, literis ſine conſenſu Parlamenti ad Papam datis, Pragmaticam ſanctionem abrogavit, in quibus (*p. 59.*) fatetur, per Pragmaticam ſanctionem quoddam licentiæ templum Prælatis Galliarum præſtructum fuiſſe, quod quidem dictum in ſe verum eſſet, ſi licentiam hanc oppoſuiſſet Rex juribus regiis, ſed dum eam opponit juri papali, ipſe ſane hoc ipſo confitetur, ſe jura regum circa ſacra nequaquam intellexiſſe. Interim Rex etiam patentes literas (*p. 61.*) ad Parlamentum miſerat, ut Pragmatica abrogaretur, ſed cognitor Regis generalis interceſſit, quo minus id edictum promulgaretur, ac inſuper Academiæ Pariſienſis Rector Pii II. legatum convenit, eique appellationem a prædicta abrogatione ad futurum Concilium inſinuavit. Rex ipſe poſtquam audiverat, Pragmaticam ſanctionem ſtatim ac ejus edictum Romam delatum eſſet, ludi-

brio populi Romani expoſitam ac per vicos & plateas urbis magna cum lætitia plebis raptatam eſſe, (*p. 62.*) imo poſtquam expertus eſſet, Pium II. cum voti ſui compos effectus eſſet, Legatum ſuum nequaquam inſtruxiſſe, ut beneficia Eccleſiæ Gallicanæ ad mentem Ludovici conferret, ſententiam priorem mox mutavit, eumque facti ſui vehementer pœnituit. Accedebant ſuaſiones Parlamenti Pariſienſis, ut Pragmaticam retineret, relatæ a *p. 64. ad 95.* quæ hiſtoriam & fata pragmaticarum ſanctionum recenſent, & fraudes Curiæ Romanæ vivis coloribus depingunt. Unde idem Ludovicus XI. pragmaticam ſanctionem iterum ſervari in Galliis permiſit (*p. 97.*) videlicet cum videret, Clerum Gallicanum (*quibus verbis Richerius non obſervavit, ſe delineaſſe fraudes Epiſcoporum, dum Reges in partes ſuas trahere volunt*) ut adverſus Curiæ Romanæ cenſuras propugnaretur, illos ut plurimum delegiſſe Epiſcopos, quos Principi fore gratiſſimos ſciebat, rexque nonnunquam duos vel tres cooptandos proponeret, quorum unum Clerici delectu haberent. Adjungitur etiam a Richerio Pii II. epiſtola *p. 97. ſeq.* qua hiſtoriam ſynodi Baſileenſis a ſe antea conſcriptam retractare conatur, cujus ratio-

rationibus non inerudite reſpondet Richerius *p. 100. ſeq.* Mortuo Ludovico XI. ſub Carolo VIII. ſolennes conventus omnium ordinum Regni habiti ſunt, qui Regem rogarunt, ut Pragmaticam ſanctionem ſartam tectam retineret, neque regnum artibus Legatorum Apoſtolicorum pecuniis vacuari pateretur. Denique ſubjiciuntur *p. 107. ad 135.* formulæ duarum appellationum Academiæ Pariſienſis ad Concilium generale de Bullis Innocentii IIX. & Alexandri VI. decimas ſuper Clerum Gallicanum imponentis. Quæ omnia illuſtrant monita ſuperiora, libertatem Eccleſiæ Gallicanæ & pragmaticas ſanctiones magis reſpicere jura Cleri, quam jura regia.

CAPUT XII.

Status juris regii circa ſacra ſeculo decimo ſexto.

Occaſiones Concilii Piſani. Decreta Synodi Tholoſanæ indicantia miſeram conditionem juris regii circa ſacra §. 181. *Summa geſtorum circa Concilium Piſanum.* §. 182. *Excerpta ex actis ejusdem Concilii* §. 183. *Excerpta ex*

 actis

actis Concilii Lateranenſis. §. 184. *Richerius convincitur, diſciplinam Eccleſiaſticam ſeu emendationem Cleri non poſſe obtineri per Concilia & conſilia Cleri.* §. 185. *Probatur ex actis concilii Piſani, poteſtatem Cleri pſeudoſpiritualem omni effectu deſtitui, ſi non aſſiſtant eis principes & Laici.* §. 186. *Falſa doctrina de utilitate Conciliorum. Richerii monita de fraudulenta reformatione Cleri a Leone X. in Concilio Lateranenſi publicata, de damno montium pietatis ibi approbatorum, de fraudibus ſub bulla contra exemtos latentibus.* §. 187. *Probatur ex eodem Richerio, pragmaticam ſanctionem ſtabiliviſſe jura Epiſcoporum, non Regis, contra Papam.* §. 188. *Oſtenditur, Franciſcum regem per concordata cum Pontifice plus perdidiſſe, quam acquiſiviſſe.* §. 189. *Querela Regis non injuſta de Cleri & Parlamenti inobedientia & reſiſtentia.* §. 190. *Monita varia circa appellationem Cleri Gallicani ad Concilium.* §. 191. *Novum exemplum renitentia Cleri adverſus regem Galliæ.* §. 192. *Diſſenſus Gallorum de majore vel minore utilitate Pragmaticæ Sanctionis & Concordatorum. Inepta ratiocinia Richerii ab eventu Concordatorum.*

datorum. §. 193. *Item a ſubſequente Cleri malitia, & aliis ejus vitiis. Fabula de Franciſci I. pœnitentia ſubſequente ſuper concordatis.* §. 194.

§. 181.

IN conſideratione eorum, quæ ſeculo 16. geſta ſunt, commode initium faciemus a Concilio Piſano & huic oppoſito Lateranenſi, utpote quibus Gallia magis quam Germania occaſionem dedit, ut adeo Conciliorum horum meditatio continuet quaſi meditationes paragraphorum modo præcedentium. Nimirum, ut Richerius *d. lib. 4. c. 2. p. 140. ſeq.* pergit, pergebant etiam viri boni & pii diſciplinæ Eccleſiaſticæ atque bonorum morum ruinam deflere, in tantum ut Carolus IIX. Franciæ Rex potiſſimum per vitam prodigioſam & ſpurciſſima facta Alexandri VI. Pontificis excitatus ſuper reſtauratione Eccleſiæ anno 1497. conſuluerit facultatem Theologicam Pariſienſem: annon Papa teneatur de decennio in decennium congregare generale Concilium, aut ſi hoc Papa rogatus & requiſitus negligat, annon principes tam Eccleſiaſtici quam ſeculares ſine convocatione Pontificis ſeipſos congregare & Eccleſiam univerſalem

Occaſiones Concilii Piſani. Decreta Synodi Tholoſanæ miſeram conditionem juris regii circa ſacra indicantia.

ſalem repræſentare poſſint, imo annon pars notabilis Eccleſiæ, ut Regnum Franciæ & Rex tanquam ejus caput poſſit etiam ſine reliquis dictum concilium celebrare? Reſpondit Facultas affirmative. Sed Carolo IIX. ut & Alexandro VI. & ejus ſucceſſore Pio III. paulo poſt mortuis, Julius II. Papa cum reliquis Cardinalibus ante electionem quidem inter alia juravit, ſe concilium univerſale convocaturum, idque juramentum & quidem additis gravibus execrationibus poſt electionem repetiit, ſed tamen promiſſis non ſtetit, quin potius Ludovicum XII. (ad quem ut ſaluti ſuæ conſuleret, tempore Alexandri VI. bis confugerat p. 144.) multis modis irritavit, intendens eum (*p. 150.*) Ducatu Mediolanenſi & Comitatu Aſtenſi ſpoliare, nec non protectione Genuæ totaque Italia privare, conferens inſuper contra Pragmaticam Sanctionem aliquot Regni Galliæ beneficia Curiæ Romanæ aulicis, fœdusque cum Hiſpaniæ & Angliæ Regibus, Venetis item & Helvetiis in Galliæ Regis perniciem ſanciens, & Maximilianum Imperatorem in eum excitans, etſi antea ejus armis & opibus Faventiam, Arminum, Ravennam & Cerviam Venetis eripuerit, & patri-

monio

monio Petri adjunxerit. Convocato igitur a Ludovico Concilio Eccleſiæ Gallicanæ Turonenſi anno 1510. decretum fuit, (*p. 154. ſeq.*) Papas non poſſe bellum inferre Principibus temporalibus in terris, quæ non ſint de Patrimonio Eccleſiæ, ſed potius Principes ita invaſos poſſe ſe defendere non ſolum propulſando armis vim a Papa illatam, ſed etiam invadendo terras Eccleſiæ poſſeſſas ab hoſte ſuo, NB. *non tamen ea intentione, ut eas retineat, ſed tantum, ut impediat, ne per eas Papa ipſum amplius offendere poſſit*, poſſe etiam Principem ſe ab obedientia ejusmodi Pontificis ſubtrahere, *non tamen* NB. *in totum, ſed ſaltem pro defenſione jurium ſuorum temporalium*; porro tali ſubtractione licite facta in rebus de quibus ad ſedem Apoſtolicam antea recurri ſolebat, obſervandum eſſe jus commune antiquum & pragmaticam ſanctionem, poſſe etiam hujusmodi Principem Chriſtianum defendere alium Principem confœderatum. Quodſi vero controverſia ſit inter Pontificem & Principem de jure aliquo, utrum ad Patrimonium Eccleſiæ Romanæ pertineat, nec ne, & NB. *Princeps offerat ſe ſtare velle judicio arbitrorum impartialium*, Papa vero, absque ulla cauſæ co-

R 4 gni-

gnitione præcedente, bellum inferat dicto Principi, tum licere Principi armis reſiſtere, & aliis etiam Principibus illum defendere, NB. *cum etiam per 100. annos proximos Eccleſia Romana in ejus juris controverſi poſſeſſione non fuerit.* Imo ſi Papa nolit acceptare, quod Princeps juridice & honeſte offert, ſed contra NB. *non obſervato juris ordine* contra talem Principem pronunciet, ſententiam, tum Principem non teneri, ut pareat ſententiæ, NB. *maxime cum non ſit integrum & tutum tali Principi ad ſedem Romanam ire vel mittere*, & jus ſuum Via Juris Civilis & rationibus defendere: Denique ſi Pontifex NB. *injuſto ordine juris non ſervato procedens* de facto & manu armata pronunciet ac publicet aliquas cenſuras contra Principes reſiſtentes, eorumque ſubditos & confœderatos: tum hanc ſententiam nullam eſſe, nec de jure vel alio quocunque modo ligare. Viſum eſt tamen (*p. 156.*) concilio, ante omnia mittendos NB. *ab Eccleſia Gallicana* legatos ad Papam, ut eum in charitate admonerent, ut a cœptis deſiſteret; quodſi nollet, ut juxta decreta concilii Baſileenſis convocet liberum Concilium. Non iniqua eſſe decreta hujus Synodi Turonenſis diſtincte probat Richerius *p. 157. ſeq.*

ad-

adverſus ejus adverſarios varios. Ego doleo, quod Rex Galliæ & ejus miniſtri haud dubie communibus doctrinis Academicis Clericalibus ſeducti putaverint, neceſſe eſſe, ut ſuper regio jure belli, re haud dubie temporali non ſpirituali, pronunciaretur, non a Politicis & JCtis, ſed a Clero & Prælatis, ſaltem ideo, quia Pontifex hic Regis eſſet adverſarius. Doleo, quod iidem miniſtri Politici non ſenſerint, tot limitationes & conditiones impertinentes propterea a me paulo ante multis NB. notatas, ſingulis quæſtionibus & deciſionibus a Clero eſſe adjectas, quæ vel aperte falſæ eſſent, aut certe non neceſſariæ, vel obſcuræ & ambiguæ, ut ſub hac ambiguitate ſemper Papæ ſatellites evadere poſſent. Sed doleo, non miror, cum barbaries illorum temporum agnitionem veritatum harum non admitteret, & cum hodie non pauci erroribus iſtis adhuc ſint immerſi.

§. 182. Interim Rex Galliæ maluit ſe adverſus Julium convocatione Concilii (*p. 159. ſeq.*) quam via belli tueri, propterea (forte non ſine cauſa) a Guicciardino nimiæ religionis (i. e. ſuperſtitionis) accuſatus. Inde anno 1511. menſe Majo Concilium Piſis indictum *Summa geſtorum circa Concilium Piſanum.*

 fuit

fuit a novem Cardinalibus, *(p. 163. ſeq.)* qui ſe Roma, ob violentiam Julii, ſubduxerant, nec non etiam ab Imperatore Maximiliano & Ludovico duodecimo, Julius vero ut illorum propoſitum diſturbaret, Synodum Lateranenſem menſe Auguſto ejusdem anni Romæ indixit, & indictionem Synodi Piſanæ velut ſchiſmaticam perſtrinxit. Sed Philippus Decius JCtus non ſolum apologiam nomine Patrum Piſanorum conſcripſit, in qua ſingulis articulis criminationum bullæ Pontificis reſpondet, ſed etiam duos edidit tractatus, quibus omnium JCtorum & Canoniſtarum ſententia demonſtravit, novem Cardinales, qui Romæ ſeceſſerant, jure & canonice potuiſſe concilium Piſanum indicere, quæ Decii ſcripta ibidem *a p. 167. ad p. 302.* exhibentur. (& aliis Guicciardini ac Bellarmini objectionibus reſpondit ipſe Richerius *p. 308. ſeq.*) Contra eodem tempore Thomas de Vio, qui poſtea Cardinalis Cajetanus nuncupatus eſt, librum edidit de poteſtate Papæ ſupra Concilium (*p. 164.*) cui Jacobus Almainus Theologus Pariſienſis anno 1512. oppoſuit librum de autoritate Eccleſiæ. Aſt Decio quidem, ſcripta pro Concilio, tantum apud Curiam Romanam conflaverunt odium, ut profligatis

ſligatis rebus Gallorum in Italia ſub Ludovico XII. exulare, atque Franciam perfugio habere coactus fuerit: ubi Rex eum dignitate ſenatoria in Parlamento Gratianopolitano exornavit. (*p. 302.*) Interim Papa Julius Epiſcopum Gurcenſem primum ex Conſiliariis Maximiliani Cæſaris omni opera & ſtudio allexit, quo Cæſarem a Regis Franciæ amicitia diſſociaret, eumque in finem paulo poſt Gurcenſem Galero Cardinalitio cohoneſtavit. Et ita Maximilianus nullos Epiſcopos Germaniæ miſit ad Concilium Piſanum, ſicque Ludovicum deſeruit. (*p. 308.*)

§. 183. Ipſa Synodi Piſanæ acta integra exhibet Richerius *lib. 4. capite 3. a p. 312. ad p. 552.* & Proœmii ſummam tradit *cap. 2. §. 12. p. 302.* Quantum ad noſtrum ſcopum attinet, inſtituta ea dicitur in ſeſſione I. *p. 415.* ad reformationem Catholicæ Eccleſiæ tam in capite, quam in membris, ad pacem omnium Chriſtianorum, ad bellum contra infideles aſſumendum, denique ad extinguenda ſchiſmata, hæreſes & errores. In ſeſſione ſecunda *p. 425,* inter alia decernitur, ut per receſſum quorumvis Prælatorum concilium non debeat cenſeri diſſolutum. Tertia ſeſſio decre-

Excerpta ex actis ejusdem Concilii.

decrevit *p. 430*, ut Synodus non poſſit diſſolvi, quouſque Eccleſia reformetur in fide & moribus, tam in capite quam in membris, poſſe tamen in alium locum transferri, uti etiam variæ cauſæ enarrantur, cur illa Mediolanum translata fuerit, quam civitatem Patres (*p. 435.*) d. 7. Decembris anno 1511. præcedente Synodali cruce ingreſſi ſunt. In quarta ſeſſione *p. 440. ſeq.* oratores delecti Romam miſſi fuere, ut Papam Julium rogarent, ut aliam urbem quam Romam eligeret, in qua tuto & libere haberi poſſit concilium pro Eccleſia reformanda, moniti etiam *p. 447.* fuere Papa & Chriſtiani principes ad bella intermittenda, irrita (*p. 449.*) dicta ſunt juramenta eorum, qui ad Concilium non venire juraverant, prohibitum fuit (*p. 451.*) ne quis impetret aut acceptet beneficia eorum, qui in Concilio congregati erant, item (*p. 452.* ne quis domeſticus aut familiaris Patrum Concilii diſcedat, abſque licentia dominorum ſuorum, ſub prætextu monitorii Papæ. In quinta ſeſſione confirmata fuit (*p. 465.*) Conſtitutio Conſtantienſis contra invaſores ſeu ſpoliatores accedentium & recedentium a Concilio, & creatus fuit Legatus ad civitatem Bononiæ & Legatum ibi Apoſtolicum

ſtolicum (*p. 475.* ad pacem faciendam inter Papam & prædictam civitatem. In ſexta ſeſſione Procuratores Concilii (*p. 486.*) accuſarunt Papam de contumacia, ipſum vero Concilium (*p. 490.*) varia conſtituit, quæ ad ordinem & decorum obſervandum tam ratione veſtium quam vitæ pertinent, item (*p. 498.*) de modo procedendi in Concilio per deputationes, congregationes & ſeſſiones, ac præterea (*p. 506.*) indictionem & congregationem Concilii confirmavit, ac legitimam eſſe probavit, & (*p. 511.*) translationem Concilii ad tempus in urbem Mediolanenſem legitimam fuiſſe, concilium autem Romanum per Papam convocatum nullum eſſe, & ad Pontificem non pertinere loci electionem aut nominationem declaravit, & Maximilianum Imperatorem & Ludovicum Regem Franciæ in protectionem recepit, (*p. 513.*) denique (*p. 516.*) Papam admonuit, ut intra 24. dies revocet attentata contra Concilium Piſanum ſub pœna ſuſpenſionis. In ſeſſione ſeptima (*p. 526.*) Procuratores Fiſcales iterum accuſarunt contumaciam Papæ; Patres autem (*p. 530.*) determinaverunt ordines deputationum, congregationem & ſeſſionum. In octava & ultima ſeſſione poſt novam accuſationem (*p.*

534.)

534.) contumaciæ Papalis pronunciarunt Patres Concilii (*p. 537.*) ſententiam ſuſpenſionis Julii Papæ II. ab omni tam in ſpiritualibus, quam in temporalibus Papali adminiſtratione, idque factum (*p. 551.*) d. 21. Aprilis anno 1512.

Excerpta ex actis Concilii Lateranenſis.

§. 184. Cur vero Concilium hoc Piſanum non proceſſerit ulterius, patebit ex illis, quæ idem Richerius de concilio Lateranenſi narrat parte altera *libri quarti cap. 4. integro p. 1. ad p. 98.* Nimirum jam *§. 182.* dictum, Papam in odium Synodi Piſanæ tanquam ex ejus opinione ſchiſmaticæ, Concilium hoc indixiſſe. Conf. hic Richerium *p. 5.* Defendit etiam hoc factum Papæ Ciaconius, omnem hujus ſchiſmatis culpam transferens in Ludovicum Regem Galliæ, quem contra Richerius *p. 11.* pientiſſimum & innocentiſſimum principem vocat, & Ciaconium partialem fuiſſe variis argumentis oſtendere voluit. Facta fuit ſeſſio prima d. 10. Maii 1512. In ſeſſione ſecunda *p. 12.* publicatæ fuerunt literæ Regis Hiſpaniæ Synodo Lateranenſi adhærentis, & a Cardinali Cajetano peculiari oratione defenſum fuit, Synodum Piſanam eſſe illegitimam & multis nullitatibus laborare, variis argumentis, quibus iterum

rum reſpondere voluit Richerius *p. 14.* Seſſione tertia (*p. 17.*) habita menſe Decembri 1512. Maximilianus Imperator renunciat Synodo Piſanæ & concilio Lateranenſi adhæret, a Concilio vero totum pene Franciæ regnum ſubjicitur interdicto. Seſſione quarta Reſpublica Veneta Concilium approbat (*p. 18.*) & nonnulla decernuntur contra Pragmaticam Sanctionem Gallicam. Inter quintam & ſextam ſeſſionem menſe Februario moritur Papa Julius II. Sexta ſeſſio ſub Leone X. (*p. 19.*) ſalvum conductum dat nationi Gallicanæ, ad Synodum Lateranenſem, exceptis tamen Schiſmaticis, id eſt iis, qui Piſano Concilio adhæſerant. Septima ſeſſio vadimonium dicit Gallis in facto abrogationis Pragmaticæ. Seſſione 8. *p. 20.* Ludovicus XII. Franciæ Rex mortuo Julio, atque una odio cum ſimultatibus, quæ inter eos interceſſerant, extinctis, Piſanæ Synodo renunciat d. 19. Decembr. 1513. paulo poſt (*p. 24.*) eodem menſe mortuus. Nona ſeſſione d. 5. Maji 1514. Galliæ Prælati Piſano etiam renunciant Concilio, (*p. 25.*) & Lateranenſi adhærent, petuntque abſolutionem ad cautelam, item Leo Papa (*p. 26.*) non ſolum indulgentias pro pace inter Principes Chri-

Chriſtianos, & expeditione contra Turcas, ſed & Bullam reformationis Curiæ Romanæ promulgat. Seſſione decima (*p. 26.*) eriguntur montes pietatis, promulgatur bulla (*p. 27.*) contra eos, qui prætextu exemtionum a Pontifice obtentarum omnem ordinariam jurisdictionem evitabant, atque hujusmodi exemtionibus velut quodam aſylo impunitatis utebantur. Statuitque Pontifex, ut ordinarii lites contra exemtos inſtruant, atque omnem proceſſum ſuper ea re inſtructum, concluſum & ſuo ſigillo munitum impenſis exemtorum ad Curiam Romanam mittant. Gallis etiam (*p. 29.*) dies peremtoria dicta fuit, ut ſe ſiſtant Romæ & cauſas exponant, cur Pragmatica abrogari non debeat. Interim Franciſcus I. Rex Galliæ (*p. 30.*) Alpes trangreſſus anno 1515. Ducatum Mediolanenſem recuperavit, ac Leo X. pacem a victore petere coactus eſt. Nihilominus tamen idem Papa, adjuvantibus Franciſci vix vigeſimum annum adimplentis matre, & Cancellario a Prato, Regi perſuaſit, ut ſanctionem Pragmaticam abrogaret, inculcantibus videlicet iſtis, impoſſibile eſſe Galliæ regnum pace potiri, & Franciſco Mediolanenſem ducatum ſervare, niſi Romanum Pontificem cum ſua Curia-

ria amicum haberet. Imo nihil Regi fructuoſius eſſe, & ad omnes Eccleſiaſticos regni ſui in officio ſuo validius continendos, quam ſi ex animi ſui arbitrio de omnibus regni ſui pinguioribus ſacerdotiis & beneficiis diſponeret, eaque, quibuscunque vellet, diſpartiretur: ſic enim promtum & paratum ſemper habiturum ærarium locupletiſſimum, quo nobiles atque alios ſubditos abſque populi & ærarii diſpendio abunde locupletaret. Pollicitus inſuper Leo Regi eſt mundi imperium, & per anticipationem titulum Conſtantinopolitani Imperatoris conferre voluit; denique conceſſit Franciſco poteſtatem exigendarum decimarum ſuper Clerum ſub ſpecie armandi contra Turcam. Imo in ſeſſione undecima d. 15. Decembr. anno 1516. *(p. 33.)* Papa Regi poteſtatem dedit irrogandi cenſuras Eccleſiaſticas Gallis abrogationi Pragmaticæ Sanctionis renitentibus. Eadem ſeſſione etiam *(p. 34.)* decreta Concilii Conſtantienſis & Baſileenſis, quod concilia ſint ſupra Papam, abrogata fuere, & ſtatutum, Pontificem eſſe ſuper omnia Concilia. Hujus decreti tam contra utrumque concilium, quam contra Pragmaticam Sanctionem, rationes viginti & unam refutare intendit Riche-

rius *a p. 37. ad p. 56.* qui & poſtea *a p. 56. ad p. 83.* diſtincte narrat, quomodo idem Rex Franciſcus in Curia Parlamenti publicare voluerit Concordata inter Papam & ipſum ſuper abrogatione Sanctionis Pragmaticæ, quibus ſuaſionibus aut potius minis ex parte Regis ſenatores Parlamenti coacti fuerint, ut Concordata illa legerent, publicarent & in acta referrent; quibus item artibus & dilationibus quæſitis ſenatores hanc receptionem differre conati fuerint, & quomodo publicatis nihilominus contra eorum voluntatem menſe Martio anno 1517. Concordatis proteſtati fuerint, quod libere ſententiam ferre nequeant, ſed omnia per Regis imperium & violentiam acta fuerint, quare etiam appellationibus (ut videtur tamen ſecretis) a Papa ad Concilium uſi fuerunt. Formulam appellationis, qua Pariſienſis Univerſitas uſa eſt, refert idem Richerius *p. 84. ad p. 98.*

Richerius convincitur, diſciplinam Eccleſiaſticam ſeu emendatio-

§. 185. Hic igitur fuit eventus duorum Conciliorum initio ſeculi 16. Piſæ & Romæ habitorum, ex quorum actis valde illuſtrantur ea, quæ hactenus ſæpe notavi, Concilia ſua natura non apta eſſe ad bonum aliquod Reipublicæ

cæ procurandum, multo minus ad jura Regum circa ſacra ſtabilienda. Liceat ſaltem his addere, nonnulla ex ipſo Richerio ſententiam noſtram vel ipſo etiam invito confirmantia. Sic *parte 1. libri 4. p. 162.* diſputat contra Guicciardinum, qui (*p. 160.*) dixerat, Prælatos Piſani Concilii, qui de Eccleſia melius emendanda ſermones ſerebant, æque deformatos vel vitioſos fuiſſe, quam Julium ejusque curiam. Ubi primo poſito etiam, quod tales fuerint, *laudandos tamen eos* putat Richerius; *quod moribus depravatis Eccleſiaſticorum ſalutare pharmacum interſerere & condire voluerint, quia ægrotorum ſit medicinam morbis ſanandis quærere.* Sed hic Guicciardinus haud dubie inſtare potuit: ægrotorum non eſſe, ut ſibi ipſis præſcribant medicinam, neque eos ad id aptos eſſe, maxime ſi ægrotorum ſinguli ſe ipſos non putent ægrotare, ſed ſaltem reliquos medicina opus habere arbitrentur. Unde non ſufficit, quod Richerius addit, *facile fuiſſe remedia promere ex tomis Conciliorum & Canonibus jam pridem latis, dando operam, ut in rem judicatam mitterentur*; partim quia illi, qui de vera natura Conciliorum omnium melius ſunt informati, forte

nem Cleri non poſſe obtineri per Concilia & Concilia Cleri.

dicent, valde eſſe dubium, an ullum Concilium remedia apta ad emendandos mores dederit, partim quia idem dubium remanet, quomodo ægroti quà tales, & quidem morbum ſuum non agnoſcentes, poſſint eſſe apti, ad cognoſcenda & ſeligenda vera medicamenta etiam ubi illa adſint, multo magis, quomodo illi poſſint eſſe idonei, ad eadem ſibi applicanda, ſeu ſtilo Richerii, *ad ea mittenda in rem judicatam.* Hic enim fuit perpetuus defectus Conciliorum, quod etiam bene & prudenter decreta non fuerint deducta in praxin, cum Clerus nullum agnoverit ſuperiorem, qui illis invitis medicinam applicaret. Nec majoris ponderis eſt ratio, qui ſequitur apud Richerium, quamvis ei magnum robur ineſſe veroſimiliter putaverit Richerius. *Procul dubio*, pergit, *ſi hac Guicciardini ratio locum obtineret, nunquam diſciplina Eccleſiaſtica poſſet in melius emendari, quoniam idem Guichardinus eadem & multa majora vitia Prælatis Lateranenſis Synodi improperio vertit.* Vides, vult adverſarium deducere ad abſurdum. Sed quidſi hic neget abſurdum, ſed evidentiſſimæ potius veritatis eſſe dicat aſſertionem, quod diſciplina Eccleſiaſtica nunquam poſſit in melius emen-

emendari per Concilia & per conſilia Cleri, utpote qui ipſa emendatione maxima opus habeat, ſed eam fugiat.

§. 186. Porro acta Concilii Piſani perſpicue docent, quam falſa ſit perſuaſio de poteſtate Conciliorum ſpirituali, cum potius omnis omnium Conciliorum hæretificatio & excommunicatio plus quam carnalis per ſe omni effectu deſtituta ſemper fuerit, ſine aſſiſtentia poteſtatis temporalis, qua nunquam opus habuerunt Chriſtus & Apoſtoli in exercitio poteſtatis ſpiritualis. Quid enim egit Concilium Piſanum, aut quid agere potuit, cum non ſufficientem aſſiſtentiam habuerit poteſtatis temporalis? Unde Patribus etiam invitis hæc confeſſio fuit extorta, quæ legitur initio Protectorii a concilio Maximiliano Imperatori & Regi Francorum Ludovico dati apud Richerium *p. 513.* *Cum ſine temporalium principum adjumento magiſtra experientia, dum in hac fragili vita ſubſiſtimus, & turbinibus quatimur, Eccleſiaſtica autoritas facile perſiſtere non valeat, & juſtitia & æquitate ſuadentibus, Eccleſiæ ſervientes deceat ſpiritualibus gratiis & favoribus muniri & emendari &c. ideo Concilium eos & eo-*

Probatur ex actis Concilii Piſani, poteſtatem Cleri pſeudoſpiritualem omni effectu deſtitui, ſi non aſſiſtant eis Principes & Laici.

rum regna tam in ſpiritualibus quam in temporalibus in protectionem ſuſcepit, contra excommunicationes & interdicta Papæ Julii II. &c. Excommunicationes, interdicta &c. ſunt mala a Clero potentiore provenientia. Contra hæc Clerus impotentior ſeipſum defendere nequit, ſed fatentibus ipſis Patribus opus habet Principum adjumento; tantum ergo abeſt, ut autoritate ſua protegere poſſit Principes adverſus talia. Habes ergo hic exemplum ſermonis confuſi & ſibi contradicentis, quem Galli nomine Galimatias denotare ſolent. Unde revera non poterant non etiam in craſſiſſimo Papatu cordatiores ridere in corde, titulum *Dominorum metuendorum*, quo ſe compellari patiebantur Clerici in Conciliis congregati, uti ex Richerio paſſim, v. g. *p. 526. & 534.* conſtat, cum vel ſtupidiſſimus, modo præjudicio autoritatis liberatus fuerit, palpare potuerit, omnem poteſtatem Cleri pſeudoſpiritualem ſibi ſoli relictam, non capacem eſſe, ut vel minimum damnum afferat aliis, ſi non aſſiſtant Laici, & ſi Principes cum aſſiſtentia reliquorum Laicorum Clerum inobedientia ſua ferocientem debitis coërcitionibus ad obedientiam redigat.

§. 187.

§. 187. Quæ vero occaſione Concilii Lateranenſis attulit Richerius, adhuc fortius firmabunt doctrinam noſtram. Initio ea, quæ ex oratione procœmiali *p. 6.* excerpit, indicant evidenter maximam excœcationem mentium in toto populo Chriſtiano, quod ſibi & aliis perſuaſerint, *Synodos Eccleſiæ uſui eſſe, ut pratis imbrem, hortulis rivulos aquarum, agris culturam, putationem vineis, alimenta hominibus; nec absque Synodis fidem ſtare Catholicam, temperantiam, juſtitiam, ſapientiam; in Synodis malos judicari, puniri, contra probos allici, foveri, attolli, iisque incredibiles ſtimulos appetendæ virtutis injici* &c. Utpote quæ omnia falſisſima eſſe docebat præter hiſtoriam perpetuam Conciliorum, ipſa tum temporis omnibus nota experientia Conciliorum præcedentis & tum præſentis ſeculi. Ipſe Richerius p. 26. ubi de Bulla Reformationis Curiæ Romanæ loquitur a Leone X. in Concilio Lateranenſi edita; *Et hæc* inquit, *illa eſt eximia & tantopere a Chriſtianis nationibus ducentis abhinc annis exoptata reformatio, vel, ut verius dicamus, abuſuum Curiæ Romanæ incruſtatio, atque involutio.* Idem de montibus pietatis in ſeſſione decima approbatis *p. 27.* notat: Tranenſem Archi-

Falſæ doctrinæ de utilitate Conciliorum. Richerii monita de fraudulenta reformatione Cleri a Leone X. in Concilio Lateranenſi publicata, de damno montium pietatis ibi approbatorum, de fraudibus ſub bulla contra exemptos latentibus.

Epiſcopum in ſuo voto dixiſſe: *quod experientia didicerit, illos montes plus damni, quam utilitatis afferre; atque hanc ſententiam poſtea latius probaſſe Dominicum a Soto:* imo ipſe Richerius tantum non omnia decreta Concilii Lateranenſis ibidem improbat. Quod porro Bullam Papæ contra exemptos (*ſupra* §. 184. *in ſeſſione decima relatam*) attinet, de ea ſic judicat ead. *p.* 27. *fuiſſe eam merum juriſdictionis Eccleſiaſticæ illuſionem viamque certiſſimam ad confirmandam abſolutam Monarchiam Papæ*, quod non ſolum latius declarat, ſed & eidem Archi-Epiſcopo Tranenſi eandem diſplicuiſſe obſervat.

Probatur ex eodem Richerio, pragmaticam Sanctionem ſtabiliviſſe jura Epiſcoporum, non Regis contra Papam.

§. 188. Suppeditant etiam ea, quæ circa Pragmaticam Sanctionem Gallicam in Concilio Lateranenſi acta eſſe narrat Richerius, varias obſervationes partim confirmantes, partim illuſtrantes ea, quæ de illa jam ſupra §. 150. 151. notata ſunt. Initio *p.* 31. Sanctionem Pragmaticam perſpicue docet *repetiiſſe decreta Concilii Conſtantienſis & Baſileenſis*, adeoque concedit tacite, eam ſtabiliviſſe jura Epiſcoporum contra Papam, non jura Regum circa ſacra, quam etiam propterea *Curiæ Papali valde exoſam fuiſſe* aſſe-

aſſerit: nimirum *p. 42.* cum *facultatem abſtulerit Pontifici conferendi beneficia Cardinalibus atque aliis Curiæ Romanæ miniſtris*, adeoque *p. 59. intolerabiles propter avaritiam & ambitionem Aulæ Romanæ Reſervationum & Gratiarum expectativarum abuſus abrogaverit.* Nam (*p. 89.*) *Reſervationum & Gratiarum expectativarum occaſione, captandæ mortis alienæ votum ingerebatur, lites, contentiones & rixæ inter Clericos oriebantur, ambitio pluralitatis beneficiorum fovebatur* & alia plura damna latius *p. 89.* expoſita. Contra concordata Regis Franciſci cum Papa *exſcindebant* (*p. 63.*) *Eccleſiæ Gallicanæ libertatem, regnumque univerſum opibus & pecuniis, propter annatas, quas roborabant, funditus vacuabant;* quamvis, quod hoc ultimum attinet, mereatur paulo attentius conſiderari exceptio Regis *p. 74. id nullius momenti eſſe, ſi ratio habeatur belli, quod cum Pontifice & Principibus exteris alias gerendum eſſet, quippe cum in hoc ſuſtinendo multo plus damni, periculi & ſumtus inſit, quam in annatis perſolvendis.* Ut taceam hypotheſin Richerii hic repetitam *p. 33. 38. 42. Concilium Conſtantienſe & Baſileenſe eſſe univerſalia*, quia ibi evidens ſit regimen ariſtocraticum; contra *Concilium Lateranenſe fuiſſe Oligarchicum;*

Ubi haud dubie non recordatus eſt Richerius, quod Concilium Piſanum pro legitimo habuerit, etiamſi pauci Cardinales ibi fuerint congregati. *Vide ſupra dicta §. 182. 183.* Ut taceam diſtinctionem communem inter Ariſtocratiam & Oligarchiam pertinere ad diſtinctiones, de quibus plurima dici & doceri ſolent in abſtracto, ſed quæ non perſpicue poſſunt applicari in concreto.

Oſtenditur, Franciſcum Regem per Concordata cum Pontifice plus perdidiſſe, quam acquiſiviſſe.

§. 189. Unde ſi non intimius penetres fraudes Pontificis, videri quidem poſſet Papa in Concordadis cum Rege Franciſco melius proſpexiſſe juribus regiis circa ſacra, quam ab ipſis Epiſcopis Gallicanæ Eccleſiæ Rex ſperare poterat, dum Papa Regi conceſſit, ut ipſe Epiſcopos eligeret, & decimas a Clero exigeret. Sed ſi accuratius intuearis Concordata, deprehendes, Pontificem de alieno fuiſſe liberalem & per Concordata plus acquiſiviſſe, quam perdidiſſe. Cum enim per hæc Concordata Annatas iterum, item reſervationes & Gratias expectativas recuperaret, per Pragmaticam Sanctionem ipſi ablatas, & inſuper Epiſcopi, ſive a Rege ſive a Clero eligerentur, ipſius confirmatione

matione opus haberent & Clero ab electione Regis ad Papam appellare liceret, reipſa Clerus quidem multa perdidit per hæc Concordata, ſed Rex revera parum vel nihil acquiſivit, imo Clero multiplex per hæc concordata ſuppeditata fuit occaſio in diſſenſu a Regis electione, adulandi Papæ, & in controverſiis Paparum aliis cum Regibus Galliæ, Papæ partibus adhærendi, ut Papa rurſus in controverſiis cum Rege in ipſorum favorem eaſdem decideret &c.

§. 190. Interim tamen ſimul ex hiſtoria rerum in Gallia occaſione publicationis Concordatorum geſtarum conſtat, quantis dolis & ita dictis piis fraudibus Eccleſia Gallicana (i. e. Epiſcopi) per Senatum Parlamenti & Academiam Pariſienſem ſe Regi oppoſuerit, & quantas occaſiones dederit Regi conquerendi de ipſorum inobedientia & reſiſtentia. Huc pertinent ſequentia ex Richerio: *p. 69. ſeq. Regem gravi motum iracundia dixiſſe, non paſſurum ſe, ut plures unico Reges eſſent in Francia; ſe quidem vehementer laboraſſe ad conciliandam pacem Regno ſuo: nunquam*

Querelæ regis non injuſtæ de Cleri & Parlamenti inobedientia & reſiſtentia.

quam commiſſurum, ut, quæ pacta tranſacta fuerant in Italia, irrita fierent in Galliis; neque etiam, ut iſtic, tanquam Venetiis unus eſſet Senatus: de juſtitia adminiſtranda, non de aliis rebus curam Parlamenti eſſe debere ſollicitam: non attinere ad Senatum, rerum ad Reipublicæ ſtatum atque ordinem ſpectantium ſatagere &c. Item: *Vos curam habete juſtitiæ adminiſtrandæ, quæ centum abhinc annis nunquam pejus, aut negligentius habuit.* Et mox: *Præterea graviter queſtum, quod tres viros, Senatorio ordine nuper a ſe donatos, Senatus admittere detrectaſſet, velle autem, ut admitterentur, neque dehinc unquam commiſſurum, ut ulli Clerici in album Conſiliariorum Parlamenti adſcriberentur, tribus præſertim de cauſis: primum, quod in animum inducerent ſuum, ſe præterea Regiæ autoritati non eſſe ſubditos, neque Regem Eccleſiaſticos audere capite multare. Tum vero, quod Epiſcopatus aliaque beneficia majoris proventus, quam 300. aut 400. librarum ſtipendia, quæ annuatim ex ſuo magiſtratu percipiebant, ambitu & prenſationibus conſequi niterentur. Tertio, quia divinis precationibus & officiis recitandis occupati, quæ ſui erant muneris, prorſus desererent. Ad hæc Principi reſpondiſſe, veteri inſtituto & prima ipſius Parlamenti fundatione Clericos & Laicos æque in ordinem ſena-*

Senatorium admitti. Sed Principem, ut antea, excandeſcendo dixiſſe: Reges ita quidem ſtatuiſſe, ſe vero regia etiam autoritate præditum, ac proinde ea poſſe antiquare, quæ a majoribus ſuis conſtituta fuiſſent &c. Item p. 75. *Velle inſuper, ut, quibus diplomata Senatoria dederat, in numerum Senatorum Clericorum, tametſi non eſſent in ſacris, referrentur: Etenim ſe regia autoritate (ut majores ſuos) præditum, ac proinde Laicos & Clericos Senatores pro animi ſui arbitrio inſtituere poſſe ait.*

§. 191. Id certe cum primæva & apoſtolica ſinceritate parum conveniebat, quod Clerus in Parlamento & Academia publice quidem præ ſe ferrent, ac ſi tandem voluntati Regis ſe accommodarent, privatim vero & clanculum a voluntate & juſſu regis appellarent; in qua etiam appellatione multæ ſic dictæ piæ fraudes interveniebant. Nam 1. etſi revera juſſus regius occaſionem appellationi dediſſet, & ita a Rege appellare debuiſſent, cum tamen haud receptum eſſet, a Regibus appellari ad Concilia, fingunt ſe appellare a Papa ad Concilium. 2. Et tamen ut per indirectum etiam impertinentem ſuam appellationem a Rege ſuo juſtificent, ſcoriis

Monita varia circa appellationem Cleri Gallicani ad Concilium.

ſcoriis juris Canonici (quod ad omnia abſurda defendenda aptum natum eſt) utuntur, *ex Clementina Paſtoralis de ſent. & re judic.* urgentes p. 85. *Appellationem eſſe remedium juris naturalis, quod nullus Princeps tollere poſſit, cum ſit quædam defenſio, quæ jure divino naturali & humano cuique competat, quaque adeo non poſſit auferri a principe 3.* Per rationes nihil ſignificantes aliis perſuadere volunt, ac ſi concordata ſint contra jus divinum. Ita enim dicunt p. 95. *Leo Papa in quodam cœtu in Romana civitate, neſcimus qualiter, non tamen in ſpiritu domini congregato, (cum quo nihil contra legem divinam & ſacra Concilia ſtatui, decerni, aut ordinari poteſt.* Omnia enim, quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me) *contra fidem Catholicam & autoritatem ſacrorum Conciliorum veniendo ſacrum Baſileenſe Concilium damnavit.* Quaſi videlicet jus divinum & ſacra Concilia ſint ſynonyma, & quaſi in iſtis Conciliis a Conſtantini M. tempore non plurima acta repugnent ſimul ſacræ ſcripturæ verum jus divinum continente, & rectæ rationi. Ut taceam, quod ipſi Epiſcopi Gallicani ſubſequentibus temporibus in ipſa definitione libertatis ſuæ Eccleſiaſticæ admiſerint correctionem legum antiquarum

rum per novas ob utilitatem publicam. Vide Anonymum Leodienſem *de libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ lib. 2. ab initio p. 53. & ibid. cap. 2. p. 57.* 4. Memorat Richerius p. 80. quod *Epiſcopus Lingonenſis ad honorem Dei omnipotentis pro Eccleſia Gallicana, Regni ac Reipublicæ præſidio & conſervatione appellantibus conceſſerit apoſtolos reverentiales.* Sed quemadmodum jam alibi notavi, nihil novi eſſe, quod facta etiam impia & aperta crimina, autoritate & juſſu Cleri patrata, palliari ſoleant hoc prætextu, quaſi fiant *in honorem Dei*, ita neſcio, quis Epiſcopo poteſtatem dederit, ut de Regno & præſidio Reip. eſſet ſollicitus, imo cujus nomine apoſtolos dederit. Hos enim dare ſolet & debet judex a quo. Sive ergo a Rege ſive a Papa appellaverint ad Concilium, Epiſcopus certe Lingonenſis nec Rex erat nec Papa. Video quidem has abſurditates excuſari apud Richerium *d. p. 80.* in verbis ſtatim ſubſequentibus: *quales* (Apoſtolos) *de jure pro remedio opportuno ſecundum temporis neceſſitatem concedere poteſt & debet.* Sed nec neceſſitas talem poteſtatem dat non magis Epiſcopo, quam Notario, ut ſcilicet apoſtolos reverentiales partibus det, cum ſufficiant teſtimoniales. Carpz. *Proceſſ. tit. 18. art. 3. §. 9. 10.*

§. 192.

Novum exemplum renitentiæ Cleri adverſus regem Galliæ.

§. 192. Sed iſta quidem appellatione non obſtante Concordata obtinuerunt, & pragmatica Sanctio ad hæc usque tempora manſit abrogata. Mezeray *Tom. 4. p. 487*. Diſtinctius rem narrat Cæſar Egaſſius Bulæus *Tomo VI. Hiſtoriæ Univerſitatis Pariſienſis p. 109. Hoc etiam anno* (1519.) *primum cœperunt Concordata invaleſcere, ſed vario ſucceſſu. Cum Triſtrandus de Salazar Archi-Epiſcopus Senonenſis obiiſſet, inhibitum eſt capitulo, alium via electionis juxta Pragmaticam ſubſtituere, aut ab alio electum, quam a Rege, ſuſcipere. Canonici jure ſe communi tuentes, ut audiverunt, Stephanum Poncherium, Epiſcopum Pariſienſem, dignitatem Archi-Epiſcopalem apud Regem ambire, ipſum ſponte elegerunt. Sed cum eodem fere tempore vacaſſet Epiſcopatus Albienſis & Capitulum unum, Rex alterum nominaſſent, lite mota apud Senatum Toloſanum, deinde evocata ad Pariſienſem, Rege necquicquam jubente, ut juxta novam legem jus diceretur, vicit electus ſecundum antiquam diſciplinam.* Si Laici talia feciſſent, dicti fuiſſent rebelles. Jam cum Clerus talia committit, & quidem in ſuam peculiarem utilitatem, dicitur id fieri *in honorem Dei* & pro Regni ac Reip. præſidio.

§. 193.

§. 193. Unde valde doleo, quod ipſe Richerius eo prolapſus fuerit, ut quaſi cœlum & terram commoveret ad oſtendendum, quale ac quantum crimen per iſta Concordata commiſſum fuerit, cum tamen ipſi libertatum ſic dictarum Eccleſiæ Gallicanæ defenſores hac parte inter ſe valde diſſentiant, dum videlicet Petrus de Marca *de concordia ſacerdotii & imperii lib. 6. c. 9. §. 11. p. 829.* in alterum extremum dilapſus fuit, docendo, per concordata melius proſpectum fuiſſe utilitatibus regni, quam per pragmaticam ſanctionem. Provocat miſer Richerius *d. l. cap. 5. ſect. 1.* pro more hominum ſuperſtitioſorum & judicio genuino carentium ad judicia occulta divina & infelicia (*p. 99.*) velut ex intimo Pandoræ ſinu poſt Pragmaticæ abrogationem. Tum recenſentur magna beneficia, quibus Carolus VII. a Deo cumulatus fuerit, videlicet ob reſtitutam Pragmaticam Sanctionem. Provocat ad miracula (*p. 100.*) quibus multos Epiſcopos Galliæ ſacris electionibus (i. e. ſecundum pragmaticam ſanctionem) inauguratos tam ſuperſtites, quam mortuos claruiſſe hiſtoriæ memorent. Sed ipſe nulla recenſet, niſi quod paulo poſt memoret: *Franciſci regis matrem precibus Franciſci de Paula*

Diſſenſus Gallorum de majore vel minore utilitate pragmaticæ Sanctionis & Concordatorum. Inepta ratiocinia Richerii ab eventu Concordatorum.

fundatoris ordinis minimorum, filium a Deo impetraſſe, eumque hac de cauſa Franciſcum nominari voluiſſe, item p. 101. *quod idem monachus, antequam e vivis excederet, prædixerit matri, Franciſcum Valeſium regnaturum in Galliis, cæterosque principes felicitate ſuperaturum, ſi modo ad Eccleſiæ emendationem animum adjungeret, contra fore infortunatisſimum, ſi Eccleſiæ reformandæ rationem detrectaret. Et hæc monita divina fuiſſe oracula, nam ab eo die, quo Franciſcus Rex jus ſacrarum electionum antiquari paſſus ſit*, (& abolita ſanctione pragmatica jus hoc electionis tanquam partem juris regii circa ſacra ſibi vindicaverit) *eum nihil non infortuniorum & calamitatum pertuliſſe.* Hinc enim (p. 102.) *illam Papienſem cladem anno 1525. die 25. Februarii B. Matthiæ ſacro, in quo deligendo Apoſtoli jus ſacrarum electionum primitus conſecrarant, ſanctumque Matthiam cum B. Stephano juris hujus ſacroſancti VINDICES conſtituerant.* Hinc *univerſos Franciſci liberos & Nepotes vix 66. annos a die promulgationis Concordatorum in Galliarum regno perennaſſe, florentique ætate omnes raptos fuiſſe. Ut hinc diſcant Principes Chriſtiani, non eſſe Conſilium contra Dominum, fruſtraque homines ponere carnem brachium ſuum.* (Hic non cogitaverat Riche-

rius

rius Ludovicum XI. inſignem defenſorem Pragmaticæ Sanctionis nihilominus ſine liberis ſucceſſoribus fuiſſe mortuum, & ſic plane irrationale quoad applicationem eſſe argumentum hoc ab occultis Dei judiciis deſumtum.) Imo hinc etiam (p. 104.) *Leonem Papam octo circiter annos poſt Concordata in quadrageſimo quarto vitæ obiiſſe*; hinc *Cancellarium a Prato*, (p. 105.) *cujus hortatu & Conſilio Concordata facta erant, nunquam poſtea gratum fuiſſe regi.* Denique, p, 111. *Eccleſia Catholicæ viſceribus plagam longe periculoſiorem impactam eſſe hujusmodi Concordatis, quam Lutheri aut Calvini deteſtandis erroribus.* Alias ineptias Richerii d. l. contentas & tam erudito viro plane indignas, quæ non tam riſum lætiorum, quam ſuſpiria aut lacrymas moderatiorum merentur, ut jam taceam.

§. 194. Ea quidem vera vel vero-ſimilia valde eſſe credo, quæ ibidem Richerius de Leone Papa & Clero Gallicano immiſcet. Scilicet p. 101. *Leonem Papam, ubi concordata ex animi ſui arbitrio bene conſtituta viderit in Galliis; Franciſco (cui antea totius orbis imperium pollicitus fuerat) turpiſſime deſerto Carolum Hi-*

Item a ſubſequente Cleri malitia, & aliis ejus vitiis. Fabula de Franciſci I. pœnitentia ſubſequente ſuper

Concordatis. *Hiſpaniæ regem ad Germanicum evexiſſe imperium. Eccleſiaſticos* (p. 103.) *vero cura gregis & ſimplici vita genere relicto aulam regiam, ut gratiam principis & beneficia pinguiora ab illo redimerent, frequentare & luxum profuſiſſimum adamare cœpiſſe, ac ſub Franciſco omnia in luxum verſa ac pluralitatem & cumulationem beneficiorum in unô homine obtinuiſſe, ut jam* (p. 106.) *nullus ſit, qui non pallmarium arbitretur bonis Eccleſiaſticis ditari & ſplendeſcere.* Compertum etiam eſſe, (p. 108.) *Eccleſiaſticos, quanquam Regum munificentia ad opes atque fortunas Principum evectos, neque Franciſcum Regem, neque ejus ſtirpem aut illorum ſucceſſores ex animo unquam, ut par eſt, adamaſſe. pluriſque Curiæ Romanæ quam Regum mandata quoad majorem partem ſemper feciſſe, item Pariſienſem Academiam* (p. 107. & 109.) *ac Epiſcopos excitaſſe infinitos, qui in Concordatorum odium ſcommata dicerent, & ſcriberent, ac legati Pratenſis ſimulacrum quoddam effictum patrati in Eccleſiam ſceleris damnarent, atque univerſa civitate ad ſpectaculum advolante omni contumeliarum genere, luto ac ſordibus conſpurcatum populo execrandum ignominioſe exponerent:* item *civiles tumultus anno 1566. ſub Henrico III. & geſta Eccleſiaſti-*

ſiaſticorum poſt Henrici M. eadem ſub infirma Ludovici XIII. ætate atque regimine, iisdem cauſis deberi: *Eosdem* (Clericos) *ſupremam Eccleſiæ Catholicæ, Regis & Regni Gallicani autoritatem poteſtati abſolutæ Pontificis ſic addixiſſe ac mancipaſſe, ut anno 1615, in publicis conventibus Franciæ Regem a Pontifice Romano abdicari poſſe contenderint, ac cœlum terræ miſcuerint, ut hæc eorum opinio pervinceret.* Sed quid inde? Denotant hæc omnia vitia Cleri frequentia & pene perpetua, de quibus nemo dubitavit, at mala hæc ex Concordatis orta eſſe id nemo ſibi perſuadet. Etſi enim Richerius in ſingulis hactenus excerptis locis ſimul inculcet, quod hæc mala tempore obſervatæ Pragmaticæ non fuerint in uſu, duplex tamen ad hanc objectionem ſe offert reſponſio. Initio enim hiſtoria Eccleſiaſtica contrarium oſtendit, falſam eſſe illam ſanctitatem Epiſcopis tempore Pragmaticæ ſanctionis electis a Richerio tributam & vitia hominum tam Laicorum quam Cleri fuiſſe perpetua. Deinde, mala illa poſt Concordata non inde provenerunt, quaſi Rex Clero aliquid injuſte abſtulerit, ſed quod jus circa ſacra non integrum per

Concordata acceperit, ſed Papæ potiſſimam ejus partem relinquere coactus fuerit. Si enim etiam Papæ jugum excutere potuiſſet, non potuiſſet Clerus Gallicus reſiſtentiam vel inobedientiam erga reges impune perpetrare, & apud Papam aſylum quærere. Illud autem piis fraudibus Cleri adſcribo, quod refert Richerius p. 102. *Franciſcum regem, cum eſſet affinis morti, infortuniorum ſuorum, atque odii, quo præſertim apud ordinem Eccleſiaſticum flagrabat, ſibi conſcium, Henrico filio accerſito ei lacrymando præcepiſſe MEMORANT, ut ſacras electiones Eccleſiæ ademtas bona fide reſtitueret, ſeduloque in Franciæ regno ſervari curaret.*

AP-

APPENDIX.

Digitized by Google

CAPUT I.

Supplementa quædam ad caput 17. Cautelarum, de jure ſummæ poteſtatis circa ſacra.

SUMMARIA.

Occaſio, ſcopus & methodus appendicis. §. I. Defectus communes hiſtoriæ controverſiæ inter regnum & ſacerdotium ob doctrinas erroneas tam intuitu eorum, qui ante reformationem ſcripſerunt §. *II.* (*Qui defectus in hiſtoria præcedente diſtinctius ſunt expoſiti.* §. III.) Quam ſcriptorum Pontificiorum poſt Reformationem. §. *IV.* (*Obſervatio generalis de his ſcriptoribus.* §. V. *Zornii tractatulus.* §. VI. *Excerpta ex Anonymi Leodienſis tractatu de libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ.* §. VII. *Quis iſte Autor, & judicium de eo.* §. IIX. *Richerii liber de Eccleſiaſtica & Politica poteſtate, & inde excerpta.* §. IX. *Excerpta ex Vaſſoris hiſtoria*

Ludovici XIII. §. X. *Notabilia de Petro de Marca; ejusque concordia imperii & ſacerdotii.* §. XI. *Culpiſii judicium de Petro de Marca & aliis Scriptoribus cum cenſura.* §. XII.) Potiſſimum intuitu diſtinctionis inter interna & externa Eccleſiæ. §. XIII. (*Notabilia ad vitam & fata M. A. de Dominis pertinentia,* §. XIV. *Cum ſupplementis.* §. XV. *Differentia inter Hypotheſin Richerii & M. A. de Dominis.* §. XVI.) Imo & ipſorum Proteſtantium. §. *XVII.* (*In ſpecie Lutheranorum.* §. XIIX.) Notabilia de Thoma Eraſto & Eraſtianis. §. *XIX.* (*Cum Supplemento.* §. XX.) Item de ſcriptoribus in Belgio, jura Magiſtratus circa ſacra vindicantibus. §. *XXI.* (*Specialia de ſcriptis Uytenbogarti,* §. XXII. *Wallæi, Voſſii,* §. XXIII. *Grotii,* §. XXIV. *Vedelii,* §. XXV. *Revii,* §. XXVI. *Apollonii,* §. XXVII. *De fruſtra mandata Spanheimio refutatione Apollonii.* §. XXIIX. *De Autore Anonymo Grallarum adverſus Apollonium.* §. XXIX. *Excerpta ex hujus præfatione de craſſis Papatus Politici reliquiis & harum cauſis.* §. XXX. *Item in ſpecie de turbis Apollonii.* §. XXXI. *Et de aſſertionibus, Magi-*

ſtratui

ſtatui Politico injurioſis. §. XXXII. *Ex capite 1. de Eccleſiæ acceptionibus.* §. XXXIII. *Ex capite 2. de ſanctitatis acceptionibus.* §. XXXIV. *Ex capite 3. de Spiritualitate.* §. XXXV. *Anonymi Grallator furens.* §. XXXVI. *Item Bombomachia Vliſſingana.* §. XXXVII. *Colus Vliſſinganus.* §. XXXIIX. *Jodoci Lareni : Data penſa trahamus.* §. XXXIX. *Denique Kauterium Friſium.* §. XL. *Lucii Antiſtii Conſtantis de jure Eccleſiaſticorum.* §. XLI. *Lamberti Velthuyſii Munus Paſtorale.* §. XLII.) Item in Anglia. §. *XLIII.* (*De Statu Eccleſiæ Anglicanæ.* §. XLIV. *De Ludovico Molinæo varia judicia.* §. XLV. *Hujus Parœneſis.* §. XLVI. *Papa Ultrajectinus.* §. XLVII. *Libelli, iſtud ſcriptum oppugnantes & defendentes.* §. XLIIX. *Jugulum cauſæ.* §. XLIX. *Voëtii refutatio juguli cauſæ.* §. L. *Juriei tractatus de poteſtate Eccleſiaſtica.* §. LI. *Anonymus Anglus de juribus Chriſtianæ Eccleſiæ.* §. LII.) Pufendorffii ſcripta huc pertinentia. Eorum dignitas & defectus. §. *LIII.* (*Dictorum emendatio & declaratio.* §. LIV.) De ſcriptis meis huc pertinentibus. §. *LV.* (*Addenda hic & ſupplenda.* §. LVI.) Cautelæ de fundamentis

damentis genuinis, de inanitate diſtinctionis inter externa & interna Eccleſiæ, item de charactere veræ pietatis religioſæ. §. *LVII.* (*Harum cautelarum ulterior declaratio.* §. LIIX.) Cautela de rejiciendo onere probationis in Adverſarios, & hujus cautelæ varius & inſignis uſus. §. *LIX.* De cavendo odio ergo Miniſtros Eccleſiæ. §. *LX.* Non confundendum jus & officium Principis circa ſacra. Regulæ præcipuæ officii. §. *LXI.* De cautelis prudentiæ monitum generale. §. *LXII.* (*Excerpta ex libro Vedelii de prudentia Veteris Eccleſiæ cum adjunctis monitis.* §. LXIII. *Similia excerpta & monita de libro Rangonis.* §. LXIV.) Monita ſpecialia circa finem. §. *LXV.* (*Hujus moniti exempla.* §. LXVI.) Et circa media injuſta & inania. §. *LXVII.* (*Declarationes horum monitorum.* §. LXIIX.) Item circa tolerantiam tanquam unicum medium rationale. §. *LXIX.* (*Videlicet accedentibus Politicis. Papizantium ex Clero ſputa non lingentibus.* §. LXX. *Recenſio variorum ſcriptorum de fide & ratione, item pro & contra tolerantiam.* §. LXXI.) Cautelæ ſpeciales circa tolerantiam. §. *LXXII.*

§. *LXXII.* (*Harum Cautelarum declaratio.* §. LXXIII.)

§. I.

IN Cautelis circa præcognita Jurisprudentiæ Eccleſiaſticæ poſtquam prioribus 16. capitibus cautelas circa Hiſtoriam Eccleſiaſticam & ibi cavenda præjudicia per ſingula ſecula tradideram, in cap. 17. potisſimum uſum cautelarum hactenus memoratarum in doctrina de jure ſummarum poteſtatum circa ſacra oſtendere & hujus doctrinæ potiſſima fundamenta a communibus erroribus & reliquiis Papatus politici, apud Scriptores Proteſtantes paſſim adhuc regnantibus, purgare decreveram. Cum vero errores ejusmodi capitales communiter etiam in conceptu & hiſtoria controverſiæ inter imperium & ſacerdotium occurrerent, inde conſtitueram, ea, quæ ſummatim in dicto cap. 17. hac de re monueram, ad confuſionem diſſentientium & confirmationem diſcendi cupidorum, peculiaribus lectionibus publicis expedire, unde præcedens hiſtoria dictæ controverſiæ Anno 1718. auditoribus communi-

Occaſio, ſcopus, & methodus appendicis.

municata & diſcurſu ulteriori explicata fuit. Non autem ſuſcepiſſem hunc laborem, ſi ab initio prævidiſſem, tam copioſam materiam dicendorum & emendandorum ſe oblaturam eſſe. Unde etiam coactus ſum, ob defectum temporis, quod elaboratio diligens & perſpicua, etſi nequaquam prolixa, hujus hiſtoriæ requirit, lectiones illas & continuationem hiſtoriæ abrumpere, poſtquam capite 12. ad initium ſeculi decimi ſexti perveneram, & ſtatum juris Regii circa ſacra occaſione Concilii Piſani & Lateranenſis ab initio illius ſeculi habitorum, & potiſſimum juris Regii in Gallia, ſecundum methodum capitum præcedentium, expendere inceperam. Cum vero ætas ſenilis & officii gravitas vix permittant, ut ſperare poſſim, me hiſtoriam ſeculi decimi ſexti & ſeptimi usque ad præſens tempus continuare & abſolvere poſſe, ſaltem in hac appendice operam dabo, ut aliis occaſionem ſuppeditem, defectum hunc ſupplendi. Atque eum in finem initio exhibebo integrum caput decimum ſeptimum Cautelarum cum notis quibusdam, quæ in impreſſo exemplari non extant, quorum non paucæ ad ſcopum continuationis illius Hiſtoriæ multum inſervire potuerunt. Deinde

inde adjiciam monita peculiaria quoad methodum continuationis illius hiſtoriæ, ſecundum ordinem, quo ipſe uſus ſum in præſenti Hiſtoria, obſervanda. Ergo jam ſequitur dictum cap. 17.

§. II. Hactenus recenſitas cautelas (*connexionem quære ſupra c. 1. n. 14. 15.*) hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, ſi quis obſervet attente, accipiet clavem penetrandi arcana hiſtoriæ de controverſia inter ſacerdotium & imperium, & aperiendi cognitionem principiorum genuinorum de jure ſummarum poteſtatum circa ſacra. Hiſtoriam contentionis inter regnum & ſacerdotium, qui accurate ſcripſerit, non ſuccurrit. (*Summas ejus lineas duxit Illuſtris Coccejus Juris publ. prudent. ſect. 1. cap. 18. Eam intenderunt etiam Morneus in myſterio iniquitatis, Heidegger in hiſtoria Papatus, Schilter de libertate Eccleſ. German.*) Communiter origo hujus contentionis poni ſolet in temporibus Henrici IV. Imperatoris, & ejus lite cum Pontifice ſuper electione & inveſtitura Epiſco-

Defectus communes hiſtoriæ controverſiæ inter regnum & ſacerdotium, ob doctrinas erroneas, tam intuitu eorum, qui ante Reformationem ſcripſerunt.

piſcorum. Fons autem aberrationis quæritur in temporibus Phocæ, & indulta præeminentia Pontifici Romano. Sed hactenus dicta oſtendent, originem contentionis jam in ſeculo V. quærendam eſſe, (*vid. c. 13. n. 10. & c. 14. n. 1. 2. 14. 15. 16. cap. 15. n. 4. 5. 6. & 12.*) & fontem aberrationis in ſeculo ſecundo & ſequentibus. (*vid. c. 9. n. 12. ſeq. cap. 11. n. 8. 9. 12. & potiſſimum n. 41. cap. 12. n. 7. 10. 13 cap. 13. n. 2. ad 9.*) Cum vero in formanda hiſtoria contentionis Regni & Sacerdotii illa præjudicia fuerint commiſſa, non mirandum etiam, quod eadem pepererint alios errores in doctrina de jure principis circa ſacra, (*conf. c. 1. n. 14.*) & quod illi, qui jura regni contra ſacerdotium defenderunt, ſaltem contenti fuerint, ſi Papam ſubjicerent Epiſcopis & Conciliis, non vero ſolliciti valde fuerint de ſtabiliendo imperio contra ambitionem Epiſcorum. Unde fere iſtæ hypotheſes defenſorum Regni communes ſunt: Regimen Eccleſiaſticum debere eſſe Ariſtocraticum, non

non Monarchicum, aut, ſi maxime monarchicum Papæ non ſit plane abrogandum, in eo tamen fere conveniunt, quod regimen eccleſiaſticum in Republica ſit quidem diſtinctum & ſeparatum a regimine ſeculari, ſed tamen non debeat opponi regimini ſeculari, ſed maxime opera danda ſit, ut hæc duo Regimina conſtanti concordia uniantur. Id vero commodiſſime fieri poſſe diſtinctione inter poteſtatem circa externa & interna Eccleſiæ, ita ut illa intacta maneant Principi, hæc vero illibata retineant Epiſcopi vel Papa: atque huc reſpicere dictum Chriſti: *Date Cæſari, quæ ſunt Cæſaris, & Deo, quæ ſunt Dei.* Atque in his principiis tanquam in centro conveniunt, quotquot jam ante reformationem jura regni defenderunt adverſus Papam. (*Hos collegit Goldaſtus in Monarch. Imperii Tom. I. & II. Add. Ejusd. Polit. Imper. Part. 23.*)

§. III. Hactenus retuli ea, quæ in prioribus 5. paragraphis dicti capitis 17. Cautelarum continentur, & quæ in præ- (Qui defectus in historia præcedente diſtinctius

U

fiunt expo- præcedente hiſtoria controverſiæ inter ſiti.) imperium & ſacerdotium diſtinctius exponere conſtitui, quamvis & in his quædam reſtent ad hiſtoriam ſeculi decimi ſexti usque ad tempora reformationis pertinentia, præcipue quæ ſtatum Germaniæ & aliorum regnorum Europæorum ante reformationem & ſcriptores illorum temporum ſpectant.

Quam ſcriptorum Pontificiorum poſt reformationem.

§. IV. Poſt reformationem equidem non mirandum, quod ſcriptores Pontificii jura regni defendentes non ulterius proceſſerint, (*Huc pertinent autores aliquot in fine Tomi I. Goldaſti de monarchia Imperii & totus Tomus III. Marcus Antonius de Dominis de Rep. Eccleſiaſtica. Edmundus Richerius de Eccleſiaſtica & Politica poteſtate, nova editio Coloniæ 1701. Petrus de Marca de Concordia Imperii & Sacerdotii, aliique quos paſſim citat & refutare vult autor tractatus de libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ editus Leodii 1084.*) partim quia Papæ eminentiam, & quod ſuo modo ſit caput Eccleſiæ, agnoverunt & agnoſcunt, partim quia Papa cautior eſſe cœpit, poſt reformationem valde

valde diſſimulans fulmina excommunicationum, aut certe temperans. (*§. 6. d. cap. 17. Cautelarum.*)

§. V. Hic per ſcriptores Pontificios jura Regni defendentes intelligo eos, qui præ ſe tulerunt, ac ſi jura regni defenderent. Reipſa enim (ut in præcedenti hiſtoria contentionis inter regnum & ſacerdotium jam ſæpius oſtenſum) nunquam vere jura regni, ſed potius jura Epiſcoporum contra Papam ſub titulo libertatis Eccleſiaſticæ defenderunt. (Obſervatio generalis de his ſcriptoribus.)

§. VI. Hiſtoriam tractatuum de libertate Eccleſiæ Gallicanæ ſuccincte exhibet M. Petrus Zorn in tractatulo de libertate Eccleſiæ Gallicanæ Roſtochii ante decennium publicato. Nam annus publicationis eſt omiſſus. Ipſe vero autor jam non eſt ad manus. (Zornii tractatulus.)

§. VII. Addam igitur notabiliora excerpta ex Anonymi Leodienſis tractatu de libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ 1684. Ex libro I. Cap. 1. *p. 3.* Les Traittéz des droits & libertéz de l' Egliſe Gallicane &c. 1639. inique accepti fuêre ab Epiſcopis Galliæ. Inter Gallos ipſos non ſatis conſtat de natura libertatum Eccleſiæ Gallicanæ, quod oſtenditur adducendo definitionem Lechaſſerii & (Excerpta ex Anonymi Leodienſis tractatu de libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ. 1684. 1639.)

aliorum *p.* 4. *ſeq. toto cap.* 2, 3, 4. Cap. 12. *p.* 34. *ſeq.* probare vult Autor, mancam eſſe definitionem libertatis Eccleſiæ Gallicanæ, nec convenire definito. *Adde cap.* 13. *p.* 37. *ſeq.* Cap. 14. *p.* 40. *ſeq.* diſputat contra Petrum de Marca, libertates Eccleſiæ ad Concilium Turonicum & Francofordienſe referentem anno 754. Cap. 15. *p.* 44. *ſeq.* Contra eundem, dicentem, Ludovicum Sanctum in pragmatica ſanctione fuiſſe, primum libertatis Eccleſiæ Gallicanæ reſtauratorem. Cap. 16. inveniuntur vera origo & progreſſus libertatis Eccleſiæ Gallicanæ, item diſſidium inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulcrum *p.* 48. & inde ortum ſchiſma papale, & ab his commiſſa varia reſervata contra antiquam diſciplinam, *p.* 49. Inde tentata excuſſio hujus oneris a Clero & Univerſitate Pariſienſi implorantibus Regis & Regni Procerum opem ſub Carolo VI. in medium adducta libertate Eccleſiæ contra Pontifices. Inde 1438. in conventu Bituricenſi ſub eodem Carolo VI. collecta ex Decretis Concilii Baſileenſis Pragmatica ſanctio, (*p.* 50.) ſed mox a Ludovico XI. & Franciſco I. ſublata per Concordata, quibus fruſtra ſe oppoſuit Clerus & Univerſitas Pariſienſis. (*ibid.*) Ab illo tempore Eccle-

ſia

ſia Gallicana poteſtatis ſecularis ſerva facta, & ſæpe conqueſta eſt, ſuam jurisdictionem Eccleſiaſticam a ſeculari penitus extinctam eſſe *p. 51.* Ex libro II. In hoc libro ab initio ad finem *p. 53. ad p. 98.* Autor refutare vult Petrum de Marca, quod dixerit, novas leges Eccleſiaſticas contra antiquorum Canonum uſum a Papis datas non valere, niſi a Clero Gallicano prius examinatæ & acceptatæ fuerint. Ex libro III. Cap. 1. *p. 100. ſeq.* diſputat contra Petrum de Marca: quod non exemplis judicandum ſit de libertate Eccleſiæ Gallicanæ. Cap. 2. *p. 103. ſeq.* agit de S. Gregorii Epiſcopi Turonenſis ſtudio in propugnanda libertate Eccleſiæ Gallicanæ anno 577. Cap. 3. 4. 5. *6. p. 106. ad p. 121.* agit de geſtis Hincmari, Archiepiſcopi Remenſis, ubi vivis coloribus depingitur Hincmarus. Cap. 7. *p. 121. ſeq.* de praxi Eccleſiæ Gallicanæ circa canones ſynodi octavæ. Cap. 8. *p. 127. ſeq.* diſputat contra Petrum de Marca & Petrum Puteanum, docentes ad libertates Eccleſiæ Gallicanæ pertinere, ut Rex Franciæ in temporalibus non ſubjaceat Pontifici, & an Academia Pariſienſis juſte propugnaverit eas libertates? Cap. 9. *p. 131. ſeq.* tractat de Johanne Gerſonio, Can-

cellario Pariſienſi. Cap.10.*p.136.ſeq.* de Richerii libro de Eccleſiaſtica & Po-
1611. litica poteſtate 1611. & ejus condemnatione a Sorbona & de aliis ejus libri fatis. Cap. 11. *p. 138. ſeq.* de Johanne Launojo ſectatore doctrinæ Richerianæ. Cap. 12. *p. 142. ſeq.* de Petri Puteani Traitéz des libertés &c. intentione & contentis duorum voluminum, item de Petri de Marca Concordia ſacerdotii & Imperii & hujus autoris genio & Achſelträgerey. Cap. 13. *p. 148.* aſſerit, non debere mirum videri, ſi hæretici poteſtatem ſummi Pontificis invidioſam & gravem regibus & populis faciant, ſed mirum eſſe, Catholicos Præſules in deprimenda poteſtate pontificia hæreticis excuſationem ſubminiſtrare. Ex libro IV. Hujus libri ſcopus eſt, oſtendere, quod Pontifex etiam in temporalibus habeat ſummam poteſtatem. Cap. 1. *p. 155. ſeq.* An propoſitio de ſumma poteſtate regum in temporalibus ſpectet ad libertates Eccleſiæ Gallicanæ, ubi de Petri Pithoei tractatu, qui primus eſt in libro: Traités &c. Cap. 2. *p. 158. ſeq.* Poteſtatem ſummam Papæ in temporalibus non eſſe invidioſam regibus & populis. Cap. 3. *p. 161.* Non eſſe ſcripturæ conſonam doctrinam, Reges in tem-

temporalibus omni Eccleſiaſticæ poteſtati omnino ſubducentem. Cap. 4. *p. 164.* Utrum poteſtas regum ſit immediate a Deo? Cap. 5. *p. 170.* An Patrum doctrinæ conſona, ubi primo de patribus in Conciliis ſedentibus. Cap. 6. *p. 175.* Tum de Gregorio Magno. Cap. 7. *p. 183.* De contraria ſententia Bernhardi & aliorum ſanctorum Doctorum. Cap. 8. *p. 185.* Item aliorum Theologorum in Gallia. Cap. 9. *p. 191.* Eam non eſſe conſonam doctrinæ juris Canonici & Civilis. Cap. 10. & 11. *p. 195. & 200.* Exempla poteſtatis Eccleſiaſticæ circa regna temporalia, & primo circa Reges Franciæ. Cap. 12. *p. 204.* Exemplum Gregorii II. Iſauro tributa ſolvi vetantis. Cap. 13. *p. 209.* Principes ipſos aliquam Eccleſiæ in temporalia poteſtatem agnoviſſe. Cap. 14. *p. 212.* Epiſcoporum Galliæ ſententiam non eſſe conſonam ſanctorum exemplis. Ex libro V. qui tractat quæſtionem, an Concilia ſint ſupra Papam. Cap. I. *p. 215.* Summarium hujus quæſtionis examen, ubi notatur etiam ſingularis ſententia Petri de Marca. Cap. 2. *p. 218.* Difficile eſſe, ut Concilium generale definiat ſine ſummo Pontifice. Cap. 3. *p. 224.* de convocatione Conciliorum, an ea pertineat ad Principes.

Cap. 4. *p. 228.* Cur Imperatores olim concilia convocaverint. Cap. 5. *p. 233.* Concilia generalia, ubi certus eſt & indubitatus Romanus Pontifex, ſine illius aſſenſu legitime congregati non poſſe. Cap. 6. 7. & 8 *p. 238. ſeq.* Reſpondetur objectionibus Johannis Launoij variis, inprimis adverſus Bellarminum. Cap. 9. *p. 261.* Absque ſummi Pontificis autoritate concilia generalia vim & robur non obtinere. Cap. 10. *p. 264.* In ſacris literis clarius exprimi Pontificis ſine concilio, quam Concilii ſine Pontifice autoritatem. Cap. 11. & 12. *p. 267. & p. 273.* Qua ratione Petrus Eccleſiam repræſentaverit ex mente Auguſtini & Chryſoſtomi. Cap. 13. & 14. *p. 277. & p. 280.* Confirmatur eminentia Pontificis ſupra concilium ſine Pontifice. Cap. 15. 16. 17. & 18. *p. 287. ad p. 311.* reſpondetur autoritati Concilii Conſtantienſis & aliis objectionibus in ſpecie Launoij. Liber VI. probat autoritatem Pontificis ſuper omnes Epiſcopos, & maxime ſuper Gallicanos tum in genere (cap. 1. 2. 3. *p. 311. ad p. 325.*) tum in ſpecie circa forum internum, (cap. 4. *p. 325.*) jurisdictionem contentioſam, (c. 5. *p. 332.*) cauſas Romæ judicandas, (c. 6. *p. 338.*) proceſſum ordinarium, (c. 7. *p. 342.*) citatio-

tationem & probationes, (c. 8. *p.346.*) ejusque Pontificis hac parte differentia a poteſtate Archiepiſcorum, (c. 9. *p.350.*) circa bona Eccleſiaſtica, (c. 10. *p. 352.*) circa exigenda ſubſidia contra infideles, (c. 11. *p.356.*) denique circa beneficia (c. 12. *p.360.*) Liber VII. probat autoritatem Pontificis in definiendis fidei quæſtionibus contra Clerum Gallicanum *p. 364. ad p. 472.* Liber IIX. agit de origine jurisdictionis Eccleſiaſticæ, & intendit probare c. 3. *p. 481.* dignitatem Eccleſiarum Patriarchalium a Petro vel ſucceſſoribus ejus ortam eſſe, (ubi obiter c. 4. *p. 488.* agit de phantaſtico Galliæ Patriarcha & epiſtola Optati Galli) porro Primates, in Gallia præſertim, ſuam autoritatem a S. Pontifice accepiſſe, cap. 5. *p. 492.* & c. 6. *p. 502. ad p. 530.* Liber IX. in ſpecie diſputat contra libellum Richerii de Eccleſiaſtica & Politica poteſtate in prioribus 6. capitibus *a p. 535. ad p. 593.* (ubi NB. p. 581. invenies ſingularem explicationem dicti Conſtantini M. *quod ſit Epiſcopus eorum, qui ſunt extra Eccleſiam*, ſcilicet, quod loquatur de perſonis, non rebus vel negotiis.) & contra primum librum Vindiciarum Richerii, qui ex Decretis Scholæ Pariſienſis conſtat, c. 7. *p.* 593. item contra ſecundum c. 8. *p. 603.*

U 5 & cap.

& cap. 9. *p. 614.* Liber X. reſpondet tractatui Petri Puteani: Traités de libertés &c. ſecundum ſingula ejus capita a p. 617. ad p. 682. (*Ubi fatetur, diſtinctionem inter poteſtatem ſpiritualem & temporalem eſſe intuitu finium & terminorum explicatu impoſſibilem c. 1. p. 622.*) Liber XI. diſputat contra Petri de Marca libros, capite 1. & ſeq. *a p. 684. ad p. 728.* Ubi initio narrat occaſionem, ſcilicet Petro de Marca mandatum eſſe, ut temperaret aſſerta voluminum Petri Puteani, & dicit, eum ita res componere conatum eſſe, ut cuique parti ſatisfeciſſe videretur, licet revera unius tantam cauſam egiſſet. Cap. 9. ſeq. *p. 729. ſeq.* refutare vult Stephani Baluzii, aſſeclæ Petri de Marca, doctrinam circa Principum in res Eccleſiaſticas autoritatem. Cap. 13. *p. 751.* diſputat contra Petri Pithoei libertates Eccleſiæ Gallicanæ in alio ſenſu acceptas. Liber XII. *a p. 734. ad finem* diſputat contra tria ultima capita libri 4. Petri de Marca, in quibus appellationes ab abuſu defendere conatur.

Quis iſte autor & judicium de eo.

§. IIX. Cum autem autor libelli hactenus excerpti ſe non nominaverit ſed potius ſub literis *M. C. S. Theolog. Doctoris* ſe occultare voluerit, dicere nequeo, quis pro autore habendus ſit. Equi-

Equidem videri poſſet, Lucam Holſtenium forte autorem eſſe, dum Kulpiſius *ad Monzamb. Part. 2. p. 91.* memorat, Lucam Holſteinium conatum eſſe refutare Petrum de Marca, at ſine effectu. Sed præterquam quod incertum ſit, an Kulpiſius verum dixerit, (de quo vide infra §. XII.) loquitur etiam Kulpiſius de Holſteinio tanquam adverſario Petri de Marca aperto & nequaquam ſe occultante. Ut taceam, Holſteinium, jam anno 1661. fuiſſe mortuum, & autorem præſentem non ſolum Petrum de Marca, ſed in univerſum omnes libertatis Eccleſiaſticæ Gallicanæ defenſores in hoc volumine refutare voluiſſe. Antequam ipſe mihi hunc autorem compararem, memini me eum commodato accepiſſe a Thoma Ittigio Theologo Lipſienſi, qui titulo ſequentia verba adſcripſerat: Extrait d' un Sermon preche le jour de S. Polycarp. *Traité de libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ, imprimè a Liege, eſt attribue a Monſ. le Cardinal d' Aguirre & a Monſieur Cazzoni &c.* Verum quicquid ſit de Autore, id modo jam de ipſo tractatu notemus, etſi in eo crasſiſſimus Papatus defendatur, tamen ejus lectionem cautioribus multum profuturam eſſe, utpote quæ eos reddet certiores, quamdiu libertas Eccleſiaſtica in poteſtate

ſtate Epiſcopali quæritur, quamdiu diſtinctiones inter poteſtatem temporalem & pſeudoſpiritualem ac harum duo diſtincta capita fundamenti loco ponuntur, quamdiu concilia, patres &c. commendantur & ſcripturæ æquiparantur, nihil idonei contra Papatum Politicum doceri poſſe, ſed facillimum eſſe Pontificiis, etiam crasſioribus, plurima hic καθ' ἄνθρωπον diſputare.

Richerii liber de Eccleſ. & polit. poteſtate, & inde excerpta. 1611. 1701.

§. IX. Dixi inter alia §. VII. Anonymum *lib. 3. cap. 10.* notaſſe breviter, Richerii librum de Eccleſ. & Polit. poteſtate 1611. fuiſſe editum & damnatum a Sorbona, atque alia ejusdem libri fata recenſuiſſe. Prodiit hic liber poſtea valde auctus Coloniæ 1701. addita prolixiſſima defenſione iſtius libelli iſto anno primum typis edita, adjunctis aliis, ſed cum ſumma confuſione, actis & ſcriptis controverſiam iſtam Richerii illuſtrantibus. Excerpam inde ſaltim præcipua. Initio valde notabilis eſt definitio Eccleſiæ Richeriana, quæ ſtatim in titulo apparet. *Eccleſia eſt Politia MONARCHICA ad finem ſupernaturalem inſtituta, regimine ARISTOCRATICO, quod omnium optimum, & natura convenientiſſimum eſt, temperata, a ſummo animarum Paſtore Domino Jeſu Chriſto.* Atque hæc definitio eo minus miranda in Richerio, cum

cum ipſe Richerius *in Hiſtor. Concil. lib. 4. parte 2. cap. 4. p. 54. ſeq.* fateatur, ſe initio Papæ & Curiæ Romanæ ſerio adhæſiſſe. Editus fuit libellulus Richerii primo anno 1611. publicatus ſuadente Henrico Borbonio, principe primo. (*pag. III.*) Sequitur declaratio deprecatoria Richerii ſuper editione iſtius libelli d. 30. Julii 1612. (*p. IV.*) Interfecto Henrico M. multi probi viri ægre ferebant, libros quosdam editosde Pontificis autoritate in abdicandis Regibus. Unde Richerius poſt Concilium generale Dominicanorum ex mandato viri ampliſſimi & maxime Catholici ſcripſit ſuum libellum, ut demonſtraret, quænam eſſent principia doctrinæ majorum ſcholæ Pariſienſis de Eccleſiæ & Romani Pontificis autoritate, unde mox Epiſcopi Senonenſes eundem cenſura notarunt, quaſi multas propoſitiones, allegationes, expoſitiones falſas, erroneas, ſcandaloſas, ſchiſmaticas & hæreticas contineret. Contra hanc cenſuram queſtus eſt Richerius, quod inauditus damnaretur, ſed pro omni reſponſo ipſi ſub pœna capitis interdictum fuit, ne quid pro ſua defenſione lucubraret, & quod jam a M. Andrea Vallio cunctæ libelli illius propoſitiones animadverſione dignæ notatæ, ac in Elencho nominatim recenſitæ

1611.

1612.

1611.

cenſitæ fuerint. (*p. V. VI.*) Igitur in hac nova editione libelli ſui de Eccleſiaſtica & Politica poteſtate a cenſuris iſtis Vallii eundem liberare, ſub nomine demonſtrationum ſingulis locis a Vallio notatis adjectarum, tentavit Richerius. Summam libelli ipſius & demonſtrationum ſubjectarum, invenies *a p. VII. ad p. XIV.* Sequitur ſumma eorum, quæ acta ſunt in diſputationibus Capituli generalis Dominicanorum d.
1611. 27. Maji 1611. *a p. X. ad p. XXI.* Nimirum d. 27. Maii diſputatio propoſita fuit in capitulo generali Dominicanorum, inter alias theſes defendendo, Pontificem in fide & moribus errare non poſſe: Concilium in nullo caſu eſſe ſupra Papam: Ad Papam pertinere, dubia decidenda Concilio proponere, deciſa confirmare vel improbare, partibus ſilentium imponere. Richerio vero, tanquam Syndico Sorbonæ urgente decretum fuit, ut de his theſibus non diſputaretur &c. Ex hac narratione patet, occaſionem libelli Richeriani & inimicitiæ inter eum & Cardinalem Perronium, Archiepiſcopum Senonenſem, fuiſſe dictam diſputationem. Sequitur ipſe libellus 18. captibus conſtans, cum adjunctis demonſtrationibus antea non editis, & actis. Hunc excipit teſtamentum

mentum Richerii conditum anno 1629, 1629
cum ipſe jam ageret annum ætatis 70.
(*p. 41.*) Invenies in eo teſtamento fuſiorem narrationem ad hiſtoriam libelli pertinentem, cujus breviſſimum ſpecimen hic exhibeo. Suaſor libelli fuit Nicolaus Verdungus, primus Præſes
Curiæ Parlamenti. Eum primo non ap- 1611.
poſito nomine ſuo publicavit Richerius, quando cauſa Academiæ Pariſienſis contra Jeſuitas in ampliſſimo ordine perorata eſt. Cardinalis Perronius dixit in ſacro Concilio, ſcriptorem hujus libelli præſentem regni, Reginæ matris, (ſub minorennitate Ludovici XIII.) omniumque liberorum regiorum ſtatum hac ſcriptione convellere voluiſſe, ac propterea, neque ſuum neque typographi nomen addidiſſe. Nuncius Apoſtolicus autem minatus eſt, quod inſalutato Rege Romam adire velit. &c. (*vid. p. 32. ſeq.*) In eodem teſtamento (*p. 38.*) regimen Ariſtocraticum Eccleſiæ & libertatem Eccleſiaſticam ut Synonyma uſurpat. Inſerta poſtea eſt Cap. 43. *ad p. 57.*) duplex epiſtola, una Johannis Caramuelis Lubovisſchii ad Petrum Gaſſendum pro infallibilitate & poteſtate Papæ ſupra Con-
cilium, altera Gaſſendi ann. 1645. ei- 1645.
dem reſpondens. Tum inſeruntur
Gen-

Gentiani Herveti Epiſtolæ duæ 1568. ſcriptæ de reſidentia Epiſcoporum. Porro ſequitur altera illa prolixior defenſio libelli quinque libris & duobus Tomis conſtans. Libro I. cap. 1. §. 3. (*Tom. 1. p. 3. ſeq.*) recenſentur varii, qui contra libellum Richerii ſcripſerant. Repetitur etiam hiſtoria geſtorum in capitulo Dominicanorum (*§. 17. p. 26.*) & de cenſuris in eundem libellum editis (*§. 22. p. 36.*) Caput 2. *p. 37. ſeq.* præcipue narrat immoderata Cardinalis Perronii & quorundam aliorum Prælatorum ſtudia, ut Richerius cum libello ſuo indicta cauſa damnaretur, & Gerſonis opuſcula item Cardinalis Cuſani libellos quosdam adverſus Perronium & alios defendit. Caput 3. *p. 46. ſeq.* reſpondet præcipue Johannis Bucherii libello contra appellationem Richerii ab abuſu. Libro II. *a p. 39. ad p. 291.* in 7. Capitibus defendit libellum ſuum contra objectiones adverſariorum, potiſſimum Vallii ac novem regulas fundamentales, ſecundum quas præſens controverſia dijudicari debeat, explicat. (cap. 2. *p. 75. ad p. 86.*) Tum potiſſima loca ſcripturæ, ex quibus adverſarii dominatum Papæ defendere volebant, dogmatice exponit. (cap. 3. *p. 87. ad p. 99.*) & poſtea de ſententiis ac doctrinis Patrum

trum agit (c. 4. *p. 100. ad 153.*) item de novioꝛum Doctorum conſenſu ab anno milleſimo poſt Chriſtum natum. (cap. 5. *p. 154. ad p. 232.*) Porro exponit naturam paſtoralis officii & diſcrimen dûarum formularum, *paſce agnos meos*, &, *paſce oves meas.* (cap. 6. & 7. *p. 223. ad p. 291.*) Liber III. *a p. 292. ad p. 440.* in 6. capitibus reſpondet argumentis diſſentientium, potiſſimum Thomæ Scholaſtici, (quem primum ait *p. 302.* excogitaſſe argumenta ad propugnandam abſolutam Papæ monarchiam,) Cajetani, Jeſuitarum, nempe Alphonſi Salmeronis ac Maldonati, item Bellarmini, & Gregorii Vallenſis. In libro IV. ejusque 7. capitibus *Tomo II. a p. 3. ad p. 302.* propoſuit ſibi Richerius diſtinctius exponere ſeptem capita libelli de Eccleſiaſtica & politica poteſtate, ſcilicet ejus caput tertium ad nonum incluſive. Et in primo quidem capite *a p. 5. ad p. 29.* explicuit illam definitionem mirificam Eccleſiæ in titulo hujus libri repetitam & ſupra ab initio hujus paragraphi deſcriptam. Capite 2. *p. 30.* paucis proponit ſententiam ſuam de objecto primatus & poteſtatis papalis. Cap. 3. *p. 32. ad p. 193.* prolixe intendit defendere diſtinctionem ſuam ſubtilem adverſus objectiones adverſario-

rum, qua docuerat, ſtatum aut principatum Eccleſiæ eſſe quidem monarchicum, ſed regimen tamen ejusdem Ariſtocratia temperatum. Capite 4. *a p. 194. ad p. 222.* probare vult, poteſtatem infallibilem decernendi & condendi canones eſſe penes totam Eccleſiam aut Concilium generale. Capite 5. *p. 223. ad p. 244.* examinat quadruplicem interpretationem dicti: *Ego rogavi pro Te, Petre, ut non deficiat fides tua.* Capite 6. *p. 245. ad p. 281.* defendere vult adverſus Vallium, quod frequens Conciliorum celebratio ſit abſolute neceſſaria ad Eccleſiam melius regendam, & quonam caſu bullæ & decretales ſummorum Pontificum obligent, ubi ſimul operam dat, ut Hincmarum Rhemenſem prolixius paulo defendat, (adverſus Baronium) tanquam genuinum defenſorem autoritatis Regiæ adverſus Pontificem. (*Scilicet. Talia Richerius nemini perſuadebit, qui Hincmarum Rhemenſem ex propriis ſcriptis novit, quorum ſumma exhibita eſt* in *Summariſchen* Nachrichten auserleſener Bücher aus meiner *Bibliothec Tomo I, p. 675. ſeq. 867. ſeq. 1051. ſeq. & Tomo II. p. 107. ſeq. ubi ſimul p. 149. invenies aliam plane imaginem morum Hincmari vivis coloribus depictam.*) Capite 7. *p. 282. ad p. 302.* declarare vult, quomodo

do ejus doctrina intelligi debeat, quod non obſtante aſſertione regiminis Ariſtocratici in Eccleſia, ſimul tamen aſſeruerit, ſtatum Eccleſiæ eſſe Monarchicum. Liber V. *p. 303. ſeq.* reliquas doctrinas libelli Richeriani undecim capitibus explicat, v. g. de regimine Eccleſiæ interno & pure ſpirituali ſolis Eccleſiaſticis proprio, & de externo ac mixto Principi Politico competenti; (cap. 1. *p. 303.*) de poteſtate excommunicandi Presbyterio ariſtocratice competenti; (cap. 2. *p. 306.*) de Principe Politico executore (*uno verbo brachio mere ſeculari & ſervo Clericali*) diſciplinæ Eccleſiaſticæ; (cap. 3. *p. 324.*) de natura ac definitione libertatis Eccleſiæ ejusque diviſione; (cap. 4. *p. 349.*) iterum, qua ratione ſtatus Eccleſiæ Monarchicus dici debeat; (cap. 5. *p. 1.*) de Synagogæ & legis Evangelicæ differentia; (cap. 9. *p. 12.*) In capite undecimo & ultimo *p. 25. ſeq.* diſputat adverſus duos adverſarios Joachimum Forgemontium, & Michaëlem Mauclerum & ſimul multa immiſcet pertinentia ad hiſtoriam controverſiæ inter ſcholam Sorbonicam & Marcum Antonium de Dominis 1617. 1617.
Subjecta operi denique eſt ipſa cenſura Facultatis Theologicæ Pariſienſis in quatuor priores libros M. A. de Domi-

nis de Rep. Eccleſiaſtica *a p. 1. ad 26.* tum a p. *27. ad p. 67.* exhibentur ſummaria ſingulorum capitum libris his quinque majoris operis contentorum, cui *a p. 68. ad finem* adjunguntur ex Actis Pariſienſibus excerpta eorum, quæ Menſe Junio, Septembre & Octobre 1612. occaſione libelli Richeriani geſta ſunt a Facultate Theologica Pariſienſi circa abdicationem vel depoſitionem Richerii a Syndicatu facultatis Theologicæ, non obſtantibus ejus proteſtationibus & appellationibus. His junge ea, quæ autor ipſe *libro 5. §. 6. p. 41. ſeq.* de iis, quæ poſtea ab anno 1618. ad ann. 1622. facta ſunt, tum intuitu eorum, quæ Andreas Vallius tentavit, ut Richerium ad Palinodiam canendam adigeret, tum intuitu ſcripti Michaëlis Maucleri de Monarchia divina Eccleſiaſtica & ſeculari Chriſtiana 1622.

1612.

1618. ad 1622.

Excerpta ex Vaſſorii Hiſtoria Ludovici XIII.

§. X. Hactenus excerpta ex ipſo Richerii opere. De cætero ſuppeditabit etiam Vaſſorius in Hiſtoria Ludovici XIII. non pauca eorum, quæ ad melius cognoſcendam controverſiam Richerianam ſpectant, & potiſſimum circa ejus antecedentia vel affinia. Huc ſpectant ex *libr. 2. p. 174. ad p. 181.* marginalia: Livre du Pleſſis Mornay contre la Papaute, cenſuré par la Faculté de Paris. Re-

1611.

Reflexions ſur cette cenſure Ibid. *p. 199. ad 217.* la Faculté de Paris cenſure trois Panegyriques d'Ignace de Lojola. Reflexions ſur les miracles de Lojola. Brouilleries en France ſur l'etabliſſement des Jeſuites dans la ville. Proces de l'Univerſité de Paris contre les Jeſuites ſur l'Ouverture de leur College. Porro *lib. 3. p. 277. ad p. 291.* Le Nonce 1612.
du Pape ſe plaint d'Arret du Parlement ſur le Proces de l'Univerſite de Paris contre les Jeſuites. Invectives du Nonce contre l'Advocat General Servin. Demarches du Nonce auprés du Parlement, pour obtenir une modification le l'arrét. Ibid. *p. 291. ad p. 299.* Un livre du Docteur Richer, Sindique de la Faculté de Paris y fait grand bruit. Le Cardinal de Perron & les Eveques de la Province de Sens aſſemblés condamnent le livre de Richer. On ote a Richer le Sindicat de la Faculté du Paris.

Notabilia de Petro de Marca ejusque concordia imperii & ſacerdotii.

§. XI. Idem Vaſſorius etiam diſtincte recenſet antecedentia ac occaſionem libri Petri de Marca de concordia Imperii & Sacerdotii *Tom. 9. lib. 44. p. 30. ad p. 137.* Summa hæc eſt, Credebatur inſtinctu Cardinalis Richelii Petrus Puteanus edidiſſe les Traités des 1639.
libertés &c. & Preuves des libertés, &

ſimul inculpatus fuit Richetius, quod intentet Schiſma, & velit eſſe Patriarcha Galliæ, in ſcripto cujusdam Optati Galli de Schiſmate cavendo. Unde in Synodo Pariſienſi ab Epiſcopis Galliæ autore Cardinale Rupefocaltio liber Puteani damnatus fuit. Hactenus Vaſſorius. His ut obviam iret & obicem poneret Cardinalis Richelius, commiſit Petro de Marca, ut conſcriberet opus de concordia Imperii & ſacerdotii, ſeu de libertatibus Eccleſiæ
1641. Gallicanæ, quod etiam prodiit 1641. Vide Dn. Böhmerum *obſerv. 1. ad novam editionem Petri de Marca p. 15.* Repete ea, quæ jam ſupra *§. VII.* ex Anonymi Leodienſis *lib. I. cap. 1.* item ex *libro III. cap. 12.* item ex *libro X. & XI.* excerpſi. Ubi jam ex *libro III. cap. 12.* mentionem feci, quantus adulator & quam ambidexter fuerit Petrus de Marca, & quantam data opera in opere ſuo obſcuritatem affectaverit. Sed confirmabit hunc ejus genium ulterius, ſi quis attentius conſideret circumſtantias varias a Stephano Baluzio in vita Petri de Marca (præmiſſa concordiæ Imperii & Sacerdotii) diligenter notatas, & ſi huic vitæ jungat Bailii dictionarium criticum *voce Marca*, ubi plurima argumenta inveniet demonſtrantia ſimul,

quam

quam facile ſit Papæ, ejusmodi fautores Eccleſiaſticæ libertatis vel ita dicti Imperii in ſuas partes trahere, & quod, ut ſæpius notavi, plane nihil proſint aut prodeſſe poſſint imaginarii illi defenſores jurium imperii, & quod commendatione libellorum Richerii, Petri de Marca & ſimilium non ſolum, (quamvis bona fide) decipiatur juventus, ſed omnium maxime ipſi Imperatores, Reges & Principes, tantis ſumtibus in Academias impenſis nil aliud proficientes, quam ut ipſi decipiantur, & in contentione Imperii cum Sacerdotio non ſibi, ſed Clero vel Sacerdotio defenſores præparent. Interim tamen non mirandum eſt, cur Jeſuita Maimburgius moribus Petro de Marca non multum abſimilis *in Hiſtoria Schismatis Magni Occidentalis lib. 5. p. 251. ſeq.* Petrum de Marca & hujus concordiam Imperii & Sacerdotii tantopere commendet. Potius mirandum foret, cur doctiſſimus Culpiſius tanti fecerit tractatum Petri de Marca, niſi mox dicenda oſtenderent, etiam Proteſtantium Theologorum & JCtorum præcipuos, fundamentales illos errores arcanorum polticorum Papatus ſupra §. II. indicatos tantum non pro veritatibus Evangelicis habuiſſe.

Culpiſii judicium de Petro de Marca & aliis ſcriptoribus, cum cenſura.

§. XII. Quoniam vero Culpiſius etiam judicium ſuum eodem loco dat de aliis ſcriptoribus, de quibus in ſequentibus ſeorſim videbo, non injucundum erit Lectori, ſi eum integrum (inſertis tamen hinc inde brevibus monitis) hic exhibeam. Ita vero inquit in *notis ad Monzamb. cap. V. §. 9. Part. 2. p. 91. ſeq. Hanc facultatem* (juris circa ſacra) *ſummæ poteſtati civili competere, dudum evicerunt Noſtrates adverſus Pontificiorum potiſſimum hypotheſes. Veriorem ſententiam explicat Gerhardus de Magiſtratu Polit. n. 265. ſeq. Meisnerus libro de regimine Eccleſiaſtico, Arniſæus de jur. Majeſt. II. 6. & alii multi a Goldaſto in Monarchia S. R. Imperii conducti.* (Verum, ſi Gerhardus, Meiſnerus & Arniſæus jus principis circa ſacra non ex verioribus principiis defendunt, quam fecerunt illi a Goldaſto conducti, quos hactenus in hiſtoria contentionis præcedente excerpſi, non eſt quod jubilemus.) *Nonnulli tamen cæterarum religionum aſſertores* (Quaſi milites a Goldaſto conducti non fuerint etiam Pontificii) *huc propius accedunt. Inter Pontificios Petrus de Marca, quem pro defenſione Petri Puteani ad ſcribendum de concordia ſacerdotii & imperii opus auctoravit Richelius Cardinalis, diſciplinam* con-

contexuit Gerhardo noſtro magis , quam Bellarmino ſuo conventientem. (Nollem Gerhardum noſtrum cum Petro de Marca comparare , adulatore tantum non palpabili. Quin potius ſerio asſerere auſim, Gerhardum, item Meisnerum & Arniſæum bona fide, utpote deceptos per doctrinas Academicas ſuis temporibus regnantes, erraſſe, contra vero Petrum de Marca peſſima fide & meliora ſcientem, deteriora vero data opera ſequentem, ſocios ſuos & adeo ipſum etiam Cardinalem Richelilium decepiſſe.) *Conatus eſt eum refutare Lucas Holſtenius, aſt ſine effectu.* (Errare hic Culpiſium jam ſupra §. IIX. notavi. Forte deceptus eſt Culpiſius, quod alicubi legiſſet , Lucam Holſtenium a Papa fuiſſe cum aliis conſtitutum, ut opus Petri de Marca examinaret, eumque Papæ retuliſſe, quam plurima in eo contineri, quæ explicatione indigerent; quædam etiam eſſe, quæ Romana jura violent, ſed in occulto. Tanto quippe ac tam ſingulari artificio librum hunc eſſe perfectum, ut diſtingui vix poſſit, quæ pars ejus Eccleſiæ Romanæ faveat, quæve noceat. Etenim hæc ex vita Petri de Marca jam notavit Bailius *ſub titulo Marca , nota C. p. m. 535.* Sed hæc nihil minus probant,

quam quod Holſtenius conatus fuerit, refutare Petrum de Marca. Potius illuſtrant obſervationem noſtram, a Petro de Marca tanquam homine malæ fidei cavendum eſſe & Pontificiis & Proteſtantibus.) *Ex Reformatis fere nobiscum eſt Nicolaus Vedelius, Genevenſis primum, deinde Franequeranus Theologus edito libello de Epiſcopatu Conſtantini Magni, ad quem convellendum Belgæ confluxerunt, juſſu publico id fecerat Guilielmus Apollonius tractatu de jure Majeſtatis circa ſacra, quo etiam Triglandus aliique operam intenderunt.* (Sed nec Vedelium, nec ejus adverſarios eſſe juventuti in concipienda vera doctrina de jure Principis circa ſacra commendandos, docebunt ea, quæ infra ſuo loco de his autoribus obſervabo.)

Potiſſimum intuitu diſtinctionis inter interna & externa Eccleſiæ.

§. XIII. Fateor equidem, aliquot ex memoratis autoribus, qui ſcripſerunt poſt reformationem, præeunte potiſſimum Marco Antonio de Dominis, (*de quo vid. Arnold. lib. 17.* der Ketzer-Hiſtorie *cap. 3. §. 20. Leti in Theatro Britannico Part. 4. pag. 361. ad p. 437. ex epiſtola quadam Boccalini refert multa ad vitam M. A. de Dominis pertinentia.*)

Re-

Regimen Eccleſiæ Ariſtocraticum valde inculcaſſe Papæ, (*Sequitur hanc hypotheſin Richerius eoque etiam inclinat Petrus de Marca.*) Sed tamen illa duplex poteſtas in una Republica, ſecularis & Eccleſiaſtica, & diſtinctio poteſtatis circa interna & externa Eccleſiæ firmiter retenta fuit. (§. 7. *cap. 17. Cautelarum.*)

§. XIV. Geſta Marci Antonii de Dominis & fata ejus, quæ in Boccalini epiſtola a Leti Italice ſunt relata, Jægerus latine retulit in *Hiſtor. Eccleſ. Decennio ſecund. lib. 6. cap. 1. p. 242. ſeq. cap. 3. p. 249. ſeq. cap. 4. p. 251. cap. 5. p. 255. & Decenn. tertio cap. 14. & 15. p. 374. ſeq.* Potiſſima hæc ſunt; Fuit M. A. de Dominis amori ſexus fœminei valde deditus, (*p. 242.*) unde odium duorum Cardinalium incurrit, qui eum Archi-Epiſcopum Spalatinum crearunt, ut ab urbe removerent. (*ibid.*) Poſtea venit Romam & cum Anglo de religione diſputat, male acceptus abit, revocatur, accuſatur coram inquiſitione, ut timorem ei injicerent inimici, noluerunt que ei dare teſtimonium innocentiæ, Deſtinat igitur ſe abiturum in Angliam & vendi curat pretioſa, etiam ſacra. (*p. 243.*) Aufert 5000. thaleros, eos 1616. in

(Notabilia ad vitam & fata M. A. de Dominis pertinentia.)

in aurum mutatos inter Anglum & ejus ſervum, ſe & cubicularium diſtribuit. Cubicularius eum cum nummis deſerit. Valde incerti ſunt Cardinales poſt ejus abitum, quid ipſis agendum ſit, cum ipſe ex Anglia ad eos ſcripſiſſet, & de injuria conqueſtus eſſet, & Bocalinus deprecatur iter ad ipſum, ſed ſcripta ad eum epiſtola reditum fruſtra ei perſuadere conatur. (*p. 244.*) Londini fit ſolennis abjuratio Romanæ fidei, de Dominis ſcribit ſatyram contra curiam Romanam; deinde contra potiſſimos Pontificiorum fidei articulos. Papa Paulus V. conventum Romæ inſtituit ſuper ejus apoſtaſia. (*p. 245.*) Comburitur in effigie Romæ de Dominis. Qui ſe defendit. Edit in Anglia Pauli Sarpii ſeu Petri Suavis hiſtoriam Concilii Tridentini annexa præfatione ſua valde ſcandaloſa. Dedicat opus Jacobo Regi & 300. Jacobinos accipit, quos ſibi retinet. (*p. 246.*) Tum Jægerus refert cauſas mutatæ religionis ex ipſo ſcripto de Dominis, (*p. 249. ſeq.*) & contenta librorum de Rep. Eccleſiaſtica. (*p. 251. ſeq.*) Addit etiam Jægerus (p. 255. ſeq.) vitam M. A. de Dominis ex Jeſuita Biſſelio *Madull. Hiſtor. Septenn. 3. p. 292.* qui eum dicit ob ambitionem nimiam ex ſocietate Jeſu fuiſſe ejectum, & apoſtaſiam

ſiam ideo peregiſſe, quod contra ipſum in controverſia quadam Archi-Epiſcopatum Spalatinum concernente pronunciatum fuerit. Pergit Jægerus ex Boccalino, M. A. de Dominis in Anglia ſcripſiſſe ad Cardinalem Ludoviſium, ex quibus literis, hic poſtea Papa factus, crediderit, ſpem adeſſe, ut de Dominis Romam allici poſſit, imprimis cum hic ſtatim, audito Ludoviſii Papatu, ſigna dederit inconſtantis animi. Adhibitus ergo fuit Legatus Hiſpanicus in Aula Londinenſi ad perſuadendum de Dominis, qui, quamvis triſtem eventum mutationis ſuæ præſagiens, tamen ſe perſuaderi paſſus eſt, fictione, quaſi Papa congregationem inſtituere velit, ut deliberaretur, quomodo Regnum Britanniæ iterum ad religionem Pontificiam reduci poſſit, (*p. 374. 375.*) & promiſſione a Legato facta, valde incerta & generali gratiæ Papalis, prædicendo, quod, ſi ſponte redeat, & pœnitentiam publicam agat, Papa ipſi abſolutionem dicturus ſit, & finito anno more Epiſcopali Miſſam in privato ipſi celebrare permiſſurus ſit, ac penſionem magnam daturus. Deceptus etiam fuit M. A. de Dominis ipſius Cardinalis Ludoviſii literis ad ipſum, & ipſius Papæ ad Legatum Hiſpanicum.

Sunt

Sunt etiam, qui dicunt, Papam promiſiſſe M. A. de Dominis purpuram Cardinalitiam, *(p.376.)* & fidem ſuam interpoſuiſſe Regem Hiſpaniæ propria manu. Acceſſit, quod ſuſpiciones mutationis adverſus ipſum in Anglia ortæ fuerint, & quod Rex Jacobus eum propterea monuerit. Abiit igitur clanculum, unde populus a Paſtoribus commotus occaſionem dedit Regi, ut milites ante ædes Legati mitteret. Romam adveniens M. A. de Dominis parum abfuit, quin non ſtatim incarceraretur. *(p.377.)* Coactus fuit publice ter pœnitentiam in tribus locis agere, fune collum indutus, & plagis in nudos humeros acceptis. Tum abſolutus eſt, ſed cum graviſſimis conditionibus, & quidem ipſo judice referente, parum mitioribus, quam ſi damnatus fuiſſet ad remos. *(p.378.)* A Papa etiam duriter acceptus eſt, quamvis a Ludoviſio benigne ad patientiam admonitus. Noluit tamen ſuaſu amicorum ordinem Carthuſianorum intrare. Defuncto
1623. Papa 1623. ſtatim incarceratus eſt ab Inquiſitionis judicio, & ab Urbano novo Pontifice, inimico ſuo, ibi retentus, *(p.379.)* & de variis capitibus accuſaſus, & ante condemnationem tentatus fuit de ſcriptis adverſus hæreticos eden-

edendis. Tandem ad ignem condemnatus, etiam ſub prætextu, procurandæ ipſi ſalutis æternæ. (*p.380.*) Mortuo interea M. A. de Dominis in carcere, veroſimiliter veneno illi dato, executio in mortuum facta eſt. (*p.381.*)

§. XV. Omiſit tamen nonnulla Jægerus ex epiſtola Boccalini, a Leti relata, ſupplenda: v. g. de mala fide erga Paulum Sarpium; de Mutio, fruſtra Londinum ad convertendum de Dominis miſſo; (*Leti p.376.*) de concionibus a M. A. de Dominis Londini in lingua Italica habitis, de ceſſante ibi ejus promotione, de tentamine ejus fruſtraneo uxorem ducendi, de Pauli V. adhortatione ante mortem tradendi omnia acta ſucceſſori &c. Non etiam omittendum eſt, referente eodem Jægero *c. 15. p. 382.* in quodam libello, ſed falſo referri, quod de Dominis a Paulo V. ſub ſpecie Proſelyti miſſus in Angliam fuerit, ut ſenſim Jacobum Regem atque Epiſcopos Angliæ ad ſe traheret, neque hoc negotium fuiſſe plane fruſtraneum. (Inquirendum etiam eſſet in collatione Læti cum Jægero, an Jægerus mentem Boccalini in lingua Italica ubique intellexerit, & verſione genuina in linguam Cum ſupplementis.

lati-

latinam tranſtulerit. Confer ſaltem ea, quæ exhibet Leti *p. 419. lin. 2. Percuoteva* &c. cum verſione Jægeri.) Nec omittenda eſt cenſura libri Epiſcopi Spalatenſis a Sorbona Pariſienſi facta, cujus jam ſupra §. IX. circa finem obiter mentionem feci ex Richerio. Ni-
1617. mirum anno 1617. menſe Octobri liber Marci Antonii de Dominis ex nundinis Germaniæ Lutetiam affertur, de quo interrogatus Richerius, quid ſentiret, reſpondit, ſe credere Epiſcopum Spalatenſem doctrina ſua novis ſchiſmatibus in Eccleſia occaſionem dediſſe. Mox Vallius (hactenus Richerii adverſarius) a Nuntio Apoſtolico ad Richerium mittitur, ut ſe amicum ſimulando narraret, quod Nuntius Apoſtolicus eum alloqui valde cuperet; Porro ipſi relatum eſſe, Antonium de Dominis octo exemplaria ſui libri miſiſſe Lutetiam, & Richerium poſſidere unum: cum hac occaſione nonnulli de populo libellum Richerii de Eccleſiaſt. & Polit. poteſtate venum de integro expoſuiſſent & ante Palatium proclamaſſent: Richerium, ſi vellet, egregiam nactum eſſe occaſionem, ut ſibi gratiam ſummi Pontificis omniumque Prælatorum, qui libellum Richerii cenſura notaverant, conciliaret, ſi modo

modo libellum ſuum explicaret, & una doctrinam Spalatenſis oppugnaret. Addidit Vallæus, Molæum Generalem cognitorem Regium Parlamenti miſiſſe librum Spalatenſis Epiſcopi Facultati, ut cenſura compungeretur, futurumque certo, ut cenſura Facultatis decreto Parlamenti confirmaretur, & ſic etiam a Parlamento liber Spalatenſis damnaretur: Ergo Richerium debere comitiis Facultatis intereſſe. Sed noluit Richerius ea, quæ Vallius hic propoſuerat, ex cauſis ab ipſo prolixe adductis, facere. Hoc tamen non obſtante in comitiis calendarum Decembris 1617. omnium Doctorum Facultatis unanimi conſenſu libri Marci Antonii de Dominis generatim cenſura digni pronunciati ſunt. Impellente vero Nuntio Apoſtolico & Epiſcopo Pariſienſi paucis viris ſelectis mandatum fuit, notare doctrinas illas cenſura dignas. Cumque hi 47. propoſitiones inde excerpſiſſent, ſubjecta ſingulis cenſura debita, urſerunt, ſed fruſtra, cordatiores, ut hæc excerpta ante novum conventum Facultatis ſingulis in ſcriptis communicarentur, ut ea de re ante conventum eo liberius cogitare, & poſtea libera ſuffragia in conventu dare poſſent. Igitur decima quinta

Decembris extrema linea huic cenſuræ impoſita eſt, prælectis ſaltem iſtis 47. propoſitionibus, quamvis multi propterea graviter conqueſti fuerint, addentes, quod multa alia eſſent in libris Spalatenſis, quæ aſperiorem cenſuram flagitarent. Quod vero hæc damnatio a Sorbona facta non fuerit confirmata a Parlamento, ideo factum eſſe notat Richerius, quod Advocatus generalis Regius Servinus obſervaſſet, in propoſitione ſecunda, quod Sorbona in libris Spalatenſis damnaverit aſſertionem, quod Reſpublica Eccleſiaſtica non habeat veram juriſdictionem, hoc eſt, vim coactivam & ſubjectionem externam, & ad id exempli loco in contrarium allegarent exemplum excommunicationis, cum tamen Servinus contra allegaret, omnes JCtos juriſdictionem & coactionem externam ac propriam Magiſtratui Politico & Principibus tribuere, excommunicationem vero æquivoce & improprie eſſe coërcitionem aut coactionem externam, quatenus ea pertinet ad Eccleſiam, cum certiſſimum ſit, Eccleſiam non poſſe cogere Excommunicatos, ut pareant Eccleſiæ, ſed opus eſſe ad hanc rem BRACHIO SECULARI. (*O utinam dixiſſet Servinus, aut ſalvis prin-*

cipiis

cipiis Juris Canonici dicere potuiſſet: AUTORITATE ET LIBERA POTESTATE MAGISTRATUS POLITICI! Nunc cum ſaltem mentionem facere poterat BRACHII, facile prævidere potuiſſet riſum occultum Cleri & recordationem ex parte dicti Poëtæ: Parturiunt montes &c.) Quæ hactenus de cenſura Sorbonæ in libros M. A. de Dominis breviter excerpſi, fuſius narrat Richerius *lib. 5. c. 11. §. 3. 4. 5. p. 31. ad p.* 40. & poſtquam poſtea ipſam cenſuram Facultatis Theologicæ 47. propoſitionibus conſtantem ſubjeciſſet, ſingulis his propoſitionibus notas ſuas ſeparatim ſubjunxit.

§. XVI. Cæterum cùm ſupra §. XIII. dixerim, quod hypotheſin Marci Antonii de Dominis præeuntis ſecuti fuerint Richerius, eoque etiam inclinaverit Petrus de Marca, in eo, quod Richerium attinet, erravi, cum Richerius libellum ſuum jam publicaſſet anno 1611. Epiſcopus Spalatenſis autem demum anno 1617. libros ſuos ediderit. Ut taceam differentiam inter hypotheſin Richerii & Epiſcopi Spalatenſis, quam ipſe Richerius exhibet *d. cap. 9. §. 2. p. 28. 29.* nimirum, quod M. A. de Dominis *ſingulis Epiſcopis tribueret plenam poteſtatem Eccleſiaſticam* ad

Differentia inter hypotheſin Richerii & M. A. de Dominis.

ad excludendum dominatum Pontificis, ipſe vero Richerius cum Schola Pariſienſi defenderit imperium Ariſtocraticum Eccleſiæ *omnibus Epiſcopis ſimul & conjunctim competens, Monarchia Papali temperatum, ita ut Papa ſolus decreta Conciliorum exequeretur &c.*

Imo & ipſorum Proteſtantium.

§. XVII. Mirandum potius eſſet, cur apud Proteſtantes poſt reformationem iſta præjudicia non fuerint emendata, ſed adhuc hodie regnent, imo cur poſt reformationem pauci ex eruditis, qui falſitatem illorum præjudiciorum oſtendere laborarunt, & ad oculum demonſtrarunt, fuerint fere ut hæretici & turbatores Rerumpublicarum ab adverſariis traducti & ab ipſis Principibus derelicti. Scilicet id ad reliquias Papatus referendum eſt, & ad perſuaſionem inanem, ac ſi intereſſe miniſtrorum Eccleſiæ ſubſiſtere non poſſet ſine iſtis præjudiciis. Nam quod Papatum attinet, jam ſeculo duodecimo & decimo tertio (*vid. Arnold. lib. 12. cap. 5. §. 2. ad 8. & lib. 13. cap. 5. §. 5. Conf. Hertium in Element. civil.*

civil. Prudent. in Pædia §. 4. *p.* 6. *Adde de Arnoldo Brixienſi* Einleitung zur Römiſchen und Teutſchen Hiſtorie *p.* 818. & 821. *Miror, quod nemo hactenus reſponderit Antonii Fabri calumniis adverſus Proteſtantes de hæreſi Politica in Codice Sabaudico ad lib.* 1. *tit.* 1.) defenſores jurium Majeſtatis contra Papam & Clerum, etſi in Religione nihil mutarent, ut hæretici condemnati a Papa & Clero, ac nomine hæreticorum politicorum inſigniti, atque a Principibus & ipſis Cæſaribus parum laudabiliter derelicti ſunt. (§. 8. 9. 10. *cap.* 17. *Cautelarum.*)

§. XVIII. Uti vero de iſtis hæreticis Politicis in medio Papatu ſeculi 12. & ſeculi 13. jam diſtinctius actum fuit in ipſa *hiſtoria controverſiæ inter regnum & ſacerdotium cap.* 8. §. 78. *p.* 66. & *ſeq.* Uti hic in appendice §. XII. ex loco Culpiſii patet, hodienum apud Proteſtantes regnare erroneas illas doctrinas, quamvis eas temperent ad ſenſum Pontificiorum moderatiorum, jura Epiſcopalia contra Papam defendentium; ita, quod Lutheranos in ſpecie attinet, cum de illis in Cautelis ipſis pauciſſima (In ſpecie Lutheranorum.)

ſint adducta, placuit adhuc quædam diſtinctius hic adjicere. Et quidem quod Lutherum concernit, ille quidem in libro de Conciliis multa cognovit, de damno Reipublicæ pariter & Eccleſiæ per Concilia illato, ſed tamen non cognovit omnia. Deinde Lutherus non præditus erat ſpiritu tolerantiæ, quod docent exempla geſtorum cum Caroloſtadio, Zwinglio &c. Adeoque non mirandum etiam, quod Lutherus valde inculcaverit diſtinctionem inter poteſtatem ſpiritualem & temporalem. Vide Weberum *de jure Conſiſtoriorum* apud Fritſchium *Jur. Eccleſ. p. 563*. Philippus Melanchton equidem inclinabat in partes Reformatorum, ſed ipſe tamen non poterat cum ſuis ferre diſſentientes, & ut ſpecimen annalium ſubjectorum a me Teſtamento Melchioris ab Oſſe, docet, ipſe & ejus aſſeclæ fuere primi autores juramentorum religionis a magiſtris præſtandorum, potiſſimum contra Flacianos, uti docet exemplum de Schluſſelburgio ibi relatum. Subſecuta eſt perſecutio Philippiſtarum & Flacianorum per Jacobum Andreæ & ſocios, & inde proſcripta quaſi tolerantia diſſentientium, & coactio pene omnium ad juramenta ſuper formula concordiæ præſtanda. Inde ſubſecutæ

ſecutæ ſunt novæ hæretificationes inter Lutheranos, (*de quibus videndus Arnoldus,*) potiſſimum Wittebergæ tanquam ex cathedra Lutheri, & maxime ex parte Calovii intuitu Doctorum omnium placidorum ad tolerantiam inclinantium, ut Calixti &c. Accedit ex parte JCtorum retenta invito Luthero & ad poſteros propagata autoritas Juris Canonici, de qua vide latius *cautelas circa præcogn. Juriſpr. Eccleſ. integro cap. 22.* Adde reliquas cauſas ex dictis *cap. 1. earund. cautelar. §. 7.* Quod vero doctrinæ valde & nonnunquam plus quam papizantes in doctrina de jure principum circa ſacra apud Lutheranos hodienum regnent, docent paſſim conſilia Wittebergenſia, conſilia Dedekenni, Sarcerii corpus matrimoniale, junctis Brückneri deciſionibus matrimonialibus, Ahaſveri Fritſchii jus Eccleſiaſticum, Carpzovii Juriſprudentia Eccleſiaſtica; de quibus ſingulis in ulteriori continuatione hiſtoriæ contentionis pauca modeſte quidem ſed cordate erunt monenda. Et quidem quod in ſpecie Weberi tractatum de jure Conſiſtoriorum, inſertum Fritſchii Juri Eccleſiaſtico, attinet, de craſſis Papiſmi Politici reliquiis in illo opere deprehenſis conferri poſſunt prænotata Dn. Böh-

meri *in Jure Eccleſ. Proteſt. lib. 1. tit. 28. potiſſimum* §. *19. ſeq. p. 612. ſeq. item* §. *31. ſeq. p. 630.* Dn. Ludovici *Conſiſtorial. Proceſſ cap. 3. a* §. *1. ad* §. *8. p. 23. ſeq.*

Notabilia de Thoma Eraſto & Eraſtianis.

§. XIX. Idem fatum habuit poſt reformationem in Germania poſt medium ſeculi decimi ſexti Heidelbergæ Thomas Eraſtus, introductioni Excommunicationis, conſentientibus quamvis cum ipſo Theologis Tigurinis, ſe opponens, unde & hodienum, qui jura principum hac parte tueri volunt, Eraſtiani vocantur, (*Eraſti & Eraſtianorum nomen in multis ſcriptis invenitur, multi illos refutant, ſed pauci hiſtoriam controverſiæ ſciunt, pauci Eraſti ſcripta legerunt, unde ſupplevi hos defectus in notis ad Huberum, de jure civit. lib. 5. lit. q. p. 166. ad p. 172.*) & tanquam hæretici traducuntur (*vid.* §. *11. d. c. 17. Cautel.*)

(Cum ſupplemento.)

§. XX. Prolixius eſt ſupplementum illud *in notis ad Huberum d. l.* adeoque, cum tractatus ille Huberi cum notis meis anno 1708. in hac Academia publicatus non ſit adeo rarus, illud hic deſcribere nolo. Accedit, quod non ita pridem

dem D. Pertſchius vom Recht des Kirchenbannes *cap. 11. §. 2. 3. 4. à p. 335. ad p. 343.* potiſſima in notis ad Huberum a me allata repetierit. (Adde quæ de Eraſtianis & Colamanniariis notavit Honorius Reggius *de ſtatu Eccleſ. in Anglia p. 116. ſeq.*) Optandum autem eſſet, ut tractatus ille Eraſti cum reſponſione ad Theodori Bezæ tractatum de vera excommunicatione & Chriſtiano Presbyterio, cum rariſſime in Bibliothecis reperiatur, una cum tractatu illo Bezæ conjunctim iterum ederetur. Hic ſaltem illud addo, quod nec ipſe Huberus videatur unquam legiſſe tractatum ipſum Eraſti, & quod de ſcripto Eraſti & ejus hiſtoria, & quod ſine juſta cauſa Eraſtianorum tanquam ſectariorum nomen fuerit inventum multa notabilia annotaverit Seldenus de Synedriis Hebræorum *l. 1. c. 10. p. 296. ſeq. & cap. 13. p. 367. ſeq.*

Item de Scriptoribus in Belgio jura Magiſtratus circa ſacra vindicantibus.

§. XXI. In Belgio initio ſeculi decimi ſeptimi occaſione controverſiæ Arminianæ etiam tentata fuit emendatio illorum præjudiciorum ab Arminianis (quos videlicet contra miniſtros Eccleſiæ partis adverſæ protegebant Ordines Politici) jura ſum-

marum poteſtatum ſtrenue vindicantibus. (*Huc pertinent Uytenbogarti, Wallæi, Grotii, Vedelii, Revii, Apollonii, & ejus adverſarii ſcripta ſupra indicata, cautel. cap. I. §. 9.*) Sed cum princeps Mauritius e re ſua putaret, partibus Contraremonſtrantium favere, & poſtea Arminiani in Synodo Dordracena damnarentur, ſimul & illa doctrina ſana de jure ſummarum poteſtatum ut hæreſis Politica fuit ſuppreſſa. (*§. 12. d. c. 17. cautel.*)

(Specialia de ſcriptis Uytenbogarti.

§. XXII. De principe Mauritio plures circumſtantiæ videri poſſunt apud Auberium *dans ſes memoires de Hollande.* Quod Uytenbogartum attinet, ſcripſit hic tractatum *de officiis magiſtratus in rebus Eccleſiaſticis*, qui jam anno 1610.

1610. prodiit, Judicia de eo variorum vide in *Epiſtolis Eccleſiaſticis & Theologicis*, (Arminianorum) ſcilicet Legati Belgici ad Regem Galliæ (*p. 245. b.*) ipſius autoris, (*p. 248. b.*) Meurſii, (*p. 256. a.*) Saraviæ, (*p. 294.*) qui tamen tractatum illum citat ſub titulo: *de ſummi imperii in rebus Eccleſiaſticis autoritate.* Ipſum libellum non vidi. Haud dubie tamen ibi inſunt multa egregia, ſed poſtea a

Contraremonſtrantibus damnata ut hæretica. Occaſionem & fata libri narrat ipſe Autor *in vita ſua* Belgice ſcripta 1645. *c.7.p.m.*74.*ſeq.* ubi ex *p. 75.* conſtat, Uytenbogartum etiam uſum eſſe diſtinctione inter poteſtatem internam & externam; item ſcriptum editum fuiſſe etiam in idomate Belgico, unde non mirandum, quod titulus Latinus diverſimode citetur ab iis, qui de eo judicarunt. Plura ad hiſtoriam libri pertinentia vide in Uytenbogarti Kerkelykn Hiſtorie *Parte 3. p.* 495. *ad p.* 506. & de origine litis hujus inter Petrum Cornelium & Caſparum Colhas *p.* 205. *ad* 225. *Confer etiam indicem hujus operis voce Autoriteyt & p.* 531. Optandum eſſet, ut & vita Uytenbogarti & ejus memorata Hiſtoria Eccleſiaſtica in linguam latinam vel potius Germanicam tranſlatæ apud nos ederentur. Uti enim Autor hic fuit vir ſincerus, ita deprehendet lector multa in illis, quæ ipſum de reliquiis Papatus Politici in Eccleſia Proteſtantium tam orthodoxa, quam Arminiana certiorem reddent. 1645.

§. XXIII. Wallæi tractatus de jure Magiſtratus in Eccleſiaſticis contra Uytenbogartum prodiit anno 1616. Ejus meminit Uytenbogartus *in vita p. 76. & in Hiſtor. Eccleſ. Part. 4. p.* 884. Judicium de Walæi, Voſi, 116.

de eo Voſſii, Bertii, aliorumque lege *in Epiſt. Eccleſ. Theol. p. 443. & 453.* Scilicet oppugnat ſomnia, ſcribit non cohærentia, & adverſario rem ipſam concedit, ac ſolum de terminis litigat. Ibidem Voſſius prolixa Epiſtola (*a p. 443. ad p. 462.*) jus magiſtratuum ſecundum ſuum conceptum confirmat, & varia loca ex illo tractatu examinat, imo contenta totius refert. Confer de Voſſii hac epiſtola Schlüteri *Propylæum Hiſt. Chriſt. p. 148.*

Grot. §. XXIV. Tractatus Grotiani de
imperio ſummarum poteſtatum circa
ſacra tertia editio jam prodierat anno
1652. 1652. in forma octava cum adjectis
ſcholiis Blondelli & ejus tractatu de
jure plebis in regimine Eccleſiaſtico.
1690. Anno 1690. iterum edi curavit Becmannus Francofurti, in quarto, una cum anonymi tractatu de officio magiſtratus Chriſtiani. Judicia de tractatu Grotiano vide *in Epiſt. præſtant. Viror. Eccleſiaſtico Theolog. p. 484. 486.* (jam an-
1617. no 1617. ſcriptis, ſed tamen antequam libellus Grotii ederetur,) Breviter, Grotius eſt propior Vedelio & remotior ab Apollonio. Culpiſius *in notis ad Menzamb. Part. 2. p. 92. ſequentia habet. Plenius totum hunc locum,* (de jure Majeſtatis circa ſacra) *excoluit Hugo Grotius, tractatu*

ſtatu non ſolum poſthumo de jure Summarum poteſtatum circa ſacra, *ſed &* in pietate Hollandica, *quam poſtea defendit* Apologetico. *Editum eſt illud opus cum Johannis Bogermanni* Annotationibus, *cui alia quoque adverſus Grotium ſubinde in hoc argumento prodita ſcripta acceſſere.*

§. XXV. Vedelius anno 1638. Daventriæ propoſuerat diſſertationem *de magiſtratu contra Bellarminum de Laicis.* Vedelii, 1638.
Ea poſtea 1642. recuſa fuit (ſub titulo: *de Epiſcopatu Conſtantini M. ſive de poteſtate Magiſtratuum Reformatorum circa res Eccleſiaſticas)* una cum reſponſionibus quibusdam novis. Intentio Vedelii fuit, defendere jura magiſtratus circa ſacra contra doctrinam Pontificiorum, magiſtratum ſubjicientium Clero. Quam in rem putat adhibendam eſſe diſtinctionem inter poteſtatem circa interna & externa Eccleſiæ: Potiſſimum Bellarminum aggreditur, contra has ejus aſſertiones diſputando: 1. Magiſtratus nullam poteſtatem habet in rebus Eccleſiaſticis, niſi ut ſit defenſor Eccleſiæ & executor ſententiæ illius; (quam oppugnat Vedelius *quæſt. 1.*) 2. Ad magiſtratum non pertinet cura veræ religionis niſi ad præſcriptum Cleri. *(qu. 2.)* 3. Poteſtas magiſtratus ſe non extendit ad omnes partes miniſtrorum Eccleſiæ. 1642.

(*qu.*

(*qu.3.*) 4. Magiſtratus non habet poteſtatem vocandi paſtores ſeu miniſtros Eccleſiæ, (*qu.4.*) nec judicium de religione & controverſiis fidei & cauſis Eccleſiaſticis, (*qu.5.*) nec poteſtatem cum imperio conjunctam & coactivam in paſtores Eccleſiæ, (*quæſt. 6.*) etiamſi hi diſciplina ſua Eccleſiaſtica abutantur, & injuriam aliis faciant; (*qu.7.*) nec poteſtatem leges Eccleſiaſticas ferendi, (*qu. 8.*) ſed hanc poteſtatem pertinere ad Eccleſiaſticos. (*qu.9.*) 5. Papa habet poteſtatem abſolutam in rebus Eccleſiaſticis, (*qu.10.*) magiſtratus vero in rebus Eccleſiaſticis ſubjectus eſt miniſtris Eccleſiæ, (*qu. 11.*) contra miniſtri Eccleſiæ nullo modo pendent a magiſtratu in rebus Eccleſiaſticis, nec ei ſubjecti ſunt. (*qu. 12.*). 6. Magiſtratus honore & dignitate inferior eſt perſonis Eccleſiaſticis, (*qu. 13.*) His aſſertionibus Bellarmini Vedelius opponit contrarias, quas dicit eſſe communes Eccleſiarum reformatarum. In præfatione (*p. 8. ſeq.*) ponit quatuor obſervationes in generatione Eccleſiæ notandas. 1. Magiſtratui & miniſtris nec nimium, nec parum eſſe tribuendum, ut evitetur Papatus Hierarchicus & Politicus: 2. In gubernatione Eccleſiæ eſſe quædam divini juris, & immobilia, quædam

dam humani juris & mutabilia ab Eccleſia & Magiſtratu. 3. Quando Magiſtratus in Eccleſia officium non vult facere, Eccleſiam plus poteſtatis exercere poſſe, quam ordinarie: 4. Si magiſtratus abutatur poteſtate ſua, abuſum non tollere uſum &c.

§. XXVI. Jacobi Revii examen diſ- Revii,
ſertationis modo memoratæ Vedelii edita eſt eodem anno 1642. Revii inten- 1642.
tio eſt, ut oſtendat, Vedelium, qui voluit defendere ſententiam mediam inter defectum Socinianorum, Anabaptiſtarum, Pontificiorum, & exceſſum Arminianorum, revera Arminianis accedere, & ſententiam Reformatarum Eccleſiarum, quicquid etiam contra ſimulet, impugnare.

§. XXVII. Edidit Guilhelmus Apol- Apollonii,
lonius jus Majeſtatis circa ſacra oppoſitum Vedelii tractatui de Epiſcopatu Conſtantini Magni. Liber hic editus eodem anno 1642. Medioburgi in octa- 1642,
vo. Conſtat tribus partibus & multo prolixior eſt Revio. Summa quæſtiouum hic tractatarum eſt poſt finem partis ſecundæ, ex qua etiam patent aſſertiones præcipuæ Apollonii, ut & ex *ſectionis I. cap. 1. p. 1. ſeq.* Paucis, ſententia Revii & Apollonii ac ſimilium eſt revera papiſtica, ſaltem involucro termino-

minorum ſubtilium & inutilium occultata, item larvata ſanctitate ac Zelo pro gloria Dei tecta. Res patebit ex ſequentibus paucis excerptis. In dedicatione & præfatione Apollonius declarat ſcopum ſuum, nimirum, *ut libertates & jura Eccleſiæ, quæ Chriſtus ſanguine ſuo acquiſivit, & ſpirituale Chriſti regnum, ab hominum ſervitute liberum & liberatum, ac a Vedelio extraneo poteſtatis jugo ſubjectum, vindicaret, & ab illata calumnia & injuria ac alienæ uſurpatæ autoritatis ſuſpicione defenderet, & ſtrictim de jure indicaret, quid in recto Eccleſiæ regimine Eccleſiaſticis, quid Principi conveniat &c.* Tractatus Apollonii conſtat duabus partibus, ſingulæ partes duabus ſectionibus, ſectiones variis capitibus. PARTIS I. SECTIO I. in CAPITE I. tradit generalem ſententiæ orthodoxæ (*i. e. Cleri dominantis*) deſcriptionem, dividit poteſtatem circa ſacra in formaliter & objective Eccleſiaſticam. Illam ſolis miniſtris Eccleſiæ, hanc tantum magiſtratui Politico vindicat. (*Convenit fere hæc diſtinctio cum diſtinctione inter poteſtatem circa interna & externa, aut cum diſtinctione inter caput & bracchium &c.*) CAPUT II. continet examen quæſtionis primæ a Vedelio propoſitæ: an magiſtratus non aliam habeat poteſta-

tem

tem in Eccleſiaſticis rebus, quam ut ſit defenſor Eccleſiæ & executor ſententiæ illius? Hanc equidem cum Vedelio negat etiam Apollonius, hancque negativam ex Voëtii theſibus de poteſtate Eccleſiaſtica declarat; ſed id tamen in Vedelio taxat, quod magiſtratum dicat præcipuum membrum Eccleſiæ (*p. 13.*) Porro (*p. 18.*) explicat, quid ſit ordo externus in Eccleſia, & quodnam ſit officium directoris, imperio & gladio armati, circa ordinem externum Eccleſiæ, variaque circa ſententiam Vedelii in hac quæſtione taxat. CAPUT III. *p. 46.* diſſerit de fine poteſtatis circa ſacra intuitu Magiſtratus, & de ordine ſeu mediis ad illum finem obtinendum. CAPUT IV. *p. 58. ſeq.* examinat quæſtionem 2, a Vedelio propoſitam, an ad Magiſtratum non aliter pertineat cura veræ religionis, niſi ad præſcriptum Miniſtrorum Eccleſiæ? Hîc Apollonius contra Vedelium vult defendere, quod Magiſtratus pro fine ſui muneris proprio habeat ſaltem ſalutem populi temporalem, non æternam. CAPUT V. *p. 82. ſeq.* tractat de objecto, forma & modo poteſtatis magiſtratus circa ſacra. CAPITE VI. *p. 100. ſeq.* examinare voluit Apollonius quæſtionem

tertiam Vedelii: an poteſtas magiſtratus circa ſacra extendat ſe ad omnes partes officii miniſtrorum Eccleſiæ? quod affirmaverat Vedelius. PARTIS I. SECTIO II. tractat de Jure Magiſtratus circa ſacra in ſpecie; Et quidem CAPITE I. *p. 142. ſeq.* de vocatione Paſtorum & jure Magiſtratus ac Eccleſiæ in ea. Hanc ſoli Miniſterio tribuit Apollonius. CAPITE II. *p. 162. ſeq.* examinat quartam quæſtionem Vedelii, qui tribuerat magiſtratui poteſtatem vocandi miniſtros Eccleſiæ concurrentem cum paſtoribus. CAPUT III. *p. 212. ſeq.* agit de ſynodis & auctoritate Magiſtratus circa eaſdem: ubi hic iterum Apollonius plura tribuit miniſtris Eccleſiæ, quam magiſtratui. CAPUT IV. *p. 252. ſeq.* examinat quæſtionem quintam Vedelianam, ubi Vedelius docuerat, quod etiam ad magiſtratum pertineat judicium de religione & cauſis Eccleſiaſticis, etiam formaliter. In CAPITE V. *p. 326.* & VI. *p. 364.* agitur de poteſtate coactiva magiſtratus in res & perſonas Eccleſiaſticas, quam Vedelius aſſeruerat, Apollonius autem eam ita reſtringit, ut fere nihil remaneat. PARTIS II. SECTIONE I. CAPITE I. *p. 1. ſeq.* & CAPITE II. *p. 18. ſeq.* agitur de di-

diſciplina Eccleſiaſtica, & jure magiſtratus circa eandem? quam Vedelius adſtruxerat, Apollonius autem deſtruere vult. CAPUT III. *p. 111.* IV. *p. 182.* & V. *p. 238.* agunt de legibus Eccleſiaſticis & autoritate Eccleſiæ & magiſtratus circa easdem. Vedelius docuerat, magiſtratui competere poteſtatem leges Ecclaſiaſticas ferendi: Apollonius id negat, & hanc poteſtatem Eccleſiæ aſſignat, non tamen ferendi leges proprie dictas, ſed tantum ordinationes, ſeu conſtitutiones, quæ non obligent conſcientias extra caſum ſcandali ſeu contemtus. (*En novam larvam Papatus Politici!*) CAPUT VI. *p. 260. ſeq.* inquirit: An non Vedelius in locum Papæ Romani tot numero conſtituat Papas, quot ſunt magiſtratus? quod putat Apollonius. (*Quid ſi pars adverſa quæſiviſſet, annon Apollonius in locum Papæ tot numero conſtituat Papas, quot ſunt miniſtri Eccleſiæ?*) PARTIS II. SECTIONE II. CAPITE I. *p. 282. ſeq.* agitur de coordinatione & ſubordinatione politicæ & eccleſiaſticæ adminiſtrationis, ubi Apollonius docet, nullam eſſe collateralitatem eccleſiaſticæ & politicæ poteſtatis inter ſe, ſed poteſtatem eccleſiaſticam eſſe aut ipſius Chriſti, aut miniſtrorum ejus. CAPITE II. *p. 319.*

ſeq. docere vult, quomodo magiſtratus in rebus Eccleſiaſticis ſit ſubjectus miniſtris Eccleſiæ. CAPUT III. *p. 327. ſeq.* diſquirit: An miniſtri Eccleſiæ aliquo modo pendeant a Magiſtratu in rebus Eccleſiaſticis & eatenus illi ſubjecti ſint? CAPUT IV. *p. 356. ſeq.* agit de honore magiſtratui & miniſtris Eccleſiæ deferendo. Denique CAPUT V. *p. 368. ſeq.* reſolvit quæſtionem: An magiſtratus honore & dignitate ſit inferior perſonis Eccleſiaſticis?

De fruſtra mandata Spanhemio refutatione Apollonii.

§. XXVIII. Antequam ulterius progrediar ad adverſarium novum Apollonii, apponam verba Culpiſii *ad Monzamb. Part. 2. p. 92. Novimus, ſereniſſimum quondam Carolum Ludovicum, Palatinum Electorem, Spanheimio Theologo ſuo viciſſim mandaſſe, ut Apollonii ſcripto reſponderet, quod & ille adornato commentario, ſed nimia forte lenitate, concedendique indulgentia ſuſceperat. Quare cum ſereniſſimus Princeps exhibito ſibi libro, nonnulla prætermiſſa, ipſe addidiſſet, ad vulgandum iſtum deinceps induci nequaquam potuit Spanheimius, & ex quo in Leidenſem Academiam, adeoque ad ſuos futuros adverſarios conceſſit, ſpes quoque omnis videtur eſſe collapſa.*

§. XXIX. Sed non defuit alius refutator Apollonii. Prodiit enim Franekeræ anno 1646. in octavo liber conſtans paginis 438. ſub titulo; *Grallæ, ſeu vere puerilis cothurnus ſapientiæ, quo ſe jactat apud imperitos Guilhelmus Apollonii, in centonibus, quos edidit de jura majeſtatis circa ſacra contra libellum Nicolai Vedelii de Epiſcopatu Conſtantini M.* Liber rariſſimus, quem mecum communicavit B. Achenbachius Concionator Aulicus Potent. Regis Boruſſiæ, qui ſimul mihi retulit, autorem Grallarum fuiſſe Conſulem Middelburgicum, perſecutionibus Cleri eo adactum, ut in exilium ire cogeretur. Quisquis vero fuerit autor tractatus iſtius, quem nunc ex dono amici ipſe poſſideo, videtur fuiſſe vir eruditus & cordatus. Unde non mirandum, quod hunc librum commendet Seldenus *de Synedr. Hebræor. p. 302.* qui ſimul docet, has Grallas etiam in linguam Anglicanam fuiſſe translatas. Interim nec hoc diffitendum, ſtilum eſſe valde ſatyricum, aut ſarcaſticum. Conſtat prolixa præfatione, qua docet, Apollonii doctrinam eſſe pure papiſticam, & multa habet ad hiſtoriam controverſiæ pertinentia, præprimis *p. 17. ſeq.* Capitibus conſtat VI. I. de Eccleſiæ ſignificationibus *p. 65. ſeq.* II. de ſancti-

De Autore Anonymo Grallarum adverſus Apollonium, 1646.

ſanctitatis acceptionibus, *p. 76. ſeq.* III. de ſpiritualitate, *p. 96. ſeq.* IV. Quatenus hæc Eccleſiaſticis negotiis conveniant hodie? *p. 113. ſeq.* V. De prærogativis, quas Eccleſiaſtici habent ad hæc negotia obeunda. *p. 238. ſeq.* VI. Quid magiſtratui in Eccleſiaſticis conveniat? *p. 297. ad p. 438.*

Excerpta ex hujus præfatione de craſſis Papatus Politici reliquiis, & earum cauſis.

§. XXX. Cum vero, ut dixi, valde rarus ſit hic liber, operam dabo, ut excerptis etſi paulo prolixioribus, deſiderium excitare queam apud lectores cordatos, ut efficiant, ne ſcripta talia, reliquias arcanorum politicorum Papatus detegentia, poſthac ita rari amplius ſint. Subſiſtam autem in præfatione ſaltem & prioribus tribus capitibus. In præfatione ipſe autor has craſſiores reliquias ſequentem in modum depingit.

Pag. 3. Nihil eſt fortius, quod multitudinem regat, quam ſuperſtitio, ut non modo fallentium major plerumque ſit impetus, ſed ea multitudinis perverſitas, ut decipi malint, quam ad rectum inclinare.

Pag. 4. Nihil apertius, quam plus moliri, plus aſſequi fere ſuperſtitionis falſos protelatores, quam ſolent veri cultus architecti. Is malus profectus ex multitudinis vitio naſcitur, cui proprium plus opinari, quam ſcire, citius aſſentiri, quam ratione experiri.

Etſi enim non ſererent noctu lolia, mali homines, avita tamen maledictione terra produceret ſpinas. Et, ſi nulli eſſent ſuperſtitionum fabri, multitudo ſibi fingeret, quod ſuperſtitioſe veneraretur. Nulla mundi ætas fuit, nulla regio, quæ non hujus rei aliquando experimentum dederit, nusquam tamen apertius id viſum eſt, quam ſub magno Anti-Chriſto, quem præ cæteris armatum fore efficacia fallendi prædixerat Paulus, ut veritatis incurioſos Chriſtianos ad mendaciorum fidem proliceret. Ille enim ſolo Petri nomine & cathedræ prætextu eo altitudinis annixus eſt, ut coronis tribus, duobus gladiis, omnium Dynaſtarum ſpoliis ornatus ſe efferat ſupra omnes Monarchas, in templo ſedens & Eccleſiæ obtentu ita dementans homines, ut, quem vident, dicunt & clamant eſſe mendacem, impium & falſarium, tamen credant eſſe religionis Patronum & arbitrum. Tanta vis eſt ſuperſtitionis, ut quaſi incantamento, quod vident homines, non videant, & ſe credant videre, quod non vident, unde nec mirum eſt, quod omnium fallentium caterva ab ipſa ſuperſtitione ſua arma promat &c. Non manſit ſub Papa hoc vitium. Sunt inter Reformatos, quos

Pag. 5 (beside "raretur. Nulla mundi ætas fuit, nulla")

Pag. 6. (beside "homines, ut, quem vident, dicunt &")

animi regnandi cupiditate inflati, & quibus ſordet Eccleſiæ Apoſtolicæ ſimplicitas, ac parendi potius, quam regnandi contentio, ut non tam in verbo Dei, fide, fidei profeſſione & aliis cultus realibus religionis ſanctitatem ponant, quam in horum tractandorum jure ac miniſterio, ut non theſibus modo, ſed plenis voluminibus pro ſanctitate regiminis declament, omni contentione populo perſuadentes, tantæ ſpiritualitatis eſſe hodienum eccleſiæ regendæ choragium, ut ab illo, tanquam carnalis
Pag. 7. ſeparandus ſit magiſtratus Politicus, unde facile dein fiat miniſtris, in Eccleſiæ negotiis Politicorum poteſtati ſe ſubducere, ac dein ipſis quoque Politicis per indirectum inſultare ac præſcribere, quam novi Papiſini ideam prævidens Vedelius ediderat libellum &c. In hujus cineres minxit indigne Guil. Apollonius quidam, ut noſtri Vedelii manibus ſimul cum Eccleſiæ & Reipu-
Pag. 8. blicæ pace vim intulerit. Non enim in Vedelium modo, ſed omnes magiſtratus Chriſtianos magno volumine tam effuſe debacchatus eſt, ut videatur non imperii tantum, ſed maledicendi dictaturam ſibi uni vindicaſſe, multis maledictis proſcindens politicos in genere, ſed tacite in Middelburgenſem

ma-

magiſtratum omnia tela vibrans. Non eſt certius, ſolem eſſe lucidum, quam a Papatu ſumtum eſſe hoc Apollonii commentum, eo fine procuſum, ut ſaltem Middelburgi cum paucis aliquot Claſſiariis poteſtative regnaret unus Apollonius. Ornatum eſt opus ſpecioſo titulo, quaſi pro honore magiſtratus decertaturum, cum tamen ubique nihil, quam carnalitatem bioticam & in eccleſiaſticis negotiis nullitatem ac ſervitutem iis injurioſe exprobret, ut non ſemel ſacrilegii & calcati Chriſti ſanguinis reos faciat Politicos, ſi in Eccleſiæ negotiis aliquid præter præſcriptum ejus audeant. Sanctitatis Apollonianæ figmentum veteri Papiſmo tam ſimile eſt, ut ovum ovo, ſed eundem finem quoque intendit, ut, quod aperte & recta via Papa facit, ut Politicis omnibus præſit & imperet, hic per indirectum & fallaci circuitione in ſuos magiſtratus obtineat, &, ſi res ferat, experimento comprobet. Vetus eſt, & omnium orthodoxorum pedibus calcatum fermentum Pontificium de externi miniſterii VISIBILIS Eccleſiæ mira ſanctitate & ſpiritualitate, quam Papa ita perpolivit, ut mundo perſuaſerit, ipſos Clericos eſſe ſacroſanctos & ſpirituales. Unde nata eſt ſuperſtitio,

Pag. 9.

Pag. 10.

nec fas nec poſſibile eſſe Laicis, quicquam negotiorum Clericalium obire. Clericis hoc jus naſci ex vocatione & confirmatione, quæ eorum corpori & animæ imprimat characterem indelebi-
Pag. 11. lem, qui tantæ ſit efficaciæ, ut non modo perſonis peſſime moratis, ſed ipſis veſtibus, & neſcio, annon excrementis deferatur quidam ſanctitatis honor.
Pag. 12. Unde nata eſt dein ſeparatio Eccleſiaſticorum a Laicis, quæ eos primo exemit imperio Politicorum in negotiis Eccleſiaſticis, unde aula & forum Eccleſiaſticorum extitit, quod cum eſſet imperium in imperio, & regnum in regno, neceſſe fuit, collidi inter ſe has poteſtates, politicam & Eccleſiaſticam, quæ tanta contentione ſæpe accidit, ut orbis inde Chriſtianus tremeret. Tandem in pugna ſuperius manſit regimen Eccleſiaſticum. Huic Papiſmi typo & antitypo reſpondet Apollonii regimen. Nihil enim antiquius illi eſt, quam miniſterii Eccleſiaſtici negotia externa pro ſanctis, ſpiritualibus & divinis extollere, ut impoſſibile ſit, actus juriſdictionis Eccleſiaſticæ exerceri jure Ma-
Pag. 13. giſtratus, ut quaſi de non tangendis ſacris ampulletur, quoties choragii Eccleſiaſtici negotia externa recenſet, quorum tamen nihil tam arduum eſſe comperitur,

peritur, quin cuivis modice exercitato facile ſit, cum conſtet, ea hodie fieri ordinariis donis humano ac ſæpè perverſo modo, etiam a talibus, qui Chriſtianarum virtutum vacui mera vitiorum ſaburra laborant. Quibus latebris excuſſus Papiſtarum quoque exemplo confugit ad vocationem Eccleſiaſticam & confirmationem per manuum impoſitionem, quæ licet hodie multis nævis conſpurcetur, & nulla ſpiritualitatis effecta edat in illis, quibus confertur, perſuadet tamen miræ eſſe efficaciæ, ut ſpiritualem prærogativam conferat tam præciſo privilegio, ut ſacrilegium admitti ſtatuat, ſi quis Laicus illis interne externis negotiis manum injecerit, exemplo Uſiæ regis lepra correpti. Ex quibus principiis deinde vult credi, regimen illud Eccleſiaſticum non eſſe hujus mundi, nec ſoli, ſed poli, ſpirituale, ſanctum, independens ab ulla poteſtate mundi, in ſe abſolutum, ita ut Clerici ſint ſoli duces, paſtores, patres, quo titulo illis ſolis liceat præire, præeſſe, paſcere, leges promulgare, punire, idque cum imperio poteſtative & autoritative in Eccleſiæ formalibus. Unde porro inſociabilem diremtum facit inter regimen Politicum & Eccleſiaſticum, ut cœlum terræ miſceri putet, ſi Poli-

Pag. 14.
Pag. 15.

Politicus interna Eccleſiæ audeat attingere. Non enim concedit, ut politica poteſtas ſit *in*, ſed tantum *circa* Eccleſiam, quæ nihil, quam circumſtantias Eccleſiæ tangat, & tractet, tanquam accidens ſeparabile, quo Eccleſia facile poſſit carere, ut nihilo plus convenire in Eccleſiæ negotiis aſſeveret pio & Chriſtiano magiſtratui, quam impio, niſi in caſu extraordinario, quando totus Clerus irreformabilis eſt, ea tamen lege, ut & hujus rei judicium ſit penes Eccleſiaſticos. Quod ſi contra faciat magiſtratus, clamat aperte, ſacrilegium & rapinam admitti, ut reipſa Gibeonitarum loco æſtimet magiſtratus pios, qui nunquam *in* ſancto, ſed *circa* id verſabantur, ſancti quicquam
Pag. 16. agere aut tangere non poterant, ſed neceſſariorum ſuppeditandorum ſervili obſequio addicti fraudem & profanitatem ſuam ſemper debebant fateri. Ex tot malis Papatus radicibus non mirum eſt, ſi in Apollonio & ejus aſſeclis naſcatur hic fructus, ut & in Politicis audeant Magiſtratui imperare pro autoritate paſtoratus, ut nulla jam ſanctior iis eſſe videatur Catechеſis, quam ut magiſtratus Politicos ab iis omnibus, quæ illi Eccleſiaſtica eſſe cenſent, dicant ſimpliciter arcendos eſſe, cujus api-

apicem ſi alibi attigiſſe videantur, omni conatu illis obſiſtendum eſſe putant, tanquam profanis directe, vel ſi ad hoc vires deſint, indirecte ac per cuniculos, privatim aut publice ad populum declamando &c.

§. XXXI. Utque hujus querelæ exempla quædam afferat, ſequentia adducit. PRIMUM EXEMPLUM. Non ita pridem gliſcente inter regem Angliæ & Parlamentum bello turbata reſpublica videbatur commiſerationem poſtulare. Apollonius cum ſuis, quieſcentibus aliis Eccleſiis, ſtudebat, ſe iſtis turbis immiſcere, tantumque apud Walachros conſuetis artibus perfecit, ut inter alios provinciam ab illis obtineret, conſolandi illic Eccleſias per literas, & offerendi illic verbale ſolatium. Hoc reſcito Zelandiæ Ordines, reputantes, quam periculoſæ id opus plenum eſſet aleæ, ſi Zelandiæ miniſtri Angliæ negotiis ſe inconſulto ingererent, ſtatuerunt, ne jam concepta epiſtola in Angliam mitteretur, niſi primum a ſe lecta & examinata. Ubi tum demum miniſtri Eccleſiæ Ordinum nomine admoniti, ut exemplar literarum Ordinibus legendum vellent tradere. Hi vero ſtatim audacter tergiverſando obſtitere, affirmantes, ſe non poſſe

Item in ſpecie de turbis Apollonii. Pag. 17.

poſſe obtemperare, niſi primum principales ſuos, hoc eſt, Claſſiarios, conſuluiſſent, & ita non obſcure innuentes, ſe in Zelandia alios Principales, præter Ordines agnoſcere, uti etiam ſtatim ipſo facto probarunt. Cum enim animi illis turgerent imperandi pruritu, quem ex Apollonii ſcripto
Pag. 19. contraxerant; mandato Ordinum ad examen revocato, ſtatuerunt contra, non parendum eſſe huic Ordinum decreto, ſed immiſericordiam illis tacite exprobrantes, immiſcuerunt ſe Angliæ litibus, & invitis Ordinibus literas ſuas ad Britannos miſerunt. Idem vero Apollonius libellum conſiderationum typis edidit ad Anglos, non obſcure innuens, ſibi hoc poteſtatis eſſe, ut non in Eccleſiaſticis modo, ſed in iis, quæ Reipublicæ ſtatum concernunt, ſummi magiſtratus conſilia & decreta poſſit contemnere. EXEMPLUM II. Bellandi pervicacia ad famem perduxerat Hibernorum populum, ut fama eſſet, jam myriades Hibernorum fame interituras, niſi ſubſidio promte levarentur. Ordines Zelandiæ in comitiis ordinarunt, ut in omnibus urbibus & pagis ſuppetiæ peterentur, modo cuivis loco convenienti, addita
Pag. 20. lege, ut collecti æris ſumma ad menſam

ſam Mittelburgenſem tanquam ad commune ærarium deferretur. Apollonius ſentiens, Eccleſiæ jurisdictioni & ſuo imperio collectarum diſtributionem hoc pacto deceſſuram, una cum ſociis aperte teſtatus eſt, ſe ordinum decreto non obtemperaturos eſſe. Magiſtratus Mittelburgenſis, memor contentionis, quæ antea per Apollonium mota fuerat, de accipienda & diſtribuenda alia collecta, (ubi totum illud jus ab Apollonii ſociis tanquam ſacroſanctum & ſoli Eccleſiæ proprium vendicabatur) collectam domatim facere decrevit ſecundum conſuetudinem, qua quater in anno deputati magiſtratus cum Diaconis domatim collectam facientes pauperum egeſtati ſuccurrunt. Oppoſuit ſe hic Apollonius, interminatus, ſe pro more non commendaturum beneficentiam in Irlandos, ſatius eſſe muſſitans, nunquam collectas inſtitui, quam ut nefaſto more per magiſtratum tam ſanctum opus Eleemoſynarum profanaretur, & magno ſcripto ſignificavit magiſtratui Mittelburgenſi, facturum contra ſcripturas & jus Eccleſiæ hodiernum, contra confeſſiones & quaſi ipſum juramentum patriæ, denique in totius religionis detrimentum, ſi auderent, ſa- Pag. 21

cro

cro negotio politicas & profanas manus admovere: aſſerens etiam, hoc ſanctum opus a ſanctis, i. e. ab Eccleſia, poſtulatum pro ſanctis, legitime non poſſe obiri, niſi a ſanctis Eccleſiaſticis, nec dependere ab ulla poteſtate extra
Pag. 22. Eccleſiam. Nec ſatis erat Apollonio, id verbis declarare, ſed rem facto comprobavit. Claſſis enim Walachra, rati-
Pag. 23. unculis Apollonii fidens diaconis pro auctoritate ſignificavit, ne manum magiſtratui præberent, vel quovis modo ſervirent in collecta ſic facienda. Cujus ſeditionis tandem hic fuit finis, ut tempori tum ſervire volens prudens magiſtratus Mittelburgenſis, diſſimulata indignitate, conceſſerit miniſtris, ut collectam in templo facerent, data primum fide, ut totus collectus theſaurus ex Ordinum decreto ſtatim in
Pag. 24. menſam deferretur. Ob litem tamen ab Apollonio interjectam & ex lite remoram, maluerunt Clerici de tantillo juris Eccleſiaſtici apice decertare, & eleemoſynas cum tot ſanctorum in Hibernia ex inedia interitu & morte differre. EXEMPLUM III. Permiſerat a longo tempore magiſtratus organi in templo concentum ad corrigenda palinodiæ crebra vitia & diſcentus turpes, vetere inſtituto, nec improba-

probato ab Apollonii prædeceſſoribus. Præterea fluctuabat tum ſenatus inter alias cauſas etiam propter conatus Apollonii & ſociorum, agentium, ut removerentur a clavo Reipublicæ, qui Apolloniano ſupercilio non adulabantur, & ut ſoli regimen retinerent Apollonio devincti. Quem ſpecioſæ conſpirationis fucum contra dejicere volebat ſenatus remotis quibusdam ob juſtas cauſas a Reipubl. præfectura. Acceſſit porro quod negotiis onuſtus magiſtratus cum finiendis litibus non ſufficeret, ſumto ab aliis urbibus exemplo inſtituerit forum parvarum rerum, ubi ſine cauſidicorum interventu cuique liceret de ſua re contendere. Cujus rei cauſa cum pro more ſæpe ſeorſim conſultarent conſules & ſenatores primarii, non advocatis fautoribus Apollonii, hic quotidianis invectivis ab ſuggeſtu rectores urbis perſtrinxit, quos impetus cum ſentiret ab illis contemni, traxit in ſocietatem audaciæ collegas, cum quibus, fandi copiam nactus, apud urbis rectores, gravi cenſura eos coram increpuit, multa objiciens & audacter carpens, ut in 14. articulos excreſcerent accuſationes, quarum hæ quoque erant, quod toties moniti rectores urbis de organi concentu e templo amo-

Pag. 25.

Pag. 26.

vendo, non paruiſſent; quod clandeſtinis conventiculis uterentur in conſiliis captandis; quod a Reip. negotio removiſſent aptos, ineptioribus in illorum locum ſuffectis; quod nova tribunalia erexiſſent, eo fine, ut adinventis novorum munerum beneficiis aliquot cives ſibi devincirent, etiam cum detrimento juramenti ſui; denique, quod Eccleſiæ adverſarentur, & factis oſtenderent, ſe Papiſtis favere. Hæc & alia in os ſibi exprobrantes miniſtros, Apollonii impulſu, graviter tulit magiſtratus, annotata tamen accuſationum ſumma, ad pacem & modeſtiam hortatus eſt miniſtros, nil ultra verba
Pag. 27. tum progreſſus. EXEMPLUM IV. Leonhartus Cypeſtein, cauſidicus reip. gubernaculis inhians, voti non compos magiſtratui parum favebat. Erat tum proditionis reus quidam Lamirius, qui ſimulata ſtultitia primum tormenta, dein vincula & mortem effugit. In hujus patrocinium is Leonhartus ſe intruſit, & hoc fecit tam impudenter,
Pag. 28. ut pleno tribunali, & circumſtante vulgo magiſtratui ignorantiam & injuſtitiam exprobraret. Senatus de relegando homine diu deliberavit; tandem decreto cavit, ne ad cauſas dicendas vel ſcribendas amplius admitteretur.

teretur. Is tamen ſpiritualitate artis Apollonii adjutus, hujus ope homo turbulentus in presbyterorum numerum aſſumtus eſt & ſeniorum Eccleſiæ, non, quod Eccleſiæ aliquo uſu eſſet, ſed ut magiſtratui tacite injuſtitiam exprobrarent, in presbyterium evehendo, quem illi infra ſubſellia ſua depreſſerant. pag. 29.

§. XXXII. Pergit deinde autor notando potiſſimas aſſertiones erroneas & magiſtratui politico injurioſas in libello ejus contentas. Inter convitia Apollonii contra magiſtratum eo valde delectatur, quod eos Papas Politicos & ex conſequenti Anti-Chriſtos eos fore præſagit, ſi hodierna Eccleſiaſtica, architectonica autoritate, formaliter obire & tangere audeant. Sed nusquam magis hallucinatur, quia Romanus Epiſcopus eo ipſo Papa eſt, quod architectonicam & monarchicam poteſtatem, quæ magiſtratui ſoli propria eſt, ſibi arrogat ut Anti-Chriſtus. Si Paulinam prophetiam de Anti-Chriſto expendiſſet Apollonius, poterat vidiſſe, impoſſibile eſſe, ut Princeps Politicus eſſet Papa vel Anti-Chriſtus. Nam, ut Paulus dixit, hic debet eſſe templi ſeſſor. Illius quoque dixit futurum proprium, efferre ſe & ex-

Et de aſſertionibus magiſtratui politico injurioſis.

pag. 30.

extollere ſupra omnia mundi altiora, quod facit Papa, & conatur Apollonius. Vos autem, ſi ad Eccleſiæ negotia devenitis, non attollitis autoritatem veſtram, Chriſto vos ſubmittitis & autori-
pag. 31. tatem vobis ſolis a Deo conceſſam. Denique Anti-Chriſtus in Eccleſia ſedens debebat ſe efferre ſupra dictos Deos & Monarchas. Vos autem eſtis ipſi Dii & Monarchæ. Super vos ipſos efferamini neceſſe eſt, ſi fiatis Papæ & Anti-Chriſti &c. Ne metuatis ſuperſtitioſa ſanctitatum Eccleſiaſticarum pigmenta, quaſi mundana carnalitas quædam hodierni choragii negotiis vos reddat inhabiles, ut garriunt novæ Papiſtæ.
pag. 32. Scilicet vobis non liceat ſacra a Deo inſtituta dirigere vel obire ſine ſacrilegio; quorum hodie nihil tam grande eſt, quod vel profanus impoſtor, aut virgæ ſcholaris vibicibus nec dum expurgatus tyro poſſit perficere. Reſpondent vulgo, vos quidem forte poſſe, ſed ob voca-
pag. 33. tionis defectum id vobis non licere. Sed jubet vos Deus ipſe, oſculari filium. Prædicit Jeſaias, vos futuros Eccleſiæ nutritios. Imitamini pios reges & principes, qui exemplis vobis præluxere: Moſen, qui Aaroni & toti ſacerdotio præfectus, non ut ſacerdos vel propheta, ſed tanquam Deus & princeps, non ipſe

ipſe faciendo, quod Aaroni & ſacerdotibus divino & ſpeciali privilegio erat tributum, ſed univerſum cultum a Deo inſtitutum dirigendo, & moderando eminenti poteſtate, qua Aaroni & ſacerdotibus præpollebat. Cujus veſtigia dein ſecuti ſunt Joſua, David, Salomon & alii pii Reges. Quorum Salomon regia autoritate fretus Abjatha ſummum ſacerdotem relegavit, ut Eccleſiaſticam pœnam illi infligeret, h. e. ne amplius eſſet ſacerdos Domini, quo jure Sadocum in illius locum quoque ſuffecit. Pius Joſaphat, nec ſacerdos, nec propheta judicia Eccleſiaſtica non minus ac Politica inſtituit, & in iis judices & præſides, nemine ſacerdotum reluctante; imo anno tertio regni urbatim ad prædicandum miſit cum libro legis non ſacerdotes tantum, ſed & principes politicos. Contemnite igitur Apollonii impoſturas, quas vobis exemplo Uſiæ regis & Uſæ ſtruit. Puerilia crepitacula ſunt, quæ hactenus adhibuit ſceleratus Anti-Chriſtus ad terrendos ſuperſtitioſos. Futilia ſunt, quæ uſus & ratio vos docent contemnere. Si enim publice orare, verbum Dei prædicare, prædicatores mittere, judices Eccleſiaſticos eligere, ſacerdotem a miniſterio removere, alium in ejus lo- pag. 34. pag. 35.

cum ſufficere, res ſunt tam ſpecialis juris, quam ſanctuarium ingredi, thus adolere, victimas Deo offerre, arcam geſtare, & alia, quæ ſpeciatim Levitis addixerat Deus, non ſolus Uſa cecidiſſet, nec Uſias lepra correptus eſſet, nec Philiſtæi hæmorrhoidibus laboraſſent; ſed innumeri reges & principes pii vindicta Dei jacerent. Deleta nunc eſt vetus Levitica & templaria ſeparatio, & tamen hic novus Levita Walachrus perverſa Judæorum imitatione pro ſanctis & non tangendis venditat, quæ ipſi veteres Levitæ, ſi adeſſent, vobis non in-
pag 36. terdicerent, quibus divinitus ſpeciale jus eſt in hodiernum Chriſtianorum ſanctum ſanctorum quotidie introeundi. Hodie ſanctum ſanctorum eſt ſacra ſcriptura, eſt Urim & Thumim. In illa de rebus ſalutis non ſolum ſacerdotibus, ſed vobis non minus reſpon-
pag. 37. ſa dat Deus. Vocatio hodierna humana eſt & ſæpe vitioſa. Ordini conſulit, nihil ſpeciale ſanctitatis confert. Factum Apoſtolorum imitatur hodierna manuum impoſitio, non effectum, adeo, ut confirmatus idem ſit poſt, qui fuerit ante manuum impoſitionem. Sed gloriantur Apolloniani, ſe Chriſti legatos eſſe; arrogantiæ hoc mendacium eſt. Non enim docendi munus in Eccleſia obti-

obtinent, (ut olim Chriſti legati) divino & ſpirituali modo, ſed humanis donis & vocatione, quæ Eccleſiæ inſervit collapſæ, ac iis donis deſtitutæ, quibus Apoſtolorum tempore pollebat. Vobis pietatis vere amantibus miniſtris poſtremo dicam, contemnite Apolloniano- rum impoſturas. Seditioſi ſunt & novas res quærunt. Papalem hierarchiam moliuntur: Regum & Politicorum eſſe dominari, Chriſtus dixit, veſtrum non ita; non, quod poteſtatem eminentem, quæ cum imperio exercetur, ab Eccleſia exterminaverit, ſed Magiſtratibus a Deo conceſſam vobis interdixerit. Papa hoc mandatum Chriſti ſic corrupit, ut ejus detorſione principes primo extruſerit dominio Eccleſiæ, dein mundi, ſibique comparaverit imperium Eccleſiæ & totius Orbis. Hoc quoque ab illo mutuatur Apollonius. Sed ajunt, regnum Chriſti non eſſe de hoc mundo: Fateor, ſi de regno Chriſti interno id intelligant, quod intra nos Chriſtus eſſe docet. Externa vero, quæ illi regno ædificando inſerviunt, propterea mundana, vel de hoc mundo non eſſe Chriſtus nunquam docuit: & rem certe à ſui regni natura alieniſſimam ipſe feciſſet, cum flagello ex funiculis facto puritatem divini cultus vindicaret, &c.

pag. 38. pag. 39. pag. 40.

Ex capite I. de Eccleſiæ acceptionibus.

pag. 65.

§. XXXIII. Ex capite 1. de Eccleſiæ acceptionibus ſequentia excerpo: Eccleſia, vox (1.) denotat in genere omnium hominum concionem, etiam ſeditioſam. *Act. XXIX. 38. 39.* Specialius denotat, (2.) congregationem ad Deum publice colendum, etiam parvam *1. Cor. XVI. 19.* Forma autem harum Eccleſiarum non conſiſtit in unione myſtica & interna cum Chriſto, ſed tantum externa unione ad cultum Chriſti.

pag. 66.

Specialiſſime Eccleſia denotat (3.) congregationem ſalvatorum & omnium ſalvandorum abinitio mundi usque ad finem. *Apoc. XXI.* Huic poſtremæ Eccleſiæ proprie conveniunt encomia, quod ſit una, catholica, ſancta, ſpiritualis, munda, ſine macula & ruga, quæ non ſit de hoc mundo, ſed cœleſtis, quod non poſſit errare aut deficere.

pag. 67.

Papiſtæ veteres & Jeſuitæ has exceptiones confundunt, & nullam Eccleſiam agnoſcunt, quam externam & viſibilem, quæ nihil quam chimæra eſt, & figmentum. Externæ enim & viſibiles Eccleſiæ ſæpe non minus differunt a vera & inviſibili, quam hara porcorum a puro grege vel nitida & caſta ſponſa ab impuriſſima meretrice, quod non modo in Corinthiaca & Galatica Eccleſia videre fuit tempore Apoſtolorum, ſed & in

in Aſiaticis illis, ad quas ſcripſit Johannes in Apocalypſi. Novus ille Papiſta Walachrus eadem prorſus chorda oberrat. Tota enim farragine loquitur de jure, regimine, functionibus Eccleſiæ viſibilis, ut ſunt publica prædicatio, precatio, ſacramentorum adminiſtratio, vocatio ad miniſterium, cenſura & excommunicatio publica. Et tamen ad hanc applicat prædicata ſcripturæ de inviſibili Eccleſia. Alter error Papiſtarum eſt, quod Eccleſiæ viſibilis ſanctitatem & dignitatem ita ampliatam tandem contrahant ad regimen & Rectores Eccleſiæ, quam vocant proprie Eccleſiam repræſentantem, quæ proprie etiam ſit Eccleſia catholica, aque ea excludunt omnes laicos & ſeculares. Simili modo Apollonius diſtinguit inter Eccleſiam repræſentatam & repræſentantem, & miniſtros Eccleſiæ caput facit & monarchas in Eccleſiaſticis, magiſtratum vero cum omnibus Eccleſiæ membris caudam & meros Vaſallos.

pag. 69. pag. 70. pag. 71. pag. 71. pag. 73.

§. XXXIV. Secundum autoris caput de ſanctitatis acceptionibus agit, ubi ſic diſſerit. Sanctitatis vox proprie denotat internam & perfectam rei integritatem, qualis in Deo eſt eminenter, unde apud Eſaiam dicitur: ſanctus,

Ex capite II. de ſanctitatis acceptionibus. pag. 76.

ctus, ſanctus, ſanctus. Ad cujus naturam quia proxime accedunt angeli & animæ beatæ; dicuntur quoque
pag. 77. ſanctæ. Porro corpus Chriſti, quia Ejus humana natura cum divina perſonaliter unita eſt, merito dicitur ſanctiſſimum. Corpora Henochi & Heliæ talia ſunt gradu inferiori. Adhuc inferiori cœlum & locus beatorum, quæ tamen omnia vere, inhærenter & ſuo modo perfecte ſancta ſunt, & libera ab omni pollutione. Transfertur dein hæc vox ad alias multas res, imprimis ad cultum Dei, quia is tendit ad gloriam ſanctiſſimi Dei, & fere medium eſt ad poſſeſſionem perfectæ ſanctitatis, qua in cœlo fruemur. Denique homines ipſi circa illum cultum verſantes dicuntur & ſunt ſuo modo ſancti. Harum rerum confuſio facillime in præſumtuoſis faſtum, in ſuperſtitioſis idololatriam parturit. Id ſanctitatis nomen optime meretur, quod in ſe perpetuam habet, & inhærentem perfectionem; & ordinationem ad cultum Dei, hominumque ſalutem
pag. 78. promovendam. Quales ſunt virtutes per Spiritum S. infuſæ, ut ſapientia, ſpes, charitas, & imprimis fides vera, juſtificans, quæ propterea in ſcripturis dicitur ſanctiſſima. Unde vere credentes

dentes in ſcripturis vocantur electi ſancti. Sic etiam verbum Dei perfecte ſanctum eſt, quia fides ſanctiſſima ex hoc tanquam ſemine generatur. Inferiorem ſanctitatis gradum obtinent externa opera & media cultus ad fidem promovendam, quæ verſantur circa res, perſonas, locum, tempus & varias circumſtantias. Ita Rubus vocatur terra ſancta *Exod. III.* 5. quamdiu ſcilicet Deus illic præſentiam ſuam oſtentabat. Longius duravit ſanctitas in monte Sinai, ubi tot diebus Moſes fuit in Dei præſentia. Longiſſime in tabernaculo Moſis & templo Salomonis ac rebus utrobique ad perpetuum cultum deſtinatis. Hæc tamen totius templi ſanctitas non mutavit naturam illarum rerum. Conſtabant enim ex auro, argento, margaritis & aliis naturalibus rebus. Idem ſtatuendum de perſonarum ſanctitate, quæ ad cultus ſui curam & negotia adhibet Deus, exemplo Levitarum, in quibus non extabat inhærens aliqua perfectio & integritas, exemplo filiorum Heli, & ipſorum liberorum Samuelis. Igitur perſonarum ſanctitas ſaltem relata eſt & ordinata, quatenus explendo muneri ſufficiunt. Nunquam Deus ita ſe firmiter hominibus ob-

pag. 79. pag. 80. pag. 81.

obſtrinxit, ut quos externo muneris ſancti negotio conſecret, eos quoque ſemper intus ſanctificet, exemplo Bileami & proditoris Judæ. Par eſt ratio in tempore. Ita dies Sabbathi & alii dies feſti inter Judæos, quorum nullus in ſe fiebat ſanctior, ſed ſola Dei or-
pag. 82. dinatione eminebat. Apud Papiſtas omnis cultus imaginum, mortuorum, & reliquiarum inde natus eſt, quod perſuaſum eſſet, illos, quos colunt, fuiſſe ſanctos, perpetuo, etiam mortuos, ac ſancta adeo eſſe eorum cadavera, ſepulcra, reliquias, imagines. Si adhuc hodie adeſſent ſive arca, ſive propitiato-
pag. 83. rium, ſive Cherubim, ſive tabulæ legis, ſive ipſa ſacra lorica, non plus ſanctitatis in illis eſſet ſtatuenda, quam in vulgaribus mundi utenſilibus. Apollonius etſi mortuis & reliquiis non tribuat ſanctitatem, hoc tamen habet cum Jeſuitis commune, quod in externis cultus rebus, perſonis & negotiis omni tempore ſublime collocet ſanctitatis myſterium, & perſuadere velit hominibus, in religionis externæ negotiis
pag. 84. occulta eſſe, & a magiſtratu non tangenda myſteria. Hæc ars etiam veterum Papiſtarum eſt, ex Levitarum veterum prærogativis extruere ſuæ ſanctitatis & præeminentiæ privilegia ſupra

pra omnes Politicos. Sic & Apollonius concludit: Si hoc ita factum eſt ſub carnali populo Judaico, multo magis hoc diſcrimen debet obſervari ſub ſpirituali Chriſti populo. Sed perinde eſt, acſi quis ita ratiocinetur: Carnalis ille populus habuit unum templum, unam urbem, ad quam confluere debebant quotannis cultus gratia, ubi ſanctum ſanctorum habebant. Ergo multo magis hoc convenit Chriſtiano populo ſpiritualiori. Rurſus: ſub carnali populo Judaico nemo ſerviebat templi ſacrificiis, quam ſtirps Levitica, Ergo ſpiritualibus Chriſtianis magis convenit, ut Eccleſiaſtica miniſterii ſanctitas ad unam ſtirpem reſtringatur, cum tamen fere illa Clericalis ſanctitas apud Papiſtas & Apollonium ſit paupertatis & omnis nequitiæ aſylum. Sed quidſi Apollonio concedam comparationem illam Levitarum & Cleri hodierni. Qua arte tamen efficiet, ut ſpecialis juris & ſanctitatis eſſe perſuadeant in Chriſtiana Eccleſia, quod inter Levitas non ſpecialis ſed communis cum Politicis juris fuiſſe conſtat? Nunquam tam audaces fuere Levitæ, quin Regibus & omni populo concederent promiſcue, quod in templo privatim & publice prædicarent & precarentur, quod

pag. 85. pag. 86. pag. 87. pag. 88. pag. 89.

quod ſacramenta celebrarent, leges & ſtatuta de Eccleſiaſticis promulgarent, cauſas Eccleſiaſticas dijudicarent, ſacerdotes imo Pontifices ipſos ab officio deflectentes compeſcerent & punirent, ipſis denique Eccleſiaſticis muneris ſacri obeundi jus conferrent & auferrent. Ultimo notandum, in ſanctorum ordinatione nemini jus convenire, quam Deo, extra cujus præſcriptum ſi abeatur, non habendus eſt pro vere ſancto. Sed Papa ſumſit ſibi licentiam, homi-
pag. 90. nes, locos, res & dies pro arbitrio ſanctificandi, etſi Bellarminus aſſeveret, nihil eum unquam introducere in Eccleſiam, niſi quod in ſacris ſcripturis contineatur. Sed triplici hic cautione utitur: 1. ut ſcripturæ conveniens habeat, quiquid frivola aliqua interpretatione Papa illuc rapiat. 2. ut pro
pag. 91. ſacro ritu haberi debeat, quicquid fit intentione bona & ad cultum ſacrum, item 3. quicquid Eccleſia judice ex primariis ſacris in ſcriptura expreſſis dependeat, & quodammodo fluat. Unde Pontifici jus manet integrum ſemper addendi novas appendices. Eadem eſt via Apollonii, qui pro ſacris Eccleſiaſticis vult haberi, quicquid voluntate
pag. 92. religioſa inſtituatur, & ab Eccleſiaſti-

cis

cis definiatur, quod verbo Dei conveniat. Quod ſi vero aliquis Politicus audeat in ſtatuta Eccleſiaſtica inquirere, vel res Eccleſiaſticas definire, vel Eccleſiaſticos impedire, ne ipſi pro arbitrio definiant, clamat, tyrannicum hoc eſſe, ſimoniacum & ſacrilegum. Politicorum eſſe, ut ovium, ſe modeſte ſubmittere. Deinde ſimilis Papiſtis eſt Apollonius, quod res ſacras Eccleſiæ diſtinguat in primas, & primarum appendices, addendo: Licet Eccleſiaſticis non ſit licentia prima ſacra inſtituendi, poſſe tamen eos multa Chriſtianis imperare ſub poena excommunicationis, quæ ut conſequentia inde fluant, aut a primis illis videantur dependere. Ita vero nihil erit tam abſurdum & profanum, quod non ſanctitatis ſpeciem indicet, quoties primorum ſacrorum docebitur eſſe Appendix. Ita primarium ſacrum in Eccleſiæ choragio eſt prædicatio Evangelii. Non poteſt vero prædicatio fieri ſine prædicatore. Ergo prædicatores omnes usque ad Apollonium eſſe ſacroſanctos & profanis i. e. Politicis præferendos. Impoſſibile eſt, prædicatorem prædicare ſine lingua, libris & dentibus: Hæc non poſſunt conceptus formare ſine cerebro: Cerebrum opus habet, ut cor illud

pag. 93

pag. 94

illud vivificet ſpiritu vitali: Cerebrum, cor & lingua non poſſunt operari, niſi nutriantur per hepar, venas, inteſtina. Ergo hæc omnia in prædicatore erunt ſacra, vel ſancta tanquam appendices: pag. 95. Addo, non poſſe accedere aut ſtare ad prædicandum ſine pedibus Apollonium: indecorum eſſe, ut nudis pedibus veniret ad concionem, igitur decori ſervandi cauſa pallio, femoralibus, caligis & calceis debet eſſe indutus: Ergo & hæc omnia erunt ſacra. Quid ſi neceſſitas cogat, propter viæ ſordes, ut luto & ſtercore perſperſis calceis ſuggeſtum aſcendat prædicator, annon quodlibetius hinc nodus orietur Apollonianis? lutumne & ſtercora tunc fient ſacra? Ita Papiſtæ non ſolum Monachos habent pro ſanctis, ſed hoc conſequentiario incantamento eorum quoque manus, pedes, togas & caputia oſculantur, ut ſancta, ita ut miræ ſanctitatis & meriti illic ſit, ſi moribundus aliquis togæ aut interulæ pediculoſi monachi immoriatur, vel femoralibus ſanctis Eccleſiaſtici caput involvat ſuperſtitioſa fœmina, ſcilicet ut ſanctitatis illius primæ dependentias ſentiat, vel ſaltem adoret.

§. XXXV.

§. XXXV. Pergo ad caput tertium de ſpiritualitate. Etſi ſuas carnalitates nimis ubique prodant veteres & novi Papiſtæ, tamen ſuam ſpiritualitatem plenis ubique buccis deprædicant. Reciprocant fere eam cum ſanctitate. Sed tamen vere ſanctum ſemper bonum eſt, ſpirituale aliquando malum. Loquitur enim Paulus de ſpirituali malitia in aëre. *Eph. VI, 12.* In bona parte forma ſpiritualitatis conſiſtit in tribns, (1.) ut quid Deum aut ſpiritum S. habeat pro autore, (2.) ut ad cultum Dei, vel animarum ſpiritualem ſalutem tendat, (3.) ut fiat ſpirituali modo. Intuitu (1.) imprimis ſpirituale cenſendum eſt verbum Dei in Sacra Scriptura, & fides vera, quæ ex illo ſemine naſcitur. Pro ſpiritualibus etiam haberi poſſunt, quæ Deus facit mediate per organa, modo talia ſint, ut conſtet, eos ſpiritus S. eſſe legatos, ut fuere Prophetæ & Apoſtoli. Ceſſante hoc requiſito, ceſſat etiam ſpiritualitas. Dignitas divinæ legationis conſiſtit in duobus: 1.) ut habeat tabulas legationis ſive credentiam, 2.) ut plene ſit inſtructus de omnibus, quæ ad legationem requiruntur, & extra præſcriptum ſuæ legationis non abeat. Omnes Doctores Eccleſiæ hodierni hoc privilegio carent,

Ex capite III. de ſpiritualitate. pag. 96.

pag. 97.

pag. 98.

pag. 99.

rent, ut poſt oſtendam. Papa caret utroque, & tamen ſe vocat œconomum generalem, caput Eccleſiæ, Chriſti vicarium. Apollonius etiam ſe clamat legatum Chriſti, & tamen ſæpe heri
Pag. 100. ſui mandata adulterat. Intuitu (2) creatio & naturalia omnia non ſunt ſpiritualia, nec politicæ virtutes etſi, ſint a Deo & ſpiritu ejus. Contra huc pertinent fides, ſpes, charitas, verbum Dei, lectio, prædicatio, preces, ſacramenta & eorum uſus. Uti Papiſtæ ab his ſpiritualibus Laicos excluſerunt, ac ita ſe poteſtati Politicæ exemerunt, & tandem ipſos Politicos ſibi ſubjecerunt, ita &
Pag. 102. Apollonius. Hoc tamen requiſitum appendicibus & conſequentiis nimis augent. Papa apud Papiſtas eſt ſpiritualiſſimus, inde ſpitituale etiam fit, quicquid ad Papam refertur, ut finem, corona, claves, pallium, calcei, domus, conclave, ſervi, imo pene veneres, muli & aſinæ Papæ. Miſſa illis principaliter ſpiritualis eſt. Ab hac ſpiritualia fiunt locus, calix, ciborium, altare, velum,
Pag. 103. picturæ, dona, ſacrificus &c. Ita quod Apollonium attinet, ſunt quidem ſpiritualia, quæ Deus ipſe ad ſalutem animarum inſtituit, reliqua, quæ ad hunc finem ordinantur, non ſtatim talia ſunt. Ita panis Cœnæ ſpiritualis eſt a Chriſto or-

ordinatus. An ergo & triticum & farina, & piſtor & furnus? An & puer & caniſtrum, quo defertur ad conſiſtorium? An & cuſtos & patina, in qua jacet panis in menſa? Certe eadem ratione talia inferri poſſent, qua Apollonius ſe putat ſpiritualem eminenter, quia ipſi liceat hunc panem ſumere, frangere & diſtribuere. Quod ſi hæc ſpiritualitatis intenſio oriatur a propinquitate finis principalis, quot tricæ orientur, quibus nec Scotus ſufficiat, de principio, fine, & gradibus ſpiritualitatum. Ita v. g. de pane cœnæ quæret aliquis, quando primum ille panis fiat ſpiritualis? an tunc, cum in conſiſtorium defertur? Sed hic piſtoris puer pag. 104. deberet fieri ſpiritualis, aut profanaret ſacra, quia tangit illum panem. An vero tunc, cum prædicatores ad conſiſtorium ſolenniter congregati panem & vinum cœnæ prægustant, bonæne frugis ſit, & ſaporis? At tunc cuſtos deberet fieri ſpiritualis, aut profanaret ſacra. An tum, cum menſæ apponitur ad cœnam, quia tunc multo propior eſt ſuo fini. Sed & tum eadem pag. 105. inſtantia eſt de cuſtode. Ergo nil reſtat, quam ut ſpiritualitas panis tantum naſcatur tunc cum v. g. Apollonius illum tangit & frangit. Tunc

enim ſuo fini videtur eſſe proximus. Sed tunc novus orietur ſpiritualitatum catalogus ex propinquitate principalis ſanctitatis, quæ in pane eſt, intuitu variorum ſpiritualitatis graduum reſpectu ſerum vel partium panem propius attingentium. Igitur pedes, tibiæ, humeri, caput Apollonii non erunt comparandi, cum ſanctitate manuum, quæ immediate tangunt panem, nec tota vola manuum ita ſancta erit, ut extremitas digitorum, qua tangitur & frangitur, & in extremitate digitorum cutis, & in cute extrema cuticula, aut ſi manicis involuti ſint digiti, ipſæ manicæ?

pag. 106. (3.) Modum quod attinet ſpiritualitatis, uti maxime regius eſt, quem Rex plurimis inſigniis ſuæ majeſtatis ornat, ita ſpiritualis maxime eſt, in quo elucet maxime ſpiritus dignitas & ſanctitas. Indignum enim fuiſſet Deo, legatos habere, quos non exornaſſet donorum ſpiritualium copia. Patet hinc diſcrimen

pag. 107. Levitarum & Prophetarum. Illi enim ordinariæ ſacerdotii functioni deſtinati externam tantum ſanctitatem habebant; carebant ſæpius ſanctitatis internis donis, ut impii, imperiti, fallaces, nec quicquam miraculoſi edebant. Reſponſa Pontificis per Urim & Thumim magis dependebant a Lorica, arca & propitia-

tiatorio, quam ab ipſo Pontifice. Contra Prophetæ & Apoſtoli ornatiſſimi erant Spiritus S. donis. Vivebant enim ſanćte, docebant infallibiliter, abundabant vi miraculorum, ut his propriiſſime conveniret titulus, quod eſſent ſpirituales; quæ conditiones cum deceſſu Apoſtolorum ſtatim minutæ ſunt, & tandem deſierunt. Unde apparet iterum impudentia Papiſtarum, qui tam ſuperbe ſe ſpirituales jactant, & tamen omnibus ſpiritus donis carent; quoad vitam impii ſunt, quoad doctrinam fallaces & mendaces, denique nihil miraculoſi faciunt. Apollonius, qui totum libellum ſuum de ſua ſpiritualitate, & Politicorum carnalitate conſcripſit, dicat, ubi ſint inſignia legationis ſpiritualis. Paulus dicit carnales, negat ſpirituales eſſe contentioſos, & inflatos. At quis magis contentioſus & inflatus Apollonio? Carnales dicit Paulus ignorantes eſſe ſermonum Dei. Talis eſt etiam Apollonius. De vita hodiernorum miniſtrorum ipſe fatetur, multis nævis fœdam eſſe. Omnes coguntur fateri, verbum ſuum concionatorium eſſe fallibile. Multa quidem ſinguli garriunt de infallibilitate ſua, ut ſolet Papa, ſed uſus contrarium evincit. Denique miraculorum donis orbati pag. 108.

pag. 109. omnes ſunt. Nimis dives eſt ſpiritua-
lium donorum Rex Chriſtus, quam ut
debeant pro legatis cenſeri tam inopes
& nudi legationis inſignium. Simili-
ter in rebus varii ſunt ſpiritualitatis
gradus pro ratione modi. Apud Ju-
dæos ſanctiſſima erant, quæ in ſan-
cto ſanctorum claudebantur, quia
his quaſi immediate aſſiſtebat De-
us, minor erat ſpiritualitas ſancti
ſanctorum, ádhuc minor ſancti, quod
omnes ſacerdotes introibant, adhuc
minor atrii, deinde montis Zion, item
pag. 110. Jeruſalem. Apud Chriſtianos ſpiritua-
liſſimum eſt verbum Dei. Succedit illi
fides vera, quæ ex illo ſemine naſcitur.
Infra hæc ſunt ſpes, charitas, precatio,
confeſſio, quæ ſpiritualitatem ſuam a
fide mutuantur. Infra hæc ſunt exter-
na media fidei & aliarum virtutum, ut
lectio, prædicatio verbi, ſacramento-
pag. 111. rum adminiſtratio. Adhuc inferiora
vocatio miniſtrorum, diſciplina & legum
ordinatio. Papiſtæ omnes ſpiritualita-
tis gradus confundunt, dum pro maxi-
me ſpiritualibus venditant ſuas actio-
nes circa proprie ſpiritualia. Spiritua-
liſſimum verbum Dei contemnunt, ſed
contendunt ſaltem de jure tractandi il-
lud verbum, unde ſibi imperium arro-
gant. Fidem veram, & fideles veros,

veros ſpirituales flocci faciunt. De jure autem regendi, plectendi & cenſendi illos digladiantur, & totam ſpiritualitatem in hoc collocant, idque ſibi ſolis adſcribunt. Pari paſſu incedit Apollonius. pag. 112.

§. XXXVI. Sequebantur hoc ſcriptum Grallarum Apollonii hactenus excerptum, plura alia ab utraque parte. Ipſe Apollonius, & ejus amicus Jodocus Larenus edebant epiſtolas contra Grallas, quas tamen non vidi. Communicabat mihi B. Achenbachius ſcriptum iſtis epiſtolis oppoſitum Franekeræ 1647. editum in octavo ſedecim plagulis conſtans. Titulus erat: *Grallator furens de novo in ſcenam productus, cum Pantomimo ſuo Bombomachide Vliſſingano, ſeu reſponſio ad Epiſtolas Guilielmi Apollonii, Myſtæ Middelburgenſis, & Jodoci Lareni, Eccleſiaſtæ Vliſſingani, quas in lucem dedere adverſus Grallarum autorem.* Adjunctum erat titulo dictum Malach. II, 3. *Ecce ego corrumpam ſemen veſtrum, & ſpargam ſtercus in facies veſtras, ſtercus ſanctitatum veſtrarum & tollet vos ad ſe.* Conſtabat tribus capitibus. Primi inſcriptio erat: de furoribus Grallatoris & paranoia Bombomachidis, ſecundi, de mendaciis, tertii de ineptiis Walachrorum.

Anonymi Grallator furens.

1647.

rum. Unde vel ex his rubricis patet; parum novi ad ipſam controverſiam pertinens hoc ſcripto fuiſſe adductum, ſed fere mere perſonalia hic eſſe tractata, ſale ſatyrico ubique & nimis condita. Id recordor, in primo capite occurrere perpetuam comparationem adverſariorum cum Ajace.

Item Bombomachia Vliſſingana. §. XXXVII. Uti vero ſtilus oſtendebat, eundem autorem fuiſſe Grallatoris furentis, qui ipſas Grallas ediderat, ita idem in genere notandum de ſequentibus ſcriptis adverſus Jodocum Larenum, qui ſolus litem continuabat, publicatis. Qualia fuerint ſcripta illa Lareni, quæ ipſe non vidi, indicabunt tituli & libelli Autoris Grallarum contra editi.
1647. Ita eodem anno 1647. prodiit *Bombomachia Vliſſingana Walachro-Papiſtica ſeu reſponſio ad epiſtolam Jodoci Lareni, Myſta Vliſſingani, quam nuperrime in lucem dedit ad ſolandum Guilielmum Apollonii, Grallatorem Vereanum Walachro Papiſtam.* Additum titulo dictum 2. Petri II, 22. *Sed accidit illis, quod vero proverbio dicitur, Canis reverſus ad proprium vomitum, & ſus lota ad volutabrum cœni.* Conſtat ſaltem duabus plagulis. Conqueritur in ea Autor *in fine p. 5.* quod Larenus ipſum vocaverit Atheum & religionis proculcatorem, cum tamen

men ipſe ſaltem impugnaverit ſuperſtitionem, & quidem peſſimam, videlicet Papalem, unde contra Larenum argumentatur: Qui papiſmum reducit, ſuperſtitionem inducit: qui ſuperſtitionem inducit, religionem tollit: qui religionem tollit, diſſociat rempublicam: qui hæc omnia facit, omnibus diris devovendus eſt. Dicit porro *p.* 7. Bombomachidem ſimulare, ſe ob indignationem non perlegiſſe Grallas, & commendata alteri refutandi provincia ſibi ſumere maledicendi negotium, dum Autori objiciat, quaſi ipſe ad Papatum viam ſtruat, dum calumniis & mendaciis miniſtrorum OMNIUM reſpectum tollat, qui in Papiſmum quotidie detonent, cum tamen Autor Grallarum *p.* 425. expreſſis verbis ſuum honorem reſervaverit innumeris piis myſtis, & ſaltem de Apollonii ſimilibus fuerit locutus. Objecerat porro Larenus, quod miniſterium evertat. Reſpondet *p.* 10. Certe qui ficta ſanctitatum Papiſticarum pigmenta rejecerit, non magis miniſterium everterit, quam aurum perdiderit, qui ſcorias igni exterreat, vel frumentum, qui paleas flabello diſcuſſerit. Quis Bombomachidi injuriam fecerit, ſi prolixo ejus pallio Theologico pulverem, lutum,

 vel

omnem animam, propter conſcientiam &c.

Colus Vliſſing-Anus. §. XXXIIX. Præcedenti ſcripto Larenus oppoſuerat ſtrenam, quam non vidi. Huic reſpondere voluit autor in ſcripto decem plagulis conſtante, cui titulus: *Colus Vliſſing-Anus, ſeu Anilis Strena, quam nuper Claſſi Walachræ obtulit Jodocus Larenus, diſcuſſa ac disjecta.*

1648. *Trajecti ad Rhenum 1648.* Dictum ſcripturæ adjectum ex Matth. XIII, 15. *Incraſſatum eſt cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, ne quando videant oculis & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & ſanem eos.* Hic *p. 1.* indicat, cur Larenum Bombomachidem appellaverit, nimirum, ut eum deluderet, cum videlicet venti fuerint, & crepitus, quæ Lareno feſtinatio expreſſerat. *Pag.* 7. dicit, delirare Larenum, dum neget, ſe Atheiſmi crimen autori impoſuiſſe, cum tamen diſertis verbis clamaverit, nullam Chriſtiani ſanguinis guttulam in ipſo eſſe, eumque omnem religionem ridere. Provocaverat autor ad triplex templum Judaicum: oppoſuerat Larenus Haggæum duo tantum templa cap. 2. 7. 9. narrare, prius & poſterius. Reſpondet autor *p. 9.* Haggæum per poſterius templum

intel-

intelligere Eccleſiam Chriſti, per prius templum Judaicum materiale, tanquam typum Eccleſiæ Chriſtianæ. Se vero per triplex templum Judaicum intellexiſſe materiale illud primo exſtructum ſub Salomone, dein reſtauratum ſub Cyro, & plenius exſtructum ſub Artaxerxe, præſente Haggæo, tertio ab Herode circa natalitia Chriſti, ſemper vileſcens, quod tandem ſub Tito ſit prorſus dirutum. Conqueritur porro de Lareno, *p. 9. & 18.* quod clamaverit: carnifice potius adverſus ipſum opus eſſe, quam reſponſo, linguæ abſciſſione ipſum dignum eſſe, & ut K. fronti ejus inuratur. Notat *p. 13.* Larenum ſtudio omiſiſſe reſponſionem ad indicatas falſas doctrinas Apollonii. 1. Miniſtris ſolis per vocationem hodie accedere ſanctitatem ſpecialis juris &c. 2. Formaliter eccleſiaſtica etiam eſſe minorem majoremque cenſuram, jus leges eccleſiaſticas ſtatuendi, jus ſtatuendi de fide & moribus, cui Laici & ipſi etiam principes ſe teneantur ſubjicere. 3. Jus colligendi diſtribuendique eleemoſynas ſoli Eccleſiæ convenire, nec dependere ab ulla poteſtate extra Eccleſiam. 4. Negotia externa Eccleſiæ eſſe alta & aſtralia, poli non ſoli. Contra Magiſtratus Politici negotia

rent, ut poſt oſtendam. Papa caret utroque, & tamen ſe vocat œconomum generalem, caput Eccleſiæ, Chriſti vicarium. Apollonius etiam ſe clamat legatum Chriſti, & tamen ſæpe heri
Pag. 100. ſui mandata adulterat. Intuitu (2) creatio & naturalia omnia non ſunt ſpiritualia, nec politicæ virtutes etſi, ſint a Deo & ſpiritu ejus. Contra huc pertinent fides, ſpes, charitas, verbum Dei, lectio, prædicatio, preces, ſacramenta & eorum uſus. Uti Papiſtæ ab his ſpiritualibus Laicos excluſerunt, ac ita ſe poteſtati Politicæ exemerunt, & tandem ipſos Politicos ſibi ſubjecerunt, ita &
Pag. 102. Apollonius. Hoc tamen requiſitum appendicibus & conſequentiis nimis augent. Papa apud Papiſtas eſt ſpiritualiſſimus, inde ſpitituale etiam fit, quicquid ad Papam refertur, ut finem, corona, claves, pallium, calcei, domus, conclave, ſervi, imo pene veneres, muli & aſinæ Papæ. Miſſa illis principaliter ſpiritualis eſt. Ab hac ſpiritualia fiunt locus, calix, ciborium, altare, velum,
Pag. 103. picturæ, dona, ſacrificus &c. Ita quod Apollonium attinet, ſunt quidem ſpiritualia, quæ Deus ipſe ad ſalutem animarum inſtituit; reliqua, quæ ad hunc finem ordinantur, non ſtatim talia ſunt. Ita panis Cœnæ ſpiritualis eſt a Chriſto or-

ordinatus. An ergo & triticum & farina, & piſtor & furnus? An & puer & caniſtrum, quo defertur ad conſiſtorium? An & cuſtos & patina, in qua jacet panis in menſa? Certe eadem ratione talia inferri poſſent, qua Apollonius ſe putat ſpiritualem eminenter, quia ipſi liceat hunc panem ſumere, frangere & diſtribuere. Quod ſi hæc ſpiritualitatis intenſio oriatur a propinquitate finis principalis, quot tricæ orientur, quibus nec Scotus ſufficiat, de principio, fine, & gradibus ſpiritualitatum. Ita v. g. de pane cœnæ quæret aliquis, quando primum ille panis fiat ſpiritualis? an tunc, cum in conſiſtorium defertur? Sed hic piſtoris puer pag. 104. deberet fieri ſpiritualis, aut profanaret ſacra, quia tangit illum panem. An vero tunc, cum prædicatores ad conſiſtorium ſolenniter congregati panem & vinum cœnæ prægustant, bonæne frugis ſit, & ſaporis? At tunc cuſtos deberet fieri ſpiritualis, aut profanaret ſacra. An tum, cum menſæ apponitur ad cœnam, quia tunc multo proprior eſt ſuo fini. Sed & tum eadem pag. 105. inſtantia eſt de cuſtode. Ergo nil reſtat, quam ut ſpiritualitas panis tantum naſcatur tunc cum v. g. Apollonius illum tangit & frangit. Tunc

enim ſuo fini videtur eſſe proximus. Sed tunc novus orietur ſpiritualitatum catalogus ex propinquitate principalis ſanctitatis, quæ in pane eſt, intuitu variorum ſpiritualitatis graduum reſpectu rerum vel partium panem propius attingentium. Igitur pedes, tibiæ, humeri, caput Apollonii non erunt comparandi, cum ſanctitate manuum, quæ immediate tangunt panem, nec tota vola manuum ita ſancta erit, ut extremitas digitorum, qua tangitur & frangitur, & in extremitate digitorum cutis, & in cute extrema cuticula, aut ſi manicis involuti ſint digiti, ipſæ manicæ?

pag. 106. (3.) Modum quod attinet ſpiritualitatis, uti maxime regius eſt, quem Rex plurimis inſigniis ſuæ majeſtatis ornat, ita ſpiritualis maxime eſt, in quo elucet maxime ſpiritus dignitas & ſanctitas. Indignum enim fuiſſet Deo, legatos habere, quos non exornaſſet donorum ſpiritualium copia. Patet hinc diſcrimen

pag. 107. Levitarum & Prophetarum. Illi enim ordinariæ ſacerdotii functioni deſtinati externam tantum ſanctitatem habebant; carebant ſæpius ſanctitatis internis donis, ut impii, imperiti, fallaces, nec quicquam miraculoſi edebant. Reſponſa Pontificis per Urim & Thumim magis dependebant a Lorica, arca & propitia-

tiatorio, quam ab ipſo Pontifice. Contra Prophetæ & Apoſtoli ornatiſſimi erant Spiritus S. donis. Vivebant enim ſanctè, docebant infallibiliter, abundabant vi miraculorum, ut his propriiſſime conveniret titulus, quòd eſſent ſpirituales; quæ conditiones cum deceſſu Apoſtolorum ſtatim minutæ ſunt, & tandem deſierunt. Unde apparet iterum impudentia Papiſtarum, qui tam ſuperbè ſe ſpirituales jactant, & tamen omnibus ſpiritus donis carent; quoad vitam impii ſunt, quoad doctrinam fallaces & mendaces, denique nihil miraculoſi faciunt. Apollonius, qui totum libellum ſuum de ſua ſpiritualitate, & Politicorum carnalitate conſcripſit, dicat, ubi ſint inſignia legationis ſpiritualis. Paulus dicit carnales, negat ſpirituales eſſe contentioſos, & inflatos. At quis magis contentioſus & inflatus Apollonio? Carnales dicit Paulus ignorantes eſſe ſermonum Dei. Talis eſt etiam Apollonius. De vita hodiernorum miniſtrorum ipſe fatetur, multis nævis fœdam eſſe. Omnes coguntur fateri, verbum ſuum concionatorium eſſe fallibile. Multa quidem ſinguli garriunt de infallibilitate ſua, ut ſolet Papa, ſed uſus contrarium evincit. Denique miraculorum donis orbati

pag. 108.

pag. 109. omnes ſunt. Nimis dives eſt ſpiritualium donorum Rex Chriſtus, quam ut debeant pro legatis cenſeri tam inopes & nudi legationis inſignium. Similiter in rebus varii ſunt ſpiritualitatis gradus pro ratione modi. Apud Judæos ſanctiſſima erant, quæ in ſancto ſanctorum claudebantur, quia his quaſi immediate aſſiſtebat Deus, minor erat ſpiritualitas ſancti ſanctorum, adhuc minor ſancti, quod omnes ſacerdotes introibant, adhuc minor atrii, deinde montis Zion, item
pag. 110. Jeruſalem. Apud Chriſtianos ſpiritualiſſimum eſt verbum Dei. Succedit illi fides vera, quæ ex illo ſemine naſcitur. Infra hæc ſunt ſpes, charitas, precatio, confeſſio, quæ ſpiritualitatem ſuam a fide mutuantur. Infra hæc ſunt externa media fidei & aliarum virtutum, ut lectio, prædicatio verbi, ſacramento-
pag. 111. rum adminiſtratio. Adhuc inferiora vocatio miniſtrorum, diſciplina & legum ordinatio. Papiſtæ omnes ſpiritualitatis gradus confundunt, dum pro maxime ſpiritualibus venditant ſuas actiones circa proprie ſpiritualia. Spiritualiſſimum verbum Dei contemnunt, ſed contendunt ſaltem de jure tractandi illud verbum, unde ſibi imperium arrogant. Fidem veram, & fideles veros,

veros

veros ſpirituales flocci faciunt. De jure autem regendi, plectendi & cenſendi illos digladiantur, & totam ſpiritualitatem in hoc collocant, idque ſibi ſolis adſcribunt. Pari paſſu incedit Apollonius. pag. 112.

§. XXXVI. Sequebantur hoc ſcriptum Grallarum Apollonii hactenus excerptum, plura alia ab utraque parte. Ipſe Apollonius, & ejus amicus Jodocus Larenus edebant epiſtolas contra Grallas, quas tamen non vidi. Communicabat mihi B. Achenbachius ſcriptum iſtis epiſtolis oppoſitum Franekeræ 1647. editum in octavo ſedecim plagulis conſtans. Titulus erat: *Grallator furens de novo in ſcenam productus, cum Pantomimo ſuo Bombomachide Vliſſingano, ſeu reſponſio ad Epiſtolas Guilielmi Apollonii, Myſtæ Middelburgenſis, & Jodoci Lareni, Eccleſiaſtæ Vliſſingani, quas in lucem dedere adverſus Grallarum autorem.* Adjunctum erat titulo dictum Malach. II, 3. *Ecce ego corrumpam ſemen veſtrum, & ſpargam ſtercus in facies veſtras, ſtercus ſanctimatum veſtrarum & tollet vos ad ſe.* Conſtabat tribus capitibus. Primi inſcriptio erat: de furoribus Grallatoris & paranoia Bombomachidis, ſecundi, de mendaciis, tertii de ineptiis Walachrorum.

Anonymi Grallator furens.

1647.

rum. Unde vel ex his rubricis patet; parum novi ad ipſam controverſiam pertinens hoc ſcripto fuiſſe adductum, ſed fere mere perſonalia hic eſſe tractata, ſale ſatyrico ubique & nimis condita. Id recordor, in primo capite occurrere perpetuam comparationem adverſariorum cum Ajace.

Item Bombomachia Vliſſingana.

§. XXXVII. Uti vero ſtilus oſtendebat, eundem autorem fuiſſe Grallatoris furentis, qui ipſas Grallas ediderat; ita idem in genere notandum de ſequentibus ſcriptis adverſus Jodocum Larenum, qui ſolus litem continuabat, publicatis. Qualia fuerint ſcripta illa Lareni, quæ ipſe non vidi, indicabunt tituli & libelli Autoris Grallarum contra editi. Ita eodem anno 1647. prodiit *Bombomachia Vliſſingana Walachro-Papiſtica ſeu reſponſio ad epiſtolam Jodoci Lareni, Myſtæ Vliſſingani, quam nuperrime in lucem dedit ad ſolandum Guilielmum Apollonii, Grallatorem Vereanum Walachro Papiſtam.* Additum titulo dictum 2.Petri II, 22. *Sed accidit illis, quod vero proverbio dicitur. Canis reverſus ad proprium vomitum, & ſus lota ad volutabrum cœni.* Conſtat ſaltem duabus plagulis. Conqueritur in ea Autor *in fine p. 5.* quod Larenus ipſum vocaverit Atheum & religionis proculcatorem, cum ta-

1647.

men

men ipſe ſaltem impugnaverit ſuperſtitionem, & quidem peſſimam, videlicet Papalem, unde contra Larenum argumentatur: Qui papiſmum reducit, ſuperſtitionem inducit; qui ſuperſtitionem inducit, religionem tollit: qui religionem tollit, diſſociat rempublicam: qui hæc omnia facit, omnibus diris devovendus eſt. Dicit porro *p. 7.* Bombomachidem ſimulare, ſe ob indignationem non perlegiſſe Grallas, & commendata alteri refutandi provincia ſibi ſumere maledicendi negotium, dum Autori objiciat, quaſi ipſe ad Papatum viam ſtruat, dum calumniis & mendaciis miniſtrorum OMNIUM reſpectum tollat, qui in Papiſmum quotidie detonent, cum tamen Autor Grallarum *p. 425.* expreſſis verbis ſuum honorem reſervaverit innumeris piis myſtis, & ſaltem de Apollonii ſimilibus fuerit locutus. Objecerat porro Larenus, quod miniſterium evertat. Reſpondet *p. 10.* Certe qui ficta ſanctitatum Papiſticarum pigmenta rejecerit, non magis miniſterium everterit, quam aurum perdiderit, qui ſcorias igni extorreat, vel frumentum, qui paleas flabello diſcuſſerit. Quis Bombomachidi injuriam fecerit, ſi prolixo ejus pallio Theologico pulverem, ſuſum,

vel per incuriam contracta inſecta fuſte excutiat, vel manibus amoveat? Ita ſe ait feciſſe intuitu Apollonii, utpote qui ex Papiſtarum & Jeſuitarum ſcriptis ejusmodi inſectis pallium ſuum conſpurcaverit. Monet porro *p. 13.* ridiculum eſſe, quod Larenus magiſtratum in vindictam incitare velit, & adhuc impudentius eſſe, *(p. 14.)* quod vindictam quaſi imperet magiſtratui. Dixerat Larenus, ſcandaloſum eſſe, quod Autor delicta & crimina Eccleſiaſticorum detegat, ob Pontificios, qui ſic in Eccleſiæ noſtræ odium concitentur. Reſpondet: de publicis & imprimis miniſtrorum delictis ipſum Paulum legem præfixiſſe, corripienda eſſe publice: Hoc ſolenne eſſe illis hierarchiis pontificiis, quod in ſua vitia non velint inquiri, ob fugam ſcandali, ſed in aliorum honore convellendo nullum ſcandalum timeant. Eumque in finem repetit ex Gualteri Theologi Tigurini epiſtola ad Bezam locum jam in ipſis Grallis adductum. (*Epiſtolam Gualteri hanc, ut rarum & lectu valde dignam, inſerui notis ad Huberum de jure civitatis pag. 213. ſeq.*) Porro oſtendit Autor *p. 20.* adverſarium maximis injuriis affeciſſe ordines omnes & pios principes, dum iis aperte exprobret, quod *carnales ſint*

& biotici, accidentia Eccleſiæ ſeparabilia, ex viliſſimis membris, ad hodierni ebomgii negotia prorſus inhabiles: quæ ſi tractare audeant, ſimoniacos, tyrannos, ſacrilegos, ſanguinis Chriſti calcatores, impios, monſtra, & Papas Politicos eſſe. Oppoſuerat Larenus: ſi magiſtratus pollet divinitus architectonica poteſtate circa formaliter Eccleſiaſtica, tum in ejusmodi nemini ex mandato Dei ſubeſſet: at hoc abſurdum. Reſpondet Autor *p. 22. ſeq.* committi fallaciam in voce *ſubeſſe*, cum quis ſubeſſe poſſit alteri vel ſponte vel coacte. Subeſſe magiſtratum ſponte ſuis, & præcipue Chriſti legibus, bonorumque conſilio & moniris; non vero ſubeſſe authoritativæ alicujus pœnæ & coactioni, ita ut hic magiſtratui poſſit dicere: ego hoc tibi interdico vel mando, &, ſi parere non vis, ego te hac vel illa pœna afficiam, ſive illa pœna ſit aperta, ut Politica, ſive per indirectum coactiva, ut papales & papizantes pœnæ. Blasphemum vocaverat Autorem Larenus, quod dixerat, magiſtratus Deos eſſe, addens, quod quidem Dii ſint, ſed in corpora & bona, non in animas. Reſpondet autor *p. 24.* ſic & Paulum fore blaſphemum, quod iſtis Diis non ſubjiciat bona & corpora proprie, ſed

omnem

omnem animam, propter conſcientiam &c.

Colus Vliſſing-Anus. §. XXXIIX. Præcedenti ſcripto Larenus oppoſuerat ſtrenam, quam non vidi. Huic reſpondere voluit autor in ſcripto decem plagulis conſtante, cui titulus: *Colus Vliſſing-Anus, ſeu Anilis Strena, quam nuper Claſſi Walachra obtulit Jodocus Larenus, diſcuſſa ac disjecta. Trajecti ad Rhenum 1648.* Dictum ſcripturæ adjectum ex Matth. XIII, 15. *Incraſſatum eſt cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, ne quando videant oculis & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & ſanem eos.* Hic *p. 1.* indicat, cur Larenum Bombomachidem appellaverit, nimirum, ut eum deluderet, cum videlicet venti fuerint, & crepitus, quæ Lareno feſtinatio expreſſerat. *Pag.* 7. dicit, delirare Larenum, dum neget, ſe Atheiſmi crimen autori impoſuiſſe, cum tamen diſertis verbis clamaverit, nullam Chriſtiani ſanguinis guttulam in ipſo eſſe, eumque omnem religionem ridere. Provocaverat autor ad triplex templum Judaicum: oppoſuerat Larenus Haggæum duo tantum templa cap. 2. 7. 9. narrare, prius & poſterius. Reſpondet autor *p. 9.* Haggæum per poſterius templum

1648.

intel-

intelligere Eccleſiam Chriſti, per prius templum Judaicum materiale, tanquam typum Eccleſiæ Chriſtianæ. Se vero per triplex templum Judaicum intellexiſſe materiale illud primo exſtructum ſub Salomone, dein reſtauratum ſub Cyro, & plenius exſtructum ſub Artaxerxe, præſente Haggæo, tertio ab Herode circa natalitia Chriſti, ſemper vileſcens, quod tandem ſub Tito ſit prorſus dirutum. Conqueritur porro de Lareno, *p. 9. & 18.* quod clamaverit: carnifice potius adverſus ipſum opus eſſe, quam reſponſo, linguæ abſciſſione ipſum dignum eſſe, & ut K. fronti ejus inuratur. Notat *p. 13.* Larenum ſtudio omiſiſſe reſponſionem ad indicatas falſas doctrinas Apollonii. 1. Miniſtris ſolis per vocationem hodie accedere ſanctitatem ſpecialis juris &c. 2. Formaliter eccleſiaſtica etiam eſſe minorem majoremque cenſuram, jus leges eccleſiaſticas ſtatuendi, jus ſtatuendi de fide & moribus, cui Laici & ipſi etiam principes ſe teneantur ſubjicere. 3. Jus colligendi diſtribuendique eleemoſynas ſoli Eccleſiæ convenire, nec dependere ab ulla poteſtate extra Eccleſiam. 4. Negotia externa Eccleſiæ eſſe alta & aſtralia, poli non ſoli. Contra Magiſtratus Politici nego-

tia

tia adeo vilia eſſe, ut, qui viliſſimi ſunt in Eccleſia, iis præfici debeant. Dixerat Apollonius, ob minima delicta Eccleſiam uti poſſe excommunicatione majore, addita ratione, quia Eccleſia poſſit excommunicare ob res adiaphoras, quæ omnes minimæ ſunt. Hoc aſſertum vere Papiſticum & tyrannicum eſſe docuerat Autor Grallarum, idque aſſertum & hic *p. 31.* vindicat. Porro *p. 42.* veteribus novisque Papiſtis hoc commune eſſe dicit, quod prælectionem ſcripturæ non libenter in pretio haberi patiantur: quia enim a prædicandi jure & negotio autoritatem & commodum hujus ſeculi venentur; quicquid pro lectione ſcripturæ (tanquam omnibus communi) dicatur vel ſcribatur, quaſi commodo honorique ſuo adverſum, eos odiſſe & execrari. Contra vitia clavium hodiernarum, maxime Papiſticarum, diſputat *p. 49.* & principes Evangelicos *p. 54.* adhortatur, ut exemplum Papæ Romani ſemper intueantur. Is, ait, initio eleemoſynarum cuſtos, tanquam imbellis columba unguibus videbatur carere; ſed tandem matronarum donis eo profectus eſt, ut vel ſub Juliano lectica & bigis vectus, regias menſas alereτ: ad poſtremum inſano-

rum

rum principum beneficio, indulgentiis, annatis, & ſimilibus inventis, tam reformidabilis factus eſt avis; ut non dynaſtis modo ſudorem & ſanguinem ſpecie religionis expreſſerit; ſed bello & armis ſæpe exigeret, quod primo precibus ſolebat obtinere. Cum porrò Papizantes ex Clero, & adeo etiam Larenus, ſoleant pro coloranda ſuppreſſione & excommunicatione Principum provocare ad cenſuram Nathanis Davidi factam, & excommunicationem Theodoſii Imperatoris per Ambroſium, hinc Autor a *p. 68. ad p. 77.* paucis ſed perſpicue oſtendit inſignem differentiam inter factum Nathanis & Ambroſii, & factum Nathanis potius repugnare Papiſmo Cleri Politico, factum autem Ambroſii eſſe evidenter temerarium & gravi pœna dignum, quod & populi imo puerorum ſannis expoſuerit Cæſarem, & quo mediante Ambroſius ſub prætextu ſpiritualis regni ſupra Deum omnesque Monarchas ſe extulerit, & ita fundamenta totius Papatus ſubſequentium temporum poſuerit. Unde judicari poſſit, quid ſentiendum ſit de Lareni doctrina, qui ſcribat, cenſuram Ambroſii piam & modeſtam fuiſſe, ex verbo Dei deſumtam, nec humanius cum Cæſare agi potuiſſe, quam

quam Ambroſius fecerit, &c. Reſpondet etiam *p. 107. ſeq.* argumentis Lareni, quibus impugnare voluerat autorem, cum Paulo docentem, omnes animas ſupereminentibus poteſtatibus ſubjectas eſſe; & alibi *p. 117. ſeq.* graviter notat Larenum, quod audacter diſſimulaverit & ſilentio præterierit audacia facta Cleri in Grallis demonſtrata, quibus præeunte Apollonio contemptim ſe oppoſuerit mandatis & juſſibus magiſtratus Mittelburgenſis. Inferit deinde libello huic ſuo literas Apollonii ad Clerum Batavum in India 1645. ſcriptas *a p. 119. ad p. 134.* in idiomate Belgico, quas in linguam latinam ſimul tranſtulit, ex quibus genius Apollonii genuinus apparet, imperans Indo-Batavis, ut cœca ſequela obedientiam præſtent mandatis Cleri Batavi, nec pareant juſſibus Magiſtratus, & ſimul paſſim ſcurriles jocos in proprios Collegas ſuos immiſcens &c.

Jodoci Lareni data penſa trahamus.

§. XXXIX. Non tamen tacuit Larenus, ſed mox edidit novum tractatum viginti & octo plagulis & 445. paginis conſtantem: Titulus eſt: *Data penſa trahamus, ſeu ad Colum Vliſſing-Anus a larvato furente Grallatore conviciorum, calumniarum mendaciorum, ac putidorum ſophismatum penſo circumdatum, Jodoci Lareni*

reni V. D. miniſtri reſponſio. Medioburgi 1649. Additus eſt titulo locus Eſaiæ LI, 7. 8. *Auſcultate me, qui agnoſcitis juſtitiam* &c. Communicavit & hunc mecum B. Achenbachius, unde ſubjungo, quæ tum ex hoc tractatu excerpſi. Præmittit autor ſemper periodos quasdam ex tractatu præcedente, cui ſubjungit reſponſionem; Quid ibi præcipue tractetur, oſtendet index controverſiarum ſequens I. An per templum Haggæi poſterius intelligatur templum materiale, quod tunc a Zerubabele ædificabatur? II. An miniſtri Walachræ totum Hierarchiæ papalis complexum a Papa ſumſerint, & an ex illorum doctrina prodire neceſſe ſit Papalem tyrannidem, omnium errorum illuviem? III. An publice prædicandi ac ſacramenta adminiſtrandi negotia ita ſint ſpeciali jure ſancta, ſicut olim Levitica ſacra? IV. An eadem ſonet doctrina, idem Eccleſiaſticum regimen ſit hodie Mittelburgi, quod ante 70. annos? An vero contra ibi cœperit graſſari ejusmodi tyrannis &c. Et an illuſtrium Ordinum mandatum a Walachris miniſtris fuerit contemtum &c. V. An quidam miniſtri Walachri doceant, ob delicta minima Eccleſiam poſſe excommunicare? VI. An fideles in prædicationibus ſuis 1649.

conſiderare debeant ſuperioritatem eminentem Chriſti in illis mandatis, & an Titus & Paulus legationis eſſentia fuerint pares? VII. An Tito non minus poſt mortem Apoſtolorum quam illis vivis licuerit vitia redarguere cum omni imperio, & annon idem omnibus miniſtris ſit mandatum? IIX. An publica ſcripturæ prælectio publicæ prædicationi præferenda ſit? IX. An ex loco ad Hebr. V. 4. neceſſario ſequatur, neminem prædicandi munus ſibi in Eccleſia ſumere debere, absque ſpeciali vocatione? X. An veræ & genuinæ Apoſtolicæ claves, quas Chriſtus Petro & Apoſtolis dedit, adhuc hodie in Eccleſia Chriſti ſint? XI. An diſtinctio Eccleſiæ particularis in repræſentantem & repræſentatam ſit in ſcripturis fundata? XII. An fideles verbi Dei miniſtri, qui hodie a Chriſto ad Eccleſiam mittuntur, & qui adhuc ad finem usque mundi mittentur, ſint veri legati, licet in ſeſe non ſint infallibiles? XIII. An Theologi Reformati convenienter S. Scripturæ dicant, poteſtatem politicam habere autorem Deum, regem gentium & omnipotentem creatorem cœli & terræ, Eccleſiaſticam vero Chriſtum regem & mediatorem? §. XIV. An cenſura major & minor nihil ſint aliud, quam Eccleſiæ Romanæ,

manæ, matris impuriſſimæ fœtidæ ſecundinæ & ab nativitate Eccleſiis noſtris adhærentes ſordes? XV. An B. Ambroſii factum, Imperatorem Theodoſium propter horrendam lanienam a ſacris arcentis, fuerit vis & mera impudentia, imo tyrannis & Anti-Chriſtici faſtus præludium? XVI. An qui hodie in enorme peccatum v. g. adulterium &c. incidit, & pœnitentiam profitetur, eodem illo die, ſi id obnixe petat, ad menſam Domini ſit admittendus? Et an ſit contra ſcripturam, quædam pœnitentialia ſpatia conſtitui? XVII. An externa vocatio miniſtrorum verbi hodierna ſit mere humana ratione modi, quo celebratur, & an is totus fallibilis ſit? XIIX. An qui ab Apoſtolis 1. Cor. IV. vocantur ſubremiges, ſint ſcamno inferiori quaſi alligati, & tanquam mercenarii ſpeciali conductu teneantur prædicare Evangelium? XIX. An ex locis Epheſ. IV. Actor. XX. &c. ſolide probari poſſit, mediatam & ordinariam vocationem non minus divinam eſſe, quam eſt immediata & extraordinaria? XX. An pii & fideles miniſtri, quia mercedem accipiunt, ſint vocandi mercenarii? XXI. An magiſtratus politicus polleat divinitus architectonica poteſtate in res formaliter Eccleſiaſti-

cas? XXII. An verba Chriſti: *Dic Eccleſiæ* de Presbyterio aut aliquo ſenatu Eccleſiaſtico ſint intelligenda? XXIII. An magiſtratui Deus ſpecialia conceſſerit privilegia adverſus legem Num. XIX. *Vir, qui adulterim commiſerit* &c. & Levit. XXIV. 15. 16. *Qui execratur nomen Jehovæ, omnino afficiatur morte?* XXIV. An magiſtratui imperium competat in animas & conſcientias hominum? XXV. An recte ſtatuatur, generoſum Neronis ſpiritum fuiſſe tempore Pauli unicam Anti-Chriſti remoram; & annon ſtolide Anti-Chriſto dudum revelato idem titulus Magiſtratibus nunc aptetur? Quid ad hactenus recenſitas quæſtiones reſponderit Larenus, & an illas affirmaverit aut negaverit, ex hactenus circa totam controverſiam principalem excerptis facile prævidere quilibet poterit, qui ſaltem aliquo judicio naturali pollet. Paucis: repetit ubique, quamvis bona fide, reliquias communium errorum Papiſticorum, & juris Canonici de poteſtate Cleri & magiſtratus politici circa ſacra, nondum ſatis eradicatas, ſed potius defenſas hactenus a plerisque Theologis & JCtis in Academiis Proteſtantium. Unde potius miſericordia, quam ira dignus & odio Larenus erat, utpote

cui olim in Academiis eædem ut γνησίως orthodoxæ & infallibiles erant inculcatæ.

§. XL. Poſſideo jam reſponſionem Autoris Grallarum ad præcedentem Lareni tractatum, conſtantem paginis 199. Titulus eſt: *Kauterium Friſium adverſus Deleterium Walachrum, hoc eſt Reſponſio ad Jodoci Lareni Polymachiam pro novo Papatu Zelandico. Trajecti ad Rhenum 1650.* Putare equidem quis poſſet, adhuc aliud ſcriptum Lareni ſub titulo Polymachiæ editum, hic præ oculis habuiſſe autorem, ſed certus ſum, ſaltem ad præcedens ſcriptum pertinere hanc reſponſionem, dum Autor *p. 4.* & numerum paginarum in tractatu Lareni, & quæſtionum etiam ibi propoſitarum indicet, & ad ſingulas quæſtiones hactenus recenſitas diſtinctim reſpondeat, ita tamen, ut quandoque ordinem earum immutet, & aliquot quæſtiones a Lareno diſtinctim propoſitas conjungat. Parum novi vero hic deprehendes, cum autor repetat ſuas hypotheſes, reliquias Papatus in Academiis Proteſtantium vivis coloribus depingentes, uti Larenus ipſas has reliquias repetierat. Præterea etiam indicat, Larenum omiſſis controverſiis primariis immiſcuiſſe quæſtiones ſecun-

Denique Kauterium Friſium.

darias parum aut nihil ad rem ipſam pertinentes, ut in quæſtione 1. de loco Haggæi &c. in plerisque vero vel fraudulenter vel ex imprudentia ſtatum genuinum controverſiæ mutaſſe, aut additis terminis metaphyſicis eum ita obſcuraſſe, ut lector ſæpe intelligere nequeat, de qua re proprie litigetur &c. An vero poſt hoc ſcriptum lis illa, hactenus a §. XXIX. paulo prolixius ex juſtis rationibus excerpta, continuata fuerit, dicere nequeo.

Lucii Antiſtii Conſtantis de jure Eccleſiaſticorum.

§. XLI. Antequam a Belgis ad ſcriptores Anglos pergam, adhuc de duobus Autoribus pauca monenda erunt. Prodiit ante quadraginta annos, & quod excurrit, ſcriptum Pſeudonymi ex Belgio ſub titulo: *Lucii Antiſtii Conſtantis de jure Eccleſiaſticorum. Aletopoli 1665.* Con-
1665.
ſtat paginis 162. in Octavo, & duodecim Titulis ſequentibus. 1. De Eccleſiaſticis, & quod externam duntaxat religionem & publicam procurent. *pag. 1.* II. De origine & progreſſu juris & poteſtatis prodeorum, ut appareat, penes eos eſſe omne jus & poteſtatem civitatis, ſive Reip. nihilque juris aut poteſtatis penes cives eſſe. *p. 7.* III. Æqualitatem omnium hominum naturalem ſtatus civilis conſtitutione in pri-

vatis

vatis non mutari, & propterea omnem inæqualitatem, quæ ſingulorum hominum eſt, in ſtatu civili ſeu civitate a Prodiis deſcendere & derivari *p. 38.* IV. Omnem inæqualitatem Eccleſiaſticorum, non minus, aut aliter quam cæterorum civium a ſolis Prodiis procedere, nec ullum illorum & horum diſcrimen eſſe. *p. 52.* V. Eccleſiaſticos variis privilegiorum extraneorum generibus cæteris ſe civibus præpoſitos & hac ratione inæquales eſſe dicere conſueviſſe. Quæ privilegiorum genera ſummatim enumerantur *p. 64.* VI. Nulla divini juris privilegia in ſacra ſcriptura V. & N. Teſtamenti reperiri, quæ Eccleſiaſticis jure recteque tribuantur. *p. 69.* VII. Nulla etiam divini juris privilegia, ratione naturali, ſive lege naturæ a Deo hominum indita cordibus, animisque declarari, quæ Eccleſiaſticis jure recteque tribuantur. *p. 97.* IIX. Nulla etiam divini juris privilegia Eccleſiaſticis ex voluntate Dei extra ordinem & præter rationem naturalem patefacta deberi, quæ illis jure tribuantur. *p. 108.* IX. De privilegiis humani juris in genere. Et ſpeciatim, quod nulla privilegia cujuscunque juris extranei, tam antiqui quam novi ad Eccleſiaſticos

pertineant *p. 127.* X. Nulla etiam extranei juris privilegia ex pactis & conditionibus fœderum ab extraneis Prodiis cum ipſorum Prodiis initorum ad Eccleſiaſticos pertinere poſſe *p. 135.* XI. Nulla etiam privilegia ex conſuetudine & uſu contrario tam ſuorum, quam extraneorum, veterum & recentium Prodeorum ad Eccleſiaſticos pertinere poſſe. *p. 147.* XII. Ratio hujus operis. Series argumentorum & peroratio. *p. 152.* Addo locum ex Coleri vita Spinoſæ *p. 94. ſeq.* L. Auteur s' efforce de prouver, que le droit ſpirituel & Politique, que le Clergé s' attribue, & qui luy eſt attribué par d'autres, ne luy appartient aucunement; que les gens d'Egliſe en abuſent d'une maniere profane, & que toute leur autorité depend entierement de celle des Magiſtrats, ou ſouverains, qui tiennent la place de Dieu dans les Villes & Republiques, où le Clergé s'eſt établi: qu'ainſi ce n'eſt point leur propre Religion, que les Paſteurs doivent s'ingerer d'enſeigner; mais celle, que le Magiſtrat luy ordonne de precher. Tout cela au reſte n'eſt etabli, que ſur les principes memes, dont Hobbes s'eſt ſervi dans ſon Leviathan. *M. Bayle* nous apprend, que le ſtile les principes & le

deſſein

deſſein du livre d'*Antiſtius* etoient ſemblables a celui de *Spinoſa*, qui a pour titre: *Tractatus Theologico Politicus*, mais ce n'eſt rien dire de poſitiv. Que ce traité ait paru juſtement dans le meme temps, ou Spinoſa commencoit d'ecrire le ſien, & que le Tractatus Theologico Politicus ait ſuivi peu de temps aprés cet autre traite, n'eſt pas une preuve non plus, que l'un ait été l'avantcoureur de l'autre. Il eſt trés poſſible, que deux perſonnes entreprennent d'ecrire, & d'avancer les memés *impietés*, & parce que leurs ecrits viendroient a paroitre a peu prés en méme temps, il n'y auroit pas lieu pour cela d'en inferer, qu'ils ſeroient d'un ſeul & méme Auteur. *Spinoſa* luy meme interrogé par une perſonne de grande conſideration, s'il etoit l'auteur du premier traité le nia poſitivement; ce que je tiens de perſonnes dignes de foi. La latinité de deux livres, le ſtile, & les manieres de parler ne ſont pas non plus ſi ſemblables comme on pretend. Le premier s'exprime avec un profond reſpect en parlant de Dieu: il le nomme ſouvent Dieus trés bon & trés grand, Deum ter optimum maximum. Mais je ne trouve de pareilles expreſſions en aucun

endroit des ecrits de Spinoſa. (*Et tamen Colerus non dubitavit Antiſtium tacite vocare impium. Scilicet ob intereſſe commune Clericale eorum, qui Politicum Magiſtratum ſibi ſubjugare intendunt.*)

Lamberti Velthuyſii Munus Paſtorale.)
1680.

§. XLII. Deinde Roterodami anno 1680. conjunctim in forma quarta edita ſunt opera Lamberti Velthuyſii. Fuit is equidem profeſſione Medicus, ſed in ejus operibus ſaltem duo tractatus Medico-Phyſici extant, reliqua ſunt Metaphyſica, pleraque Moralia & ad jus naturæ, item Eccleſiaſticum, pertinentia, aut etiam Theologica. Inter hæc etiam invenitur tractatus *p. 331. ad pag. 371.* cujus Titulus eſt: *Munus paſtorale, vulgo dictum concionatorum, & jus Eccleſiæ, definitum ex regulis verbi divini, primisque reformationis noſtræ fundamentis, contra ſententiam quorundam Doctorum, qui reformationem profitentur.* Cum vero hæc Velthuyſii opera non ſint ita rara, ut autores hactenus excerpti, nolo hic prolixius excerpere ejus hypotheſes, imprimis cum jam ex titulo conſtet, eum a ſententia communi de munere paſtorali recedere. Saltem igitur indicabo rubricas capitum. Cap. I. de Chriſti & Apoſtolorum in docendo autoritate *p. 335 ſeq.* Caput II. Quomodo verus

verus a Pſeudo-Propheta diſcerni poſſit, & de autoritate ſacrarum literarum. *p. 337. ſeq.* Caput III. De autoritate Doctorum in Eccleſia, qui viros Theopneuſtos ſecuti ſunt, *p. 345. ſeq.* Cap. IV. Quo jure & autoritate primæva Eccleſia ſub perſecutione ſibi Doctores, Paſtores, Rectoresque Eccleſiæ elegerit. *p. 347.* Cap. V. Quemadmodum ad quamvis ſummam poteſtatem in ſua ditione cura religionis & ſic etiam miniſtrorum ejus electio pertineat *p. 350.* Cap, VI. vult oſtendere, ab hac doctrina ne quidem latum unguem poſſe deflecti, quin prolabamur rurſus ad Papatum *p. 354.* Cap. VII. demonſtrare vult, quod Eccleſia non tantum in Politia, ſed etiam Politiæ pars ſit. *p. 359.* Caput IIX. docet, unde peculiare, quod Eccleſiæ tributum fuit, jus oriatur. *p. 363.* Cap, IX. exhibet quaſdam, quæ ex dictis profluunt, ſequelas. *p. 368.* Harum (1.) eſt: Magiſtratum nunquam regimini ſubeſſe Eccleſiæ; (2.) Ex forma & modo regiminis primævæ Eccleſiæ nulla poſſe produci argumenta probantia, quomodo Eccleſia ſubſecutis temporibus regi debeat; (3.) Formam ergo regiminis Eccleſiaſtici, quatenus mandatis & præceptis expreſſis determinatum non eſt, dependere a Chriſtiana

politici magiſtratus, aut privatæ Eccleſiæ Rectorum prudentia. (4.) Veram igitur eſſe doctrinam Gualteri, Theologi Helveti, Muſculi, Riveti, Walæi, Triglandii &c. eandem poteſtatem magiſtratui politico tribuentium. Cum autem Velthuyſius easdem has hypotheſes in alio tractatu *de idololatria & ſuperſtitione*, qui in operibus a *p. 375. ad p. 490.* reperitur, & huic præmiſſa præfatione iterum repetierit, & fuſius demonſtrare voluerit, & propterea lis ipſi cum Synedrio Belgico mota fuerit, curavit huic tractatui addi *libellos Synedrii Belgici Ultrajectini, Magiſtatui Ultrajectino exhibitos, continentes querelam contra autorem, & notas in illum tractatum cum reſponſionibus ejusdem autoris ad easdem.* Quæ omnia deprehendes in operibus a *p. 490 ad p. 608.* Quibus annis tractatus & ſcripta hæc Velthuyſii primum prodierint, non extat, niſi quod *p. 603.* monſtret, quartam autoris Apologiam conſcriptam eſſe die ultimo Januarii anni 1670. Quod Velthuyſii ipſius genium attinet, jam anno 1698. in diſput. *de fundamentorum definiendi cauſas matrimoniales hactenus receptorum inſufficientia*, cum ibidem contra Velthuyſii hypotheſes in diſſertatione *de principiis juſti & decori, ſimul conti-*

1670.

nente

nente Apologiam pro tractatu Hobbii de cive, & in tractatu *de naturali pudore & dignitate hominis* propoſitas a *§. 87. ad §. 140.* diſputarem, evidenter, ut puto, oſtendi, Velthuyſium fuiſſe virum inquirendæ veritati maxime deditum, ſed in cognoſcendis erroribus faciliorem, quam in cognoſcendo vero, unde nec mirandum eſſe, quod in iſtis duobus tractatibus tantum non ubique ſupponat principia obſcuriſſima, lectores confundentia, minime ſolida. Judicio lectoris relinquo, an idem judicium ferendum ſit de doctrina ejus de munere paſtorali, an vero ibi melius ſe geſſerit. Notandum etiam eſt, Johannem Brounium, miniſtrum Eccleſiæ anno 1670. Amſtelodami publicaſſe libellum in octavo (conſtantem paginis 716.) cui titulus: *Libertino-Eraſtianæ* Lamberti Velthuyſii *ſententiæ, de Miniſterio, Regimine & Diſciplina Eccleſiaſtica, in libello* de Idololatria & ſuperſtitione *nuper edito, ventilatæ*: & *Regnerum Vogelſangum* etiam oppugnaſſe Velthuyſium in *neceſſaria reſponſione ad Ludovici Wolzogii præfationem* 1671. edita *p. 117. ſeq. item 135. ſeq.* 1670. 1671.

§. XLIII. In Anglia orto diſſidio inter Presbyterianos & Epiſcopales, *Item in Anglia.*

pales, quidam nimis in alterum extremum prolapſi, iracundius Clero vitia exprobrantes, novis ſectis Brouniſtarum & Independentium, utque Clerus valde illos perſequeretur, occaſionem dederunt. (*Vid. Hoornbeck Summam controverſiarum in cap. de Brouniſtis, Hornii hiſt. Eccleſ. p. 393. & multis ſeq.*) Noviores tamen ex Independentibus ſaltem id intenderunt, ut vindicaretur Principibus regimen Eccleſiaſticum. (*Leidecker ad Hornii hiſtoriam Eccleſ. p. 429. Independentiſmi finis eſt Politica Eccleſiæ gubernatio.*) & diſſentientes etiam, qui moderatiores ſunt, de Ludovico Molinæo quoque, acerrimo poteſtatis politicæ vindice, honorificam faciunt mentionem, etſi nihilominus fatendum ſit, aliis artibus Ludovici Molinæi libros eſſe ſuppreſſos, & rariſſimos. (*Vid. Hoornbeck. ſumm. Controverſ. p. 785. ſeq. Libri Molinæi jam ſupra ſunt vindicati. Vid. cap. 1. n. 9. Excerpſimus quædam ex ejus Paræneſi ad Huberum de jure civit.*

civit. lib. 1. ſect. 5.) Ut adeo avide expectet eruditus orbis, quale fatum ſit habiturus libellus, qui nuper in Anglia prodiit, ſub titulo: The Rights of the Chriſtian Church &c. (*Summam libelli & judicium de eo vide apud Clericum Bibl. Select. Tom. 10. p. 305.*) & qui intendit probare, quod duplex poteſtas in una Republica involvat contradictionem politicam, & quod ex independentia poteſtatis Eccleſiaſticæ neceſſario ſequantur infinitæ turbæ in Republica. (*§. 13. cap. 17. Cautel. Juriſpr. Eccleſ.*)

§. XLIV. Ante omnia is, qui de ſcriptis Anglorum in controverſia imperii & ſacerdotii judicare rite voluerit, probe informatus eſſe debet de variis ſectis, in quas hodierna Eccleſia Anglicana diviſa invenitur, cum alii ſint Epiſcopales, alii Presbyteriani, ex quorum fixis orti Puritani, Brouniſtæ, Familiſtæ, Anabaptiſtæ, Colemanniani, Independentes, Pſeudo Independentes. Præter Hoornbeckium & Hornium in §. *preced.* citatos videri etiam meretur ejusdem Georgii Hornii commentarius, quem anno 1647. de ſtatu Eccle- (De ſectis Eccleſiæ Anglicanæ.)

Eccleſiæ Britannicæ hodierno edidit, ſub nomine tranſpoſito Honorii Reggii. In horum tamen lectione maximopere opus erit, ut lector proprium judicium adhibeat, cum iſte commentarius non ſit liber præmiſſa debita meditatione in ordinem redactus, ſed farrago locorum communium, eorumque magis confuſorum & minus ordinatorum, quam ſunt loci communes in præſenti mea appendice. Non multo melior eſt hiſtoria Eccleſiaſtica Hornii, certe intuitu Eccleſiæ Anglicanæ.

De Ludovico Molinæo.

§. XLV. Ludovicus Molinæus Petri Molinæi filius ex Gallia in Angliam ſe contulit, & ibi Hiſtorici & Medici officio functus eſt. Cum vero in ſcriptis ſuis maxime jura principum circa ſacra defenderit, non potuit non incurrere odia amantium reliquias politicæ papizantis. Leydekkerus *in not. ad Hornii Hiſt. Eccleſ. p. 429. Notus eſt liber L. Molinæi*: Parænesis ad ædificatores imperii in imperio, *ubi damnata Hierarchia Epiſcopali, & regimine ſimul Presbyteriali tradita tandem omnia Politico Principi vides, Independentium conſiliis. Itaque* Thomam Eraſtum *ad cœlum extollit cum* Grotio, *Liber* Cromwellio *dedicatus eſt, eoque intelligas, quod Independentiſmi finis Politica ſit Eccleſiæ gubernatio. Hic exitus.*

Quam

Quam voluiſſem D. J. Ouwenum *Ludovico Molinæo non conſenſiſſe, implicitum iisdem conſiliis, data ad eum epiſtola, quæ operi præfixa eſt. Erat Molinæi in Academia Oxonienſi collega.* Idem Leydecker eod. loco *p. 497. Beza Eraſtum refutavit, libro de Excommunicatione.* Patri degener filius *Lud. Molinæus Paræneſi ad ædif. Imp. in Imp. hunc* Eraſtum *defendit, & celebravit ſummis laudibus, ut magnum Theologum, tum Philoſophum & operum naturæ & artis ſagaciſſimum indagatorem, cui cum* Grotio *plus fidei tribuendum ſit in hoc articulo, quam Theologis, qui ſcilicet animum non imbuerunt cognitione omnium diſciplinarum & ſcientiarum, & nihil non in ſuam rem diſputarunt. Quin & celeb.* Voëtium *inſectatus eſt impudenter, ut Papam Ultrajectinum, qui tamen* Cromwellii adulator *erat mercenarius.* Politicum Papam *introducebat, &* Hobbeſianiſmo *vires addebat.* Modeſtius ſe geſſit erga Molinæum Hoornbeck. *in ſumm. controv. p. 185.* dum ejus ut viri Clariſſimi & Profeſſoris Hiſtoriarum Oxonienſis honorificam mentionem facit. Confer etiam noviſſime D. Pertſch vom Kirchen-Bann *cap. XI. §. 5. p. 343. ſeq.* Colerus *in vita Spinoſæ p. 97. ſeq.* Pluſieurs perſonnes ſçavantes m' ont aſſuré, que le livre impie, qui a pour titre *Philoſophia ſacræ*

Scripturæ interpres, & le Traité, dont nous avons fait mention, (ſcilicet *Lucii Antiſtii Conſtantis de jure Eccleſiaſticorum*) venoient l'un & l'autre d'un meme Auteur, a ſçavoir L. M. Et quoy que la choſe me ſemble fort raiſonnable, je la laiſſe pourtant au jugement de ceux, qui peuvent en avoir une connoiſſance plus particuliere. Si Colerus, ut videtur, per L. M. intellexit Ludovicum Molinæum, non conſentio. Forte deceptus eſt, una cum iis, qui ipſi hoc narrabant, quod legerent in continuatione Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Hornianæ; *p. 9. Autorem* (Philoſophiæ Scripturæ interpretis) *Medicum fuiſſe Amſtelodamenſem, magnum Carteſii admiratorem poſtea compertum eſt.* Alii jam diſquirant, an continuator intellexerit Lambertum Velthuyſium, cujus opera docent, quod Carteſium magni fecerit. Neque crederem etiam, ſub nomine Lucii Antiſtii Conſtantis latitaſſe Ludovicum Molinæum. Rationes peti poſſunt ex iis, quæ paſſim in ſequentibus de libris Molinæi annotabo. Quamvis jam non liceat inquirere, quantum conveniant aut diſcrepent doctrinæ Antiſtii & Molinæi.

Hujus Parænesis.

§. XLVI. Id certum eſt, Molinæum autorem eſſe libri, cui titulus: *Parænesis*

raneſis ad ædificatores imperii in imperio. In qua defenduntur jura Magiſtratus adverſus Moyſen Amyraldum & vindices cæteros poteſtatis Eccleſiaſticæ Presbyterianæ. Londini *1656.* in quarto, conſtans paginis 709. Alii tamen ſuſpicantur, eum Amſtelodami fuiſſe publicatum. Eſt liber valde rarus, ut & reliqua ſcripta Molinæi. In præfatione Autor excurrit in Johannis Dallæi Apologiam pro duabus Synodis. Scripta Amyraldi & Dallæi hic memorata non vidi. Ex B. Achenbachii exemplari excerpſi ſummaria ſingulorum Capitum ſatis prolixa, ut vel ex illis patet, quæ ad quæſtionem de excommunicatione pertinent, quæ inſerui Notis ab Huberum *de jure civit. p. 2u. ſeq.* Poſtea anno 1707. aliud exemplar inveni in Bibliotheca Guelpherbytana: ubi excerpſi Summarium ſequens præfationis Apologeticæ. Autor excuſat ſcriptionem contra ſententiam tot autoribus iisque maximis nixam: De ſcriptorum virtutibus, & ſtudio partium: Quam ſtationem ſuſtinere debeant, quibus literis addicti, an unius diſciplinæ, an vero plurium gnari, qui de materia Theologica ſcribant? Conſilium & argumentum operis ſuſcepti; quid in eo præſtitum fuerit præter labores aliorum. 1656.

Tranſitus ad hiſtoriam originis & progreſſus Puritanorum in Anglia. Unde prognati fratres tum Presbyteriani, tum Independentes. De conventu Theologorum Weſtmonaſterienſi: & de diverſis eorum judiciis circa poteſtatem Paſtorum & regimen Eccleſiarum. Defenduntur fratres Angli *(i. e. Independentes;)* adverſus accuſationes & imputationes Salmaſii, Amyraldi, & aliorum, *(Triglandii, Apollonii &c.)* De ſectis & hæreſibus, quas volunt nuper in Anglia eſſe natas, & de diſciplinæ defectu, qui objicitur. Diſciplina Eccleſiarum ſeparata a poteſtate magiſtratus non poteſt obviam ire ſerpentibus hæreſibus. Nam nec potuit Synodorum poteſtas in Gallia ſupprimere methodum Amyraldi, aut imperare ſilentium Johanni Dallæo. Vindicatur Petrus Molinæus adverſus objecta Dallæi in apologia ſua, qua perperam obtenditur defenſio duarum Synodorum in Gallia. Ventilatur & examinatur illa Apologia. Hactenus Synopſis Præfationis apologeticæ. Ex ipſa præfatione excerpſi ſequentia: Commendat Eraſtum, Grotium, Seldenum. Seldenus hiſtoriam excommunicationis ſcripſit a prima origine apud Judæos & Ethnicos, ipſe Molinæus autem eam per omnes

ætates

ætates Chriſtianorum deduxit &c. Proponit varias objectiooes pro eminentia Eccleſiaſticorum, quorum præcipuæ ſunt ſequentes: Statius Papinianus *Sylv. lib. 5 in Epiſtola*: *Qui bona fide Deos colit, amat & ſacerdotes ſuos*. Scriptura vocat eos Angelos, legatos, cum Deo operam ſociantes, myſteriorum regni cœlorum œconomos, lucem mundi & ſalem terræ. Non comparandi cum his prædicatis tituli, inſignia & poteſtas principum. Paſtorum poteſtas eſt in animam, illorum in corpora. Vices Dei in regno Dei gerunt, portam cœli claudunt & recludunt, transferunt a regno Satanæ ad regnum Dei. Patres etiam paſtoribus cœleſtem poteſtatem tribuunt, ut Chryſoſtomus *lib. 3. de ſacerdotio*, Cyrillus Alexandrinus *lib. 17. in Johannem*. Verum (ſecundum Molinæum) loquuntur de poteſtate interna & ſucceſſu verbi, non de cenſuris & caſtigationibus externis. Novæ objectiones: Hæc elogia docent, vim miniſterii ultra poteſtatem declarandi aliquid eſſe, alioquin non plus in eos fuiſſet collatum, quam in minimum Chriſtianum de plebe &c. In foro humano SCta non habent vim legis, niſi a curiæ accenſo promulgata. Multo magis vis verbi & clavium conſtabit in

 ore

ore præconum Evangelii &c. Si principes eſſent æqui æſtimatores rerum, ſe dignitate, loco, honore, & ordine verbi divini miniſtris reputarent inferiores &c. Neque enim principis dignitas in eo ſita eſt, quod primum locum in regno terreno habeat, ſed quod qualemcunque ſtationem in regno cœlorum ſive Eccleſia teneat, &c. Ita David Rex eminentiſſimus malebat eſſe janitor domus Dei, modo cenſeretur in populo Dei &c. Quomodo ergo princeps, qui forte minimus eſt in domo Dei, æquabit ſe præconibus Evangelii, idem munus, quod Chriſtus, ſuſtinentibus? &c. Excuſarem Papas & Cardinales ſe æquantes, & eminentes ſummis poteſtatibus, modo non compresbyteros & Symmiſtas ad facem populi detruderent &c. Conſtit. Apoſtol. l. 2. c. 34. Quanto anima corpori præſtantior, tanto ſacerdotium præſtat regiæ poteſtati &c. Adducitur iterum Chryſoſt. lib. 3. de ſacerdotio, & Salmaſius apparatu ad libros de primatu Papæ. Jam quid ad iſta Molinæus? Ego, inquit, dico, non ſatis poſſe commendari, laudari vel extolli Eccleſiam, ſi intra miniſterii ſpiritualis fines, ſicut olim inſtituta eſt, maneat. Tantum quippe ſupereminet omnes civiles admini-

mini-

miniſtrationes & poteſtates, quantum regnum cœleſte mundano regno præcellit, quantum ſpiritualia temporalibus anteſtant, divina humanis, caducis æterna, vita morti, cœlum terræ, quantum denique Chriſtus eſt ſupra Belial. Magiſtratus ejus in miniſterio eſt, dignitas in humilitate, honor in onere, autoritas in vitæ ſanctitate, jurisdictio in vitiorum reprehenſione, imperium in doctrinis verbi divini. Hæc ſi habeant miniſtri Chriſti, ſi eo digni muneri ſint, & officium ſuum faciant, Regibus ipſis terræ ſuperiores cenſeri debent, non honore, non dignitate, ſed miniſterii genere & animarum cura.

§. XLVII. Porro, cum Gisbertus Voëtius in magno opere ſuo Politiæ Eccleſiaſticæ operam dediſſet, ut poteſtatem Cleri pſeudoſpiritualem a Jure Canonico effictam, omnibus modis ſtabiliret, prodibat Londini 1668. libellus paginarum 110. in forma quarta ſub titulo: *Papa Ultrajectinus, ſeu myſterium iniquitatis reductum a clariſſimo Viro, Gisberto Voëtio, in opere Politiæ Eccleſiaſticæ, Autore Ludiomæo Colvino.* Ludovicum Molinæum eſſe autorem patet non ſolum ex nomine ficto, in quo Molinæi nomen anagrammatice trans-

Papa Ultrajectinus.

1668.

poſitum eſt, ſed & ex Voëtii *Polit. Eccleſ. Part. 3. p. 817. ſeq.* & ex *ſtricturis in Philadelph. Iren. p. 7.* Conf. Placc. *de ſcriptor. anon. & Pſeudon. p. 177.* Hic in dedicatione Molinæus ſe in opere Voëtii dicit multa deprehendiſſe, quæ ipſi viſa fuerint jura Magiſtratuum ſubvertere, & quod adhuc pejus eſt, in eos extruere imperium, germanum ac geminum illius, quod Papa ſibi ædificavit in reges & populos. Voëtium enim tanquam pro aris & focis defendere non tantum νομοθεσίαν in ſacris, diverſam a νομοθεσία in civilibus, quam etiam pertendat pertinere ad ſolos paſtores; ſed & jus indicendi & convocandi ſynodos, ad eas allegandi, canonibus vim & ſanctionem imprimendi, a magiſtratibus abjudicare, ſolis vero Paſtoribus adjudicare. In his autem doctrinis videri Molinæo, Voëtium plus errare quam Bellarminum & deſipere plus quam infantem. Se tamen his non inſectari virum cætera orthodoxum, pium & piorum vindicem, tam diffuſæ literaturæ, & in quo illuſtris Saravius laudet πολυαναγνωσίαν, quanquam judicio non ſemper defæcato & ſubacto. In ipſo libello Molinæus voluit demonſtrare in cap. 1. quod Voëtiana poteſtas Eccleſiaſtica concor-

de

det cum ea poteſtate, quæ eſt tradux myſterii iniquitatis, imo ante Papatus auſpicia nusquam auditam nec intellectam eſſe, nec ſub lege nec ſub Evangelio; eamque fuiſſe incognitam Patribus, item Eccleſiis Helvetiis, & Eccleſiis reformatis, qui ſub Pontificiis vixerunt, ut Gallicanis. Caput II. exponit varias fraudes & dolos a Pontificiis adhibitos, ut probarent poteſtatem Eccleſiaſticam diſtinctam a politica, partim ſub vocabulis functionis Eccleſiaſticæ, item Eccleſiæ, item Eccleſiaſtici & ſpiritualis, partim fictione neceſſitatis, quæ talem poteſtatem requirat. Hanc poteſtatem Pontificiorum Eccleſiaſticam a Proteſtantibus retentam æque favere Pontificiis ac noceat Proteſtantibus. Voëtianam vero poteſtatem Eccleſiaſticam multo abſurdiorem eſſe pontificia, licet minus impiam. Atque hanc ſententiam ſuam, quod non detur regimen Eccleſiaſticum diſtinctum a politico, confirmat etiam teſtimoniis variis Reformatorum, Salmaſii, Grotii, Juſtelli, Seldeni, Petri Martyris, Bullingeri, Muſculi, Gualteri, Cranmeri, Parei, Riveti, Vedelii, Meſtrezati, Gachi, Vauquelini, Foccambergii, Richardi, Baxteri, Stillingfleetii. Capite III. autor oſtendere voluit

luit catenam & connexionem conſiderationum, cur poteſtas Voëtiana ſit abſurda, inficeta & chimærica, & damnoſa illis, qui eam tractant, in tantum, ut & rudiores hanc abſurditatem capiant. Maxime vero hic dat operam, ut reſpondeat ad locum Iſidori *can. 20. Cauſ. 23. qu. 5.* communiter pro ſtabilienda poteſtate Cleri pſeudoſpirituali adduci ſolitum, oſtendendo, Iſidorum ibi potius probare ſuam Molinæi ſententiam, quod jurisdictio ſoli competat magiſtratui, & Cleri functiones Eccleſiaſticæ & aliæ civiles ſubſint magiſtratui. Hunc in finem etiam operam dat, ut dictum Conſtantini Magni (quod ſit Epiſcopus in rebus, quæ ſunt extra Eccleſiam) in ſuas partes trahat. Caput IV. vanitatem & futilitatem poteſtatis Voëtianæ exinde vult oſtendere, quod tam late pateat poteſtas Paſtorum, quam poteſtas Magiſtratus, & quod Voëtius parum ſibi conſtet in deſcribenda ſua poteſtate & ſibi ipſi paſſim contradicat; quod eadem dicenda ſint de definitione, diviſione, & modis probandi poteſtatem Voëtianam, denique quod Paſtores Evangelici poſt reformationem, prætendentes jurisdictionem Eccleſiaſticam exciderint poteſtate reali, quæ

ipſis ex æquo cum Politicis in conciliis ſummi Magiſtratus, in Parlamentis & publicis regni conſeſſibus debebantur.

§. XLIIX. Non dignum judicavit Voëtius Molinæum, cui ipſe ſtatim reſponderet, ſed prodiit tamen ſtatim eodem anno 1668. libellus in quarto. Tit: *Breves ac ſuccincta ad Ludiomei Colvini Papam Ultrajectinum animadverſiones, autore Philadelpho Irenao.* Libellum non vidi: Secundum judicium Voëtii *Polit. Eccleſ. Part.3. p.818.* hic autor inter alia Ludiomæi falſa & abſurda commentum illud de Eccleſiaſtica poteſtate, Magiſtratus poteſtati analoga, ab Eccleſia ac Synodo per mutuum conſenſum & diſciplinam confœderatam aſſumta, ita perſtrinxit & jugulavit, ut nulla alia futilis libelli Ludoimæici caſtigatione opus eſſet. Sed miror, Voëtium omiſiſſe, ut videtur, ſtudio, libellum anno 1670. Londini publicatum in quarto, ſub titulo: *Strictura in breves & ſuccinctas, ut putatur,* Reineri Vogeſangii *animadverſiones in diſſertatiunculam, cujus titulus eſt: Papa Ultrajectinus, Autore Chriſtiano Alethocrito*, conſtantem. paginis 36. Huic non ſolum Ludiomæus Colvinus præfationem præmiſit, ſed & adjuncta eſt Ludovici Molinæi

Libelli iſtud ſcriptum oppugnantes & defendentes.

1668.

1670.

næi epiſtola ad virginem a Schurmann. Autor ſtricturarum *p. 7. ab initio* loco Reineri Vogelſangi notat eas ſtricturas ſcriptas eſſe in *Philadelphum Irenæum*, & conqueritur, quod Sylvaducenſis quidam in opuſculo aliquot pagellarum virulento, ſcommatis, dicteriis & ſarcasmis pleno in Molinæum invehatur, quem tamen conſtet in illo ſcripto Papæ Ultrajectini de Voëtio non locutum eſſe, niſi ut de viro clariſſimo & celeberrimo, adque pietatis & piorum acerrimo vindice, & poſtea ſingulis paginis Philadelphi Irenæi paucis reſpondet, quarum ultima eſt pagina 17. In ipſis etiam ſtricturis ſemper retinet nomen Philadelphi Irenæi, niſi quod *p. 15.* mentionem faciat Papæ Sylvaducenſis & *p. 18.* in verbis : *in Philadelphum Irenæum alias Vogelſangh* quaſi obiter Vogelſangi mentionem faciat. Mihi præ cæteris hic diſputatis valde placet comparatio & differentia poteſtatis internæ, ſeu functionis Eccleſiaſticæ a poteſtate externa & jurisdictionis, magiſtratui politico propria, quam autor diſtincte tradit *p. 21. ad 24.* Hanc ſi obſervaſſet Clerus Papiſticus vel Papizans, poſſet tolerari & retineri diſtinctio inter poteſtatem internam & externam. Huic ſcripto an Philadelphus Irenæus aliquid

quid regeſſerit, ignoro, ſed ſaltem hoc ſcio, ipſum Reinerum Vogelſangium, V. D. M. & S. S. Theologiæ Profeſſorem in Eccleſia & Gymnaſio Sylva-ducenſi, neceſſariæ ſuæ reſponſioni ad præfationem Ludovici Wolzogii 1671. publicatæ ſubjunxiſſe *p. 245. ſeq.* ſolennem *proteſtationem contra perſonatum quendam Chriſtianum Alethocritum*, quod ipſe ſub nomine Philadelphi Irenæi non latitet, & quod ignoraverit, quod ſcriptum tale editum fuerit, nec id hactenus legerit, unde id nec laudare poſſit, nec vituperare &c. 1671.

§. XLIX. Deinde prodiit in octavo anno 1671. juxta exemplar Londinenſe, ut in titulo dicitur: *Jugulum cauſæ, ſeu nova unica, compendiaria, & una propemodum periodo comprehenſa ratio, per quam totus doctrinarum Romanenſium complexus, de quibus lis eſt inter proteſtantes & pontificios, & una Papa, & ejus imperium funditus evertuntur.* Quamvis hic nullum autoris nomen ſit adjectum, tamen de eo nullum poteſt remanere dubium, quin Ludovicus Molinæus ejus tractatus autor ſit, utpote quod non ſolum contenta ipſius tractatus paſſim docent, ſed & hactenus de eo nemo dubitavit, aut dubitare potuit. Vid. Placc. *d. l. p. 21.* Voët. *d. p. 818. ſeq.* Jugulum cauſæ. 1671.

Con-

Conſtat autem tractatus hic duabus partibus. Prima pars habet paginas 318. ſecunda paginas 396. In prima parte præter dedicationem ad Carolum II. Regem Magnæ Britanniæ continentur 70. literæ ad diverſos ſcriptæ, puta Duces, Comites, Epiſcopos, milites, politicos, eruditos, in quarum ſingulis hocjugulum cauſæ commendat, & de ſuis doctrinis varia differit. Inter illos, ad quos literæ ſcriptæ ſunt, ſunt etiam Robertus Boyle *p. 58.* Johannes Walliſius *p. 79.* Johannes Owenus *p. 80.* Eduardus Stillingfleet, *p. 94.* Richardus Baxter *p. 100.* Samuel Mareſius *p. 123.* Iſaacus Voſſius, *p. 129.* Petrus Molinæus *p. 179.* Ludovicus de Volzogen *p. 292.* & tandem Elector Palatinus Carolus Ludovicus *p. 305.* Excerpſi ex hac parte prima pro meo guſtu ſequentia. Molinæus ſibi propoſuerat opus ſcribere adverſus Baronium ea methodo, ut primo enumeraret gradus, quibus Papa pervenit ad culmen imperii & ſibi ſubjecerit reges & nationes, deinde ut exhiberet veram imaginem veteris Eccleſiæ & regiminis Eccleſiaſtici: deinde per indicem quaſi oſtendit octo gradus iſtos, quorum primus eſt doctrina, quod imperium circa ſacra diſtinctum ſit ab imperio circa Politica,

ſecun-

ſecundus, dominatus coactivus in gregem Chriſti, tertius, titulus poteſtatis Eccleſiaſticæ & ſpiritualis huic dominatui tributus, quartus, dominatus Epiſcoporum in reliquos miniſtros, & Papæ in Epiſcopos &c. *p. 134. ad 144.* Molinæus ſcripſit obſervationes in Hiſtoriam Eccleſiaſticam Godelli, eam citat *p. 144.* Excerpit Duſſæi Irenicum, & ſententiam ſuam de inefficacia talium conſiliorum irenicorum proponit, ac ſimul de alio modo conciliandi Proteſtantes diſſerit *p. 145. ad p. 163.* Diſtincte explicat, quatenus ejus doctrina differat a doctrina Thomæ Eraſti *p. 179. ſeq.* potiſſimum *p. 193. ſeq.* Ob editam paræneſin ædificatorum imperii in imperio Molinæus ab adverſariis pro flagro Eccleſiæ fuit declaratus *p. 200. ſeq.* Jeſuitæ Petrum Molinæum extorrem egerunt Lutetia, & Paſtores Pariſienſes interceſſerunt, ne ex exilio revocaretur *p. 211.* Autor reſpondet exceptionibus, quas Ludovicus le Blanc contra ipſius hypotheſes fecerat *p. 213. ſeq.* Socrates, Iſidorus Peluſiota & Petrus Sarpius obſervarunt, Papam per exaltationem poteſtatis eccleſiaſticæ poteſtatem ſuam ſtabiliviſſe. *p. 216. ſeq.* Papa imperium ſuum ſtabilivit pervertendo ſignificationes vocum poteſtatis eccleſiaſticæ, Cleri,

Papæ,

Papæ, ſanctitatis, Epiſcopi, Presbyteri, Eccleſiæ, ſacrificii, indulgentiæ, pœnitentiæ & traditionis. *p. 253. ſeq.* Autor ante triginta annos (cum iſta ſcriberet) ediderat ſub nomine Irenæi Philadelphi epiſtolam, ejusque apologiam, ob quam commendatus eſt a multis, quod ſolum Epiſcopatum aggrederetur ſalva poteſtate Eccleſiaſtica. Poſtea vero cum & hunc conaretur evertere in parænesi poſt quindecim annos ſcripta, vapulavit *p. 258. ſeq. Conf. p. 280. 288.* (Inveni & hanc epiſtolam in mea Bibliotheca, in quarto, conſtat paginis 84. Titulus eſt; *Irenæi Philadelphi epiſtola ad Renatum Veridæum, in qua aperitur myſterium iniquitatis, noviſſime in Anglia redivivum, & excutitur liber* Joſephi Halli, *quo aſſeritur, Epiſcopatum eſſe juris divini. Eleutheropoli 1641.*)
1641. Rupefortius Paſtor Eccleſiæ Gallicanæ Roterodami æquius judicavit de Labadia, quam alii. *p. 282.* Autor Londini degens a Carolo Ludovico, Electore Palatino, cui valde placuerat ejus Parænesis, invitatus eſt, ut Heidelbergam veniret, ac munus Profeſſorium vel Medicinæ vel Hiſtoriarum ibi ſuſciperet, quod deprecatur ob nimiam ætatem *p. 305. ſeq.* Pergo ad partem II. Hic in admonitione ipſi tractatui præmiſſa autor reſpondet objectioni, quod potius

potius jugulum verum cauſæ politicæ ſit, ſi probetur, Papam eſſe Anti-Chriſtum. Ipſe tractatus habet 24. capita. Scopus ejus eſt, ut oſtendat negata juriſdictione pſeudoſpirituali corruere totam religionem papiſticam, cum imperium Papæ ſit mere terrenum, & ejusdem naturæ, ac imperium regum in ſuos ſubditos, & regulam fidei papiſticæ demum cœpiſſe poſt concilium Tridentinum, ac proin recentiorem eſſe Luthero & Calvino: transſubſtantiationem, purgatorium, cultum imaginum &c. ortum debere imperio Paparum terreno, item & infallibilitatem Papæ: Fraudem illam imperii terreni vocabulis Eccleſiaſtici & ſpiritualis fucati ſemper fuiſſe in reputatione Papæ & Papæ adulatorum, & ſimilem eſſe morbo, qui a Medicis vocatur: *Noli me tangere*, utpote maxime veritam, ne attingeretur, cum ab amicis tum ab inimicis. In hos ideo ferro & flamma jugiter ſævitum, quod hoc arcanum atque hanc fraudem aut detegerent, aut pertentarent; De illis vero perpetuum conſilium fuiſſe, ut potius quamvis materiam tractarent, quam quæ tentat arcanum illud &c. Jam addam pauca excerpta alia. Autor ſtatuit, Epiſcopos præſidere debere in Comitiis regni & paſtores debere eſſe membra Collegiorum Politicorum

in Republica. Præcipuam item cauſam eſſe, cur Proteſtantes miniſtri Eccleſiæ tam acriter defendant poteſtatem Eccleſiaſticam eſſe ſpiritualem, quod Magiſtratus Genevenſis excluſerit Paſtores a Regimine Reip. *p. 15. Conf. Part. I. p. 85.* Exempla canonum ſtultorum, abſurdorum, non cohærentium reperiri diſtinct. 19. can. 6. Can. Violatores cauſ. 25. q. 1. Can. ſic omnes 2. diſt. 19. Can. 6. diſt. 40. Can. omnes 1. diſt. 22. Can. hac ratione 9. C. 31. qu. 2. Can. generali 1. C. 25. qu. 1. Can. facta 15. C. 10. q. 3. cap. 3. X. lib. 2. tit. 7. Can. is qui 4. diſt. 34. Can. excommunicatorum C. 23. q. 5. Can. multi 12. diſt. 40. Can. beati 37. C. 2. q. 7. Can. 23. diſt. 63. &c. *p. 48. ſeq.* Exempla canonum concordantium cum doctrina proteſtantium exhibet *p. 58. ad p. 64.* Utilitas privata ubique regnans *p. 75. ſeq.* etiam apud Caſaubonum, Grotium, Salmaſium *p. 101. ſeq.* Papæ & Papiſtæ ſunt orthodoxi aut heterodoxi, prout autoritas Papæ id poſtulat, *p. 109. ſeq.* in ſpecie Bellarminus, *p. 149. ſeq.* item Sorboniſtæ *p. 157. ſeq.* Doctrinæ Pontificiorum abſurdiſſimæ præcipuum fulcrum habent in poteſtate Papæ ſpirituali *p. 169. ſeq.* Per Eccleſiam apud Romanenſes intelligitur ſolum Papa & ejus imperium. Et hujus ſolius

lius imperii, (non ſcriptura nec Patrum) autoritate nititur dogma transſubſtantiationis & ſimilia *p. 215. ſeq.* Infallibilitas Papæ non eſt cauſa imperii papalis, ſed potius effectus hujus imperii *p. 235. ſeq. &c.*

§. L. Huic jugulo cauſæ an quis ſe oppoſuerit, ignoro. Equidem Gisbertus Voëtius in noviore editione Politiæ Eccleſiaſticæ, quæ prodiit Amſtelodami anno 1676. *Parte 3. lib. 4. tract. 1. cap. 13. p. 819. ſeq.* voluit nonnulla regerere. Sed quam miſere id fecerit, cuilibet impartiali conſtabit, qui dicta ibi a Voëtio contulerit cum hoc ſcripto Molinæi. Certe id miſerandum, quod Voëtius præmittat ibi encomia ab adulatoribus ejus ipſi ſcripta, & calumnias ac ſatyras horum in Molinæum, qui tamen, etſi videatur multa hauſiſſe ab autore Grallarum Apollonii, non tamen ita ſarcaſtice, ſed multo modeſtius ea protulit. Summa exceptionum Voëtii eo redit, ut primo tentet Molinæum ad abſurdum redigere, quod ipſe ædificet vere & ex profeſſo imperium in imperio *p. 819. ſeq.* & quod deinde *p. 821. ad p. 825.* ſaltem ſpeciminis cauſa perſtringat unam & alteram aſſertionum Molinæi, reliquis contemtis, tanquam nulla reſponſione dignis. Cæterum

Voëtii refutatio juguli cauſæ.

1676.

rum & hoc aliis dijudicandum relinquo, an Molinæus ſine juſtis cauſis Voëtium depinxerit ut Papam Ultrajectinum. Sed rogo ante omnia, ut lites alias Voëtii v. g. cum Coccejo, cum Martino Schookio, cum Carteſianis &c. cum judicio examinent, & ſectas hodienum in Belgio digladiantes, unam Coccejanorum, alteram Voëtianorum probe conſiderent. Cæterum & ipſe commendare meis Auditoribus ſoleo ſcripta Voëtii, ſed ob variam ejus lectionem, & quod iis uti debeant tanquam locis communibus, caveant autem a præjudiciis præcipitantiæ & autoritatis, quæ paſſim in illis ſcriptis regnant, & ſic in controverſiis Eccleſiaſticis circumſpecte agant, ne absque judicio Voëtii Politiam Eccleſiaſticam exſcribant.

Juriæi tractatus de poteſtate Eccleſiaſtica. 1677.

§. LI. Prodiit etiam anno 1677. in forma minori octava tractatus Gallicus, conſtans paginis 380. Titulus eſt: *Traité de la puiſſance de l'Egliſe diviſé en divers Lettres ecrites a M. D. a l' occaſion de ſes Ecrits contre la juriſdiction Eccleſiaſtique.* In titulo nec ipſe autor, nec in toto opuſculo nomen Ludovici Molinæi apparent, ſed poſt dedicationem ad Petrum Molinæum, Patrem Ludovici, ſcriptam, ſubſcripſit autor nomen

men ſuum *P. Jurieu*, & in toto libello, potiſſimum autem in epiſtola I. infinita ſunt indicia per *M. D.* in titulo intelligi *Monſieur du Moulin*, autorem juguli cauſæ, utpote qui liber cum Paræneſi & aliis Ludovici Molinæi ſcriptis mihi ignotis citantur *p. 10. & 11.* In prima epiſtola contemtim judicat de ſcriptis Molinæi contra jurisdictionem eccleſiaſticam, eique octo defectus aut vitia objicit, 1. quod tam ſæpe conqueratur de odio conſanguineorum, ubi *p. 9.* ipſi objicit, quod *Samuel Bochartus* Lud. Molinæum appellaverit *caput tribus Anticyris vix ſanabile*; 2. quod ſemper eadem repetat; 3. quod controverſiam nullius momenti tantopere commendet & extollat, tanquam valde neceſſariam & utilem; 4. quoad modum tractandi, quod affectui iracundiæ nimis indulgeat; 5. quod ſe ipſum plus, quam deceat, amet, & alios nimis contemnat; 6. quod ſuis opinionibus ſacrificet honorem Eccleſiæ Reformatæ; 7. quod ſæpius committat petitiones principii; 8. denique quod evidenter faveat Independentibus. In *ſecunda* & *tertia* epiſtola vult demonſtrare fundamentum & originem poteſtatis Eccleſiaſticæ. Ubi concedit adverſario, aut ſupponit, quod, etſi Eccleſia pro-

prie non habeat jurisdictionem, ei tamen non poſſit negari omnis poteſtas quam a populo habeat, per fœdera Eccleſiarum; & quod poteſtas clavium ſit data toti Eccleſiæ exercenda per Eccleſias particulares, quæ poteſtate gaudeant eligendi formam Regiminis, quam velint; quod autoritas Epiſcoporum & Synodorum oriatur ex fœdere, & non ſit juris divini, & quod tamen hoc non obſtante reſtet obligatio juris divini obediendi Epiſcopis & Synodis. Interea tamen docet, quod Eccleſia univerſalis non poſſit ſibi eligere caput viſibile unicum & univerſale, ſed quod autoritas ſynodorum & Epiſcoporum ſit maxime legitima, & quod ſocietates particulares gaudeant jure conferendi Synodis & Epiſcopis poteſtatem regendi, diſtinctam a poteſtate civili, ubi ſimul exponit, in quo conſiſtat jus & poteſtas magiſtratuum in cauſis Eccleſiaſticis, & quod magiſtratus infideles nullam habeant poteſtatem ſe immiſcendi cauſis Eccleſiaſticis. *Quarta* epiſtola in ſpecie tractat de poteſtate clavium, ſeu Excommunicatione Eccleſiis competente. In *quinta* & *ſexta* epiſtola autor vult reſpondere objectionibus Epiſcopi Condomenſis a Molinæo repetitis contra poteſtatem Eccle-

ſiæ

ſiæ & Synodorum. Denique *ſeptima* epiſtola reſpondet objectionibus Maimburgii, quas miratur à Molinæo non etiam eſſe adductas. Ex his excerptis lector judicare poterit, an hæ epiſtolæ ſufficientes ſint ad deſtruendas doctrinas Ludovici Molinæi, & annon potius autor earum fucum lectori faciat, dum Molinæo concedit, jurisdictionem eccleſiaſticam eſſe non ens, & tamen mox loco jurisdictionis ſubſtituit poteſtatem eccleſiaſticam, quam tamen mox ita deſcribit, ut ſub hac larva occulte, ſi non aperte & ſenſibiliter, lateat ipſa jurisdictio, non aliter ut Pontificii ſub Epiſcopali audientia in Codice Juſtianeo occultare voluerunt jurisdictionem Epiſcopalem. Ut taceam potiſſimas rationes Molinæi fuiſſe à Juriæo contemtim omiſſas, vel plerumque per miras petitiones principii refutatas. Ipſe Juriæus in eleganti & lectu valde digno tractatu *l'Hiſtoire du Calviniſme & celle du Papiſme miſes en Paralleles* anno 1683. publicato, fatetur, quasdam Papatus reliquias remanſiſſe in Eccleſiis Proteſtantium, & tamen recte refutat Maimburgium, oſtendendo, quod Pontificii nullam habeant cauſam, eas objiciendi Reformatis, cum apud ipſos hodienum deprehendantur nævi 1683.

multo craſſiores. Sed ſi fratres velint impugnare iſtas vel adhuc craſſiores papatus reliquias, & parallelismum illum cum Papatu vivis coloribus depingant; hoc nullo modo ferre poteſt, ſed potius parallelismum illum omnibus viribus defendit. Id tamen in eo laudandum, quod in modo excerpto libello adhuc ſatis modeſte refutet Molinæum, (forte intuitu cognationis.) Nam in controverſiis ſubſequentium temporum contra fratres eruditos & celebres, Jaquelotium, Bailium, Baucalium, aliosque ſcripta ejus ipſum vivis coloribus depingunt, tanquam hæretificem eminentiſſimum, hæretifices Pontificios longe ſuperantem, & odio eorum, quibus illegitimo modo lites movere incepit, in tantum repletum, ut ſub prætextu gloriæ divinæ, vel cauſæ divinæ, nullo modo reconciliari voluerit. Ac ne ipſe hic contra bonam fidem ei aliquid affinxiſſe videar, producam ejus propriam confeſſionem ex
1691. ejus Apologia anno 1691. Gallice edita *On voyt*, dicit *p. 3. que cette bayne pour cette indigne tolerance des hereſies eſt en moy un mal ancien, & qui s'eſt fortifie par le tems.* Ibidem *p. 4. ſeq.* in omnes eos, qui tolerantiam diſſentientium, vel ſtilo ipſius, hæreſium, in genere commendant, gra-

viſſime invehitur & Socianos diſerte vocat. Ipſe fatetur *p. 6.* quod multi ipſum cum adverſariis his tolerantiam inculcantibus conciliare voluerint; *On employa, pour cela amis, parens & tout ce, que j'ay de plus de conſiderable. Je repondis toujours, que, ſi l'etoit* mon affaire, *je renonceray volontiers a tout. Mais, que je ne ſcavois point compoſer* des interets de Dieu, *& qu'il etoit tems, d'apporter du remede au mal.*

§. LII. Reſtat, ut de autore anonymo ſcripti Anglicani: The Right of the Chriſtian Church. quædam paulo diſtinctius moneam. Synopſin hiſtoricam ſcriptorum præcedentium circa controverſiam Anglicanam de poteſtate Eccleſiaſtica inter Epiſcopales & varios adverſarios, quæ occaſionem dederunt Autori anonymo hoc ſcriptum edendi, & quod ejus occaſione varii motus ab Epiſcopalibus orti ſint, vide in denen unſchuldigen Nachrichten de anno 1706. *ſect. 7. p. 392. ſeq.* ubi ſimul memoratur, autorem eſſe JCtum, & nimis abbreviata Synopſis ſcripti hujus traditur, cum addito judicio, quod autor ea, in quibus recte ſentiat, nimis urgeat, & in eorum propoſitione excedat, & eo ipſo originem divinam Anonymus Anglus de juribus Chriſtianæ Eccleſiæ.) 1706.

Miniſterii & fundamenta conſtanter continuatarum ordinationum Eccleſiaſticarum deſtruat. (*Ego mallem dicere, quod hoc ipſo craſſas reliquias Papatus in Eccleſiis Proteſtantium utriusque religionis nimis vivis coloribus depingat, & hoc ipſo larvas ordinationibus Eccleſiaſticis detrabat.*) Neſcio, an Clericus judicium hoc Archi-Epiſcopi Dresdenſis legerit, id ſcio, eum dediſſe cenſuram huic judicio maxime convenientem, dum in *Bibliotheca ſelecta Tom. X. p. 308.* ita ratiocinatur: Que ſi l' on croit, qu' il a pouſſé en quelque endroit, les choſes trop loin; il n' y a, qu' à le refuter tranquillement, & qu' à employer contre luy l' Ecriture & la raiſon, dont il tache de ſe ſervir de ſon mieux, pour appuyer ſes ſentiments &c. Ainſi ceux, qui ſont perſuadés, qu' ils ont la verité de leur coté, n' ont rien à craindre du coté des livres, pendant, qu' il leur eſt permis d' en faire, & d' en publier pour la defendre. Ipſe Clericus *d. l. a p. 309. ad p. 363.* ſynopſin introductionis, principia generalia hujus tractatus tradentis, exhibet, & ſummaria ſingulorum capitum & præfationis proponit; quæ etiam valde approbat & *p. 323.* doctrinæ Baylianæ opponit. Inter alia notat, quod etſi autor

tor tolerantiam diſſentientium inculcet, tamen (*p. 333.*) ab hac tolerantia excluſos velit atheos, & quod nulla doctrina abſurdior eſſe poſſit, (*p. 351*) quam quæ duplicem poteſtatem independentem in Republica ſtatuit, alteram civilem & temporalem, alteram Eccleſiaſticam & ſpiritualem, cum ab ea dependeant omnes prætenſiones Cleri adverſus magiſtratum ſanæ rationi repugnantes, quarum catalogum non parvum exhibet *p. 253. ſeq.* Subjungit etiam Clericus *p. 357.* judicium generale de autore *p. 357.* quem & ipſe dicit, ſecundum famam eſſe JCtum, quod doctrinas ſuas multis rationibus, exemplis & teſtimoniis ſcriptorum, etiam Anglorum defendat, & cauſam ſuam cum multa vehementia agat. Nondum apparuiſſe librum de hac materia, qui tanti roboris & elegantiæ argumenta potulerit, & ubi probationes hypotheſium ex primis principiis ſocietatis civilis & Eccleſiaſticæ tam evidenter ſint deſumtæ. Præter Clericum etiam invenies excerpta ampliora ex hoc libro apud autorem *de l' Hiſtoire des ouvrages des ſçavans in Decemb. 1705. à p. 506. ad p. 547.* Neſcio tamen an ipſe horum excerptorum autor ſit, cum initium hujus relationis memoret, ac ſi ea excerpta Autorem

An-

Anglum ubique laudantia & defendentia ipſi ab aliis miſſa ſint. Qvamvis etiam non vero diſſimile ſit, Autorem Hiſtoriæ Sapientum ex prudentiæ regulis id ſaltem ita finxiſſe. Cum vero in hoc ſcripto primaria fundamenta Eccleſiæ Epiſcopalis in Anglia impugnarentur, non mirandum, quod Epiſcopi Anglicani, & iis addicti omnibus modis Autores ejusmodi & ſcripta perſequerentur. Retulerunt ergo relationes publicæ inter alia:
1710. London vom 8. April. 1710. Man hat hieſelbſt den 5. April. folgende Bücher als Gotteslåſterliche, und Ketzeriſche auf dem Hoffe zu Weſtmünſter öffentlich durch den Büttel verbrennen laſſen. (1.) Collectiones derjenigen paſſagen, auf welche ſich D. Sacheverell in ſeiner Verantwortung bezogen: (2.) **Die Rechte der Chriſtlichen Kirche/ beſtätiget wider die Römiſche Kirche/ und alle andre Prediger/ die ſich einer** *independenz* **anmaſſen.** (3.) Eine Apologie für die Rechte der Chriſtlichen Kirchen, nebſt einigen Tractätgen des Hugonis Grotii, Joh. Hales von Exton, wie auch eine kurtze Vorſtellung und Beurtheilung dieſes Buchs, ſo Monſ. Clerc in ſeiner Bibliotheque choiſie dargeleget &c. Cum vero circa idem tempus autor

An-

Anglicus Partem II. hujus opuſculi ſui publicaſſet, & adverſarii Clerici gauderent, quod ejus excerpta juſſu publico in Anglia a carnifice fuerint igne conſumta, Clericus occaſionem ſumſit de genuino ſenſu hujus relationis Lectores informandi & ſe modeſte juſtificandi *tomo* 20. *Bibl. choiſie p.* 396. *ad p.* 407. Cumque interim etiam varia ſcripta autori illi anonymo in Anglia fuerint oppoſita, inde Clericus occaſionem ſumſit in ſequenti *tomo* 21. *a p.* 1. *ad* 69. octo ex illis tractatibus pro more recenſendi: Ego ſaltem titulos dabo: I. *Duo tractatus, unus de ſacerdotio Chriſtiano, alter de dignitate ordinis Epiſcopalis*, antehac ſcripti & publicati ad præſcindendas opiniones erroneas, ratiocinia falſa & audacia, quæ in libro *de juribus Eccleſiæ Chriſtianæ* proponuntur. Accedit præfatio longa, in qua iſti libro reſpondetur. Per *Georgium Hickes* Doct. Theol. Londini 1707. in 8. pag. 548. II. *Spinoza reſuſcitatus*, ſeu tractatus, in quo probatur, quod liber *de juribus Eccleſiæ Chriſtianæ* in præcipuis doctrinæ partibus conveniat cum libro *Spinoſæ de jure Eccleſiaſticorum*, & quod hi duo libri ſint fundati in Atheiſmo evidenti. Adjectus eſt diſcurſus præliminaris referens ſe ad 1707.

dictos

dictos duos libros. Per *Georgium Hickes*
1709. &c. Londini 1709. in 8. Pagg. 250. III.
Jura Cleri in Eccleſia Chriſtiana in Concio-
1706. ne d. 2. Septemb. 1706. propoſita, ubi
principia libri: *Jura Eccleſiæ Chriſtianæ*
ſunt examinata per *Wilhelmum Wotton*
Baccalaureum Theologiæ. Quarta edi-
1707. tio: Londini 1707. in 8. Pagg. 192. IV. *De-
fenſio Juris & privilegiorum Eccleſiæ Chri-
ſtianæ*, in qua conſideratur ejus origo
divina quatenus conſideratur ut unum
corpus, inſtitutio divina Miniſtrorum
Eccleſiæ, ejus autoritas in ordinatione,
diſciplina & cenſuris, & ejus concor-
dia cum autoritate ſuprema magiſtra-
tus civilis, ad refutandum novum li-
brum, cui titulus: *Jura Eccleſiæ Chri-
ſtianæ*. Per *Johannem Turner* Doct. Theol.
1707. Londin. 1707. in 8. Pagg. 316. V. *Exa-
men falſorum principiorum, & argumento-
rum fallacium contra Eccleſiam Chriſtianam,
Presbyterium & Religionem* contentorum
& in libro pernicioſo nuper impreſſo
& ironice titulato: *Jura Eccleſiæ Chri-
ſtianæ* &c. In dialogo inter Demam &
Hierarcham. Præſentatus humiliter
conſiderationi Nobilitatis Anglicanæ
per *Samuelem Hill* Rectorem Kilmingto-
nenſem & Archidiaconum Welſenſem.
1708. Lond. 1708. in 8. Pag. 336. VI. *S. Joh.
Chryſoſtomi libri VI. de ſacerdotio*. Ac-
ceſſere

ceſſere Diſſertationes quædam proœmiales de dignitate ſacerdotii, item S. Chryſoſtomi vita e celeberrimi Cavii Hiſtoria literaria deſumta. Editionem adornavit, præfationemque adjunxit *Johannes Hugues* Art. Mag. Collegii Jeſu apud Cantabrigienſes ſocius. A Cambrig. in 8. 1710. Pagg. 470. Cum vero Clerici Bibliotheca ſelecta paſſim in bibliothecis extet, nolo de iſtis libris quicquam excerpere, imprimis cum ubique recoquant reliquias iſtas craſſas Papatus Politici & juris Canonici, quæ hodie jam a multis cognoſcuntur. Hoc unicum ſaltem noto ex relatione libri II. (quæ præ reliquis lectionem meretur, dum ille liber etiam ipſum Clericum impudentiſſimis calumniis petierat) quod Clericus *p. 37. ſeq.* notet, ab Hickeſio *Tindalium Doctorem Juris Civilis* haberi pro autore iſtius libri, tam odioſi, eumque aſſerere, quod id exſcripſerit ex libello *Spinoſæ*, qui titulum gerat: *Lucii Antiſtii Conſtantis de jure Eccleſiaſticorum.* Ubi addit Clericus, non eſſe veroſimile, quod ſub Antiſtio illo lateat Spinoſa ex rationibus ibi adductis. Aparere etiam ex Coleri vita Spinoſæ, quod alii illum libellum tribuant *Ludovico Meyero Medico.* Alios dixiſſe Clerico, quod *Hermannus Schelius* 1710.

ejus

ejus ſit autor. (*Illuſtrabunt hæc & ex parte emendabunt ea, quæ ſupra de hoc Antiſtio dixi circa finem* §. *XLI.*)

Pufendorffii ſcripta huc facientia. Eorum dignitas & defectus.

§. LIII. Sed is autor, quisquis ſit, videtur multa debere Pufendorffio: Huic enim, uti jurisprudentia univerſa multum debet ob diligentem culturam Jurisprudentiæ naturalis, a Grotio in lucem protractæ, ita & Jurisprudentia Eccleſiaſtica peculiariter ab ipſo emendari cœpit, cum non ſolum in diſcurſu de monarchia papali (§. 5. *ſeq.*) oſtenderit inconvenientias ex duplici poteſtate, ſeculari altera, altera Eccleſiaſtica, (*Jureconſultos enim communiter etiam in ea hypotheſi aberraſſe in aperto eſt. Huc pertinet Reinkingii liber de regimine ſeculari & Eccleſiaſtico*) in Republica oriundas, ſed & poſtea in ſecundis meditationibus (*ſcil. in Tract. de habitu religionis ad Rempublicam*) monſtraverit inutilitatem quæſtionis, utrum Eccleſia debeat regi Monarchice, an Ariſtocratice, aut Democratice, ideo quod falſo ſupponatur,

tur, quod Eccleſia ſit ſtatus in ſtatu, cum tamen Eccleſia ſit ſocietas in Republica, tanquam unico ſtatu. Etſi vero hæc ejus doctrina maximé deſtruat reliquias Papatus Politici in Rebuspublicis Proteſtantium, non tamen ſe oppoſuerunt huic ſcripto illi, quorum intererat, arcana iſta non detegi ſtudioſis juris, quia Pufendorffius eam cautelam adhibuerat, ut diſputationem ſuam directe oppoſuerit Pontificiis, ac diſerte non impugnaverit errores Noſtratium. Sed ut commune eſt omnibus, qui primo errores corrigunt, ut non omnia videant, ita & Pufendorffius in utroque tractatu quædam docuit, (*Potiſſimum quod jura ſummarum poteſtatum in genere reſpectu religionis in utroque tractatu nimis ſuperficiarie tractaverit, ac ſtatim ad Principem Chriſtianum & Religionem Chriſtianam fuerit dilapſus; quod in doctrina de excommunicatione, de poteſtate clavium, de uſu conciliorum, multa, ut bona admiſerit, aut indifferentia, ſub qui-*

bus tamen æque latent arcana Politicæ Papalis: quod principia generalia non ſatis ſufficienter applicaverit ad concluſiones omnes, quæ inde deduci poſſent, &c.) quæ ulteriorem diſcuſſionem mereri videbantur. (§. *14. 15. 16. cap. 17. Cautel.*)

(Dictorum emendatio & declaratio.) §. LIV. Jam mallem dicere, quod is autor anonymus Anglus, de quo egi *§. LII.* forte Pufendorffii tractatum non legerit; quia ipſe etiam in illis doctrinis, quas ut defectus in Pufendorffio notavi, reliquias Papatus agnovit, & quia Arminiani & Independentes, imo in ſpecie & autor Grallarum, & Ludovicus Molinæus, & Lucius Antiſtius Conſtans, & alii ſimiles haud dubie nihil debent Pufendorffio. Deinde quod attinet tractatum Pufendorffii *de Monarchia Papali*, quid in eo paſſim deſiderem, jam indicavi ſpecialius in notis poſtea 1714. ad illum libellum adjectis. Ex altero tractatu *de habitu religionis ad Rempublicam* hoc loco ſaltem exempla quædam dabo. Sic in Pufendorffii §. *46. & 47.* de jure magiſtratus politici convocandi ſynodum, in *§. 48.* de poteſtate condendi ſtatuta circa res Eccleſiaſticas, in §. *49.* de jure circa diſſidia in religione, in §. *50.* de tolerantia diverſa-

verſarum religionum, in *§. 51.* de cautela, ne principes fidem adhibeant hominibus obnoxiis, in *§. 52.* de diminutione jurium principis obtentu religionis, in *§. 53. & 54.* de jure reformandi, multa quidem a Puſendorffio ſunt relata, quæ reliquias Papatus politici vivis coloribus depingunt, ſed & ibi tamen paſſim occurrunt non pauca, quæ vel emendatione opus habent, vel limitatione, vel declaratione ulteriori & exemplis, quæ omnia peti poſſunt partim ex cautelis & obſervationibus ſequentibus *ex capite 17. Cautelarum circa Jurisprud. Eccleſiaſt.* hic repetitis, partim ex notis meis ad Lancelottum.

§. LV. Unde & nos tentavimus errores communes de jure principis circa ſacra aggredi, quamvis id pedetentim factum fuerit. Initio anno 1692. in lectionibus publicis occaſione ſcripti Puſendorffiani doctrina Puſendorffii fuit partim explicata, partim confirmata, partim oſtenſum fuit, ubi eadem emendationem aut ſecundas curas mereretur. Ex iſtis doctrinis Dn. Brenneiſenus diſſertationem inauguralem de jure principis circa adia- *De ſcriptis meis huc pertinentibus.* *1692.* *1695.*

Ff 2 phora

phora conſcripſit, cui poſtquam D. Carpzovius Lipſiæ oppoſuerat diſputationem de jure principis decidendi controverſias Theologicas,
1696. additæ ſunt a me in ejus curſoria perlectione notæ extemporaneæ, quæ jam etiam typis impreſſæ proſtant. Poſt harum communicationem edidit Brenneiſenius tractatum Germanicum de eadem materia, a Stolzio bis oppugnatum, ſed
1698. ſemel ita defenſum, ut ſecunda reſponſione erga Stolzium non videtur
1699. opus. Poſtea anno 1699. propoſui in diſſertatione publica vindicias juris Majeſtatici circa ſacra,
1700. easque ſequenti anno 1700. in lectionibus publicis adverſus autorem apologiæ juris Eccleſiæ defendi. Quas lectiones cum ipſa apologia & vindiciis in idiomate Germanico
1702. edidit Zeidlerus anno 1702. Ut taceam diſſertationes de crimine hæreſeos, de jure Principis Evangelici circa hæreticos, item circa ſolennia ſepulturæ, obſervationes ſelectas Hallenſes ex lectionibus

bus publicis ad l. 1. & 2. C. de SS. Trinitate, ut & reſponſum ſuper quæſtione, an Princeps Evangelicus poſſit a miniſtris Eccleſiæ arceri a S. Cœna ante ſeptennium editum, item annotationes ad Huberum de jure civitatis lib. 1. Sect. 5. Dictavi etiam in calamum anno 1695. in lectionibus publicis poſitiones de jure principis circa ſacra, in quibus ſubinde tentavi emendare & ſupplere doctrinam Puſendorffianam. Sed & hæ tamen ſecundas curas deſiderant. (§. 17. 18. 19. 20. c. 17. *Cautel.*) *1695.*

§. LVI. Hic pauca declarationis gratia & ſupplementi loco erunt addenda. Vindiciæ juris majeſtatici circa ſacra directæ erant adverſus ſcriptum 1698. editum, cui titulus: Einfältige Anweiſung, die Proteſtirende Kirche zu vereinigen. Autor hujus ſcripti & id ſubſecutæ apologiæ juris Eccleſiæ erat Welmerus Paſtor zu Schermecke. Ex obſervationibus ſelectis Hallenſibus hic reſpexi ad *Tomi I. obſerv. 22.* de fide ſcriptorum vitæ Conſtantini M. *obſerv. 23.* de fabulis de parentibus Conſtantini M. *obſerv. 24.* de fabulis de Conſtan- (Addenda hic & ſupplenda.)

 tino

Anglum ubique laudantia & defendentia ipſi ab aliis miſſa ſint. Qvamvis etiam non vero diſſimile ſit, Autorem Hiſtoriæ Sapientum ex prudentiæ regulis id ſaltem ita finxiſſe. Cum vero in hoc ſcripto primaria fundamenta Eccleſiæ Epiſcopalis in Anglia impugnarentur, non mirandum, quod Epiſcopi Anglicani, & iis addicti omnibus modis Autores ejusmodi & ſcripta perſequerentur. Retulerunt ergo relationes publicæ inter alia:
1710. Londen vom 8. April. 1710. Man hat hieſelbſt den 5. April. folgende Bücher als Gotteslåſterliche, und Ketzeriſche auf dem Hoffe zu Weſtmünſter öffentlich durch den Büttel verbrennen laſſen. (1.) Collectiones derjenigen paſſagen, auf welche ſich D. Sacheverell in ſeiner Verantwortung bezogen: (2.) **Die Rechte der Chriſtlichen Kirche/ beſtåtiget wider die Römiſche Kirche/ und alle andre Prediger / die ſich einer** *independenz* **anmaſſen.** (3.) Eine Apologie für die Rechte der Chriſtlichen Kirchen, nebſt einigen Tractåtgen des Hugonis Grotii, Joh. Hales von Exton, wie auch eine kurtze Vorſtellung und Beurtheilung dieſes Buchs, ſo Monſ. Clerc in ſeiner Bibliotheque choiſie dargeleget &c. Cum vero circa idem tempus autor An-

Anglicus Partem II. hujus opuſculi ſui publicaſſet, & adverſarii Clerici gauderent, quod ejus excerpta juſſu publico in Anglia a carnifice fuerint igne conſumta, Clericus occaſionem ſumſit de genuino ſenſu hujus relationis Lectores informandi & ſe modeſte juſtificandi *tomo 20. Bibl. choiſie p. 396. ad p. 407.* Cumque interim etiam varia ſcripta autori illi anonymo in Anglia fuerint oppoſita, inde Clericus occaſionem ſumſit in ſequenti *tomo 21. a p. 1. ad 69.* octo ex illis tractatibus pro more recenſendi: Ego ſaltem titulos dabo: I. *Duo tractatus, unus de ſacerdotio Chriſtiano, alter de dignitate ordinis Epiſcopalis*, antehac ſcripti & publicati ad præſcindendas opiniones erroneas, ratiocinia falſa & audacia, quæ in libro *de juribus Eccleſiæ Chriſtianæ* proponuntur. Accedit præfatio longa, in qua iſti libro reſpondetur. Per *Georgium Hickes* Doct. Theol. Londini 1707. in 8. 1707.
pag. 548. II. *Spinoza reſuſcitatus*, ſeu tractatus, in quo probatur, quod liber *de juribus Eccleſiæ Chriſtianæ* in præcipuis doctrinæ partibus conveniat cum libro *Spinoſæ de jure Eccleſiaſticorum*, & quod hi duo libri ſint fundati in Atheiſmo evidenti. Adjectus eſt diſcurſus præliminaris referens ſe ad

dictos

dictos duos libros. Per *Georgium Hickes*
1709. &c. Londini 1709. in 8. Pagg. 250. III.
Jura Cleri in Eccleſia Chriſtiana in Concio-
1706. ne d. 2. Septemb. 1706. propoſita, ubi
principia libri: *Jura Eccleſiæ Chriſtianæ*
ſunt examinata per *Wilhelmum Wotton*
Baccalaureum Theologiæ. Quarta edi-
1707. tio: Londini 1707. in 8. Pagg. 192. IV. *De-
fenſio Juris & privilegiorum Eccleſiæ Chri-
ſtianæ*, in qua conſideratur ejus origo
divina quatenus conſideratur ut unum
corpus, inſtitutio divina Miniſtrorum
Eccleſiæ, ejus autoritas in ordinatione,
diſciplina & cenſuris, & ejus concor-
dia cum autoritate ſuprema magiſtra-
tus civilis, ad refutandum novum li-
brum, cui titulus: *Jura Eccleſiæ Chri-
ſtianæ*. Per *Johannem Turner* Doct. Theol.
1707. Londin. 1707. in 8. Pagg. 316. V. *Exa-
men falſorum principiorum, & argumento-
rum fallacium contra Eccleſiam Chriſtianam,
Presbyterium & Religionem* contentorum
& in libro pernicioſo nuper impreſſo
& ironice titulato: *Jura Eccleſiæ Chri-
ſtianæ* &c. In dialogo inter Demam &
Hierarcham. Præſentatus humiliter
conſiderationi Nobilitatis Anglicanæ
per *Samuelem Hill* Rectorem Kilmingto-
nenſem & Archidiaconum Welſenſem.
1708. Lond. 1708. in 8. Pag. 336. VI. *S. Joh.
Chryſoſtomi libri VI. de ſacerdotio.* Ac-
ceſſere

ceſſere Diſſertationes quædam prooemiales de dignitate ſacerdotii, item S. Chryſoſtomi vita e celeberrimi Cavii Hiſtoria literaria deſumta. Editionem adornavit, præfationemque adjunxit, *Johannes Hugues* Art. Mag. Collegii Jeſu apud Cantabrigienſes ſocius. A Cambrig. in 8. 1710. Pagg. 470. Cum vero Clerici Bibliotheca ſelecta paſſim in bibliothecis extet, nolo de iſtis libris quicquam excerpere, imprimis cum ubique recoquant reliquias iſtas craſſas Papatus Politici & juris Canonici, quæ hodie jam a multis cognoſcuntur. Hoc unicum ſaltem noto ex relatione libri II. (quæ præ reliquis lectionem meretur, dum ille liber etiam ipſum Clericum impudentiſſimis calumniis petierat) quod Clericus *p. 37. ſeq.* notet, ab Hickeſio *Tindalium Doctorem Juris Civilis* haberi pro autore iſtius libri, tam odioſi, eumque aſſerere, quod id exſcripſerit ex libello *Spinoſæ*, qui titulum gerat: *Lucii Antiſtii Conſtantis de jure Eccleſiaſticorum.* Ubi addit Clericus, non eſſe veroſimile, quod ſub Antiſtio illo lateat Spinoſa ex rationibus ibi adductis. Aparere etiam ex Coleri vita Spinoſæ, quod alii illum libellum tribuant *Ludovico Meyero Medico.* Alios dixiſſe Clerico, quod *Hermannus Schelius* 1710.

ejus

ejus ſit autor. (*Illuſtrabunt hæc & ex parte emendabunt ea, quæ ſupra de hoc Antiſtio dixi circa finem* §. *XLI.*)

Pufendorffii ſcripta huc facientia. Eorum dignitas & defectus.

§. LIII. Sed is autor, quisquis ſit, videtur multa debere Pufendorffio: Huic enim, uti jurisprudentia univerſa multum debet ob diligentem culturam Jurisprudentiæ naturalis, a Grotio in lucem protractæ, ita & Jurisprudentia Eccleſiaſtica peculiariter ab ipſo emendari cœpit, cum non ſolum in diſcurſu de monarchia papali (§. 5. *ſeq.*) oſtenderit inconvenientias ex duplici poteſtate, ſeculari altera, altera Eccleſiaſtica, (*Jureconſultos enim communiter etiam in ea hypotheſi aberraſſe in aperto eſt. Huc pertinet Reinkingii liber de regimine ſeculari & Eccleſiaſtico*) in Republica oriundas, ſed & poſtea in ſecundis meditationibus (*ſcil. in Tract. de habitu religionis ad Rempublicam*) monſtraverit inutilitatem quæſtionis, utrum Eccleſia debeat regi Monarchice, an Ariſtocratice, aut Democratice, ideo quod falſo ſupponatur,

tur, quod Eccleſia ſit ſtatus in ſtatu, cum tamen Eccleſia ſit ſocietas in Republica, tanquam unico ſtatu. Etſi vero hæc ejus doctrina maximé deſtruat reliquias Papatus Politici in Rebuspublicis Proteſtantium, non tamen ſe oppoſuerunt huic ſcripto illi, quorum intererat, arcana iſta non detegi ſtudioſis juris, quia Pufendorffius eam cautelam adhibuerat, ut diſputationem ſuam directe oppoſuerit Pontificiis, ac diſerte non impugnaverit errores Noſtratium. Sed ut commune eſt omnibus, qui primo errores corrigunt, ut non omnia videant, ita & Pufendorffius in utroque tractatu quædam docuit, (*Potiſſimum quod jura ſummarum poteſtatum in genere reſpectu religionis in utroque tractatu nimis ſuperficiarie tractaverit, ac ſtatim ad Principem Chriſtianum & Religionem Chriſtianam fuerit dilapſus; quod in doctrina de excommunicatione, de poteſtate clavium, de uſu conciliorum, multa, ut bona admiſerit, aut indifferentia, ſub qui-*

bus tamen aque latent arcana Politicæ Papalis: quod principia generalia non ſatis ſufficienter applicaverit ad concluſiones omnes, quæ inde deduci poſſent, &c.) quæ ulteriorem diſcuſſionem mereri videbantur. (§. *14. 15. 16. cap. 17. Cautel.*)

(Dictorum emendatio & declaratio.) §. LIV. Jam mallem dicere, quod is autor anonymus Anglus, de quo egi *§. LII.* forte Pufendorffii tractatum non legerit; quia ipſe etiam in illis doctrinis, quas ut defectus in Pufendorffio notavi, reliquias Papatus agnovit, & quia Arminiani & Independentes, imo in ſpecie & autor Grallarum, & Ludovicus Molinæus, & Lucius Antiſtius Conſtans, & alii ſimiles haud dubie nihil debent Pufendorffio. Deinde quod attinet tractatum Pufendorffii *de Monarchia Papali*, quid in eo paſſim deſiderem, jam indicavi ſpecialius in notis poſtea 1714. ad illum libellum adjectis. Ex altero tractatu *de habitu religionis ad Rempublicam* hoc loco ſaltem exempla quædam dabo. Sic in Pufendorffii §. *46.* & *47.* de jure magiſtratus politici convocandi ſynodum, in *§. 48.* de poteſtate condendi ſtatuta circa res Eccleſiaſticas, in §. *49.* de jure circa diſſidia in religione, in §. *50.* de tolerantia diverſa-

verſarum religionum, in *§. 51.* de cautela, ne principes fidem adhibeant hominibus obnoxiis, in *§. 52.* de diminutione jurium principis obtentu religionis, in *§. 53. & 54.* de jure reformandi, multa quidem a Puſendorffio ſunt relata, quæ reliquias Papatus politici vivis coloribus depingunt, ſed & ibi tamen paſſim occurrunt non pauca, quæ vel emendatione opus habent, vel limitatione, vel declaratione ulteriori & exemplis, quæ omnia peti poſſunt partim, ex cautelis & obſervationibus ſequentibus *ex capite 17. Cautelarum circa Jurisprud. Eccleſiaſt.* hic repetitis, partim ex notis meis ad Lancelottum.

§. LV. Unde & nos tentavimus errores communes de jure principis circa ſacra aggredi, quamvis id pedetentim factum fuerit. Initio anno 1692. in lectionibus publicis occaſione ſcripti Puſendorffiani doctrina Puſendorffii fuit partim explicata, partim confirmata, partim oſtenſum fuit, ubi eadem emendationem aut ſecundas curas mereretur. Ex iſtis doctrinis Dn. Brenneiſenus diſſertationem inauguralem de jure principis circa adia-

De ſcriptis meis huc pertinentibus.

1692.

1695.

phora conſcripſit, cui poſtquam D. Carpzovius Lipſiæ oppoſuerat diſputationem de jure principis decidendi controverſias Theologicas,
1696. additæ ſunt a me in ejus curſoria perlectione notæ extemporaneæ, quæ jam etiam typis impreſſæ proſtant. Poſt harum communicationem edidit Brenneiſenius tractatum Germanicum de eadem materia, a Stolzio bis oppugnatum, ſed
1698. ſemel ita defenſum, ut ſecunda reſponſione erga Stolzium non videretur opus.
1699. retur opus. Poſtea anno 1699. propoſui in diſſertatione publica vindicias juris Majeſtatici circa ſa-
1700. cra, easque ſequenti anno 1700. in lectionibus publicis adverſus autorem apologiæ juris Eccleſiæ defendi. Quas lectiones cum ipſa apologia & vindiciis in idiomate Ger-
1702. manico edidit Zeidlerus anno 1702. Ut taceam diſſertationes de crimine hæreſeos, de jure Principis Evangelici circa hæreticos, item circa ſolennia ſepulturæ, obſervationes ſelectas Hallenſes ex lectionibus

bus publicis ad l. 1. & 2. C. de SS. Trinitate, ut & reſponſum ſuper quæſtione, an Princeps Evangelicus poſſit a miniſtris Eccleſiæ arceri a S. Cœna ante ſeptennium editum, item annotationes ad Huberum de jure civitatis lib. 1. Sect. 5. Dictavi etiam in calamum anno 1695. in lectionibus publicis poſitiones de jure principis circa ſacra, in quibus ſubinde tentavi emendare & ſupplere doctrinam Puſendorffianam. Sed & hæ tamen ſecundas curas deſiderant. (§. *17. 18. 19. 20. c. 17. Cautel.*) *1695.*

§. LVI. Hic pauca declarationis gratia & ſupplementi loco erunt addenda. Vindiciæ juris majeſtatici circa ſacra directæ erant adverſus ſcriptum 1698. editum, cui titulus: Einfältige Anweiſung, die Proteſtirende Kirche zu vereinigen. Autor hujus ſcripti & id ſubſecutæ apologiæ juris Eccleſiæ erat Welmerus Paſtor zu Schermecke. Ex obſervationibus ſelectis Hallenſibus hic reſpexi ad *Tomi I. obſerv. 22.* de fide ſcriptorum vitæ Conſtantini M. *obſerv. 23.* de fabulis de parentibus Conſtantini M. *obſerv. 24.* de fabulis de Conſtan- (Addenda hic & ſupplenda.)

tino M. & potiſſimum de ejus Chriſtianiſmo: *ad Tomi II. obſerv. 8.* de fundamentis hiſtoricis in expoſitione tituli Codicis de ſumma Trinitate ſupponendis, & ad *Tomi III. obſerv. 18. & 19.* quæ ipſas leges 1. & 2. C. de ſumma trinitate explicant. Præter diſputationes meas in §. præced. adductas etiam huc referri merentur diſputationes ſequentes: de crimine Magiæ *1701.* de jure aggratiandi Principis Evangelici in cauſis homicidii; de bonorum ſecularisſatorum natura; de deſertione ordinis Eccleſiaſtici; de officio Principis Evangelici circa augenda ſalaria & honores miniſtrorum Eccleſiæ. *1707.* de non reſcindendo contractu conductionis ob metum ſpectrorum; de origine proceſſus inquiſitorii; de occaſione, conceptione ac intentione conſtitutionis criminalis Carolinæ; de vera origine, natura, progreſſu & interitu judiciorum Weſtphalicorum; *1711.* de origine & progreſſu proceſſus inquiſitorii contra ſagas; de pactis futurorum ſponſaliorum, vom Jawort; *1712.* de concubinatu; *1713.* Ex juſtis tractatibus huc pertinent notæ variorum in Lan-
1717. celotti Inſtitutiones Juris Canonici *1717.* & in ſpecie ex meis notis illæ, quas ibidem in Præfatione §. 13. diſtincte indicavi.

dicavi. Notæ Germanicæ in Pufendorffii tractatum von der Geiſtlichen Monarchie des Stuhls zu Rom. *1714.* Denique 1714.
reſponſum de Principis Ecclusione a S. Cœna, cujus in §. *præced.* feci mentionem jam plenius & cum multis obſervationibus additis exhibui in *tertia parte* der 1721.
Juriſtiſchen Händel cap. 1. 2. 3.

Cautelæ de fundamentis genuinis, de inanitate diſtinctionis inter externa & interna Eccleſia, item de charactere vera pietatis religioſa.

§. LVII. Hic ſaltem cautelas proponemus & obſervationes, ad quas in talibus curis utroque oculo ſit reſpiciendum. Ergo cavendum erit, ut ante omnia ex principiis rectæ rationis conſideretur jus Principis cujusvis, ſive Chriſtiani, ſive etiam Ethnici circa religionem. (*Obſervavit id Huberus d. l. Pufendorffius adeo hic notandus eſt, qui nonnunquam Chriſtianis principibus hic plus tribuit, quam Ethnicis.*) Deinde firmiter tenendum eſt, religionem Chriſtianam non repugnare in hoc doctrinæ capite Juri naturali. (*Vacillat hic valde Huberus, qui jus naturæ & divinum hic ut diverſa conſiderat, & tamen, ut ibi notavimus, non poteſt exemplum dare, ubi præcepta Chriſtiana hic repugnent*

juri naturæ, aut peculiare quid præcipiant.) Cavendum porro, ne putemus, difficultates hujus doctrinæ evitari poſſe, quamdiu retinetur diſtinctio inter jus circa interna & externa Eccleſiæ. (*Tractavit ea de re jam Brenneiſenius in tractatu germanico de jure principis Evangelici in controv. Theol. & latius oſtendimus ad Huberum lib. I. ſect. 5.*) Cavendum porro eſt, (*ſecundum doctrinam Gregorii Nazianzeni orat. 2. ad Nazianzenſes f. m. 26.* Pietas, *ſunt verba interpretis*, nequaquam in eo conſiſtit, ut ſæpius loquamur de Deo, ſed illam magis in taciturnitate eſſe ponimus, ſiquidem hominum lingua lubrica eſt præcipue, cum haud ratione gubernatur, *&c.* Vos vero pauca verbis, multa vero operibus pie agite; ac potius legem obſervetis, quam ut legislatorem admirationi habeatis, quo amorem veſtrum erga illum oſtendatis. *Imo ſecundum doctrinam ipſius Salvatoris ac Domini noſtri, ut Brenneiſenius latius docuit in reſpon-*

reſponſione contra Stolzium) ne quæramus veram pietatem & religionem erga Deum magis in ſpeculationibus myſteriorum, quam in obedientia erga ejus præcepta univerſalia. (§. *21, 22, 23. 24. 25. c. 17. Cautel.*)

§. LVIII. In inquirendis fundamentis genuinis deducendi jus circa ſacra præivit maxime jam ante multos annos *Conringius* in diſſertatione, *de autoritate & officio Majeſtatis civilis circa ſacra:* qui inter Lutheranos primus deſipere hic deſiiſſe videtur: oſtendens principia veræ religionis naturalis, & jus Principis circa ea, item jus & obligationem tolerandi errantes, qui ſtatum non turbant. Etſi, cum primus fuerit, non potuerit introſpicere ſtatim in omnes reliquias Papatus Politici. Extat hæc ejus diſſertatio apud Fritſchium *in Jure Eccleſiaſtico p. 207. ſeq.* Deinde nota, quod non ſimpliciter rejiciam diſtinctionem inter jus circa interna & externa Eccleſiæ, ſed ſolum hactenus improbo, quatenus communiter docetur, hæc jura duplicia eſſe collateralia & independentia, non quatenus docetur jus circa interna eſſe ſubalternum & dependens æque a poteſtate civili, ac (Harum cautelarum ulterior declaratio.)

 jus

jus illud circa externa. Confer *notas ad Lancel. p. 1050. 1230. 1245.* Ex ipſis Pontificiis rejecerunt hanc diſtinctionem vindiciæ Hildeſienſes (*p. 335. Antivindic.*) eumque in finem citant Bellarminum, Baronium, Andlerum Burgkardum, Beſoldum, Furſtenerium, ſed ſaltem in genere provocando ad horum tractatus ſine citatione ſpecialiori. Sed quemadmodum autor iſte vindiciarum (notus *Zimmermannus*) eſt ſophiſta impudentiſſimus, & inſuper judicio exiguo præditus, ut in Antivindiciis paſſim oſtendi, & palpandum dedi; ita credo hic etiam eum neſciviſſe, quid ſcripſerit. Quin potius mihi perſuadeo, quod hi omnes autores repetant diſtinctionem inter interna & externa, ſeu, quod prope idem eſt, inter poteſtatem ſpiritualem & temporalem, & in hunc quidem finem, ut negent, eam prodeſſe magiſtratui civili, cum poteſtas externa ſeu temporalis ſecundum ipſos ſit inferior, & in colliſione cedere debeat internæ ſeu ſpirituali, & quod adeo Papa, vel certe Clerus concurrat cum poteſtate civili, quoties quæſtio de peccato immixta eſt, id eſt quoties Papæ vel Clero libuerit. Hæc duo pro more videtur confudiſſe Zimmermannus. Sane Fran-

Franciſcum Burgkardum, quem etiam citat, evolvi, in quo plane nihil de hac poteſtate invenire potui. Locus ex Furſtenerio, quem ipſe excerpſit, potius diſtinctionem inter poteſtatem temporalem Imperatorum & ſpiritualem Pontificis ſupponit, & illam tam late *intuitu territoriorum* patere dicit, quam hanc. Imo Furſtenerius *d. cap. 31, p. 95.* diſerte dicit, Imperatoris atque Pontificis poteſtates, (ſcilicet temporalem ſeu externam & ſpiritualem ſeu internam) quodammodo inter ſe connexas eſſe, quod plane aliud eſt, quam rejicere illam diſtinctionem. Clara inſuper ſunt verba Furſtenerii ſtatim ſequentia: *Nimirum conſiderandum eſt (ex majorum noſtrorum opinione) totam Eccleſiam univerſalem habendam eſſe pro una aliqua Republica ſub Pontifice, Dei Vicario SPIRITUALI, & Imperatore, Dei Vicario TEMPORALI.* Quamvis nec hoc diffitendum ſit, Furſtenerium, pro more & genio ſuo, hic æque impudenter & Papæ voluiſſe adulari & Imperatori, ut reliqua *in dicto cap. 31.* oſtendunt.

§. LIX. Cavendum erit, ne, quoad jura Principis circa ſacra onus probationis in nos ſuſcipiamus, ſed *Cautela de rejiciendo onere pro-*

bationis in adverſarios, & hujus Cautelæ varius & inſignis uſus.

ſed id relinquamus adverſariis. Nitimur enim regula, ipſi fundant ſe in exceptione. (*Summa poteſtas eſt, quæ poteſt omnia, quæ non repugnant rectæ rationi. Ergo, cum adverſarii ex Noſtratibus fateantur, multa poſſe Principem circa ſacra, ſed quædam tamen non poſſe ſimul ſtatuant, urgendi ſunt, ut probent iſtas exceptiones. Conf. notas ad Huberum l. V. 2, §. 2. lit. c. p. 177.*) Atque adeo ante omnia poſtulanda ſunt ab iis argumenta ex dictamine rectæ rationis. Quod ſi id facere non poſſint, ſufſciet ad dicta ſcripturæ generalis reſponſio: ſcripturam non contradicere rectæ rationi, neque in hac quæſtione eidem aliquid ſuperaddere. Speciales reſponſiones etiam non deficient. Sed hæ infinitæ eſſe poſſunt. Notabimus ſaltem præcipuas. A ſtatu Reipublicæ Moſaicæ (*utpote Theocratiæ*) & Iſraeliticæ (*in qua multæ reliquiæ Theocratiæ manſerunt*) ad jus univerſale non valere conſequentiam. Exempla (*v. g. Joſiæ, Ezechiæ, Nabuchodo-*

chbdonoſoris &c. item exempla Imperatorum Chriſtianorum, Conſtantini M. Theodoſii, Caroli M. vide notata ad Huberum l. V. 3. §. 15. lit. l. m. p. 188.) non probare, ſed illuſtrare. Senſum verborum ſcripturæ ſacræ propterea non eſſe indubium, quod Patres ſecundi, tertii, quarti & quinti ſeculi ea conſtanter ita expoſuerint, (*Rationes plurimas ſuppeditabunt cautelæ cap. 9. 10. 11. 12. 13.*) imo valde fieri ſuſpectum, ſi ea expoſitio repugnet principiis rectæ rationis, ſi oſtendatur palpabiliter ſub illo ſenſu latere arcana affectati a Clero Papali imperii. Imo, etiamſi explicatio altera, quæ loca ſcripturæ in hac quæſtione (*Sæpe hactenus addidi;* in hac quæſtione. *Non enim agimus* de articulo fidei, *aut rebus ſupra naturalibus, ubi ſcio, ſcripturam multa ſuperaddere rectæ rationi, nec facile recedendum eſſe a doctrina communi, quamvis poſterius etiam non ſit univerſale. Ergo hæc verba inpoſterum etiam ſemper ſunt ſubintelligenda.*) aliter exponit, ac

com-

communiter fieri ſolet, etiam non ſit indubia, nobis tamen ſufficere, (*per cautelam noſtram*) quod ſaltem ejusmodi reſponſione oſtenſum fuerit, adverſarios jurium Majeſtatis non probaſſe exceptionem ſuam. (*Vid.* §. *26. ad* §. *32. Cautelarum d. c. 17.*)

De cavendo odio erga Miniſtros Eccleſiæ. §. LX. Sed & maxime cavendum eſt, ne jura Principis circa ſacra exponamus in odium Miniſtrorum Eccleſiæ, ſed potius oſtendendum eſt, (*oſtenſum hoc in diſputatione de officio Principis Evangelici circa ſalaria & honorem Miniſterii Evangelici*) eos, qui jura Principum oppugnant, eo ipſo excitare in ſe odium ſummarum poteſtatum, aut indignationem, certe eos Miniſterio Eccleſiaſtico parum prodeſſe. (*vide* §. *33. c. 17. Cautelarum.*)

Non confundendum jus & officium principis circa ſacra. Re- §. LXI. Ergo doctrinæ de jure principis circa ſacra ſimul jungenda eſt doctrina de officio principis circa ſacra (*Dico* jungenda, *non* confundenda. *Confundunt vero adverſarii, qui paſſim, dum de jure principis*

cipis agunt, loquuntur de ejus officio.) Summatim autem officium principis circa ſacra in eo conſiſtit, ut vigeat, & floreat in Republica vera religio & pietas (*ſed ſecundum ideam §. LVII. in fine. Ad hanc vero ideam nulla aptior eſt religio, quam doctrina Chriſti pura ex Evangeliis hauſta, præ omnibus aliis ſectis, quæ pietatem in ſpeculationibus quærunt, & præ omnibus religionibus Gentilium, Judæorum, Muhametanorum.*) Item ut ritus & ceremoniæ externæ in Republica nec abundent nec deficiant. (*Abundantia facile dat occaſionem ſuperſtitioni, defectus carentiæ religionis. Ceremoniis externis opus eſt ob vulgus & plebem, abundantia cavenda ob totum populum, ne videlicet ſagaciores inde occaſionem ſumant contemnendi omnem religionem, plebs vero reddatur ſuperſtitioſa.*) Cavendum autem, ne putemus, præcepta amoris & virtutis, ac pietatis in Republica ſtabiliri magis legibus pœnalibus, quam doctrina & exemplo. (*Atque hic*

gula præcipua officii.

hic uſum egregium præbet diſtinctio inter præcepta juſti, honeſti & decori.) Cavendum etiam eſt, ne circa officium Principis putemus, Deum quid præcipere, quo obſervato turbetur neceſſario quies & vera ſalus Reipublicæ in temporalibus. Talis vero eſt omnis coactio ad religionem. (*§. 34. ad §. 38. c. 17. Cautel.*)

De cautelis prudentiæ monitum generale. §. LXII. Nec omittenda præcepta prudentiæ tanquam virtutis directricis, tam jurium omnium, quam officiorum. Atque hic cavendum eſt ante omnia, ne quæramus præcepta prudentiæ Eccleſiaſticæ in libellis vulgaribus ea de re editis. (*v. g. huc pertinent ſcripta Nicolai Vedelii* de prudentia veteris Eccleſiæ, *& Conradi Tiburtii Rangonis* de prudentia circa errores & hæreſes eccleſiaſtico-politica. *Nam (1.) non agunt de prudentia in genere circa ſacra, ſed in ſpecie circa hæreſes. (2.) Non exponunt Regulas ex ratione deductas, ſed formant contra principia prudentiæ regulas ex exemplis,*

plis, maxime ex ſpiritu perſecutionis deductis in ſeculo 2. 3. 4. & 5. &c. & ex illis pſeudo-regulis iterum judicant de aliis exemplis. (3.) Fundamentum omnium illarum regularum eſt ſpiritus non Chriſti & amoris, ſed ſpiritus perſecutionis, & hæretificationis. (4.) Scopus utriusque ſcripti eſt defendere regimen Eccefiaſticum Cleri, & ſupprimere jura principis & Politicorum, quanquam modeſtius ſcribat Vedelius, & Rango tantum non aperte hoſtem tolerantiæ & Politicorum, pacifica conſilia dantium ſe profiteatur &c.) Cum autem alibi (*de prudentia conſultatoria*) oſtenderimus, prudentiæ regulas maxime in cautelis conſiſtere, de iis & hic quædam dicenda erunt. (§. *39. 40. 41. c. 17. Cautel.*)

§. LXIII. Ut vero eo melius conſtet, quæ hic in ſumma de libris Vedelii & Rangonis dicta ſunt, vera eſſe, placet, Lectori Synopſin horum duorum librorum exhibere, additis hinc inde monitis brevibus, ſuperius dicta illuſtrantibus. Prodiit liber Vedelii Amſtelodami 1623. in octavo, ſub titulo: *Ni-* (Excerpta ex libro Vedelii de prudentia veteris Ecclesiæ cum adjectis monitis. 1623.)

Nicolai Vedelii de Prudentia veteris Eccleſiæ libri tres. Pagg. 327. In *prolegom. cap.* 2, *p.* 4. docet; prudentiam Eccleſiæ non in Schola hujus mundi, nec in prudentia mundana & verſutia ſeculi diſcendam eſſe, (*Quaſi præter verſutiam non detur etiam prudentia vera ex recta ratione deducenda*) ſed ab experientia Eccleſiæ. (*Experientia ſola eſt communis prudentiæ & ſtultitiæ. Et per experientiam hic intelliguntur exempla, ſed exempla non probant.*) Cap. 3. Eam a Deo petendam. *p.* 8. *ſeq.* (*Sed ita, ut Deum non tentemus, rejiciendo dictamina rectæ rationis.*) Sequi debere lectionem & meditationem diligentem ſacræ ſcripturæ, *p.* 9. (*Sed remotis gloſſis hæretificum ſecundum regulas bonæ interpretationis*) & cognitionem hiſtoriæ Eccleſiaſticæ priorum ſeculorum, *p.* 10. & 11. ſed ſeligenda tamen eſſe exempla, cum & ſcriptura & hiſtoria Eccleſiaſtica ſuppeditet exempla prudentiæ & imprudentiæ *p.* 9. & 13. (*Ergo falſum eſt, quod prudentia Eccleſiæ ſit diſcenda ex ſola experientia, ut modo notavi.*) Cap. 4. Partio doctrinæ de prudentia Eccleſiæ *p.* 18. Adde tract. ipſum *p.* 326. *ſeq.* (*Unde patet, ſaltem minimam partem hujus doctrinæ tractari a Vedelio; nimirum, ut ipſe dicit p.* 19. *ſaltem de prudentia veteris Eccleſiæ, quæ immediate circa* reli-

religionem veram, Deumque opt. max. verſatur.) Lib. I. Cap. I. enumerantur mala graviſſima, quæ imprudentia in negotio religionis & rebus Eccleſiæ tradendis producit. *(Inepta methodus agendi de effectibus prudentiæ & imprudentiæ, antequam de criteriis utriusque actum fuerit.)* Cap. II. p. 50. Fructus ſedecim prudentiæ in negotio religionis proponuntur. Cap. III. p. 77. Prior pars prudentiæ Eccleſiaſticæ e Zelus veritatis divinæ. Mors potius ſubeunda, quam vel unica ſyllaba veritatis divinæ abneganda. *(Cavendum tamen, ne confundatur ſpiritus Eliæ cum ſpiritu Chriſti, aut ne ſub larva, potius ſubeundæ mortis, tanquam patientiæ, occultetur perſecutio diſſentientium.)* Cap. IV. p. 93. Cavendum a communi Politicorum *(quaſi Politici ſint hoſtes Eccleſiæ. Vide dicta de prudentia conſultatoria prioribus tribus capitibus.)* limitatione, zelum prudentia debere eſſe temperatum. *(Quaſi non idem inculcet ſcriptura Veteris & Novi Teſtamenti.)* Cap. V. p. 96. Altera pars prudentiæ vitæ ſanctitas. *(Vera ſcilicet, non phantaſtica aut Phariſaica.)* Cap. VI. p. 101. Ad propagationem hujus prudentiæ & zeli conjugium partis fidelis, non autem infidelis quærendum eſſe. *(Sed hic ante omnia cavendum, ne fideli-*

tas aut infidelitas quæratur in conceptionibus ſpeculationum inanium. Et ne damnum Eccleſiæ quæratur, ſi Clerus cogatur tolerare religionem diſſentientem. & non poſſit ſe inſinuare animis ſexus fæminei ad perſecutionem diſſentientium promovendam.) Cap. VII. p. 107. Conjugii cum parte infideli quatuor mala. Cap. IIX. p. 119. Liberi in vera religione inſtituendi. Lib. II. Cap. I. p. 129. Monita libri I. generalia, quomodo in ſpecie ad principem ſint applicanda: Cap. II. p. 149. Principem in fœdere cum infidelibus ineundo cavere debere, ne damnum patiatur vera religio. Cap. III. p. 154. Principem debere ſollicitum eſſe de miniſtris zelo veræ religionis præditis. *(Potius ſpiritu Chriſti benigno, non ſpiritu perſecutionis præditis.)* Cap. IV. p. 164. Cavendos autem eſſe homines leves in profeſſione religionis, *(i. e. tolerantes & non hæretifices, quod iterum invertendum.)* Cap. V. p. 176. & 184. Item ſimulatores. Modi, quibus hi ſe indirecte ſolent detegere tam intuitu affectuum circa perſonas orthodoxas & heterodoxas, quam erga dogmata. *(Simulatio in genere & in ſe, nec vitium eſt, nec virtus. Unde & oppoſitum ſimulationis non ſemper eſt virtus, ſed ſæpe ruſticitas & imprudentia. Non ergo hoc monitum tractari debet*

ſolum

ſolum afferendo exempla ex ſchola hæretiſicum, ſed debet prius perſpicue & diſtincte explicari ex principiis genuinis philoſophiæ moralis & juris naturæ.) Cap. VI. p. 195. Item modi, quibus directe ſe detegunt tam ex imprudentia, quam ex malitia. Cap. VII. p. 213. Speciale officium principis circa zelum veræ religionis. Hæreticorum ſcripta an legere debeat princeps? Quæſtio deciſa exemplo Theodoſii M. (*Vides iterum, ſemper afferri exempla, & quidem parum apta, ſine præmiſſis regalis genuinæ prudentiæ.*) Cap. IIX. p. 222. Speciale officium principis circa vitam ſanctam. Lib. III. Cap. I. p. 238. Applicatio dictorum libri I. generalis ad miniſtros Eccleſiæ. Cap. II. p. 242. Specialis prima circa zelum veræ religionis. Cap. III. p. 257. Eos, qui in Eccleſia docent, cavere ſibi debere ab innovatione modorum loquendi, & vocum, quæ autoritatem invenerunt in Eccleſia orthodoxa. (*Hoc monitum eſt craſſe Papiſticum, & reformationi Lutheri ac Zwinglii plane adverſum.*) Cap. IV. p. 269. Reſpondetur objectionibus diſſentientium. Cap. V. p. 288. Veritatem orthodoxiæ (*i. e. religionis dominantis. Nam alius character Politicus & externus in his terris non datur. At hoc iterum eſt pure Papiſticum.*) ſtrenue de-

defendendam eſſe. Cap. VI. p. 298. Secunda circa vitam piam. Cap. VII. p. 311. Fructus, qui ex vitæ ſanctitate Paſtoris ad ipſum privatim redeunt. Cap. IIX. p. 317. Corollarium de remedio, quod ſpirituali ſuperbiæ ſanctus & vere pius miniſter Chriſti opponere debet. (*Sed hic iterum perſpicue definienda erat ſpiritualis ſuperbia, & quid ſit vera ſanctitas & pietas. Item, quod non tolerantia hæreticorum & hæretificium ſit res impia & crimen.*) Patet autem ex hactenus dictis, cui uſui poſſit eſſe liber Vedelii, in controverſia de jure principis circa ſacra, etſi Vedelius multa paſſus fuerit a Zelotis, quod vel tantillum magiſtratui concedere voluerit. Vide ſupra dicta §. XXV. ſeq.

Similia excerpta & monita de libro Rangonis.) §. LXIV. Pergo ad Rangonem. Titulus eſt: *Prudentia circa errores & hæreſes Eccleſiaſtico-Politica*, d. i. Chriſtliche Klugheit mit irrenden auch wohl Kezern zu verfahren &c. durch *Conrad. Tiburt. Rango* D. und Prof. Theol. zu Greiffswalde &c. Alten Stettin 1694. in 12. Pagg. 402. Autor abſque ullo prælo-

1694. quio de natura prudentiæ ſive Eccleſiaſticæ ſive Politicæ rem illotis manibus aggreditur, ſtatim regulas vel obſervationes dando, neque has probando

do niſi exemplis. Habet libellus partes duas, theoreticam unam, alteram practicam. Pars I. Cap. I. Theologicæ controverſiæ quamprimum definiri debent. (*Eſt mera petitio principii, cujus nulla alia ratio dari poteſt, quam, quia hæretici non ſunt tolerandi.*) Cap. II. p. 9. Non tamen ſunt definiendæ per oppreſſionem & perſecutionem orthodoxorum. (*Bene. Nec tamen etiam per oppreſſionem & perſecutionem heterodoxorum. Et quinam ſunt evidenter in praxi orthodoxi, niſi ubique Clerus dominans?*) Cap. III. p. 28. Neque per dubias & æquivocas declarationes, confeſſiones & transactiones. (*Nec his opus eſt, ubi ſimpliciter tolerantur diſſentientes. Nec ſponte obtulerunt ſuppreſſi tales declarationes, ſed plerumque ad eas fuêre coacti.*) Cap. IV. p. 48. Neque per obteſtationes, juramenta, proteſtationes & reverſus. (*Sed & iterum hæretifices ſunt inventores juramentorum religionis.*) Cap. V. p. 50. Neque per proceſſus politicos. (*Recte, quia diſſenſus in explicatione textuum ſcripturæ non eſt vitium, nec crimen, unde deficit fundamentum agendi vel accuſandi. Addi ſaltem debuiſſet, quod nec per Proceſſus Eccleſiaſticos e partim, quia omnes proceſſus Eccleſiaſtici ſunt revera politici, id eſt, non ſpirituales, & qui-*

dem pſeudo-politici, ſive ex principiis Politicæ ſceleratæ deducti.) Cap. VI. p. 55. Neque per Amneſtias. *(Sed cur non? Quia Autor ſic vult & jubet. Imo ſi prohibita ſit hæretificatio diſſentientium ſub certa pœna, & ita hæretifices metu pœnæ non amplius injuria afficiant modeſte diſſentientes, tum non opus eſt amneſtiis. Ergo amneſtiæ ſunt remedia extraordinaria, ubi hæretificium hactenus floruit.)* Cap. VII. p. 64. Sed per colloquia & Synodos. *(vide infra notata §. LXVIII. Hoc remedium eſt ineptiſſimum ad tranquillitatem publicam, imo fons omnium turbarum.)* Cap. IIX. p. 94 Ubi magiſtratui politico competit jus convocandi & dirigendi. *(Non enim nulla eſt convocatio nec directio.)* Cap. IX. p. 114 Theologis vero jus cognoſcendi & definiendi; *(Minime, per notata ad Carpzovii diſputationem de jure decid. contr. Theol.)* Cap. X. p. 132. Sed impartialibus non partialibus, *(Sed hic decipiunt Laicos. Intelligunt enim per partiales religionem preſſam, per impartiales dominantem ſeu orthodoxam. At hæc evidentiſſime partialis eſt, quia eſt una & præcipua pars diſſentientium.)* nec Politicis. *(Hoc iterum pure papiſticum, quia videlicet Politici ſunt Laici, Laici verò habentur pro mulis & aſinis. Aut quia illi dicuntur Politici, qui*

Prin-

Principibus detegunt fraudes Cleri.) Cap. XI. p. 157. Ante omnia conſtare debet de regula & principio definiendi. Cap. XII. p. 158. Quod eſt unice verbum Dei in Eccleſia γνησίως Lutherana. (*Impudentiſſima fallacia. Quaſi verbum Dei in ſe non idem eſſet, ſive in Eccleſia Pontificia ſive in Lutherana. Quodſi intelligas verbum Dei ſecundum explicationem Cleri Lutherani, tum non Dei verbum, ſed verba hominum, qui ex communi & propria confeſſione a Deo non ſunt inſpirati, fiunt norma. Quid diceremus Papiſtis, ſi ipſi talem impudentiam committerent?*) Cap. XIII. p. 163. Et cum illis, qui ſub una confeſſione ſunt, libri ſymbolici. (*vide mox notanda ad cap. 17.*) Cap. XIV. p. 169. His deficientibus dicta ſcripturæ non ſunt exponenda ſecundum Doctores, qui ante litem motam ſcripſerunt, ſed eos, qui falſam explicationem rejecerunt: (*id eſt, non ſecundum Doctores, qui explicationem illam, de qua controvertitur, pro re indifferenti habuerunt, in qua utraque pars tolerari debeat, ſed ſecundum hæretifices.*) neque ſecundum propriam cujusque phantaſiam, ſed ſecundum analogiam fidei. (*Hæc analogia fidei iterum eſt terminus obſcurus, cum utraque pars adverſariorum ad eam provocet. Si explicari debet, ut fit à noſtris,*

per Glaubens-Aehnlichkeit *Rom. XII, 6. eſt iterum petitio principii, cum quilibet dicat, ſuam explicationem eſſe veroſimilem. Imo ob res veroſimiles, & quæ ad evidentem certitudinem non poſſunt deduci, nemo debet alterum perſequi. Solent etiam hæretifices hac voce abuti in diſputationibus, dum non poſſint reſpondere formaliter ad objectiones diſſentientium. Solent enim urgere, ſententiam adverſam repugnare analogiæ fidei, & ſic reſpondent negando concluſionem, & probant theſin loco reſponſionis ad majorem aut minorem ſyllogismi a diſſentientibus prolati.*) Caput XV. p. 175. Minime omnium ſecundum tradita Theologorum heterodoxorum aut ſuſpectorum. (*Novus character partialitatis.*) Cap. XVI. p. 178. Modus procedendi cum hæreticis debet eſſe ordinatus. (*Id eſt, ſine confuſione. Hactenus recte. Iſtum ordinem vero & ſcriptura & recta ratio præſcribunt, ut doceantur, tolerentur cum adhortatione, & evitentur.*) Cap. XVII. p. 182. Non admittenda eſt declaratio diſſentientium, ſed revocatio illis injungenda eſt. (*Quomodo vero revocare poſſunt, ſi non ſint erroris a diſſentientibus convicti? Habes hic iterum ſpecimen tyrannidis, omni anologia fidei repugnantis, ſcilicet dominatus in intellectum aliorum.*) ſi heterodoxia claris verbis

(Sed plerumque qui clara verba *crepant, ſunt idiotæ & pedantæ, ignorantes videlicet, aut ignorantiam affectantes, cum multæ ſint cauſæ, ubi ratio jubet, ut in interpretatione a claris verbis recedamus.)* repugnet ſcripturæ & libris ſymbolicis. *(Et hoc indicium eſt hæretificis & pedantæ, quod ſcriptura ſacra exæquet libros ſymbolicos eorum, qui ſunt ſub una confeſſione, ne v. g. Pontificii provocent ad tria ſymbola vulgaria, Reformati inſuper ad Auguſt. Confeſſionem. Sed addenda etiam hæretifici noſtro eſt Formula Concordiæ.)* Cap. XIIX. p. 189. Declarationes non debent recedere ab ordinaria & uſitata ſignificatione vocum. *(Sed & hæc regula interpretationis falſa eſt, cum multæ cauſæ eſſe poſſint, quæ ſuadeant ſignificationem impropriam.)* Cap. XIX. Adhibendi ad Synodum Notarii. *(Melius, ſi nullæ Synodi habeantur, tum nec opus Notariis.)* Cap. XX. p. 211. Item appellationes ad judicium totius Eccleſiæ, ſi ſententiæ repugnent libris ſymbolicis. *(Id eſt, ſi hæretifices habeant pauciora vota. Sed quid prodeſt ipſis hæc appellatio? & quænam eſt tota Eccleſia? An etiam illa, quæ ſentit cum diſſentientibus? An vero ſolum illa, quæ cum hæretificibus? Si prius, his nil proderit appellatio: Si poſterius, palpatur iterum partialitas.)* Cap. XXI. p. 220. Agnitio erroris a convictis publica revocatione

catione confirmanda. (*Sed quænam adeſt errantium convictio per pluralitatem votorum diſſentientium & quidem partialia? Quid reſponderet autor, ſi Patres concilii Tridentini ejuſmodi convictionem ei opponerent?*) Cap. XXII. p. 244. Formulæ revocationum caute ſunt concipiendæ, nec a ſolis revocantibus. (*Id eſt, quia ſciunt hæretifices, diſſentientes non eſſe convictos per vota partialia Synodi, & quia horum ſanguinem ſitiunt, ideo nova tyrannide utuntur in concipiendis formulis, ut eo citius novam occaſionem ſæviendi in innocentes nanciſcantur.*) Cap. XXIII. p. 250. Etiam ſcripta errantium ab ipſiſmet ſunt rejicienda, vel annullanda, vel confiſcanda. (*Cur? quia venenum ibi latet. Quid igitur prodeſt medicina orthodoxa veneno illi oppoſita?*) Cap. XXIV. p. 258. Atque ſententia condemnans eſt a Principe publicanda. (*Hoc eſt, Princeps debet eſſe brachium & executor tyrannidis maxime irrationalis, ad privationem ſubditorum optimorum & pacificorum, imo ipſius juris majeſtatici præcipui tendentis.*) Cap. XXV. p. 263. Theologis incumbit etiam, doctrinam condemnatam & revocatam refutare, modo parcatur revocantibus. (*Sed cur non refutaſtis, antequam condemnarentur diſſentientes? Si refutaſtis jam antea, quid opus eſt nova refuta-*

futatione? Si non, pedantica eſt refutatio, ubi nemo contradicere poteſt, etſi vellet. Adde, quod non refutari poſſint revocantes, ut iis parcatur, ſed potius vel tacite irrideantur, quod non poſſint contradicere &c.) Cap. XXVI. p. 266. Revocandi ſunt orthodoxi & reſtituendi. *(Si tolerantia diſſentientium ſemel eſt ſtabilita, tum nulla revocatione ſive orthodoxorum ſive heterodoxorum opus eſt.)* Cap. XXVII. Impenſæ vel a Principe vel ab Eccleſia ſuppeditandæ. *(Et hæc obſervatio cadit firmato jure tolerantiæ. Tum enim Synodis non eſt opus.)* Pars II. Cap. I. p. 286. Exempla proceſſus prudenter inſtituti *(Nempe ſecundum hypotheſes hæretificum, Secundum noſtram doctrinam exempla priorum quatuor capitum ſunt exempla tyrannidis Clericalis.)* in Concilio Chalcedonenſi contra Eutychen. Cap. II. p. 295. Item in Concilio Conſtantinopolitano III. contra Monotheletas. Cap. III. p. 310. Ducis Pomeraniæ 1593. contra Stygium & Friſium. Cap. IV. p. 316. In Suecia 1662. contra Epiſcopum Stregenſem. Cap. V. p. 337. Exemplum proceſſus imprudentis ſub Heraclio pro Monotheletis. *(Regulariter nobis omnes proceſſus Synodales ſunt imprudentes & irrationales; quatenus tendunt ad condemnationem vel ejectionem alterutrius partis diſ-*

ſentientium, & ad deciſionem quaſtionum controverſarum ſpeculativarum. Sed quidſi tendant ad tolerantiam diſſentientium? Reſpondeo: 1. Caſus non eſt dabilis. 2. Ad tolerantiam non opus eſt conſenſu Cleri, ſed hoc melius exercet Princeps per miniſtros laicos.) Cap. VI. p. 342. Ex Centuriatoribus Magdeburgenſibus. (*Cur non ex dictamine recta rationis? Quaſi Centuriatores fuerint a Deo inſpirati aut infallibiles.*) Non convenire Politicis poteſtatem formulas concipiendi, easque obtrudendi Clero. (*Concedo, ſi loquatur de formulis hæretificantibus, nego, ſi intelligat formulas tolerantiæ.*) Cap. VII. p. 353. Clerus obligatur, ut tales formulas rejiciat. Cap. IIX. p. 373. Origo erroris in Papatu, nimius amor ſcriptorum humanorum: (*Bene, ſed hoc laborant omnes hæretifices.*) nimia veneratio Epiſcopi Romani: (*Hac quidem caremus, ſed tamen reſtat nimia veneratio* der Gern-Päbſte.) nimia multiplicatio ceremoniarum: (*Neque hac caremus Lutherani.*) perſecutio teſtium veritatis. (*Sed quinam ſunt illi? Flacius eos appellat teſtes veritatis, qui ſe oppoſuerunt Clero Papali. Annon etiam apud nos tales ſunt, qui ſe opponant noſtris Clericis extravagantibus? In genere teſtes veritatis ſunt etiam qui ſuadent tolerantiam. Sed hoc hære-*

hæreticos, imo atheos eſſe clamant hæretifi.cates.) Cap. IX. p. 380. Heterodoxi adulantur Politicis. (*Et orthodoxi idem faciunt, ſi eorum Eccleſia ſit preſſa, ut tolerantiam impetrent. Si vero eorum religio ſit dominans, Politici, educati in Academiarum principiis papizantibus, adulantur Clero dominanti.*) Hi vero ad componenda diſſidia ſunt inepti: (*Utique ſi hæretificationibus & praſcriptione formularum diſſidia componere velint. Sed hoc modo Clerici magis ſunt inepti, quia hæretificationes & formularum præſcriptiones invenerunt, cum tamen hoc pacto 1. diſſidia non componantur, ſed augeantur & foveantur, 2. Reſpublica damnum patiatur, ſi homines innocentes contra nocentes non defendantur. &c. At ſi diſſidia componantur, ut fieri debebat, introductione tolerantiæ, ad eam magis apti ſunt Politici, quam Eccleſiaſtici ob multas rationes.*) Cap. X. p. 394. Exemplum Ambroſii, ipſum Imperatorem judicem recuſantis. (*Quaſi Ambroſius fuerit omni exceptione major, & quaſi hic non ad primos fundatores Papiſmi Politici pertineat. Cur non potius provocavit Autor ad exempla Chriſti, inculcantis:* Vos autem non ſic, *aut Pauli docentis,* quemlibet eſſe debere ſubditum Magiſtratui? &c.) Jam unicum addo, antequam tranſeam ad ſequentia, ut moneam

neam lectores, mecum in doctrina de jure Principis circa ſacra ſentientes, ne forte iraſcantur viro tam craſſe papizanti. Erat vir optimus, ingenii vivacis, & animi ſinceri. Ipſe eum talem expertus ſum, cum olim ante quinquaginta prope annos, per aliquot dies occaſionem nactus eſſem cum ipſo converſandi. Videlicet cum Francofurti ad Oderam ſtudiis operam darem, & ipſe cum uxore ſua ſocrum, in cujus ædibus habitabam, viſitaret. Et egomet ipſe tum ſpiritu hæretificationis infectus eram, & dolebam valde, quod Pater meus perſuaderi ſibi paſſus eſſet, ut me mitteret in Academiam non γνησίως Lutheranam. Ipſe Rango ea, quæ hic ſcripſit, bona, imo optima fide & intentione propoſuit, ita enim edoctus fuit in Academiis, quas ipſe frequentavit. Pro talibus cum Salvatore orandum eſt, ut Deus ipſis ignoſcat, cum neſciant, quid agant, & putent, ſe hæretificationibus ſuis gloriam Dei promovere.

Monita ſpecialia circa finem.

§. LXV. Circa finem caveat princeps, ne ſibi imponi patiatur, ac ſi gloria Dei promoveatur per evidentem turbationem quietis publicæ. (*Vide illuſtre exemplum apud*

Lar-

Larraum Tomo. I. generali fol. 380. Lavriz vom Pabſtthum *p. 601.*) Prætextus enim gloriæ divinæ ſæpe fuit pallium quæſitæ a Clero tyrannidis. (*§. 42. Cap. 17. Cautel. Juriſpr. Eccleſ.*)

§. LXVI. Nimirum, quod exemplum a Larræo & Lairizio adductum attinet, Thomas Archi-Epiſcopus Canterburienſis in lite cum Rege Angliæ Henrico II. ſemper prætendebat honorem & gloriam Dei, qui prætextus poſtea reſolvebatur in provocationem ad conſcientiam ſuam & jura Eccleſiæ, id eſt, Cleri dominantis. Confer ſupra *cap. 15. §. 15. harum cautelarum.* Huc pertinet elegans locus ex Mich. Vaſſore *Tom. II. lib. 6. p. 54.* On demandoit aux *Jeſuites* pluſieurs autres conditions facheuſes, qui renouvellioent la memoire de ce, que les Magiſtrats & les gens bien ſenſées avoient dit autrefois du danger, d' un inſtitut extraordinaire, qui ſous le prætext ſpecieux, de s' appliquer à la reformation des moeurs; de travailler à l' inſtruction de la jeuneſſe, & de procurer ce, qui luy plait de nommer *la plus grande gloire de Dieu*, ne tendoit, qu' à decouvrir les ſecrets des familles, à gouverner (Hujus moniti exempla.)

abſolument les conſciences, & à former une caballe redoutable, & entierement devouée au Pape dans tous les Etats de ſon obedience. Aliud exemplum de homicidio a pictore commiſſo, eum in finem, ut eo melius poſſet pingere imaginem Chriſti crucifixi, & a Papa, ſub prætextu, quod factum hoc fuerit in gloriam Dei Jeſuiticam, additis pictori præmiis, non punito, vide apud autorem de l'Eſpion dans le Cour de princes Chretiens *Tom. V. p. 21. ſeq.* Confer dicta *in notis ad Lancel. p. 1350. ſect. 2.* item in notis ad Melchioris von Oſſe Teſtament *p. 104. 208. 263. 305. 364. 365. 371. 452. 458. 472. 475. 540. ſeq.*

Et circa media injuſta & inania.

§. LXVII. Intuitu mediorum cavebit Princeps a perſecutione errantium. (*Religio enim nec debet, nec poteſt cogi.*) Caveat, ne ſibi imponi patiatur per diſtinctionem inter errorem blasphemum & mere hæreticum. (*Vide, quæ ea de re notavi ad Huberum de jure Civit. lib. I. Sect. 5. p. 190. n. 22. & p. 199. ſeq. Lege acta primorum Conciliorum, ubi obſervabis, fere ſemper clamatum eſſe de erroribus blasphemis. Nota etiam ſunt ſcripta virulenta contra Reformatos, in quibus etiam hi blasphemia*

phemiæ falſo accuſati ſunt.) Caveat ergo, ne putet, ejusmodi remediis pacem quæri poſſe, per quæ etiam per indirectum intenditur perſecutio errantium, etiam pacifice viventium. (*Vide elegantem locum in Clerici Bibliotheque choiſie Tom. X. p. 331. quod doctrina perſecutionis ſit crimen maximum.*) Ergo caveat, ne pacem quærat per fabricam novarum formularum. (*Huc pertinet maxime Hoſpiniani Concordia diſcors, & quilibet videt, per ejusmodi formulas quæri perſecutionem errantium.*) Aut per excommunicationem errantium. (*Nam hæc eſt directa perſecutio. Imo poteſtas excommunicandi Clero indulta eſt fere unicum fulcrum extorti Principibus a Clero imperii circa ſacra. Quod ipſe Huberus, excommunicationem tamen defendens, agnoſcit d. ſect. 5. c. 5. §. 19. Conf. notas ad p. 160. 161. lit. c. & f.*) Aut per revocationem errantium metu extortam, (*Quia hæc ſit metu perſecutionis, nec ſincera eſt, & ideo extorquetur per perſequentes, ut poſtea eo me-*

liorem prætextum perſequendi habeant.) Aut per Synodos & Concilia. (*Quia horum ſcopus eſt excommunicare, & formulas præſcribere.*) Aut per colloquia diſſentientium. (*Quia hæc ſunt fruſtranea, ut patet per inductionem. Vid. Arnold. ſecul. 16. & 17. in capitibus de colloquiis.*) Aut per juramenta religionis. (*Nam & hæc tendunt ad perſecutionem, & faciunt hypocritas. Quæ vero Könïgius in caſibus conſcientiæ contra diſputat, evidenter reſpiciunt odium Reformatorum. Vid. §. 43. ad §. 51. c. 17. Cautel.*)

(Declarationes horum monitorum.) §. LXIIX. Quæ de cavenda diſtinctione inter errorem blaſphemum & mere hæreticum notavi, iis adde ea, quæ circa abuſum doctrinæ juris Canonici de blasphemia latius diſſerui *in notis ad Lancel. p. 2006. ſeq. nota 250.* De perſecutione errantium adde, quod perſecutio etiam detur indirecta, ſi perſecutores præmiis & honoribus afficiantur, moderati vero cogantur manere in egeſtate, aut perſecutorum libidini maneant expoſiti. Cleric. *d. Tom. X. p. 332.* Quod monitum de Synodis & colloquiis attinet, equidem Rango

Rango *de prudent. circ. error. & hær. in cap. 7. ſeq.* commendat Synodos & colloquia, ſed nullo fundamento rationali utens, verum ſolis exemplis pugnans. Inde ſtatim *cap. 8. & 9.* principi ſaltem jus brachii relinquitur & poteſtas convocandi, poteſtas vero judicandi & definiendi ſolis Theologis. *Capite 11.* vero ponitur requiſitum, quod judices debeant eſſe impartiales. Id enim requiſitum eſt impoſſibile, ſi in ſenſu genuino ſumatur. At ipſe explicat, judex impartialis, id eſt orthodoxus, non heterodoxus. Ita vero hoc requiſitum fit eluſorium.

Item circa tolerantiam tanquam unicum remedium rationale.

§. LXIX. Contra caveat Princeps, ne ſibi imponi patiatur a perſecutoribus, ac ſi media evidenter apta, ſint illicita. (*Nam religio vera non repugnat juri naturæ, aut dictamini rectæ rationis, ut jam ſupra dictum.*) Ut: Amneſtia & ſilentium utrique parti impoſitum, aut ſaltem prohibitæ mutuæ hæretificationes. (*Valde quidem diſplicent hæc remedia Rangoni* Part. I, de prud. circa err. cap. 6. & Part. 2. c. 5. ſeq. *Sed ex quo ſpiritu illa nata ſint, facile apparebit ei, cui notæ ſunt ea de re controverſiæ Mar-*

 chica

chica ſuperioris ſeculi de moderatione Elenchi. Eventus declaravit, quam prudenter talia media, fruſtra reclamantibus perſecutoribus adhibeantur.) Uno verbo, tolerantia errantium, ſalva tamen doctrina veritatis. (§. 52. 53. 54. *cap. 17. Cautelarum.*)

(Videlicet accedentibus Politicis, Papizantium ex Clero ſputa non lingentibus.

§. LXX. Addendum hic etiam erit ex ſupra dictis, cavere debere Principem, ne ſibi perſuadere patiatur, Politicos, Papizantium ex Clero ſputa non lingentes, eſſe ineptos ad jura Principis circa ſacra cum tranquillitate Reipublicæ defendenda. Repete hic ea, quæ ſupra §. LXII. in genere de libris Vedelii & Rangonis monui, item §. LXIII. in ſpecie ad Vedelii *Lib. I. cap. 4.* & §. LXIV. ad Ragonis *Part. II. Cap. 6. & 9.* Optandum eſſet, ut quis ea, quæ in *Cautel. circa præcogn. Juriſpr. Eccl. cap. 14. §. 1. & 2.* breviter indicavi, partim de perſecutione & ſuppreſſione Politicorum per Epiſcopos, partim de horum adulatione erga Politicos, ſi eorum ope opus haberent, fuſius deduceret, & exemplis ex ſingulis ſeculis illuſtraret. Tum ut rationes perſpicuas oſtenderet, qua de cauſa factum fuerit, ut poſt Reformationem Politici vel JCti proteſtantes reliquias iſtas pa-

pales

pales jura principum circa ſacra ſupprimentes cum Clero eas propagante ſerio prope ultra duas annorum centurias defenderint. Nimirum quod Profeſſores juris Canonici crediderint, ſibi non permiſſum eſſe, ut vel latum unguem recedant a doctrinis Juris Canonici evidenter quietem Reipublicæ turbantibus, quarum præcipue fuêre tres: 1. jura Eccleſiaſtica ex ſola ſcriptura & quidem ſecundum expoſitionem Cleri papizantis defendenda eſſe, quamvis hæc expoſitio repugnaret rationi, ſub prætextu, in concurſu fidei & rationis captivandam ſemper eſſe rationem ſub hac fide mere cerebrina; unde deducta fuit 2. concluſio abſurdiſſima, hæreſin eſſe crimen, & inde 3. ſua ſponte fluens corollarium, tolerantiam diſſentientium eſſe rem fidei repugnantem.

§. LXXI. Quibus præmiſſis ſubjungi poſſet hiſtoria controverſiæ poſt medium ſeculi præcedentis inter proteſtantes potiſſimum ortæ & variis ſcriptis continuatæ, in quibus iſta tria fulcra Papatus Politici a cordatioribus quibusdam paucis fuêre impugnata, & non ſine ſucceſſu defenſa. Hic ſaltim paucos indicabo libellos & diſſertationes quasdam ſi non præcipuas, ſaltem ex

(Recenſio variorum ſcriptorum de fide & ratione, item pro & contra tolerantiam.)

ex præcipuis non infimas, & quidem ſecundum tempora, quibus fuerunt
1668. edita. Anno 1668. Amſtelodami edita fuere conjunctim *Hobbeſii* opera omnia, quæ latine ſcripſit. Inter ea ultimum hunc habet titulum: *Leviathan, ſive de materia, forma & poteſtate civitatis* Ecclesiaſticæ & *Civilis.* Hujus operis Pars 3. agit *de civitate Chriſtiana* a *cap. 32. ad 43.* ubi præ reliquis notari merentur cap. 32. *de Politicæ Chriſtianæ principiis:* cap. 35. *de ſignificatione in ſcripturis vocabulorum, regnum Dei, ſanctum, ſacrum, ſacramentum:* cap. 39. *de ſignificatione, quam habet in ſcriptura ſacra vocabulum Eccleſia:* cap. 42. *de poteſtate Eccleſiaſtica.* Pars 4. tractat *de regno tenebrarum,* nimirum cap. 43. *de tenebris ſpiritualibus a non recta interpretatione ſcripturarum:* cap. 44. *de Dæmonologia aliisque reliquiis religionum Ethnicarum:* cap. 45. *de tenebris a vana Philoſophia & traditionibus fabuloſis:* cap. 46. *de lucro ab hiſce tenebris, quid ſit, & quibus accreſcat.* Huc etiam pertinent ex Appendice duo priora capita de *Symbolo Nicæno* &
1682. de *hereſi.* Anno 1682. Amſtelodami in 12. editus eſt libellus ſub titulo: *Traitè de la raiſon humaine* traduit de l'Anglois & augmenté d'une preface, qui contient pluſieurs autorités juſtificatives des

ſen-

ſentiments de l'Auteur. Ipſa hæc præfatio ſola implet 108. paginas, & in ea Autor voluit probare ex ſcriptura ſacra, ex teſtimoniis Ethnicorum, Judæorum, Patrum Eccleſiæ, quod etiam in quæſtionibus de religione cuilibet liceat uti recta ratione, & quod adeo Chriſtiana religio vera non repugnet rationi, ſed quod diſtinctio inter ſententiam orthodoxam & hæreticam ſit inventa ad decipiendos homines recta ratione utentes. Tractatus ipſe paginis 78. conſtans ſepoſitis autoritatibus theſin hanc multis rationibus demonſtrare & potiſſimum objectionibus ſententiæ communis reſpondere intendit, rejectis etiam p. 41. ſeq. principiis Hobbeſii. Collectores *Actorum Eruditorum* anno 1683. p. 306. ita de autore judicant, quod, ſi ſcopus ejus ſpectetur, mitius judicium admittat: ſed periculoſam eſſe argumentationem & principio fidei *unice* ſecundum noſtrates a ſacris literis petendo adverſam, atque medium apprehendendi principii cum ipſo principio confundentem, ut difficile non ſit viris Theologis, aſſertum hoc fundamenta religionis aperte confeſſens, ſolidis rationibus refutare. An vero talis refutatio a noſtratibus tentata ſit, ego quidem neſcio. Anno 1684. alius 1684.

tractatus in 12. paginis 103. conſtans Roterodami fuit editus, ſub titulo: *Tolerance des Religions*, in quo autor præcipue monſtrare voluit, intereſſe Galliæ, ut Reformati non ejiciantur, ne craſſiſſimæ abſurditates Cleri Pontificii in Gallia triumphum canant. Meo exemplari amicus adſcripſerat, doctiſſimum Bailium ejus autorem eſſe. Anno
1685. 1685. *Andreas Wiſſowatius* libellum in 12. pagg. 102. publicavit, ſub titulo: *Religio Rationalis*, ſeu de rationis judicio in controverſiis etiam theologicis ac religioſis adhibendo. Cui nihil addo, cum ex titulo jam ſatis, quænam fuerit autoris intentio, appareat. Anno
1686. 1686. prodiit Coloniæ in 12. pagg. 66. diſſertatio, *de jure ſumma poteſtatis circa conſcientiam civium, auctore recta rationis dictamine*, in qua autor voluit oſtendere, quod præcipuum fulcrum Papatus ſit affectatus dominatus in conſcientias, & quod adeo rex, qui talem poteſtatem in cives exercere velit, ipſo jure ſummo imperio excidat. Eodem anno etiam lucem aſpexit in 12. pagg. 584. *Commentaire Philoſophique ſur ces paroles de Jeſus Chriſt: Contrain les entrer.* Ou l'on prouve par pluſiers raiſons demonſtratives, qu' il n' y a rien de plus abominable, que de faire des con-

verſions par la contrainte, & l' on refute tous les ſophiſmes des convertiſſeurs, & l' Apologie, que S. Auguſtin a faite des perſecutions. Conſtat duabus partibus, in quarum prima theſin probare, in ſecunda objectionibus reſpondere voluit autor, qui, ni fallor, tum credebatur eſſe Bailius. Cæterum hic non apparet refutatio Apologiæ Auguſtini. Cum vero ſequente anno 1687. alius autor anonymus contra illas duas partes hactenus recenſitas Roterodami in 12. pagg. 298. ederet alium tractatum ſub titulo: *des droits des deux Souverains en matiere de religion, la conſcience & le Prince*, pour detruire le dogme de l' indifference des religions & de la tolerance univerſelle; prior autor eodem anno edidit *partem tertiam du Commentaire Philoſophique pagg.* 233. &c. in quà literas Auguſtini, in quibus converſionem violentam hæreticorum defendere hinc inde voluit, præmiſſo ſemper textu ex epiſtolis Auguſtini, refutare aggreſſus eſt, & ſimul in præfatione declarat, cur non reſpondeat autori des droits de deux Souverains, potiſſimum quia ſtatum controverſiæ vel data opera, vel ex ignorantia mutaverit. Succeſſit huic parti tertiæ anno 1688. *Supplement du Commentaire Phi-*

1687.

1688.

Philoſophique &c. pagg. 395. Ou entre autres choſes l' on acheve de ruiner la ſeule echapatoire, qui reſtoit aux Adverſaires, en demontrant, le droit égal des Heretiques pour perſecuter a celui des Orthodoxes. On parle auſſi de la nature & origine des erreurs. Præmiſſa eſt præfatio, in qua autor rationem reddere voluit, cur ſuppreſſerit reſponſionem ſatis prolixam jam elaboratam tractatus de droits des deux Souverains, quarum primaria fuerit, quod reſponſio ſufficiens paucis paginis, ut in præfatione illa oſtenderit, includi poſſit.

1689. Anno 1689. edita eſt Goudæ in 12. pagg. 96. *Epiſtola de tolerantia ad clariſſimum virum T. A. R. P. T. O. L. A. ſcripta a P. A. P. O. J. L. A.* Quid ſignificent iſtæ literæ obſcuriores declaravit autor, qui anno 1710. publicavit les oeuvres diverſes de Monſ. Locke in præfat. p. 3. quod ſcilicet ſcripta fuerit illa Epiſtola ad *Theologiæ apud Reformatos Profeſſorem, Tyrannidis Oſorem, LIMBURGIUM Amſtelodamenſem*, per *Pacis Amicum, Perſecutionis Oſorem, Johannem LOCKIUM, Anglum.* Traduxit hanc epiſtolam editor des oeuvres diverſes in linguam Gallicam, ubi extat a *p. 1. ad p. 140.* & cum hæc verſio ſit in plurium manibus, quam prima editio

tio latina, credo gratius lectori futurum, ſi in excerptis hujus epiſtolæ citem paginas verſionis Gallicæ. Primaria theſis Lockii eſt *p. 1.* Tolerantiam religionum univerſalem eſſe primarium characterem veræ Eccleſiæ, & terminum Eccleſiæ orthodoxæ eſſe ambiguum & primario ad larvandum dominatum in conſcientias inventum, cum contra *(p. 4.)* ſcriptura commendet fidem per charitatem activam, non vero per ferrum & ignem. Sequitur *p. 13.* ſpecialior inquiſitio, de limitibus inter Rempublicam & Eccleſiam. Rempublicam dicit *p. 14.* eſſe ſocietatem hominum ſolummodo ad bona civilia (vitam, libertatem, corporis integritatem & indolem, & bonorum fortunæ poſſeſſionem,) conſervanda, promovendaque conſtitutam, non vero *p. 16.* ad curam animæ & veram religionem, cum tota poteſtas magiſtratus civilis conſiſtat in coactione, coactio vero *p. 20.* non promovere poſſit ſalutem animarum. (Adde illuſtrationem hic dictorum *p. 94. ſeq.*) Eccleſiam dicit *p. 22.* eſſe ſocietatem liberam hominum ſponte ſua coëuntium, ut Deum publice colant eo modo, quem credunt numini acceptum fore ad ſalutem animarum, & ordinis cauſa leges,

p. 25.

p. 25. vel communi conſenſu, vel per alios electos condentium. His præſuppoſitis tradit præcepta ſpecialia tolerantiæ. 1. Nullam Eccleſiam (*p. 32.*) teneri tolerantiæ nomine eum in ſinu ſuo fovere, qui monitus obſtinate peccet contra leges ſocietatis. Sed cavendum tamen eſſe, ne excommunicationis decreto adjiciatur vel contumelia vel violentia in corpus & bona ejecti. 2. Neminem privatum (*p. 34.*) poſſe alterius bona civilia ſub prætextu quod hic ſit alterius religionis, quoquo modo invadere vel imminuere. 3. Idem dicendum eſſe (*p. 35.*) de diverſis Eccleſiis ad ſe relatis, cum & hæ utantur erga ſe juribus ſingulorum, quod *p. 37.* declarat exemplo, ſi v. g. Conſtantinopoli ſint duæ Eccleſiæ, una Remonſtrantium altera Contraremonſtrantium. 4. Neque adeo majori jure (*p. 42.*) gaudere Epiſcopos & quoscunque miniſtros Cleri nomine venientes, ſed horum potius officium conſiſtere in hortando, errores modeſte refutando, & hominibus parcendo. 5. Magiſtratum civilem quod attinet, nec hujus curam intuitu religionis (*p. 49.*) eſſe coactivam ſed charitativam, quæ docendo, monendo, ſuadendo conſulit. Ergo (*p. 64.*) debere magiſtratum vi toleran-

tiæ

tiæ permittere ſocietatibus Eccleſiaſticis in Republica liberos conventus publicos. Sequuntur regulæ ſpecialiores de officio Magiſtratus partim intuitu rituum, partim intuitu dogmatum. Intuitu rituum 1.) Magiſtratus nec in ſua (*p.66.*) nec in aliena Eccleſia poteſt ritus Eccleſiaſticos vel ceremonias cultus divini lege civili ſancire; non obſtante poteſtate Magiſtratus legislatoria intuitu rerum alias indifferentium, quia hæc poteſtas non eſt extendenda ad cultum religioſum (*p.67. ſeq.*) Nec obſtat, quod ipſis Eccleſiis permittatur poteſtas intuitu rituum varia v.g. locum, tempus &c. determinandi. Reſpondet autor, (*p.73.*) diſtinguendum eſſe inter partem cultus & ſimplicem circumſtantiam, item inter religionem Judaicam & Chriſtianam. 2.) Magiſtratus non poteſt tollere ritus ſacros Eccleſiæ receptos *p. 75.*, niſi ſint tales, qui in vita civili ſunt prohibiti, v.g. immolatio infantum, ſtupra promiſcua &c. Ergo (*p. 79.*) debet etiam tolerare Eccleſiam idololatricam, etſi (*p.83.*) idololatria ſit vitium ſeu peccatum, etſi (*p. 85.*) lex Moſaica juſſerit, idololatras exterminandos eſſe. Intuitu dogmatum & quiden 1) ſpeculativorum (*p. 91.*) ſeu articulorum fidei,

fidei, ea ſunt toleranda, cum lex non poſſit producere fidem. 2.) Intuitu dogmatum practicorum & hæc ſunt toleranda (*p. 105.*) niſi turbent quietem Reipublicæ & repugnent bonis moribus, etiamſi (*p. 106.*) talia dogmata turbantia involuta ſint terminis technicis fucum fatiencibus: v. g. hæreticis non eſſe fidem ſervandam; Reges excommunicatos regno excidere; Dominium fundari in gratia &c. 3.) Ea Eccleſia non poteſt prætendere tolerantiam, (*p. 109.*) in quam, quicunque initiantur, ipſo facto tranſeunt in obedientiam alterius principis. 4.) Nec athei ſpeculativi (*p. 111.*) ſunt tolerandi. Denique reſpondet (*p. 112.*) objectioni, conventus Eccleſiaſticos diverſarum religionum dare occaſionem ſeditionibus, reſpondendo, potius prohibitionem conventuum horum eſſe veram ſeditionum cauſam &c. Edidit etiam Lockius tractatum in lingua gallica *de rationabilitate Religionis Chriſtianæ*, ſed hic quidem ad ſcopum præſentem minime ſpectat. Ergo ad alia ſcripta.

1691. Edita fuit anno 1691. ſine mentione loci & autoris in 12. pagg. 115. *Lettre ecrite d' Allemagne en Hollande, contenant des Reflexions ſur la tolerance Eccleſiaſtique.* Scopus epiſtolæ eſt, improbandi tolerantiam

rantiam Eccleſiaſticam. Scriptum alias eſt ſatis modeſtum. Et ut ſpecimen ſaltem aliquod exhibeam ſcopi & modi ratiocinandi, quo autor utitur, *p.32.* aſſerit, diſſenſiones in intellectu eſſe cauſas diſſenſionum in voluntate, & inimicitiarum. Item *p.38.* Defenſores tolerantiæ concedere libertatem contradicendi; ergo etiam concedere diſſenſum: imo tolerantiam & contradictionem eſſe æque contradictoria, ac v. g. videre & non videre. Porro *p. 53. ſeq.* probare vult, tolerantiam eſſe contrariam regulis prudentiæ, bonæ fidei & religionis Chriſtianæ; item voluntati divinæ & praxi Apoſtolorum. *P.97.* citat autorem *Apologiæ veræ Tolerantium*, item *p.101.* autores *Epiſtolæ Intolerantis ad Theologum Intolerantem*, & autorem *Epiſtolarum ex Helvetia. P. 102.* conſtituit tres claſſes tolerantium, unam autoris du Commentaire Philoſophique, & qui cum ipſo ſentiant, ſecundam autorum Epiſtolæ Intolerantis ad Intolerantem, qui ſimpliciter damnent illum autorem, & tertiam autoris literarum ex Helvetia, qui defendat autorem du Commentaire Philoſophique, ſed cum limitatione, ſi bene explicetur. *P. 103.* citat Juriæi *lettre cinquieme du Tableau de Socinianisme*, & *p. 104.* ambigue de ipſo judicat &c.

Edidit etiam celeberrimus Belgarum JCtus *Noodtius* duas orationes, unam
1699. *de juribus ſummæ poteſtatis*, habitam 1699. alteram *de libertate Conſcientiæ* habitam
1706. anno 1706. quas conjunctim anno 1707. in linguam gallicam tranſtulit *Johannes Barbeyracius*. ea potiſſimum intentione, (*vid. p. 7. præfationis.*) ut refutet eos, qui, etſi profiteantur Chriſtianiſmum, prætendant tamen, quaſi ſcriptura ſacra defendat opiniones abſurdiſſimas pariter & crudeles, poteſtatis deſpoticæ imperantium, & intolerantiæ aut perſecutionis in cauſis religionis. Addit Barbeyracius, defenſores harum opinionum eſſe non ſolum ineptos Criticos & Theologos ignorantes, ſed & turpes adulatores & Doctores ambitione
1707. turgentes. Anno 1707. prodiit Amſtelodami in octavo pagg. 472. Petri Poireti *Fides & ratio collatæ ac ſuo utraque loco redditæ adverſus principia Johannis Lockii*. In quo tractatu voluit Poiretus refutare theſes 22. tractatui præmiſſas *de rationis præ fide excellentia atque præſtantia*, quas eruditus quidam Scotus, principiis Johannis Lockii imbutus in Anglia ediderat. Controverſi-
1708. am hanc examinavit anno 1708. *diſputatione* publica 38. paginis conſtante *Johannes Wolfgangus Jægerus*, Cancella-

rius Tubingenſis. Scopum indicant ſequentia præfationis verba p. 4. *Pugna & certamen, licet amicum erit, cum ſummis illis ingeniis, Lockio & Poireto: quæ quia oppoſitas plane acies habent, dum alter rationem ſupra fidem extollit; alter ex fide Deum facit, & rationem plane annihilatam vult, inde videtur mediatore opus, qui utramque partem vel conciliet, vel utrique exceſſus ſuos monſtret.* Alia ſcripta de fide & ratione, item pro & contra tolerantiam ut jam taceam. Fructus potiſſimus hujus controverſiæ in eo conſiſtit, ut cordatiores & præjudicio autoritatis non plane ſuffocati, quamvis nondum adeo multi, tandem diſcerent non ſolum abſurditatem doctrinæ communis, quaſi hæreſis ſit crimen, ſed & diſtincte cognoſcerent, & publice docere non erubeſcerent, hæretificium potius ad claſſem criminum & quidem non leviorum ſed graviſſimorum pertinere. Vide quæ hac de re latius diſſerui *in notis ad librum 4. Lancelotti nota 154. p. 1885. ſeq. & nota 159. p. 1900. ſeq. item nota 160. p. 1917. ſeq.*

§. LXXII. Modo tamen errantes ipſi tolerantiam doceant. *(Unde tolerari haud dubie non poſſunt prudenter Pontificii, quorum primum* *Cautelæ ſpeciales circa tolerantiam.*

quaſi principium eſt, non tolerare diſſentientes.) Quodſi non doceant, (*unde facile patet, quid mereantur illi, qui exemplo Auguſtini, quamdiu perſecutionem patiuntur, tolerantiam perſecutoribus inculcant, tolerantiam vero conſecuti & patientiam, perſecutionis doctrinam ſuadent & prædicant.*) emigrare jubeantur, ſed bonis conditionibus. (*Unde caveat Princeps, ne emigrationem confundat cum exilii & relegationis pœna.*) Quodſi alio modo evidenter ſtatum turbent, puniri inſuper poſſunt ut turbatores. (*Exemplo Anabaptiſtarum Monaſterienſium. Dico EVIDENTER. Unde caveat Princeps, ne pro turbatione ſtatus habeat errores ipſos, etſi forte indirecte aut directe ad turbationem ſtatus tendant. Ita optandum eſſet, ut ſaltem per emigrationem poſſit Reſpublica purgari a doctrinis Jeſuiticis. Nec cordato probari poteſt Conſilium Melanchthonis adverſus Anabatiſtas, relatum* in der Hiſtorie der Weißheit und Thorheit.) Sed tamen

men & hi tolerandi, ſi per uſum juris ſui princeps evidenter turbet quietem publicam, v. g. ob potentiam diſſentientium. Quæ cautela maxime locum habet, ne tollantur violenter ceremoniæ ſuperſtitioſæ. (*Utinam eam obſervaſſent Fridericus Palatinus in Bohemia, & Chriſtianus I. in Saxonia, item olim Imperatores Græci Iconoclaſtæ.*) Qua in cauſa optima cautela eſt, curare, ut populus ſermonibus placidis & rationalibus de ſuperſtitione ceremoniarum convincatur, & libertas permittatur cœtui errantium, iis utendi & non utendi. Maximopere vero proſpiciendum erit Miniſtris Eccleſiæ, ne amittant alimenta per ſublationem ejusmodi ceremoniarum, & ut admittantur ad conſilia de rebus Eccleſiaſticis. (*§. 55. ad §. 60. c. 17. Cautelarum.*)

§. LXXIII. Oſtendent autem cautelæ hæ ſpeciales circa tolerantiam adhibendæ, quod non approbem in omnibus doctrinas ſcriptorum pro tolerantia in §. LXXI. recenſitorum. Addendum etiam eſt circa eos, quos *in §.* (Harum cautelarum declaratio.)

praced. dixi *evidenter* ſtatum turbare, ne pro talibus habeantur cum autoribus præfationis Formulæ concordiæ, qui formulas credendi nolunt ſibi a Clero damnante præſcribi, neque illi, qui ad oculum demonſtrarunt, & adhuc demonſtrant, falſitatem reliquiarum Papatus in Academiis proteſtantium adhuc regnantes. Vide ſupra dicta §. XVII. ſeq.

CAPUT II.

Monita neceſſaria de methodo & aliis ſupplementis continuationis hiſtoricæ.

SUMMARIA.

Excerpta ex Lairizii Pabſts-Thron. §. LXXIV. *Ex Richerii hiſtoria Conciliorum.* §. LXXV. *Ex Varillaſii hiſtoire de l' Hereſie.* §. LXXVI. *Ex Lunigii Conſiliis Status.* §. LXXVII. *Judicium de Schilteri tractatu de libertate Eccleſiæ Germanicæ, ejusque uſu.* §. LXXVIII. *Excerpta ex Arnoldo. Judicium de eo.* §. LXXIX. *Excerpta quadam ex Junckeri hiſtoria Eccleſiaſtica. Judicium de Junckero.* §. XXC. *Commendatio tractatus Lu-*

theri

theri de Conciliis, cum quibusdam excerptis. §. XXCI. *Monita ſpecialia: de continuatione capitis 12. de ſtatu juris circa ſacra, intuitu Regum & Principum Catholicorum in ſeculo 16.* §. XXCII. *De formando novo capite 13. de ſtatu juris circa ſacra intuitu Regum & Principum Lutheranorum in ſeculo 16.* §. XXCIII. *Item alio capite, intuitu Regum, Principum & Statuum per Zwinglium & Calvinum reformatorum.* §. XXCIV. *Et rurſus alio, de excitatione Principum Catholicorum perſequendi Proteſtantes.* §. XXCV. *Item de ineptitudine pacis procurandæ per colloquia Theologorum.* §. XXCVI. *Item de inſufficienti emendatione doctrinarum Academicarum per Lutherum & Melanchthonem.* §. XXCVII. *Scriptores ex Goldaſti Monarchia Tomo primo.* §. XXCVIII. *Ex Tomo ſecundo.* §. XXCIX. *Ex Tomo tertio.* §. XC. *Alia ſcripta ſeculi 16. huc pertinentia.* §. XCI. *Monita generalia circa continuationem & ejus methodum intuitu ſeculi decimi ſeptimi, huc uſque.* §. XCII. *Monita ſpecialia intuitu Germaniæ, Italiæ, Hiſpaniæ, Galliæ.* §. XCIII. *Item intuitu Angliæ, Belgii &c.* §. XCIV. *Porro intuitu Colloquiorum*

& doctrinarum Academicarum. §. XCV. *Scriptores ſeculi 17. ex Goldaſto.* §. XCVI. *Alii ſcriptores exteri, Galli, Angli, Belgæ &c.* §. XCVII. *Scriptores Germani.* §. XCIIX. *Monita pauca de ſtatu & ſcriptoribus ſeculi præſentis decimi octavi.* §. XCIX. *Concluſio de uſu hujus hiſtoriæ controverſiæ &c. & de neceſſaria agnitione periculorum in ſtatu præſenti.* §. C.

§. LXXIV.

Excerpta ex Lairizii Pabſts-Thron.

Abſolutis ſupplementis ad cap. 17. Cautelarum circa præcognita Jurisprudentiæ Eccleſiaſticæ pertinentium: jam pergo ad §. I. in fine promiſſas obſervationes & monita de continuatione (& hujus continuationis methodo) hiſtoriæ controverſiæ inter imperium & ſacerdotium, abruptæ ſuperius in cap. 12. in recenſione geſtorum huc pertinentium initio ſeculi decimi ſexti. In continuatione igitur capitis 12. multa utilia ſuppeditabit Lavritz im Römiſchen Pabſt-Thron II. Buchs 9. Capitel *p.* 854. *ſeq.* v. g. §. *6.* & *7. p.* *860.* Maximiliani I. agnitionem malitiæ Papalis & intentionem uniendi Papatum cum dignitate Imperatoria, porro §. *10, p.* *864.* ejus cum

cum ſtatibus Imperii reſiſtentiam contra decreta papalia. Cauſas Lutherum moventes, ut ſe Tezelio opponeret, diſtincte proponit §. *11. p. 869. &* §. *14. p. 881.* cur Lutherus a Papa ad Concilium provocaverit. Jeſuitarum tanquam columnarum Papatus maxime neceſſariarum originem & Concilii Tridentini defectus notat *p. 24. & 25. p. 898.* Ex eo tempore Paparum autoritatem magna decrementa paſſam eſſe intuitu Imperatorum, regum Galliæ, Hiſpaniæ, Poloniæ, Statuum Italiæ, monſtrare voluit *§. 26. ſeq. p. 902.* Separationem Angliæ, Scotiæ, Daniæ, Sueciæ & Statuum Proteſtantium in Germania proponit *§. 30 ſeq. p. 908. ſeq.* Ex libro III. etiam proderunt, quæ *cap. I.* §. *22. p. 955.* de cauſis barbariei & ignorantiæ liberalium artium per clerum promotis, item *cap. II. §. 15. & 16. p. 987. ſeq.* de excedente numero ordinum monachalium, & de Monachis ac Jeſuitis tanquam præcipuis fulcris autoritatis papalis, & *porro* §. *22. p. 998.* de liberatione Cleri a ſubjectione Imperatoris & Regum, tanquam potiſſimo Papatus fulcro annotavit.

§. LXXV. Suppeditabit etiam Richerius *lib. 4. Hiſtoria Conciliorum Par. te altera* nonnulla ad ſcopum præſen- Ex Richerii Hiſtoria Conciliorum.

 tem

des differentes choſes dans les *Conciles*, mais , que le meme Eſprit de Dieu, qui ſervoit a tous de commun Directeur, n' avoit pas permis, qu' il leur fit rien echapè de contraire: qu' il n' etoit pas permis a des particuliers de douteur de leur doctrine &c. *Ibidem p.317.* Idem Elector Trevirenſis in alio conventu de Luthero : qu' il avoit eu l' impudence de ſe mettre au deſſus *des Conciles en general*, & que ſon mepris & ſes ſanglantes railleries pour le *Concile de Conſtance* en particulier ne pouvoient êtres plus grandes ; qu' apres avoir dechirés des hommes de ſaintetè connue , & de vie irreprochable, qui y avoient aſſiſté, il n' avoit pas meme pardonné à la memoire de l' Empereur Sigismond, & qu' il avoit traité ce Prince avec des indignités, dont le contrecoup rejalliſoit ſur tous les ordres de l' Empire. &c. *Lib. 5. p. 373.* Duo de Anabaptiſmo ſuſpecti (anno 1523.) ſic interrogantur ab Inquiſitore: S' ils reçevoient les Decrets *des Conciles*, & s' ils avoient egard à *l' autorité* des *Peres*, & des *Pontifes*, & ils repondoient , qu' ils n' y deferoient , qu' autant , qu' ils les trouvoient conformes au V. & au N. Teſt. &c. ils furent la deſſus degradéz & livrés au bras ſeculier.

culier. Ibidem *p. 388.* L' Eveque de Fabriano demeura d' accord en preſence des principales perſonnes de l'Empires (anno 1524.) que *l' Egliſe avoit beſoin de reformation* dans ſon *chef* & dans ſes *membres*, puiſque les heretiques profiteroient de cet aveu, pour chaſſer abſolument la religion Catholique des lieu, où ils ſeroient les plus forts. Car comme ce Prelat n' avoit point expliquè, quels etoint les abus, dont il parloit, *Luther*, *Carlſtad* & *Zwingle* profiterent d' une propoſition ſi generale pour les etendre le plus, qu' il leur ſeroit poſſible, & pour ſoutenir, qu' il avoient paſſé dans un tel exces, que pour les abolir, il étoit abſolument neceſſaire de *changer la forme du gouvernement Eccleſiaſtique & Politique &c.* Ibid. *p. 389.* Cardinalis Campegius a Papa accepit plenam poteſtatem, ut Legatus, tractandi, pourveu, qu' il ne mit pas en compromis ny *l' autorité de Saint Siege*, ny l' uſage de la *Cour de Rome.* Ibid. *p. 392. ſeq.* Idem Legatus monitus de reformandis abuſibus *Curiæ Romanæ*, urget, hoc negotium *ad Papam* remittendum. Interim convocatis Epiſcopis & Theologis Germanis reformat præcipuos *defectus Cleri Germanici*, eosque offert Comitiis

tan-

Edidit etiam celeberrimus Belgarum JCtus *Noodtius* duas orationes, unam
1699. *de juribus ſummæ poteſtatis*, habitam 1699. alteram *de libertate Conſcientiæ* habitam
1706. anno 1706. quas conjunctim anno 1707. in linguam gallicam tranſtulit *Johannes Barbeyracius*. ea potiſſimum intentione, *(vid. p. 7. præfationis.)* ut refutet eos, qui, etſi profiteantur Chriſtianiſmum, prætendant tamen, quaſi ſcriptura ſacra defendat opiniones abſurdiſſimas pariter & crudeles, poteſtatis deſpoticæ imperantium, & intolerantiæ aut perſecutionis in cauſis religionis. Addit Barbeyracius, defenſores harum opinionum eſſe non ſolum ineptos Criticos & Theologos ignorantes, ſed & turpes adulatores & Doctores ambitione turgentes. Anno 1707. prodiit Amſte-
1707. lodami in octavo pagg. 472. Petri Poireti *Fides & ratio collatæ ac ſuo utraque loco redditæ adverſus principia Johannis Lockii.* In quo tractatu voluit Poiretus refutare theſes 22. tractatui præmiſſas *de rationis præ fide excellentia atque præſtantia*, quas eruditus quidam Scotus, principiis Johannis Lockii imbutus in Anglia ediderat. Controverſi-
1708. am hanc examinavit anno 1708. *diſputatione* publica 38. paginis conſtante *Johannes Wolfgangus Jagerus*, Cancella-

rius

rius Tubingenſis. Scopum indicant ſequentia præfationis verba p. 4. *Pugna & certamen, licet amicum erit, cum ſummis illis ingeniis, Lockio & Poireto: quæ quia oppoſitas plane acies habent, dum alter rationem ſupra fidem extollit; alter ex fide Deum facit, & rationem plane annihilatam vult, inde videtur mediatore opus, qui utramque partem vel conciliet, vel utrique exceſſus ſuos monſtret.* Alia ſcripta de fide & ratione, item pro & contra tolerantiam ut jam taceam. Fructus potiſſimus hujus controverſiæ in eo conſtitit, ut cordatiores & præjudicio autoritatis non plane ſuffocati, quamvis nondum adeo multi, tandem diſcerent non ſolum abſurditatem doctrinæ communis, quaſi hæreſis ſit crimen, ſed & diſtincte cognoſcerent, & publice docere non erubeſcerent, hæretificium potius ad claſſem criminum & quidem non leviorum ſed graviſſimorum pertinere. Vide quæ hac de re latius diſſerui *in notis ad librum 4. Lancelotti nota 154. p. 1885. ſeq. & nota 159. p. 1900. ſeq. item nota 160. p. 1917. ſeq.*

§. LXXII. Modo tamen errantes ipſi tolerantiam doceant. (*Unde ſpeciales tolerari haud dubie non poſſunt prudenter Pontificii, quorum primum* *Cautela circa tolerantiam.*

Ii 2 *quaſi*

quaſi principium eſt, non tolerare diſſentientes.) Quodſi non doceant, (*unde facile patet, quid mereantur illi, qui exemplo Auguſtini, quamdiu perſecutionem patiuntur, tolerantiam perſecutoribus inculcant, tolerantiam vero conſecuti & patientiam, perſecutionis doctrinam ſuadent & prædicant.*) emigrare jubeantur, ſed bonis conditionibus. (*Unde caveat Princeps, ne emigrationem confundat cum exilii & relegationis pœna.*) Quodſi alio modo evidenter ſtatum turbent, puniri inſuper poſſunt ut turbatores. (*Exemplo Anabaptiſtarum Monaſterienſium. Dico EVIDENTER. Unde caveat Princeps, ne pro turbatione ſtatus habeat errores ipſos, etſi forte indirecte aut directe ad turbationem ſtatus tendant. Ita optandum eſſet, ut ſaltem per emigrationem poſſit Reſpublica purgari a doctrinis Jeſuiticis. Nec cordato probari poteſt Conſilium Melanchthonis adverſus Anabatiſtas, relatum* in der Hiſtorie der Weißheit und Thorheit.) Sed tamen

men & hi tolerandi, ſi per uſum juris ſui princeps evidenter turbet quietem publicam, v. g. ob potentiam diſſentientium. Quæ cautela maxime locum habet, ne tollantur violenter ceremoniæ ſuperſtitioſæ. (*Utinam eam obſervaſſent Fridericus Palatinus in Bohemia, & Chriſtianus I. in Saxonia, item olim Imperatores Græci Iconoclaſtæ.*) Qua in cauſa optima cautela eſt, curare, ut populus ſermonibus placidis & rationalibus de ſuperſtitione ceremoniarum convincatur, & libertas permittatur cœtui errantium, iis utendi & non utendi. Maximopere vero proſpiciendum erit Miniſtris Eccleſiæ, ne amittant alimenta per ſublationem ejusmodi ceremoniarum, & ut admittantur ad conſilia de rebus Eccleſiaſticis. (§. *55. ad* §. *60. c. 17. Cautelarum.*)

§. LXXIII. Oſtendent autem cautelæ hæ ſpeciales circa tolerantiam adhibendæ, quod non approbem in omnibus doctrinas ſcriptorum pro tolerantia in §. LXXI. recenſitorum. Addendum etiam eſt circa eos, quos *in* §. (Harum cautelarum declaratio.)

præced. dixi *evidenter* ſtatum turbare, ne pro talibus habeantur cum autoribus præfationis Formulæ concordiæ, qui formulas credendi nolunt ſibi a Clero damnante præſcribi, neque illi, qui ad oculum demonſtrarunt, & adhuc demonſtrant, falſitatem reliquiarum Papatus in Academiis proteſtantium adhuc regnantes. Vide ſupra dicta §. XVII. ſeq.

CAPUT II.

Monita neceſſaria de methodo & aliis ſupplementis continuationis hiſtoricæ.

SUMMARIA.

Excerpta ex Lairizii Pabſts-Thron. §. LXXIV. *Ex Richerii hiſtoria Conciliorum.* §. LXXV. *Ex Varillaſii hiſtoire de l' Hereſie.* §. LXXVI. *Ex Lunigii Conſiliis Status.* §. LXXVII. *Judicium de Schilteri tractatu de libertate Eccleſiæ Germanicæ, ejusque uſu.* §. LXXVIII. *Excerpta ex Arnoldo. Judicium de eo.* §. LXXIX. *Excerpta quædam ex Junckeri hiſtoria Eccleſiaſtica. Judicium de Junckero.* §. XXC. *Commendatio tractatus Lutheri*

theri de Conciliis, cum quibusdam excerptis. §. XXCI. Monita ſpecialia: de continuatione capitis 12. de ſtatu juris circa ſacra, intuitu Regum & Principum Catholicorum in ſeculo 16. §. XXCII. De formando novo capite 13. de ſtatu juris circa ſacra intuitu Regum & Principum Lutheranorum in ſeculo 16. §. XXCIII. Item alio capite, intuitu Regum, Principum & Statuum per Zwinglium & Calvinum reformatorum. §. XXCIV. Et rurſus alio, de excitatione Principum Catholicorum perſequendi Proteſtantes. §. XXCV. Item de ineptitudine pacis procurandæ per colloquia Theologorum. §. XXCVI. Item de inſufficienti emendatione doctrinarum Academicarum per Lutherum & Melanchthonem. §. XXCVII. Scriptores ex Goldaſti Monarchia Tomo primo. §. XXCVIII. Ex Tomo ſecundo. §. XXCIX. Ex Tomo tertio. §. XC. Alia ſcripta ſeculi 16. huc pertinentia. §. XCI. Monita generalia circa continuationem & ejus methodum intuitu ſeculi decimi ſeptimi, huc uſque. §. XCII. Monita ſpecialia intuitu Germaniæ, Italiæ, Hiſpaniæ, Galliæ. §. XCIII. Item intuitu Angliæ, Belgii &c. §. XCIV. Porro intuitu Colloquiorum

& doctrinarum Academicarum. §. XCV. *Scriptores ſeculi 17. ex Goldaſto.* §. XCVI. *Alii ſcriptores exteri, Galli, Angli, Belgæ &c.* §. XCVII. *Scriptores Germani.* §. XCIIX. *Monita pauca de ſtatu & ſcriptoribus ſeculi præſentis decimi octavi.* §. XCIX. *Concluſio de uſu hujus hiſtoriæ controverſiæ &c. & de neceſſaria agnitione periculorum in ſtatu præſenti.* §. C.

§. LXXIV.

Excerpta ex Lairizii Pabſts-Thron.

ABſolutis ſupplementis ad cap. 17. Cautelarum circa præcognita Juriſprudentiæ Eccleſiaſticæ pertinentium: jam pergo ad §. I. in fine promiſſas obſervationes & monita de continuatione (& hujus continuationis methodo) hiſtoriæ controverſiæ inter imperium & ſacerdotium, abruptæ ſuperius in cap. 12. in recenſione geſtorum huc pertinentium initio ſeculi decimi ſexti. In continuatione igitur capitis 12. multa utilia ſuppeditabit Layritz im Römiſchen Pabſt-Thron II. Buchs 9. Capitel *p.* 854. *ſeq.* v. g. §. *6.* & *7. p.* 860. Maximiliani I. agnitionem malitiæ Papalis & intentionem uniendi Papatum cum dignitate Imperatoria, porro §. *10. p.* 864. ejus cum

cum ſtatibus Imperii reſiſtentiam contra decreta papalia. Cauſas Lutherum moventes, ut ſe Tezelio opponeret, diſtincte proponit §. *11. p. 869.* & §. *14. p. 881.* cur Lutherus a Papa ad Concilium provocaverit. Jeſuitarum tanquam columnarum Papatus maxime neceſſariarum originem & Concilii Tridentini defectus notat *p. 24. & 25. p. 898.* Ex eo tempore Paparum autoritatem magna decrementa paſſam eſſe intuitu Imperatorum, regum Galliæ, Hiſpaniæ, Poloniæ, Statuum Italiæ, monſtrare voluit *§. 26. ſeq. p. 902.* Separationem Angliæ, Scotiæ, Daniæ, Sueciæ & Statuum Proteſtantium in Germania proponit *§. 30 ſeq. p. 908. ſeq.* Ex libro III. etiam proderunt, quæ *cap. I. §. 22. p. 955.* de cauſis barbariei & ignorantiæ liberalium artium per clerum promotis, item *cap. II. §. 15. & 16. p. 987. ſeq.* de excedente numero ordinum monachalium, & de Monachis ac Jeſuitis tanquam præcipuis fulcris autoritatis papalis, & *porro* §. *22. p. 998.* de liberatione Cleri a ſubjectione Imperatoris & Regum, tanquam potiſſimo Papatus fulcro annotavit.

§. LXXV. Suppeditabit etiam Richerius *lib. 4. Hiſtoriæ Conciliorum Parte altera* nonnulla ad ſcopum præſentem

Ex Richerii Hiſtoria Conciliorum.

tem intuitu ſeculi 16. pertinentia. Ita *p. 26.* & *p. 121.* notat, indulgentiarum papalium promulgationem, item regiminis Eccleſiaſtici corruptelam & bonorum morum tabem, originem & incrementa ſuppeditaſſe ſchismati Lutheri & Calvini. (Conf. ſupra notata §. 143. *hiſtor. controverſiæ*) Ex capite V. *p. 98 ſeq.* ſequentia notari poſſunt. Adrianus VI. Papa (1522.) inſtruit ſuum nuncium in Germania de promovenda emendatione Eccleſiæ in capite & membris. (*p. 122.*) Ipſa inſtructio legitur *p. 123. ad 132.* Primario inſtructio intendit perſuadere Germanis, ut extinguant Lutheranos. *p. 124. ſeq.* Inſtructio dicit, Lutheranos velle annihilare Eccleſiaſticam poteſtatem, & extollere ſecularem, ſed fraudulenter, *p. 125.* item comparat *p. 126.* Lutherum cum Muhamete, quod dicat, vota continentiæ illicita eſſe. Interim fatetur Papa *p. 129.* vitia Paparum, Curiæ Romanæ & Prælatorum, & promittit emendationem. Sed eodem anno, quo fuit electus, moritur Adrianus Papa. *p. 133.* Clemens VII. per 11. annos Pontificatus ſui declinat Concilia, tanquam his poſtremis temporibus æque noxia Majeſtati Papali, quam inprimis ſeculis Pontificiæ autoritatis incrementa erant,

p. 133.

p. 133. Quare etiam Lutheraniſmus maxime crevit, *p.* 134. Porro exhibetur *p.* 136. ad *p.* 156. conſilium ſub Paulo III. 1538. ipſo jubente conſcriptum de reformanda Eccleſia. Hic recenſentur 30. abuſus, potiſſimum a curia Romana provenientes, quorum abrogationem urgent autores, ſed ſæpe limitationes addunt, quorum prætextu abuſus ſe facile tueri poſſunt. Sed nec Paulus III. nec ejus ſucceſſores hos abuſus ſuſtulerunt, *p.* 157. Franciſcus Rex (anno 1512. 22. 23. 35.) Sorbonæ dat examinandos articulos Melanchthonis de ratione ſedandorum diſſidiorum, quos Sorbona rejicit, & poſtulat, ut Melanchthon cum aſſeclis ſe declaret, annon approbent Eccleſiam in fide & moribus errare non poſſe, annon agnoſcant Concilia generalia, Pontificum conſtitutiones, Eccleſiæ conſuetudines, & Patrum veterum doctrinam, *p.* 157. *ad* 161.

§. LXXVI. Non pauca etiam invenies in Varillaſii hiſtoria motuum ob religionem, meditationi ulteriori hic occaſionem ſuppeditantia. Excerpſeram ſequentia. Ex Tomo I. ad ann. 1518. *Lib.* 4. *p.* 314. Commiſſarius Papæ Elector Trevirenſis inter alia Luthero dixit: qu' il pouvoit bien avoir trouvè des

Ex Varillaſii hiſtoire de l'Hereſie.

des differentes choſes dans les *Conciles*, mais, que le meme Eſprit de Dieu, qui ſervoit a tous de commun Directeur, n' avoit pas permis, qu' il leur fit rien echapè de contraire: qu' il n' etoit pas permis a des particuliers de douteur de leur doctrine &c. *Ibidem p.317.* Idem Elector Trevirenſis in alio conventu de Luthero: qu' il avoit eu l' impudence de ſe mettre au deſſus *des Conciles en general*, & que ſon mepris & ſes ſanglantes railleries pour le *Concile de Conſtance* en particulier ne pouvoient êtres plus grandes; qu' apres avoir dechirés des hommes de ſaintetè connue, & de vie irreprochable, qui y avoient aſſiſtê, il n' avoit pas meme pardonné à la memoire de l' Empereur Sigismond, & qu' il avoit traité ce Prince avec des indignités, dont le contrecoup rejalliſoit ſur tous les ordres de l' Empire. &c. *Lib. 5. p. 373.* Duo de Anabaptiſmo ſuſpecti (anno 1523.) ſic interrogantur ab Inquiſitore: S' ils reçevoient les Decrets *des Conciles*, & s' ils avoient egard à *l' autorité* des *Peres*, & des *Pontifes*, & ils repondoient, qu' ils n' y deferoient, qu' autant, qu' ils les trouvoient conformes au V. & au N. Teſt. &c. ils furent la deſſus degradéz & livrés au bras ſeculier.

culier. Ibidem *p. 388.* L' Eveque de Fabriano demeura d' accord en preſence des principales perſonnes de l'Empires (anno 1524.) que *l' Egliſe avoit beſoin de reformation* dans ſon *chef* & dans ſes *membres*, puiſque les heretiques profiteroient de cet aveu, pour chaſſer abſolument la religion Catholique des lieu, où ils ſeroient les plus forts. Car comme ce Prelat n' avoit point expliquè, quels étoint les abus, dont il parloit, *Luther*, *Carlſtad* & *Zwingle* profiterent d' une propoſition ſi generale pour les etendre le plus, qu' il leur feroit poſſible, & pour ſoutenir, qu' il avoient paſſé dans un tel exces, que pour les abolir, il étoit abſolument neceſſaire de *changer la forme du gouvernement Eccleſiaſtique & Politique &c.* Ibid. *p. 389.* Cardinalis Campegius a Papa accepit plenam poteſtatem, ut Legatus, tractandi, pourveu, qu' il ne mit pas en compromis ny *l' autorité de Saint Siege*, ny l' uſage de la *Cour de Rome.* Ibid. *p. 392. ſeq.* Idem Legatus monitus de reformandis abuſibus *Curiæ Romanæ*, urget, hoc negotium *ad Papam* remittendum. Interim convocatis Epiſcopis & Theologis Germanis reformat præcipuos *defectus Cleri Germanici*, eosque offert Comitiis tan-

tanquam ſufficientes, ut reſtituerent Imperium priſtinæ puritati religionis. Sed non inveniebat applauſum, imo quidam ſuſpicabantur, non alium in finem Legatum Apoſtolicum ita correxiſſe Clerum Germanicum, quam ut *Curia Romana* per novas proviſiones intuitu defectuum inemendabilium, *inde diteſceret* &c. Ex Tomo II. Lib. VI. *p.* 22. Mores depravati Ulrici Ducis Wurtenbergici (contra quem Ulricus Huttenus invectivas ſcripſit) ſummatim, ſed diſtincte deſcribuntur. Lib. VII. *p.* 133. In Comitiis Imperii 1528. damnati ſunt quidam articuli *Anabaptiſtarum*, inter quos quartus eſt: quod omnes, qui non eſſent Anabaptiſtæ, in die extremo inter capros ad ſiniſtram judicis Chriſti mitti debeant. His articulis *Cochleus*, Theologus Pontificius cum *applauſu Lutheranorum* & *Reformatorum* ſcriptum eruditum oppoſuit (*p.* 134.) ubi dicto articulo quarto ſic reſpondet: quod in omnibus locis ſcripturæ, qui de judicio extremo loquuntur, nulla mentio fiat Anabaptiſtarum, ſed tantum horum, qui *bona* opera, vel *mala* fecerint, ſic ut priores ad latus dextrum judicis Chriſti, poſteriores ad ſiniſtrum mitti debeant. (*Similis eſt ratio articulorum plero-*

rorumque, de quibus litigant inter ſe Lutherani & Reformati, item aliorum in Conciliis, etiam univerſalibus, pro hæreticis declaratorum.) Ibidem *p.* 157. recenſentur articuli confeſſionis Auguſtanæ 1530. Ubi poſt Synopſin Part. 2. art. 7. de diſtinctione *poteſtatis ſecularis & Eccleſiaſticæ* adjicit Varillas: L' on ne ſçauroit obſerver plus diſtinctement en acun autre lieu, que le genie des derniers hereſies à toujours eté *d' augmenter la puiſſance ſeculiere* au prejudice de *l' Eccleſiaſtique.* (*Quæ imputatio Varillaſii aperte falſa eſt, ſi quis attente conſideret dictum artic. 7. juncto art. 16. ut potius optandum eſſet, ſubjectionem Eccleſiæ, qua Magiſtratui Politico ſubjecta eſſe debet, magis perſpicue fuiſſe propoſitam.*) Lib. IIX. *p.* 204. *ſeq.* anno 1532. mortuus eſt Elector Saxoniæ Johannes, cui ſucceſſit Filius Johannes Fridericus. (vid. Seckend. *Hiſt. Luther.* §. 12. *ſect.* 6.) Ignorantiam ſuam prodit Varillaſius, dum p. 205. dicit, Johannem dediſſe votum in electione Caroli V. item quod Johannes Fridericus fuerit frater Johannis. Similis error occurrit *p.* 208. ubi autor de domo Auſtriaca meminit, quod ſecundo geniti Miſniam tenuerint, & quod ſenior eorum Mauritius nimis ambitioſus fuerit. Lib. IX.

p. 282.

p. 282. In hiſtoria Eduardi (ann. 1533.) Regis Angliæ refert; quod in Codice Anglicano extet lex antiqua de non recognoſcenda *jurisdictione peregrina*, & quod Rex inde intulerit, contra hanc legem peccaſſe Clerum Anglicanum, & Hibernum, dum recognoverint autoritatem *Papæ* in rebus *jurisdictionis mixtæ* ſecundum ſtilum Canoniſtarum h. e. mixtæ ex jurisdictione *ſpirituali* & *temporali*. (*Confer quæ de hac diſtinctione notavi ad Lancellottum a p. 1251. ad p. 1265.*) Ex Tomo III. Lib. XII. *p. 138.* In Comitiis 1541. Legatus Pontificius convocatis *Epiſcopis* eos hortatus eſt, ut ſe ipſos reformarent intuitu *quatuor vitiorum principalium*; ambitionis; avaritiæ; mali uſus opum, & ſcandali: & addidit, ſeculares ſemper judicare de ipſorum moribus ex *moribus domeſticorum*. Lib. XIII. *p. 201.* In Suecia anno 1542. propoſitum fuit, introducere *religionem Lutheranam*, cum ejus ſcopus principalis ſit, *reſtituere ſeculares in jura ab Eccleſia injuſte uſurpata.* Electores Saxoniæ hoc modo ultra dimidium *auxiſſe reditus* ſuos, & ſex Principatus in territorio ſitos acquiſiviſſe, & ita *liberatos eſſe à ſex Principibus Eccleſiaſticis æmulis*, ac impedientibus, ne Electorum Saxoniæ poteſtas creſceret, imo

Ele-

Electorem Saxoniæ hoc modo *caput fœderis Smalcaldici evaſiſſe.* Reliquos etiam Principes Lutheranos omnes in mutatione religionis proportionabiliter ſenſiſſe varia augmenta, civitates etiam imperiales non meliorem & breviorem viam inveniſſe, ſe *eximendi à juriſdictione Epiſcoporum* ſuorum. In Tomo IV. Lib. XVII. *p. 83.* refertur ex Goldaſto Edictum Caroli V. *de reformatione Cleri Germanici*, in Comitiis anno 1548. publicatum, ſcilicet de examine, ordinatione, officio miniſtrorum Eccleſiæ, de monaſteriis, hoſpitalibus, adminiſtratione ſacramentorum, ceremoniis, cenſuris, diſciplina Cleri & Laicorum, de Synodis & aliis capitibus, de quibus non ſufficienter actum erat in Libro Interim. Lib. XX. *p. 239.* ad annum 1553. Calvinus quibus mediis potentiam & autoritatem ſuam auxerit in urbe Genevenſi, adigendo *magiſtratum*, ut ſuam *poteſtatem ſubjiceret diſciplinæ Eccleſiaſticæ* & Conſiſtorio civitatis, cujus caput erat Calvinus &c.

§. LXXVII. Excerpſi etiam ex Lunigii Conſiliis Politicis ſive ſtatus nonnulla, quæ uſui eſſe poſſint, ſi non omnia, ſaltem pleraque in continuatione hiſtoriæ contentionis inter impe- Ex Lunigii Conſiliis ſtatus.

rium & ſacerdotium. Nempe ex Parte I. Conſil. XXX. *fol. 114. ad 121.* Bedencken, wie die eingeriſſene Mißbräuche im geiſtlichen und weltlichen Stande wiederum abgeſtellet, und zu Chriſtlicher Reformation und Beſſerung gebracht werden mögen, von denen Proteſtirenden Ständen 1541. Keyſer Carolo V. überantwortet. 1. Von Verbeſſerung der **Mißbräuche des geiſtlichen Standes** *f. 115. ſeq.* 2. Von **Kirchen-Gütern** *fol. 118.* 3. Von der **Kirchen-Zucht** des Volcks *f. 120.* Conſil. XXXI. *fol. 121. ad 127.* Bedencken von der *Reformation* **der Kirchen** von denen Proteſtirenden dem Keyſer 1540. überantwortet. Conſil. XLIIX. *fol. 258. ad 277.* Urſachen und Bedencken 1564. an Keyſer Ferdinandum I. worum Chur-Fürſten und Stände Augſpurgiſcher Confeſſion das vom Pabſt Pio IV. ausgeſchriebene und **zu Trient** angeſetzte **vermeynte** *Concilium* nicht beſuchen wollen. Conſil. L. *fol. 280. ad 294.* Schreiben der Chur-Fürſten und Stände Augſpurgiſcher Confeſſion an Keyſer Maximilianum II. 1566. worinnen ſie zu bedencken geben, ob nicht rathſam ein *National-Concilium* der teutſchen Nation zu gute verſammlen zu laſſen, auch wie denen einreiſſenden **verbotenen** *Secten* mit nothwendiger **Abſchaffung**

einmahl würcklich abgeholffen werden möge. Conſil. LV. *f. 336. ad 352.* Lazari Schwendi Bedencken von **Freyſtellung der** *Religion* 1574. Conſil. LIIX. *fol. 361. ad 364.* Landgraff Willhelm zu Heſſen und Fürſt Joachim zu Anhalt Politiſches Bedencken 1579. **über die** *Formulam Concordiæ* an Chur-Fürſt Auguſt zu Sachſen, und Chur-Fürſt Johann Georg zu Brandenburg. Conſil. XCVI. *fol. 527. ad 541.* Bedencken ob Böhmen erblich oder ein Wahl-Königreich ſey 1599. Conſil. CXI. *fol. 613. ad 619.* Melchior Clöſels Bedencken 1606. Ob denen Ungeriſchen Ständen, die **Freyheit der** *Religion* zuzulaſſen. Conſil. CXXXVII. *fol. 829. ad 833.* Vorſchlag 1614. auf was Weiſe gantz **Teutſchland** wieder zur Catholiſchen Religion zu bringen ſey. Nehmlich durch **Beſtellung ſchlauer Catholiſcher Prediger** an denen Orten, wo ſie noch unter denen Proteſtirenden geduldet werden: Durch **Geld und** *Promotiones* **der Ubergetretenen**, fürnemlich durch Austheilung Geiſtlicher Beneficien: Durch den damahligen Hertzog von Würtemberg: Durch **Hoffnung des Keyſerthums bey Chur-Pfaltz**: Durch **Unterhaltung der Spaltungen** zwiſchen den Reformirten und Lutheranern, ja unter denen Lutheranern ſelbſt: Durch

Vorſtellung aller Schand und Laſter, die bey den Lutheranern eingeriſſen. &c. Conſil. CXXXVI. *fol. 820. ad 829.* Zachariæ Geitzkofflers Bedencken an Melchior Clöſeln von Compoſition der diſſentirenden Ständen. Nehmlich durch **gelindes Verfahren mit denen Ketzern,** zu deſſen Ende auch Thuani Præfation angeführet wird. Conſil. CLIV. *fol. 977. ad 981.* Vorſchlag 1618. wie die Catholiſche *Religion* in Teutſchland und andern Orten ſucceſſive **ausgerottet** werden könne. Nehmlich durch einen unvermutheten Krieg, und wie das Deſſein heimlich zu halten, daß die Catholiſchen ſolches nicht mercken können. (**Iſt ſehr einfältig und gar nicht** *practicable:* **Es kan auch ſeyn, daß ſolches ein hämiſcher Papiſte** *in odium* **der Proteſtirenden auffgeſetzet. Zum wenigſten iſt es lange nicht ſo** *practicabel,* **als das kurtz vorher** *excerpirte* **137.** *Conſilium*, **wie leyder die Erfahrung zeiget.**) Conſil. CLXXVI. *fol. 1082. ad 1086.* Bedencken D. Polycarpi Leyſers an Chur-Fürſt Johann Georg I. 1620. worum die **Lutheriſche** lieber mit denen **Catholiſchen als Calviniſten** vertraulich umgehen können. Conſil. CLXXVII. *fol. 1086. ad 1090.* Bedencken Wittenbergiſcher Theologorum an Hertzog

tzog Johann Ernſten zu Sachſen-Weymar: Ob ein Lutheriſcher Fürſt dem Keyſer wider die Böhmen in cauſa religionis aſſiſtentz zu leiſten ſchuldig ſeye? welche Frage mit nein beantwortet wird. Conſil. CXCV. *fol. 1328. ad 1358.* Bedencken eines Päbſtiſchen Secretarii 1557. Ob Paulo IV. rathſam und thunlich ſey, das *Concilium* zu **Trient** wieder zu erneuern? Conſil. CXCVII. *fol. 1379. ad 1408.* de anno 1558. Ob niemand im Römiſchen Reich gedultet werden könne, der nicht in allen **Päbſtiſch** oder **Lutheriſch** ſey? Item: Ob man die **Ketzer** mit **Gewalt** bekehren könne? Affirmat quæſtionem utramque & pro rationibus utitur multis dictis ipſius Lutheri, Patrum &c. Conſil. CCV. *fol. 1438. ad 1464.* Bedencken: Ob Chriſtliche Potentaten mit Türcken, Tartern, Perſianern und andern Barbarn Offenſiv- und Defenſiv-Bündniſſe ſo wohl wider Chriſten als Barbarn ſchlieſſen könnnen? Affirmat Autor. Quo anno hoc conſilium ſcriptum ſit, non dicitur. Interim citat autor Grotium, Libenthalium &c. ut nullum ſit dubium, id pertinere ad ſeculum decimum ſeptimum. Conſil. CCVI. *fol. 1464. ad 1469.* Ob die Evangeliſchen ſo wohl extra als intra imperium ſich mehr denen Reformirten als Papiſten

anzuvertrauen haben? Reſponſio autoris, quisquis fuerit, & quo tempore ſcripſerit, eo tendit, Papiſtis propter doctrinas monachico-Jeſuiticas ubique regnantes plane non eſſe fidendum. Ex Parte II. Conſil. LXVI. *fol. 390. ad 429.* ſcriptum anno 1645. Daß denen Chur-Fürſten und Ständen Augſpurgiſcher Confeſſion das Jus Epiſcopale vermöge Religions Fr. 1555. §. Damit auch ꝛc. verſ. Aber in andern Sachen ꝛc. vollkömmlich zuſtehe.

Judicium de Schilteri tractatu de libertate Eccleſiæ Germanicæ ejusque uſu.

§. LXXIIX. Proderit etiam in continuatione hiſtoriæ contentionis inter imperium & ſacerdotium, quoad ſeculum 16. & 17. evolvere Schilterum de libertate Eccleſiæ Germanicæ, ut qui integro libro 7. intendit oſtendere, quod per reformationem libertas Eccleſiæ Germanicæ & concordia inter imperium & ſacerdotium inſigniter fuerit ſtabilita ac promota, idque in capitibus 14. *a p. 819. ad p. 1140.* diſtincte voluit oſtendere, ubi de occaſione & initiis reformationis, de concordia Imperatoris & Ordinum circa reformationem perficiendam, de ſperata quidem ſed impedita reformatione univerſali; de induciis religioſis & ſeceſſione a ſede Romana, de tentata concordia Eccleſiarum Germaniæ, de Con-

Concilio Tridentino ejusque turbatione per pacem Religioſam, item de ejus exitu & autoritate, de conſtitutione Interimiſtica; de impedimentis Reformationis ulterioris; de libertate Eccleſiarum Germaniæ denuo oppugnata & per pacem Oſnabrugenſem demum ſtabilita; denique de unione Eccleſiarum Germaniæ multa profert lectu digniſſima, ſed quæ tamen majus judicium in lectore requirunt, quam autor adhibuit. Quod non tam vitio autoris, quam temporis, quo ſcribebat, eſt adſcribendum, unde jam *in cautel. Juriſpr. Eccleſ. c. 21.* §. 8. hunc libri defectum notavi, commendata tamen ſimul autoris optima intentione & ſcribendi diligentia. Nec mirum, quod Schilterus non multum proficere potuerit in hac doctrina, cum pro more ſeculi non ſecutus fuerit judicium proprium, rejectis præjudiciis, ſed ſecutus fuerit præ aliis ſcriptores libertatum Eccleſiæ Gallicanæ, de quorum tamen præjudiciis jam ſupra §. *5. 7. 9. 11. 12.* multa notata ſunt. Supra etiam *in ipſa contentionis hiſtoria cap. 9.* §. 94. *ſeq.* fuſius notavi, quæ in Marſilio Patavino deſiderem, præprimis autem §. *96. ſeq.* in ejus defenſore pacis. At Schilterus *lib. I. cap. 1.* §. *15. in fine* hunc Marſilii li-

brum commendat, quod ibi natura imperii & ſacerdotii ex jure divino & prudentia civili ſolide ſit expoſita, & cuique ſui fines rite ac dextre aſſignati, neque ſolidiora ab adverſa parte unquam fuerint repoſita. (*Hoc ultimum facile concedo. Sed hoc non obſtante hypotheſes utriusque partis potuerunt eſſe parum ſolidæ.*) Iterum *III. IIX. 29. p. 393. πολιτικότατον* vocat Marſilium, & ex eo affert ac approbat, quæ hic de principis correctione & propter quam cauſam, quomodo & a quibus legem transgrediens debeat coerceri, tradidit. (*Sed adde, quæ jam de hoc Marſilii loco notavi in d. §. 96. circa finem.*) Porro *V. X. 13. p. 735. ſeq.* prolixum locum Marſilii aliquot foliis conſtantem adducit & VI. II. 7. p. 752. iterum hoc opus Marſilii commendat. Præ reliquis tamen ſecutus eſt Schilterus Marcum Antonium de Dominis, & Petrum de Marca, ut quos ſæpius per totum opus citat & excerpit, de quibus duobus autoribus *capite præcedenti §. 11. 12. 14. 15. 16.* latius egi. Adeoque non mirandum, quod Schilterus conceptum libertatis Eccleſiæ pure Papiſticum, ſed tamen Gallico-Papiſticum in conficiendo toto opere ſuo in mente habuerit, quod ſtatim ex initio Præfationis ad Lectorem patet, ubi

ubi duas claſſes libertatis Eccleſiaſticæ conſtituit, unam adverſus ſecularium Principum oppreſſiones, alteram contra deſpoticam unius Epiſcopi imperium, permittens adeo ſub titulo libertatis Eccleſiaſticæ pluribus Epiſcopis aut univerſo Clero dominatum in Laicos etiam in ipſum Principem. Deinde etſi libri I. cap. I. *de Eccleſiæ & Reipublicæ diſcrimine & unione* agere debeat, tamen hic multa quidem propoſuit autor, ſed conceptus illos duos magis confundentia aut obſcure explicantia, quam ut illa lectorem diſcendi cupidum erudire apta ſint. Aſſerit enim §. *1.* Eccleſiam oriri ex conſociatione hominum cum Deo, & quidem §. *2.* ſimplici ſeu ſingulorum hominum, eaque §. *3.* interna & inviſibili. Ab hac progreſſum fieri §. *4.* ad compoſitam quandam ac publicam & viſibilem atque externam ſocietatem i. e. Eccleſiam, ejusque adeo §. *5.* partes eſſentiales conſiſtere in duobus 1. in communi ſalutis regula, ejusdemque regimine externo, ſcilicet in jure regulam confeſſionis ad caſus emergentes applicandi, de rebus indifferentibus regulam ſtatuendi; imperantes & parentes, docentes & diſcentes ordinandi, de controverſiis ex religione oriundis, judicandi;

candi; mores ſanctos reddendi; ſontes jure ſuo puniendi. Hanc igitur ſocietatem Eccleſiaſticam, cum humana ſit, etiam oportere eſſe civilem, aut ſaltem civili ſtrictius dictæ ita contradiſtinctam, ut Reipublicæ tamen utraque pars ſit. (*Judica Lector, an hæc doctrina promiſſam in rubrica capitis doctrinam de diſcrimine Reipublicæ & Eccleſiæ explicet & declaret, an involvat & obſcuret.*) Sed forte id facient theſes ſequentes. O utinam! Ita enim pergit §. 6. Eccleſiam prædicari quidem tam de unione ſpirituali interna, quam de viſibili externa, ſed has ſpecies non eſſe univocas ſed analogas, quarum nobiliſſima ſpecies ſit interna, tanquam radix & fundamentum externæ. Porro §. 7. internam eſſe perfectam, externam imperfectam, utpote quæ dividatur in puram & impuram, eamque vel hæreticam vel apoſtaticam, de quarum utraque ſpecie elegantiſſimum extet carmen Eſaiæ XXVI. earumque differentiæ explicentur a Cardinali Bona, tres claſſes Chriſtianorum recenſente, cujus verba excerpuntur. Eccleſiæ oppoſitum (§. 8.) eſſe ſocietatem Satanæ eamque iterum vel internam vel externam, Polytheismum & Atheismum, Epicureismum, Judaismum, Mahumetismum,

Aria-

Arianiſmum, Anti-Chriſtianiſmum. Porro: Eccleſiam externam (§.9.) ſæpe eſſe impuram, ita, ut in uno cœtu reperiatur ſedes Chriſti & Anti-Chriſti. Unde ſequatur §.*10.* dictum Eſa. LX. 12. extra Eccleſiam non eſſe ſalutem, nequaquam intelligi poſſe de Eccleſia aliqua viſibili particulari. Eſſe etiam præterea (§.*11*) quoad unitatem differentiam inter Eccleſiam internam & externam. Internam vere unam eſſe, externam pro ratione diverſa regiminis Reipublicæ eſſe vel unam vel plures, ab uno externo regimine non dependentes. Uti vero nulla detur intuitu regiminis Politici Monarchia Univerſalis; ita nec dari etiam caput viſibile univerſale Eccleſiæ externæ NISI CONCILIA OECUMENICA, & hinc illam demum Eccleſiam eſſe ſchismaticam, quæ ita ſe ſeparet a catholico corpore Eccleſiæ, ut nullum agnoſcat œcumenicum Concilium. Ne vero confundantur res diverſæ, Eccleſia & Reſpublica, docet §.*12.* Eccleſiam externam & Rempublicam convenire 1. genere, cum utraque ſit ſocietas humana, 2. QUODAMMODO fine & forma, h. e. ſalute civium, quarum tamen temporalem hujus vitæ intendat Reſpublica, æternam poſt hanc vitam

vitam Eccleſia: Hinc ab Ariſtotele ad partes civitatis etiam referri ſacerdotium: Et hinc eſſe, quod in eadem Rep. plures diverſæ religionis ſocietates habeantur, unum ſcopum intendentes, ſed per media diverſa; & hanc religionis libertatem nemini denegandam eſſe, ſed cuique permittendum eſſe, ritus & inſtituta divina, pro ſua animi voluntate & arbitrio excolendi ſecundum edictum Conſtantini & Licinii pro Chriſtianis, quo libera optio tam Chriſtianis quam aliis data fuerit, religionem, quam voluerint, ſequendi. Hactenus igitur Sacerdotium ab Imperio dependere, ac utriusque finem non ſolius exiguæ hujus vitæ, ſed etiam futuræ & perpetuæ ſalutis civium propoſitam eſſe. (*Hic profecto neſcio, quid autor velit, an dormiat, an vigilet? Ego potius putarem ex dictis ſequi ſacerdotium non dependere ab Imperio, nec ſingulos cives a ſacerdotio; nec finem Reipublicæ eſſe ſalutem æternam ſed temporalem.*) Verum (ita pergit §. 13.) cum ſocietas hominis cum Deo revelatione Dei ſpeciali & Evangelio opus habeat ſeu nova ſalutis formula; inde ſacerdotium, quod hanc profiteatur, *non dependere*, quatenus eam profiteatur, *ab imperio*, ſed *immediate ab Eccleſia* &

ejus

ejus collectore Chriſto. Atque in hac demum acceptione intelligenda eſſe teſtimonia, quæ de finibus ſacerdotii & Imperii ex antiquitate producantur, quippe qui non in præcipua illa parte ſummæ poteſtatis Reip. ſive Imperii circa ſacra quærendi ſint; (nam hanc ſine dubio & per ſuam naturam imperii partem eſſe) ſed in revelata ſalutis formula, in perceptione ſacramentorum, inque erogandis myſteriis, & clavium cœleſtium poteſtate; (neque enim ultra ſe porrigere fines ſacerdotii h. e. Eccleſiæ Chriſtianæ) cæteroquin, quantum ad ordinem diſciplinæ publicæ, legi principis parere debere Antiſtites ſecundum Petrum de Marca. Si vero ſumma Reip. poteſtas hanc ſocietatem negligat, nec pro parte Reip. curæque ſuæ agnoſcat, fas eſſe, ut ipſa ſuo regimine ſuisque vivat ſtatutis. (*Hic excepto ultimo monito de caſu ubi ſumma poteſtas relinquat curam religionis Eccleſiæ, præcedentia iterum confundunt, non erudiunt, cum hic valde obſcurum ſit, quanam ſit illa Eccleſia (viſibilis) ſummæ poteſtati oppoſita, a qua dependeat ſacerdotium, item quomodo ipſum ſacerdotium differat ab illa Eccleſia.*) Porro §. *13.* docet peculiarem effectum unionis Eccleſiæ cum Rep. in eo conſiſtere, ut Eccleſia

&

& conſequenter ſacerdotium, dependeat a ſumma Reip. poteſtate, quoad ſtatum externum & jus circa perſonas & res ſacras, non autem quoad formam Eccleſiæ intrinſecam & formulam ſalutis a Chriſto & Apoſtolis revelatam. (*Hic iterum obſcurum, quomodo Eccleſia & ſacerdotium differat; item annon repetatur ſatis expreſſe diſtinctio obſcura & falſa Canoniſtarum inter poteſtatem externam & internam pſeudoſpiritualem; denique annon Politici æque ac Clerus habeant poteſtatem, formulam illam revelatam ſecundum leges interpretationis rationalis explicandi &c.*) Hic ſaltem fundamenta tractatus eſſe jacienda, & iſthanc imprimis ambiguitatem vocabuli *Sacerdotium* evolvendam fuiſſe, ne ea neglecta aut ſtudio involuta, cum Gregorio VII. Papa indiſtincte *Sacerdotium imperio* contradiſtingueretur. (*Sed iſta quidem evolutio ambiguitatis in vocabulo* ſacerdotium *latentis nuſquam facta, imo nova confuſio* ſacerdotii *&* Eccleſiæ *ab autore commiſſa eſt.*) Pergit §. 15. ex his jactis fundamentis ſequi, non poſſe duo ſumma capita conſtitui in Republica, & Eccleſiam non eſſe Rempublicam. (*Sed quomodo ſalvis principiis autoris non poſſunt conſtitui duo ſumma capita in Republica, ſi ſecundum doctrinam autoris §. 13. & 14. ſacer-*

ſacerdotium quoad formulam a Chriſto præſcriptam & ejus interpretationem non dependet a magiſtratu, ſed potius magiſtratus dependet a ſacerdotio?) Interim tamen (§. *16.*) jus ſummum Eccleſiæ eſſe penes Concilia univerſalia, jus vero hæc convocandi, iis præſidendi & ſtatuta eorum exequendi eſſe penes ſummam majeſtatem, idque exercuisſe Conſtantinum M. Carolum M. Carolum V. &c. *(Id eſt, ſumma poteſtas ex capite fit brachium & ſubjicitur Clero in Conciliis congregato tanquam capiti ſpirituali)* Eadem confuſio & obſcuritas regnat in toto capite II. quod debebat exponere naturam libertatis Eccleſiæ in genere. Res patebit ex excerptis inde ſequentibus. In prioribus tribus paragraphis agit de libertate Eccleſiæ internæ, ſingulorum, extra Rempublicam, inviſibilis &c. *(quamvis & hic non perſpicue ſe explicet autor)* De libertate Eccleſiæ in Rep. §. *4.* ſic ſentit. Etſi Eccleſia materialiter conſiderata i. e. ſocietas civium, ſit pars Reip. tamen Eccleſia formaliter conſiderata, quatenus videlicet ſocietas illa amplectitur regulam ſalutis a Deo revelatam, eſt independens ab humana poteſtate ſecundum doctrinam M. A. de Dominis. *(Si ſenſus au-*

toris

toris eſſet, tolerandos eſſe diſſentientes circa interpretationem formulæ illius, & adeo magiſtratum non præſcribere poſſe regulas fidei intellectualis, conſentirem; ſed provocatio ad M. A. de Dominis & antea dicta de capite Conciliorum docent, autorem velle, Epiſcopos ratione interpretationis formulæ dominari in Conciliis, docent; autorem hic egregie ſi non papizare, tamen clerizare aut epiſcopizare.) Addit equidem Schilterus, ſe hic maluiſſe uti termino *Eccleſiæ*, quam *Sacerdotii*, cum hoc & generatim a Republica dependeat, &, quatenus Chriſtianum eſt, ab Eccleſia, uti magiſtratus a Reip. ſumma poteſtate, & ita differentiam ſacerdotii & Eccleſiæ aliquo modo oſtendere voluit Schilterus, ſed tamen nec ſic rem obſcuram perſpicue explicat. (*Nam Sacerdotium ſecundum ejus tradita antecedentia conſtituit ipſam Eccleſiam in Conciliis dominantem*) Res fiet clarior ex § *11.* ubi Schilterus partes hujus libertatis Eccleſiæ (*& Sacerdotii*) præcipuas recenſet; jus interpretandi ſcripturam & fidei formulam, & decidendi lites circa illam exiſtentes; jus explorandi & conſecrandi ſacerdotes ritu Apoſtolico; jus Liturgiæ ordinandæ, jus Clavium, ſeu excommunicandi & diſciplinæ Eccleſiaſticæ; quæ jura & quas partes libertatis Eccleſiaſticæ ſumma poteſtas, iterum

rum ſecundum M. A. de Dominis non poſſit jure impedire, ſed teneri ſaltem promovere & dirigere. (*Habes hic ſatis aperte craſſas reliquias Papatus.*) Atque hoc agnoviſſe (§. *12.*) Imperatorem Marcianum & Juſtinianum, item Petrum de Marca. Imo (§. *13.*) ſecundum eundem Petrum de Marca per Eccleſiam non ſolum intelligi Clerum nec ſolos Epiſcopos, ſed totam ſocietatem populi, etiam comprehenſis Laicis, idque etiam in primo Concilio Hieroſolymitano fuiſſe obſervatum, ſed in Concilio tamen Carthaginenſi IV. hoc jus Laicorum fuiſſe reſtrictum, ita ut Laici præſentibus Clericis, niſi ipſis rogantibus docere non debeant. (*Quanta ineptia! An enim & hæc reſtrictio uſitata fuit in Concilio Hieroſolymitano? de cujus concilii differentia a conciliis ſequentibus omnibus repete notata in Cautelis Juriſpr. Eccleſ. cap. 10. §. 23. & cap. 18. §. 34. 35. 36. 37.*) Idque recte (§. *15.*) fuiſſe conſtitutum boni ordinis gratia. (*Ergone in Concilio Hieroſolymitano bonus ordo non fuit obſervatus? Quis talia crederet?*) In eo tamen non eſſe (§. *16.*) defendendam doctrinam M. A. de Dominis, quaſi conſtitutio miniſtrorum Eccleſiæ ab Apoſtolis data ſit ſolis Epiſcopis. (*Tranſeat.*) Imo (§. *18.*) libertatem di-

judicandi cultum divinum verum, ſive religionem orthodoxam a falſa aut ſuperſtitione, datam eſſe in ſcriptura ſingulis Chriſtianis, reſtrictam tamen (*§. 19.*) ad analogiam; id eſt, ad convenientiam cum ſcopo fidei, unde oriantur (§. *20.*) duæ regulæ 1. dogmata non fundata in ſcriptura ſacra non habenda eſſe pro articulis fidei ſed reprobanda. 2. Nullam interpretationem ſcripturæ eſſe ſecundum analogiam fidei, quæ imminuat gloriam Dei & meritum Chriſti, ſed torqueat ſcripturam ſacram, ac ſcopum intendat mundanum. (*Sed quis de hac re judicabit? cum Clerus papizans ſemper prætendat in interpretatione ſua gloriam Dei?*) Ergo (§. *21.*) virorum illiteratorum judicium alligari ad informationem Theologorum, quorum tamen ſinguli interpretationes ſuas ſubmittere teneantur univerſis. (*Amphora cœpit inſtitui, currente rota, cur urceus exit?*) Modo tamen hi univerſi obſervent ipſi analogiam fidei (§. *22.*) Quodſi de hoc præjudicialiter diſceptetur, partes diſſentientium eſſe mutuo tolerandas. Imo ſi contingat, totam Eccleſiam eſſe corruptam, tum penes ſingulos vel paucos illos eſſe veritatem Evangelicam. (*Quanta ſalebra! Quis ergo tunc judicabit de vera analogia fidei?*

fidei? Et ſi ſingulis hæc dijudicatio permiſſa, cur non ſimpliciter aſſeritur tolerantia diſſentientium? Sed ita nullis Conciliis fuiſſet opus, nullo brachio ſeculari, ſententiam hæreticum exequente; imo tunc tota diſceptatio Schilteri fuiſſet inanis. Uti revera eſt.) Cum ergo tot nævi a Schiltero in rite formando, capitibus duobus hactenus excerptis, ſtatu controverſiæ commiſſi fuerint, non mirandum, quod in ipſo tractatu communes reliquias Papiſticas cum aliis JCtis Proteſtantibus repetierit, v. g. *cap. 5. §. 3. p. 62.* ex Marca & de Dominis vulgatum & receptum (ut loquitur) ab omnibus Theologis axioma, nempe, Monarchicum Eccleſiæ ſtatum adminiſtratione Ariſtocratica temperari. Similiter *cap. 6. §. 8. p. 70.* ex Marca & Vedelio: Jus ſummum magiſtratus erga Synodos conſiſtere in tuitione & executione Conciliorum: addit Schilterus: tuitionis vocabulo non notati *merum executionem*, ſed ſummæ *poteſtatis* circa ſacra partem, vi cujus ſummæ poteſtates non tantum ad tuenda & exequenda decreta Conciliorum *obligentur*, ſed & tanquam præcipua Eccleſiæ membra præcipue quoque ſuffragii jure gaudeant, quo & directio & obſignatio & promulgatio atque executio contineantur. *(Uno*

 verbo,

verbo, non eſt vulgaris executor, ut carnifex, ſed eminens, interim tamen merus executór, ut præcipuum executionis membrum, quare non pedibus ſed brachio ſeculari comparatur.) Lib. II. *Cap.* 4. §. 6. *ſeq. p.* 146. *ſeq.* defendit Schilterus jus excommunicationis majoris & minoris Eccleſiæ (*i. e. Sacerdotio*) competere, etiam in Reges, ſed hos ſaltem excommunicatione minore poſſe notari &c. ubi ſimul provocat ad exemplum Ambroſii & Imperatoris Theodoſii, conf. *lib.* 3. *c.* 1. §. 18. *ſeq. p.* 273. *ſeq.* Libro IV. *cap.* 2. §. 14. *ſeq. p.* 519. *ſeq.* de Simonia, conjugio ſacerdotum & hæreſi miſere, ſecundum principia Canoniſtarum craſſe papizantia diſſerit. Libro VI. *cap.* 2. §. 7. *p.* 752. varios defenſores Ludovici Bavari commendat, non tamen, ut contextus oſtendit, videtur inſpexiſſe Goldaſti Monarchiam, quam etiam in toto opere non citat, etiamſi ſæpe occaſio ſe obtulerit, & valde vero ſit ſimile, Schilterum ad ſcriptores ibi collectos fuiſſe provocaturum, ſi illud Goldaſti opus & autores ibi contenti ipſi fuiſſent cogniti, præprimis cum in capitibus ſequentibus ſæpius citaverit & excerpſerit Goldaſti Conſtitutiones Imperiales, & præterea etiam excerpſerit ſcriptores Goldaſtianis valde ſimiles, ut

ut *cap. 6. §. 4. & 5. p. 795.* Nicolai de Cuſa ſcriptum pariter impertinens de Concordantia Catholica (inter Imperatorem & Papam) & Gaufredi de Monte electo librum de poteſtate Papæ & Concilii. Lib. VII. *cap. 8. §. 14. p. 1021.* Principes & Eccleſiæ illorum (ſub quarum nomine, ut contextus oſtendit, intelligit ſacerdotium) ſibi invicem opponuntur. Cap. II. recte quidem ſtatuit, diſſidia interna impediviſſe reformationem ulteriorem, ſed in eo peccat, quod §. 3. *p. 1057.* eam ſoli Calvino adſcribat, & quod *§. 7. ſeq. p. 1064. ſeq.* fabricam formulæ concordiæ ut factum prudens commendet, & tamen §. *11. p. 1070.* nullos effectus hujus prudentiæ rationales allegare potuerit, ſed potius multiplicationem diſſidiorum inde profluxiſſe annotaverit. Denique quemedmodum Schilterus inceperat colligere contradictorias & obſcuriſſimas aſſertiones loco principiorum brevium & perſpicuorum; ita non melior eſſe poterat exitus totius tractatus, dum capitis ultimi *p. 1106. ad 1141.* doctrinæ, quæ ſecundum rubricam & ſummaria capitis debebant agere de unione Eccleſiarum Germaniæ, & media proponere, unionis recuperandæ, proponunt obſervationes iterum obſcu-

ras, vagas, partiales, & conſilia revera noxia, impracticabilia, & quæ lectorem magis dubium reddunt, quam erat ante lectionem. Sed nolo diutius lectorem detinere, ſi prius pauca addiderim de ſcopo hujus judicii de Schiltero. Non ea fuit intentio, ut virum de Jurisprudentia alias optime meritum culpem & contemnam, aut damnem, ſed partim, ut deplorem eum incidiſſe in talia tempora & tales præceptores academicos, qui ſecundum mores tum ubique regnantes auditores ſuos docebant, ut ipſi in invenienda veritate nequaquam vires proprii intellectus tentarent, ſed ſequerentur doctrinas aliorum virorum, maxime magna autoritate pollentium, ut Schiltero noſtro contigit, qui in Marcum A. de Dominis & P. de Marca incidit, quorum doctrinæ, etſi nusquam cohæreant, a JCtis tamen ſui temporis maxime æſtimabantur. Et videtur præterea ipſius Schilteri genius non fuiſſe multum abſimilis genio de Dominis & de Marca, quos ſupra deſcripſi. Evolvat quis locum Schilteri *lib. 6. cap. 1. §. 4. p. 743.* qui incipit: *O infauſtum diem Bartholomæi*, & expendat ipſe vel ex hoc ſolo loco, quale ac quantum judicium ejus fuerit, & ex qua paſſione do-

dominante depravatio judicii orta fuerit:

§. LXXIX. Magis proderit ad continuationem hiſtoriæ toties memoratæ Arnoldi Hiſtoria Germanica hæreſium ejusque libri duo ultimi hiſtoriam ſeculi 16. & 17. proponentes, & multas reliquias Papatus in Eccleſiis noſtris vivis coloribus depingentes: unde jam in uſum meditationum propriarum ante aliquot annos ex libro 16. ſequentia præ cæteris notavi. In *capite 12.* imprudenter defendit uſum excommunicationis, quamvis ſub certis limitationibus, & potiſſimum §. *20. ſeq. p. 141. ſeq.* excommunicationem, qua Bartholomæus Ströhle magiſtratum Magdeburgenſem & quosdam paſtores collegas anno 1562. excommunicaverat, juſtam appellat, etſi omnes circumſtantiæ ibi memoratæ oſtendant, quod fuerit craſſe papiſtica. Ita v. g. quoad verba ipſius Ströhlii §. *21.* adducta: Erſtlich ſoll Eure Liebe wiſſen, daß ich mit meinen Mit-Herrn und Mit-Dienern des Göttlichen Worts &c. mirabitur haud dubie Laicus rationalis, quod quidam ex Clero Lutherano prætendant eſſe non miniſtri ſed DOMINI verbi divini. Similis eſt ratio verborum in §. *25. p. 143.* Gebiete auch Amtswegen ꝛc. Hodierno enim

Exeerpta ex Arnoldo. Judicium de eo.

1562.

tempore jam plurimi, ſaltem ex JCtis, ſciunt, officium excommunicandi in Eccleſiis noſtris non ortum debere ſcripturæ ſacræ, ſed eſſe fundamentum præcipuum Papiſmi Politici. Porro in *§. 26. p. 144.* verbis: Item daß ſie auch ihres Amts gemißbraucht inter cauſas hujus excommunicationis refert, quod magiſtratus die Gottloſen Baals-Pfaffen auf den Neumarckte non tantum non turbaverit in religione ſua blaſphema & diabolica, ſed etiam iis promiſerit tutelam ac defenſionem; cum tamen ipſe Arnoldus in præcedentibus commendaverit ſæpius tolerantiam diſſentientium, aut certe negaverit, magiſtratui vi juris circa ſacra competere poteſtatem ejiciendi diſſentientes pro lubitu alterius partis. Denique *eodem §. 26. in fine* docent verba, quibus Ströhlius utitur, totam hanc excommunicationem tendere ad vindicandam injuriam putativam, qua Tilemannus Heshuſius affectus erat a magiſtratu Magdeburgico, cum tamen ipſe Arnoldus *præced. §. 8. p. 136.* hunc Tilemannum Heshuſium vocaverit notum Theologum rixatorem, qui de ſe gloriaretur, quaſi bella Domini pro dignitate ſacræ cœnæ gereret. Conf. ejusd. Arnoldi *cap. 30. §. 15. p. 374.* Contra tamen

men integrum *cap. 14. & 15. a p. 158. ad p. 183.* multa notabilia ſuppeditant, referentia corruptiones & defectus miniſtrorum Eccleſiæ Lutheranæ in iſto ſeculo 16. *Cap. 16.* §. *15. p. 192.* refert querelas Theologorum Lutheranorum adverſus magiſtratum, quod magiſtratus ſe immiſceat negotiis ſpiritualibus, & prætendat jus Epiſcopale, ſed ita refert, ut ex verbis Arnoldi verſic. Wiewohl ſie manchmahl ꝛc. neſcias, an has querelas improbet an approbet. Cap. 17. §. *1. p. 194.* bene diſſerit de inutilitate Conciliorum & damnis ex illis ortis; §. *4. ſeq. p. 196.* notabilia ſunt, quæ de fraudibus papalibus intuitu Concilii Tridentini narrat, item §. *7. ſeq. p. 198.* de utilitate & damnis colloquiorum inter Proteſtantes. Cap. 18. *p. 205. ſeq.* exponit palpabiliter damna, quæ apud Proteſtantes orta ſint, poſtquam ex confeſſionibus libri ſymbolici facti fuerint, id eſt diſſentientes non tolerantes. Capite 19. §. *9. ſeq. p. 232.* cordate refert ea, quæ ad defenſionem Caroloſtadii & ad ejus defectus notandos pertinent. Cap. 34. §. *3. p. 412.* ipſius Lutheri judicium affert, deridentis conſilia Cleri papalis de reformatione, ut plane inutilia, & inſufficientia, cujus rationes ſi conferas cum conſiliis noſtratium,

facile patebit, eaſdem rationes etiam in illis habere locum &c. De ipſo Arnoldo repeto ea hoc loco conjunctim, quæ in Cautelis Juriſpr. Eccleſ. ſparſim judicavi. Scilicet quod inter noſtrates primus fuerit, qui deſipere in hiſtoria Eccleſiaſtica deſierit, & errores communes, imprimis Cavéi ſolidiſſime detexerit & per ſingula ſecula evidenter monſtraverit, quomodo ſtatim poſt reſurrectionem Chriſti, ac multo magis poſt mortem Apoſtolorum Eccleſia Chriſtiana quoad vitam & mores corrumpi cœperit, & quod hæc corruptio tempore Conſtantini M. maxima incrementa ſumſerit. Unde potiſſimum ſed ſine cauſa vapulaverit illis omnibus, quorum interſit, cautelas debitas in ſtudio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ non adhiberi. Interim tamen non eſſe diffitendum, quod ſubinde libros haud genuinos pro genuinis venditet, & quandoque fabulas, etiam craſſiores, & miracula ſuppoſititia commendet, quoties videlicet ſermo eſt de negotio Theologiæ myſticæ favente, utpote cui nimis addictus fuit. Et videtur in ultimo ſcripto de emendationibus operis illius hiſtorici ipſe Arnoldus ſi non omnes ſaltem quosdam ex his nævis agnoviſſe. *Cap. 3. dict. Cautel,* §. 41. 42.

Porro

Porro præſumtionibus quibusdam legitimis *in eod. c. 3. §. 54. ſeq.* præſuppoſitis, quod videlicet preſſi ab aliis, quamdiu in ſtatu preſſionis fuerint, caute fuerint verſati ac modeſte ſe geſſerint, non ſemper eſſe veroſimilia, quæ dominans religio de eorum nequitiis & criminibus ſcripſerit; contra quod in dubio præſumendum ſit, dominantes aliis his multa affinxiſſe in favorem ſui & odium aliorum, præprimis ubi hiſtoria preſſorum ſimul eſt ſuppreſſa: ubi vero contradicunt ſibi, dominantis & dominatæ religionis ſcriptores, poſterioribus in dubio potiorem habendam eſſe fidem. Quodſi ex dominantibus unus ex mille fateatur exceſſum dominantium, aut ſemel teſtetur de innocentia preſſorum, hujus teſtimonii potiorem habendam eſſe rationem præ reliquis contradicentibus. Ex his, inquam, præſumtionibus credo Arnoldum defendi poſſe adverſus potiſſimas objectiones adverſariorum, id præcipue adverſus prætenſam ab eo impartialitatem urgentium, quod ſemper tam favorabiliter pro hæreticis pronunciet, & tam inique contra orthodoxos viros, Patres & martyres ubique fere præſumat, etiam deficientibus ſcriptoribus id probantibus, aut plane verba ortho-

orthodoxorum torqueat in alienum ſenſum. Accedit, quod Arnoldus defenderit ejusdem religionis ſocios, quamdiu ſub perſecutione ſteterunt, ſed mox detegat eorum artificia nocendi, quamprimum paululum dominari cœperunt. Id tamen videtur neglexiſſe Arnoldus, myſticos, ut æque homines, iisdem tentationibus ſæpe ſuccubuiſſe, quæ alios in averſum rapuerunt, qui morum emendationem & bona opera in negotio religionis alto ſupercilio deſpiciunt, & quod commendet Myſticorum viſiones & prophetias, cum tamen hiſtoriæ omnium ſeculorum teſtentur, ea pertinere ad opera nimiæ & ægrotantis imaginationis. *d. c. 3.* §. *59. 60.* Porro Arnoldus eſt cavendus in illis, quæ in commendationem primorum Aſcetarum, Pauli & Antonii tradit, & in commendationem diſciplinæ Eccleſiaſticæ rigidioris ſeculi tertii, ob plures rationes *cap. 12.* §. *9. & 10.* diſtincte propoſitas. Contra valde commendo in Arnoldo *cap. 13.* §. *4 & 5.* quod miſerum Eccleſiæ, etiam orthodoxæ, ſtatum in ſeculo quarto vivis coloribus depinxerit, item *cap. 15.* §. *2.* quod characterem Juſtiniani in ſeculo ſexto eodem modo depinxerit; ulterius *cap. 16.* §. *6. ſeq.* quod merito

præ

præ reliquis omnibus commendari mereatur Arnoldus, qui ſingularum religionum hodie exiſtentium hiſtoriam, ſepoſita, quantum ab homine deſiderari poteſt, partialitate, magna diligentia deſcripſerit, ut adeo tota ejus pars ſecunda a ſtudioſo ſapientiæ ſæpius legi, nec etiam pars tertia negligi mereatur. Interim tamen non diffitendum eſſe, quod Arnoldus quidem maxime, ſi quisquam alius, caverit a nimia rationis æſtimatione, ſed non eandem adhibuerit cautelam in examine revelationum, teſtimonii interni, & motuum ſpiritualium, de quibus loquuntur myſtici, ſed quod potius rationem nimis deprimat, & internos motus mentis nimis admiretur & commendet. Cavendum tamen eſſe, ne quis putet, Arnoldum unius ſectæ facta mala fide corrupiſſe, aut occultaſſe, aut falſas illis circumſtantias affinxiſſe, ſed hactenus dicta ſic eſſe intelligenda, quod Arnoldus in circumſtantiis occultis, quæ ex notis vel apertis circumſtantiis per modum conjecturarum veroſimilium ſubinde deducendæ ſunt, aliquando videatur ex præjudicio modo notato præſumtiones quasdam, ſubinde nimis favorabiles formaſſe pro ſectis, quæ viſionibus

bus & prophetiis, & obſervandis raptibus internis ſunt valde addictæ, aut etiam præſumtiones formaſſe lubricas contra ſectas, rationem nimis extollentes. Adde notas ad M. ab Oſſe Teſtament *nota 160. p. 343. ſeq.*

Excerpta quædam ex Junckeri hiſtoria Eccleſiaſtica. Judicium de Junckero.

§. XXC. Proderit etiam ad continuationem controverſiæ inter imperium & ſacerdotium intuitu ſeculi 16. & 17. Chriſtiani Junckeri Grundlegung zur Kirchen-Hiſtorie non ſolum quod ab initio ſingulorum ſeculorum potiſſima contenta in tabella præmittat, ſed & quod in ipſa ſynoptica tractatione multa ſuppeditet ad continuationem profutura. Et quamvis in medio orthodoxiſmo educatus, ibidem usque ad mortem vixerit; adeoque paſſim reliquiæ hæretificationis in hoc libro deprehendantur, moderatioribus tamen adſcribi meretur, & ſubinde veroſimilia indicia declarant, quod forte majora teſtimonia veritatis dediſſet, ſi craſſiores hæretifices non metuiſſet, quod potiſſimum indicant quæſtiones curioſæ, quæ in fine ſingulorum ſeculorum leguntur, de quibus tamen mentem ſuam non auſus eſt declarare. Huc pertinent ex ſeculo 16. *p. 773. ſeq. quæſtio 14.* Kan man auch füglich und ohne Anſtoß ſagen, der heilige Lutherus? quæſtio 18.

Ob man Lutherum füglich und gründlich mit Elia und dem Engel in der Offenbarung Johannis, der mit dem ewigen Evangelio mitten durch den Himmel geflogen vergleichen könne? quæſtio 21. Ob Lutheri Uberſetzung der Bibel gantz ohne Mängel ſey? oder worinnen allenfalls dieſelben beſtehen, und ob ſie von den Lutheranern vor authentiſch gehalten werde? quæſtio 23. Ob der diſputat mit den Reformirten den Grund des Glaubens und der Seeligkeit betreffe? qu. 24. Ob ein Socinianer mit recht wieder getaufft wird? qu. 25. Ob man mit gutem Gewiſſen vermittelſt eines Eydes ſich zu den ſymboliſchen Büchern einer Kirche obligiren könne? qu. 26. Ob Evangeliſche Fürſten in ihren Landen ſo viel gelten, als der Pabſt zu Rom in ſeiner Kirche? qu. 32. Ob die zu Baſel recht gethan, daß ſie des David Joris todten Cörper haben verbrennen laſſen? qu. 34. Ob das ſo ein wichtiger Nutzen von der Reformation Lutheri ſey, daß denen Proteſtirenden Fürſten das jus circa ſacra, ſo man auch Jus Epiſcopale nennt, wieder in die Hände gegeben, und der Cleriſey entzogen worden? qu. 40. Worum durch die angeſtellten Colloquia in dieſem ſeculo ſo wenig Einigkeit unter den ſtreitenden Partheyen getroffen

werden

werden können? Item ex ſeculo 17. *p. 977.* quæſtio 1. Worum in dieſem ſeculo die Evangeliſche Lehre nicht ſo weit als im 16. ſeculo ausgebreitet worden? qu. 2. Worum im Gegentheil verſchiedene groſſe Herren die reine Evangeliſche Lehre verlaſſen, und die Papiſtiſche angenommen? qu. 3. Ob die Evangeliſche Kirche einer Verbeſſerung nöthig habe, und worinne? qu. 4. Ob diejenige, die nach ihrer idee ſich eine Kirche formiren, vermeinen können, dieſelbige in Vollkommenheit zu ſehen und zuerhalten, auch wie lange? qu. 5. Ob die Evangeliſche Kirche nach Luthero biß zu gegenwärtiger Zeit in einem blühenden, oder in einem verwelckenden Zuſtand ſtehe? &c. Cæterum Junckero maxime diſplicet Arnoldi Kirchen- und Ketzer-Hiſtorie, uti ex iis apparet, quæ *ſec. 16. p. 721.* & *ſec. 17. p. 878. ſeq.* de hoc libro judicat, quibus tamen facile reſponderi poteſt ex monitis, quæ de Arnoldo tradidi *§. præced.* Antequam ad alia pergam, unicum monendum videtur, ne quis Junckerum a me, vel me a Junckero diſſentire putet, ſi quis ejus & meam doctrinam de vera eruditione & ſapientia inter ſe conferat. Nimirum tradideram in cautelis circa præcognita Jurisprudentiæ anno 1709. publicatis

cap. 1. §. 71. *ſeq*. §. 78. *ſeq*. intellectum in cognitione veri boni maxime cœcum eſſe ob naturalem ſtulritiam voluntatis. Porro in *cap*. 2. §. 3. *ſeq*. docui, cavendum eſſe, ne media perveniendi ad ſapientiam quæramus primario in intellectu, nec medicinam dirigamus primario ad curandum intellectum. Junckerus vero cum ſequente anno 1710. ſcriberet *p*. 897. aſſeruit, cavendum eſſe illud principium tanquam falſum & valde noxium, quod ante omnia voluntas hominis & poſtea demum intellectus (contra naturalem & in ſingulis hominibus ſenſibilem ordinem) emendandus ſit, aut clarius, quod danda ante omnia ſit opera vitæ piæ ſine præcedente fundamentali, formali ac ſufficiente doctrina & informatione, & quod prior ſit magis neceſſaria poſteriore. Unde porro docet *p*. 907. ex hoc præjudicio oriri aliam inconvenientiam, ut contemnatur ſtudium Philoſophiæ & aliarum elegantium & utilium ſcientiarum, & ut homines ad ſolam ſcripturam remittantur, ſine admonitione præcedente, quod tum demum cultus & pietas, præcipue in moralibus, rectæ rationi conveniens oriatur, ſi antea (conjuncta invocatione gratiæ & aſſiſtentiæ divinæ) mediante

 ſana

ſana & rationali doctrina emendandi intellectum & voluntatem, juncta genuina praxi ſcientiæ vitæ ſocialis, primo intellectus, & poſtea etiam voluntas purgetur a præjudiciis connatis, & tum, etſi ſine cunctatione & ſerio ſtudium veræ pietatis in theoria & praxi tractetur, imprimis ſi quis Doctoris munere fungi velit. Sequenti anno 1711. in hac Academia diſputatio fuit habita ſub præſidio Dn. Schneideri *de emendatione animæ non ab intellectu ſed a voluntate incboanda.* Quodſi quis itaque Junckeri verba ſuperficiarie inſpiciat, videri poſſet, eum & mihi & doctrinæ in dicta diſputatione defenſæ contradicere voluiſſe. Sed quemadmodum id, quod me non attinet, hic non curo, ita, ſi quis mea & Junckeri verba paulo attentius conſideret, patebit, nos revera conſentire, nec adeo confundendam eſſe *primam* & *primariam* curam emendationis animæ, de *primaria* loquor ego, de *prima* Junckerus. Declaro rem per exemplum, jam paucis adductum *in d. cautel. c. 2. §. 4. lit. c.* Ita Medicus in curandis ulceribus externis ex corruptione ſanguinis ortis *primam* curam adhibet, ut emplaſtris ulcera delinientibus ægrotanti ſuccurrat, *primariam* vero, ut medica-

mentis

mentis internis cauſam ulcerum tollat aut emendet. Atque hæc duo perpetuo confundunt diſſentientes, perpetuis petitionibus principii, logomachiis, diſtinctionibus nihil ſignificantibus, & apertis contradictionibus, quamvis magno conatu & tædioſa multiloquentia utentes. Ita, ut ſaltem aliquot ſpecimina dem: dicunt, conſultum eſſe in hoc difficili argumento medicos imitari, qui PRIUS de cauſa, quam de morbo ſolliciti ſint, illique PLUS, quàm huic curæ impendant, quod cauſa morbi depulſa curatio proſperum ſortiatur effectum. Pari ratione ac ORDINE Philoſophos eclecticos in animæ emendatione occupatos procedere debere, ut voluntatis curam ac emendationem illi PRÆMITTANT. Dicunt, falſum eſſe: intellectum in ſui emendatione ANTEPONENDUM eſſe voluntati: Non enim theoreticam quandam ſed practicam intelligi cognitionem, quæ non ſciendi, ſed bene agendi cauſa comparetur. Dicunt: INITIUM emendationis a voluntate faciendum eſſe, quod intellectus ab illa dependeat, non recordati, quod illa dependentia non ſit abſolute in cognitione omnis veri, ſed potiſſimum in cognitione viva veri

boni. Docent: omnem errorem perpetrari non tam falſi notitia ac perceptione, quam aſſenſu, ſed aſſenſum non alium, quam voluntatis actum eſſe. At vero hoc falſiſſimum eſſe facile deprehendere potuiſſent, ſi ſaltem cogitaſſent, v. g. errorem in computatione numerorum ſæpiſſime eſſe actionem intellectus. Aſſerunt: ubi corruptio incepit, ibi etiam incipiendam eſſe emendationem. Repetunt: peritos medicos primum cauſam, deinde morbum aggredi. Inculcant ſæpius: non confundendam eſſe *præparationem* cum *emendatione*. Sed quantum ego intelligo; *præparatio* eſt *emendationis* ipſius *initium*. Dicunt: veri cognitionem neminem reddere meliorem, niſi ACCEDAT bona voluntas. Sed aliud eſt *accedere*, aliud *primo adeſſe* &c. Hinc docui quidem in *d. c. 1. cautel.* nec cognitionem veri, imo nec cognitionem veri boni, ſufficere ad ſapientiam, ſed ad hujus eſſentiam requiri vivam cognitionem veri boni, inde tamen non ſequitur, vivam cognitionem veri boni præcedere debere cognitionem veri boni, nec cognitionem veri boni præcedere debere cognitionem veri, ſed potius hæc omnia intuitu ordinis ita ſunt invertenda, ut cognitio veri præ-

boni. M m cedat,

cedat, ſequatur cognitio veri boni, denique accedat cognitio viva veri boni. Inde & præmiſi in Logica doctrinam de cognitione veritatis in genere, tum egi in Philoſophia morali de cognitione veri boni, denique in cautelis *d. c. 1. & 2.* ſubjunxi monita de comparanda cognitione viva.

§. XXCI. Valde etiam proderit ad continuationem controverſiæ inter imperium & ſacerdotium perlectio tractatus Lutheri *de conciliis*, quem Wittebergæ anno *1539.* edidit, ſeptennio ante mortem ejus anno 1546. ſubſecutam. Etſi enim Lutherus illo auroræ tempore non omnes defectus Conciliorum videre ac perſpicue oſtendere potuerit, cordate tamen per totum tractatum oſtendit, nec Papam nec Clerum in Conciliis congregatum poſſe autoritate ſua conſtituere articulos fidei, oſtendit, etſi non omnes, multos tamen, defectus Conciliorum, etiam priorum quatuor Oecumenicorum; (Confer. Arnold. *ſec. 16. cap. 3.* §. *7.* Cautelas Jurispr. Eccleſ. *cap. 18. §. 32.*) oſtendit, nec dicta patrum, ne quidem Auguſtino excepto, (quem tamen alias valde venerabatur) eſſe articulos fidei. Et, ut ſpecimen ſaltem exhibeam libertatis, qua uſus eſt in proponenda do-

Commendatio tractatus Lutheri de Conciliis, cum quibusdam excerptis.
1539.

doctrina ſua, ſaltem apponam duo loca ex hoc libro. Ita enim incipit tractatum: Ich habe offt ſelbſt mit gelachet, wo ich geſehen, daß man den Hunden an dem Meſſer einen Biſſen Brodts gebotten, und wenn ſie darnach geſchnapt, mit dem Hefft auf die Schnautzen geſchlagen hat, daß die armen Hunde nicht allein den Schaden, ſondern auch den Schmertzen dazu haben müſſen. Und iſt ein fein Gelächter. Ich dachte aber zu der Zeit nicht, daß der Teuffel mit uns Menſchen auch alſo ſein Gelächter hätte, und uns für ſolche arme Hunde hielte, bis ichs erfahren an dem heiligen Vater dem Papſt ꝛc. Gleichwie er itzt mit dem Concilio thut. Da hat alle Welt nach geſchrien und gewartet; der gute Keyſer ſammt dem Reich nun bey zwantzig Jahren darnach gearbeitet, der Papſt auch immer vertröſtet, und verzogen, und dem Keyſer als einem Hunde den Biſſen Brods immer geboten, biß er ſeine Zeit erſehen, da ſchläget er ihn über die Schnautzen, und ſpottet ſein dazu, als ſeines Narren und Gauckel-Männleins. Porro paulo poſt initium Partis 2. Alſo da Chriſtus ſpricht zu Petro: Was du bindeſt auf Erden, ſoll gebunden ſeyn im Himmel, und was du löſeſt, ſoll loß ſeyn. Dieſe Buchſtaben nimmt der Papſt, und fähret

mit

mit dahin in Schlaraffen-Land, und deutet ſie alſo: Was ich mache im Himmel und Erden, das iſt recht. Ich habe die Schlüſſel zu binden und zu löſen alles und alles. Ja wenn wir hätten Rüben geſſen ꝛc. (**Dieſes iſt eine beiſſende** *ironie* **und** *ſarcaſmus* **des Luthers, und würde dieſelbe noch** *ſenſibler* **geweſen ſeyn, wenn er an ſtatt der Rüben, der Rettiche gedacht hätte.**) Et paulo poſt: Der Papſt macht aus ſolchen Schlüſſeln zwey Dietriche zu aller Könige Cronen, Kaſten, zu aller Welt Beuteln, Leib Ehr und Guth. Denn er ſiehet wie ein Narr die Buchſtaben an, und achtet der Urſachen nichts.

§. XXCII. Jam quod methodum continuationis attinet, putarem, non inconveniens futurum eſſe, ſi caput 12. hiſtoriæ nondum plene abſolutum continuetur intuitu eorum, quæ forte reſtant, ſpectantia ad concilium Piſanum & Lateranum, & quæ poſtea intuitu Concilii Tridentini, tam reſpectu eorum, quæ id præceſſerunt, quam reſpectu eorum, quæ usque ad ejus finem geſta ſunt, breviter proponantur, eum in finem, ut perſpicue oſtendatur, per concilia nullam ſperari poſſe redintegrationem juris majeſtatici circa ſacra, cum ne quidem per ea ſperari

Monita ſpecialia: de continuatione capitis 12. de ſtatu juris circa ſacra intuitu Regum & Principum Catholicorum in ſeculo 16.

 ri

ri poſſit emendatio cleri dominantis in religione Catholica, ſive Papatus & Curiæ Romanæ, ſive ſacerdotii dominatui Paparum ſe ex parte opponentis & ſerio inculcantis: Concilia eſſe ſupra Papam. Simul oſtendendæ erunt breviter rationes, cur ne quidem in Papatu poſt Concilium Tridentinum, circumſtantiis ita, ut hactenus obtinuerunt, manentibus, ullum concilium ſperandum ſit. Quem in finem præter autores hactenus excerptos multa ſuppeditabunt autores citati in Cautelis Juriſpr. Eccleſ. *c. 16.* §. *12.* conf. Schilt. *de L. E. G. VII. 7 p. 995. ſeq. item cap. 9. & 10. p. 1023. ad 1054.* Aſſerta hæc valde illuſtrabit obſervatio de origine & progreſſu Jeſuitarum in ſeculo 16. ſecundum ea, quæ de his jam obſervarunt præter autores excerptos illi, qui in iisdem cautelis *d. c. 16.* §. *15.* allegati ſunt. Item obſervatio alia de gravaminibus nationis Germanicæ, potiſſimum ann. 1521. ſeq. ubi quædam ſuppeditabunt Arnold. *ſec. 16. cap. 5. §. 6. p. 39.* & Schilterus *de libertate Eccleſ. Germ. lib. 7. cap 1. §. 3. p. 821.* & cap. 2 §. *10. p. 859. ſeq.* ubi iſta gravamina legi poſſunt integra. Proderit etiam breviter conſiderare ingenia & temperamenta Imperatorum ac Regum Catholicorum,

ſi

ſi non de redintegrando, ſaltem de reſtaurando aliquatenus jure circa ſacra ſollicitorum, ut oſtendatur, melius feciſſe eos, qui ab his cogitationibus plane abſtinuerint, vel ſaltem occulte hic aliquid egerint, quam qui aperte & mediis parum aptis id perficere voluerint. De Maximiliano I. Imperatore anno 1519. mortuo vide ſummatim Einleitung zur Römiſchen und Teutſchen-Hiſtorie, & quidem de fatis ejus intuitu ſponſarum, nimirum Mariæ Ducisſæ Burgundiæ *p. 937. ab init. 938. ſeq.* Annæ Ducisſæ Britanniæ minoris; *p. 943.* (junge tamen hic Bailium *Reſponſ. a un Provincial cap 125. ſeq. Tom. 3. p. 603.*) de ejus ingenio & inclinationibus; *p. 945.* de ejus fatis in Italia, item de ambitu dignitatis papalis *p. 955. 956.* (adde Freybergers *German. reſtaur. lib. 1. diſc. 12. p. 83.* Thulemarii *Octovimtum c. 5. p. 50. ſeq.* Schilterum *de L. E. G. VII. 1. 5.* Bailium *d. l. cap. 124. Tom. 2. p. 595.*) Ipſe Maximilianus ſeipſum ſatis depinxit in libro Theurdanck. Caute legendus eſt liber. Adde Sigismund von Bircken erweiterten Fuggeriſchen Ehrenſpiegel des Ertzhauſes Oeſterreich *in indice* voce *Maximilian.* De quo libro nota, eum cum judicio eſſe legendum, cum magis encomiaſten quam hiſtoricum agat autor,

& multas fabulas craſſas paſſim immiſceat, qualis eſt illa (cujus etiam paucis verbis meminit autor der Einl. zur Röm. und Teutſch. Hiſtorie *p. 946.* Daß er ſich einſtens dermaſſen nach den Gemſen verſtiegen, daß er nicht wieder zurückkommen können. Man gab ihn auch bereits verlohren, und zeigte ihm nur von ferne das heilige Nachtmahl, ihn wenigſtens durch ſolchen Anblick zum ſterben zu bereden. Allein am dritten Tage hat ihn ein unbekannter alter Mann, von dem niemand etwas erfahren, und ihn daher für einen guten Geiſt ausgeben wollen, den Weg herunter gewieſen.) quæ, addita imagine, fabulam vivis, ſcilicet, coloribus depingente pluribus verbis deſcribit *p. 1379. ſeq.* Cujus fabulæ indicium etiam inde deſumi poteſt, quod Maximilianus ipſe, qui tamen in Theurdanck omnia ſua pericula ſimilia deſcripſit, illarum circumſtantiarum fabuloſarum nunquam mentionem faciat. Succeſſor Maximiliani Carolus V. magna prudentia politica præditus meretur etiam peculiarem futuri continuatoris attentionem. Sed hic iterum cavendum ab adulatore Sandovalio, quem perſpicue & diſtincte jam notavit Matheus Vayerius peculiari ſcripto contra Sandovalium, quod in operi-

bus ejus extat. Majori uſui hic futurus erit Baylius *in diction.* vocibus *Charles quint*, & *d' Etampes*, item Sleidani Hiſtoria religionis &c. Unde potiſſima nec absque judicio jam excerpſit Autor der Einleitung der R. u. T. Hiſtorie III. Th. *c. 10. p. 963. ſeq.* Præprimis notari merentur *p. 978.* Caroli V. reſolutio 1531. fratrem Ferdinandum I. promovendi ad dignitatem Regis Germanorum: (conf. Strauch. *diſſ. exot. 10. th. 10.*) Papæ inſtigatio Caroli V. (*p. 989.*) ut Proteſtantes extingueret: Mauritii Electoris Saxoniæ conſilia adverſus Carolum V. *p. 1017. ſeq.* (Jungatur hic Burneti *Hiſtoria Reformationis Anglicana Part. 2. lib 1. p. 244.* ubi non ſine ratione judicat, Mauritium fuiſſe aſtutiorem aſtutiſſimo alias Carolo V. Idque poſtea *d. l. 1. p. 320. ſeq.* declarat ſingulari exemplo diſſimulationis Mauritianæ, & quomodo deceperit aſtuta Hiſpanorum conſilia, ſe ſolos pro acutis habentium, & Germanos ut ſtupidos contemnentium.) Porro notetur *p. 1024.* obſervatio de bello inter Mauritium & Albertum, & quod veroſimiliter Carolus V. Albertum, contra frater ejus Ferdinandus I. Mauritium occulte ſuſtinuerit. Id conſtat ex Sleidano *lib. penult. & ult.* Marchionem Albertum ad Cæſarem

ſcripſiſſe, quod non aliam ob cauſam adverſarii eum perſequantur, quam quod Cæſareas partes conſtanter teneat; hinc ſibi ab illis imputari, quaſi ipſe promoveret adventum Philippi Regis Hiſpaniarum in Germaniam, ut Rex Romanorum fieret; & inde Regem Ferdinandum inſtigaſſe Mauritium, & hunc etiam clam favere Regi Galliæ &c. Præ reliquis vero notetur deſcripta *p. 1033. ſeq.* ſingularis aſtutia Caroli V. cum ex Hiſpania per Galliam in Germaniam rediret, cui jungendus Baylius *articulo Etampes.* Denique *p. 1071. ſeq.* abdicatio plenaria imperii & regni, junctis obſervationibus Baylii *L. M. N. Y. in artic. Charles Qvint.* Conf. cum hactenus notatis de Carolo V. ea quæ jam *in notis ad M. ab Oſſe Teſtament. p. 127. not. 59. monui, item p. 183. ſeq. not. 94.* Cum vero Carolus V. majoris momenti negotia habuerit cum Franciſco I. Rege Galliæ, (de quo jam pauca quædam notare incepi in cap. 12. hiſtoriæ) & fata hujus Regis varia, eaque ſatis infelicia, dubias reddant lectorum mentes, utrum ea imprudentiæ propriæ an cauſæ majori prudentiam humanam ſuperanti adſcribenda ſint, etiam hic cum ſelectu legendi ſunt autores vitam hujus Regis deſcribentes, ut

Me-

Mezerayus, Varillaſius, &c. Specimen ejusmodi ſelectus jam dedit Baylius vocibus *François I. d' Etampes, Chateau-briand, Samblançay.* Unde Autor der Einl. zur R. und T. Hiſt. potiora repetiit *p. 1037, ſeq.* de turbis inter Carolum & Franciſcum in Italia, usque ad Franciſci captivitatem *p. 1051.* de actis durante captivitate *p. 1053. ſeq.* item poſt liberationem ex ea *p. 1060. ſeq.* &c. Similes obſervationes etiam peti poſſunt ex rebus geſtis ſubſequentium Imperatorum, Regum Galliæ, Hiſpaniæ &c. Pontificiæ religioni addictorum, ad eum potiſſimum ſcopum reſpicientes, ut ſimul inquiratur, quænam primaria & præcipua cauſa fuerit, cur tot Reges aſtuti & non imprudentes, etſi magno ſtudio incumberent, ut jus circa ſacra a Papis hactenus valde imminutum iterum reſtituerent in integrum, non poterint tamen intentum finem obtinere, etſi ſeparatio ab Eccleſia Pontificia aliquot Regum & Principum Proteſtantium, quæ hoc ſeculo contigit, ipſis magnam occaſionem videretur ſuppeditaſſe, ut optatum finem cum meliore ſucceſſu conſequerentur, imprimis cum in hoc ſeculo multæ novæ Academiæ fuerint inſtitutæ, & ita occaſio ſe obtulerit,

muſium ut

ut Doctores Academici, potiſſimum JCti & Politici, animos ſubditorum imbuerent doctrinis genuinum conceptum juris Majeſtatici circa ſacra proponentibus. Hic vero operam dabit ante omnia continuator hiſtoriæ, ut præcipuam cauſam hujus laboris fruſtranei non quærat in imprudentia & aſtutia Regum, quamvis non ſit diffitendum, & has non plane eſſe ſeponendas, ſed ſæpius fuiſſe cauſas valde propinquas fruſtranei conſilii jus circa ſacra a Papa vindicandi. Si non unica, ſaltem primaria & præcipua fuit ipſa Academiarum multiplicatio, & per eas univerſalis propagatio impedimentorum, ne jus circa ſacra reſtauraretur. Prima Academiarum a Papis olim inſtitutarum intentio fuit, Principes & Reges Papis ſubjiciendi. Ergo & earum multiplicatio in Papatu Regibus non prodeſſe potuit, ſed neceſſario nocuit. Theologi omnes in loco de Magiſtratu Politico ſubjiciebant Reges non Papæ ſolum ſed univerſo Clero. Omnes Academiæ, etiam hoc ſeculo inſtitutæ, idem docebant, alias Papaees non introduxiſſet. JCtorum profeſſio primaria erat profeſſio Juris Canonici; At hoc Laicos omnes, Regibus nequaquam exceptis, docet eſſe non

multum

multum meliores mulis & aſinis. Canoniſtæ omnes in doctrina de jure circa ſacra ſupponebant, ut articulum fidei, diſtinctionem inter poteſtatem internam & externam, & inde profluentes diſtinctiones inter caput temporale & ſpirituale, inter Papo-Cæſariam & Cæſaro-Papiam. Sed hic eſt articulus fundamentalis extorquendi Regibus jus circa ſacra. Civiliſtæ non audebant, nec poterant audere, ut hic contradicerent Papiſtis, ſed inveniebant in libro I. Codicis & non paucis Juſtiniani Novellis tot præparatoria illius doctrinæ ſymbolicæ Canoniſtarum, ut non poſſent iis contradicere. Unde jam illo tempore fiebant Doctores Juris Utriusque, cum ab initio in præcedentibus ſeculis Civiliſtæ oppoſiti fuerint a Cæſaribus Canoniſtis. A Medicis poſtulari jure non poterant emendationes illarum doctrinarum noxiarum. Imo nec a Philoſophis, cum Philoſophia doceretur eſſe ancilla ſuperiorum facultatum, & Philoſophi vel carerent profeſſione morali & politices, vel in tradendis his diſciplinis cogerentur ſputa lingere Theologorum & JCtorum &c. Accedebant præterea in hoc ſeculo Jeſuitæ, & horum doctrinæ novæ & hactenus inaudi-

audi-

auditæ, tam morales quam politicæ, non ſolum irrationales & impiæ, ſed & regibus, non ſolum intuitu juris circa ſacra, ſed etiam intuitu reliquorum jurium majeſtaticorum valde noxiæ. Unde ad ſcopum hujus continuationis hiſtoricæ valde proderit ſummatim ſiſtere damna, quæ non ſolum reipublicæ variis modis, ſed potiſſimum juri principis circa ſacra per Jeſuitas data fuere. Hic tamen cavebit continuator hiſtoriæ ne invehatur in Jeſuitas, tanquam in homines infames, criminoſos & graviſſimis pœnis coërcendos. Si genuina prudentia politica præditus eſt, deprehendet, ſi non pleroſque, tamen multos eorum fuiſſe & eſſe homines bonæ fidei, qui certo ſibi perſuadeant, ſe ſalvo honore Dei & ſalva conſcientia non poſſe aliter agere. Ergo cauſa primaria & harum turbarum ſunt doctrinæ Academicæ tam Theologorum Pontificiorum, quam JCtorum, quibus imbuti fuere primi Jeſuitæ, & quas ipſi poſtea auxerunt, ita tamen ut pleræquæ doctrinæ ab ipſis inventæ hactenus ſaltem novæ ſint, quod antea ab aliis non fuerint inculcatæ, interim tamen ſint concluſiones genuinæ vel ex Theologia Scholaſtica vel ex Jure Canonico. Quod vero Reges

ges & Principes Evangelici & horum reformationes Principibus Catholicis non multum prodeſſe potuerint ad recuperandum jus circa ſacra, duæ potiſſimum cauſæ fuerunt, primo doctrina Academica Juris Canonici, quod hæreſis ſit crimen maximum, & quod Principes Catholici ſint obſtricti ad Papam ejusque jura omnia defendenda cum extirpatione violenta hæreticorum. Secundo, quod ipſi Principes Evangelici nihil aut parum profecerint in vindicando jure circa ſacra, ut ſtatim patebit ex dicendis in paragrapho ſequenti.

De formando capite 13. de ſtatu juris circa ſacra intuitu Regum & Principum Lutheranorum in ſeculo 16.

§. XXCIII. Ex hactenus autem dictis patet, quam breviter etiam hactenus memorata explicentur, tamen caput 12. hiſtoriæ controverſiæ multa folia occupaturum eſſe. Unde conveniens erit, ut de ſtatu juris circa ſacra intuitu Regum & Principum Lutheranorum in ſeculo 16. formetur peculiare caput 13. Cum vero hodie in Imperio præter pontificiam religionem tolerentur ſaltem ſecundum communem doctrinam religio Lutheranorum & aſſeclarum Calvini, & vero hæc reſtrictio tolerantiæ jam ſatis palpabiliter per modum præguſtus indicet, hoc pacto non eſſe plene reſtitutum, etiam apud Prote-

ſtantes, magiſtratui politico jus circa ſacra, utile erit breviter ſed perſpicue hic conſiderare cauſas hujus miſeriæ & circumſtantias præcipuas eo pertinentes. Ad extremum pervenerat impudentia Papalis & Curiæ Romanæ ac tyrannis in omnes Principes ac Populos Chriſtianos, ridebat ea conſilia politica Laicorum, cum & hic conſilia politica Papalia, Clericalia, Monachalia haud dubie aſtutia vincerent Laicorum conſilia omnia. Providentia divina, cum certum eſſet, fontem hujus mali eſſe doctrinam Monachorum Academicam, excitabat quosdam paucos ex eruditis & Doctoribus, qui, citra intentionem reformandi, ſtultitiam & ex parte impietatem doctrinarum Academicarum vivis coloribus depingerent, & ſingulari providentia divina odia & perſecutiones adverſariorum ſuperarent, etſi multis nævis humanis & imperfectionibus minime apoſtolicis laborarent, & hoc modo ad redintegrandum jus Magiſtratus circa ſacra minime eſſent apti. Hos inter præcipui ſunt Eraſmus, Lutherus, Melanchthon, Zwinglius, Beza, Calvinus. De ſingulis præter autores hactenus excerptos & allegatos videri poſſunt in genere Seckendorffii Hiſtoria Lutheraniſmi,

niſmi, & qui ſingulorum vitas & encomia ſcripſerunt. Licebit tamen hic pauca addere monita. De ERASMO extat quidem in Obſervationibus ſelectis Halenſibus Tomo 4. peculiaris obſervatio *21. p. 440. ſeq.* quæ mores Eraſmi depingere allaboravit; & multa ibi deprehendes, quæ ad characterem morum Eraſmi pertinent, notatu digna. Sed tamen, cum autor hujus obſervationis in ea videatur eſſe ſententia, quaſi poſt voluptatem in eo dominantem adfuerit mixtura ambitionis, non conſentio. Eſt enim illa ambitio Eraſmi parum prudens & circumſpecta, ac pene ridicula. Ubi vero ambitio ridicula deprehenditur, ibi valde veroſimile eſt, ambitionem eſſe paſſionem animi infimam, & voluptatem dominantem, quam in Eraſmo non nego, temperatam fuiſſe avaritia. Sed decipi ſe paſſus eſt autor obſervationis verbis Eraſmi §. *6. p. 448.* adductis: ubi Erasmus de ſe ipſo: *Pecuniæ ſtudium nunquam me attigit.* Sed quemadmodum verba Eraſmi ſtatim ſequentia: *Famæ gloriæ nec tantillum angor* &c. non perſuaſerunt autori obſervationis, quin eis non obſtantibus *§. 13. p. 458. ſeq.* gloriæ cupidum ſtatueret, ita facile perſpicere potuiſſet, ea, quæ Eraſmus de

pecuniæ cupiditate dixit, non impedire, quo minus Eraſmo adſcribamus temperamentum ſanguineo-melancholicum, nequaquam vero ſanguineo-cholericum. Illuſtrat ſententiam meam, vitium adulationis & fluctuationis ac hæſitationis, quæ recte in Eraſmo notat dictus autor §. *9. 10. p. 450. ſeq.* Sanguineo-melancholici pecuniam quidem non anxie quærunt, nec conſervant, ſed prodigi ſunt, at in expenſione nummorum ſunt tenaces, ubi ratio ſuadet, pecuniam eſſe negligendam in exercenda liberalitate. Talem autem fuiſſe Eraſmum, vel ex eo patet, quod legitur in Epiſtolis Eraſmi a Paulo Merula Lugduni Batavorum 1607. editis *p. 127.* ubi Eraſmus ipſe memorat, qualem vindictam de eo ſumſerit excuſor quidam typographicus, cum ipſe illi & ſociis xenia conſueta, quamvis admonitus, ſolvere ſtatim noluiſſet, & tantam quidem, ut ipſe Eraſmus ſcribat, ſe vel trecentis nummis aureis eam ignominiam redimere voluiſſe. *Cum enim*, ſunt verba Eraſmi, *in vidua mea, quam Sereniſſimæ Ungariæ Reginæ dedicaveram, ad laudem cujusdam ſanctiſſimæ fœminæ, inter alia liberalitatem illius in pauperes referrem, hæc verba ſubjunxi.* Atque mente illa uſam eam ſemper

fuiſſe,

fuiſſe, quæ talem fœminam deceret. *Unde ſceleſtus ille animadvertens, ſibi vindictæ occaſionem oblatam eſſe, ex* mente illa, mentula *fecit. Itaque volumina mille fuère impreſſa.* Memini etiam me in noviſſima Epiſtolarum Eraſmi editione (quæ tamen jam non eſt ad manus) non pauca legiſſe, quæ ſententiam meam illuſtrare poterunt. Ita v. g. in quadam epiſtola deſcribit, quomodo, ni fallor, in Belgio, cum obſervaret, hoſpitam ſolere ancillas verberibus & alapis durius tractare, unam ex ancillis, dum ipſi lectum præpararet, hortatus fuerit, ut alapas prima oblata occaſione hoſpitæ cum fœnore redderet; & quod ancilla hoc ejus conſilium ſecuta ſtatim, cum magna inde orta vociferatione & tumultu, id expediverit; in tantum, ut ipſe Eraſmus, metuens, ne ipſe forte vapularet, ſi ancilla hoſpitæ narraſſet, Eraſmum harum turbarum autorem eſſe, non auſus fuerit deſcendere ad cœnam vel prandium. Solet etiam de rebus minutiſſimis & nullius momenti prolixas ſcribere epiſtolas, cujus rei ut vel unicum dem exemplum, recordor, Eraſmum in quadam epiſtola prolixe deſcribere, quomodo ipſe, equitationibus non aſſuetus, aliquando equitando magnum

ſibi dolorem accerſiverit, daß er ſich, ut loqui amamus, den Wolff geritten habe. Interim placuit divinæ ſapientiæ, Eraſmo uti ad præparationem reformationis. Unde, præter ſcripta ejus alia laude digniſſima, commendo omnibus, qui miſerum illorum temporum ſtatum intimius ſcire deſiderant, & ſimul attente examinare cupiunt, annon ejus miſeriæ hodienum apud nos multæ, eæque ſatis craſſæ, reſtent reliquiæ, ut ſæpius legant Eraſmi Encomium Moriæ, & Colloquia. Prius ſcriptum quod concernit, optarem ut editio Oxonienſis anno 1668. cum Gerardi Liſtrii Commentariis, obſcurius dicta valde illuſtrantibus, additisque Eraſmi ad Martinum Dorpium, & Thomam Morum, & Mori ad Dorpium epiſtolis, potiſſimum iſtud Encomium Moriæ reſpicientibus, in Germania ſeorſim imprimeretur. Colloquia Eraſmi quod attinet, memini, Illuſtrem Eſaiam de Pufendorff, cum ante triginta annos & quod excurrit, Lipſiam tranſiret, mihi oſtendiſſe hunc libellum, & cum ex eo quærerem, quid ei cum hoc libello, in gratiam puerorum aut juvenum edito eſſet negotii, mihi primum hunc errorem exemiſſe, dum mihi perſuaderet, mini-

Nn 2 me

minime puerilem eſſe hunc libellum, ſed dignum qui vel ab eruditiſſimis legatur, ac ſe adeo ſolitum eſſe ſemper, dum iter faceret, hæc colloquia, temporis fallendi gratia relegere. Expertus ſum, vera dixiſſe Pufendorffium, cum paulo poſt nactus eſſem editionem horum colloquiorum Belgicam 1664. cum notis variorum, curante Schrevelio, cum coronide apologetica pro iſtis colloquiis ex variis Eraſmi ſcriptis collecta. Deprehendi, etiam in noviſſima Epiſtolarum Eraſmi editione Belgica, quod ibi *epiſt. 1175. p. 1379.* Eraſmus Encomium Moriæ defenderit adverſus Auguſtinum Steuchum. Quid vero idem Auguſtinus Steuchus Eugubinus deſideret in colloquiis Eraſmi, vide in appendice Epiſtolarum Eraſmi *Epiſtola 516. p. 1925. ſeq.* Hoc unicum, addo. Ediderat Johannes Bogermannus, Eccleſiaſtes Leovardienſis, notas apologeticas ad Hugonis Grotii pietatem Ordin. Hollandiæ, ac ibi in Epiſtola dedicatoria valde debachatus erat in Hugonem Grotium & alios Arminii aſſeclas. Pro quibus tuendis Caſpar Barlæus Lugd. Batav. anno 1615. publicavit ſcriptum ſub titulo: *Bogermannus ἐλεγχόμενος.* Prodierat paulo ante etiam liber polemicus Matthæi Sladi

Rectoris Scholæ Amſtelodamenſis adverſus Vorſtium, Grotium &c. in quo Sladus etiam Eraſmum impietatis accuſaverat & Arrianiſmi. Contra quam imputationem late & erudite Eraſmum defendit Barlæus in illo tractatu a *p. 46. ad p. 67.* De Eraſmo ſatis. Pergo ad LUTHERUM, & MELANCHTHONEM. Uti Lutherus primus reformator in Germania extitit, qui paulo poſt in multis opera Philippi Melanchthonis uſus eſt, ita multum conducet ad elaborationem hujus capitis, ſi comparentur inter ſe Lutherus & Melanchthon. Ille, ut ſcripta ejus docent, & aliæ vitæ circumſtantiæ, erat fervidus & ad iram pronus, cordatus tamen & ſincerus: Melanchthon contra placidus, ſed timidus & ad diſſimulandum ac ſimulandum aptus, ac non inhabilis ad temperandum nimium fervorem Lutheri. Nihil minus intendebat Lutherus, quam reformationem religionis, ſed ſaltem bona fide initio ſe opponebat impudentiæ Tezelii, firmiter perſuaſus, ejus impudentiam repugnare etiam honori Curiæ Papalis, & neſcius, quod Albertus Elector Moguntinus hæc malefacta Tezelii approbaret tacite, aut ea permitteret, unde & initio ad ipſum

Papam

Papam provocabat; intelligens vero, quod Papa non approbaret ejus facta, ab hoc ad Concilium & ad Sorbonam Pariſienſem provocabat, & hoc modo etiam deceptus, in libro de Conciliis ſupra excerpto incipiebat etiam aliquo modo agnoſcere illegalitates Conciliorum, & anno 1250. ſolenniter Jus Canonicum damnabat & comburebat: ac ejus totalem abrogationem intendebat, ſed huic ejus intentioni, & quidem tum non ſine cauſa, ſe opponebant JCti, modo non iidem poſtea ejus retentionem tanquam neceſſariam aut utilem continuaſſent, ac de nulla ejus emendatione fuiſſent ſolliciti. (Conf. Caut Jur. Eccl. *cap. 22.* §. *1.2.* Ann. adj. Teſtam. ab Offe *ad ann. 1520. p. 14. 15.*) Fridericus Sapiens Elector Saxoniæ, quamdiu viveret, prudenter temperabat nimium fervorem Lutheri; neque ſecundum ejus aut aliorum Profeſſorum conſilia Reipublicæ regimen inſtituebat (*conf. dict. Annales ad ann. 1519. & 1525. p. 14. & 18.*) Sed ſucceſſores, nimis dependentes a conſiliis Academicis, & conſiliariis parum fidelibus, minus erant apti, ut Luthero & aſſeclis uti potuiſſent ad recuperanda jura circa ſacra. Quin potius, cum v. g. in cauſis matrimonialibus loco JCtorum conſiliis Theolo-

gorum uterentur, maxima confuſio & incertitudo ac diminutio jurium, principibus in cauſis matrimonialibus competentium, inde oriebatur. Similis erat ratio juris bellici in cauſis religionis (*conf.* Einl. zur R. und T. Hiſt. *p.974. 976.*) ubi Lutherus non ſolum fœdera adverſus Cæſarem ſed & ipſa bella defenſiva in cauſis religionis improbabat, & diſſuadebat, deceptus vulgari doctrina de Majeſtate Cæſarum, & quaſi Electores eſſent mere ſubditi. (Sanius de jure belli in hac cauſa ratiocinatur Strauchius *diſſ. Exot. 9. §. 13*) Audacior inde redditus Lutherus, adhuc magis ineptus reddebatur ad reſtituendum jus Principum circa ſacra, cum nativo ejus fervori valde apta doctrina de non tolerandis diſſentientibus, & de crimine hæreſeos, juncta patientia Electorum, eum impelleret, ut alios viros a Deo æque incitatos ad reformationem, & quibus ipſe ex parte obligatus eſſet, & reverentiam deberet, ſenſibiliter ut hæreticos tractaret ac perſequeretur, ut Caroloſtadium (cujus genium aliquo modo etiam cognoſcere poteris ex circumſtantiis, quas de eo noviſſime narravit Müller im Staats-Cabinet *Part. 2. cap. 3. p. 315. ſeq.*) Zwinglium &c. Philippus Melanchthon etſi erga Zwinglianos

magis placidus eſſet, & in eorum partes valde inclinaret (conf. Autores de vita Melanchth. citatos *in Annal. p. 37.*) æque tamen ineptus erat ad tolerantiam diſſentientium aliorum, ac Lutherus, adeoque æque inhabilis ad reſtaurationem juris circa ſacra promovendam. Quin potius eo adhuc vivente oriebantur nova Schismata in Eccleſia Lutherana Doctorum & Profeſſorum ſe mutuo hæretificantium, & Principibus, tolerantiam iis imperantibus, reſiſtentium, γνησίως Lutheranorum, & Philippiſtarum. Inter illos aliquando eminebat Flacius, inter hos Peucerus, quorum ſinguli, quanti quanti eſſent, repleti erant ſpiritu perſecutionis orthodoxicæ. Paulo poſt γνησίως Lutherani cum Flacio, aut hic cum illis novam rixam & hæretificationem incipiebant, in tantum ut priores ope formulæ Concordiæ (id eſt conjunctionis in opere hæretificationis) & Flacianos & Philippiſtas, ſeu, ut poſtea vocabantur, Crypto-Calvinianos expellerent & perſequerentur, &, ut ſub majori prætextu pietatis phariſaicæ id facerent, doctrinam abſurdiſſimam Juris Canonici de hæreſi blaſphema vocarent in ſubſidium. (Originem rixarum de Adiaphoris vid. in Annal. *1548. & 49.*

& 49. p. 32. ſeq. Schlüſſelburgii excluſionem in perpetuum a Wittebergenſibus & ſubſecutam excommunicationem ac poſtea tandem reſtitutionem invenies ibid. *p. 62. 64. 67. 71.* Miſeram convictionem de hæreſi blaſphema, qua Jacobus Andreæ Peucerum convincere voluit 1576. vide *ibid. p. 150. ad p. 168.*) Sed nec ſperare poterant a Politicis & JCtis Principes Lutherani recuperationem jurium ſuorum & ſuppreſſionem Theologorum hæretificum, cum hi potius æque immerſi eſſent principiis Papiſmi Politici ſeu Juris Canonici, & Principibus adeo perſuaderent, ut hi Formulæ Concordiæ & ſimul hæretificationi ibi contentæ ſubſcriberent, etſi præfatio Formulæ ſatis diſerte Laicos omnes, adeoque etiam Principes & eorum Conſiliarios, deſcriberet tantum non ut mulos & aſinos. Quare nec mirandum, quod Principes Lutherani jam in medio ſeculi 16. non amplius in ſtatu eſſent, ut poſſent JCtos & Politicos efficaciter defendere contra hæretifices orthodoxos, etſi JCtos illos valde æſtimarent, ut viros celeberrimos & Reipublicæ utiles. Matthæum Weſenbecium quis ignorat? quis non hodienum commendat? Sed quanta cum impudentia anno 1560. Theo-

Theologi Jenenſes, iique Flaciani, & quidem cum Academia Jenenſis vix nata eſſet, virum hunc JCtiſſimum excommunicatione minore infamare auſi fuerint, noviſſime expoſuit Müller im Staats-Cabinet *Part. 1. cap. 3. a p. 38. ad p. 172.* Poſtea cum Weſenbecius Wittebergam veniſſet, eique Elector permiſiſſet, ut Formulæ Concordiæ non ſubſcriberet, atque Theologi, ob gratiam Principis, eum hæretificare non poſſent, operam tamen dederunt, ut poſt ejus obitum eum infamarent. Cum enim Weſenbecius menſe Junio 1586. eſſet mortuus, ſequente demum anno 1587. Theologus alias famigeratiſſimus, Polycarpus Lyſerus, concionem funebrem edidit, potiſſimum eum in finem, ut doceret, Weſenbecium antea perpetuo Calviniſtam (aut potius Philippiſtam) paulo ante obitum agnoviſſe veritatem Eccleſiæ *γνησίως* Lutheranæ. Hoc marito & ſocero maxime injurioſum eſſe putantes heredes Weſenbecii, vidua & gener, Lyſero mox oppoſuerunt Apologiam pro Weſenbecio. Huic Apologiæ aliam Apologiam pro ſe ipſo anno 1558. oppoſuit Lyſerus. Anno 1589. loco heredum Weſenbecii quidam Sebaſtianus Goblerus, Sileſius, edidit refutationem apologiæ

logiæ Lyſerianæ, Lyſero & aliis Formulæ Concordiæ defenſoribus minime parcentem. Cum vero Sebaſtianus ille Goblerus nuſpiam appareret, ſcripto huic Gobleriano, tanquam libello famoſo, anno 1590. Lyſerus, tum Superintendens Brunſuicenſis, oppoſuit epiſtolam ad amicum, breviter cauſas exponentem, cur Goblero non reſponderet, ubi ſimul fol. 2. indicat, alium refutaturum eſſe ſcriptum Gobleri. Extat etiam ſcriptum quaſi jam anno 89. impreſſum, cujus titulus: Kurtze Abfertigung der vermeynten und mehr denn Lotterbübiſchen Verantwortung, welche unter dem Nahmen Gobleri &c. ausgangen, geſtellet Reimweiß, durch einer ehrſamen Geſellſchafft zu Braunſchweig Britſchenmeiſter ꝛc. Utque appareat, quibus inſtrumentis, & quo ſtilo tum uſi fuerint orthodoxi adverſus Philippiſtas, apponam inde quædam excerpta. Sic incipit Carmen Pritſchmeiſterianum:

Nun tretet herzu ihr lieben Knaben,
Denn wir hie einen zu pritſchen haben,
Einen Hochgelehrten Magiſtrum,
Der ſieben freyen artium
Herr Domine Magiſter, quæ pars?
Ich klopff euch nicht gern für den Ars,

Ihr

Ihr ſeyd mir in mein Handwerck getreten,
Und hat euch niemand darum gebeten,
Habt unſern Doctor pritſchen wöllen,
Das leiden nicht mein Handwercks-Geſellen.
Ich het gemeynt, ihr weret Schrifftgelehrt,
So ſehe ich, daß ir ſeyd verkehrt ꝛc.

Et fol. 3. b.

Wo war Philip der Mameluck,
Der nachmahls von Ihm (Luthero) gieng zuruck,
Und hieng ſich an des Zwingels Rott,
Nach Luthers des Manns GOttes Todt,
Da ſolltu Meiſter Gobler wiſſen,
Du haſt dich aber wohl beſchmiſſen,
Und biſt fürwar ein grober Gobler,
Drum muß ich ſeyn dein glatter Hobler,
Und lege dich über dieſen Stuhl,
Wie einen Bacchanten in der Schul.
Beſchaue deine Wittenbergiſche Pfaffen,
Des Zwingliſchen Philippi Affen,
Den Docthor (Doctor wolt ich ſagen,
Ich bit jr wollt mich nicht verklagen)

Den

Den Doctor Gobler und Magium,
Mit iren Krauſſen rum und umb,
Und mit iren fantaſtiſchen Schauben,
Daraus denn fliegen deine Tauben,
Und ſag doch weiter, Meiſter Flegel,
Mein lieber Gobler, du Wetzkegel ꝛc.

Tandem circa finem:

Den Luther leugſtu gleichfalls an
Als ſey er geweſt ein loſer Mann,
Seiner Meynung von dem Nachtmal,
Machſtu mir ein ſo groß Anzal,
Dergleichen ich vor nie gehört,
Iſt er dann geweſen ſo bethört,
Wie du jn machſt, ſo ſolt allein
Der Teuffel hinfurt Lutheriſch ſeyn.
Leugſtu aber, wie gewißlich geſchicht,
So biſt ein Teuffel, verarg mirs nicht. ꝛc.
Mit dieſem Bſcheid möcht jr auffſton,
Und mir doch nichts für übel hon.

Merebantur etiam ſcripta præcedentia (quæ omnia prodierunt in lingua Germanica) ut excerperentur, quia multæ ibi memorantur circumſtantiæ ad ſtatum illorum temporum pertinentes, quæ vulgo parum ſunt cognitæ, ſi inſtituti ratio id permitteret. Præprimis cum

cum Melchior Adami in vita Weſenbecii *p. 270. ſeq. vit. JCt.* plane nullam mentionem faciat utriusque hujus controverſiæ, imo ne quidem ſecundæ uxoris Weſenbecii, ſub cujus tanquam viduæ nomine etiam prima apologia heredum fuit publicata.

§. XXCIV. His ita abſolutis, non incommodum porro erit, ſi in ſpecie conſideretur, quænam cauſæ fuerint, cur apud Reformatos doctrina & praxis de jure Principum circa ſacra vel plane non, vel certe parum emendata fuerit, & huic etiam meditationi peculiare caput deſtinetur, ubi præter autores in *Cautelis Jurispr. Eccleſ.* §. 14. & 18. citatos in ſpecie multa obſervatu digna ſuppeditabit Arnold. *ſec. 16. c. 31. 32.* item Scultetus *in Annalibus Evangelii ſeculo 15. renovati*, Theodori Bezæ Beſchreibung des Lebens *Calvini*, Caroli Drelincourt Verthendigungs-Schrifft des *Calvini*, Franc. Balduini *ſcripta adverſus Calvinum*, Calvini & Bezæ *reſponſiones adverſus Balduini convicia*, Anonymi Epiſtola *de Juvenilibus Theod. Bezæ Poëmatis adverſus Maimburgium*, Pauli Colomeſii *Theologorum Presbyterianorum Icon*, Ejusd. *Parallele de la Pratique de l'Egliſe ancienne & de celle des Proteſtans de France dans l'exercice de leur religion*, Iſaaci Peyrerii

Item aliò capite intuitu regum, principum & ſtatuum per Zvvinglium & Calvinum reformatorum.

Epiſtola, qua exponit rationes, propter quas ejuraverit ſectam Calvini & librum de Praadamitis &c. Præcipui reformatores hic fuere ZWINGLIUS, OECOLAMPADIUS, CALVINUS, BEZA. Singulis hiſce, imprimis autem Calvino objecta fuere ab adverſariis enormia crimina, quibus tamen reſpondere voluerunt Beza & Drelincurtius. Relinquo tamen judicio lectoris, an ea, quæ Beza pro refutanda vel excuſanda Calvini cupidine dominandi, hæretificandi, nimia vehementia (quam Beza propheticam appellat) &c. *p. m. 118. ſeq. vita Calvini*, item *126. ſeq.* proferre voluit, ſufficientia ſint, imprimis ſi quis conferat ea, quæ Beza *ibid. p. 17. 22. 31. 51. 53. &c.* de tripode Conſiſtorii Genevenſis, cujus præſes erat Calvinus, jura circa ſacra ſibi vindicante, de excommunicatione per Conſiſtorium exercita, de poteſtate liberandi ab hac excommunicatione magiſtratui denegata, & de Serveti executione, ipſe retulit. Eadem monenda ſunt de Drelincurtii defenſione prolixiore, ubi mallem, ut in dedicatione)(4. autor commentariis Calvini in ſcripturam non tribuiſſet æqualem cum ſcriptura theopneuſtian. Inveniet in hac defenſione Lector *p. 2. ſeq.* encomia celebrium

Ponti-

Pontificiorum Calvino data, & poſtea *p. 6.* ad finem operis prolixam refutationem calumniarum adverſus Calvinum evomitarum in libro Gallico, cui titulus: Traitè, qui contient la Methode la plus facile & la plus aſſurée pour convertir ceux, qui ſe ſont ſeparez de l' Egliſe, par le Cardinal de Richelieu. Sed quæ *pag. 72:* legitur defenſio Calvini adverſus Remundum, (dicentem, quod Calvinus Genevam rediens dominatum tam in cauſis Eccleſiaſticis, quam ſecularibus affectaverit) nimis frigida & ſuperficiaria eſt. Et quæ *pag. 79. 80.* de excommunicatione Berthelieri, item *p. 84.* de excommunicatione Bolſeci ipſe autor notavit, Remondi cenſuram potius illuſtrant. Porro *p. 204. 206. & multis ſequentibus* defenditur Calvinus adverſus Balduinum & multa ibi immiſcentur ad vitam Balduini pertinentia, & in ſpecie *p. 234. ſeq.* reſpondere vult ad objectionem, quod Calvinus cauſa fuerit pœnæ capitalis Serveti, ubi inter alia affert, quod Deus ipſe præceperit, blasphemos necandos eſſe, & quod hanc pœnam etiam alii ſtatus Reformati, item Bucerus, Melanchthon & Theologi etiam Lutherani approbaverint. In defenſione *pag. 267. ſ. 271. ſeq.* objectum

Calvino dominatum excuſat vel defendit ſequentibus potiſſimum rationibus, quod, etſi magiſtratus juſſerit Calvino & reliquis Conſiſtorialibus, admittere excommunicatos ad S. cœnam, ipſi tamen allegaverint dictum Act. 4. Melius eſſe obedire Deo, quam hominibus, & quod ipſe Calvinus diſerte ſcripſerit, ſe vindicaſſe magiſtratui jus circa ſacra, huic ab Epiſcopis Pontificiis ablatum: imo quod Calvinus ſæpe inculcaverit dictum: Date Deo, quæ ſunt Dei, & Cæſari, quæ ſunt Cæſaris; & quod potius cum Collegis in exilium ire, quam juſſui illi magiſtratus obedire maluerit. &c. De lite Theodori Bezæ cum Thoma Eraſto, cui Theologi Tigurini adhærebant, ſuper reintroducta in religionem reformatam excommunicatione, jam ſupra *cap. 1. §. 19. 20. p. 344. ſeq.* actum. De charactere Calvini vide etiam noviſſime Larræum *in vita Henrici 8. Regis Angliæ p. 330.* Mihi valde placet judicium Petri Remualdi, allatum a Drelincurtio *p. 107. ſeq.* Papyrium Maſſonium, Patrem Fevardentium & Florimondum Remondum ſincere & vere ſcripſiſſe de Calvino, contra Bezam adulationis, Bolſecum vero & Lingeyum odii valde ſuſpectos eſſe, quamvis hoc judicium, quan-

quantum Bezam attinet, non placeat Drelincurtio. Ipſos Principes & Status reformatam religionem amplectentes quod attinet, de Philippo Landgrafio Haſſiæ ejusque ingenio multa ſuppeditabit Arnoldus. Status & Principes religionem reformatam ſeculo 16. profitentes ſummatim colligere licet ex variis eorum confeſſionibus conjunctim editis, quarum ſingulas recenſet Arnold. *ſec. 16. cap. 31. n. 39. p. 389.* Præcipue obſervari meretur reformatio Anglicana ab Henrico 8. incepta & poſtea varie impedita & promota, quam in rem proderit conſulere Larræum *in vita Henrici 8. & regum ſequentium.* Hujus impedimenti & promotionis meditatio diſtincta ſuppeditabit etiam obſervationem de cauſis ortarum in Anglia trium vel quatuor ſectarum in religione reformata, ſe invicem perſequentium. &c.

§. XXCV. Porro quemadmodum jam §. *82. circa finem* notavimus, quod ex variis cauſis hæc ſeceſſio Lutheri & Calvini ac principum aut Statuum iis adhærentium parum prodeſſe potuerit Regibus & Principibus Pontificiæ religioni addictis; ita peculiari & novo capiti continuationis hiſtoricæ anſam ſuppeditabit meditatio novæ cauſæ ex præci-

Et rurſus alio de excitatione Principum Catholicorum, perſequendi Proteſtantes.

præcipuis, cur neque Principes Pontificii, nec Lutherani, neque Refomati potuerint cum ſucceſſu ſperare liberationem a jugo papali vel Epiſcopali & Clericali in cauſis ad jus circa ſacra pertinentibus, quod ſcilicet Principes Catholici per Clerum Pontificium, & maxime per Jeſuitas, variis artificiis clericalibus, monachalibus ac Jeſuiticis ſe excitari paſſi fuerint, ut Proteſtantes non ſolum vi aperta perſequerentur, ſed &, clam eorum diſſidia inter ſe fovendo, unionem eorum omnibus modis impedirent. Initio enim notus eſt tumultus Packianus 1527. vid. Einl. zur R. und T. *Hiſt. p.972. ſeq.* adde Strauchium & quos ipſe citat *diſſert. Exot. 9.* Quamvis autem Principes Pontificii fœdus contra Lutheranos negarent, & Packius mendacii ab iis argueretur, Lutherus tamen credidit, Packium vera dixiſſe. Strauch. *d. l. th. 8.* Et quamvis Strauchius *ibid. th. 11.* ex ſtilo formulæ a Packio productæ falſitatem aſſerti probare intendat, neſcio tamen, an hoc argumentum multum roboris habeat, ſi quis conſideret, ex eo firmiter haud poſſe concludi, quod Packius iſtam formulam effinxerit, cum ſane & Packius ipſe tanquam ducis Georgii Cancellarius & JCtus intelli-

geret

geret conſuetum ſtilum Curiæ. Multa ad hiſtoriam belli Germanici & ſubſecutam transactionem Paſſavienſem & pacem religioſam ſpectantia, apud Hortlederum & alios autores, etiam ſuppeditabunt non paucas obſervationes ad illuſtrationem hujus capitis pertinentes. Paucis: in hoc ſeculo 16. Papa & ejus Clerus intuitu Germaniæ nihil aut parum apud Principes ſuæ religionis perdidit; niſi, quod poſt Carolum V. nullus Imperator Romanorum a Papa amplius coronationem deſideraverit.

§. XXCVI. Mereri etiam videtur caput peculiare intuitu ſeculi 16. obſervatio jam *cap. præced.* §. 67. p. 484. paucis ſaltem indicata, quod colloquia diſſentientium ſint media inepta ad exercitium juris circa ſacra, ubi ſimul dixi, per inductionem hanc obſervationem probari poſſe. Reſpexi autem ibi potiſſimum ad colloquia, quæ maxime hoc ſeculo 16. uſurpata ſunt, tam inter Catholicos & Proteſtantes, quam inter Proteſtantes ipſos. In colloquio Marpurgenſi inter Lutherum & Zwinglium id præterea notandum, colloquium illud non ſolum nil profuiſſe ad unionem ſententiarum, ſed nequidem ad pacem externam & mutuam

Item de ineptitudine pacis procurandæ per colloquia Theologorum.

 tole-

tolerantiam. Etſi enim Autor der Einleitung *p. 975.* ſcribat, utrobique promiſiſſe colloquentes, quod ob articulos, in quibus diverſa ſentiebant, ſe mutuo non, ut inimici facere ſolent, perſequi vellent, effectus tamen contrarium teſtatus eſt, & cautione hac utebatur Lutherus, ut pacem Zwinglio promitteret, in quantum conſcientia id permitteret, ſub cujus clauſulæ, vere monachalis & clericalis, item Canonicæ, prætextu ſemper excuſari poterit violatio fidei datæ. Adde de hoc colloquio Marpurgenſi Schilterum *de L. E. G. VII. IV. 5. ſeq. p. 947. ſeq.* de colloquiis Wormatienſibus Eund. *VII. IX. 13. p. 1038. & cap. XI. 4. p. 1057.* item de his & aliis colloquiis hujus ſeculi Strauchium *diſſ. Exot. 8. §. 26. ſeq.* Et dolendum profecto, quod iſta opinio de conciliandis Theologis diſſentientibus per colloquia, & rectæ rationi, & tantum non ſenſui communi adverſa, hactenus regnaverit inter Proteſtantes, cum tamen jam hoc ſeculo 16. anno 1575. Elector Saxoniæ Auguſtus moralem impoſſibilitatem hujus remedii agnoverit, ut refert Schilter. *VII. XI. 7. p. 1067.* Auguſti verba hæc ſunt: Und dieweil ich mir keine Hoffnung machen kan, aus vorhergehenden Geſchichten und

Erfahrung, daß die Theologen (leider GOtt ſey es geklagt) durch einig Colloquium oder andre Conventus ſich mit einander zu verſöhnen, zu vergleichen, noch einer den andern rechtſchaffen zu hören, möchten zu bewegen ſeyn, vielweniger einige Einigkeit unter ihnen ſelbſt zu vermuthen 2c. Quamvis in eo erraverit optimus Elector, quod putaverit, in verbis ſequentibus, ſe pacem & concordiam obtenturum eſſe per novas formulas confeſſionum.

§. XXCVII. Sed hic iterum cave, ne adſcribas hæc omnia hactenus recenſita impedimenta ſtupiditati aut malitiæ Theologorum vel Politicorum cujuscunque religionis, verum repete ante omnia ea, quæ jam ſupra de Principibus & Statibus Pontificiæ religioni addictis §. 82. *circa finem* de doctrinis Academicis monui. Obſervavit jam ante plures annos Theologus Lipſienſis celeberrimus, Adamus Rechenberg, nunc beatus, in *Parte 2. diſſert. Hiſt. Polit. diſſert. 1. de inconſultis Clericorum conſiliis* §. 10. p. 5. his communiter duo deeſſe, primo fidem & amorem in civitatem, deinde peritiam ſtatus civilis accuratam & intimiorem. Quamvis autem §. 7. hanc aſſertionem reſtringat ad Clerum Pontificium & curiam

Item de inſufficienti emendatione doctrinarum Academicarum per Lutherum & Melanchthonem.

Romanam, & illorum exemplis thema ſuum illuſtret; neſcio tamen, an illis defutura ſint exempla, ſi retorquere cupiant de Clero Proteſtantium, ad minimum quoad ſecundum defectum. Si mei arbitrii res eſſet, dicerem pro excuſatione Cleri noſtri, nævum hunc ipſis cum Politicis eſſe communem non ex vitio ipſorum, ſed ex vitiis Academiarum, quem in finem multa ſuppeditabit Arnoldus *hoc ſeculo 16. cap. 9. & 10. & in indice voce Academien.* Conf. Seckend. *hiſt. Lutheraniſmi in indice ead. voce.* In *d. c. 10.* Arnoldus aliquot loca ex Luthero adducit, oſtendentia, quod Lutherus probe agnoverit hanc corruptionem. Plura loca ex Luthero collecta de hac corruptione & ejus emendatione vide in der Hiſtorie der Weißheit und Thorheit *Part. I. a p. 1. ad p. 58.* Memorabile eſt, quod Arnoldus refert *cap. 9. §. 5. p. 95.* Lutherum in ea opinione fuiſſe, quod per introductionem novam Auguſtini in Academias loco Philoſphiæ & Theologiæ Scholaſticæ emendatio hæc perfici poſſit. Sed longe alia mens erat Philippi Melanchthonis, qui, ob ſingularem autoritatem & eruditionem, tum communis Præceptor Germaniæ vocabatur, qui maximo conatu dabat operam, ut defectus Aca-

de-

demiarum emendarentur. Qua de re latius egi *in notis ad Teſtamentum Melchioris ab Oſſe nota 115, ad 121. not. 145. 147. 151. ad 160. 166. ad 192.* Adde Annales ſubjunctos *ad ann. 1560. p. 38.* Egi ibi diſtinctius de communi corruptione ſcholarum, & an ſperanda ſit emendatio genuina earum; de origine univerſitatum, & quatuor facultatum, ac quomodo in illis nævi communes fuerint continuati: de nævis Academiæ Wittebergenſis ſeculo 16. in quo conſiſtat vera felicitas Univerſitatum, & inde oriunda utilitas Reipublicæ: de falſa felicitate Civitatum & Provinciarum, ubi ſunt Academiæ: magnam eſſe differentiam inter diſciplinam monachalem & rationalem: de doctrinis inutilibus in omnibus quatuor Facultatibus, & in ſpecie intuitu Philoſophiæ: Melanchthoni præcipue deberi introductionem novarum profeſſionum Philoſophicarum poſt reformationem; in ſpecie Ethicæ, Phyſicæ, Rhetoricæ, Dialecticæ, Linguarum, Latinæ, Græcæ, Hebraicæ, Matheſeos: de emendatione Melanchthonis in Theologia; de ſtatu Facultatis Juridicæ in ſeculo 16. & ejus tentata emendatione poſt reformationem: de emendatione Facultatis Medicæ: de neceſſitate emendationis

in

in Theologia &c. Notavi etiam defectum Melanchthonis & aſſeclarum in puncto hæretificationis *not. 166. p. 364.* Ejus conſilium de necandis Anabaptiſtis non tumultuantibus exhibui in der Hiſtorie der Weißheit und Thorheit *Part. 3. p. 27. ſeq.* Pro tolerantia contra unionem per formulas diſſerui *nota 268. 269. p. 537. ſeq.* item *nota 127. p. 277.* oſtendi, libertatem docendi majorem numerum ſtudioſorum allicere in Academias, quam Papiſticam reſtrictionem &c.

Scriptores ex Goldaſti Monarchiæ Tomo I.

§. XXCVIII. His ita diſtincte notatis progreſſus fieri poterit ad autores in Goldaſti Monarchia Romani Imperii comprehenſos, ad ſeculum 16. pertinentes, quorum titulos & quandoque excerpta ex tractatibus, cum monitis quibusdam hic ſaltem breviter exhibebo. Et quidem in Tomo I. continentur ſcripta ſequentia. 1. M. Jacobi *Almaini* D. Theol. Pariſienſis expoſitio *de ſuprema poteſtate Eccleſiaſtica & Laica 1512.* a p. 588. ad p. 647.
1512. Expoſitio hæc, ut in titulo adjicitur, occupata eſt circa deciſiones quæſtionum M. Guilhelmi de Ockam ſuper poteſtate Pontificis. Scilicet, ut patet ex fine opuſculi *p. 647.* Diſcurſus Almaini in lectionibus ſuper quæſtiones

nes Ockami de poteſtate Pontificis exceptus fuit a quodam ejus diſcipulo; ſed Almainus non abſolvit totum tractatum Ockami, qui octo quæſtiones expoſuit, ut conſtat ex dictis in hiſtoria *cap. 9. §. 104. p. 102. ſeq.* Sed Almainus ſubſtitit in medio quæſtionis quartæ. Excuſatio diſcipuli Almaini *d. p.* 647. eſt inepta. Encomium Almaini ex variis Autoribus collegit Goldaſtus *in diſſert. proœm. de Autoribus circa finem.* Meminit etiam hujus Almaini Richerius *Parte I. libri 4. hiſt. Concil. gener. p. 167.* 2. Beati *Rhenani præfatio in Marſilii Patavini Apologiam pro Ludovico Bavaro 1522.* a p. 647. ad p. 653. Non nomi- 1522.
naverat ſe Rhenanus, ſed potius præfationem illam ſub nomine ficto, *Licentii Evangeli Sacerdotis* ediderat. Unde vero Goldaſtus certior factus fuerit, Rhenanum eſſe autorem, indicat *in fine d. diſſert. proœm. de Autoribus.* Ipſa præfatio eſt mere invectiva in Papæ Romani uſurpationes. De Marſilio Patavino vide ſupra dicta *in cap. 9. hiſtor. §. 94. ſeq. p. 87. ſeq.* 3. Georgii *Wizelii adhortatiuncula ad Archi-Epiſcopum Moguntinenſem, ut vocetur Concilium. 1532.* 1532.
a p. 653. ad 655. 4. Claudii *Gouſtæi Prætoris Senenſis de poteſtate regia in Ecclesia ad Carolum IX. Regem Franciæ 1561.* 1561.
a p.

a p. 655. ad p. 673. Hic ſtatim in titulo additur, quod hic agatur de popoteſtate regia ſolennes Eccleſiæ conventus indicendi, ad emendandam ordinum omnium depravationem: item, quis in conventibus Regum, Sacerdotum, Nobilium, Procerum, Magiſtratuum, Populi, locus ſit & ordo conſidendi: item, quod hic omnia ex ſacris literis, piorum autorum libris & Conciliorum omnium actis compendioſe ſint diſcuſſa. 5. Stephani *Wintonienſis Epiſcopi, Angli, de vera obedientia*
1536. *oratio 1536.* a p. 716. ad 733. Additur ſtatim in titulo, quod hic potiſſimum de tribus agatur (1) quam oporteat humanas traditiones poſthabere præceptis Dei. (2) Romano Pontifici nullam eſſe in alias Eccleſias imperium, nullamque jurisdictionem. (3) Reges, Principes, & Magiſtratus Chriſtianos, unumquemque ſuæ Eccleſiæ eſſe ſupremum caput in terris, & religionem cumprimis procurare debere. Conſtat autem ex *p. 722.* habitam fuiſſe hanc orationem ea occaſione, cum Henricus IIX. Rex Angliæ præcepiſſet, ut in poſterum nominari deberet ſupremum caput Eccleſiæ &c. 6. Johannis *Bekinſau de ſupremo & abſoluto Regis imperio*, dedicatus Henrico IIX. Regi Angliæ

gliæ *1546.* a p. 733. ad p. 755. Synopſin 1546.
libri ſecundum methodum ſcholaſticam
tradit p. 735. Paucis: agit primo de
imperio Regis abſoluto in genere me-
ro jure naturæ, & pro tempore legis,
& pro tempore gratiæ; in ſpecie de
imperio regis abſoluto in cauſis reli-
gionis contra Pontificis commentitiam
poteſtatem, & quod Epiſcopi poteſta-
tem a Chriſto traditam principum per-
miſſu exerceant, inter ſe vero æquales
ſint, nec a Pontifice dependeant &c.

§. XXCIX. Pergo ad Tomum ſe- Ex Tomo II.
cundum Goldaſti, ubi autor in dedi-
catione meminit, quod ſelegerit auto-
res Catholicos. Hic continentur 1.
*Articuli Concilii Gallicani Turonenſis auto-
ritate Ludovici XII. congregati 1510.* p. 1551. 1510.
ſeq. Sunt octo articuli, in quibus con-
cluſum, ſi Papa Reges bello invadat
extra patrimonium Eccleſiæ, quod
tum hi poſſint ſe & alios Principes de-
fendere, etiam bello offenſivo, & ſe
ſubtrahere obedientiæ Papali, ſed non
in totum; tum enim obſervandum eſ-
ſe jus commune antiquum, & pragma-
ticam ſanctionem. Sententias etiam
Papæ in tali cauſa pronunciatas eſſe
nullas. Additur tamen, concluſiſſe
Concilium, ut ante omnia mitteren-
tur

tur legati ad Papam Julium; ut eum fraterna charitate admoneant, & ſecundum Evangelicam correctionem, ut a cœptis deſiſtat, aut, ſi nolit, ut Concilium liberum convocet juxta decreta Concilii Baſileenſis. Invenies etiam hos articulos Concilii Turonenſis apud Richerium *d. Part. I. libri 4. hiſt. Concil. general. cap. 2. §. 5. p. 154. ſeq.* qui etiam *§. 6. & 7. p. 157. ſeq.* iſtos articulos contra impugnationes aliorum defendere voluit. 2. *Apologia Piſani Concilii occaſione literarum duarum Julii*
1511. *Pontificis adverſus Concilium 1511.* p. 1653. ad 1665. Nimirum Julius Romæ inſtituerat Concilium Lateranenſe, & Patres Piſanos cenſuris percelluerat. Reſpondent hi, Papam non poſſe cognoſcere in propria cauſa; concilium Romæ non fuiſſe liberum, notoriam eſſe violentiam Julii &c. Refert hanc Apologiam etiam de verbo ad verbum Richerius *d. c. 2. a p. 167. ad p. 232.* 3. Philippi *Decii JCti conſilium pro Eccleſiæ autoritate* eod. anno *1511.* a p. 1667. ad p. 1676. Agit de poteſtate Eccleſiæ convocandi concilium etiam ſine autoritate Papæ. Habet idem Conſilium etiam Richerius *d. l. a p. 232. ad p. 277.* 4. Ejuſdem *Decii ſermo de eadem materia pro juſtificatione Concilii Piſani*

ſani nunc Mediolani reſidentis. Eod. anno a p. 1677. ad finem Tomi ſecundi. In hoc tractatu docetur, conciliis tantum generalibus Eccleſias reformari poſſe. Invenies hunc ſermonem apud Richerium *p. 277. ad p. 302.* qui etiam *§. 9. p. 164.* docet, Decium quoque fuiſſe autorem Apologiæ Piſani Concilii paulo ante memoratæ, & porro *§. 11. p. 302.* paucis narrat fata Decii ob iſta tria ſcripta.

§. XC. In Tomo III. Goldaſtus exhibet 1. Ulrichi *Veleni tractatum, quod Petrus Apoſtolus nunquam Romæ fuerit 1523.* a p. 1. ad p. 16. 2. Franciſci *Guicciardini de origine poteſtatis ſecularis in Romana Eccleſia, eod. anno* a p. 17. ad p. 21. 3. Anonymi Angli *de vera differentia regiæ poteſtatis & Eccleſiaſticæ 1534.* a p. 22. ad p. 45. Hic tractatus habet partes quatuor (*p. 24.*) (1) quomodo poteſtas Eccleſiaſtica, ut hodie uſurpatur, juri divino non innitatur; (2) quemadmodum obtineat de jure divino: (3) qua modeſtia ea uſi ſint Pontifices Romani: (4) quatenus propria ſit Regum poteſtas Eccleſiaſtica, quæ ſic hodie appellatur. PARS I. (*p. 24.*) Sub poteſtatis Eccleſiaſticæ appellatione hodie continetur jus condendi leges & ſtatuta, quæ ligant quoscunque Chriſtianos,

Ex Tomo III.

1523.

1534.

autoritate cogendi omnes, etiam Reges & Principes, ut dicant cauſam quamcunque (modo peccatum prætendatur) apud Pontificem Romanum, atque apud illum litigent; item jus Principis de regni adminiſtratione ſubmovendi, alios ſurrogandi, ſubditos obedientiæ juramento abſolvendi, jus excommunicandi, interdicendi &c. PARS II. (*p.27.*) Non uni Petro, ſed omnibus Apoſtolis ſimul datam eſſe poteſtatem Eccleſiaſticam; ſed temperatam, ut non ad eam pertinere intelligantur, quæ hodie ſub illo titulo uſurpantur. Nempe (*p. 30.*) poteſtas Eccleſiaſtica eſt, admonere, hortari, conſolari, deprecari, docere, prædicare, ſacramenta adminiſtrare, cum charitate arguere, increpare, obſecrare, certiſſimis Dei promiſſis ſpem in Deo augere; gravibus ſcripturarum comminationibus a vitiis deterrere. Hoc eorum proprium eſt, qui Apoſtolis ſuccedunt, & quibus etiam dictum eſt: Quorum remiſeritis peccata &c. Leges autem, pœnæ, judicia, coërcitiones, ſententiæ & cætera hujusmodi, Cæſarum eſſe, & Regum & aliarum poteſtatum. PARS III. (*p.33.*) Urbanus *c. duæ C. 19. q. 2.* docet, Pontificum ſanctiones enervari dictamine contra-

rio conſcientiæ. Zoſimus *c. contra C. 25. qu. 1.* Pontificem non poſſe mutare ſtatuta Patrum. PARS IV. *(p.34.)* Probatur ex ſcriptura veteris & novi Teſtamenti, Regiam poteſtatem a Deo eſſe, etiam in ſacerdotes & ſummos Pontifices, etiam ratione pœnæ, item ad tollendos abuſus rerum Eccleſiaſticarum, etiam ratione cultus externi divini. *(p.36.)* De novo Teſtamento. *(p.37.)* Teſtimonia Patrum, Gregorii, Auguſtini. *(p.38.)* Hanc curam ſuſcepiſſe Conſtantinum teſtatur Hiſtoria Tripartita, & Juſtinianum, teſtantur priores tituli in Codice. *(p.39.)* In ſpecie quod Angliam attinet, recenſentur variæ conſtitutiones Regum antiquorum de cauſis & rebus Eccleſiaſticis, (ſed quæ deſumtæ videntur ex decretis Epiſcoporum in conventibus Eccleſiaſticis.) Ex Matthæo Pariſienſi conſtat, Regum de Epiſcopis inveſtiendis autoritas. *(p.40.)* Wilhelmus Rex Angliæ in fundatione Monaſterii declaravit, plane ſupremam & ſpiritualium & temporalium poteſtatem in Principe reſidere. Poſtea Pontifices Romani vi & fraude tentarunt, poteſtatem hanc regiam in ſe transferre. Sed idem Wilhelmus peculiaribus literis ad Papam, qui in Regno Angliæ proviſionibus

nibus abutebatur, honores & libertates Eccleſiæ Anglicanæ defendit. *(p. 41.)* Item Rex Edgarus gravi Epiſtola increpavit Clericos & Monachos turpiter viventes. *(p. 42.)* Parlamentum Angliæ, cum Pontifex ſibi arrogaret, ut de titulo regni Scotiæ, quem Rex Angliæ ſibi vindicabat, cognoſceret, literis ad Papam delaravit: Reges Angliæ in temporalibus nulli judici ſubeſſe. *(p. 43.)* Sequitur Caſſiodori Epiſtola ad Eccleſiam Anglicanam de abuſionibus Romanæ Eccleſiæ. *(p. 44.)* Non diffitendum tamen eſt, quosdam Reges pro ratione temporum multa remiſiſſe & diſſimulaſſe. *(p. 41. & 45.)* 4. Caroli *Molinei de origine, progreſſu & præſtantia Monarchiæ Regnique Francorum* a p. 45. ad p. 66. Adſcriptus eſt margini pagina-
1561. rum annus *1561.* Certe poſt annum 1552. ſcriptum eſſe patet ex *num. 159. p. 59.* & ex *n. 190. p. 64.* Pleraque in hoc libro, ſcilicet *p. 53. ſeq. a num. 98. ad finem* agunt pro more illorum temporum de jure Regio (potiſſimum in Gallia) in rebus & perſonis Eccleſiaſticis, & de defenſionibus eorum, adverſus invaſiones Paparum. 5. *Reſponſiones quorundam Prælatorum Anglorum ad articulos de bulla Papali, quæ contra Reginam Eliſabetham*
1570. *tum recens exierat.* 1570. p. 66. ſeq. 6. Franciſci

ciſci *Hotomanni fulmen brutum Sixti V. adverſus Henricum, Regem Navarræ & Henricum, Principem Condæum 1586.* a 1586.
p. 68. ad p. 126. Accuſat Papam (1) de crimine impietatis, partim ob arrogatam ſibi divinitatem, *c. 2.* partim ob illuſam religionem, *c. 3.* partim ob conficta religiones, *c. 4.* v. g. Dominicanorum, *c. 5.* (2) de crimine occupatæ in Eccleſia tyrannidis, *c. 6.* (3) corruptæ religionis, *c. 7.* (4) ſacrilegii, *cap. 8.* (5) læſæ Majeſtatis, *cap. 9.* (6) perduellionis, *cap 10.* (7) de crimine falſi *c. 11. 12.* Tum pergit oſtendere nullitatem excommunicationis ex falſa allegatione, *c. 13.* ex defectu ordinis judicialis, *c. 14.* & ex formula ſententiæ, *cap. 15.* &c. 7. *Judicium cujusdam boni Sorboniſtæ, non addicti Ligæ, ſuper monitorio Papæ contra Regem Chriſtianiſſimum. 1588.* a pag. 127. ad 130. In fine ſuadet 1588.
appellationem a Papa ad Concilium. 8. *Anonymi conſilium ſuper Gregorii XIV. bullis excommunicationis & interdicti, in Galliæ Regem, Eccleſiam & Regnum* a Tuſſano Bercheto e Gallico in Latinum translatum & dedicatum Henrico IV. *1591.* 1591.
a p. 131. ad 178. Habet tres partes. 1. Epitomen hiſtoriarum quarundam, in quibus de Paparum Bullis & excommunicationibus agitur. *p. 138. ſ.* 2. Disqui-

ſitionem compendiariam, cauſarum, quæ Gallos antiquitus adverſus Paparum excommunicationes concitaverint, & quæ in earum conſtantia obſervanda ſint. *p. 144. ſeq.* 3. Rerum a majoribus geſtarum applicationem ad tempus præſens, ut intelligatur, quid nunc agendum ſit. *p. 159. ſeq.* Subjunguntur *p. 176. ſeq.* duo decreta ſupremarum Curiarum Gallicarum contra ejusmodi Bullas. 9. Ludovici *Servini, Advocati Regii vindiciæ ſecundum libertatem Eccleſiæ Gallicanæ & Regii Status Gallo-Francorum.*
1592. *1592.* a p. 178 ad 276. Agitur in hoc ſcripto de Guiſianorum machiamentis in Henricum III. *p. 179. ſeq.* Papam omnium factionum in Francia autorem & caput fuiſſe, *p. 184.* Tum narrantur Henrici III. cædes, *p. 187.* Papæ oratio pro juſtificando hoc parricidio, quod incarnationi Chriſti comparavit: item Jeſuitarum myſteria, *p. 188.* Contra Bullam Pontificis: De poteſtate regia in Epiſcopos. *p. 193.* Cardinalis & Archi-Epiſcopus jure a Rege puniti: Bellare prohibentur Epiſcopi. *p. 194.* Papa nullam jurisdictionem habet in Francia. *p. 196.* Ratio juſtiſſima, cur Rex motus fuerit contra Guiſios. *p. 197.* Papam non poſſe ſolvere juramento ſubditos. Sorboniſtarum monſtroſa Theologia. *p. 199.*

p. 199. Hiſpanorum machinationes in Henricum IV. & regnum Franciæ. Hujus ortus & educatio vitæ. *p. 201.* Ejus continentia in rebus circa fidem. *p. 203.* Eum eſſe regem legitimum. *p. 205.* Ejus clementia, *p. 208.* unctio & coronatio Rhemenſis, *p. 209.* juramentum Regis. *p. 210.* Bonifacii Papæ decreta refutantur. *p. 212.* Henricum IV. non fuiſſe hæreticum. *p. 213.* Contra Sixti V. decretum excommunicationis. *p. 215.* A Rege non eſſe deficiendum: Rex provocat ad Concilium. *p. 217.* Non proteſtantes, ſed hiſpaniſatos ut perduelles eſſe fugiendos. *p. 224.* Saltem concilium Gallicanum eſſe habendum. *p. 227.* Contra autoritatem Concilii Tridentini *p. 228. ad 236.* De Regum Francorum poteſtate in Eccleſiaſticis. *p. 241.* Papa nihil juris habet in Francia. *p. 246.* Regni jura in libertatibus Eccleſiæ. *p. 251.* Jura regia in ſacras poſſeſſiones. *p. 254.* Regia poteſtas in puniendis Clericis. *p. 256.* De electione Epiſcoporum. *p. 257.* Regalia Regum in Eccleſiaſticis. *p. 266.* Primæ preces: Defenſio jurium Franciæ per Concilia. *p. 267.* Appellatio a Papa ad Concilium. *p. 268.* Contra interdicta Pontificia. *p. 269.* Contra excommunicationes. *p. 271.* Papa qualis conſti-

tui & recipi debeat. *p. 275.* &c. Confer, quæ de Servino jam ſupra notavi *cap. I.* §. *15. p. 338. ſeq.*

Alia ſcripta ſeculi 16. huc pertinentia. §. XCI. Cum vero ab initio §. *89.* notaverim, Goldaſtum ſaltem voluiſſe ſeligere autores Catholicos, facile patet, plures autores ſeculi 16. religiones alias profitentes ſupereſſe, quæ ad præſentem hiſtoriam pertineant. Lutheri

1539. librum *de Conciliis* anno *1539.* editum jam excerpſi ſupra §. *81.* De alio ſcripto Lutheri ſequentia refert Arnold. *ſec. 16. cap. 5.* §. *14. p. 44.* Zugleich hatte Lutherus ſelber eine denen weltlichen Herren ſehr angenehme Sache vor ſich, nemlich daß den Pfaffen die Macht und Renten beſchnitten, und hingegen der Obrigkeit ihr reſpect und andere Zugehör wieder gegeben würde, wie denn das Buch Luthers, ſo er von Würde und Amt der Obrigkeit

1523. anno 1523. publicirte, dem Churfürſten trefflich ſoll gefallen haben. Sed ſi fatendum quod res eſt, multa quidem bona in eo libello continentur, ſed minime talia, quæ jus genuinum principum circa ſacra ſtabiliant, uti facile patet ex excerptis Seckendorffii *lib. 1.* §. *127. n. 4. p. 207. & in addit. 2. p. 211. ſeq.* Quod reformatos attinet, de lite inter Era-

1565. ſtum & Bezam anno 1565. orta ſuper excommunicatione jam ſupra *c. 1.* §. *19. & 20.*

& *20. p. 344.* dictum, ubi *p. ſeq.* etiam Colemannianorum fit mentio. Nam Thomas Colemannus etiam negavit excommunicationem eſſe inſtituti divini, quem contra Honorium Reggium defendit Seldenus *de Synedriis Hebræorum p. 368.* quamvis ex verbis, quibus ibi utitur Seldenus, Colemannus videatur ſcripſiſſe demum ſeculo 17. In Belgio anno *1579. ſeq.* occaſione litis inter duos Eccleſiæ miniſtros Petrum Cornelium & Caſparem Colhaſium edita ſunt ſcripta nonnulla ad noſtrum ſcopum pertinentia, cum reſpiciant primario quæſtionem de officio Magiſtratus in rebus Eccleſiaſticis, & de differentia inter regimen Politicum & Eccleſiaſticum. Poſtquam enim Clerus juſſu magiſtratus certis theſibus incluſiſſet convenientiam & differentiam regiminis, & Colhaſius Apologiam edidiſſet utriusque, magiſtratus Leydenſis contra juſtificationem edebat, eo tendentem, ut defenderetur poteſtas magiſtratus in ordinandis & removendis miniſtris Eccleſiæ adverſus contrarias Conſiſtoriorum machinationes. Vide latius Uytenbogartum Parte 3. der Kerckelyken *hiſtorie p. 205. ſeq.* qui & *p. 207.* addit, hanc litem *1580.* eſſe non deciſam, ſed pacto compoſitam, cujus cir- 1579. 1580.

 cum-

cumſtantiæ oſtendunt, Conſiſtoria triumphaſſe. Excerpit etiam Uytenbogartus *p.216. ſeq.* aliud ſcriptum ejusdem
1582. magiſtratus publicatum 1582. de dominatu Cleri agens, & quod hic intendat novum Jus Canonicum præſcribere magiſtratui, & hunc ut vaſallos ſynodorum tractare, neminemque niſi creaturas Synodorum ad magiſtratum admittere, paucis ut Clerus fiat caput magiſtratus Politici. Confer etiam *p. 227.* Præterea edidit etiam Herbornæ
1595. *1595.* Wilhelmus Zepperus Politiam Eccleſiaſticam in octavo. Hic pro ſtatu illorum temporum videtur bonam intentionem habuiſſe, ſed papizat tamen etiam, pro more illorum temporum, paſſim v. g. *lib. I. cap. 21.* in doctrina de excommunicatione, item *lib. 3. cap. 13.* ubi magiſtratum corpori, miniſterium animæ comparat, & magiſtratum miniſterio ſubjectione ſpirituali (i. e. excommunicationem ejus patienter ferendo) ſubeſſe ſtatuit. Adde *cap. 14.*

Monita generalia circa continuationem & ejus methodum, intuitu ſe-

§. XCII. Hæc de continuatione hiſtoriæ controverſiæ inter imperium & ſacerdotium quoad ſeculum 16. ſufficere poſſunt. Quod vero ſeculum 17. & in quo vivimus, ſeculum 18. attinet, non opus erit, ut multa ſpecia-

lia

lia de hac continuatione moneamus; cum & magna ſit ubique librorum copia, qui in hunc finem ſubſidia ſuppeditabunt, & autores ad hanc controverſiam pertinentes nec rari ſint; nec pauci, qui vero rariores ex his ſunt, jam ſupra in cap. I. appendicis paſſim ſint excerpti. Hoc ſaltem prænoto in genere: Nec Principes Pontificios, nec Proteſtantes in colliſione illa etiam his temporibus multum acquiſiviſſe quoad reſtaurationem juris circa ſacra; ſcriptores vero, qui rejectis principiis abſurdis Canoniſtarum ſanas de jure principis circa ſacra & mediis ea recuperandi doctrinas propoſuerunt, fuiſſe a coetu reliquorum Eruditorum ſic preſſos, & ut fautores Indifferentiſmi & tantum non atheismi, (& nonnunquam cum ſucceſſu) diffamatos. Poteris ergo commodiſſime continuare hiſtoriam controverſiæ methodo qua conſului hactenus §. *82. ſeq.* utendum eſſe in ſeculo 16. ut videlicet peculiaribus capitibus proponantur ſtatus juris circa ſacra intuitu Regum & Principum Catholicorum, tum Lutheranorum, tum Reformatorum; porro excitatio Principum Catholicorum perſequendi Proteſtantes, maxime per Jeſuitas, tum ineptitudo unionis fidei culi decimi ſeptimi hucusque,

pro-

procurandæ per colloquia; & denique progreſſus apud Pontificios & Proteſtantes doctrinarum Academicarum juri circa ſacra noxiarum, & aliqualis ſaltem ſpes, doctrinas paucorum ſaniores pedetentim ingreſſum in animis docentium, ſi non Theologorum, ſaltem JCtorum & Politicorum inventuras eſſe. Et facile prævideo tantam copiam obſervationum hic ſe oblaturam eſſe continuatori, ut eæ veroſimiliter exæquaturæ ſint hiſtoriam controverſiæ ſeculorum præcedentium.

Monita ſpecialia intuitu Germaniæ, Italiæ, Hiſpaniæ, Galliæ,

§. XCIII. Res patebit, ſi ſaltem ex iſtis obſervationibus præcipuas duobus verbis nominavero. Ita v. g. quod Germaniam attinet 1607. Civitas Donawerdenſis occaſione ceremoniarum Pontificiarum ipſi a Papiſtis obtruſarum amittebat libertatem: ita 1609. Pontificii incipiebant perſequi Proteſtantes in ditionibus Auſtriacis, unde ob has & alias cauſas, inter quas potiſſima erat abuſus judicii Cæſarei Aulici, oriebatur 1610. fœdus proteſtantium Hallenſe ſeu Suevicum, & paulo poſt Liga Catholicarum huic oppoſita; ſequebantur ab anno 1617. tumultus Bohemici & fata infelicia Friderici Palatini. (Ubi inter alia notetur; Cleſelium Cardinalem Ferdinando II, ideo exoſum fuiſſe,

quod

quod in cauſa Bohemica Imperatori Matthiæ moderata conſilia daret, Larray *Hiſt. d' Anglet. Tom. II. p. 736. 737.* item Hoëum Theologum Lutheranorum præcipuum, natione Bohemum, & nimiam fiduciam in Bohemis quibusdam, clam cum illo tractantibus ponentem, Electori Saxoniæ perſuaſiſſe, quod Bohemi ipſum in Regem ſint electuri; ſed poſtea Hoëum a Bohemis eſſe deceptum, vel Bohemos ob dubia & meticuloſa conſilia miniſtrorum Saxonicorum adactos fuiſſe, ut loco Saxonis Palatinum eligerent. Unde palpas præcipuam cauſam, cur Saxo poſtea Cæſari adverſus Palatinum adhæſerit, & odium Lutheranorum erga Reformatos auctum fuerit.) Anno 1629. novos motus excitabat edictum Ferdinandi II. de reſtituendis bonis Eccleſiaſticis. Unde oriebatur unio Electoris Saxoniæ cum Sueco. (Ubi ſe offerunt aliæ meditationes de inconſultis conſiliis Wallenſteinii, & quod Jeſuitæ fuerint præcipua cauſa necis Wallenſteinii, cum hic ipſorum adverſarius juratus eſſet, nec ferre poſſet, ut illi ſe immiſcerent negotiis politicis. Conf. Einl. zur R. und T. Hiſtorie *p. 1159.* Idem Autor *p. 1173.* memorat Imperatorem Ferdinandum ſolenni voto ſe obligaſſe,

ut Proteſtantes omnibus viribus perſequi vellet, & quod Pontificii glorientur, opera hujus Imperatoris decem milliones hominum ad fidem Catholicam eſſe reductos. Multa etiam refert Pufendorffius in Hiſtoria Suecica de inconſtantia nimia miniſtrorum Saxonicorum erga Suecos, & quod Hoëus magnam pecuniæ ſummam a Cæſareis acceperit, ut Electori pacem Pragenſem perſuaderet: Alibi a me oſtenſum, quam inſufficientibus rationibus Theologus quidam Lipſienſis hanc relationem Pufendorffii refutare voluerit &c.) Secuta inde 1635. pax Pragenſis & 1648. pax Weſtphalica. (Hic notandum, quod Autor der Einleitung ꝛc. recenſeat quidem ſummatim *p. 1213. ſeq.* potiſſimas circumſtantias ad pacem Weſtphalicam pertinentes, omiſerit tamen unam ex potiſſimis, quod Reformati in pacem religioſam recepti fuerint, idque ut videtur, ſtudio, & data opera, ne videlicet ſimul memorare cogeretur, quod Elector Saxoniæ contra hanc clauſulam ſolenniter proteſtatus fuerit, ut extat ap. Lundorp. *Part. 6. cap. 236. libri 3. fol. 354.* Nam alterius proteſtationis papalis adverſus pacem illam mentionem facit *p. 1218.)* Contra hanc pacem Weſtphalicam, quatenus

ea

ea pacem religioſam ſtabilit aut confirmat, varia ſcripta ſunt edita, quæ non paucas meditationes ad inſtitutum præſens pertinentes ſuppeditabunt. (E. g. Ludovici *de Monteſperato*, qui creditur eſſe Carpzovius vindiciæ Pacificationis; *Hoornbeckii* Examen Bullæ Papalis: *Conringii* tractatus de pace civili libro 2.) Olim jam Pacificationem religioſam ſeculi 16. ſuggillaverant & inique interpretati erant JCti *Dillingenſes* volumine ſatis magno, de quibus vide Ant. Gunt. *Fritzium* Conſult. Politica 27. ad Maſenium p. 297. ſeq. Confer diſputationem *Carpzovii*, qua Theologos Lutheranos a crimine læſæ majeſtatis liberat. Ediderat etiam anno 1646. quidam Erneſtus *de Euſebiis* judicium Theologicum contra hanc pacem Weſtphalicam, cui opponebat Conringius ſcriptum ſub nomine Irenæi *Eubuli*; item anno 1648. *Dorſcheus* Anticriſin Theologicam. Idem Erneſtus *de Euſebiis* poſtea adjunxerat vehiculum judicii. Contra quod edebat *Dorſcheus* 1648. prodromum anticriſeos Theologicæ, ſeu invectivam in vehiculum, item Trigam Conſiliorum JCtorum Italorum pro pace religionis. Prodiit etiam eodem anno *Anonymi* diſcuſſio brevis judicii Theologici & vehiculi

Erneſ-

Erneſti de Euſebiis. Contra Dorſcheum edebantur 1647. *Theologorum Moguntinenſium* judicium æquitatis, delatum Academicis Argentinenſibus ſuper Dorſcheo: & cujusdam *Chriſtiani Fidelis* Criſis Anticriſeos 1648. Ex Pontificiis etiam eodem anno pro pace religioſa contra Dilligenſes & Euſebium *Caramuel* publicabat tractatum prolixum. Huic reſpondere volebat *Humanus Erdemann* in Anti-Caramuele. De plerisque ſcriptis hactenus recenſitis ſententiam ſuam breviter expoſuit *Ericus Mauritius* in epiſtola ad Reſpondentem diſſertationis de ſeculariſatione bonorum Eccleſiaſticorum &c. Circa pacificationes ſequentes in hoc ſeculo, Neomagienſem, Ryswicenſem, Badenſem multæ etiam lites ortæ ſunt nondum ſopitæ, intuitu clauſularum paci Weſtphalicæ, quatenus de libertate & tolerantia Proteſtantium egit, præjudicialium. Æque multæ obſervationes de imminutione juris circa ſacra in aliis Regnis & Principatibus Pontificiæ religioni addictis occurrent in geſtis ſeculo 17. hucusque in Italia, Hiſpania, Gallia &c.

Item intuitu Angliæ, Belgii &c.

§. XCIV. Nec pauciores ſe offerent in regnis & provinciis, ubi eminuit doctrina Proteſtantium. Sic v. g. quod Angliam

Angliam attinet, Larræi Hiſtoria Anglicana a temporibus Jacobi I. Regis Angliæ hucusque plurimas ſuppeditabit obſervationes, qui factum fuerit, ut, non obſtante ſeparatione Eccleſiæ Anglicanæ a Pontificia, tamen Reges Angliæ plenum jus circa ſacra hactenus ſibi vindicare non potuerint, partim etiam ex ignorantia aut falſa ſtatus ratione aliqui ex ipſis acquiſitionem illam impediverint, & doctrinas huic juri favorabiles rejecerint, & harum autores perſecuti fuerint. Inprimis autem meretur cum attentione perpendi deſcriptio rerum geſtarum ſub Jacobo I. & characteris hujus eruditi Regis, cum magno cum judicio & absque partialitate ea ſit concepta, adeoque valde differat a ſcurrili ſatyra Scioppii ſub titulo *Corona Regia Caſauboni* publicata, quam vide cum præfatione mea *in Hiſt. Sapient. & Stultit. Tom. I. p. 117. ad finem.* Apparebit ſimul, occaſione junctorum trium regnorum Angliæ, Scotiæ & Hiberniæ ſub titulo Magnæ Britanniæ, orta etiam & propagata eſſe maxima diſſidia inter Clerum hoc modo in multiplices ſectas diviſum, & inter alia potiſſimum etiam in doctrina de jure & poteſtate Magiſtratus Politici diſſentientem &c. Belgium quod attinet,

quamvis conſtet, hodie magnam & tantam eſſe tolerantiam & libertatem religionis ibidem, ut eam non concoquere poſſint *γνησίως* orthodoxi, (vid. Henrich Ludolph Benthems Holländ. Kirchen- und Schulen-Staat *Part. I. c. 1. §. 4. p. 5.*) notum tamen vulgo eſt, quam ſerio paulo poſt initium ſeculi 17. Contraremonſtrantes perſecuti fuerint Remonſtrantes ſeu Arminianos, eosque in Synodo Dordracena condemnaverint & ejecerint. Autores de hac Synodo ſcribentes plerosque, ſi non omnes citavit Arnoldus *lib. 17. cap. 4. §. 3. & 4.* Breviter hiſtoriam rerum ibi geſtarum, una cum Canonibus ibi decretis & judiciis diverſorum oppoſitis de illa Synodo refert Benthem. *d. part. I. cap. 14. p. 367. ſeq.* qui etiam *dicta parte I. cap. 16. 17. 18. & 19.* de fatis & ſtatu Lutheranorum, Papiſtarum, Armenianorum, Quakerorum, Judæorum, Arminianorum, Anabaptiſtarum & Socinianorum, item *Parte 2. cap. 2. & 3.* de variis rixis Theologorum Reformatorum & Philoſophorum in Belgio ac præcipue de Coccejanis & horum adverſariis, ſive Voëtianis, multa notabilia refert. Meretur etiam Danielis Hartnaccii *Cenſur* und *Hiſtorie* des Dordrechtiſchen *Synodi* ex variis Epiſtolis duorum Theologorum Anglorum

rum collecta, una cum præfatione Hartnaccii, ut ab impartialibus attente perlegatur. Porro cum nullum ſit dubium, Remonſtrantes magiſtratui Politico in exercitio juris circa ſacra plura permittere, quam Contraremonſtrantes, mirari quis poſſet, cur tamen Jacobus I. Rex Angliæ per ſuos delegatos ad Synodum Dordracenam Remonſtrantes damnaverit, niſi ratio hujus rei aliunde conſtaret. *Vid. Hiſt. Sap. & Stultit. Tom. I. p. 119. 120.* Ceſſabit etiam dubium circa quæſtionem ſimilem, qui factum fuerit, ut Mauritius Princeps non potius partibus Remonſtrantium, quam Contraremonſtrantium adhæſerit, ſi quis conſideret ea, quæ Benthem notavit *Part. 1. c. 14. §. 4. p. 370. & cap. 18. §. 14. ſeq. p. 640.* quæ fuſius declarantur in Ludov. Auberii *memoires de Hollande p. 263. ſeq.* & in Vaſſoris *Hiſtoire du regne de Louis 13. lib. 8. p. 489. ſeq.* Etſi autem Vaſſor *p. 497. ſeq.* Auberium refutare voluerit, Auberium tamen contra Vaſſorem defendit Clericus *Bibliotheque choiſie Tome II. p. 129. ſeq.* Contra Autor *de la Bibliotheque Univerſelle Tom. I. p. 154. ſeq.* refutat Auberium intuitu quarundam circumſtantiarum, quas hic de Grotio narraverat. &c.

Porro intuitu Colloquiorum & doctrinarum Academicarum.

§. XCV. Porro, quæ ſupra *§. 80.* notavimus de ineptitudine pacis inter Theologos promovendæ per colloquia, eleganter illuſtrari poterunt per inductionem colloquiorum plurium ſeculo 17. inſtitutorum. Præterea nemo mirabitur, cur multiplicatis in ſeculo 16. & 17. etiam in terris Principum Proteſtantium Academiis, jus circa ſacra Principibus non fuerit reſtitutum, qui repetere ſaltem voluerit ea, quæ ſupra *§. 83.* circa finem notavi, quod Academiæ omnes, ſecundum facultates, & doctrinas in Papatu receptas, inſtitutæ (quales utique hactenus ſunt tantum non omnes Academiæ, etiam Proteſtantium, ad minimum Facultates Juridicæ & Philoſophicæ,) ſint fontes primarii turbati juris principum circa ſacra, & ſuppreſſæ tolerantiæ diſſentientium. Exempli loco eſſe poterunt fata Philoſophiæ Ramiſticæ, Carteſianæ, Gaſſendiſticæ, etiam in Academiis Proteſtantium, ne videlicet autoritas vel Ariſtotelica aut Scholaſtica vel minimum pateretur damnum. Interim nec Ramus, nec Gaſſendus nec Carteſius intenderunt, aut ſaltem intendere potuerunt, novis ſuis vel novantiquis inventis jus Principis circa ſacra in meliorem ſtatum reſtituere, cum vel Logicam

gicam ſaltem, vel Phyſicam emendare voluerint. Qua occaſione etiam agi poteſt de emendatione Philoſophiæ per iterum exaltatam in multis Academiis, tam Papiſticis quam Proteſtantibus, (& quidem de jure,) Matheſin ope Jeſuitarum, Weigelii, Leibnizii & aliorum virorum celebrium. An verò ex hac emendatione etiam vera Politica & in ſpecie jus Principis circa ſacra multum adjumenti ſperare poſſit vel debeat, vix veroſimile videtur, vel ideo, quod hæc emendatio Jeſuitis debeat originem, & hodienum inveniat eorum approbationem, ſed quod tamen hoc non obſtante Jeſuitæ nunquam promoverint, nec ſalvo ſuo voto etiam promovere poſſint jura principum vera in cauſis Eccleſiaſticis. Porro non paucas obſervationes ad ſcopum præſentem ſuppeditabit lis ſyncretiſtica in Academiis Proteſtantium, potiſſimum inter Wittebergenſes & Helmſtadienſes, ſeu Calovianos & Calixtinos; Potiſſimæ eo tendent, quod a Calovianis Princeps nunquam ſperare poſſit reparationem juris circa ſacra, cum hi ſint hoſtes jurati tolerantiæ diſſentientium, & quod contra Calixtini habeant quidem bonam intentionem, ſed media eorum, per novas

ſormulas conciliandi diſſentientes, ſint æque ſenſui communi & quotidianæ experientiæ, item communi & univerſali naturæ humanæ adverſantia, ac conciliationes per colloquia. Ut adeo valde mirandum ſit, qui fieri potuerit, ut acutus alias & magno judicio præditus Puſendorffius eo delabi potuerit, ut ipſe *in ſuo jure feciali divino* de conciliatione Proteſtantium per talem formulam, fuerit ſollicitus, niſi quis cogitet, iſtud præjudicium Politicæ papalis, utpote per multa ſecula in omnibus Chriſtianorum Scholis & Academiis, & poſt reformationem etiam in Academiis Proteſtantium, univerſaliter propagatum, & Puſendorffio a tenera juventute inculcatum, tam altas radices in ejus animo egiſſe, ut ejus impoſſibilitatem ſenſibilem non perceperit. Confer dicta *in notis ad Puſend.* Monarchie des Stuhls zu Rom *p. 374. ſeq.*

Scriptores ſeculi 17. ex Goldaſto.

§. XCVI. Quod ſcriptores ſeculi decimi ſeptimi attinet, ad hanc controverſiam pertinentes, initio dicendum erit de illis, qui in Goldaſti Tomis de Monarchia Imperii reſtant, quorum titulos hic ſaltem recenſebo, additis tamen quandoque pauciſſimis monitis. In Tomo I. referuntur ſaltem duo ſcripta

pta ad hoc ſeculum pertinentia. Primum eſt *J. C. G. de libertate Eccleſiæ liber ſingularis* 1607. a p. 674. ad p. 716. (Autorem eſſe Iſaacum Caſaubonum Genevenſem docet Colomeſius *in Opuſculis p. 127.* Debebat hic liber exhibere ſeptem capita, quorum Elenchus extat *p. 676.* ſed ſaltem inveniuntur priora tria capita in opere Goldaſti, & tertium caput etiam nondum plene abſolutum eſt. Ratio paucis verbis indicatur *p. 716.* paulo diſtinctius a Colomeſio *p. 128.* Optandum eſſet, ut id totum haberemus. Etſi enim non ſit veroſimile, Caſaubonum ibi detexiſſe omnia arcana pſeudo-politica libertatis Eccleſiaſticæ communiter prætenſæ, tamen & præfatio, & rubricæ ultimorum quinque capitum oſtendunt, Caſaubonum in illo libro vindicaſſe maximam partem Politicos a communibus calumniis Clericalibus, & ſimul demonſtraſſe, prætenſam libertatem Eccleſiaſticam omnium poteſtatum civilium fundamenta radicitus convellere &c.) Alterum eſt *Narratio veriſſima eorum, quæ contigerunt in diſputatione propoſita Pariſiis 1611. an Concilium ſit ſupra Papam.* p. 755. 756. (Confer jam ſupra notata ex Richerio *cap. 1. append. §. 9. p. 318.*) Tomus II. Goldaſti ſubſiſtit in tractatibus ad

1607.

1611.

ſeculum 16. ſpectantibus. Ex Tomo III. huc pertinent multa ſcripta anno
1606. 1606. edita. Nimirum *Jacobi Leſchaſſerii de libertate antiqua & Canonica Eccleſiæ Gallicanæ* a p. 277. ad p. 282. (Vide Leſchaſſerii *operi p. 292. ſeq.* Aliud plane opuſculum eſt ejuſdem Leſchaſſerii de libertate Eccleſiæ Gallicanæ, quod refertur in iisdem operibus *p. 315. ſeq.* ut patet ex ſumma ejuſdem recenſita *p. 337.* & collata cum ſumma præſentis tractatus, quam vide apud Goldaſtum *p. 281.*) *Leonardi Donati Ducis Venetorum edictum contra Bullam Pauli V. Papæ* a p. 281. ad 285. *P. Pauli Veneti, ordinis Servorum, conſiderationes cenſurarum Pauli V. contra Rempublicam Venetam.* a p. 286. ad 311. *Antonii Quirini relatio rationum Reip. Venetæ, difficultatibus Pauli V. oppoſitarum* a p. 312. ad 325. *Theologorum Venetorum de interdicto Pauli V.* a p. 325. ad 339. *Marci Antonii Peregrini reſponſum pro decretis Reip. Venetæ* a p. 340. ad 347. *Marci Antonii Othelii reſponſum in eadem cauſa.* a p. 348. ad 353. Item *Joachimi Scheynii* a p. 353. ad 367. *Doctoris cujusdam Theologi excerpta ex ſcriptum, Patribus & Doctoribus Catholicis ſuper nullitate dictarum cenſurarum Papæ.* a p. 368. ad 373. *Johannis Marſilii votum pro Rep. Veneta oppoſitum voto Baronii.* a p.

374.

374. ad 379. *Sermo apologeticus pro incorrupta libertate Reip. Venetæ.* a p. 380. ad 385. *Octavii Menini oratio de immenſa curiæ Romanæ poteſtate modemnda,* a p. 386. ad 388. *Ejusdem oda in adulatores Pontificis* p. 389. ſeq. *Alexandri Lyſcæ epiſtola ad Baronium de Romanæ curiæ rapacitate, perfidia & tyrannide,* a p. 391. ad 395. *Johannis Baptiſtæ Leonis diſcurſus ſuper poteſtate Eccleſiaſtica & Romanæ Curiæ Monarchia;* a p. 396. ad 404. *N. Gallo franci epiſtola pro libertate Reip. Venetæ* a p. 405. ad 413. *Nicolai Craſſi antiparaneſis ad Baronium pro Rep. Venetæ;* a p. 414. ad 438. *Pariſii cujusdam conſultatio de controverſia inter Paulum V. & Remp. Venetam* a p. 439. ad 453. (In Elencho tractatuum huic Tomo III. præmiſſo additur, putari, *Jacobum Leſchaſſerium* eſſe autorem hujus conſultationis. Extat etiam illa in *operibus Leſchaſſeri a p. 401. ad 450.*) *Hieronymi Vendrameni disquiſitiones controverſiarum inter Paulum V. & Remp. Venetam;* a p. 454. ad 477. *Johannis Marſilii exceptio contra citationem Cardinalium Romanorum in cauſa Veneta;* a p. 477. ad 480. *Similis exceptio Pauli Veneti Servitæ;* p. 481. ſeq. *Item Fulgentii Manfredi* p. 483. ſeq. *Ventura Vicentini conſilium ſuper illa controverſia Reip. Venetæ;* a p. 486. ad 557. Jam ſequuntur ſcripta anni *1607.* *Annibalis* 1607.

Crancii ſententia ſuper quæſtione: An injurias a Paulo V. Venetæ Reip. illatas liceat bello & armis propulſare: a p. 557. ad 564. *Quæſtio bipartita in Georgium Blacvellum, Angliæ Archipresbyterum a Clemente IIX. deſignatum:* a p. 565. ad 615. *Aſcanii Columnæ judicium eorum, quæ Baronius de Monarchia Siciliæ ſcripſit:* a p. 616. ad 618. *Philippi Regis Hiſpaniarum edictum contra*
1610. *illum Baronii librum, anno 1610.* p. 619. ſeq. *Guilielmi Barclaii tractatus de poteſtate Papæ, an & quatenus in reges & Principes ſeculares jus & imperium habeat*, eod. anno a p. 621. ad 687. *Rogeri Widringtoni apologia Bellarmini pro jure principum adverſus ejusdem rationes pro autoritate papali:* a p. 688. ad 762. *Ludovici Servini commonefactio adverſus librum Bellarmini contra Guilielmum Barclaium:* a p. 762. ad
1611. 773. Sequuntur tractatus anno 1611. publicati. *Benigni Milletoti de delicto communi & caſu privilegiato, vel de legitima judicum ſecularium poteſtate in perſonas Eccleſiaſticas.* a p. 774. ad 797. *Edmundi Richerii de Eccleſiaſtica & Politica poteſtate* a p. 797. ad 806. (Vide ſupra *append. c. 1. §. 9. p. 316.*) *M. I. Bedæi Jus Regum contra Bellarminum & alios Jeſuitas:* a p. 806. ad 835. Denique exhibet Goldaſtus
1612. duos tractatus anno 1612. editos, ſcilicet, *Anonymi commentationem ad librum Bellar-*

mini

mini de temporali poteſtate Papæ a p. 836. ad 846. & *Johannis Barclaii pietatem pro regibus & principibus & pro patre Guilielmo Barclaio adverſus eundem Bellarmini librum:* a p. 847. ad p. 1134. ſeu ad finem Tomi III.

§. XCVII. Atque ultra annum 1612. non proceſſit Goldaſtus. Poſt hæc vero tempora majori copia ſe offerunt ſcriptores ad noſtrum ſcopum pertinentes, cum hic incipiant ſcriptores larvam reliquiis papalibus detrahentes, poſtquam jam anno *1610.* Johannes *Uytenbogartus* publicaſſet libellum *de officio Magiſtratus in rebus Eccleſiaſticis*, de quo jam ſupra dictum *in append §. 22.* Ergo ab hoc tempore incipiunt ſcripta diverſi generis; ex una parte pauca & rara, reliquias Papatus detegentia, ex altera parte multa & ubivis obvia, a Proteſtantibus Theologis & JCtis paſſim deſcripta & commendata, ac novis editionibus digna judicata, antiquam lyram lyrantia, & ſaltem jura Epiſcoporum ac Cleri contra Papam, minime vero jura Principum contra Clerum univerſum defendentia. Potiſſimos utriusque claſſis hic ſaltem indicabo ſecundum ordinem temporis, quo ſcripſerunt. Incipiam autem ab exteris, Gallis, Anglis, Belgis &c. tum in

Alii ſcriptores exteri, Galli, Angli, Belgæ &c.

1610.

in paragrapho ſequente pergam ad
1616. Germanos. Anno *1616.* Marcus An-
tonius *de Dominis* Epiſcopus Spalatenſis
ex Italia in Angliam transfuga publica-
vit opus ſuum *de Republica Eccleſiaſtica*,
quod noſtri paſſim absque judicio ex-
ſcribere ſolent. De hoc opere & ejus
Autore jam ſupra dictum §. *14. 15. 16.*
Eodem anno Antonius *Walæus* pecu-
liari ſcripto *de jure Magiſtratus in Eccle-
ſiaſticis* Uytenbogartum refutare inten-
dit, & Gerhardus Johannes *Voſſius* ſcri-
ptum hoc Walæi *peculiari epiſtola* exa-
minavit & ſuam ſententiam de jure ma-
giſtratus circa ſacra propoſuit. Vide
ſupra §. *23.* Sequenti anno Hugo *Gro-*
1617. *tius* edidit tractatum ſuum *de imperio
ſummarum poteſtatum circa ſacra*, de quo
dixi §. *24.* Eodem anno Nicolaus *Gre-
vinchovius*, Remonſtrantibus addictus,
ſcripſit *Apologiam adverſus Adrianum
Smoutium*, ubi inter alia in titulo fit
mentio, quod hic etiam nonnulla de
poteſtate Chriſtiani magiſtratus in rebus
Eccleſiaſticis &c. *parodice* delineentur.
Sed quid eſt: *parodice delineare?* Credo
hæc in titulo fuiſſe ideo expreſſa, ut
allicerentur emtores. Uti enim totum
opus fere nihil aliud agit, quam ut in-
vectivas Smoutii aliis ſimilibus inve-
ctivis repellat, ita de magiſtratu poli-
tico,

tico, quæ ibi *p. 29. 30. 31. 36. 37.* memorantur vix digna ſunt animadverſione. Plura de Grevinchovio vide *in Epiſtolis Armin. Eccleſiaſt. & Theologicis in indice.* Anno *1633.* prodiit Nicolai *Vedelii* tractatus de prudentia veteris Eccleſiæ. Quem cum addito judicio excerpſi ſupra §. *63.* Anno *1635.* Gisbertus *Voetius* diſputationem habuit Ultrajecti contra Remonſtrantes, reſpondente Martino *Schootkio.* Contra hanc a Remonſtrante Anonymo edita eſt *Academia Voetii*, cujus autor creditur fuiſſe Jacobus *Batelier*, Miniſter in Hagienſi remonſtrantium Eccleſia, quod ſcriptum refutare voluit Schoockius. Huic prior autor Academiæ Voetii anno *1638.* oppoſuit aliud ſcriptum ſub titulo *Gymnaſii Ultrajectini*, in quarto, conſtans *p. 479.* in quo pro Remonſtrantibus prolixe & Voetio & Schoockio reſpondere voluit. In præfatione continentur præter ea, quæ hactenus dixi, etiam alia non pauca, vitam & mores Voetii & Schoockii reſpicientia. Et ideo credo eundem Batelierium fuiſſe autorem utriusque ſcripti, quia in *præfatione* §. *19. ab initio* his verbis utitur: *Scripſeram in Academia*, & quia §. *12.* non contradicit aſſertioni Schoockii, quod Batelier ſit autor Academiæ, ſed ſaltem ab ea abſtrahit. Sunt

1633.

1635.

1638.

& in

& in hoc ſcripto quædam, etſi non adeo multa, quæ reſpiciunt jus magiſtratus circa ſacra, plura tamen, quam in ſcripto Grevinchovii. Nimirum *totum cap. 12. p. 118. ſeq.* Utra religio, (remonſtrantium aut contraremonſtrantium) præſtet politias magis ſecuras, aut ſubditos obedientiores, item *caput 38. p. 277.* de judicio Eccleſiæ repræſentativæ

1641. circa doctrinam Eccleſiæ &c. Anno *1641.* prodiit Eleutheropoli in quarto paginis 82. Irenæi *Philadelphi epiſtola ad Renatum Veridæum*, in qua aſſeritur myſterium iniquitatis noviſſime in Anglia redivivum, & excutitur liber Joſephi Halli, quo aſſeritur, *Epiſcopatum eſſe juris divini.* Quis ſit autor hujus epiſtolæ patebit ex ſequentibus verbis Ludov. Molinæi in *jugulo cauſæ Part. I. p. 258. Cum ante triginta annos in lucem edidiſſem epiſtolam ſub nomine* Irenæi Philadelphi, *ejusque* Apologiam, *quæ paulo poſt prodiit, & me continuiſſem intra argumentum, quod congruebat ſenſibus paſtorum in Gallia & Belgio, imo Presbyterianorum in Anglia, nec horum & illorum rationibus officiebat, quale erat ἰσοτιμία Paſtorum, mirum quo plane ab illis ex æquo exceptæ fuerint, & eo nomine autor earum laudatus ab ingenio, judicio, eruditione, & in tractanda illa materia dexteritate, additis hortationibus, ut*

perge-

pergeret, quo pede cœpit tot munera Dei excolere & in apertum proferre &c. Anno *1642.* incipiebat in Belgio controverſia 1642. cum Vedelio. Cum enim Vedelius diſputationem Daventriæ anno 1638. propoſitam *de magiſtratu contra Bellarminum de Laicis* hoc anno ſub novo titulo *de Epiſcopatu Conſtantini Magni, ſive de poteſtate Magiſtratuum Reformatorum circa res Eccleſiaſticas*, recudi feciſſet, ſtatim eodem anno diſſertationem hanc oppugnabant Jacobus *Revius* & Jacobus *Triglandius*, item Guilhelmus *Apollonius*. Sed Appollonium quidem maſcule refutavit *Autor Grallarum 1646.* & cum A- 1646. pollonius aſſumto in auxilium *Jodoco Lareno* ſententiam ſuam adverſus hunc inimicum defendere tentarent, ſecuta ſunt anno *1647.* & *tribus ſequentibus* alia 1647. plura ſcripta in utramque partem. Sed 1648. cum de his omnibus, excepto Tri- 1649. glandio, excerpta prolixa jam ſu- 1650. pra *a* §. *25. ad* §. *40.* exhibuerim, ſubjuncto quandoque meo judicio, non opus eſt, ut hic diutius me detineam. Quod vero Jacobum *Triglandium* attinet, de eo & ejus moribus videri posſunt *Epiſtola Armin. Eccleſ. & Theol. 571. in fine. p. 818. Ep. 575. p. 821. Epiſt. 633. p. 942. Ep. 634. p. 950. Ep. 636. p. 957.* ubi depingitur ab adverſariis, ut homo ſeditio-

ditioſus & malæ fidei. In *Epiſtola 575. d. p. 821.* etiam mentio fit *Revii.* Porro cum jam ſupra §. *11. hujus appendicis* mentionem fecerim tractatus cujusdam a
1639. Petro *Puteano* juſſu Richelii anno *1639.* editi, & de Petri *de Marca* concordia
1641. imperii & ſacerdotii *1641.* in ſubſidium prioris tractatus publicati *d. §. 11. & 12.* forte nimis cordate ſententiam meam dixerim, de Petro quidem de Marca non opus erit, ut hic aliquid addam. Sed de tractatu illo priore Petri Puteani, cum hic liber ſit rarior, non ingratum forte erit Lectori, ſi adhuc de eo quædam adjiciam. Hugo Grotius *Epiſt. 1118. Prodiere hic deſumti ex Parlamentariis actis libri egregii, quibus titulus:* Libertates Eccleſiæ Gallicanæ. *Eum Cardinalis Rupifocaldius, contractis Epiſcopis quibusdam, Pontifici, quam Regi, fidelioribus damnavit hæreſeos; eaque de re ad alios ſcripſit Epiſcopos. Rex ipſe jura deſerens recudi libros vetuit. Sed hoc magis & quæruntur & leguntur.* Similia leguntur *Epiſt. 1176.* Exemplar, quod
1651. poſſideo, recuſum eſt anno *1651.* eumque in finem privilegium Bibliopolis datum legitur in fine partis I. *p. 601.* Ipſum enim volumen in folio continet duas partes. Prioris titulus eſt: *Traité des Droits & Libertéz de l' Egliſe Gallicane*

cane continens 19. tractatus variorum Gallice ſcriptos pro libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ & paginas 601. Primus tractatus Autorem habet Pierre Pithou, Sequentes jam ſeculo 15. & 16. ſcripti ſunt, a Jacques Capel, Maitre Noel Brulart, Jean du Tillet, Baptiſte du Meſnel, Claude Fauchet, Charles Faye, Francois Pithou, Antoine Hotman, Guy Coquille, Jacques Leſchaſſier, Benigne Milletot, & Jacques du Hamel &c. Ex his Leſchaſſerii & Milletoti ſcripta quædam in latina lingua Tomo III. Monarchiæ inſeruit etiam Goldaſtus, ut ſupra §. præced. retuli. Partis ſecundæ titulus eſt: *Preuves de Libertéz de l'Egliſe Gallicane* conſtans 40. capitibus & paginis 983. In ſingulis capitibus rubricæ & aſſertiones probantur per varia acta, collecta ex decretis & ſententiis Parlamenti. Ut vero judicare poſſit Lector, an magna utilitas eſſe poſſit hujus voluminis in hiſtoria controverſiæ noſtræ, agitur ibi de pietate & meritis Regum Galliæ erga Eccleſiam & ſedem Papalem, & de obedientia erga Papas; de excommunicationibus Regum & eorum officialium; de variis generibus excommunicationum abuſu laborantium; Reges non agnoſcere ſuperiorem in temporalibus; de appellationibus ab abuſu; de Sy-

nodis Eccleſiaſticis; de provocatione a Papa ad Concilium, & de approbatione Regia Conciliorum, etiam generalium; de jure Regaliæ; de Archi-Epiſcoporum & Epiſcoporum proviſione, juramento fidelitatis, reſidentia; de ſtatu Eccleſiæ Gallicanæ durante ſchiſmate; de inventis Curiæ Romanæ diteſcendi; de Legatis a latere; de bullis aggratiandi & indulgentiis; de condemnatione hæreticorum; de pœna Paſtorum ſeditioſorum; de jure Regio intuitu Monachorum, Scholarum, Academiarum; de contributionibus Clericorum in caſu neceſſitatis; denique de alienatione bonorum Eccleſiaſticorum &c. Sed redeamus ex Gallia in Belgium. Anno *1651.* edidit Martinus *Schoockius* librum *de bonis Eccleſiaſticis*, in quarto *pagg. 758.* Diviſus eſt hic liber in quatuor ſectiones, in quarum prima agitur de bonis vulgo dictis Eccleſiaſticis *ad p. 243.* in ſecunda de Canonicis in genere *ad p. 377.* in tertia de Canonicis Ultrajectinis, *ad p. 620.* in quarta de officio miniſtrorum Eccleſiæ erga Magiſtratus, *ad finem.* Defendit in hac ſectione quarta Schoockius, miniſtros Eccleſiæ ſubjectos eſſe Magiſtratui, nec debere in eum inſurgere, etiamſi ſit impius & idololatricus, nec fas

fas eſſe; conviciis in eum debacchari; tum diſtincte exponit, quam caute agere debeant Miniſtri Eccleſiæ, ſi Magiſtratus in peccatum prolapſus fuerit; item, quam indecora ſit Miniſtris Eccleſiæ affectatio dominatus in Eccleſia & Rep. Porro, quod non liceat Miniſtris Eccleſiæ pro concione expendere decreta politica Magiſtratus & in ea inquirere; quid faciendum ſit paſtoribus, ſi Magiſtratus videatur derogare libertati Eccleſiaſticæ, & ſi ejus decreta videantur propagationi orthodoxæ religionis eſſe noxia: An Miniſter Eccleſiæ pro concione oſtendere debeat, partibus in Rep. ortis, ſe huic parti magis quam illi favere? Convitia proximo neutiquam dicenda a M. E. minime Magiſtratui, aut iis, qui in negotio religionis diſſentiunt; Magiſtratui potius competere jus caſtigandi ejusmodi convitiatores: Quomodo & a quibus coërceri debeant miniſtri, qui convicti fuerint contra magiſtratum ſeditionem concitaſſe. Denique applicantur hactenus dicta ad Theologos Ultrajectinos in controverſia de bonis Eccleſiaſticis & Canonicatibus. Præmiſſa eſt tractatui prolixior præfatio, in qua Autor non pauca refert, quæ ad ejus vitam & fata, atque ad geſta intui-

tu hujus controverſiæ inter eum & Gisbertum Voëtium pertinent. Majorem lucem eidem ſuppeditabit, ſi quis cum hoc ſcripto jungat Andreæ *Eſſenii*, Theologi Ultrajectini *defenſionem conſilii Theologici de Canonicatibus ſive de abuſu bonorum Eccleſiaſticorum*, publicatam
1658. *1658.* in quarto *paginis 272.* Paulo an-
1656. tea, nempe *1656.* prodierat Ludovici *Molinæi Paræneſis ad ædificatores imperii in imperio*, de qua jam dixi ſupra §. *45. & 46. p. 416.* Redeo ad Martinum *Schoockium.* Hujus *exercitationum variarum de diverſis materiis* ſecunda editio publi-
1663. cata fuit Trajecti ad Rhenum *1663.* & quidem ut ex titulo apparet, auctiores & vindicatæ, conſtantes *paginis 602.* Quando prima editio prodierit neſcio. Præmiſſa tamen eſt etiam huic ſecundæ editioni præfatio primæ, ex qua apparet, pleraſque harum exercitationum fuiſſe oppoſitas doctrinis Voëtii & Voëtianorum, & multa etiam ibi aliæ circumſtantiæ referuntur de fatis Schoockii, in ſpecie autem duodecim mendaciorum arguit ibi Schoockius Voëtium, in Conſilio aliquo Theologico ab ipſo commiſſorum. Quod præfationem hujus novæ editionis attinet, ea quidem brevior eſt, ſed & ipſa eundem uſum præbebit, quæ prior. In

ſpecie

ſpecie §. *11.* nonnulla replicat ad veram Eſſenii defenſionem conſilii Theologici modò memoratam. Meretur Schoockius, ut ejus varia fata paulo diſtinctius proponantur, quam a Benthemio im Holländiſchen Kirchen-Staat *Part. 2. cap. 4. §. 31. p. 239. ſeqq.* factum, quem in finem non pauca ſuppeditabunt ea, quæ in hoc §. occaſione Gymnaſii Ultrajectini Jacobi Batelieri, & occaſione duorum tractatuum Schoockii monui. Conf. Samuel *Mareſii expoſtulationem ad Voëtium de violata fide publica* anno 1647. editam in præfatione. Id valde ſupinum eſt, quod Benthemius mortem Schoockii anno 1669. ita memoret, ut lector credat, Schoockium in Academia Grœningana mortuum fuiſſe, cum tamen in ditione Brandenburgica, & ni fallor Francofurti ad Oderam expiraverit. Edidit etiam Francofurti 1668. ſcriptum de quadruplici lege Regia, ubi titulo Conſiliarii & Hiſtoriographi Brandenburgici utitur. Ipſas autem exercitationes quod attinet, agunt illæ de adiaphoris, ſcandalis, bonis pſeudoſacris: an cum Pontificiis colludant, qui agnoſcuntur e titulis in Papatu receptis? an quis ſine colluſione cum Papatu deſignare poſſit templum, ſecundum nomen, quod in dedicatione

accepit: Num M. E. in eo ſummam ſuam gloriationem collocare debeat, quod ſit annunciator legis? an heterodoxi & politice honeſti licite recipiantur cum Reformatis in eadem collegia honeſta; verbi gratia Curatorum, Noſocomiorum, in collegia opificum? an id quod ex bonis pſeudo-ſacris ſupereſſe videtur, impendendum ſit converſioni gentilium: de ſanctificatione diei Dominici, & an liceat illo die vacare honeſtis recreationibus & intereſſe conviviis? an eo die omnes cauponæ claudi debeant? an dies feſti omnes debeant abrogari? de ritu in precibus; non eſſe inſurgendum in Eccleſias orthodoxas, ſi alio, quam presbyteriali regimine gaudeant: quinam ſint Aſiarchæ apud Lucam Actor. 19. de excelſis, encæniis, anſere Martiniano, jure Patronatus: An M. E. ſalvo munere ſuo vacare queant exercitio mechanicæ, agriculturæ, medicinæ, item intereſſe conviviis? De poculis ſanitatis, & aliis rebus licitis, quibus aliquod peccatum ſæpius adjungi ſolet, in ſpecie de choreis & tripudiis, de modis alendi comam & barbam, de fucis, de veſtium luxu, de nudatione colli &c. De pœna ſimplicis furti, de uſura trapezitica; de comicis & tragicis ſpectaculis,

culis, de muſica organica in templis; de reformatione quaſi intenſiva; an homini jus Naturale dictet ſacrificandum eſſe; denique quando eſus carnium a Deo fuerit conceſſus. Quamvis autem ſi quis rubricas harum exercitationum variarum parum attente conſideret, eæ non videantur agere de jure magiſtratus circa ſacra, re tamen paulo attentius perpenſa facile deprehendetur, pleraſque, ſi non omnes, tractare concluſiones, ex principiis, hypotheſi, in doctrina de jure Principum circa ſacra papizanti, oppoſitis, deductas. Oppoſitæ autem fuere pleræque doctrinis Voëtii, ut partim ex ipſis diſſertationibus Schoockianis apparet, partim ex ipſis titulis ſimilibus variarum diſſertationum, quæ in quatuor voluminibus diſſertationum ſelectarum Theologicarum Voëtii reperiuntur. Cæterum optandum eſſet, ut Schoockius paulo majori judicio fuiſſet præditus. At cum hoc intuitu defectus non exiguus paſſim deprehendatur in ejus ſcriptis, & præterea ejus exercitationes in Academia Ultrajectina fuerint editæ, ubi maxima erat autoritas Voëtii, non adeo mirandum, quod illæ tempore publicationis (quo præterea doctrina adverſa, etiam in

& in hoc ſcripto quædam, etſi non adeo multa, quæ reſpiciunt jus magiſtratus circa ſacra, plura tamen, quam in ſcripto Grevinchovii. Nimirum *totum cap. 12. p. 118. ſeq.* Utra religio, (remonſtrantium aut contraremonſtrantium) præſtet politias magis ſecuras, aut ſubditos obedientiores, item *caput 38. p. 277.* de judicio Eccleſiæ repræſentativæ
1641. circa doctrinam Eccleſiæ &c. Anno *1641.* prodiit Eleutheropoli in quarto paginis 82. Irenæi *Philadelphi epiſtola ad Renatum Veridæum*, in qua aſſeritur myſterium iniquitatis noviſſime in Anglia redivivum, & excutitur liber Joſephi Halli, quo aſſeritur, *Epiſcopatum eſſe juris divini.* Quis ſit autor hujus epiſtolæ patebit ex ſequentibus verbis Ludov. Molinæi in *jugulo cauſæ Part. I. p. 258. Cum ante triginta annos in lucem edidiſſem epiſtolam ſub nomine* Irenæi Philadelphi, *ejusque* Apologiam, *quæ paulo poſt prodiit, & me continuiſſem intra argumentum, quod congruebat ſenſibus paſtorum in Gallia & Belgio, imo Presbyterianorum in Anglia, nec horum & illorum rationibus officiebat, quale erat* ἰσοτιμία *Paſtorum, mirum quo plane ab illis ex æquo exceptæ fuerint, & eo nomine autor earum laudatus ab ingenio, judicio, eruditione, & in tractanda illa materia dexteritate, additis hortationibus, ut*

perge-

pergeret, quo pede cœpit tot munera Dei excolere & in apertum proferre &c. Anno *1642.* incipiebat in Belgio controverſia cum Vedelio. Cum enim Vedelius diſputationem Daventriæ anno 1638. propoſitam *de magiſtratu contra Bellarminum de Laicis* hoc anno ſub novo titulo *de Epiſcopatu Conſtantini Magni, ſive de poteſtate Magiſtratuum Reformatorum circa res Eccleſiaſticas*, recudi feciſſet, ſtatim eodem anno diſſertationem hanc oppugnabant Jacobus *Revius* & Jacobus *Triglandius*, item Guilhelmus *Apollonius*. Sed Appollonium quidem maſcule refutavit *Autor Grallarum 1646.* & cum Apollonius aſſumto in auxilium *Jodoco Lareno* ſententiam ſuam adverſus hunc inimicum defendere tentarent, ſecuta ſunt anno *1647.* & *tribus ſequentibus* alia plura ſcripta in utramque partem. Sed cum de his omnibus, excepto Triglandio, excerpta prolixa jam ſupra *a* §. *25. ad* §. *40.* exhibuerim, ſubjuncto quandoque meo judicio, non opus eſt, ut hic diutius me detineam. Quod vero Jacobum *Triglandium* attinet, de eo & ejus moribus videri poſſunt *Epiſtolæ Armin. Eccleſ. & Theol. 571. in fine. p. 818. Ep. 575. p. 821. Epiſt. 633. p. 942. Ep. 634. p. 950. Ep. 636. p. 957.* ubi depingitur ab adverſariis, ut homo ſeditio-

1642. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650.

ditioſus & malæ fidei. In *Epiſtola 575. d. p. 821.* etiam mentio fit *Revii.* Porro cum jam ſupra §. *11. hujus appendicis* mentionem fecerim tractatus cujusdam a
1639. Petro *Puteano* juſſu Richelii anno *1639.* editi, & de Petri *de Marca* concordia
1641. imperii & ſacerdotii *1641.* in ſubſidium prioris tractatus publicati *d. §. 11. & 12.* forte nimis cordate ſententiam meam dixerim, de Petro quidem de Marca non opus erit, ut hic aliquid addam. Sed de tractatu illo priore Petri Puteani, cum hic liber ſit rarior, non ingratum forte erit Lectori, ſi adhuc de eo quædam adjiciam. Hugo Grotius *Epiſt. 1118. Prodiere hic deſumti ex Parlamentariis actis libri egregii, quibus titulus:* Libertates Eccleſiæ Gallicanæ. *Eum Cardinalis Rupifotaldius, contractis Epiſcopis quibusdam, Pontifici, quam Regi, fidelioribus damnavit hæreſeos; eaque de re ad alios ſcripſit Epiſcopos. Rex ipſe jura deſerens recudi libros vetuit. Sed hoc magis & quæruntur & leguntur.* Similia leguntur *Epiſt. 1176.* Exemplar, quod
1651. poſſideo, recuſum eſt anno *1651.* eumque in finem privilegium Bibliopolis datum legitur in fine partis I. *p. 601.* Ipſum enim volumen in folio continet duas partes. Prioris titulus eſt: *Traité des Droits & Libertéz de l'Egliſe Gallicane*

cane continens 19. tractatus variorum Gallice ſcriptos pro libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ & paginas 601. Primus tractatus Autorem habet Pierre Pithou, Sequentes jam ſeculo 15. & 16. ſcripti ſunt, a Jacques Capel, Maitre Noel Brulart, Jean du Tillet, Baptiſte du Meſnel, Claude Fauchet, Charles Faye, Francois Pithou, Antoine Hotman, Guy Coquille, Jacques Leſchaſſier, Benigne Milletot, & Jacques du Hamel &c. Ex his Leſchaſſerii & Milletoti ſcripta quædam in latina lingua Tomo III. Monarchiæ inſeruit etiam Goldaſtus, ut ſupra §. præced. retuli. Partis ſecundæ titulus eſt: *Preuves de Libertéz de l' Egliſe Gallicane* conſtans 40. capitibus & paginis 983. In ſingulis capitibus rubricæ & aſſertiones probantur per varia acta, collecta ex decretis & ſententiis Parlamenti. Ut vero judicare poſſit Lector, an magna utilitas eſſe poſſit hujus voluminis in hiſtoria controverſiæ noſtræ, agitur ibi de pietate & meritis Regum Galliæ erga Eccleſiam & ſedem Papalem, & de obedientia erga Papas; de excommunicationibus Regum & eorum officialium; de variis generibus excommunicationum abuſu laborantium; Reges non agnoſcere ſuperiorem in temporalibus; de appellationibus ab abuſu; de Sy-

Rr nodis

nodis Eccleſiaſticis; de provocatione a Papa ad Concilium, & de approbatione Regia Conciliorum, etiam generalium; de jure Regaliæ; de Archi-Epiſcoporum & Epiſcoporum proviſione, juramento fidelitatis, reſidentia; de ſtatu Eccleſiæ Gallicanæ durante ſchiſmate; de inventis Curiæ Romanæ ditescendi; de Legatis a latere; de bullis aggratiandi & indulgentiis; de condemnatione hæreticorum; de pœna Paſtorum ſeditioſorum; de jure Regio intuitu Monachorum, Scholarum, Academiarum; de contributionibus Clericorum in caſu neceſſitatis; denique de alienatione bonorum Eccleſiaſticorum &c. Sed redeamus ex Gallia in Belgium. Anno *1651.* edidit Martinus *Schoockius* librum *de bonis Eccleſiaſticis*, in quarto *pagg. 758.* Diviſus eſt hic liber in quatuor ſectiones, in quarum prima agitur de bonis vulgo dictis Eccleſiaſticis *ad p. 243.* in ſecunda de Canonicis in genere *ad p. 377.* in tertia de Canonicis Ultrajectinis, *ad p. 620.* in quarta de officio miniſtrorum Eccleſiæ erga Magiſtratus, *ad finem.* Defendit in hac ſectione quarta Schoockius, miniſtros Eccleſiæ ſubjectos eſſe Magiſtratui, nec debere in eum inſurgere, etiamſi ſit impius & idololatricus, nec fas

fas eſſe; convitiis in eum debacchari; tum diſtincte exponit, quam cautè agere debeant Miniſtri Eccleſiæ, ſi Magiſtratus in peccatum prolapſus fuerit; item, quam indecora ſit Miniſtris Eccleſiæ affectatio dominatus in Eccleſia & Rep. Porro, quod non liceat Miniſtris Eccleſiæ pro concione expendere decreta politica Magiſtratus & in ea inquirere; quid faciendum ſit paſtoribus, ſi Magiſtratus videatur derogare libertati Eccleſiaſticæ, & ſi ejus decreta videantur propagationi orthodoxæ religionis eſſe noxia: An Miniſter Eccleſiæ pro concione oſtendere debeat, partibus in Rep. ortis, ſe huic parti magis quam illi favere? Convitia proximo neutiquam dicenda a M. E. minimè Magiſtratui, aut iis, qui in negotio religionis diſſentiunt; Magiſtratui potius competere jus caſtigandi ejuſmodi convitiatores: Quomodo & a quibus coërceri debeant miniſtri, qui convicti fuerint contra magiſtratum ſeditionem concitaſſe. Denique applicantur hactenus dicta ad Theologos Ultrajectinos in controverſia de bonis Eccleſiaſticis & Canonicatibus. Præmiſſa eſt tractatui prolixior præfatio, in qua Autor non pauca refert, quæ ad ejus vitam & fata, atque ad geſta intui-

tu hujus controverſiæ inter eum & Gisbertum Voëtium pertinent. Majorem lucem eidem ſuppeditabit, ſi quis cum hoc ſcripto jungat Andreæ *Eſſenii*, Theologi Ultrajectini *defenſionem conſilii Theologici de Canonicatibus ſive de abuſu bonorum Eccleſiaſticorum*, publicatam
1658. *1658.* in quarto *paginis 272.* Paulo an-
1656. tea, nempe *1656.* prodierat Ludovici *Molinæi Parænesis ad ædificatores imperii in imperio*, de qua jam dixi ſupra §. *45.* & *46. p. 416.* Redeo ad Martinum *Schoockium.* Hujus *exercitationum variarum de diverſis materiis* ſecunda editio publi-
1663. cata fuit Trajecti ad Rhenum *1663.* & quidem ut ex titulo apparet, auctiores & vindicatæ, conſtantes *paginis 602.* Quando prima editio prodierit neſcio. Præmiſſa tamen eſt etiam huic ſecundæ editioni præfatio primæ, ex qua apparet, pleraſque harum exercitationum fuiſſe oppoſitas doctrinis Voëtii & Voëtianorum, & multa etiam ibi aliæ circumſtantiæ referuntur de fatis Schoockii, in ſpecie autem duodecim mendaciorum arguit ibi Schoockius Voëtium, in Conſilio aliquo Theologico ab ipſo commiſſorum. Quod præfationem hujus novæ editionis attinet, ea quidem brevior eſt, ſed & ipſa eundem uſum præbebit, quæ prior. In

ſpecie §. *11.* nonnulla replicat ad veram Eſſenii defenſionem conſilii Theologici modò memoratam. Meretur Schoockius, ut ejus varia fata paulo diſtinctius proponantur, quam a Benthemio im Holländiſchen Kirchen-Staat *Part. 2. cap. 4.* §. *31. p. 239. ſeq.* factum, quem in finem non pauca ſuppeditabunt ea, quæ in hoc §. occaſione Gymnaſii Ultrajectini Jacobi Batelieri, & occaſione duorum tractatuum Schoockii monui. Conf. Samuel *Mareſii expoſtulationem ad Voëtium de violata fide publica* anno 1647. editam in præfatione. Id valde ſupinum eſt, quod Benthemius mortem Schoockii anno 1669. ita memoret, ut lector credat, Schoockium in Academia Grœningana mortuum fuiſſe, cum tamen in ditione Brandenburgica, & ni fallor Francofurti ad Oderam expiraverit. Edidit etiam Francofurti 1668. ſcriptum de quadruplici lege Regia, ubi titulo Conſiliarii & Hiſtoriographi Brandenburgici utitur. Ipſas autem exercitationes quod attinet, agunt illæ de adiaphoris, ſcandalis, bonis pſeudoſacris: an cum Pontificiis colludant, qui agnoſcuntur e titulis in Papatu receptis? an quis ſine colluſione cum Papatu deſignare poſſit templum, ſecundum nomen, quod in dedicatione acce-

accepit: Num M. E. in eo ſummam ſuam gloriationem collocare debeat, quod ſit annunciator legis? an heterodoxi & politice honeſti licite recipiantur cum Reformatis in eadem collegia honeſta; verbi gratia Curatorum, Noſocomiorum, in collegia opificum? an id quod ex bonis pſeudo-ſacris ſupereſſe videtur, impendendum ſit converſioni gentilium: de ſanctificatione diei Dominici, & an liceat illo die vacare honeſtis recreationibus & intereſſe conviviis? an eo die omnes cauponæ claudi debeant? an dies feſti omnes debeant abrogari? de ritu in precibus; non eſſe inſurgendum in Eccleſias orthodoxas, ſi alio, quam presbyteriali regimine gaudeant: quinam ſint Aſiarchæ apud Lucam Actor. 19. de excelſis, encæniis, anſere Martiniano, jure Patronatus: An M. E. ſalvo munere ſuo vacare queant exercitio mechanicæ, agriculturæ, medicinæ, item intereſſe conviviis? De poculis ſanitatis, & aliis rebus licitis, quibus aliquod peccatum ſæpius adjungi ſolet, in ſpecie de choreis & tripudiis, de modis alendi comam & barbam, de fucis, de veſtium luxu, de nudatione colli &c. De pœna ſimplicis furti, de uſura trapezitica; de comicis & tragicis ſpectaculis,

culis, de muſica organica in templis; de reformatione quaſi intenſiva; an homini jus Naturale dictet ſacrificandum eſſe; denique quando eſus carnium a Deo fuerit conceſſus. Quamvis autem ſi quis rubricas harum exercitationum variarum parum attente conſideret, eæ non videantur agere de jure magiſtratus circa ſacra, re tamen paulo attentius perpenſa facile deprehendetur, pleraſque, ſi non omnes, tractare concluſiones, ex principiis, hypotheſi, in doctrina de jure Principum circa ſacra papizanti, oppoſitis, deductas. Oppoſitæ autem fuere pleræque doctrinis Voëtii, ut partim ex ipſis diſſertationibus Schoockianis apparet, partim ex ipſis titulis ſimilibus variarum diſſertationum, quæ in quatuor voluminibus diſſertationum ſelectarum Theologicarum Voëtii reperiuntur. Cæterum optandum eſſet, ut Schoockius paulo majori judicio fuiſſet præditus. At cum hoc intuitu defectus non exiguus paſſim deprehendatur in ejus ſcriptis, & præterea ejus exercitationes in Academia Ultrajectina fuerint editæ, ubi maxima erat autoritas Voëtii, non adeo mirandum, quod illæ tempore publicationis (quo præterea doctrina adverſa, etiam in

aliis Academiis, dominabatur) paucos repererint emtores, & ſic rarius inveniantur in Bibliothecis, in tantum ut Bibliopola anno 1688. inſulſo hoc falſo uteretur, ut exemplaria reſidua ſub novo titulo: *Martini Themidis Exercitationes miſcellaneæ ſacræ & profanæ* demtis præfationibus Schoockii vendere vellet, & ſic diſtractionem earum magis impediret. Vide *Acta Erud. Lipſ.*
1663. *1688 p. 395.* Eodem anno *1663. Gisbertus Voëtius* edebat *Politicæ* ſuæ *Eccleſiaſticæ volumen primum, (ſeu partis primæ libros duos priores) conſtans paginis 1000.* Liber *primus* exhibet objectum Politicæ Eccleſiaſticæ, nimirum Eccleſiam inſtitutam & ejus naturam, ſecundum genus, materiam, formam, cauſas efficientes, finales, affectiones, oppoſita, diviſiones. Tum agit de poteſtate, Politia & Canonibus Eccleſiarum, ubi magna opera Voëtius incubuit, ut jus Magiſtratus circa ſacra, more *γνησίως* Papiſtico, vel Canoniſtico exponat, & Clero ſubjiciat. Liber *ſecundus* tractat de rebus ſeu agendis & exercitiis Eccleſiaſticis, nempe de formulariis, ſeu liturgiis, & ritibus: de agendis ordinariis publicis, ſcilicet precibus, benedictionibus, doxologiis Eccleſiaſticis, de publica verbi divini tractatio-

ne, de adminiſtratione Baptiſmi, & Sacræ Cœnæ; de agendis ordinariis privato publicis, & denique de agendis publicis extraordinariis, jejuniis & euchariſtiis. Anno *1665.* prodibat 1665.
Lucii Antiſtii Conſtantis liber *de Jure Eccleſiaſticorum* de quo jam ſupra actum *cap. 1. §. 41. p. 406. ſeq.* Sequebatur anno *1666.* 1666.
Volumen ſecundum Politicæ Eccleſiaſticæ Voëtianæ continens *partis primæ libros duos poſteriores paginis 970.* In libro *tertio* proponuntur agenda occaſionata, puta ſponſalia, matrimonia, & eorum oppoſita, funera, item quaſi agenda & pſeudo-agenda. Liber *quartus* explicat externa agendorum Eccleſiaſticorum adjuncta, id eſt, Eccleſiæ libertatem, immunitatem, dignitatem, peculium ſeu bona Eccleſiaſtica, ſtipendia miniſtrorum, & tempora agendorum ſacrorum. (Et in hoc libro quarto paſſim jura magiſtratuum ſupprimit.) Oppoſuit ſe his doctrinis papizantibus Voëtii Ludovicus Molinæus ſub nomine *Ludiomai Colvini* edens anno *1668.* 1668.
Papam Ultrajectinum &c. de quo ſcripto & aliis eo pertinentibus jam ſupra egi *cap. 1. §. 47. 48. p. 423. ſeq.* Anno *1669.* 1669.
Voëtius continuabat *Politicam Eccleſiaſticam* proponendo ejus *partem ſecundam quatuor libris adornatam, ſeu volumen ter-*

tium paginis 1139. Liber *primus* ſiſtit, Populum Eccleſiaſticum, (ubi contra Remonſtrantes diſputat,) & eos, qui in populo numerantur, item confeſſores, martyres, mulieres. Liber *ſecundus* & *tertius* agunt de miniſtris & miniſterio Eccleſiaſtico, ac hujus neceſſitate, difficultate, autoritate ſeu poteſtate divina, dignitate, efficacia & potentia; de ſacrorum miniſtrorum generibus, ordinibus, gradibus, de miniſtris ordinariis V. & N. T. de miniſtrorum adjutoribus; de vocatione miniſtrorum & ejus oppoſitis, de conditionibus in miniſtro eligendo requiſitis, de præparatione vocandorum in ſcholis & Academiis. Liber *quartus* tractat de hierarchia Romana, & in ſpecie de Clericis gubernantibus, miniſtrantibus, juvantibus, ſupererogantibus, id eſt, Monachis & Jeſuitis, de analogis & affinibus monachatus, confraternitatibus & militibus ſacris. (Et in hoc Volumine potiſſimum libro ſecundo invenies multa juri magiſtratuum circa ſacra adverſa.) Eodem anno *1669.* edita eſt in quarto Gerardi Johannis *Voſſii diſſertatio epiſtolica de jure magiſtratus in rebus Eccleſiaſticis.* Ipſam hanc editionem non vidi, ſed ſi conferam ea, quæ de hoc libel-

libello memorat Voëtius *Parte 3. Politicæ Eccleſiaſticæ p. 806. ſeq.* cum epiſtolis Remonſtrantium, certus ſum, nihil novi hic prodiiſſe, ſed eandem fuiſſe hanc Vosſii epiſtolam cum ea, quæ Voſſius anno 1616. ad Grotium ſcripſerat, cujus jam ſupra memini non procul ab initio hujus paragraphi, & *cap. 1. §. 23. p. 348.*
Anno *1671.* Ludovicus *Molinæus* publicabat *jugulum* cauſæ, de quo jam ſupra *cap. 1. §. 49. p. 429. ſeq.* fuſius actum. 1671.
Demum anno *1676. Voëtius* edidit *Partem tertiam & ultimam ſeu volumen quartum Politicæ Eccleſiaſticæ.* Putavi quidem ſupra *cap. 1. §. 50. p. 435.* eſſe hanc editionem non primam ſed noviorem, ſed tamen nunc mihi magis veroſimile videtur, hanc partem tertiam antea non comparuiſſe. Interim habet & hæc pars ultima *libros quatuor* & *paginas 984.* Liber *primus* tractat de regimine & ordinatione Eccleſiæ abſolute conſideratæ, id eſt, de ordinatione doctrinæ Eccleſiaſticæ & de formulis conſenſus in doctrina, de regimine, ordinatione & cura examinum, exercitiorum, electionum, viſitationum, de Anteceſſorum Eccleſiaſticorum conventibus, collegiis, correſpondontiis, de libris, chartis, ſcriptis, Diptychis, utenſilibus Eccleſiaſticis. Liber *ſecundus* agit de 1676.
regi-

regimine & ordinatione Eccleſiæ reſpectu ſtatus conſideratæ, id eſt, de prima plantatione & collectione Eccleſiarum, de regimine Eccleſiæ qua conſervandæ, qua augendæ, & de moderatione ac tolerantia; de regimine Eccleſiarum minus conſpicuarum, i. e. clandeſtinarum, de Eccleſiis conniventiæ & tolerantiæ, de mediis propagandæ religionis, per converſionem infidelium, hæreticorum, idololatrarum: de regendis Eccleſiis analogicis, puta aulicis, academicis, militaribus &c. Liber *tertius* conſiderat regimen Eccleſiæ reſpectu ſtatus turbati, ubi agitur de Eccleſiæ diſparſione & recollectione, de Eccleſiæ deformatæ reformatione; de illicitis ſeparationibus & ſeceſſionibus Eccleſiaſticis cum vindicatione contra Johannem de Labadie, & de Syncretiſmo ſeu unione Eccleſiarum ſeparatarum; de mediis ad reformationem & ad ſyncretiſmum Eccleſiarum aliquando adhiberi aut commendari ſolitis, nimirum de colloquiis, collationibus, diſputationibus, quarum utilitatem & neceſſitatem defendit, & indicem ejusmodi collationum exhibet; item de libertate prophetandi, denique de amneſtia, conciliatione, neutralitate. Liber *quartus* defendit diſciplinam Eccle-

ſia-

ſiaſticam, præmiſſa tractatione de poteſtate Eccleſiaſtica ejusque diſtinctione a poteſtate Politica, de poteſtate legislatoria & mandatoria, jurisdictione, caſtigatione, ſanctitate Eccleſiaſticorum, & quod hæc poteſtas non ſit imperium papale, item de vitanda Cæſareo-Papia & ejus criteriis &c. agit de clavibus regni cœlorum, de excommunicatione & adverſariis excommunicationis, Eraſtianis, aliisque. Vel ſola recenſio contentorum in hac parte ultima ſatis indicant, quam papizantia & dominatum in magiſtratum politicum affectantia principia & hic defendere voluerit Voëtius. Unde repeto monitum *d. cap. I. §. 50. p. 436.* Ut vero curioſum lectorem hic adjuvem, qui de vita, moribus & rixis Voëtii diſtinctiorem conceptum ſibi formare cupiat, ſequentia adjicio. Primaria controverſia ipſi fuit cum Carteſio & Carteſianis. Huc pertinet ex ſcriptis *Carteſii* hujus *prolixa epiſtola ad Voëtium* adjuncta *meditationibus Carteſii de prima Philoſophia* Amſtelodami 1658. editis, ubi Carteſius (occaſione ſcriptorum duorum adverſus Carteſium editorum, quorum autor dicebatur Voëtius, etſi Martino Schoockio tribuerentur a Voëtio,) varias artes & inventa Voëtii, impugnandi

di philoſophiam Carteſianam & perſequendi Henricum Regium in Academia Ultrajectina Carteſii Philoſophiam defendentem, vivis coloribus depingit, item ejus mores, intuitu ſcripti Voëtiani de Confraternitate Mariana adverſus Mareſium, notat. Evolvi præterea poſſunt ex *Epiſtolis Carteſii* earumque *parte I.* Epiſtolæ ad *Henricum Regium*, potiſſimum *Epiſt. 89. p. 292. ſeq. Epiſt. 91. 92. 93. 94. p. 305. ſ.* Ex *parte 2. Epiſt. 60. ad Merſennum p. 220.* Denique ex *parte. 3. Epiſt. 1. a p. 1. ad p. 33.* continens querelam Apologeticam ad Magiſtratum Ultrajectinum adverſus Dominos Voëtios, Patrem & filium, item adverſus Martinum Schoockium. Legendum tamen etiam eſt, quid *Voëtius* contra pro ſua defenſione attulerit in *præfatione ad part. 1. ſelectar. Diſput. Theolog. fol. 6. ſeq.* Ibidem Voëtius *fol. 8. ad fol. 19. & ad finem præfationis* plurima excipit & ſe defendit adverſus *Mareſii* tres libros contra ipſum editos, ſub titulis: *Ultima patientia*, item: *Bona fides*; denique: *Lingua abortiva:* ubi etiam nonnulla iterum immiſcentur de Carteſio & Martino Schoockio. Meminit etiam quarti libri, a Mareſio Groningæ excuſi, ſed cujus exemplaria diſtracta non ſint, & cujus adeo titulum ignoret, nec exemplar

plar hactenus nanciſci potuerit; forte (ut videtur ex verbis Carteſii circa finem præfationis,) quod Magiſtratus aut Curatores Groningenſes ad inſtantiam Carteſii eum ſuppreſſerint. Sed prodiit tamen id ſcriptum Mareſii ſub titulo: *Samuelis Mareſii expoſtulatio ad Voëtium de violata fide publica editione Epiſtolæ virulentiſſimæ, quam nuper emiſit Ultrajecti ſub nomine Iſ. Chabanæi.* Priores tres Mareſii libros non vidi, interim ex reſponſionibus Voëtii in dicta præfatione facile patet, quid Mareſius in Voëtio deſideraverit. Quartum libellum poſſideo, in quo partim repetuntur priora, partim etiam novæ circumſtantiæ de animo Voëtii Phariſaïco-Papiſtico, & magiſtratui politico parum favente paſſim inſeruntur. Editum autem eſt illud quartum ſcriptum anno 1647. quo tempore Martinus Schoockius jam Grœningæ Profeſſor erat, & quamvis hactenus Voëtii partes contra Carteſium vel defenderat ipſe, vel ſe autorem ſcriptorum Voëtii nominaverat, incipiebat tamen jam hoc tempore de Voëtii fide non optima conqueri, unde & in hoc Mareſii ſcripto nonnulla huc pertinentia invenies. Quare cum ex hactenus dictis ſimul conſtet, inter Voëtii adver-

ſarios

aliis Academiis, dominabatur) paucos repererint emtores, & ſic rarius inveniantur in Bibliothecis, in tantum ut Bibliopola anno 1688. inſulſo hoc falſo uteretur, ut exemplaria reſidua ſub novo titulo: *Martini Themidis Exercitationes miſcellaneæ ſacræ & profanæ* demtis præfationibus Schoockii vendere vellet, & ſic diſtractionem earum magis impediret. Vide *Acta Erud. Lipſ. 1688 p. 395.* Eodem anno *1663. Gisbertus Voëtius* edebat *Politicæ* ſuæ *Eccleſiaſticæ volumen primum, (ſeu partis primæ libros duos priores) conſtans paginis 1000.* Liber *primus* exhibet objectum Politicæ Eccleſiaſticæ, nimirum Eccleſiam inſtitutam & ejus naturam, ſecundum genus, materiam, formam, cauſas efficientes, finales, affectiones, oppoſita, diviſiones. Tum agit de poteſtate, Politia & Canonibus Eccleſiarum, ubi magna opera Voëtius incubuit, ut jus Magiſtratus circa ſacra, more γνησίως Papiſtico, vel Canoniſtico exponat, & Clero ſubjiciat. Liber *ſecundus* tractat de rebus ſeu agendis & exercitiis Eccleſiaſticis, nempe de formulariis, ſeu liturgiis, & ritibus: de agendis ordinariis publicis, ſcilicet precibus, benedictionibus, doxologiis Eccleſiaſticis, de publica verbi divini tractatione,

1663.

ne, de adminiſtratione Baptiſmi, & Sacræ Cœnæ; de agendis ordinariis privato publicis, & denique de agendis publicis extraordinariis, jejuniis & euchariſtiis. Anno *1665.* prodibat 1665.
Lucii Antiſtii Conſtantis liber *de Jure Eccleſiaſticorum* de quo jam ſupra actum *cap. 1. §. 41. p. 406. ſeq.* Sequebatur anno *1666.* 1666.
Volumen ſecundum Politicæ Eccleſiaſticæ Voëtianæ continens *partis primæ libros duos poſteriores paginis 970.* In libro *tertio* proponuntur agenda occaſionata, puta ſponſalia, matrimonia, & eorum oppoſita, funera, item quaſi agenda & pſeudo-agenda. Liber *quartus* explicat externa agendorum Eccleſiaſticorum adjuncta, id eſt, Eccleſiæ libertatem, immunitatem, dignitatem, peculium ſeu bona Eccleſiaſtica, ſtipendia miniſtrorum, & tempora agendorum ſacrorum. (Et in hoc libro quarto paſſim jura magiſtratuum ſupprimit.) Oppoſuit ſe his doctrinis papizantibus Voëtii Ludovicus Molinæus ſub nomine *Ludiomai Colvini* edens anno *1668.* 1668.
Papam Ultrajectinum &c. de quo ſcripto & aliis eo pertinentibus jam ſupra egi *cap. 1. §. 47. 48. p. 423. ſeq.* Anno *1669.* 1669.
Voëtius continuabat *Politicam Eccleſiaſticam* proponendo ejus *partem ſecundam quatuor libris adornatam, ſeu volumen ter-*

tium paginis 1139. Liber *primus* ſiſtit Populum Eccleſiaſticum, (ubi contra Remonſtrantes diſputat,) & eos, qui in populo numerantur, item confeſſores, martyres, mulieres. Liber *ſecundus* & *tertius* agunt de miniſtris & miniſterio Eccleſiaſtico, ac hujus neceſſitate, difficultate, autoritate ſeu poteſtate divina, dignitate, efficacia & potentia; de ſacrorum miniſtrorum generibus, ordinibus, gradibus, de miniſtris ordinariis V. & N. T. de miniſtrorum adjutoribus; de vocatione miniſtrorum & ejus oppoſitis, de conditionibus in miniſtro eligendo requiſitis, de præparatione vocandorum in ſcholis & Academiis. Liber *quartus* tractat de hierarchia Romana, & in ſpecie de Clericis gubernantibus, miniſtrantibus, juvantibus, ſupererogantibus, id eſt, Monachis & Jeſuitis, de analogis & affinibus monachatus, confraternitatibus & militibus ſacris. (Et in hoc Volumine potiſſimum libro ſecundo invenies multa juri magiſtratuum circa ſacra adverſa.) Eodem anno *1669.* edita eſt in quarto Gerardi Johannis *Voſſii diſſertatio epiſtolica de jure magiſtratus in rebus Eccleſiaſticis.* Ipſam hanc editionem non vidi, ſed ſi conferam ea, quæ de hoc libel-

libello memorat Voëtius *Parte 3. Politica Eccleſiaſtica p. 806. ſeq.* cum epiſtolis Remonſtrantium, certus ſum, nihil novi hic prodiiſſe, ſed eandem fuiſſe hanc Voſſii epiſtolam cum ea, quæ Voſſius anno 1616. ad Grotium ſcripſerat, cujus jam ſupra memini non procul ab initio hujus paragraphi, & *cap. 1. §. 23. p. 348.*

Anno *1671.* Ludovicus *Molinæus* publicabat *jugulum* cauſæ, de quo jam ſupra *cap. 1. §. 49. p. 429. ſeq.* fuſius actum. 1671.

Demum anno *1676. Voëtius* edidit *Partem tertiam & ultimam ſeu volumen quartum Politicæ Eccleſiaſticæ.* Putavi quidem ſupra *cap. 1. §. 50. p. 435.* eſſe hanc editionem non primam ſed noviorem, ſed tamen nunc mihi magis veroſimile videtur, hanc partem tertiam antea non comparuiſſe. Interim habet & hæc pars ultima *libros quatuor* & *paginas 984.* Liber *primus* tractat de regimine & ordinatione Eccleſiæ abſolute conſideratæ, id eſt, de ordinatione doctrinæ Eccleſiaſticæ & de formulis conſenſus in doctrina, de regimine, ordinatione & cura examinum, exercitiorum, electionum, viſitationum, de Anteceſſorum Eccleſiaſticorum conventibus, collegiis, correſpondontiis, de libris, chartis, ſcriptis, Diptychis, utenſilibus Eccleſiaſticis. Liber *ſecundus* agit de 1676.

regi-

regimine & ordinatione Eccleſiæ reſpectu ſtatus conſideratæ, id eſt, de prima plantatione & collectione Eccleſiarum, de regimine Eccleſiæ qua conſervandæ, qua augendæ, & de moderatione ac tolerantia; de regimine Eccleſiarum minus conſpicuarum, i. e. clandeſtinarum, de Eccleſiis conniventiæ & tolerantiæ, de mediis propagandæ religionis, per converſionem infidelium, hæreticorum, idololatrarum: de regendis Eccleſiis analogicis, puta aulicis, academicis, militaribus &c. Liber *tertius* conſiderat regimen Eccleſiæ reſpectu ſtatus turbati, ubi agitur de Eccleſiæ diſparſione & recollectione, de Eccleſiæ deformatæ reformatione; de illicitis ſeparationibus & ſeceſſionibus Eccleſiaſticis cum vindicatione contra Johannem de Labadie, & de Syncretiſmo ſeu unione Eccleſiarum ſeparatarum; de mediis ad reformationem & ad ſyncretiſmum Eccleſiarum aliquando adhiberi aut commendari ſolitis, nimirum de colloquiis, collationibus, diſputationibus, quarum utilitatem & neceſſitatem defendit, & indicem ejusmodi collationum exhibet; item de libertate prophetandi, denique de amneſtia, conciliatione, neutralitate. Liber *quartus* defendit diſciplinam Eccle-

ſia-

ſiaſticam, præmiſſa tractatione de poteſtate Eccleſiaſtica ejusque diſtinctione a poteſtate Politica, de poteſtate legislatoria & mandatoria, jurisdictione, caſtigatione, ſanctitate Eccleſiaſticorum, & quod hæc poteſtas non ſit imperium papale, item de vitanda Cæſareo-Papia & ejus criteriis &c. agit de clavibus regni cœlorum, de excommunicatione & adverſariis excommunicationis, Eraſtianis, aliisque. Vel ſola recenſio contentorum in hac parte ultima ſatis indicant, quam papizantia & dominatum in magiſtratum politicum affectantia principia & hic defendere voluerit Voëtius. Unde repeto monitum *d. cap. I. §. 50. p. 436.* Ut vero curioſum lectorem hic adjuvem, qui de vita, moribus & rixis Voëtii diſtinctiorem conceptum ſibi formare cupiat, ſequentia adjicio. Primaria controverſia ipſi fuit cum Carteſio & Carteſianis. Huc pertinet ex ſcriptis *Carteſii* hujus *prolixa epiſtola ad Voëtium* adjuncta *meditationibus Carteſii de prima Philoſophia* Amſtelodami 1658. editis, ubi Carteſius (occaſione ſcriptorum duorum adverſus Carteſium editorum, quorum autor dicebatur Voëtius, etſi Martino Schoockio tribuerentur a Voëtio,) varias artes & inventa Voëtii, impugnandi

di philoſophiam Carteſianam & perſequendi Henricum Regium in Academia Ultrajectina Carteſii Philoſophiam defendentem; vivis coloribus depingit, item ejus mores, intuitu ſcripti Voëtiani de Confraternitate Mariana adverſus Mareſium, notat. . Evolvi præterea poſſunt ex *Epiſtolis Carteſii* earumque *parte I.* Epiſtolæ ad *Henricum Regium*, potiſſimum *Epiſt. 89. p. 292. ſeq. Epiſt. 91. 92. 93. 94. p. 305. ſ.* Ex *parte 2. Epiſt. 60. ad Merſennum p. 220.* Denique ex *parte. 3. Epiſt. 1. a p. 1. ad p. 33.* continens querelam Apologeticam ad Magiſtratum Ultrajectinum adverſus Dominos Voëtios, Patrem & filium, item adverſus Martinum Schoockium. Legendum tamen etiam eſt, quid *Voëtius* contra pro ſua defenſione attulerit in *præfatione ad part. 1. ſelectar. Diſput. Theolog. fol. 6. ſeq.* Ibidem Voëtius *fol. 8. ad fol. 19. & ad finem præfationis* plurima excipit & ſe defendit adverſus *Mareſii* tres libros contra ipſum editos, ſub titulis: *Ultima patientia*, item: *Bona fides*; denique: *Lingua abortiva:* ubi etiam nonnulla iterum immiſcentur de Carteſio & Martino Schoockio. Meminit etiam quarti libri, a Mareſio Groningæ excuſi, ſed cujus exemplaria diſtracta non ſint, & cujus adeo titulum ignoret, nec exemplar

plar hactenus nanciſci potuerit, forte (ut videtur ex verbis Carteſii circa finem præfationis,) quod Magiſtratus aut Curatores Groningenſes ad inſtantiam Carteſii eum ſuppreſſerint. Sed prodiit tamen id ſcriptum Mareſii ſub titulo: *Samuelis Mareſii expoſtulatio ad Voëtium de violata fide publica editione Epiſtolæ virulentiſſimæ, quam nuper emiſit Ultrajecti ſub nomine Iſ. Chabanæi.* Priores tres Mareſii libros non vidi, interim ex reſponſionibus Voëtii in dicta præfatione facile patet, quid Mareſius in Voëtio deſideraverit. Quartum libellum poſſideo, in quo partim repetuntur priora, partim etiam novæ circumſtantiæ de animo Voëtii Phariſaico-Papiſtico, & magiſtratui politico parum favente paſſim inſeruntur. Editum autem eſt illud quartum ſcriptum anno 1647. quo tempore Martinus Schoockius jam Grœningæ Profeſſor erat, & quamvis hactenus Voëtii partes contra Carteſium vel defenderat ipſe, vel ſe autorem ſcriptorum Voëtii nominaverat, incipiebat tamen jam hoc tempore de Voëtii fide non optima conqueri, unde & in hoc Mareſii ſcripto nonnulla huc pertinentia invenies. Quare cum ex hactenus dictis ſimul conſtet, inter Voëtii adverſarios

ſarios in Belgio potiſſimum intuitu quæſtionum de poteſtate Eccleſiaſtica ab eo diſſenſiſſe Schoockium, repetenda hic erunt ea, quæ ſupra in hoc paragrapho occaſione duorum ſcriptorum Schoockii (de bonis Eccleſiaſticis, & exercitationum variarum) de hac lite dixi, quibus addendum, quod in ſcriptis Voëtii parum vel nihil deprehenderim, quod mores ſuos adverſus imputationes Schoockii purgaverit. Sed
1677. de Voëtio ſatis. Anno *1677. Jurieus* edebat tractatum Gallicum de *poteſtate Eccleſiaſtica*, cujus excerpta cum addito judicio dedi jam ſupra §. *51. p. 436. ſeq.*
1680. Anno *1680. Lamberti Velthuyſii* ſcripta conjunctim fuere edita, inter ea ad controverſiam hanc, de qua agimus, pertinent duo ejus ſcripta *munus Paſtorale*, & *de idololatria & ſuperſtitione*, de quibus, ut & de ipſo Velthuyſio jam ſupra mentem meam aperui §. *42. p. 410. ſeq.* Verum ſunt adhuc & alia ſcripta ejusdem Velthuyſii ad hanc controverſiam (& ad litem cum miniſterio Ultrajectino, cujus præcipuum membrum erat Voëtius,) ſpectantia. Edidit enim *Velthuyſius* etiam disquiſitionem, *an Principi Chriſtiano in ditione ſua malum aliquod tolerare licitum*, in qua etiam ſpeciatim agitur *de profanatione Sabba-*

Sabbathi & diei dominicæ a p. 609. ad p. 692. Ubi non ſolum Præfatio ſed & ipſum opus oſtendit, quod Autor a Voëtianis hic in multis, præcipue autem in quæſtionibus de licentia menſarum trapeziticarum, & de tolerantia malorum die ſabbathi, diſſideat. Cæterum Ultrajectinorum Theologorum mentem de moralitate ſabbathi vide (præter Voëtium) in Andreæ Eſſenii vindiciis quarti præcepti in Decalogo editi Ultrajecti 1666. Confer Benthems Holl. Kirchen-Staat *Part. 2. c. 3. §. 16 p. 126.* Sequens *Velthuyſii* liber a p. 693. ad p. 826. *de articulis fundamentalibus* videtur quidem prima fronte ad hunc locum non pertinere, ſed, cum tamen non ſolum ex præfatione, ſed etiam ex capite ultimo *p. 806. ſeq.* appareat, Autorem hic primario intendiſſe defendere tolerantiam Eccleſiaſticam diſſentientium, patet & hunc Velthuyſii librum non eſſe negligendum. Cum vero mos plurium ſeculorum id introduxerit, ut Clerus, ex capite politico brachium Eccleſiaſticum efficere intendens, Politicos, arcanum hoc Clericale detegentes, ut atheos & hæreticos diffamare fuerit ſolitus, ita etiam idem fatum *Velthuyſio* contigit; unde neceſſe habuit, ut ederet *ſpecimen retor-*

ſionis calumniarum a mendaciſſimo Tenebrione impactarum. a p. 827. ad p. 846. Denique ad hoc ſeculum 17. etiam pertinet ſcriptum *Anonymi Leodienſis de li-*
1689. *bertate Eccleſiæ Gallicanæ* 1689. de quo plura notavi ſupra *§. 7. p. 307. ſeq.*

Scriptores Germani.

§. XCIIX. Pergo ad ſcriptores Germanos. Horum equidem maxima ſe offert copia, qui in hoc ſeculo ſcripta ediderunt ad præſentem controverſiam pertinentia, ſed cum ea omnia ſint notiora exteris, nec ita rara, ut ſcripta exterorum, & præterea communes errores Canoniſtarum tam a JCtis quam a Theologis noſtris ex præcedente ſeculo in hoc ſeculum decimum ſeptimum propagati, & in eo fere perpetuo continuati fuerint; non poterimus novas obſervationes circa ſingulorum ſcripta addere, ſed hic repetendæ ſaltem erunt eæ, quas de ſeculo præcedente dedimus, quarum præcipuæ jam ſupra *cap. 1. §. 18. p. 341. & ſeq.* breviter ſunt indicatæ. Hic igitur tantum indicem dabo autorum præcipuorum ſecundum ordinem temporis, & quidem eorum, qui propius ipſa principia erronea Canoniſtarum, in ſpecie hanc controverſiam reſpicientium, repetierunt, aut impugnarunt, non qui in genere ad Jus publicum aut ad inſtru-

ſtrumenta pacis hujus ſeculi commentati ſunt, nec qui in ſpecie controverſias ad concluſiones horum erroneorum principiorum pertinentes tractarunt, v. g. de cauſis matrimonialibus, de excommunicatione, diſciplina Eccleſiaſtica, hæreſi vel hæretificio, conciliatione ſive ſyncretiſmo vel Pontificiorum cum Proteſtantibus, vel Proteſtantium inter ſe &c. Vereor enim ne tædium Lectoris excitem, ſi talia ſcripta ſpecialia fere innumera recenſere vellem. Anno *1620.* edidit *Theodorus Reinkingius* tractatum *de regimine ſeculari & Eccleſiaſtico*, cujus quidem libri duo priores de regimine ſeculari, potiſſimum ad jus publicum pertinent, tertius autem de regimine Eccleſiaſtico præ reliquis huc ſpectat, videlicet reliquias juris Canonici de poteſtate interna & externa, de vitanda tam Papo-Cæſaria, quam Cæſareo Papia, & de capite ſpirituali & Eccleſiaſtico reipublicæ, item de brachio ſeculari, fideliter repetens. Mea editio operis Reinkingiani prodiit anno 1651. ſed uti hæc eſt quinta editio, ita ex præfationis initio & fine conſtat, primam editionem agnoſcere ad minimum annum 1620. ſi non jam antea lucem viderit. Sequitur *Antonii Fabri* Cancellarii 1620.

Sſ 2 Schwarz-

Schwarzburgici *de religione regenda in*
1625. *Republica 1625.* qui eaſdem hypotheſes cum Reinkingio ſecutus eſt. Inter Politicos hujus ſeculi eminet *Henningus Arniſæus*, cujus etiam opera Politica Argentorati 1648. duobus tomis ſunt edita. Ex iis ad noſtrum ſcopum pertinet commentatio Politica *de ſubjectione & exemtione Clericorum*, *item de poteſtate temporali Pontificis in Principes*, quæ
1635. jam *1635.* fuit publicata. Oppoſita fuit hæc commentatio ſcriptis eorum, qui in his controverſiis contra Regem Magnæ Britanniæ & Rempubl. Venetorum diſputarunt, potiſſimum vero
1645. libris Roberti Bellarmini. Anno *1645.* JCtus Lipſienſis celeberrimus *Benedictus Carpzovius* in publicis prælectionibus quæſtiones conſiſtoriales ſive Eccleſiaſticas explicare inceperat, ut patet ex programmate præfationi deciſ. Eccleſ. ſubjuncto. Poſtea vero anno
1655. *1655.* integrum *opus definitionum Eccleſiaſticarum ſeu Conſiſtorialium*, ſive *Jurisprudentiam Eccleſiaſticam*, publicabat, quod hodienum ut libellum ſymbolicum, articulos fidei continentem, exſcribere ſolent Leguleii & Rabulæ, & tantum non adorant. *Conſilia Theologica Wittebergenſia*, edita a Facultate Theologica, (cujus tum præſes erat Abraham Calovius) *1664.*

1664. in quatuor partes ſunt diſtincta, quarum prima continet cauſas ad religionem & fidem pertinentes, ſecunda cauſas Miniſteriales & Eccleſiaſticas, tertia morales & politicas, quarta matrimoniales. Pars prima tranſeat, in tribus reliquis quam plurimæ deprehenduntur aſſertiones juri principum circa ſacra adverſæ, ut hactenus a non paucis data occaſione fuit oſtenſum. 1664.
Anno ſequente *1665. Ahasverus Fritſchius* curabat novam editionem *tractatus Fabriani de religione regenda*, cujus ſingulis capitibus notæ ſunt ſubjunctæ doctrinam Fabrianam ex iisdem principiis, quæ hic ſecutus erat, illuſtrantem. 1665.
In Academia Jenenſi celeberrimus JCtus *Georgius Adamus Struvius* anno *1668.* imprimi curabat *Jus ſacrum Juſtinianeum ſive progymanasmata ad titulos 12. priores eorumque ſingulas leges lib. 1. Codicis.* Huic libello adjunctus eſt *Commentarius ad priores 13. titulos libri I. Codicis, olim in Academia Jenenſi publice prælectus, de cujus autore non ſatis conſtat.* 1668.
Cum vero alibi a me, partim in Cautelis Jurispr. Eccleſ. partim in obſerv. ſelectis Halenſibus partim in ipſa hiſtoria controverſiæ ſit oſtenſum, jam Juſtiniani tempore jus principum circa ſacra fuiſſe valde imminutum, &

debilitatum, & illo tempore, quo duo illi JCti jus Juſtinianeum expoſuerunt, crederetur, non ſolum jus Juſtinianeum ſed & jus Canonicum, obligare regulariter Proteſtantes, non mirandum, quod etiam in iſtis prælectionibus hinc inde deprehendantur reliquiæ Politicæ hujus Papizantis. Primus ex JCtis Lutheranis videtur paulo intimius inſpexiſſe & palpaſſe reliquias has papizantes JCtus Wittebergenſis *Caſpar Zieglerus*, eique occaſionem dediſſe paulo attentiorem inquiſitionem *de origine & incrementis Juris Canonici* peculiari diſſertatione expoſitam. Unde non
1669. ſolum in editis anno *1669. notis ad Lancelotti Inſtitutiones Juris Canonici*, præmiſit diſſertationem modo memoratam & in titulo ſtatim addidit, quod publicæ luci, remoto velamento expoſuerit, quale ſit Jus Canonicum, ſed & in præfatione deprecatus eſt cenſuram iniquam aliorum JCtorum Juri Canonico nimis adhærentium, & præterea in fine præfationis diſerte his verbis fuit uſus. *Et neceſſarium omnino putavi, in tam ampliſſimo Juris Canonici apparatu, oſtendere ea, quæ Eccleſiam & Rempublicam peſſime turbarunt, quæque Pontificiam tyrannidem adhuc ſuſtentant.* Et quamvis adeo, (ut regulariter accidit iis, qui primi

primi errores communes agnoſcere incipiunt,) non omnia arcana politica Papatus introſpexerit, merito tamen commendari meretur, quod primus hic quaſi glaciem fregerit. Anno *1670.* 1670.
edebatur *Theodorici Reinkingii* Bibliſche Policey. Continet hæc axiomata politica de triplici ſtatu Reip. Eccleſiaſtico, Seculari & Oeconomico, deducta ex dictis & exemplis Biblicis. Non diffitendum equidem, multa hic contineri egregie bona, ſed tamen etiam paſſim deprehendes ibi axiomata ex ſtatu peculiari Reipublicæ Judaicæ ad Reſpublicas Chriſtianas, jam a Theologis Pontificiis pro firmando dominatu Clericali contorte applicata, & hic repetita. Anno *1671.* publicata ſunt 1671.
tria volumina Conſiliorum Dedekenni, cui adjunctum etiam fuit appendicis loco *Volumen quartum.* Nimirum jam initio hujus ſeculi anno *1605.* inceperat *Felix Bidenbachius* edere *duas decades conſiliorum Theologicarum ſeculi præcedentis 16.* 1605.
atque ſequentibus annis usque ad annum 1612. continuaverat adjungere alias decades, quibus nonam & decimam poſt mortem ejus anno 1613. adjunxerat frater Johannes Mauritius. Bidenbachium imitatus *M. Georgius Dedekennus* anno *1623.* præmiſſis commendationi- 1623.

dationibus Facultatum Theologicarum, Lipſienſis, Gryphiswaldenſis, Wittebergenſis publicavit *conſilia Theologica varia* in tres claſſes diſtincta, ita ut prima exhiberet conſilia eccleſiaſtica, ſecunda politica, tertia matrimonialia. Auctum hoc opus *Conſiliorum Theologicorum & Juridicorum* multis novis ſectionibus, quæſtionibus & reſponſis de novo publicare voluit *Johannes Erneſtus Gerhardus* Theologus Jenenſis, pendente tamen impreſſione mortuus. Novam appendicem Conſiliorum ab anno 1623. datorum in volumine quarto adjecit *M. Chriſtianus Grübelius*, dicto anno 1671. Continent hæc conſilia multa capita, in quibus receſſerunt Theologi Lutherani in Germania a Papatu, ſed tamen multa ibi reperies juri magiſtratus Politici præjudicialia ex reliquis Juris Canonici retenta. Paulo poſt, nimirum anno
1673. *1673.* collectas varias diſſertationes, pacificationes & ordinationes Eccleſiaſticas *Ahasverus Fritſchius*, conjunctim ſub titulo: *Juris Eccleſiaſtici tripartiti* edidit. Prima pars continet ſeptem tractatus varios antea publicatos, ſcilicet *Henrici Gebhardi alias Weſener*, *de poteſtate ſeu regimine Eccleſiaſtico.* Hic egregie papizat, ut paſſim notavit Dn.

Böh-

Böhmerus in Jure Proteſtantium Eccleſiaſtico: *Hermanni Conringii de autoritate & officio Majeſtatis Civilis circa ſacra.* Huic ut multum debet jurisprudentia publica & aliquo modo politica (ut alibi *in dedicatione nova editionis notarum in Monzambanum* oſtendi) ringentibus quamvis Legulejis, tum in autoritate conſtitutis, ita &, ſi fatendum quod res eſt, forte huic primo debemus JCti emendationem Papiſmi politici in doctrina de jure principis circa ſacra, & forte nec Zieglerus, de quo paulo ante dixi, in notis ad Lancelottum paſſim reliquias Papatus notaſſet, niſi præiviſſet Conringius in hac diſſertatione, veroſimiliter diu ante Ziegleri notas edita. Vide præ reliquis Conringium *§. 26. ſeq. p. 222. ſeq. §. 34. ſeq. p. 226. §. 40. ſeq. p. 228. §. 53. p. 237. §. 66. p. 246. §. 69. ſeq. p. 248. §. 82. p. 259. §. 85. p. 261. §. 97. p. 268. §. 101. p. 271. §. 106. p. 274. §. 110. p. 277. §. 116. p. 281. §. 125. p. 289. §. 132. p. 294.* Sequitur *Michaëlis Havemanni de jure Epiſcopali.* Hic in doctrinis papizantibus educatus, & ex aliis ſcriptis, v. g. Gamologia, aſſertione Reſponſi Moſis contra matrimonium cum defunctæ uxoris ſorore, &c. notus, Magiſtratui de jure circa ſacra parum relinquit, & doctrinas Canoniſtarum re-

Sſ 5 petit.

petit. Vide potiſſimum *titulo 3. §. 2. ſeq. p. 332. tit. 4. §. 6. & 7. p. 345. ſeq. tit. 6. p. 358. tit. 7. p. 365. tit. 8. p. 392. tit. 10. p. 401. tit. 11. p. 408. tit. 12. p. 418. tit. 13. §. 4. p. 432. &c.* Porro *D. Joh. Caſp. Unrath de jure patronatus Eccleſiaſtico.* Hæc materia parum reſpicit ad controverſiam noſtram, ergo tranſeat. *D. Chriſtiani Weberi de jure Conſiſtoriorum.* De impudentia hujus tractatus repete, quæ jam ſupra monui *§. 18. p. 343.* Tandem ipſius *Fritſchii de jure viſitandi Eccleſiaſtico*, & *Johannis Crolovii de jure Decimarum.* Eodem anno 1673. imprimebatur **das Göttliche Recht des Kirchen-Regiments. zu Cöthen** in 4. Sed erat ſaltem translatio ex lingua Anglicana, & autores dicebantur quidam Paſtores & Miniſtri Eccleſiæ Londini exiſtentes. Scopus hujus ſcripti eſt, quod autores demonſtrare velint regimen presbyteriale per paſtores & presbyteros regentes in conventibus congregationalibus, ſynodalibus & Claſſicalibus cum jure divino & ſacra Scriptura omnium optime convenire.
1681. Anno 1681. prodibat *Johannis Brunnemanni* tractatus poſthumus *de jure Eccleſiaſtico* cum ſupplementis *Samuelis Strykii.* Erant Brunnemannus & Strykius ſuo tempore JCti famigeratiſſimi. Præterea Brunnemannus videbat

in multis defectus jurisprudentiæ Conſiſtorialis Carpzovii, & craſſas reliquias Papatus in Conſiſtoriis noſtris, ſed dum ignorabat originem & progreſſum harum reliquiarum, dum putabat, ſecundum doctrinam communem illorum temporum, defectus omnes tolli poſſe & debere per leges pœnales, dum non agnoſcebat, dari etiam pietatem larvatam; multas occaſiones præbebat Titio & aliis ſcriptoribus ſequentibus, ut ſæpius ab eo non absque ratione diſſentirent. Gener ejus Strykius erat quidem vir magni ingenii & parum minoris judicii, ſed pro more ſuorum temporum Philoſophia ratiocinandi & hiſtoria Eccleſiaſtica deſtitutus, adeoque ſupplementis ſuis parum addens operi Brunnemanni. Eodem anno *1681.* publicabantur Wittebergæ conjunctim diſſertationes *Ziegleriana* antea ſeorſim variis temporibus habitæ, *de juribus Majeſtatis.* Ad noſtrum ſcopum pertinent ex *libro I. caput 13. usque ad cap. 23. a p. 241. ad p. 367.* de juribus Principis circa ſacra in genere, in ſpecie circa religionem, concilia & ſynodos, adverſus hæreticos, circa diſciplinam Eccleſiaſticam, vocationem miniſtrorum Eccleſiæ, conſtituendum forum Eccleſiaſticum, bona Eccleſiaſtica, cauſas mixtas, & pœnas Eccle-

Eccleſiaſticas, de jure tuendi & defendendi Eccleſiam, item erigendi ſcholas & Academias. Hic equidem operam dedit vir magnus, ut doctrinas craſſe papizantes refutet, ſed remanſerunt tamen non paucæ reliquiæ, dum nempe Zieglerus ſtatim *cap. 13.* §. *29.* diſtinctionem inter poteſtatem internam & externam non ſolum ſupponit, ſed etiam intuitu internæ magiſtratum inter oves refert. &c. Eodem anno *1681. Johannes Schilterus* edebat ſuas *inſtitutiones*
1683. *Juris Canonici* & ſequente anno *1683.* tractatum *de Libertate Eccleſiarum Germaniæ.* Sed cum de poſteriore jam ſupra *cap. 2.* §. *78.* prolixe mentem meam aperuerim, quid de Autore judicem, non opus etiam erit, ut hic quicquam moneam de inſtitutionibus Juris Canonici. Eodem anno *1683. Puſendorffius* meditationes ſuas **von der Geiſtlichen Monarchie des Stuhls zu Rom**, quas paulo ante 1679. ſub nomine ficto *Baſilii Hypereta* publicaverat, jungebat ſeiner Einleitung zu der Hiſtorie der vornehmſten Reiche und Staaten von Europa. Hunc ſequeba-
1684. tur anno 1684. *Theodoſii Gibellini* (ſeu *Matthæi Gœbelii*) *Cæſareo-Papia Romana* in idiomate Germanico, qui pariter intendebat oſtendere ex Hiſtoria Eccleſiaſtica, originem & progreſſum, item arcana

arcana dominatus Papalis, qui liber non ita pridem 1720. poſt autoris mortem multo auctior prodiit. Propius ad ſcopum noſtrum pertinet *Caſparis Ziegleri* tractatus *de Epiſcopis*, anno *1686.* editus, in quo magna cum 1686.
cura & induſtria Epiſcoporum in primis ſeculis mores laudabiles & Chriſtianos, mox in ſequentibus ſeculis inſigniter depravatos monſtravit, adeoque multum prodeſſe poterit ad palpandas reliquias papales in Epiſcopis proteſtantium, juri principum circa ſacra plane adverſantes. Sed cum de hoc Ziegleri tractatu jam dixerim *in præfatione ad notas variorum in Lancelottum* §. *9.* non opus erit, ut hic plura addam. Optandum equidem eſſet, ut JCtus hic eximius in tractatu *de Superintendente* ſequente anno *1687* edito 1687.
obſervationes illas de reliquiis papalibus ad Superintendentes noſtros applicaſſet, ſed id non permittebant locus & tempus, ut vel ex Autoris præfatione circa finem patet. Unde ſaltem deſcripſit Superintendentem, qualis ſecundum normam Conſtitutionum Eccleſiaſticarum in Electoratu Saxoniæ eſſe debeat, addito tamen in fine præfationis monito, quod iſta deſcriptio præcipue facta fuerit in eum finem, quod

ſæpius

ſæpius obſervaverit, eſſe inter Superindentes nonnullos, qui vel calide nimis, & extra ſphæram quandoque ſuam, vel oſcitanter & languide officio ſuo fungantur &c. Prodiit eodem anno *1687. Pufendorffii* tractatus de *habitu religionis*, ſed de quo jam ſupra *cap. I. §. 53. & 54. p. 448. ſeq.* mentem meam
1694. perſpicue declaravi. Anno 1694. *Conradus Tiburtius Rango* publicabat libellum *de prudentia circa errores & hæreſes Eccleſiaſtico Politica*. quem etiam ſupra *§. 64. p. 470. ſeq.* excerpſi, & ad ſingula fere capita libelli inſigniter papizantis,
1695. monita mea addidi. Anno *1695.* apparebat opus poſthumum *Pufendorffii*, cui titulus *Jus feciale divinum*, de quo quid ſentiam paulo ante, videlicet in fine
1696. *§. 95.* dixi. Anno *1696. Gottfried Arnold* edebat, quaſi prodromum hiſtoriæ ſuæ hæreticæ, opus præclarum ſub titulo **wahre Abbildung der erſten Chri-**
1699. **ſten**, quod poſtea anno *1699.* ſequebatur **Die Kirchen- und Ketzer-** *Hiſtorie* **ſelbſt**; De hac quid ſentiam, diſtincte propoſui *hoc cap. 2. §. 97.* De priore pauca hic erunt addenda. Deſcripſerat celebris Anglus Wilhelmus Cave mores primorum Chriſtianorum, quod ſcriptum cum in idioma Germanicum eſſet translatum, & ab ipſo Arnoldo

noldo attente legeretur, deprehendebat hic, ut ipſe indicat in der Vorrede §. 8. *ſeq.* Caveum multa retuliſſe ad ſtatum puritatis Apoſtolicæ, quæ tamen potius ad fructus impuritatis clanculum ſe inſinuantis pertinerent, aut ad abuſus ſuperſtitioſos & phariſaicos referenda eſſent. Quare putavit Arnoldus hoc thema abſque præjudiciis majori cum diligentia reaſſumendum eſſe. Et quamvis totum hoc volumen mereatur, ut integrum perlegatur, (ſed cum monitis meis *ſupra* §. 79.) præ reliquis tamen noſtro ſcopo inſerviet liber octavus ſeu ultimus, de apoſtaſia Chriſtianorum a prima puritate doctrinæ & vitæ ſub Conſtantino M. & poſt eum, ubi inter alia demonſtrat Cleri & Epiſcoporum, etiam orthodoxorum, ambitionem, hyprocriſin, exemtionem a ſubjectione magiſtratus, immixtionem in negotia civilia, etiam militaria, avaritiam, voluptatem, dominatum in conſcientias per abuſum confeſſionum, & ſic dictorum clavium, item per hæretificationes in Conciliis, & per præſcriptas formulas credendi, ſeu ſymbola. Nec diffiteor, me multum debere lectioni hujus libri octavi. Etſi enim ſcripta mea ad hanc controverſiam pertinentia & *cap. I.* §. *55. & 56.*

p. 451.

p. 451. & ſeq. jam indicata, adeoque hic non repetenda, oſtendant, me jam ante Arnoldum in myſteria reliquiarum Papatus Politici in noſtris Rebuspublicis non abſque diligentia inſpexiſſe, fateor tamen, me per lectionem operis Arnoldiani magis magisque in propoſito fuiſſe confirmatum.

Monita pauca de ſtatu & ſcriptoribus ſeculi præſentis decimi octavi.

§. XCIX. Pergo potius ad ſeculum præſens decimum octavum. Ubi non opus erit, ut multa moneam de ſtatu ipſorum Regum & Principum Europæorum tam Catholicorum quam Proteſtantium, partim quia non ſatis tutum eſt, ſi quis ea libertate hic uti vellet, qua uti poterit abſque periculo, in judicando de ſtatu ſeculorum præteritorum, partim, quia acta publica & ſcripta hiſtorica ad noſtrum ſcopum pertinentia ubivis obvia ſunt. Ergo hic ſaltem indicabo paucis Autores potiſſimos horum temporum. Neque tamen & hic expectabis recenſionem meorum ſcriptorum, ob rationem modo in fine §. *praced.* adductam; poterit tamen de notis meis ad Lancelottum, tanquam potiſſimo meorum ſcriptorum hic ſpectantium, conferri Autor der Gedancken über die Journale parte 10. p. 860. ſeq. Et quidem ſtatim ab initio hu-
1701. jus ſeculi *1701.* prima vice Doctor Lipſienſis

pſienſis Gottlieb Gerhard *Titius* primâ vice edebat Eine Probe des Teutſchen Geiſtlichen Rechts, wie ſelbiges ohne Päpſtiſche und papenzende Verfälſchung auch andere unförmliche Verwirrung ꝛc. etwa könnte fürgeſtellet werden. Et vel ex titulo apparet, quod hic primo auſus fuerit, doctrinas papizantes, hactenus etiam Lipſiæ triumphantes, ibi oppugnare. Et quamvis defenſores earum magno conatu ex invidia & vindictæ ſtudio eum impedire conarentur, ne ad munus Profeſſorium perveniret, ſingulari tamen providentia divina Patronum nanciſcebatur, primarium Regii Status miniſtrum, oſorem Pedantiſmi & potiſſimum Pedantiſmi, ſub larva orthodoxiæ craſſe papizantis, & adeo, fruſtra ſe opponentibus adverſariis, & potisſimum erroneas & orthodoxiæ hæretifici oppoſitas doctrinas in hoc libro urgentibus, profeſſionem juris obtinebat, & tandem cum munus Rectorale gereret, moriebatur, & ſic pro more Lipſiæ recepto obtinebat, ut ſingularibus plane cum ſolennitatibus ſepeliretur, & duabus orationibus latinis memoria ejus, invitis etiam Reliquiarum Papiſmi amaſiis celebraretur. Eodem anno, honoratiſſimus nunc Collega *Böhmerus* incipiebat tractatibus de Jure Eccleſiaſtico (diſputationes enim varias hic o-

mitto, cum eæ poſtea tractatibus plerumque fuerint inſertæ) inclareſcere; initio Profeſſionis extraordinariæ edendo tractatum *de jure Parochiali*, in quo intendebat jus Eccleſiaſticum in hoc capite ad ſua genuina fundamenta revocare, & a falſis principiis aliisque abuſibus variis vindicare, commendante hunc conatum etiam Samuele Strykio peculiari Epiſtola operi præmiſſa, cujus etiam & Brunnemanni doctrinas, potiſſimum, ubi a Carpzovio diſſentiebant, plerumque ſequebatur Dn. Autor, ut
1708. ipſe in præfat. indicat. Anno *1708.* cum Lipſiæ nova editio Petri de Marca *de concordia Sacerdotii & Imperii* pararetur, ulterius progrediebatur collega celeberrimus, adjiciendo illi operi *obſervationes ſelectas*, in quibus erudite quidem hinc inde diſſentit a Petro de Marca, ſed (ob intereſſe forte Bibliopolæ, ne pretio libri quid decederet,) non ea cum libertate, qua contra Carpzovium uſus erat in jure Parochiali. Interim tamen non pauca ibi deprehendes, quæ ea, quæ ſupra ſuo loco de Petro de Marca & de libertate Eccleſiæ Gallicanæ dixi,
1710. confirmant. Anno 1710. Tubingæ aliquot diſputationes de *Concordia imperii & ſacerdotii* ſeu de jure *majeſtatis circa ſacra* habuit *D. Joh. Wolfgang. Jægerus.* In primo capite videtur quidem jus circa

ſacra, quoad verba, dare majeſtati; ſed re ipſa parum differt ejus ſententia a vulgari Papizante vel Epiſcopizante. Sic omnino ſana ſunt, quæ docentur *p. 11.* jus magiſtratus circa ſacra non eſſe abſolutum, ſed ad verbum Dei reſtrictum: conſiliarios politicos non debere imperare ſed ſuadere Principi, audienda quoque eſſe Conſilia Eccleſiaſticorum, item *p. 17.* poteſtatem ſummam non poſſe eſſe tutam vel tranquillam, ſi perſonæ Eccleſiaſticæ imperanti non ſint ſubjectæ, vel ſub alterius regimine vel arbitrio ſtent. Sed quæ ſequuntur *p. 19.* ſatis declarant, jus hoc magiſtratus ſaltem conſiſtere in jure tractandi ſacra, convocandi Concilia, firmandi decreta Conciliorum &c. & *p. 20.* additur, Ambroſium jura Eccleſiæ maxime perſpectum habuiſſe, illum vero commendare Theodoſii Magni curam circa ſacra maximam. &c. In tertio capite Jægerus quidem contra Donatiſtas, Triglandium, Revium, Apollonium diſputat, magiſtratui omne jus circa ſacra negantes, ipſe tamen majeſtati tribuit ſaltem jus objective non formaliter Eccleſiaſticum, poteſtatem externam non internam, quæ ultima in prædicatione Evangelii, adminiſtratione Sacramentorum, jure clavium, diſciplina Eccleſiaſtica, regimine ſpirituali & interno

ſolis perſonis Eccleſiaſticis competente, conſiſtat. Sed de hac Jægeri ſententia jam ſæpius in ipſa hiſtoria annotavi, quod ſit mera larva ex magiſtratu revera efficiens famulum Cleri. Anno
1711. *1711.* Dn. *Böhmerus* cum videret, ſine notitia exacta antiquitatum Eccleſiaſticarum non perveniri poſſe ad accuratam notitiam reliquiarum papizantium, edebat *Diſſertationes juris Eccleſiaſtici antiqui ad Plinium ſecundum & Tertullianum*, in quibus exponebat, occaſione Epiſtolæ Plinii de rebus Chriſtianorum ad Imperatorem Trajanum, ſtatum Chriſtianorum diem, antelucanos eorum cœtus, item confœderatam diſciplinam, coitiones ad capiendum cibum, denique cœtus in vicis & agris; porro occaſione eorum, quæ Tertullianus in variis libris de Chriſtianis ſui temporis memoraverat, differentiam inter ordinem Eccleſiaſticum & plebem, ſeu inter clericos & laicos, conſeſſum ordinis Eccleſiaſtici, Eccleſiæ ſtatum antiquum, jus laicorum ſacerdotale, & jus dandi ba-
1712. ptiſmum. Sequenti anno *1712.* continuabat hoc inſtitutum *vir illuſtris*, edens *Schilterum illuſtratum* & huic conjunctas *origines præcipuarum materiarum Juris Eccleſiaſtici.* Nimirum cum deprehenderet, Schilteri inſtitutiones Juris Canonici deſiderare ob inſufficientiam varia

ſupplementa & emendationes doctrinarum, in quibus incaute ſecutus erat principia Pontificiorum, hos defectus corrigere inſtituit, addendo ſingulis Schilteri titulis novas emendationes & ſupplementa. In obſervationibus autem ſubjunctis expoſuit breviter quidem, ſed diſtincte, origines Eccleſiarum, diœceſium, parochiarum, Synodorum, Presbyterorum ac Diaconorum, Epiſcoporum, Archi-Epiſcoporum, ac Primatum, Pontificis Romani, Cardinalium, Legatorum ſedis Romanæ, electionum ac poſtulationum, ordinationis, pallii, ſacerdotii eccleſiaſtici, coadjutorum, aliorumque vicariorum, capitulorum, militiæ ſacræ, juris patronatus, monachatus & monaſteriorum, legum eccleſiaſticarum, jurisdictionis Eccleſiaſticæ, confeſſionis auricularis, cœmeteriorum. Eodem anno *1712. Johannes Paulus Kreſſius* JCtus Helmſtadienſis *commentarium* publicabat *ad Pufendorffii librum de habitu religionis ad ſtatum.* Jam *c. 1. §. 53. & 54. p. 448. ſeq.* dixi, hunc utiliſſimum Pufendorffii libellum tamen in aliquibus locis ulteriore declaratione & emendatione habere opus. Unde laudandus vir celebris & fautor honoratiſſimus, quod ad ſingulos paragraphos opuſculi Pufendorffiani hic tales declarationes adhibuerit. Quod emen-

dationes attinet, forte & eas frequentius addidiſſet idem, ſi in majori libertate conſtitutus fuiſſet. Eodem anno *1712.* Theologus Academiæ Roſtochienſis Johannes *Fechtius* edebat *de excommunicatione Eccleſiaſtica ejusque indole & æquitate tractationem Theologicam Gothofredo Arnoldo oppoſitam.* Sed erat ſimul etiam aliis in titulo non nominatis oppoſita, præ cæteris vero Titio JCto Lipſienſi, ejusque doctrinæ in der Probe des Geiſtlichen Rechts, quem variarum abſurditatum convincere intendebat Fechtius. Verum inveniebatur mox alius Vir & JCtus celebris, qui, cum ipſe ſe non nominaverit, nec a me etiam erit nominandus. Hic, poſtquam ſynopſin ſcripti Fechtiani propoſuiſſet, Lectori palpandas Fechtii ineptias & petitiones principii monſtrabat, & Titium breviter ſed acute defendebat. Extat hoc ſcriptum anonymum in der Neuen Bibliothec *volum. 3. part. 21. p. 1. ad p. 33.* Non poterat ferre diſſentientem JCtum Theologus Fechtius, præcipue vero ægre ferebat, quod ille auſus fuiſſet in lingua vulgari ei contradicere. Quare anno
1713. *1713. Fechtius* publicabat aliud ſcriptum Germanicum ſub titulo: Kurtze Nachricht von dem Kirchen-Bann, deſſen göttlicher Einſetzung und Chriſtlicher Billigkeit wider die ſo genannte Neue *Bibliothec*

verthey-

vertheydiget, mit *Conſens* und *Approbation* der *Theologi*ſchen *Facultæt* zu Roſteck: in quo ſcripto in eo totus erat, ut oſtenderet, JCtos & Politicos, qui communem & in libris ſymbolicis orthodoxe aſſertam excommunicationem impugnarent, Atheiſmi & Indifferentiſmi evidentisſime reos, adeoque fugiendos, nec in imperio Romano tolerandos eſſe, quin potius Reges & Principes Proteſtantes, qui negantes Excommunicationem tolerarent, peccare contra leges imperii, imo ipſos Reges ſi peccarent, juſtiſſime ſubjiciendos eſſe excommunicationi Eccleſiaſticorum. Sed mox reſpondebat Fechtio JCtus ille & Politicus, adverſus quem iſta defenſio directa erat, in der Neuen *Bibliothec dict. volum. 3. parte 29. a p. 739. ad p. 802*, & non obſtante approbatione Facultatis Theologicæ Roſtochienſis, ſenſibiliter oſtendebat, quam craſſiſſime papizent Theologi Lutherani, qui ejusmodi contumeliis & injuriis afficerent Principes, Politicos, JCtos, qui eorum ſputa lingere nollent, unde meretur hæc duplica, acute ſed tamen modeſte elaborata, ut tota perlegatur. Anno eodem *1713.* JCtus & Profeſſor hujus Academiæ *Joh. Gabriel Wolffius* edidit *inſtitutiones Jurisprudentiæ Eccleſiaſticæ*, ubi intendit Brunnemanni majus opus de

jure Eccleſiaſtico in compendium redigere, & interjectis annotationibus ac novis capitibus & paragraphis illuſtrare, augere & ſupplere, munerum & negotiorum Eccleſiaſticorum origines indicare, abuſus autem notare & denique fines tum imperii tum ſacerdotii in negotiis eccleſiaſticis ſecundum principia genuina dirigere. Quod & laudabiliter præſtitit, etſi non ſit diffitendum, acceptius lectori futurum fuiſſe, ſi omiſſo Brunnemanno propria methodo fuiſſet uſus, & doctrinas, in quibus cum Brunnemanno conſentit, aut ab eo diſſentit, ſuis locis inſeruiſſet. Interim ejus meditationes illuſtrabunt partim, partim confirmabunt ea, quæ ſuperius *in hoc* §. de Brunnemanni opere monui. Et forte Autor Conſultiſſimus in paranda ſecunda harum inſtitutionum editione nonnulla quoad methodum immutabit, aut ad minimum, ut ex variis rationibus mihi perſuadeo, in adhuc pluribus materiis a Brunnemanni doctrina abibit, potiſſimum in *libro 2. cap. 18. de delictis Eccleſiaſticis*, Simonia, hæreſi &c. ac, ubi id jam fecit, non obiter & nimis breviter ſed diſtinctius & magis cordate ſententiam ſuam declarabit. Præ cæteris vero ſtudioſæ juventuti valde commendo ſynopſin brevem & tantum 23. Theſibus æque

brevi-

brevibus conſtantem tractatui præmiſſam, in qua Autor principia ſua de differentia ſtatus Politici & Eccleſiæ, item imperii & miniſterii, & ſimul de jure Principis circa ſacra perſpicue propoſuit, quæ a meis principiis *cap. 1. bujus append.* repetitis & illuſtratis vel plane non, vel in paucis diſſentiunt. Sed age redeamus ad Fechtium. Nullum eſt dubium, quod iſta paulo ante memorata duplica in Nova Bibliotheca haud ita comparata ſit, ut ejus ſtomachus orthodoxus venerationibus perpetuis ſtipendiatorum & approbationibus venerandæ facultatis Theologicæ Roſtochienſis aſſuetus, eam concoquere potuerit? Sed quid faciendum: ſi triplicam ederet Fechtius, magis timenda erat quadruplica, ſi taceret, putaſſent non ſolum Politici, ſed & forte Theologi nondum in orthodoxia Fechtiana firmati, quod ad ſilentium redactus eſſet. Ergo nova inventione opus erat. Publicabat Fechtius anno *1714.* ſcriptum 1714.
latinum, cui titulus: *Scrutinium profligatæ ex Eccleſia hæretificationis contra Gothofr. Arnoldum*; in quo per indirectum pungebat Politicos, ſeu Indifferentiſtas, (ut in ſecundo ſcripto eos vocaverat) cum ſcilicet in hoc opuſculo octo criteria cognoſcendorum Indifferentiſtarum (ex mente Fechtii qui-

dem evidentia, ex vero autem & ex judicio quorumvis impartialium ad novas easque craſſas calumnias aut novas petitiones principii referenda) præſuppoſuiſſet, & ex illis occaſione quinti in ordine i. e. tolerantiæ diſſentientium & rejecti hæretificii præſentem diſſertationem contra Arnoldum elaboraſſet, de reliquis autem criteriis ſingulis peculiares ſibi elaborationes reſervaſſet. Reliqua in hoc ſcripto contenta excerpta invenies in der Neuen *Bibliothec Volum. 5. parte 41. p. 22. ſeq.* ſed breviter, & cum judicio æque brevi. Nam, ut videtur, alius Autor hanc relationem effecerat, quam qui hactenus Fechtium ita irritaverat. Eodem anno *1714. Fridericus Gottlieb Struvius* Jenæ edebat *introductionem in praxin Juris Canonici in foris proteſtantium*, de quo ſcripto tamen jam judicia ſua dederunt alii, (Neue *Bibliothec parte 45. p. 375. ſeq.* item Autor der unpartheyiſchen Gedancken über allerhand *Journale Tom. I. p. 709. ſeq.*) quibus quod addam nihil habeo. Prodiit etiam eodem anno *Volumen I. Juris Eccleſiaſtici Proteſtantium*, illuſtri *Böhmero* Autore, in quo non ſolum duo priores libri Decretalium ex antiquitatibus eccleſiaſticis erudite explicantur, ſed & praxis eorundem in foris Proteſtantium ex ordinationibus Eccleſiaſticis & re-

ſponſis

ſponſis ac ſententiis Juridicis perſpicue docetur. Secutum eſt anno 1717. *volumen II. ad dimidium libri tertii Decretalium* ead. methodo, & mox Deo dante abſolvetur in voluminis hujus ſecundi continuatione commentarius in reliquos titulos libri III. Summam & excepta, ex hoc Volumine II. invenies in *Bibliotheca Noviſſima ſectione III. num. 4.* Optat eruditus orbis, ut Deus celeberrimum Autorem tamdiu conſervet, ut & reliquos duos Decretalium libros, videlicet quartum & quintum abſolvere; & ita laudabile hoc opus complere poſſit. Imprimis autem placuit multis, quod in voluminibus hactenus editis, ita ferente occaſione reliquiæ Papiſmi in ſcriptis Proteſtantium (potiſſimum vero in illis, quæ in ſupra memorato Fritſchii jure Eccleſiaſtico conjunctim edita ſunt) latentes ſincere ſed tamen modeſte ſint detectæ, & quod multo plures ejusmodi detectiones & larvarum detractiones in voluminibus, quæ reſtant, avide expectent veritatis amantes, cum in duobus ultimis Decretalium libris tractentur cauſæ matrimoniales & vulgo ſic dicta crimina Eccleſiaſtica & pœnæ ſpirituales vel quaſi. Inprimis vero expectant curioſi ejus declarationem circa controverſias & diſſenſiones Proteſtantium in cauſis divortio-

vortiorum, poſtquam hactenus occaſione diſputationis inauguralis anno
1715. *1715.* ſub ipſius directione habitæ *de jure Principis Evangelici circa divortia* (cujus ſummam refert Autor der unpartheyiſchen Gedancken über die *Journale volum. 2. part. 15. p. 239. ſeq.*) autori *Johanni Friderico Kayſero*, nunc Profeſſori in Academia Gieſſenſi ſuper ea variæ lites à Theologo Inſpectore Primislavienſi, à Germano quodam Conſtante, & à Profeſſore Academiæ vicinæ notæ fuerint. Primo reſpondit ipſe Kayſerus, ſecundo anonymus in der abgeſonderten *Bibliothec Part. 5. p. 400. ſeq.* tertio denique anno 1720. iterum Kayſerus. Quæ mea de hac controverſia ſit ſententia, apparebit ex alibi dictis in fundamentis juris Nat. & Gent. & in notis ad Lancelottum. Eodem anno *1715.* edidit Syndicus civitatis Goslarienſis *Chriſtophorus Fridericus Plathner oeconomiam juris Conſiſtorialis, cum Decade quæſtionum eo pertinentium*, cujus excerpta invenies in der Neuen *Bibliothec Volum. 5. part. 45. p. 379.*
1717. *ſeq.* Anno *1717. Johannes Georgius Reinhardus* (nunc beatus) publicabat *meditationes de jure Principum Germaniæ, præprimis Saxoniæ circa ſacra ante tempora reformationis exercito.* Contenta hujus libri cum encomio vide in der Neuen *Bibliothec Volum 7. part. 63. p. 556. ſeq.* item

in der

in der abgeſonderten *Bibliothec Parte VII. n.4.p.617.ſeq.* Sequentes libri eodem anno prodibant: *Manſueti de S. Germanis* (Pſeudonymi) *prodromus commentationis Academica de abuſu brachii ſecularis in foris Proteſtantium.* (Excerpta & judicium de autore vide in der Neuen *Biblioth. Volum. VII. part. 64. p. 703. ſeq.*) *Petri Friderici Arpe Laicus veritatis vindex, ſive de jure Laicorum præcipue Germanorum in promovendo religionis negotio.* Item: *Alberti Riperi Moſes Deus Aaronis.* Voluerat Riperus, ſepoſito jure naturæ & politica doctrina, ex ſolis libris canonicis ſcripturæ ſacræ jus Principis in cauſis religionis deducere. Summam libelli exhibet die Neue *Bibl. d. part. 64. p. 717. ſeq.* & materiarum dignitatem, de quibus Riperus agere voluit, commendat *p. 722.* ſed judicium de elaboratione earum ſuſpendit. Invenies etiam relationem hujus libelli cum adjecto judicio in der abgeſonderten *Bibliothec Part. I. num. 6. p. 77. ſeq.* ubi ſimul videbis varia ſpecimina, indicantia bonam quidem fuiſſe autoris intentionem, eique incepiſſe placere doctrinas quasdam, reliquias Papatus in doctrina de jure circa ſacra detegentes; ſed tamen eum magis reſpexiſſe ad concluſiones, quam ad principia earum, adeoque alias concluſiones ad easdem reliquias pertinen-

tes,

tes, retinuiſſe, & ita totum libellum repletum eſſe doctrinis non cohærentibus & magnum judicii defectum in Autore indicantibus. Dum hæc ſcribo, offertur mihi *ejusdem autoris* diſſertatio *de Lege ac Legibus divinis & in ſpecie poſitivis univerſalibus*, ex qua ſimul diſco, quod iſte in ſpecie contra me ſit directus; & quod autor ante editionem ſit mortuus. Sed mallem, ut editor famæ defuncti pepercıſſet, dum enim hunc libellum obiter ſaltem inſpicio, deprehendo fere in ſingulis paginis tot ſpecimina defectus judicii, ut, etiamſi viveret autor, quilibet mihi vitio ſit verſurus, ſi ejus objectiones reſponſione dignas judicarem, tantum abeſt, cum jam ſit defunctus, & expectet judicium.

1718. Anno *1718.* JCtus Dresdenſis *Andreas Beyerus* publicabat *Additiones ad Carpzovii Jurisprudentiam Eccleſiaſticam.* Jam ſupra §. *præced.* notavi, Carpzovium varias defendiſſe doctrinas, ad reliquias Papatus pertinentes, ſed has emendare velle non fuit propoſitum Autoris, ſed ſaltem primario addidit noviores deciſiones Conſiſtoriales per reſcripta, decreta, & reſponſa ſubſequentium temporum ab anno 1645. declaratas: ex quibus potiſſimas jam excerptas deprehendes in der abgeſonderten *Bibliothec parte 4. p. 347. ſeq.* Edebatur porro an-

no

no 1719. Anonymi Unterſuchung des wahren Grundes, aus welchem die höchſte Gewalt eines Fürſten über die Kirche herzu leiten iſt. Invenies hic multa teſtimonia, quod Autor pleraſque reliquias Papatus in Jurisprudentia Eccleſiaſtica agnoverit & refutaverit, & maxime operam dederit, ut præjudicia autoritatis abjiceret, & ab iis ſe liberaret, unde & ejus intentio & elaboratio hujus libri merito commendatur in der Neuen *Bibliothec Parte 10. Num. 3. p. 885. ſeq.* ubi ſimul deprehendes ſummam totius ſcripti, & quasdam annotationes non nullius momenti, in quibus Autor relationis non ſine cauſa ab Autore tractatus ipſius diſſentit. Eodem anno 1719. publicavit etiam *Johannes Georgius Pertſchius* tractatum *de crimine Simoniæ*, in quo fata Simonis Magi & criminis ab eo commiſſi, ex antiquitatibus eccleſiaſticis deduxit, tradita Juris Canonici enucleavit, & involucra Papalia, quibus Simonia evolvi ſolet, detexit. Præmiſſa etiam eſt illuſtris *Böhmeri* diſſertatio epiſtolica *de intentione Patrum circa doctrinam de Simonia*. Contenta utriusque ſcripti propoſuit die abgeſonderte *Bibliothec. Part. 9. Num. 2. p. 805. ſeq. Conf. Part. 12. p. 1117.* Uti vero magna cum diligentia arcana Papiſtica ſub crimine Simoniæ detecta 1719.

cordate

cordate aperuit Pertſchius, ita mox eandem induſtriam adhibuit in depingendis aliis duobus Papatus arcanis, quorum adhuc multæ reliquiæ deprehenduntur in Conſiſtoriis Proteſtantium, juri Principis circa ſacra adhuc majores inſidias ſtruentium, quam pſeudo crimen illud Simoniæ; nempe confeſſione auriculari & excommunicatione. Et cum aſſerta Juri Canonico hic oppoſita iis veritatis regulis nitantur, ut a non eruditis etiam palpari poſſint, & eo facilius quidem, quia tot & tantis præjudiciis autoritatis non ſunt præoccupati, quam Doctores & Auditores Academici; inde optime fecit *Pertſchius*, quod in lingua Germanica anno præ-
1721. cedente *1721.* ediderit das Recht der Beichtſtühle und des Kirchen-Bannes. Primo tractatui vom Recht der Beichtſtühle non ſine cauſa præmiſit cordatam præfationem, ſatis teſtantem, quod adverſarios i. e. defenſores communium errorum, etſi multi ſint, non timeat; item diſſertationem proœmialem, de neceſſario JCtis ſtudio Theologiæ (genuinæ potiſſimum, & ex ſcriptura ac ejus rationali interpretatione, juncta Hiſtoria Eccleſiaſtica, petendæ.) Ipſe tractatus latius exponit originem & progreſſum doctrinæ de poteſtate remittendi peccata, item confeſſionis auri-

cularis,

cularis, & cur hæc a Lutheranis retenta fuerit; tum de juribus confeſſionem auricularem comitantibus agit, nempe de electione certi confeſſionarii, de tempore quando & quoties confeſſione auriculari quis uti debeat, de nummo confeſſionario, & denique de occultatione rerum in confeſſione revelatarum: denique jura Magiſtratus circa confeſſionem auricularem explicat, tam in genere, quam in ſpecie, item intuitu Conſiſtoriorum & aliarum rerum affinium. Tractatui ſecundo vom Recht des Kirchen-Bannes etiam præmiſſa eſt præfatio, in qua Autor reſpondet cenſuræ Jeſuiticæ de ipſius tractatu de crimine Simoniæ, latæ in *journal des ſcavans menſe Martio 1720. p. 253. ſeq.* & quidem ita reſpondet, ut iterum ineptias doctrinarum Canonici juris de Simonia vivis coloribus delineet. Ipſum opus in diſtinctis capitibus proponit Excommunicationis originem & progreſſum, ſub Apoſtolis & ſubſequentibus ſeculis, ante & poſt Conſtantinum, item perſonas excommunicandas & excommunicantes, ac formulam excommunicationis, in ſpecie excommunicationem Regum & Principum; excommunicationis effectum, contraria, item affinia, id eſt interdicta, denique uſum & praxin excommunicationis ſub Proteſtantibus, judi-

cium de ejus moralitate & utilitate, & jus magiſtratus circa excommunicationem. Recenſui hactenus ſcripta meo judicio præcipua, quæ in Germania hoc ſeculo ſunt edita, adeoque de ſcriptis exteris non fui ſollicitus, quamvis de *Richerii tractatu de Eccleſiaſtica & Politica poteſtate* anno *1701.* multo auctius edito jam ab initio capitis primi *§. 9.* & de Anonymo *Anglo*, *de juribus Chriſtianæ Eccleſiæ* librum anno *1705.* vel ſeq. edente ibidem *§. 52.* diſſeruerim.

Concluſio de uſu hiſtoriæ controverſiæ &c. & de neceſſaria agnitione periculorum in ſtatu præſenti.

§. C. Denique non inutile erit, ut continuator hiſtoriæ controverſiæ in fine addat peculiare caput de uſu hujus hiſtoriæ. Audio nonnullos eſſe, quibus diſpliceat doctrina, quod jus Magiſtratus circa ſacra ſit præcipuum & primarium inter regalia, cum tamen ipſi fateamur, principis poteſtatem intuitu religionis valde reſtrictam eſſe, & potiſſimum effectum juris circa ſacra conſiſtere debere in tolerantia diſſentientium, hanc vero tolerantiam proprie loquendo, & ex noſtra confeſſione, pertinere magis ad officium, ſeu obligationem, quam ad jus principis &c. Sed his facile reſponderi poteſt. 1. Falſo ſupponi, ac ſi ullum regale conſiſtat in abſolute libero principis arbitrio & excludat ejus officium, vel id ſaltem præcedat. Officium principis in genere, ſeu

obli-

gatio ejus eſſentialis, promovendi & tuendi pacem & tranquillitatem publicam, eſt mater omnium jurium majeſtatis, tanquam mediorum neceſſariorum, ſine quibus pax & tranquillitas publica obtineri nequit. 2. Eadem eſt ratio obligationis tolerandi diſſentientes in religione & inde orti juris circa ſacra. Nam uti ſine tolerantia diſſentientium, experientia tot ſeculorum teſte, non poteſt pax & tranquillitas publica promoveri, & per perſecutionem diſſentientium palpabiliter turbatur quies publica; ita & hæc obligatio tolerantiæ peperit jus magiſtratus circa ſacra, ſeu poteſtatem tuendi diſſentientes contra hæretifices & hos puniendi, ſi ſub prætextu promovendæ gloriæ divinæ tumultus in Republica excitent, tanquam reos criminis læſæ majeſtatis. 3. Quod vero jus majeſtatis circa ſacra inter primaria jura referatur, uti ex hactenus dictis jam patet, quod illa præferentia non æſtimari debeat ex libertate abſoluta & deſpotica præſcribendi formulas credendi & cultum irrationalem, multo minus ex acquiſitione divitiarum & augmentis Cameralibus, ita ea, quæ toto cap. I. appendicis latius ſunt præpoſita, paſſim docebunt, ideo jus circa ſacra inter regalia, quæ vulgo vocantur majora, primum locum

obtinere, quia ratio & experientia docent, negligentiam hujus juris privaſſe magiſtratum ſuperioritate & majeſtate, & ex eo feciſſe brachium ſeculare Cleri, imo ejus mancipium. Hoc igitur præſuppoſito patebit, hiſtoriam genuinam controverſiæ inter imperium & ſacerdotium eſſe JCto & cuilibet Politico ſumme neceſſariam, ut ſine ea in periculo ſit, ne & ipſe fiat mancipium Cleri Papizantis, & Principis jura majeſtatica, etſi inſcius forte, & ſine dolo malo, prodat. Deinde præbebit etiam hiſtoriæ hujus continuata narratio, ſi ſecundum monita hucusque inculcata inſtruatur, inſignem uſum alium eumque duplicem. Alibi docui, & communis ratio confirmat, initium ſapientiæ genuinæ & moralis, eſſe agnitionem propriæ ſtultitiæ, item non ſufficere agnitionem ſtultitiæ, ſed etiam quærenda eſſe media apta ad eam emendandam, neglectis erroneis, quæ hactenus in Academiis paſſim regnarunt. Eadem eſt ratio doctrinæ Politicæ: agnoſcenda eſt ante omnia miſeria ſtatus præſentis, antequam de ejus emendatione Politicus poſſit eſſe ſollicitus; deinde agnita miſeria ſtatus inquirendum in ejus originem & cauſam primariam, & hac cognita adhibenda ſunt remedia apta. Docebit tota hiſtoria controverſiæ inter imperium & ſacer-

dotium

dotium, hactenus primis ſaltem lineis adumbrata, quod communiter eruditi omnium facultatum & religionum, & Politici in aulis ſibi perſuaſerint, ſummam eſſe concordiam inter imperium & ſacerdotium, docentibus ita Petro de Marca, & ſcriptoribus de libertate Eccleſiæ Gallicanæ & Germanicæ; item Papatum Politicum valde eſſe diminutum, etiam apud Principes Catholicos, dum v. g. Paparum proteſtationes contra inſtrumentum pacis Germanicæ & excommunicationes Cæſarum fuerint omni effectu deſtitutæ, irriſæ, ac pro fulminibus brutis habitæ: auctam etiam eſſe ſecuritatem principum ac ſtatuum Proteſtantium per eadem pacta pacis, inprimis vero Lutheranorum, in tantum, ut non cauſas habeant timendi inſidias Cleri Papalis, aut implorandi aſſiſtentiam Regum & Statuum per Calvinum Reformatorum, ſed potius, ut multas rationes allegare poſſint ſolenniter imo ſolenniſſime jubilandi, ob valde deminutam poſt reformationem poteſtatem papalem; & prope ſperandum interitum Papatus Politici: Ergo minime operam dandam eſſe unioni cum Reformatis, aut ſaltem tolerantiæ eorum, ſed potius ſecundum orthodoxiam *γνησίας* Calovianam, & huic valde affinem Meyerianam, nullum tem-

pus opportunius fuiſſe bacchandi (& quidem eminenter, & more beanorum γνησίως bacchandi) in Reformatos, & omnes ſive Politicos ſive Clericos Lutheranos, unionem aut ſaltem tolerantiam mutuam inculcantes. Loquuntur hunc ſtatum præſentem, non paucorum eruditorum & Politicorum in Imperio noſtro, Novellæ quotidianæ. Sed oſtendent ſimul hactenus dicta, quanta ſub hac perſuaſione ſenſibiliſſime erronea lateat miſeria, & quilibet cujuscunque conditionis & ſtatus, (modo ſe paululum liberare velit a præjudicio autoritatis & præcipitantiæ, & ſenſui communi locum dare) deprehendet, tantum abeſſe, ut Papatus (Politicus & juribus omnium magiſtratuum ac principum inſidias ſtruens: nam de hoc unice ſum ſollicitus) poſt tempora reformationis decreverit, ut potius inſignia augmenta ſumſerit eo ipſo, dum occœcatis multis eruditis & Politicis, (& ita Principibus, tam Catholicis, quam Proteſtantibus, redditis ſecurioribus) Pontifex & ejus brachia ſpiritualia, Domini Jeſuitæ, multas occaſiones nacti fuerint, non ſolum Catholicis Regibus & Principibus, ſed & ipſis Proteſtantibus occulte, & ſecundum ſtilum conſuetum, *mere paſſive* ſe gerendo, & ita majori cum effectu, nocendi, cum

ab inſidiis quis non ita facile ſibi cavere poſſit, atque ab inimico aperto. Adhibuere autem eum in finem inter alia hæc potiſſimum media, 1. ut diſſidia & odia mutua Lutheranorum & Reformatorum, & illorum in hos invectivas vel directe vel indirecte foverent, & ſic doctrinam hæretificationis in Academiis Proteſtantium magis magisque firmarent; 2. ut eruditos ex Proteſtantibus Politicos, aut ſaltem non Theologos, commerciis literariis ſibi allicerent, atque piis, id eſt, canonicis, fraudibus ſibi amicos redderent; 3. ut, cum viderent regnum tenebrarum Ariſtotelico-Scholaſticum poſt Lipſium, Carteſium, Gaſſendum &c. incepiſſe fieri exoſum, ſtudia Hiſtoriarum & Matheſeos (in ſe quidem vere utilia, & ad præjudicia multa abjicienda valde apta) in ſuis ſcholis introducerent, & ſic applauſum apud multos Proteſtantes nanciſcerentur, in quorum patria & ibi florentibus Academiis regimen pedantiſmi, craſſius, (ope craſſiſſimorum præjudiciorum ſcholaſticorum,) hæretificantis, ſtudia mathematica item hiſtorica & elegantiora contemneret, & negligeret, atque adeo a Mathematicis excellentioribus & aliis, ſtudia Hiſtorica amantibus & in patria orthodoxa antea contemtis (ut vel unico *Leibnitii* exemplo

conſtat, etſi plura nequaquam deſint) ipſorum amicitia vel quæreretur, vel oblata, aut abſque difficultate obtenta valde æſtimaretur, & ſic horum aut iis ſimilium ope, potiores Principum proteſtantium, aut certe non infimi, pedetentim & variis ſub prætextibus, iisque prima fronte valde plauſibilibus, allicerentur, ut relicta religione Evangelica ad Papatum tranſirent. 4. Cum porro & experientia propria & exemplis aliorum probe cognoſcerent, Matheſeos ſtudium, ſi non caute tractetur, reddere homines valde faſtuoſos & dominatum in reliquas diſciplinas & facultates, quamvis ridicule, ambientes, (qua de re dixi *in cautelis generalibus circa præcognita Jurisprudentiæ cap. XI. §. 12. ſeq.* Confer die *diſcourſe* der Mahler *Part. I. diſc. 17. R 3. b. & diſc. 22. Y 3. b.*) & parum cautos eo ſeducentes, ut ſibi perſuadeant, veritates etiam morales & politicas, evidentes & tantum non ſenſui communi proximas, ob ſtulte præſumtam & inculcatam fallaciam ſenſuum, debere Mathematice & prope Algebraice demonſtrari; hinc operam dederunt Jeſuitæ, ut non ſolum his ſubtilitatibus pſeudo-mathemathicis ſeducerent Laicos, ut genuinam doctrinam moralem & politicam contemnerent & Philoſophiæ Jeſuiti-

co-

co-mathematicæ operam darent, (atque ſic æque avocarentur a rejectione præjudiciorum, atque olim per phantaſias Methaphyſico-Scholaſticas;) ſed &, ut cum aliis Mathematicis in terris Proteſtantium, neſcio quam Philoſophiam Confutio-Jeſuiticam crepantibus, intimiorem amicitiam contraherent, & ſe invicem mutuo ſcaberent, ac Philoſophiam hanc valde commendarent. His omnibus paulo attentius examinatis patebit, cauſam præcipuam, cur non promota fuerit poſt reformationem doctrina vera de jure principum circa ſacra, fere communem eſſe Principibus Catholicis & Proteſtantibus. Nempe Jeſuitæ apud Pontificios dominantur tantum non ubique, & in ſcholis aut Academiis, & in aulis: Apud Proteſtantes arcana Politicæ Papalis; non tolerandos eſſe diſſentientes in religione, ſed adverſus eos formulis diſcordiæ, inquiſitionibus & hæretificationibus eſſe procedendum, partim per Theologos γνησίως orthodoxos, partim per JCtos & inprimis per Juris Canonici profeſſores, partim per Philoſophos Scholaſticos aut crypto-Jeſuiticos, hucusque pariter regnarunt, & adhuc paſſim regnant. Et hoc eſt, quod toties dixi, fontes impediti hactenus exercitii genuini juris majeſta-

tici circa ſacra, & veræ acrationalis concordiæ inter imperium & ſacerdotium eſſe doctrinas Academicas in Academiis Regum & Principum, tam Catholicorum, quam Proteſtantium, regnantes, Quid ergo jam agendum erit prudentibus, hac communi miſeria cognita, & ejus genuina origine ac radice? An Jeſuitæ, an hæretifices quilibet, an Canoniſtæ, an Philoſophi Scholaſtici, vel clam Jeſuitizantes ex toto Imperio ejiciendi? an Academiæ, in quibus hi regnant, tollendæ? an novæ Academiæ inſtituendæ? an Profeſſoribus Theologiæ, Juris & Philoſophiæ novæ formulæ præſcribendæ, ſecundum quas doctrinas de concordia imperii & ſacerdotii, & de hujus ſubjectione, item de plenitudine juris circa ſacra, ac de officio magiſtratus in exercendo hoc jure, juventuti proponant? an certi autores illis commendandi, quos logice, metaphyſice, algebraice, aut grammatice, & critice explicent, ita tamen, ut ne latum quidem unguem ab eorum doctrina recedant, ſub pœna amittendæ profeſſionis? An vero per Synodos Eccleſiaſticorum & Politicorum & per pluralitatem votorum nova ſymbola hujus doctrinæ Eccleſiaſtico-Politicæ condenda, quæ Profeſſores antequam ad

ad Profeſſiones admittantur, juramento confirment, & ea ſe firmiter credere, ac quidem non ſolum QUATENUS, ſed & QUIA jurato aſſeverent? an denique per Colloquia inter Eccleſiaſticos & Politicos, aut etiam inter Theologos, JCtos & Philoſophos Academicos unio in doctrina erit tentanda, & ſi hi non poſſint inter ſe convenire, annon melior forte ſucceſſus ſperandus, ſi colloquiis hujusmodi etiam adhibeantur Medici, inprimis cum jam ſupra §. 98. p. 649. hoc intuitu valde commendaverim diſſertationem Conringianam de jure magiſtratus circa ſacra? Ita videri poſſet, ſi non hactenus paſſim & ad nauſeam oſtenſum fuiſſet, hos omnes modos eſſe irrationales & ad craſſiſſimas Papatus Politici reliquias referendos; imo & ex parte evidenter injuſtos, cum pariter jam ſupra §. 82. p. 560. monſtratum fuerit, etiam ipſos Jeſuitas bona fide hic errare. (Adde omnino, quæ latius pro excuſatione Jeſuitarum attuli in notis ad Pufendorfſium von der Geiſtlichen *Monarchie* des Stuhls zu Rom *§. 35. p. 291. ſeq. p. 302. ſeq.*) An ergo miracula erunt exſpectanda, ſi forte Jeſuitæ hac bona fide ſua velint jugulare Proteſtantes, tanquam hæreticos, aut mediis converten-

di

di uti, quibus in Gallia adverſus reformatos ſub Ludovico XIV. uſi ſunt? An otioſi erunt Reges & Principes Proteſtantes, ſi jam diu præmeditatis ac præparatis retibus poſitis, iis Mehlführerus quidam in publicis ſcriptis prædicat, ut anno 1714. factum: Deum conſilia ſanctiſſimi Domini Clementis XI. & operas Cleri Catholici clementiſſime adjuturum eſſe, ut mox anno 1717. nullus Lutheranus in toto imperio extiturus ſit? An non potius vigilabunt? An vero deſperabunt, an jugula ſponte præbebunt? Hic equidem conſilia aulica ſive bellica, ſive pacifica relinquo aulicis, & poſtquam de Academicis erroribus tanquam fundamentis hujus mali dicere incepi, etiam de Academicis emendationibus pauca adjicam. Dixi ſupra, nequaquam jubilandum eſſe, cum capitales illi errores adhuc fere ubique regnent tam inter Proteſtantes, quam apud Catholicos. Sed tamen propterea non deſperandum erit, vel ex illa ratione, quod initium emendationis ſit agnitio propriæ miſeriæ: At jam per Dei gratiam incipiunt non pauci eruditorum & Politicorum, etiam apud Catholicos, agnoſcere capitales illos errores, etſi adhuc major numerus erroribus adhæ-

reat.

reat. Agnoſcunt ope illorum ipſi Reges & Principes Catholici, (etiam nonnulli principes Eccleſiaſtici,) arcana Politicæ Eccleſiaſticæ aut ad minimum Jeſuiticæ. Ergo ſperandum, etiam apud hos ſuo tempore emendationem ſecuturam. Et hoc eo magis erit ſperandum, ſi Principes & Politici, Catholicæ religioni addicti, obſervaturi ſint, Theologos & Politicos proteſtantes incipere deponere animos tumultuandi amplius per hæretificationes, & ſubjugandi Magiſtratus per excommunicationes. Quamdiu enim hos furores eruditi proteſtantes non relinquunt, vitio non adeo vertendum erit Principibus & Politicis Catholicis, ſi a tolerantia proteſtantium abhorreant, aut, ſi excommunicationes infimorum ex plebe fugientes, malint tranſire ad religionem Pontificiam, etſi jam alibi fuerit oſtenſum, hoc conſilium non eſſe commendandum ut prudens. Cum vero per Dei gratiam, præter JCtos, aliquot Theologi, etſi non adeo multi, apud Proteſtantes, & in ſpecie apud Lutheranos jam incipiant agnoſcere abominabilitatem hæretificationis, & alios ad tolerantiam hortari, etiam hoc intuitu melius ſperandum erit de reſtitutione juris majeſtatici

ſtatici circa ſacra, apud Lutheranos, non obſtantibus hæretificum partim, gemitibus & ſuſpiriis oppoſitis, partim grunnitu, maxime quidem indecoro, ſed, qui non aliter expectari poterat, ab ejusmodi Epicuri de grege ovibus. Id vero mirandum, inter hos hæretifices etiam reperiri, qui periculo a communi hoſte timendo propiores ſunt, quam illi, quos ipſi tolerare nolunt, & maximis calumniis afficiunt, cum tamen in caſu periculi appropinquantis horum auxilii præ aliis indigeant. Quid ergo hic faciendum erit Principi Proteſtanti? An forte eos, qui jura circa ſacra contra reliquias Papatus ſecundum hactenus notata defendunt, præmiis & promotionibus præ aliis afficiet, & ita alios plures allicere tentabit, ut ſimilia agant, & hæretificibus ſe opponant? Ita quidem prima fronte videri poſſet; & nullum eſt dubium, quin brevi tempore hoc pacto Reges & Principes Evangelici magnam copiam nacturi ſint eorum, qui talia promittant. Sed nec hoc ſuaſerim, partim quia ſic timendum foret, ne maxima eorum pars, qui hæc promitterent, adulationibus operam ſint daturi, præ ſe quidem ferentes, ac ſi jus circa ſacra, egregie velint defendere, reipſa tamen ſub variis prætextibus & limita-

tionibus clanculum promoturi reliquias iſtas papizantes; aut ne in alterum extremum prolapſi odium Principum excitaturi ſint, erga univerſum Clerum & Miniſtros Eccleſiæ, etiam innocentes. Sufficiet, credo, ingenuis & cordatis juris circa ſacra defenſoribus, ſi tolerantiam diſſentientium in religione defendentes, & ipſi *cum effectu* tolerentur, hoc eſt, ut Reges & Principes initio ſerio caveant, ne patiantur ſe a Clero papizante irritari adverſus hos miniſtros fideles, ut eos tanquam turbatores pacis publicæ perſequantur; deinde, ut defenſoribus errorum communium quidem permittant, ut adverſus defenſores juris circa ſacra ſcribant, modo id fiat decenter & modeſte, ſed tamen ut ſimul efficaciter tueantur defenſores juris circa ſacra, ſi ab adverſariis gravibus injuriis afficiantur & ut atheiſmi, indifferentiſmi &c. rei traducantur. Tum enim credo, Principum officium eſſe, ut ejusmodi ſcriptores ſenſibili pœna afficiantur, non ut Miniſtri Eccleſiæ, ſed ut ruſtici injuriantes. Neque tamen & hic ſuaderem pœnas infamantes, ſed mulctas ſaltem pecuniarias pedetentim auctas, addita tamen cautela, ne ejusmodi injuriantibus permittatur abire extra terri-

territoria principum ad ſui ſimiles, niſi præſtita prius ſufficienti cautela de non amplius injuriando aut turbando ſtatu. Quodſi vero audeant tumultus & rebelliones ſive populi, ſive plebis, excitare, tum nemo vitio vertet Principibus Evangelicis, ſi eos, ut alios laicos, gravioribus pœnis & infamantibus coërceant, & vicinos etiam magiſtratus, qui ea potentia non pollent, ut tales pœnas in effectum deducere poſſint, implorati adjuvent & illis in coërcitione horum furentium opem ferant. Denique etiam ad tolerantiam defenſorum juris circa ſacra pertinet, ut princeps eos, ſive Theologi ſint, ſive Politici, non quidem per præmia & promotiones, ſecundum modo dicta, alliciat; ſed tamen, ut etiam eos promotionum & præmiorum non indignos judicet, aut a præmiis & promotionibus, ut infames, aut levis notæ macula notatos, excludat, ſed ut oblata occaſione eos etiam præmiis afficiat, & ad officia, quorum capaces ſunt, cum dignitate conjuncta, cum aliis promoveat. &c.

FINIS.

INDEX RERUM ET AUTORUM NOTABILIUM.

ABbas Panormitanus ſtatuit quod concilia ſint ſupra papam 181. ſeq.
Ablatio temporalium à Clero Tract. Joh. Hus 207.
Abuſus Eccleſ. cur papa non ſuſtulerit 506. de iisd. ex Luningio 514.
Academiæ impediverunt reſtitutionem juris Principum circa ſacra 558. earum ſtultæ & impiæ doctrinæ 562. item ſeculo XVII. 612. inſufficiens emendatio per Lutherum & Melanchtonem 580. vera earum emendatio 684. Obſervationes ſpeciales de iis 586.
Acta eruditorum Lipſienſ. 489.
Actio coram Philippo VI. Valeſio inter procuratorem regium & Prælatos 115.
Actiones indecoræ quatenus ſint objecta legum 5.
Adami, *Melchior*. Tract. de Vitis JCtorum notatur 577.
Ægidii de Roma ſcript. pro Philippo Pulcro 85.
Æneas Sylvius de ortu & auctoritate Rom. Imp. cum judicio de eo 248. vid. Pius II. it. de Moribus Germanorum 253.
Ætates Eccleſiæ Tract. Anonymi 132.
Agnitio propriæ ſtultitiæ eſt genuinæ ſapientiæ initium 676. periculorum e dominatu Cleri provenientium neceſſaria 678. malorum communi-

munium differt a conſilio ea tollendi 211.
Alexander VI. appellatio de Bulla ejus 259. 261.
Almaini, *Jacobi* Tract. de autoritate Eccleſiæ 266. de ſuprema poteſtate Eccleſiaſtica & Laica 588.
Ambroſius non fuit omni exceptione major 15. 479. Jægeri judicium de eo 659.
Amneſtiæ inter diſſentientes cautelæ circa eas 473. 485.
Ampulla Rhemenſis fabula 43.
Anabaptiſtæ in Anglia 415. Melanchtonis conſilium adverſus Germanos 500.
Analogia fidei, monſtrum a Clero dominante procreatum 530.
Anaſtaſius Imperat. excommunicatur a tribus papis 26. an ictu fulminis interierit 27. cur eum noluerit Euphemius coronare 28. mendacia Zonaræ de morte ejus 31.
Andreæ, *Jacobus* perſecutor diſſentientium 342.
Angli, *Pauli*, ſpeculum papæ 247.
Anglicana hiſtoria Larræi a temporibus Jacobi I. 609.
Animæ emendatio prima & primaria multum differunt 546.
Annatæ Gallicanæ, lites de iis inter regem & pontificem 281.
Annulus pronubus Mariæ virginis ſeculo XV. ſcilicet demum inventus 194.
Antipapæ ante concilium Piſanum 148. ante conc. Conſtantienſe 155.
Antipodes, ob eos aſſertos excommunicatur Vergilius 15.
Apollonius, Guilel. de jure Majeſtatis circa ſacra

ſacra contra Vedelium 330. 351. ejus ſeditiones & errores 353. ſeq. 623.
Apoſtolis multa falſo adſcribuntur 12. num inſtituerint epiſcopalem eminentiam, excommunicationem &c. 19.
Appellatio de papa ad concilium. 251. ſeqq. Formulæ duarum appellationum Sorbonæ 259. inſidioſa cleri Gallicani in cauſa concordatorum Franciſci I. 285. de Bulla Alex. VI. 259. 261.
Appendix hujus operis 301. ſeqq.
Arminiani eorum fata & controverſiæ 345.
Arniſæus, *Henningus*, ejus opera Politica 644. in ſpecie de Jure Majeſtatis 328.
Arnoldus Brixienſis 341.
Arnoldi, Gottfried, Abbildung der erſten Chriſten 15. 654. Kirchen-und Käter-Hiſtorie 330. Judicium de eo 535.
Arnoldiſtæ, hæretici Politici ſeculo XII. 66. ſeq.
Arpe, *Petri Frid.* Laicus Veritatis vindex 669.
Articuli fidei fundamentales 641.
Auberii memoires de Hollande 346
Auguſtini nævi & cur tot aſſeclas adeptus ſit 15. mutat lenem ſententiam de hæreticis non perſequendis 26. ejus dicta non ſunt Articuli fidei 549. an per ejus introductionem academiæ emendari poſſint 586.
Autoris ſcripta de Jure Principis circa ſacra 451. ſeqq. præprimis de Notis ad Lancellotum 656.
Azymorum cauſa ſit ſchiſma Eccleſiæ Orientalis & Occidentalis 55.

B.

Bailii Dictionarium Criticum 326. adde 440. fuit autor ſcripti: Tolerance des religions 490. ejus quoque fuit: Commentaire philoſophique ſur ces paroles- contrain les entrer 490.

Balduini, *Franciſci*, ſcripta contra Calvinum, eorumque refutatio 577.

Baluzius, *Steph.* aſſecla Petri de Marca 313. ſcripſit vitam ejus.

Barclajus *Guil.* de Poteſtate Papæ 618.

- - *Johannes*: Pietas pro regibus & principibus adv. Bellarminum 619.

Barlaamus monachus ſc. de Papæ principatu 209.

Barlæus *Caſp.* ſcr. Bogermannum Ἐλεγχόμενον 567.

Baronii Card. de Monarchia Siciliæ ſimulque de libri fatis 618.

Baſilius Hypereta fuit Samuel a Puffendorff 652.

Baxter *Richard*, 430.

Beichtſtühle, Pertſchius ſcripſ. de iis 572.

Beckinſau de ſupremo & abſoluto regis imperio 590.

Belgii ſtatus politico-eccleſiaſticus hodiernus 610. vid. etiam ſcriptores Belgici.

Bellarminus, *Rob.* de temporali poteſtate papæ ejusque adverſarii 618. inter alios Henningus Arniſæus 644.

Benedictus IX. Pontifex ſimoniace electus 54 ejus lex, quod papa debeat deligere imperatorem 56.

Benedictus XI. unus e Antipapis 157.

Bernardus, comes provinciæ, cur papæ comitatum ſuum donaverit 57.

Bernardus monachus notabilia quædam

eo 65. fuit magnus hypocrita 232.
Bertrandus *Petrus*, defenſor Prælatorum coram Philippo Valeſio 115.
Betelierii controverſiæ cum Gisb. Voetio & Schookio 621.
Beyeri, *Andreæ*, Additiones ad Carpzovii Jurisprud. Eccleſ. 670.
Beza, *Theodor.* de vera Excommunicatione & Chriſtianorum Presbyterio 345. Ej. Beſchreibung des Lebens Calvini 577. Juvenilia ejus poëmata adv. Maimburgum ib. Ej. lites cum Eraſto 344.
Bibliotheck die Neue 668. ſeq. & paſſim die abgeſonderte 669. &c. Summariſche Nachrichten aus der Thomaſianiſchen 43.
Bilder-Saal, Hiſtoriſcher 28. &c.
Bircken Sigism. von Erweiterter Fuggeriſcher Ehren-Spiegel des E. H. Oeſterreich, iſt ein Panegyriſt 553.
Biſſelii Medulla Hiſtor. ſeptennis 332.
Blaſphemia, abuſus Juris Canon. circa eam 484. de hæreticis blaſphemis apud Lutheranos 572. an blaſphemi ſint ſupplicio afficiendi 579.
Blondelli ſcholia ad Grotium de Imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra 348
Bocalius quædam de illo 440.
Bocharti *Samuel.* Judicium de Molinæo 437.
Bogermanni, *Joh.* Annotatt. in Grot. de Imperio ſummarum poteſt. circa ſacra 349. Ej. Notæ ad Grot. de Pietate Holland. 567.
Bohemia, tumultus in ea 1617. cœpti 604.

cur Bohemi non elegerint in regem Electorem Saxon. 665. Bohemicam Huſſit. hæreſin violenter exſtirpare intendit Concil. Baſileenſe 193.
Böhmeri jus Eccleſiaſt. Poteſtatis 344. Jus Parochiale ib. Obſervationes ſelectæ ad Petr. de Marca de Concordia ſacerdot. & Imper. 658. it. alia ſcripta huc facientia, inprimis Notæ ad Schilteri Jus Canon. 668.
Bombomachia Vliſſingana contra Larenum 392.
Bonifacii, Germanorum Apoſtoli nequitia Phariſaica 15. Ej. Defenſio a Schatenio ſuſcepta 41.
Boyle, *Robert.* 430. &c.
Boxhorni Hiſtor. Univerſal. 68.
Brachium ſeculare paparum 4. 42. factum ex capite ſeculari 59. 165. & paſſim Patres in Concil. Conſtanțienſi non confiderunt reges ut capita, ſed ut brachia 165. abuſus ejus inter Proteſtantes 669.
Breneiſen de Jure Principis circa adiaphora 451.
Brounius, *Joh.* ſcr. Libertino-Eraſtianam ſententiam contr. Velthuyſium 413.
Brouniſtæ in Anglia 415.
Brückneri Deciſiones matrimoniales 343.
Brunnemanni, *Joh.* Tr. de Jure Eccleſ. cum ſupplementis Stryckianis 650. Judicium de hoc Viro ib.
Bucherius, *Joh.* adverſarius Richerii 320
Buddeus, Prof. Jenenſ paſſim papizat 253.
Bullæ Gregorii XIV cum judicio de ii 597. contra Pace

Wef

Weſtphalicam 607. Pauli V. contra Venetos, cum ſcriptis huc pertinentibus 616. de Bulla Alexandri VI. appellatio 261.

C.

Cajetanus Cardin. 321.

Calixtus, *Georg.* hæretificatur a Wittebergenſibus 343.

Calixtini aſſeclæ ejus 613.

Caloviani aſſeclæ Calovii 613.

Calovius, *Abrah.* ejus animus hæretificandi alios 343.

Calvinus, ſcriptores pro & contra eum 577. Beza conſcripſ. Vitam ejus ib. Ejus & Lutheri ſeceſſio profuit Pontificiis 581.

Canonicæ leges an æque obligent ac divinæ & naturales 201.

Canonicum Jus 343. Canones ejus abſurdæ 434. concordantes cum doctrina Proteſtantium ib.

Canoniſtarum ortus 65. Eorum & Theologorum odia 107.

Capita uno plura in republica evitanda

Cardinales Nicolai Pontif. decretum, quod papa ab iis ſit eligendus 54.

Carnales & ſpirituales ſenſu Eccleſiaſtico 19.

Carolomannus 51

Caroloſtadii defenſio & defectus 537.

Carolus M. an exercuerit genuinum jus circa ſacra 37. geſta ejus in præjudicium juris circa ſacra 39. fuit miniſter cleri hæretificis 40.

Carolus IV. cur non vindicaverit Jus regium contra papas 80.

Carolus V. ſcriptores de eo 554.

Carolus Calvus ſcripſit ad Adrian. Papam 45.
Caroli VII. R. Gall. ejus appellatio a Papa ad concilium 256.
Carolus VIII. R. Gall. 259.
Carolus IX. Rex Gall. negotia ejus cum papa 203.
Carolus Ludov. Elect. Palatin. 430. 432.
Carpzovius, *Joh. Bened.* JCtus Opus definitionum Eccleſiaſtic. S. Conſiſtorialium ſ. Jurisprud. Eccleſiaſtica 644. 343. Additiones Beyeri 670. Occaſio libri & judicium de eo 644.
- - Theolog. de Jure Principis decidendi controverſias Theolog. 452. Ejus & Scherzeri ſcandaloſa controverſia de Clavibus 112.
Carteſius, fata Philoſophiæ ejus in Academiis Proteſtant. 602. Voetius adverſarius ejus 637. Varia ſcripta de controverſia cum Voetio ib.
Caſaubonus, *Iſaacus* 434. Ej. Tr. de Libertate Eccleſ. 615.
Caſimirus R. Polon. homo papæ 57.
Caſſiodori, *Petri*, Epiſtoſtola de abuſibus Romanæ Eccleſ. 596. it. alia de tyrannide Pontif. 71. caute legenda ib.
Catharina Senenſis, corpori ejus ſtigmata ſcil. Chriſti impreſſa ſunt 194.
Cave *Willb.* de moribus veterum Chriſtianorum 654.
Cauſæ pure ſpirituales papiſticæ 85. ſeculares ib. mixtæ 86. Romæ judicandæ 312.
Centuriatores Magdeburgenſes excuſantur intuitu judicii d[e] Anaſtaſio 30.
Ceremoniæ ſuperſtitio[ſæ] non ſunt viole[ntæ]

ter tollendæ 501. ob eas Donawerda amiſit libertatem 604.
Ceſena, *Michael* de, cur declaratus ſit hæreticus III. 130.
Chalchem, *M. Henr. de*, vel M. Henr. de Calhem 130.
Chiffletius de Ampulla Rhemenſi 43.
Chonoë *M. Rogerius* ſcr. Defenſorium religionis mendicantium & privilegiatorum 133.
Chriſti Spiritus & Eliæ differunt 9.
Chriſtiana religio vid. Religio.
Chriſtianiſmi decrementum ſecul. III. 1. de relquis ſeculis vid. infra ſeculum & ſtatus Eccleſiaſticus
Chryſoſtomus de Sacerdotio 421. 447. Ejus vita ibid.
Ciaconius defenſor concili Lateranenſ. 270.
Clavis ligans & ſolvens 59. &c.
Clementis V. pactum cum Rege Gall. de transferenda ſede papali 77.
Clemens VIII, antipapa 165.
Clerici Bibliotheca ſelecta 15. 442. & paſſim
Clerus, Ej. dominatus ſupra Principes origo 11. factiones in aulis 14. dominations in conſcientias fructus 15. dominatus Ariſtocraticus 17. excuſatio vitiorum cleri ſeculo VIII. 35. Status ejus ſub Merovingis 35. corruptio cleri ſecul. IX. ex Hincmaro Rhemenſi 44. conſilium de immenſis muneribus ipſi dandis 116. cur ejus emendatio ſit difficillima 146. cl. Gallici renitentia ſub Franciſco I. 288. ejusd. malitia 291.
Cleſelius Cardin. cur exo-

exoſus fuerit Ferdinando II. 596.
Coactio ad religiones quaſcunque 41.
Coccejani ſectarii Belgici Voetianis oppoſiti 436.
Coccejus, ejus Juris Publici Prudentia 302.
Cochleus ſcr. contra Anabaptiſtas 510.
Cognitio veri, veri boni & veri boni viva 549.
Colemanniani in Anglia 345. 415. Eorum hypotheſes 601.
Coleri vita Spinoſæ 408 417.
Colhal Caſp. 347. Ej. lites cum Petro Cornelio 601.
Colloquia diſſentientium an ſuadenda 485. Vid. etiam Concilium & Synodus. Utilitas & damna eorum 537. ſunt inepta ad pacem Eccleſiæ procurandam 583. Marpurgenſe inter Luther. & Zwingl. 584. Wormatienſ. & alia ſeculi XVI. 584. ſeculo XVII. habita 612.
Colloquia Eraſmi commendantur 566. ſeq.
Colomeſii, Pauli, Theologorum Presbyterianorum Icon. 577. Ej. Parallele de la pratique de l'Egliſe ancienne - - ib.
Columna, *Rudolphus de* de Translatione imperii 72. 88.
Colus Vliſſing. Anus contra Larenum 396.
Comitia Moguntina tempore Frid. III. 176. 189. Francofurtenſia ibid.
Concilium, Conc. Hieroſolymitani falſa comparatio cum ſequentibus 12. Nicæni & Conſtantinopolit. nævi 14. Epheſini & Chalcedonenſis turpitudo 15. 29. Henrici III. contra Simoniacos 53. Piſanum 146. ſeq. idem ſchiſma paparum non

non ſuſtulit ſed auxit 151. ſeqq. Concil. Conſtantienſe 152. & Baſileenſe 175. nil proſunt ad tollenda ſchiſmata 165. an ſit ſupra papam 160. 181. 266. 311. 615. Roſellii quæſtiones de iis 221. Piſano fuit oppoſitum Lateranenſe 261. 265. ſeqq. Excerpta ex eodem 270. Apologia hujus adverſ. 2. literas Julii II. 592. Turonenſe 263. 591. nil efficiunt ſine aſſiſtentia principum & laicorum 277. Tridentini defectus 505. 537. Lutheri tractat. de iis 549. vid. etiam Hiſtoria. Roſellii ſententia de iis 221. falſæ doctrinæ de utilitate eorum 279. Appellatio de papa ad ea vid. Appellatio

Concordata Gallica Franciſci I. & Leonis X. 274. 281. 288. 308. an eorum vel ſanctionis pragmaticæ major ſit utilitas 289. fabula de Franciſci I. pœnitentia horum cauſa 290.

Concordia imperii & ſacerdotii 17.

Confeſſionis auricularis origo 69. vid. Beichtſtuhl.

Conjugium vid. matrimonium

Conringius, ej. Tract. de pace civili 607. de autoritate & officio Majeſtatis civilis circa ſacra it. judicium de eo 649. de Judic. German. 42.

Conſcientia, de Jure ſummæ poteſtatis circa conſcientiam civium Tractat. quidam 490. Gewiſſens-Zwang ib. Noodtii JCti differt. de libertate conſcientiæ 498.

Conſilia Theologica Wittebergenſia 343. Bidenbachiorum Felicis

licis & fratris Joh. Mauritii 647. Dedekenni 343. Conſilia clericorum inconſulta differt. Rechenb. 585. Conſ. Wallenſteinii inconſulta 605.
Conſtantinus M. Abuſus verborum ejus 14. cur Clero nimium indulſerit 21. quomodo fuerit epiſcopus eorum, qui ſunt extra Eccleſiam 313. 426. de fide ſcriptorum vitæ ejus 453.
Controverſiæ inter regnum & ſacerdotium ante Henricum IV. fuerunt 20. 304. ſeq. earum vera origo usque ad Carol. M. 22. ad Anaſtaſii tempora referenda ſunt 28. Auctores qui ſummas lineas hiſtoriæ earum duxerunt 303.
Converſio variorum regum ad Chriſtianiſmum ſcilicet 14. converſiones coactæ 491. ſunt turpes vid. ſupra coactio ad religiones quaſc.
Coronatio Imperatorum a Gregor. V. affectata 50. cur eam Anaſtaſio denegaverit Euphemius 28.
Cranzius, *Albertus*, Ej. Saxon. quæ tradit de Frider. III. refutantur 177.
Crolovii, *Joh.* de Jure decimarum 650.
Cruciatæ expeditiones 59.
Crypto-Calviniani 551.
Cuneriis, *Petrus* de, procurator Phlippi VI. Valeſ. contra prælatos 115.
Cuſa, *Nicol.* de, 181. ſeq. Concordantia Catholica 533.
Cyrillus *Alexandrinus* 421
D.
Dallæus, *Joh.* 420.
Damaſcenus, architect. primi Syſtematis Theolog. 15.
Damiani, *Petri* 2. tractatus, de jure regio

gio Imperatorum circa ſacra, una cum judicio de iis 62.
Danielis modeſtia erga regem ethnicum 9.
Decii, *Phil.* Apologia Concilii Piſani adv. Julium II. 266. Ej. Conſil. pro Eccleſiæ autoritate 592.
Decimæ, an ſint cauſæ mere ſpirituales 85.
Decreta Conciliorum reges Gall. debent mittere in rem judicatam 203.
Decreta & Decretales Pontificum 229.
Dedekenni Conſilia Theologica 343.
Defenſores Imperatorum ſeculo XIII. 70.
Denunciationes Evangelicæ 69.
Depoſitio paparum 161. an ſit præſtantior ea ceſſio paparum libera 163. Gerſonis ſententia de ea 240.
Dies dominica, ejus cultura introducta 69. 640. ſeqq.
Dillingenſes JCti ſcripſerunt contra pacem religioſam ann. 1552. & 1555. 607.
Diſciplinæ Eccleſiaſticæ abuſus ſecul. II. 13.
Divortium Lotharii & Thietbergæ 44. quis judicare de divortio debeat 97. controverſiæ de iis inter Proteſtantes 668. noviſſime cum Kayſero 668.
Docentium & imperantium differentia 4. eorum officia 5.
Dominatus clericalis & epiſcopalis 17. ejus inſtrumenta 25. vid. infra ſeculum II. Eccleſiaſtica poteſtas. Ejus cauſa fuerunt multi Imperatores & reges 61. etiam epiſcopi Germani ib. unde ejus augmenta quotidiana 77.
Domini metuendi dicebantur Patres in conciliis congregati 278.
Dominicanorum in Gallia

Gallia diſputatio de poteſtate Pontificis 318.
Dominis, *M. Ant. de*, de Republica Eccleſiaſtica 306. Ej. cum Sorbona controverſia 323. notabilia quædam de eo 330. 336. differentia ejus hypotheſeos a Richerio 339. conf. p. 620. Boccalini Epiſtola de eo 331.
Donawerda cur libertatem amiſerit 604.
Drelincourt, *Caroli* Vertheidigungs-Schrifft Calvini 577.

E.

Eccleſia florens quæ? 14. quomodo Petrus Eccleſiam repræſentaverit 312. Ej. deſcriptio Richeriana mira 316. an ſit politia Monarchica regimine Ariſtocratico temperata 316.
Eccleſiaſtica poteſtas, ejus origo ſeculo I. 13. augmentum ſec. III. ib. ſummum faſtigium ſec. V. 14. Principum circa externa 20. diſtinctio inter internam & externam poteſtatem Eccleſiaſticam eſt idolum 25. 216. 277. 305. 455. vid. Status Eccleſiaſticus it. Regimen Eccleſiaſticum. Eccleſiaſtica poteſtas circa temporalia 311. Jura ex mente Papiſtarum huic competentia 328. Apollonii opiniones de ea 376. It. Lockii 493. Ejus & regiæ vera differentia 593.
Eccleſiaſtici de eorum jure 466.
Eduardi II. literæ & Conſtitutiones cont. papam 78.
Einleitung zur Römiſchen und teutſchen Hiſtorie 341. &c.
Electio Pontificum vid. Pontifices.
Eliæ ſpiritus & Chriſti differentia 9.

Eliſabetha regina Angliæ, bulla papalis contra eam 596.
Emendatio cleri eſt difficillima 146. per concilia magis impeditur, quam promovetur 168. 224. id in ſpecie de concilio Conſtantienſi 167. & Baſileenſi verum eſt 178. de ejus fatis in German. ſcr. diſſert. Herm. von der Hardt 187.
Emendatio animæ prima & primaria 546.
Emigratio differt ab exilio & proſcriptione 500.
Eminentia nimia clericalis, epiſcopalis & papalis 18. confirmata & ornata a Carolo M. 40.
Epiſcopales, diſſidium inter eos & Presbyterianos in Anglia 413. ſeq.
Epiſcopatus an ſit juris divini 432.
Epiſcopus, ii intuitu eminentiæ non ſunt inſtituti ab Apoſtolis 19. inſolentia eorum ſub Merovingis 38. quando papæ deponere eos cœperint 44. eos judicari a politicis habebatur pro peccato mortali 45. ditatio eorum ſub tribus Ottonibus 50. Epiſcoporum German. rebellio adv. Henricum IV. 55. 303. ab eorum electione & confirmatione Imperatores excluduntur 56. eorum geſta tyrannica 57. an eorum vota in Conciliis plus valeant quam aliorum Prælatorum 182. de Reſidentia eorum epiſtolæ 2 Herveti 320
Epiſtola ex cœlo miſſa 69. Caſſiodori de abuſibus Rom. Eccl. 71. Innocentii III. 72. Eduardi II. 78. Variæ Academiarum a. 1380. de ſchiſmate tollendo 137. quædam Fran-

Franciſci Petrarchæ a Goldaſto collectæ 139. Juliani Cardin. legati Pontif. 184. Joh. Cardin. & Epiſcopi Leod. ad Niemum 237. Optati Galli 313. Joh. Caram. Lubovi-ſchii ad Gaſſendum & hujus reſponſio 319. Gentiani Herveti duo de Reſidentia Epiſcoporum 320. Boccalini de M. Anton. de Dominis 331. Arminianorum epiſtolæ Eccleſiaſticæ & Theologicæ 346. epiſtolæ in Jugulo cauſæ 430. Ep. Irenæi Philadelphi de Poteſtate epiſcopali 432. Gallica quædam contra tolerantiam religionis 496. Intolerantis ad Intolerantem 497. Epiſtolæ Carteſii 638.

Eraſmus Roterod. ejus genius & alia notabilia 563. ſpecialia de ejus Moria & Colloquiis 566.

Eraſtiani ſectatores Eraſti 345. 417.

Eraſtus, Thomas, ejus doctrina de Excommunicatione 344.

Erneſtus de Euſebiis, Ejus ſcripta de pace Weſtphalica & adverſarii 607.

Errores intellectus & voluntatis a quibus emendandi 5. Patrum & Rabbinorum circa matrimonium 8. capitales intuitu juris circa ſacra a Conſtantino M. commiſſi 23. Proteſtantium de jure circa ſacra 33.

Eſſenius, Andr. ſcripſ. de Canonicatibus, ſeu de abuſu bonorum Eccleſiaſticorum 628.

Eugenius papa depoſitus a concilio Baſileenſi 175. 181. 198.

Euphemius cur noluerit Anaſtaſium coronare 28.

Eutropius Presbyter 48.

Excommunicatio, ejus origo falſa 12. Ambroſiana Theodoſii 14. 25. fructus ejus peſſimi 15. quaſi-Excommunicatio Philippi Imperat. 21. inſtrumentum dominationis epiſcopalis 25. Anaſtaſiana a tribus papis 26. excomm. brutalitas quando agnoſci cœpit 46. caſſatio ejus 76. de ejus valore ſcr. Gerſon. 210. Papa hodie caute agit circa eam 307. major & minor 532. Ströhlii Excomm. magiſtratus Magdeburg. 535. Serveti & aliorum a Calvino inſtitutæ 578. ſeq. Vom Recht des Kirchen-Bannes ſcr. Pertſchius 572. Judicium de tractatibus Gerſonis 212. Sigiſmundi Archid. Auſtriæ ac Heimburgii it. ſcripta huc ſpectantia 233. 250.

Exempla bona imperantium ſunt neceſſaria 9.

F.

Fabri, *Anton.* Codex Sabaudicus 341. It. de religione regenda in repb. 644.

Fabulæ intuitu ſymboli Apoſtol. 12. ſeculi I. 13. ſec. II. ib. de Eremitis ſeculo III. ib. ſeculis VIII. & IX. 43. ſecul. XI. 60. XIV. 73. ſeq. de Maximil. I. rupicapras inſectante 533. de Stigmatibus Chriſti Catharinæ Senenſis 194.

Familiſtæ ſectarii in Anglia 415.

Fechtius, *Job.* de Excommunicatione Eccleſiaſtica contra Arnoldum, Titium & alios 662. lites inde ſubſecutæ ibid. & ſeqq. Scrutinium profligatæ ex Eccl. ſia hæretificationis 665.

Felix V. a Concil. Baſileenſi

leenſi electus loco Eugenii IV. 199.
Ferdin. II. edictum de reſtituendis bonis Eccleſiaſticis 605 ejus votum de perſecutione Proteſtantium 606 per eum 10. milliones hominum ad fidem catholicam reducti dicuntur 606. cur Cleſelius Card. ei exoſus fuerit 604.
Fides, varii ſcriptores de fide & ratione 487.
Flacii Teſtes veritatis 478.
Flacianorum perſecutio 343. 571.
Fons rerumpubl. corruptarum in genere 6. inter chriſtianos in ſpecie 10.
Forgemontius *Joach.* adverſarius Richerii 323.
Formula Concordiæ juramentum in eam 342. quid ſit 571.
Franciſcus I. Rex Gall. avellitur ab amicitia Maximil. I. 267. acta varia inter eum & Leonem X. 273. ejus juſta querela adverſus Parlamentum & Sorbonam 284. Scriptores de eo, ejusque fata 556. concordata ejus cum Leone X. 282.
Frater, *Johann.* de Pariſiis ſcr. de poteſtate regia & papali 87. fr. Jacobus de Paradiſo ſcr. Collectum 249.
Freybergers German. reſtaur. 553.
Friderici I. Vindicatio juris regii circa ſacra fruſtranea 66. Ej. excommunicatio pictura ſcandaloſa &c. ib.
Frider. III. character ejus & geſta occaſione concilii Baſileenſ. 177. Defenſio ejus contra Cranzium 176. ſeqq. geſta ej. pro reformatione Eccleſiæ extra concilium 189.
Fridericus Sapiens Elect. Sax. tempera-
bat

bat nimium fervorem Lutheri 569.
Fridericus V. Elect. Palat. parum caute ſe gerens in Bohem. 604.
Fritſchii, *Ahasveri*, nova editio Tractatus Fabriani de religione regenda 645. Ejusd. jus Eccleſiaſticum tripartitum. 343. 648.

G.

Gaſſendi, *Petri*, reſponſio ad Lubowiſchii epiſtolam de poteſtate papæ 319.
Gaſſendiſticæ philoſophiæ fata in Academiis proteſtantium 612.
Gauduno, *Joh.* de 130.
Gaufredus de Monte de poteſtate papæ & conciliis 533.
Gebhard alias Weſener papizans 648.
Gelaſius papa ſcr. ann. 496. de ligamine anathematis 71.
Gerhardus, de magiſtrat. politico 328.
Gerſon, *Joh.* 173. qualem ſe geſſerit in cauſa *Joh.* Parvi 174. ejus character & nævi 210. ſcripta quædam a Goldaſto exhibita ib. 239. 309.
Gibellini, *Theodoſ.* Cæſareo-Papia & quis ſub hoc nomine latere voluerit 652.
Gladius ſpiritualis excommunicatio ſcilicet 26. immaterialis clericorum & materialis laicorum 119. idem *ſcil.* ſunt conciliorum decreta
Gloria Dei ſæpe eſt prætextus nequitiæ 480. item prætextus cleri papizantis 530.
Gloſſatorum ortus 65.
Gobleri, *Chriſtiani*, rixæ cum Lyſero 574. Pritſchmeiſter Verſe wider ihn ibid. ſeq.
Godelli Hiſt. Eccl. cum nott. Molinæi 431. 623.
Goldaſtus de Monarchia Imperii. Judi-

 cium

cium de eo 25. 204. & paſſim. Scopus Auctorum quos exhibet 305. ante & poſt reformationem 306. Petri Damiani duo ſcripta inepte inſerta 62. item Bernardi 65. Sanctio pragmatica & aliæ conſtitutiones Gallicæ 71. Epiſtola Innocentii III. ib. & reliqua iſtius temporis ſcripta. Nævi generales ſcriptorum ſeculi XIV. a Goldaſto collectorum 84. alii hujus farinæ ſecul. XV. 206. item ad ſeculum XVI. pertinentes 588. item ad ſeculum XVII. ſpectantes 614.

Gouſtæi, *Claudii*, de poteſtate regia in Eccleſia 589.

Gradus 10. corruptionis Chriſtianiſmi 11. 18. qui dominatum cleri præpararunt ibid.

Grallæ Tractatus contra Apollonium 357.

Gravamina nationis Germanicæ contra papam 552.

Gregorii M. papæ maxima hypocriſis 15. plura de eo 311.

Gregor. II. Pontifex 311.

Gregorius Epiſcopus Turonenſis 5. 309.

Gregor. V. papa interdicit Imperatoris titulum Electo ante coronationem a ſe factam 50.

Gregor. XII. unus ex antipapis 157.

Grevinchovius, *Nicol.* Arminianus Apologiam ſcr. adv. Adrianum Smoutium 620.

Grotius, *Hugo*, de imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra 348. 620. Id. de Pietate Hollandica 340. commodo privato inhians 434. Ej. ſcripta quædam in Anglia combuſta 444.

Guicciardinus 275.

Guilielmus I. Angliæ Rex

Rex homo papæ 57. Archiepiſcopum Cantuarienſem criminis læſæ Maj. damnat 58.

H.

Hæreſeos crimen & pœna an ſint ſpiritualia 19. de definitoribus & definitionibus hæreſeos 107.

Hæretici I. ſeculi 13. Sec. II. ib. Politici ſeu Arnoldiſtæ 67. Eraſtiani 344. Arminiani 345. variæ de iis quæſtiones 107. *Ant.* Faber Proteſtantibus imputat hæreſin Politicam 341. Hæreticorum perſecutio ſecundum P P. quosdam eſt impia 26.

Hæretificatio 13. ej. fructus peſſimi 15. Vergilii ob aſſertos antipodes 15. inſtrumentum dominatus clericalis 25. propagatur per patres ib. eſt in uſu apud Lutheranos 472. ſeqq.

Hales, *Joh.* von *Exton.* ejus ſcripta in Anglia comburuntur 444.

Hardt, *Herrmannus* von der, de Emendationis Eccleſiaſticæ fatis in Germania 187.

Havemannus, *Mich.* de jure Epiſcopali papizat 649.

Heideggeri Hiſtoria papatus 303.

Heimburg, *Gregor.* ejus confutatio Primatus papæ ſeu de injuſtis uſurpationibus paparum 226. hoc ſcriptum commendatur annotatis ſimul nævis 230. de Excommunicatione ej. a Pio II. facta 251.

Helvici Theatrum Hiſtoricum 28.

Henricus III. an Majeſtatem Imperii contra papas poſtremus ſervarit illibatam 53. ſub ſpecie pœnitentiæ graviſſimis verberum plagis a mona-

nachis cæditur 54. Henricus IV. ſub eo controverſiæ inter regnum & ſacerdotium primum ortæ non ſunt 20. 303. cauſæ colliſionis ejus cum pontifice 55.
Henrici V. controverſia cum papa de electione epiſcoporum 66.
Henrici VI. coronatio Romæ facta 66.
Henricus VII. a monacho veneno necatus eſt in adminiſtratione cœnæ 78.
Henricus II. Angl. R. a monachis ſub ſpecie pœnitentiæ fuſtigatur 65.
Henricus III. Rex Gall. 598.
Hertius ſcr. Elementa civil. prudentiæ 67. 341.
Hervetus, *Nicol.* ej. dux epiſtolæ de Reſidentia Epiſcoporum 320.
Heshuſius, *Tilemannus*, rixator & nugator 336.
Hickes *Georg.* de Juribus Eccleſiæ Chriſtianæ 445.
Hierarchia Eccleſiaſtica, ejus origo & progreſſus 13. augmentum ſecul. III. ib.
Hieronymus, Ejus nævi 15.
Hieronymus Pragenſis ad ignem damnatus 169.
Hildebrandi papæ geſta tyrannica 57. deponitur bis ib. excommunicatur a compluribus epiſcopis 57.
Hill, *Samuel*, ſcr. contra Hickii tractatum de juribus Eccleſiæ Chriſtianæ 446.
Hincmarus Archiep. Rhemens. ejus ficta miracula &c. 43. 309. male defenſus a Richerio contra Baronium 322.
Hiſtoria Eccleſiaſtica, ejus errores ſeculi I. 12. ſecul. II. 13. Gothanæ erroneum judicium de Anaſtaſio

30. Hiſt. Eccl. Jægeri 331. Uytenbogarti Belgica 347. Spanheimii 21. &c. Timanni Geſſelii 28. &c. Junckeri 29. Baſnagii 47. Hornii 414. &c.

Hiſtoria contentionis regni & ſacerdotii a quibus delineata ſit 303. error communis circa eam commiſſus 304. Monita neceſſaria ad eam continuandam ſeculum XVI. concernentia 502. monita ſpecialia de ea intuitu regum & principum Catholicorum 557. Lutheranorum 561. Reformatorum 577. Paria monita ad continuationem hujus hiſtoriæ ſeculo XVII. ad noſtra tempora ſpectantia 602. ſeqq. ſpecialia intuitu Germaniæ & aliorum regnorum 604. ſeqq. Uſus hujus hiſtoriæ 674.

Hiſtoria Libertatis Eccleſiæ Gallicanæ 307.

Hobbeſii Opera in ſpecie Leviathan quando in lucem fuerint editi.

Hoë, concionat. aul. Saxonicus, ſpecialia de eo 604. alia 606.

Holſteinius, *Lucas*, adverſarius Petri de Marca 315.

Honorius Reggius fuit Georgius Horn 416.

Hornbeck, ejus ſumma controverſiarum 414 Examen bullæ papalis contra pacem Weſtphalicam 607.

Hornii, *Georg.* Hiſtoria Eccleſiaſtica 414. de ſtatu Eccleſiæ Anglicanæ ſub nomine Honorii Reggii 416.

Huttemanni, *Franciſ.* Fulmen brutum Sixti V. 597.

Huberus de Jure civitatis cum notis Thomaſianis 344. inprim. 461.

Hugues *Joh.* editor Chry-

Chryſoſtomi de ſacerdotio 447.
Hus, *Joh.* ad ignem damn. 169. ej. character & ſcriptum de abolitione temporalium a clero 207. male Sigismundus approbavit furorem cleri contra eum ibid.
Huſſitas violenter exſtirpare molitum eſt concilium Baſileenſe 193.
Hutteni, *Ulrici*, Invectivæ contra mores Ulrici Ducis Württeberg. 510.

I.

Jaquelotius 440.
Jæger, *Joh. Wolfgang.* de controverſia Lockii & Poireti 498. Diſputationes de concordia imperii & ſacerdotii 658.
Iconoclaſtæ & Iconolatræ 34.
Jeſuitæ, contentiones propter eos in Gallia 325. o ſi poſſet reſp. purgari ab eorum doctrina per emigrationem 500. eorum origo & progreſſus 552. Jeſuiticæ artes Proteſtantibus nocendi 679. multi eorum errant bona fide 683. damna per eos orta 560. fuerunt præcipua cauſa necis Wallenſteinii 605.
Ignatius de Lojola, conſiderationes miraculorum ejus, idiomate Gallico 325.
Immaculata conceptio Mariæ Virginis Dominicanorum 194. ſeqq.
Imperantes, eorum & docentium differentia 4. officia 5. an immediate ſint a Deo 312.
Imperatores Romano-Germanici unde habeant poteſtatem 80. 104. Vicarii Chriſti in temporalibus nimirum 225.

Im-

Impia facta ſub prætextu honoris Dei 287.
Independentes in Anglia 414. Pſeudo-Independentes 415. Independ. adverſarii 420.
Indifferentiſtæ criteria eorum ex mente Fechtii 665.
Innocentii III. Epiſtolæ ad Philipp. Reg. Gall. 71.
Innocentius IIX. appellatio de bulla ejus 259.
Inquiſitionis adverſ. hæreticos origo 69.
Intellectus errores 5, an & quomodo ante voluntatem emendandus 545. cauſa Junckeriana hac de re 543.
Johannis XXII. ſententia de animis purgatis in purgatorio 108. convocat concilium Conſtantienſe & deponitur 155. quomodo defendi poſſet contra acta Concil. Conſtant. 158.
Johannes Patriarcha Antiochenus 181.
Jornandis, Magiſtri, Chronica 138.
Journals, Autor der Gedancken über dieſelben 656.
Irenæi Philadelphi ad Renatum Veridæum de poteſtate epiſcopali 432.
Irenæus Eubulus fuit Conring 607.
Irenicum Duſſæi 431.
Jugulum cauſæ, Tract. *Ludov.* Molinæi 429. Voetius miſere id refutare conatus, eſt 435.
Julii II. papæ improbitas 262.
Julius Epiſcopus Gurcenſis Maxim. I. ab amicitia Franciſci I. avertit 267.
Junckeri, *Chriſtiani*, Grundlegung zur Kirchen-Hiſtorie 542. Judicium de eo ib. Auctor non diſſentit ab eo in doctrina de emen-

emendatione intellectus 543.
Jura cleri ſcilicet & jura regni differunt 70, 71. diſcrimen defenſionis juris regni & juris epiſcoporum adv. papam 307. 327.
Juramentum, regibus a clero præſtari quando ceſſaverit 44. privatum Regis Gall. die inaugurationis 203. Ejusd. publicum inaugurationis die 213. de immaculata conceptione Mariæ Virginis exactum 196. Juramentum religionis principibus obtruſum 28. hodie uſitatum 484. magiſtrorum Lutheranorum promotionis die autore Melanchtone 342. ſuper Formula Concordiæ præſtandum 342.
Jurieu P. de la puiſſance de l'Egliſe 436. 497. 640. Hiſtoire du Calviniſme & celle de Papiſme miſes en paralleles 439.
Jurisdictio epiſcopalis an ab Apoſtolis ſit inſtituta 19. cum ea jus Principum circa ſacra non poteſt ſubſiſtere 20. inſtrumenta ejusd. 25. ſpiritualis ſcil. & temporalis 82. 123. temporalis an poſſit cadere in perſonam Eccleſiaſticam 126. mixta 512. actio de ea coram Philippo Valeſio 115.
Jurisdictio Imperatoris in cauſis matrimonialibus 113.
Jus belli in cauſa religionis 570.
Jus Canonicum a Proteſtantibus retentum 343. Ziegler multos non omnes ejus detexit errores 647. non promovetur per doctrinam quod Papa ſit ſupra concilium 157.
Jus circa ſacra an ſit res ſpi-

ſpiritualis 32. Errores DD. Proteſtantium circa id. 33. facta Pipini & Caroli M. in præjudicium ejus 39. Status ejus miſerrimus ſeculis IIX. & IX. 42. ſeculo X. 47. conf. infra Status Eccleſiaſticus jus internum & externum circa ſacra 216. Vid. etiam Eccleſiaſtica poteſtas. Jus principis circa ſacra differt ab officio ejus circa ſacra 463. 674. qua in re hoc conſiſtat 674. Objectiones contra hoc aſſertum 674. præjudicia hodierna DD. Proteſtantium de hac materia 676. ſeq. per concilia nunquam reſtituetur 191. cur poſt reformationem non vindicatum ſit a regibus & principibus catholicis 559. de ſtatu juris circa ſacra inter Proteſtantes 561.

Jus regium an manſerit illibatum ſeculo VI. 29. Status ejus ſeculis VIII. & IX. 36. ſecul. X. 47. a tribus Ottonibus Imperatt. non eſt vindicatum 50. Damianus non defendit hoc jus ſed prodit 62. vid. infra Status Eccleſiaſticus & ſeculum. Eidem nil prodeſt doctrina quod concilium ſit ſupra papam 159. nunquam reſtituetur Imperatori per concilia 191. defenſores ejus ab ipſis regibus relicti 48. communiter nihil agunt præter nugas 327.

Juſtinianus Imperator. Ej. conditio miſerrima 15. varia notabilia de eo, inprimis errores de jure Principum circa ſacra 32.

K.

Kauterii Friſii Tract. contra Larenum 405.

Key-

Keyſersbergius teſtis veritatis 188. ſed notas omnino meretur ibid.
Keyſerus, *Joh. Frid.* ejus controverſiæ de divortio 668.
Köningii caſus conſcientiæ notantur 484.
Kreſſii, *Joh. Paul.* Commentar. ad Puffend. tract. de habitu religionis &c. 661.
Kulpiſii notæ ad Monzambano 315. varii lapſus 328.
Kunigundis Imperatricis caſtitas 58.

L.

Lancellotti Jus Canon. cum notis Thomaſianis 656.
Lareni, *Jodoci*, epiſtolæ contra Grallas 391. Ejusd. Data penſa trahamus 400.
Larræi Vita Henrici VIII. 580. Ej. Hiſtoria Anglicana a temporibus Jacobi I. 609.
Launojus, *Joh.* Sectator Richerii 310.
Läyrißens Pabſt-Thron 32. 481. Excerpta quædam ex eo 504.
Lex, legum pœnalium objecta 5. 11. Moſaicæ, errores circa eas 8. 11. ſeveriſſimæ ſolæ non emendant reſpb. corruptas 9. diſtinctio papiſtica inter ll. divinas, naturales & canonicas 201. LL. canonicæ an æque obligent ac divinæ ib. Diſſertatio de Lege & legibus divinis, in ſpecie poſitivis univerſal. 670. cur reſponſione digna non ſit ibid.
Lehmanni Chronicon Spirenſe 46.
Leibnizius allectus a Jeſuitis ad commercium literarium 679. ſeq.
Leidecker, ej. Obſervationes ad Horn. Hiſt. Eccleſ. 414.
Leo X. continuat concil. Lateranenſe 271. ej. fraudulenta reforma-

formatio cleri 279.
Leshaſſeri, *Jacobi*, de Libertate antiqua & Canonica Eccleſiæ Gallicanæ 616.
Leti Theatrum Britannicum 330.
Levitæ an ab iis argumentari liceat ad Eccleſiæ miniſtros 380.
Libertas Eccleſiæ, qua in re non conſiſtat 17. Ead. Eccleſiæ Gallicanæ 197. Tractatus quidam de hac 306. hiſtoria Tractatuum de ea Zornii 307. it. Anonymi Leodienſis ib. de eodem 314. adhuc de eodem 642. Intentio ſcriptorum Pontificiorum, qui libert. Eccleſ. defendere moliti ſunt 307.
Libri Symbolici primario eo tendunt, ut diſſentientes ne tolerentur 537.
Licentius Evangelus Sacerdos fuit Beatus Rhenanus 589.
Lockii, *Joh.* Epiſtola de Tolerantia & alia Opera 492. Rationabilitas religionis chriſtianæ 496.
Lotharii & Thietbergæ divortium 44.
Lotharii II. indulgentia erga papas ſuaſu Bernardi 66.
Lubovjſchii, *Joh.* Caramuelis, Epiſtola de poteſtate papæ. 319.
Lucii Antiſtii Conſtantis Tract. de Jure Eccleſiaſticorum 406 633. an Ludov. Molinæus autor fuerit 414. an vero Spinoſa aut Meyerus 434.
Ludiomæus Calvinus, quis fuerit 423. vid. Ludov. Molinæus. Ej. ſcriptum Papa Ultrajectinus 423. 633. Id. ſcriptum oppugnantes & defendentes 427.
Ludovici Conſiſtorial-Proceß 344.
Ludovicus Pius, ſub eo exercitium juris circa

circa ſacra quæri non poteſt
Ludovici II. contentiones cum Papa Nicolao 49.
Ludovicus Bavarus, Ej. geſta parum prudentia contra papam 79. ej. defenſores contra papam 70.
Ludov. IX. Rex. Gall. 200.
Ludovic. XI. R. Gall. abrogat ſanctionem Pragmaticam 257.
Ludov. XII. R. Gall. 267. 271.
Ludovicus Cardin. poſtea papa, ejus acta cum Marc. Ant. de Dominis 333.
Lünigii Conſilia Status 513.
Lutherani papizantes 196. 342. ſeq. cur quidam eorum libentius cum pontificiis quam Reformatis converſentur 516.
Lutherus cognovit multa, non omnia damna conciliorum 341. 549. non erat præditus ſpiritu tolerantiæ ib. comparatur cum Melanchtone 568. ejus & Calvini ſeceſſio multum adjuvarunt cauſam papiſticam 581. Scriptum ej. Vom Amt und Würde der Obrigkeit 600. Fridericus Sapiens temperabat nimium ejus fervorem 569.
Lyſerus, *Polycarpus*, concionem funebrem Weſenbecii edidit in defuncti dedecus 573.

M.

Maimburgius Jeſuita ſcrip. hiſtoriam ſchiſmatis magni occidentalis 150. 328.
Maldonatus Jeſuita 196.
Manſuetus de S. Germanis de abuſu brachii ſecularis inter Proteſtantes 669.
Marca, *Petrus de*, ejus Concordia Imperii & ſacerdotii 306.

deſſen

deſſen Achſel-Träge-rey 310. particularia de eo e Vaſſorio 325. Baluzius vitam ej. ſcripſ. 326. Varillaſii judicium de eo 529. Animadverſiones ſelectæ ad eum Böhmeri 658.

Mareſius. *Michael* 430.

Maria Virgo, ej. annulus pronubus ſecul. XV. inventus 194. immaculata conceptio ibid. conf. juramentum.

Marſilius *Patavinus*, monita de eo 87. ejus ſcripta ib. ſeqq. defenſor Ludovici Bavari 87. 589.

Martinus V. ei frænum equi tenuit Sigismundus Imperator 154.

Matheſis non promovet jura principum circa ſacra 613. reddit plerumque homines faſtuoſos 677.

Matrimonium, cauſſæ matrimoniales quando ſoli clero relictæ 44. an ſint mere ſpirituales 85. 94. non eſt ſacramentum 114.

Mauclerus, *Michael*, adverſarius Richerii 323. ſcripſ. Monarchiam divinam Eccleſiaſticam & ſecularem Chriſtianam ib.

Mauritius Elect. Saxon. aſtutiſſimus 555.

Mauritius Princeps Uran. 346.

Maximilianus I. cur deſeruerit cauſam Franciſci I. 267. varii ſcriptores & particularia de eo 533.

Mehlführeri impia dogmata 684.

Meiſnerus de regimine Eccleſiaſtico 328.

Melanchton, *Phil.* ejus genius 342. ej. conſilium contra Anabaptiſtas 500. comparatus cum Luthero 568. quomodo ceu communis Germaniæ præceptor emendare

dare

dare voluerit academias 587.
Mendicantium aliorum ordinum controverſiæ cum papa
Meurſius 346.
Milletoti, *Benigni*, de delicto communi & caſu privilegiato 618.
Miniſtrorum Eccleſiæ & Prophetarum differentia 9. de miniſt. Eccl. jure 406. 410. varia de iis ex Schookio 627. cur eos contemtui & odio habeamus 462.
Miracula falſa cleri 42. intuitu Simoniæ 60. propter concordata Franciſci I. cum papa 289.
Mirandula, *Job. Franciſc. Picus de*, defenſor miſeri Savanorolæ 252.
Molinæus, *Ludovicus*, 416. ſeqq. defenſor Eraſti 417. ſcripſ. ſub nomine Ludiomæi Colvini 423. ej. paræneſis ad ædificatores imperii in Imperio 618. 628. fuit Autor jugili cauſæ 429. Bocharti judicium de eo 437.
- - *Petrus* vindicatur contra Dallæum 420. ej. fata Pariſienſia 431.
- - *Caroli* de Origine, progreſſu & præſtantia Franciæ 596.
Monarchiam papæ excogitavit Thomas Scholaſticus 321. hujus monarch. defenſores & oppugnatores ib. inprimis oppugnatores Gallici 324.
Monaſticæ vitæ pericula 14.
Monotheletæ 34.
Morbi politici 2. ſeqq. eorum fons & origo 7. vera origo 16.
Montes pietatis 279.
Monteſperato, *Ludov.* de, quis fuerit, ſcripſ. Vindicias Pacificationis Weſtphalicæ 607.

Mon-

Monzambano cum notis Thomaſianis 39.
Mornæus ſcripſ. geſta ſeculi XI. 56. ej. Myſterium iniquitatis 303.
Müllers Staats-Cabinet 570.
Munera clero immenſa dando opus maximæ ſupererogationis 116.
Myſticorum prophetiæ & viſiones contra Arnoldum 540.

N.

Nicolaus papa, ejus contentiones cum Ludovico II. 49.
Nicolaus V. papa 200.
Niderus teſtis veritatis 188. ej. nævi ibid.
Niemi *Theodor. a* ſcripta quædam 236.
Niſanius de Carolo M. 37.
Nilus Archiep. Theſſalon. 138.
Noodtius JCtus Belgicus 498.

O

Occam, *Guil. ab*, ſcripſ. pro Ludovico Bavaro 88. 98. de Poteſtate Pontificis 102. ſeq. 588. monita de eo ſcriptisque ejus generalia & ſpecialia 98. ſeqq.
Officium & jus Principis quomodo differant 463. 674.
Optati Galli Epiſtola 313.
Orthodoxa Eccleſia, quid per eam vulgo intelligatur 469.
Offen, *Melch. ab*, ej. Teſtamentum cum notis Thomaſianis 342.
Ottones tres Imperatores auxerunt res Pontificum & epiſcoporum 50.
Owenus *Job.* 430.

P.

Pacquius, *Georg.* Duc. Saxon. Cancell. an vera retulerit de fœdere Catholicorum de exſtirpandis Evangelicis 582.
Papa vid. Pontifex.
Papa Ultrajectinus i. e. Gisb. Voetius 423.

Papatus, an ceſſio ejus ſit remedium magis ſalutare ad ſchiſma tollendum quam depoſitio paparum 161. Heimburgi confutatio primatus papæ 226.

Paradiſo, *frater Jacobus de*, ej. Collectum 249.

Pariſiis, *frat. Johannes de*, ſcr. poteſtate regia & papali 87.

Parvus, *Johannes*, ejus doctrina 173.

Paſtor, natura paſtoralis officii 321.

Patres Eccleſiæ, eorum errores in rebus politicis 7. circa matrimonium 8. nimia veneratio & nimius contemtus 12. inclinatio ad fabulas & allegorias in I. ſeculo 13. PP. ſeculo V. eorumque inconſtantia 15. propagarunt inſtrumenta dominatus clericalis 25. eorum dicta non ſunt Articuli fidei 540. quidam perſecutionem hæreticorum diſſuaſerunt 25.

Patres ſpirituales & carnales 116. olim in conciliis congregati dicebantur domini metuendi 278. impudentia PP. in concilio Piſano congregat. 152. in Concil. Conſtant. non conſiderarunt reges ut capita ſed ut brachia 165.

Patriarcha Galliæ phantaſticus 326. Richelius Cardin. vult talis fieri in Gallia 326. patriarchalium Eccleſ. dignitas ibid.

Patriarchæ, an iis debeatur origo rerumpubl. 8.

Pauli Angli ſpeculum papæ 247.

Pauli Sarpii Hiſtoria Concil. Tridentini 332.

Pax Pragenſis 606. Weſtphalica ib. Proteſta-

teſtatio Elect. Saxon. contra eam ratione Reformatorum ib. varia ſcripta pro & contra eam 607.
Pericula ſtatuum politicorum præſentia neceſſario agnoſcenda 674. iisque prudenter obviam eundum eſt ib. & ſeqq.
Perronii Cardin. inimicitiæ cum Richerio 318.
Perſecutio hæreticorum an ſit licita 25, 26. errantium indirecta 484. Perſecutio Proteſtantium ditionibus Auſtriacis 604.
Perſchius D. *Joh. Georg.* Vom Recht des Kirchen-Bannes 345. 417. 672. de crimine Simoniæ 671. Vom Recht der Beichtſtühle 572.
Petrus Apoſtolus quomodo Eccleſiam repræſentaverit 312.
Petri Pithoei Traitez des droits & libertez de l'Egliſe Anglicane 307. Vid. Puteanus.
Petrus Suavis i. e. Paulus Sarpius.
Peyrerii, *Iſaaci*, Epiſtola, cur ejuraverit religionem Calvin. & librum de Præadamiticis 578.
Philadelphus Irenæus ſcripſ. Animadverſiones in Ludiomæi Colvini Papam Ultraject. 427. an hic fuerit Reinerus Vogelſang.
Philippiſtæ, ſectatores Melanchtonis 342. 571.
Philippus Imperat. ej. quaſi-excommunicatio 21.
Philippus IV. Pulcher R. Gall. 72. 76. 85.
Philippus VI. Valeſius 115. actio de Jurisdictione coram eo inſtituta.
Philoſophia Platonica, ejus introductio in chriſtianiſmum 13.

quæ nunc regnat in Academiis Proteſt. non poteſt jus principis circa ſacra in meliorem ſtatum reſtituere 612.
Philoſophorum gentilium errores in rebus politicis 7. & moralibus 10. ſacerdotibus fuerunt exoſi ib.
Philothei Achillini ſomnium Viridarii 136.
Phocas Imperator 33. 304.
Pictor occidit hominem, ut eo melius poſſet pingere Chriſtum crucifixum 481.
Pipini facta in præjudicium juris principum circa ſacra 39.
Pius II. Pontif. varios excommunicat 233. antea Æneas Sylvius, homo perfidus 249. ejus acta contra ſanctionem pragmaticam Eccleſ. Gallicanæ 256.
Placcius de ſcriptoribus Anonymis & Pſeudonom. 424.
Plathner *Chriſtoph. Frid.* ſcripſ. Oeconomiam Juris Conſiſtor. 668.
Pluralitas votorum quid præſtet 3.
Pœnæ ſpirituales ſcilicet 667.
Poiretus, *Petrus*, controverſia ejus cum Lockianis 498.
Politici quinam apti ſint ad defendenda jura Principum circa ſacra 487. conf. Proteſtantes Doctores
Pomum aureum imperii ſignum dominatus papalis 56.
Pontifices, Pontificum electio quando deſierit niti autoritate imperatorum 50. ditatio paparum per Ottones ib. pacta de electione ſub Ottonibus 51. Juramentum civium & clericorum ipſis præſtandum 54. Nicolaus in Concilio decretum fe-

fecit de papa per Cardinales eligendo 54. Electio Pontiff. & Epiſcoporum Henrico IV. & ſucceſſoribus ademta 56. papæ affectant eligere imperatores 56. quorundam geſta tyrannica 57. eorum tyrannides adverſus imperatores quosd. 69 contra poteſtatem eorum varia ſcripta pro Ludov. Bavaro 70. ſeqq. Pontificis ac mendicantium aliorumque ordinum controverſiæ 99. 109. 133. de primatu & tyrannide eorum 132. Papa an ſit ſupra Concilium 160. 181. 266. 319. 182. Roſellii Tract. de Poteſtate Imperatoris & Pontif. 214. Vicarius Chriſti ſcil. in ſpiritualibus 223. papa poſt reformationem cautior eſſe cœpit 306. Papæ ſumma autoritas quibus in rebus conſiſtat 311. ſeqq. 319.

Poteſtas Eccleſiaſtica vid. Eccleſiaſtica poteſtas

Poteſtas regia & Pontificia 45.

Poteſtas ſpiritualis & temporalis 82.

Prellæus, *Rudolphus* 135.

Presbyteriani, diſſidium inter eos & epiſcopales 413.

Primitiva Eccleſia quæ vulgo aſſeratur 7.

Primogeniti a Noah ad Aaronem an fuerint ſacerdotes 127.

Principes quomodo æſtimentur a papis 4. 42. vid. Jus Principum circa ſacra.

Pritſchmeiſter Verſe in cauſis Theologicis 574.

Prophetarum & Miniſtrorum verbi differentia 9.

Prophetiæ, judicium de iis & de Viſionibus 540. ſeq.

Proteſtantes, Proteſtantium

tium DD. errores de jure circa ſacra 33. 217. 327. Reliquiæ papatus inter eos 340 486. ſeq. Proteſtantium fœdus Suevicum ſeu Hallenſe 604.
Prudentia, regulæ generales de ea 464.
Puffendorffii, *Eſaiæ*, judicium de Eraſmi Colloquiis 566.
- - *Samuelis* ſcripta quædam de regimine Eccleſiaſtico 448. 652. præjudicia de conciliatione Proteſtantium 614. Von der geiſtlichen Monarchie des Stuhls zu Rom 652. Jus feciale divinum 614. 654.
Puritani in Anglia 416.
Puteanus, *Petrus* 309. an inſtinctu Cardinalis Richelii ſcripſerit les traités de libertés de l'egliſe Gallicane 325 fata libri 624.

R.

Rabbinorum errores in rebus politicis 7.
Ramus, *Petrus*, fata ej. Philoſophiæ in Academiis Proteſt. 612.
Rangonis, *Conradi Tiburtii*, de prudentia circa errores & hæreſes 464. 470. 654.
Ratio, varii ſcriptores de fide & ratione 487. Traité de la raiſon humaine 488. Lockii & Poireti contrariæ de ea ſententiæ 498.
Rechenberg, *Adamus*, ej. differt. de inconſultis clericorum Conſiliis 585. item de Totatu Hildebrandino 57.
Reformatio abuſuum cleri univerſalis nunquam ſperanda eſt 188. eam molitus eſt Frider. III. Imp. etiam extra concilium 189. in Concilio Piſano tentata, ſed impedita deinde fuit 149. it. in Concilio Baſileenſi 253. fraudulenta Leonis X. in Concilio

La-

Lateranenſi 279. Scopus Autorum, qui ſcripſerunt contra papam ante reformationem 305. poſt reformationem 306. Concilii Baſileenſ. ſtolidæ reformationes 185.
Regalia circa ſacra inter regem & ſacerdotium 3. circa profana inter regem & Collegium ib.
Regimen Eccleſiaſticum vid. Eccleſiaſtica poteſtas. an hoc regimen debeat eſſe Ariſtocraticum 304. an ſit diſtinctum & ſeparatum a regimine ſeculari 305. an ſit Monarchicum Ariſtocratico temperatum 316. 322. The Right of the chriſtian Church, varia judicia de hoc libro 441. adverſarii ib. & ſeqq. Verſio German. Das Göttliche Recht des Kirchen-Regiments 650.
Regius *Henricus* defenſor Carteſii 658.
Reggius *Honorius* ſcripſ. de ſtatu Eccleſ. in Anglia 345. Verus autor fuit Georg. Hornius 416. Seldenus eum refutare molitus eſt 601.
Reinhard, *Joh. Georg.* ejus Meditat. de Jure Principum Germaniæ circa ſacra ante reformationem 668.
Reinking *Theodor.* de Regimine ſeculari & Eccleſiaſt. 641. Ejusd. Bibliſche Policey 647.
Reipublicæ ſanitas & perfectio 2. reſpublicæ corruptæ quomodo emendandæ 9.
Religio Chriſtiana, genuini conceptus de ea, item ejus natura & ſcopus 11. decem gradus corruptionis ejus ib. Religionis Mahumedanæ origo 15.

15. coactio ad religiones quaſcunque eſt impia 41. papiſtica quomodo deſtrui poſſet 433. regulæ de officio principis circa eam 463. Traité des droits des deux ſouverains en matiere de religion la conſcience & le Prince 491. quomodo omnem Germaniam ad catholicam reducere conantur 515.
Reliquiæ papatus poſt reformat. inter Proteſtantes 340.
Reſidentia Epiſcoporum epiſtolæ de eadem 320.
Reverſales literæ juratæ Anaſtaſianæ 29.
Revius, *Jacob.* Ejus Examen diſſertat. Vedelii 361. 623.
Revocatio errorum 475.
Rex vid. Princeps. Reges non epiſcoporum vice ſed terræ domini 45. Reges Germanorum ſunt etiam Imperatores German. 51. Reges papæ homagium præſtantes, aut regna ſua tributaria facientes 57. an eorum poteſtas ſit immediate a Deo 311. an ſe extendat in ſacerdotes & Pontifices 595.
Rhenani, *Beati*, præfatio in Marſilii Patavini Apolog. pro Ludovico Bavaro 559.
Richardi, *Archiep. Armachani*, defenſorium Curatorum contra privilegiatos 133.
Richardus, *Princeps Capuanus*, homo papæ 57.
Richerius, *Edmundus*, de libertate Eccleſiæ Gallicanæ cum judicio legendus 197. ſcripſ. de Eccleſiaſt. & politica poteſtate 306. hujus libri fata 310. inprimis 316. 319. 674. Teſtamentum Richerii 319.

ſcri-

ſcriptores Gallici de eo 324. ſeq. Ejus hypotheſis differt a M. Anton. de Dominis 339. 618. Ejus hiſtoria Conciliorum excerpta 505. refutatur ej. judicium de præſtantia concilii Baſileenſis 183.
Robertus, Apuliæ & Calabriæ Princeps, homo papæ 57.
Roſellis, *Anton. de,* ej. Monarchia 214. varia de eo judicia 215. Comparatio poteſtatis pontificiæ & Cæſareæ 218.
Rupefortius 432.
Rupertus Imperator cur non convocaverit concilium 148. ſeq.

S.

Sacerdotium, lis inter ſacerdotium & Sacerdotium 34.
Sacheverel D. deſſen Verantwortung 444.
Salmaſii commodi privati cura 434.
Sanctio pragmatica Gallicana 71. 308. ſuppreſſit potius jura regia, quam defendit 200. abrogatur a Ludov. XI. 257. mox reſtituitur ib. 280. fuit fulcrum ſacerdotii non ſtabilimentum imperii 203. 280.
Sanctitatis variæ acceptiones Apollonii 377.
Sandovalius adulator Caroli V. 554. refutatus a *Matthia* Vayerio ib.
Saravia 346.
Sarcerii Corpus Matrimoniale 343.
Sapientiæ genuinæ initium qua in re conſiſtat 676.
Savanorola, *Hieron.* cur damnatus & combuſtus ſit 253. ej. defenſor Picus Mirandula 252.
Schatenius, *Nicolaus,* ſcripſ. Vitam Caroli M. 38.

Scherzeri & Carpzovii ſcandaloſa controverſia de clavibus 112.
Schilterus de libertate Eccleſ. German. 303. 518. 552. Ejusd. Inſtitutiones Juris Publici 652. cum notis Böhmeri 668.
Schiſma inter Eccleſ. Orient. & occident. 55. Paparum ſeculis XIV. & XV. 145. concil. Baſileenſe novi ſchiſm. cauſa 199. de Schiſmate univerſali ſcripſ. Theodoricus a Niem 236. an tolli poſſit per ceſſionem papatus 161.
Schlüſſelburgius excluditur & excommunicatur a Witteberġenſibus 572.
Schluteri Propylæum hiſtoriæ chriſtianæ 348.
Schookius, *Martius*, ſcripſ. de Bonis Eccleſiaſticis 626. ejus fata 629. 640.
Scholaſtici 55. eorum ortus 65.
Scriptores Pontificii contra papam ante reformationem a Goldaſto collecti 305. poſt eam 306. varii Gallici in cauſa Richeriana 324. Lutherani de Jure circa ſacra 328. Reformati 330. Lutherani papizantes 343. Belgici 310. ſeqq. Anglici 413. ſeqq. Scriptores de Maximil. I. 553. de poteſtate concilii contra papam 182. de Carolo V. 554. Scriptores ad ſecul. XVI. pertinentes catholici aliique 588. ſeqq. de Jacobo I. R. Angl. 609. ad ſecul. XVII. ex Goldaſto 614. exteri 619. Germani 642. monita de ſcriptoribus ſeculi XVIII. 656.
Seckendorff Veit Ludwig von ej. Hiſtoria Lutheraniſmi 511.

Sectæ

Sectæ Eccleſiæ Anglicanæ 416.
Seculariſatio Bonorum Eccleſiaſticorum 209.
Erici Mauritii Epiſtola ad Reſpondentem diſſertationis de ea 608.
Seculum I. errores hiſtorici de eo 12. Secul. II. 13. Secul. III. IV. 14. Secul. V. VI. VII. 15. Secul. VIII. mira doctorum inconſtantia 34. Sec. IX. 42. Sec. X. 47. ſec. XI. ſeu ferreum 53. ſec. XII. 65. Secul. XIII. 60. Secul. XIV. 73. Secul. XV. 141. Secul. XVI. 259. 588. Secul. XVII. 602. Secul. XVIII. 656.
Seldenus de Synedriis Ebræorum 345. Hiſtoria Excommunicationis 420. Adverſarius Honorii Reggii 601.
Servini, *Ludovici*, Vindiciæ ſecundum libertatem Eccleſiæ Anglicanæ 598.
Sicilia, Baronii liber de ejus Monarchia cum fatis libri 618.
Sigismundus Imperator ſuperſtitioſus non prudens 153. de præſentia ejus in Concilio Conſtantienſi 152. geſta occaſione concilii Baſileenſis 175.
Sigismundus, Archid. Auſtriæ, a Pio II. excommunicatur 233 250. ſcripta de ea excommun. 250.
Simonia 53. 56. an ſit crimen ſpirituale, cur papæ id aſſerant 59. Pertſchius ſcripſ. tract. de ea 671. Simonia Pontificum & curiæ Romanæ 54. 56. ſeqq. Inventio criminis Simoniaci 59.
Simulatio eſt res per ſe indifferens 468.
Sixtus. IV. Pontif. 197.
Sladi, *Matthæi*, liber con-

contra Vorſtium, Eraſmum Grotium &c. 568.
Sorbona defendit immaculatam conceptionem Mariæ 196 ejus controverſiæ cum M. Anton. de Dominis 323. Sorbonæ cenſura libri Epiſcopi Spalatenſis, ſeu Marc. Anton. de Dominis de Republ. Eccleſiaſtica 323. 336.
Spanhemii Theologi ſententia de Jure regio ſeculo VI. 29. introductio major in hiſtor. Eccleſ. noluit edere refutationem Apollonii 356.
Spinoſa ejus vitam ſcripſ. Colerus 408. 417.
Spinoſa reſuſcitatus, Tract. Georgii Hickes 445.
Spirituales ſignificatu Eccleſiaſtico quinam 19.
Spiritualia eſſentialiter talia 84.
Spiritualitas, variæ vocis acceptiones Apollonii 385.
Spiritus Eliæ & Chriſti differentia 9. de Spiritus Sancti proceſſione lites 55. Simoniacus non potuit pronuntiare: & Spiritui Sancto 60.
Status Eccleſiaſticus ſeculo I. & II. 12. 13. III. IV. V. 14. VI. VII. 15. IIX. IX. 42. X. 47. XI. ſeu ferrei 53. XII. 65. XIII. 69. XIV. 73. XV. 141. XVI. 259. 588. XVII. 602. XVIII. 656. Principum Reformatorum 581.
Stephani, Epiſc. Wintonienſis, de vera obedientia 590.
Stillingfleet, *Eduard*, 430.
Stolzius adverſarius Brenneiſenii 452.
Struvius, *Georg. Adam*, ej. errores de Jure Principum circa ſacra 33. circa jus ſacrum Juſtinianeum 645.

Friedrich Gottlieb, ej. introductio in praxin Juris Canonici in foris Proteſtantium 666.
Stryckius, *Samuel*, judicium de eo 651.
Subditi magiſtratuum ſunt omnes cives reipubl. etiam perſonæ Eccleſiaſt. 4.
Summa poteſtas diviſa inter regem & optimates, quid de ea ſentiendum 4. laicalis & clericalis an poſſit cadere in unam perſonam 103. an laicalis immediate a Deo, non a Pontifice ſit 104.
Superſtitio chriſtianorum in ipſa Eccleſia naſcente 13. ſuperſtitiones abſurdiſſimæ inventio ſecul. XV. 194. ſuperſtitioſæ ceremoniæ violenter tollendæ non ſunt 501.
Sueno Rex Daniæ homo papæ 55.
Syncretiſtica lis Wittebergenſium & Helmſtad. 613.
Synodus Toloſana 261.
Synodorum prætenſa utilitas 279. an ejus vel ſanctionis pragmaticæ in Gallia major ſit utilitas 289.
Synodus Dordracena 345. Scriptores de ea 610. an ſoli paſtores circa eas occupati ſint 424. an Synodi conducant ad conciliationem diſſentientium 485.
Syſtema Theologicum primum excudit Damaſcenus 15.

T.

Teſtes veritatis, quinam ſint 478.
Tezelius ſpecialia quædam de eo 568.
Theocratia judaica nil attinet miniſtros verbi chriſtianos 8.
Theodoſius M excommunicatur ab Ambroſio 14. quid ſentiendum hac de re 25.

Theologiæ ſcholaſticæ mala 55.
Theologus, eorum & Canoniſtarum odia 107. ii malunt rixari, quam vivere 585.
Theurdanck Liber Maxim. I. caute legendus 553.
Thietbergæ & Lotharii divortium 44.
Thomas Cantuarienſis Archiep. 120. 128.
Thulemarii Octoviratus 553.
Titius, Gottlieb Gerh. Eine Probe des teutſchen Geiſtlichen Rechts 657. Item ſpecialia quædam de autore & hoc ſcripto ib. & ſeq.
Tolerantia diſſentientium Anaſtaſiana 26. 94. ea Lutherus non erat præditus 342, culpatur a Jurizo 441. 471. eſt unicum remedium rationale 486. varii ſcriptores pro & contra eam 488. de ſtatu: Tolerance des religions 490. Joh. Lockii epiſtola de ea 492. Cautelæ ſpeciales circa eam 499. Obſervationes quædam utiliſſimæ de ea 675.
Triglandius, *Jacobus*, adverſarius Vedelii 623.
Tumultus Bohemici 1617. 604.
Turneri, *Joh.* defenſio Juris & privilegiorum Eccleſiæ Chriſtianæ 446.
Tyrannus, an liceat eos occidere 446.

V.

Vallius, *M. Andreas* ſcripſit contra Richerium 317.
Varillas, l'hiſtoire de l'hereſie 507. ejus errores hiſtorici 511.
Vaſſorius, ej. Hiſtoria Ludovici XIII. 324. 325.
Vayerius refutator Sandavalii intuitu Caroli V. 555.
Vedelius *Nicol*, Ej. Epiſcopatus Conſtant. M. 330. 349. contra Bellarmin. ib. Idem de prudentia veteris eccleſiæ ſcripſ. 464. ſeqq. 621.

621. controverſiæ Vedelianæ initium 623. Ej. adverſarii & defenſores ib.
Veleni, *Ulrichi* tract. quod Petrus nunquam Romæ fuerit 593.
Velthuyſii, *Lamberti*, munus paſtorale 410. item, alia ſcripta 640. pro atheo eſt habitus 642.
Venetorum diſcordia cum Paulo V. 616.
Vergilius excommunicatur ob aſſertos antipodes 15.
Veritates utiles & inutiles 677.
Vicarius Chriſti in ſpiritualibus, ſcilicet papa 223. in temporalibus Imperator Romano-German. 225.
Vineis, *Petrus de* 70.
Vio, *Thomas de*, poſtea Cardinalis Cajetanus 266.
Viridis, *Joh.* Dominicanus 196.
Viſiones, de iis & de prophetiis judicium 540. ſeq.
Ulricus, Dux Würtemberg. 510.
Unio voluntatum eſt anima reip. 2.
Unio Proteſtantium a Pontificiis pro virili impeditur 677. conſilia Puffendorfſiana de ea haut ſufficientia 614. veriora 678. ſeq. per colloquia fruſtra tentata eſt 583.
Unrath, *D. Joh. Caſp.* de Jure patronatus Eccleſiaſtica 650.
Voetius, *Gisb.* Papa Ultrajectin. 423. Ej. controverſiæ cum variis 436. 637. rixæ occaſione Diſputationis contra Remonſtrantes 621. 632. de ejus Politica Eccleſiaſtica 632. ſeq. Controverſiæ cum Carteſio 637. cum *Samuel* Mareſio 638
Voetiani Voetii ſectatores contra Coccejanos 430.
Vogelſangus, *Reynerus*, adverſarius Velthuyſii 413. ſtricturæ in papam Ultrajectinum 422.
Voluntatis actiones externæ 5. cupidines internæ ib. de emendatione ejus non quidem primo, ſed tamen primario debemus eſſe ſolliciti 546.
Volzogen, *Ludov. de*, 430.
Voſſius, *Iſaac*, 430.
- - *Gerh. Joh.* defenſor Jurium magiſtratus circa ſacra contra Wallæum 348. 620.
Uytenbogartus, Ej. tr. de Officiis magiſtratus in rebus Eccleſiaſticis 346. 619. Ej. Kerkelyke Hiſtorie 347. 601.

VV.

W.

Wallæus, de Jure Magiſtratus in Eccleſiaſticis contra Uytenbogartum 347. 620.

Wallenſteinii inconſulta conſilia 605.

Walliſius, *Joh.* 430.

Waltramus, Epiſc. Numburg. judicium de tract. ejus: Inveſtitura regibus debita 64.

Weber de Jure Conſiſtoriorum 341. valde ut plurimum papizat 343. 650.

Welmeri Anweiſung die Proteſtirende Kirche zu vereinigen ejusque inſufficientia 455. conf. ſupra Unio Proteſtantium

Wenzeslaus Imperator excuſatur 81. ej. Symbolum von argliſtigen Narren 82. 137.

Weſenbecius excommunicatur a Jenenſibus 572. Ej. concio funebris, quam Lyſerus habuit & in dedecus defuncti publicavit 573.

Weſſelii, Grœningenſis, tria ſcripta 233.

VVIſſowatius, *Andreas*, ejus religio rationalis 490.

VVizelii, *Georg.* adhortatiuncula ad Elect. Moguntinum, ut vocetur concilium 589.

VVolffii, *Joh. Gabrielis* Inſtitutiones Jurisprudentiæ Eccleſiaſticæ 663.

VVolzogius, *Ludovicus* 429.

VVottoni, *VVilhelmi*, concio contra tractatum: Jura Eccleſiæ Chriſtianæ 446.

Z.

Zelus prophetarum male applicatur ad miniſtros verbi Eccleſiaſticos 9.

Zepperus, *Johannes*, ejus Politia Eccleſiaſtica 602.

Zieglerus, *Caſpar*, Ejus judicium de Conſtantino M. 23. de incrementis jurisdictionis epiſcopalis ſub ſucceſſoribus Conſtant. M. 24. Idem Ziegl. næniam Juris Canon. inter Lutheranos primus agnovit 646. Ejus diſſertationes conjunctim editæ 651. Ej. tractatus de Epiſcopis 653. de Superindente ib. diverticula quædam a veritatis tramite cur ipſi condonanda ib.

Zonaræ mendacia de morte Anaſtaſii 31.

Zorni, *M. Petri*, Hiſtoria tractatuum de Libertate Eccleſ. Gallicanæ 307.

Zvvinglius, inter primos Eccleſiæ Reformatores fuit 574.

A01 14563

5.a

Digitized by Google